VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

KARL MARX

ÉS

FRIEDRICH ENGELS

MŰVEI

KARL MARX
ÉS
FRIEDRICH ENGELS
MŰVEI

43. KÖTET
1848–1849

BUDAPEST 1982

Marx és Engels Műveinek magyar kiadása
az MSZMP Központi Bizottságának
határozata alapján jelenik meg

ISBN 963 09 0355 5 (sorozat)

ISBN 963 09 1927 3

(3463)

Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Előszó a negyvenharmadik kötethez

Marx és Engels Műveinek negyvenharmadik kötete azokat az 1848 júniusa és 1849 augusztusa között keletkezett írásaikat tartalmazza, amelyek nem kerültek be e sorozat 5. vagy 6. kötetébe. Ezek az írások ugyanis névtelenül jelentek meg, s kéziratuk nem maradt fenn; a történeti kutatás csak az utóbbi években bukkant rá olyan adatokra, amelyek alapján szerzőjük kilétét meg lehetett állapítani. A kötet ezenkívül Marxnak és Engelsnek az említett időszakban kifejtett tevékenységére vonatkozó dokumentumokat tartalmaz.

Az e kötetben levő cikkek a „Neue Rheinische Zeitung"-ban, a német és európai demokrácia proletárforradalmi szárnyának Marx és Engels által szerkesztett lapjában jelentek meg. Ez az újság a német nép haladó, demokratikus erőinek az érdekeit képviselte, mindenekelőtt a munkásosztályét, amely ekkoriban lépett a politika küzdőterére. A lap érzékenyen és a proletariátus szemszögéből reagált a németországi és az európai forradalom minden fontosabb eseményére, s ezzel szervezője és nevelője volt a dolgozók tömegeinek. A „Neue Rheinische Zeitung" útján irányította Marx és Engels a Kommunisták Szövetsége németországi tagjainak tevékenységét, tömörítette és mozgósította az ország forradalmi erőit a sürgős politikai és társadalmi problémák megoldására.

A kötet cikkeinek zöme abból az időszakból származik, amelyben a reakció Németországban és más országokban már nyílt támadást folytatott azok ellen a demokratikus szabadságjogok ellen, amelyeket a néptömegek a forradalom első hónapjaiban kivívtak. A munkásosztály és a forradalmi demokrácia taktikája Németországban a poroszországi ellenforradalmi fordulat előkészítése és végrehajtása idején, Németország nemzeti egyesítésének kérdése a Schleswig-Holsteinért folyó német–dán háború kapcsán, az itáliai nemzeti felszabadulási mozgalom vonatkozásai – ezeket a kérdéseket tárgyalják Marx és Engels cikkei ebben az időszakban. A kötet legnagyobb részét pedig azok a cikkek alkotják, amelyek a magyarországi forradalom és szabadságharc eseményeivel foglalkoznak, azzal a hősi küzdelemmel, amelyet a magyar népi hadsereg vívott a Habsburg-monarchia

fegyveres erői ellen. Ezek a cikkek Marxnak és Engelsnek ebből az időszakból származó egyéb, magyarul már megjelent írásaihoz kapcsolódnak és sok tekintetben lényegesen kiegészítik ezeket.

A kötet első cikkei a schleswig-holsteini háborúról és a poroszországi ellenforradalmi tevékenységről szólnak. E cikkek teljesebbé teszik az arról alkotott képünket, hogy mi volt Marx és Engels taktikája a polgári demokratikus forradalomban, milyen harcot vívtak a sajtóban a forradalom vívmányainak megvédéséért, az ellenforradalmi erők támadásai ellen. Marx és Engels hangsúlyozza a márciusi német forradalom befejezetlenségét. A néptömegek engedményeket csikartak ki az uralkodóktól, de nem arattak döntő győzelmet a feudalizmuson. A liberális polgárság hatalomra került, de megrémült a tömegek aktivitásától – különösen a francia proletariátus 1848 júniusi forradalmi felkelésétől –, s a nép érdekeit elárulva, kompromisszumot kötött a monarchista nemességgel.

Több cikk a „Neue Rheinische Zeitung" által indított adómegtagadási mozgalmat tükrözi vissza. Ez a mozgalom a poroszországi ellenforradalmi államcsínnyel való szembeszállás egyik formája volt. Első dokumentuma ennek a lap szeptember 9-i számában megjelent szerkesztőségi megjegyzés (22. old.), s különösen figyelemreméltó „Az adómegtagadás és a vidék" c. cikk (41. old.), amelyben Marx annak a fontosságát hangsúlyozza, hogy a parasztság tömegei is bekapcsolódjanak a forradalmi küzdelembe. Az adómegtagadási kampány során Marx és Engels élesen bírálja mind a berlini porosz nemzetgyűlés ellenzéki képviselőinek, mind a frankfurti össznémet nemzetgyűlés liberálisainak és polgári demokratáinak ingadozását és határozatlanságát, s rámutat arra, hogy ezek a testületek – balszárnyuk is – képtelenek komoly ellenállást kifejteni a porosz kormány ellenforradalmi politikájával szemben.

Marx és Engels szakadatlanul küzdött a „Neue Rheinische Zeitung" hasábjain a német forradalom alapkérdésének megoldásáért, az ország nemzeti egyesítéséért. A marxizmus megalapítói Németországnak „alulról való", vagyis a Német Szövetséghez tartozó államok – elsősorban Poroszország és Ausztria – elavult, abszolutisztikus rendszerének forradalmi megdöntése útján való egyesítéséért küzdöttek.

A frankfurti nemzetgyűlésnek Németország nemzeti egyesítése ügyében tanúsított következetlenségét leplezik le Marxnak és Engelsnek azok a cikkei is, amelyek a német államok és Dánia közt Schleswig-Holstein miatt kitört háborúval foglalkoznak. A schleswig-holsteini kérdést Marx és Engels a forradalom szempontjából nézi; a dán királyságnak alárendelt, de túlnyomóan németek lakta két hercegségben folyó nemzeti felszabadulási

mozgalom – mint a „Neue Rheinische Zeitung" cikkei írják – része az azért folyó harcnak, hogy megszűnjék Németországnak a feudalizmusból örökölt politikai széttagoltsága, és a német területek egységes demokratikus államban egyesüljenek. Ezek a cikkek, amelyeknek legtöbbjét Engels írta, leleplezik a Poroszország uralkodó körei és a dán korona közötti megegyezést, amelyet Anglia és a cári Oroszország uralkodó körei is támogattak. Ennek kapcsán Engels rámutat a porosz kormány áruló politikájára, s bírálja a német liberális polgárság kétértelmű magatartását, amely a frankfurti nemzetgyűlés külpolitikai tétlenségében nyilvánul meg.

Néhány, az 1848 októberi bécsi forradalmi felkeléssel kapcsolatos cikk a sorozat 5. kötetében megjelent ilyen tárgyú írásokat egészíti ki.

A kötetben levő cikkek egy másik részét Svájcban írta Engels. 1848 októberétől 1849 január közepéig tartózkodott itt, a porosz hatóságok üldözése elől menekülve. Ezekben a cikkekben Engels igyekezett eloszlatni azoknak a német kispolgári demokratáknak az illúzióit, akik elutasították a központosított demokratikus német köztársaság követelését, és Svájc föderalisztikus politikai berendezkedését tekintették az eljövendő egységes Németország államrendje példaképének. Tudósításaiban, amelyek a többi között a szövetségi tanács tevékenységéről szólnak, Engels felhívja a figyelmet Svájc politikai életének negatív vonásaira, amelyek abból fakadtak, hogy az ország alkotmánya a partikularizmus számos maradványát is megőrizte. Így beszámol Engels a kicsinyes kantoni érdekek korlátoltságáról, a politikai szűklátókörűségről, az európai forradalom feladatairól való elszakadásról. Emellett rámutat az ország fejlődésének haladó tendenciáira is, amelyek a polgári központosítás megvalósítására irányuló reformokban fejeződnek ki.

Engels néhány cikke arról a konfliktusról szól, amely a német és olasz forradalmár emigránsoknak adandó menedékjog kérdésében keletkezett egyrészt Svájc, másrészt az ún. német birodalmi kormányzat és az itáliai osztrák parancsnokság között. Bemutatja Engels Svájc konzervatív, illetve radikális köreinek egymás ellen vívott harcát is. Több cikkben szól a konzervatívoknak arról a törekvéséről, hogy megvédjék az ún. kapitulációk rendszerét, amely törvényesítette, hogy Svájc zsoldosokat adjon el Európa legreakciósabb kormányainak.

Nagy figyelemmel kísérte Engels a svájci munkásmozgalom fejlődését, de megállapította, hogy Svájcban „a proletariátus minden köztársasági intézmény ellenére még igen kevéssé van tisztában tulajdon helyzetével és menekvésének eszközeivel" (207. old.), ezért a konzervatívok olykor a maguk javára használhatják fel.

E kötetnek az itáliai hadi eseményeket tárgyaló cikkei is megmutatják, milyen lelkesen támogatta Marx és Engels az olasz nép nemzeti felszabadító mozgalmát. Az 1848 januárjában, a szicíliai népi felkeléssel megkezdődött olasz forradalomtól azt várták, hogy felszabadítsa Itáliát a Habsburg-uralom alól, megszüntesse a feudális monarchiákat és egyesítse az országot. Marx és Engels az olaszok függetlenségi harcát az európai forradalom egyik legfontosabb tényezőjének tekintették és ismételten megállapították: az olasz nép győzelme attól függ, hogy a maga kezébe tudja-e venni nemzeti felszabadulása ügyét, háttérbe szorítva mindenféle dinasztikus érdeket (például Károly Albert szárd királyét). Mikor 1849 tavaszán kiújult a háború Piemont és Ausztria között, Engels örömmel üdvözölte ezt, s bízott abban, hogy az olasz nép helyt tud állni addig, amíg Franciaországban megújul a forradalmi hullám.

Engelsnek e kötetben foglalt cikkei ékesen mutatják, mekkora figyelmet szenteltek a marxizmus megalapítói a magyar nép hősies forradalmi harcának. Marx és Engels úgy vélekedtek, hogy ez a harc, az itáliai mozgalommal együtt és főleg a többi ausztriai forradalmi-demokratikus erővel szövetségben, megsemmisítheti a reakciós Habsburg-monarchiát. Hangsúlyozták, hogy a magyar szabadságharc valóban forradalmi jellegű harc, s része annak a küzdelemnek, amelyet Európa népei a forradalmi-demokratikus átalakulásért vívnak. Abban az időben, amikor az európai ellenforradalom általános támadásba ment át, és a forradalom erői nehéz védelmi harcra kényszerültek, a magyar népnek az európai reakció egyik főerejével vívott élet-halál küzdelme új forradalmi fellendülés távlatával biztatott. Marx és Engels azt remélték, hogy a magyarországi események szikraként lángra lobbantják a kihunyóban levő európai forradalmat.

1848 november végén Marx kérte az akkor Svájcban levő Engelst, hogy írjon a „Neue Rheinische Zeitung" számára „a magyarországi kavarodásról (a népek méhrajáról)" (lásd 27. köt. 122. old.). 1849 január 13-án megjelent a lapban Engels „A magyar harc" c. cikke (lásd 6. köt. 157–167. old.), s ezután az újság rendszeresen beszámolt a magyarországi háborúról. 1849 január végétől május közepéig, a lap megszűntéig, mintegy száz ilyen cikk jelent meg a „Neue Rheinische Zeitung"-ban – nagy részük „A hadszíntérről" c. rovatban.

A „Neue Rheinische Zeitung" szerkesztősége számára nagy akadályai voltak a magyarországi események ismertetésének. Magyarországot ellenséges gyűrű vágta el Európa többi részétől, a forradalmi kormány nem folytatott kellő propagandát, úgyhogy a tájékozódás fő forrásai az osztrák hadparancsnokság hivatalos hadijelentései voltak, meg más olyan anyagok,

amelyek szándékosan elferdítették a valóságot. Nem maradtak el mögöttük a zömükben nyíltan magyarellenes ausztriai és németországi újságok sem. A publicista, a hadtörténész és a teoretikus éleselméjűsége és tehetsége kellett ahhoz, hogy a hazugságok és találgatások tömegéből kiválogassa valaki az igazság morzsáit, s ennek alapján ne csak tárgyilagos képet rajzoljon a hadi helyzetről, hanem a távlatokat is feltáró politikai cikket írjon. „Mi akkor a »Neue Rheinische Zeitung«-ban az *osztrák* jelentésekből remekül fejtettük meg a magyar háború menetét és ragyogóan, de egyszersmind elővigyázatosan, helyesen jósoltunk" – írta később Engels (lásd 28. köt. 78. old.). A magyar szabadságharccal való elmélyült foglalkozás fontos adalékokat nyújtott Engelsnek a forradalmi felszabadító háborúk stratégiájának és taktikájának további feldolgozásához. Engelsnek a magyarországi háborúról szóló, e kötetben levő cikkei – a sorozat 6. kötetében már megjelentekkel együtt –, némely elkerülhetetlenül pontatlan adat és a belőlük levont téves következtetések ellenére, a mai napig is nagy figyelmet érdemelnek, mint egy proletár publicista és katonai szakember tollából származó, kiváló és részletes leírása a magyar nép 1848–1849-es nagy szabadságharcának.

Engels olyan időpontban kezdte meg tudósításainak és kommentárjainak közlését, amikor a magyar forradalom nehéz napokat élt át. A magyar hadsereg visszavonulóban volt, a császáriak bevették Budát és Pestet, a forradalmi kormány kénytelen volt Debrecenbe költözni. Az egész osztrák és osztrákbarát sajtó a magyarok teljes és közeli vereségét jósolta. Ilyen körülmények közt különösen világosan kitűnt Engels kiváló katonai elemző tehetsége. „A magyar felkelés ereje koránt sincs semmivé téve, hanem jelenleg is igen tekintélyes" – írta 1849 február elején (98. old.). Optimizmusa azon alapult, hogy pontosan felmérte mindazokat a tényezőket, amelyek lényegesen befolyásolhatták a háború menetét: figyelmesen megvizsgálta és kritikusan elemezte a lakosság hangulatát, a csapatok kiképzését és felszerelését, a közlekedés állapotát, a hadsereg ellátását, a parancsnokok személyi tulajdonságait, a terep jellegét, az éghajlat sajátosságait. A magyar forradalom győzelmével biztató legfontosabb tényezőnek azt tekintette, hogy a magyar hadsereg képes forradalmi módon viselni háborút a feudális-abszolutista Ausztria seregeivel szemben. „A császáriak – írta Engels – most Magyarországon megint ugyanazt a tapasztalatot szerzik, amelyet 50 évvel ezelőtt Jemappes-nál és Fleurusnél szereztek: nem könnyű dolog a forradalom ellen háborút viselni!" (372–373. old.)

Engels több cikkében is jellemzi a magyarországi forradalmi háború sajátosságait: népi jellegét, a tömegek iránta való hazafias lelkesedését, a reguláris hadsereg és a szabadcsapatok közötti együttműködést. Rámutat a

magyar forradalmi hadsereg nagy mozgékonyságára, parancsnokainak lelemények taktikájára, amely arra irányul, hogy megosszák az ellenség erőit, becsalogassák ellenséges lakosságú és számukra ismeretlen területek mélyére, állandóan fenyegessék közlekedési vonalaikat, s erélyes intézkedéseket tegyenek az ellenforradalmi cselszövényekkel szemben. Ezek a képességek, mondja Engels, magyarázzák a forradalmi Magyarország katonai sikereit.

Sok cikkében bizonyította be Engels, hogy az osztrákbarát újságok (a „Kölnische Zeitung", az augsburgi „Allgemeine Zeitung" stb.) tendenciózusan hamisítanak a magyarországi helyzetről írt jelentéseikben. Engels szemléi és tudósításai, amelyek a magyar nép szabadságharcának védelmére mozgósították a német tömegeket, az igazat mondták nekik a magyar fegyveres erők hőstetteiről. Az osztrák hivatalos közlemények szövegének gondos kritikai elemzése és egyéb forrásokkal való egybevetése ugyanis lehetővé tette Engels számára, hogy egészében véve helytálló képet adjon a hadi eseményekről, sőt időnként előre lássa a későbbi fejleményeket is. Így másokat megelőzve mutatott rá arra, hogy a Tisza mögé való visszavonulás milyen előnyöket nyújt a magyar csapatoknak: szabad mozgást ad nekik a pusztákon, a sok folyó és mocsár között; máskor pontosan meghatározta a honvédség következő támadásának irányát stb.

Engels nagyra becsülte a magyar hadsereg élén álló magyar és lengyel hadvezérek képességeit – különösen Görgeyét, Bemét és Dembińskiét –; taktikájuk rugalmasságát, kezdeményezőkészségüket, vitézségüket szembeállította az osztrák tábornokok konzervativizmusával és rutinszerűségével. Az is igaz azonban, hogy Engels, akinek szinte semmiféle magyar hírforrása nem volt, nem tudott arról a kulisszák mögött zajló harcról, amelyet az ún. békepárt és különösen Görgey folytatott a magyar forradalmi erők balszárnya ellen, s amely a baloldal egyik vezetőjének, Madarász Lászlónak lemondásához és Dembińskinek a fővezéri poszttól való felmentéséhez vezetett. Ezekről a politikai ellentétekről csak később értesült, akkor, amikor megismerkedett az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc néhány vezetőjének emlékirataival. (V. ö. 28. köt. 78. old.)

Engels szerint a magyar szabadságharc sikerének legfőbb biztosítéka e harc forradalmi jellege és a nép széles tömegeinek részvétele volt; ez utóbbira mindenekelőtt a forradalmi kormányzatnak a hűbéri maradványok megszüntetésére irányuló intézkedései adtak ösztönzést. S Engels helyesen értékelte a forradalom lehetőségeit. A háború már 1849 áprilisában újabb szakaszába lépett: megkezdődött a honvédcsapatok dicsőséges tavaszi hadjárata. A Habsburg-monarchiát a katonai vereség fenyegette. Engels azt remélte, hogy a magyar hadseregnek az osztrák határhoz való közeledése

Bécsben forradalmi felkelést fog kirobbantani. Hiszen a főváros demokratikus elemei már várták, mikor kelnek át a magyarok a Lajtán. „Bécsben nagy az izgalom. A munkások ujjonganak" – írta április végén Engels (lásd 387. old.). Mint később Marxszal együtt megállapította, a magyar hadvezetés nagy hibát követett el azzal, hogy nem támadta meg Bécset (v. ö. 14. köt. 21. old., 28. köt. 62. old.).

Nagy veszélyt jelentett a magyar forradalomra az a lehetőség, hogy a cári Oroszország Ausztria oldalán beavatkozik a háborúba. I. Miklós cár joggal félt attól, hogy a forradalomnak az orosz birodalom határaihoz való közeledése meggyöngíti az orosz önkényuralom helyzetét a lengyel területeken, s magában Oroszországban is forradalmasító hatást kelt. Engels már 1849 februárjában rámutatott annak valószínűségére, hogy megállapodás jön létre a Habsburgok és a Romanovok között. A cári csapatok beavatkozása az erdélyi hadműveletekbe – ha korlátozott mértékű volt is – alátámasztotta ezt az aggodalmat. Engels úgy vélte, hogy csak az hiúsíthatja meg a két dinasztikus rendszer szövetségét, ha Ausztriában újabb forradalmi felkelés tör ki, amely megdönti a Habsburg-monarchiát, még mielőtt cári csapatok siethetnének a segítségére.

Magyarországról szóló cikkeiben Engels foglalkozik a magyar forradalmi kormány pénzügyi politikájával is. Jellachich csapatainak betörése Magyarországra 1848 őszén, majd a császári hadsereg nyílt beavatkozása megkövetelte a magyar nép vezetőitől, hogy sürgősen teremtsék elő a hadsereg létrehozásához és a honvédelem megszervezéséhez szükséges anyagi eszközöket. Ebben a helyzetben Kossuth kénytelen volt nagymértékű papírpénzkibocsátáshoz folyamodni; ezt Engels igazi forradalmi rendszabálynak tekintette, s megállapította: az ország egész lakossága támogatja ezt, és szembeszáll az osztrákoknak azzal a törekvésével, hogy kirekesszék a forgalomból a „Kossuth-bankókat".

Engelsnek e kötetben foglalt, a magyarországi eseményeket tárgyaló cikkei lényegesen kibővítik és elmélyítik ismereteinket arról, hogy mi volt a marxizmus megalapítóinak az álláspontja az 1848–1849-es forradalom egyik legbonyolultabb kérdésében, a nemzeti és nemzetiségi kérdésben, amely a soknemzetiségű osztrák birodalomban különösen kiéleződött.

A liberális középnemesség, amely a tőkés viszonyok fejletlensége folytán a magyar forradalom vezető ereje volt, kétarcú jellege és osztálykorlátai miatt nem volt képes arra, hogy következetesen végigvigye a feudalizmus maradványainak megszüntetését és különösen hogy megoldja a nemzeti kérdést. A magyar forradalom vezetőinek az a helytelen elképzelése, hogy a haladó polgári átalakulással és a polgári jogoknak az ország egész lakosságára,

nemzetiségi különbség nélkül való kiterjesztésével a nemzeti kérdés magától lekerül a napirendről, káros következményekkel járt: azzal, hogy minden nemzeti mozgalmat eleve ellenforradalminak tekintettek, olyannak, amely mögött Ausztria vagy a cárizmus áll. Így elmulasztották a kedvező alkalmat arra, hogy a szlávok és a románok demokratikus erőit a Habsburg-monarchia ellen mozgósítsák.

Az osztrák birodalom szláv területein (Csehország és Szlovákia kivételével) a lakosságnak a polgári demokratikus átalakulás megvalósulásában objektíve érdekelt rétegei – a kereskedelmi burzsoázia, a városi és falusi kispolgárság – nem voltak képesek arra, hogy népük nemzeti mozgalmát vezessék. Így e mozgalom élére feudális-monarchista elemek kerültek, s ezek egyezségre léptek a Habsburg-monarchia vezető köreivel. Ez lehetővé tette, hogy a reakció a magyar forradalom ellen használja fel a délszlávok katonai alakulatait. Ezért utasította el Engels az osztrák birodalom keretei között és annak égisze alatt megvalósítandó szláv autonómia akkori terveit. Ugyanakkor ismételten megállapította, hogy a délszlávok lépre mentek az osztrák vezető körök demagóg ígéreteinek, s hamarosan elkerülhetetlenül megérik majd illúzióik összeomlását. Előre megmondta, hogy Ausztria, ha sikerül letörnie a magyar forradalmat, nemcsak hogy megszegi azokat az ígéreteket, amelyeket 1848–1849-ben a szláv nemzeti mozgalom vezetőinek tett, hanem „hosszabb időtartamra jobb szövetségest lát a gazdag magyar arisztokráciában, amely az osztrákok győzelme után könnyen újra hatalomra és befolyásra juthat, mint az osztályoknak, érdekeknek és körülményeknek abban a zűrzavarában, amely a délszláv és különösen a szerb tartományokban uralkodik" (279. old.). Ezzel Engels lényegében megjósolta azt, ami 1867-ben következett be: a dualisztikus osztrák–magyar monarchia megalakulását.

Cikkeiben Engels rámutat arra, hogy azt az álnok, képmutató politikát, amelyet a Habsburg-monarchia a területén élő szlávokkal szemben folytat, e népek gazdasági és politikai elmaradottsága teszi lehetővé, s hogy a kapitalizmus fejlődésével elkerülhetetlenné válik a konfliktus a monarchia és volt szövetségesei között.

Engels állandóan figyelemmel kísérte az ausztriai szláv népek nemzeti öntudatának és osztályharcuknak a fejlődésére való jelenségeket. Sok tényt sorol fel arra vonatkozóan, hogy éleződnek az ellentétek a szerb nemzeti mozgalom feudális-klerikális és liberális szárnya közt, s a szerb lakosságot felháborítja az osztrák hatóságoknak nemzeti jogaikat és érdekeiket sértő politikája. Ez a politika tükröződött az 1849 március 4-i oktrojált alkotmányban is, amely semmibe vette a horvátok és szerbek nemzeti autonómia-

követeléseit és ezért nagy kiábrándulást okozott nekik. „Az ausztriai katonai diktatúra" c., kéziratban maradt cikkében Engels így ír erről: „Eddig csak a németek és magyarok érezték a dühöt Ausztriának azzal az eljárásával szemben, hogy gyáva árulás révén győz, a győzelem után pedig a legkegyetlenebb banditákat is felülmúlja barbárságban; most a szlávok is osztoznak velük ebben a dühben. Őket egy »szláv Ausztria« reményével hitegették, s felhasználták arra, hogy győzzenek Itáliában és Magyarországon, s köszönetképpen újra alávetik őket a régi, Metternich-féle korbácsnak" (lásd 425. old.).

Azt is hangsúlyozza Engels, hogy egyre többen szöknek meg Jellachich horvát csapataiból, mert nem kívánnak tovább harcolni a Habsburg-ház érdekeiért, s a határőrvidéken is növekszik a nyugtalanság (v. ö. 178., 224., 232. stb. old.). Ezek a tények azt a reményt keltik Engelsben, hogy a császári kormány politikájának lelepleződésével lehetővé válik a monarchiaellenes egységes arcvonal kialakulása Ausztriában és megerősödik a magyar forradalom helyzete. Különösen érdekelték Engelst annak a tünetei, hogy a szláv népek soraiban ébredezik a magyar forradalom iránti rokonszenv. Felfigyel minden olyan közleményre, amely arról ad hírt, hogy a délszláv nemzeti mozgalom valamelyik személyisége közeledik a magyarokhoz, hogy kapcsolat jön létre e mozgalom vezetői és a magyar kormány között (v. ö. 213., 223–224., 304–305., 327. old.).

Engels örömmel mutat rá arra, hogy a szlovákok nagy része a magyar forradalmat támogatja. A szlovákok – írja – „most határozottan a magyarok oldalán állnak, mióta ezek eltörölték a szlovák parasztok feudális terheit, s nyelvi és nemzetiségi tekintetben néhány engedményt tettek nekik" (lásd 391. old.). Nagy érdeklődéssel figyeli Engels azt is, hogy a magyar forradalom hatására hogyan nő a forrongás Galíciában, ahol a parasztok a kényszersorozások ellen fordulnak, s különösen Bukovinában, ahol a Kobilica vezette parasztmozgalom terjedőben van a huculok között. Engels lehetségesnek tartotta, hogy e mozgalom folytatásaképpen az osztrák birodalom más részein is parasztfelkelések indulnak meg.

Engels rugalmasabb nemzeti politikát tartott szükségesnek a magyar forradalom vezetői részéről, akik azonban erre, mint említettük, nem voltak képesek. Mikor Bem sikeres erdélyi tevékenységét méltatja, Engels kiemeli: ezek a sikerek sok tekintetben annak köszönhetők, hogy ez a nagy tehetségű forradalmi hadvezér jól megfontolt politikát folytat és azoknak a népeknek a nemzeti követeléseit is figyelembe veszi, amelyek kezdetben magyarellenes magatartást tanúsítottak.

Az erőviszonyok azonban mind a harcban részt vevő országokon belül,

mind a nemzetközi küzdőtéren kedvezőtlenül alakultak a forradalmi mozgalomra nézve, s ez megakadályozta a forradalmi folyamatnak a Marx és Engels által várt irányban való fejlődését. 1849 őszére egész Európában győzedelmeskedett az ellenforradalom.

1849 május 19-én utolsó ízben jelent meg a „Neue Rheinische Zeitung"; utána Marxnak és Engelsnek már nem állt rendelkezésére olyan sajtóorgánum, amelynek hasábjain továbbra is nyomon kísérhették és megvilágíthatták volna a forradalmi események menetét. Csak a következő években, angliai emigrációjukban nyílt lehetőségük arra, hogy általánosítsák és feldolgozzák a polgári demokratikus forradalmak tapasztalatait. A forradalmi években írt cikkeik azonban bekerültek a nemzetközi munkásmozgalom elméleti fegyvertárába, s a mai napig is időszerűek.

Kötetünknek „Marx és Engels kéziratos hagyatékából" c. részében Marx három fogalmazványtöredékét, Engelsnek pedig két kinyomatlanul maradt cikkét és a Willich-féle szabadcsapat védelmét szolgáló írását találja az olvasó. „Mellékletek" címmel olyan egykorú írásokat közlünk, amelyek Marx és Engels életének és tevékenységének külső körülményeiről nyújtanak 1848–1849-re vonatkozó adatokat.

*

A kötet magyar vonatkozású adatait külön ellenőriztük, a cikkekbe az egykorú források nyomán óhatatlanul bekerült pontatlanságokat, tévedéseket jegyzetben helyesbítettük. Ezt a munkát *Spira György*, a történettudományok doktora, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa volt szíves elvégezni. Az egykorú helynevek mai megfelelőit külön jegyzékben tüntetjük fel.

Karl Marx és Friedrich Engels

Cikkek
a „Neue Rheinische Zeitung”-ból

1848 június 3–1849 május 17

[Friedrich Engels]

A német csapatok sundewitti veresége[2]

Schleswig. Újra megverték tehát a német csapatokat, újra ragyogó vereséget szenvedett a német–porosz politika! Ez az eredményük az egységes, erős Németországra vonatkozó ünnepélyes ígéreteknek! – Azt az időt, amikor ki kellett volna használni az első győzelmet, hiábavaló tárgyalásokkal töltik el, amelyekbe az ellenség csak kényszerűségből bocsátkozik bele, hogy időt nyerjen az újabb ellenállásra. Amikor pedig Oroszország kijelenti, hogy be fog avatkozni, ha ki nem ürítik Jütlandot, akkor még mindig nem veszik észre, hogy mi az alapja az egész fegyverszüneti ajánlatnak, nincs bátorságuk, hogy felvegyék azt a harcot, amellyel fenyegetik őket, az Oroszország elleni harcot, a régen várt, az elkerülhetetlen harcot! Nem, az erőpolitika tehetetlen, gyáván meghátrál, s e *visszavonulás* során a „kis" dánok legyőzik a „vitéz" gárdákat! Ha nem nyílt árulás játszik itt közre, akkor olyan mérhetetlen tehetségtelenség nyilvánul meg, hogy az egész ügy vezetését mindenesetre más kezekbe kell helyezni. Vajon a frankfurti nemzetgyűlés kényszerítve érzi-e végre magát arra, hogy megtegye, ami már rég kötelessége lett volna, vagyis hogy maga vegye kezébe a külpolitikát? Vagy pedig – „bízva abban, hogy a kormányok megteszik azt, ami a tisztük"[3] – efölött is napirendre tér majd?

Alább közöljük a „Schleswig-Holsteinische Zeitung"[4] tudósítását a dánok sundewitti támadásáról:

Rendsburg, május 29. A tegnapi nap (vasárnap, 28-a) volt kijelölve az Alsen előtt előőrsben álló szövetségi csapatok felváltására. Ennek hírét vehették a dánok, akiket azon a vidéken egyáltalában jól kiszolgálnak kémeik. Jelentősen megerősödve azokkal a csapatokkal, amelyeket az utóbbi napokban Fühnenből újra átvittek Alsenba, partraszállást hajtottak végre az innenső parton; úgy látszik, német részről nem ismerték fel ennek egész jelentőségét, mert figyelmüket saját csapataik fel- és elvonulása kötötte le. Nem sokkal az új őrcsapatok felállítása után hirtelen nagy túlerőben levő

dán gyalogság és tüzérség támadta meg őket a düppeli magaslat alatt, s ugyanakkor Erkensundtól nyugatra (Alnörnél és Treppénél) hajók és ágyúnaszádok jelentek meg, mintha itt is partraszállást akarnának végrehajtani. A dánok nyilván meg akarták osztani ezzel a német haderőket, ez azonban csak kevéssé sikerült nekik. Most a düppeli magaslatokon heves harc bontakozott ki, amelyben az ágyútűz mindkét oldalon nagy veszteségeket okozott, sebesültekben és halottakban is (számok még nem ismeretesek). A dánok derekasan küzdöttek. Számukat 8000 főre teszik, ezek hajóágyúk védelme alatt és szárnyaikon szárazföldi lövegekkel fedezve álltak fel, a mieink ereje pedig alig 7000 fő volt. A harc kimenetele órákig bizonytalan volt, míg végül este 7 óra felé a német csapatok kénytelenek voltak megkezdeni a visszavonulást Gravensteinen át és tőle északra, Quars felé, a dánok pedig körülbelül egy óra járásnyira megközelítették Gravensteint, ahol utóvédünk megállott.

Niederlage der deutschen Truppen bei Sundewitte

A megírás ideje: 1848 június 2. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 június 3. (3.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A csatlakozás kérdése

Egész Észak-Itáliában folyik most az intrika, az egyik oldalról azért, hogy keresztülvigyék a kisebb államok csatlakozását Szardíniához, a másik oldalról pedig azért, hogy megakadályozzák ezt. Nagyon hasonlók ezek a hegemóniáért folyó németországi intrikákhoz.[5] Károly Albert egy itáliai Poroszországot igyekszik létrehozni „a legszélesebb alapon", Nizzától Triesztig. Ez a dolog egyáltalán nem nemzeti érdekű; mindkét oldalon helyi érdekekről van szó, olyan provinciális hiúságok kielégítéséről, amelyeket csak az egységes, oszthatatlan Itália megteremtése küszöbölhet ki. Addig csupán a pillanatnyi célszerűség lehet a döntő, ez pedig kétségtelenül a csatlakozás *mellett* szól, mert legalább valamennyire összpontosítaná az erőket az Ausztria elleni harcra.

Die Anschlussfrage

A megírás ideje: 1848 június 3.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 június 4. (4.) sz.

Jelzés: *

[Karl Marx]

A Camphausen-kormány bukása[6]

Köln, június 21. Este 10 óra. **Berlinből** jelentik nekünk június 20-án: „**A Camphausen-kormány megbukott**; ma reggel 8 órakor Camphausen úr visszaadta tárcáját a királynak*. Mikor összeült a kiegyezőgyűlés[7], amelynek ülését a kormány foganatosítandó kiegészítése miatt ma reggelre napolták el, elnöke** felolvasta Camphausen levelét, amelyben bejelentette lemondását a kamarának, minthogy nem sikerült kiegészítenie a kormányt. A miniszteri székekben Hansemann, von Auerswald, Bornemann, von Patow, Roth von Schreckenstein és Schleinitz urak ültek; Schreckenstein mint újonnan kinevezett hadügyminiszter, Schleinitz, a **porosz hercegnő***** ismert kegyence, az ismert **oroszbarát** pedig mint **külügyminiszter**. Hansemann és von Auerswald még azt a nyilatkozatot tették, hogy a miniszterelnök lemondása után mindnyájan, kivéve von Schreckensteint és Schleinitzet, csupán ideiglenesen maradnak meg helyükön, és hogy az új kabinet megalakulásáig csak a folyó ügyeket fogják intézni.

Egyébként kérték a kiegyező-gyűlést, hogy meghatározatlan időre napolja el a kamara üléseit.

A határozat értelmében az üléseket hétfőig elnapolták."

Ez a hír nem fogja meglepni olvasóinkat. Mi mindennap megjósoltuk a Camphausen-kormány bukását. Azt is hozzátettük ehhez, hogy *vagy újabb forradalom jön, vagy nyíltan reakciós kormány. Az újabb forradalom megvalósításának kísérlete meghiúsult.* **Az oroszbarát kormány a cárnak fogja egyengetni az utat.**

Sturz des Ministeriums Camphausen
A megírás ideje: 1848 június 21.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 június 22. (22.) sz., rendkívüli melléklet
Jelzés nélkül

* IV. Frigyes Vilmos. – *Szerk.*
** K. A. Milde. – *Szerk.*
*** Auguszta Mária Lujza Katalin. – *Szerk.*

Reichensperger

Köln, június 25. Szerencsétlenségünkre jó próféták vagyunk. Amit 19. számunkban megjósoltunk[8], megtörtént. A trieri Reichensperger úr csakugyan kamarai elnök lett az itteni kerületi törvényszéken. Vigasz ez ezekben a nehéz időkben. Megbukhatott Guizot–Camphausen, inoghat Duchâtel–Hansemann, de a Guizot–Duchâtel-féle korrupciós rendszer, úgy látszik, nálunk újabb gyökereket ereszt. S mit számítanak a személyek, ha az ügy megmarad? – Reichensperger úrnak egyébként figyelmébe ajánljuk a bernkasteli üzenetet ma reggeli rendkívüli mellékletünkben[9].

Reichensperger

A megírás ideje: 1848 június 25.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1848 június 26. (26.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A fegyverszüneti „tárgyalások"[10]

A fegyverszünet még mindig nincs sem megkötve, sem végleg elvetve. Mind a Wrangel főhadiszállásáról, mind a Koppenhágából érkező hírek állandóan ellentmondanak egymásnak. Csak az bizonyos, hogy Wrangel kezdetben elutasította az aláírást, hogy Reedtz úr ezzel az elutasítással visszatért Koppenhágába, s hogy ennek következtében 15. óta újabb csapatokat hajóztak be Jütland felé. A „Börsenhalle"[11] elmondja, hogy egy új háromnapos tűzszünet megkötésének hírére az angol és a svéd követ*, valamint Reedtz úr is Koppenhágából Koldingba ment. Állítólag megpróbálják, hogy a Berlinből odaküldött Neumann tábornokkal együtt leküzdjék Wrangel ellenállását.

Mindezeket a híreket Koppenhágán keresztül kapjuk, ugyanakkor sem Berlinből, sem Wrangel főhadiszállásáról nem hallunk egyebet, mint tartalmatlan híresztelléseket. Ebben a tekintetben a nálunk jelenleg uralkodó alkotmányos nyilvánosság semmit sem különbözik a régebbi titokzatoskodástól. Olyan dolgokról, amelyek a legszorosabban ránk tartoznak, a lehető legtávolibb országok lapjaiból értesülünk.

A „Faedrelandet"[12] egyik tudósítása szerint a jütök meglehetősen békés hangulatban fogadták a német inváziót.

Die Waffenstillstands-„Unterhandlungen"

A megírás ideje: 1848 július 23. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 július 24. (54.) sz.

Jelzés: *

* H. W. W. Wynn és E. Lagerheim. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

Megszakadtak a Dániával folyó fegyverszüneti tárgyalások[10]

Köln, július 27. A *Koppenhágából* imént érkezett levelek szerint *a fegyverszüneti tárgyalások most* már *valóban megszakadtak*. Július 21-én a svéd és a nagy-britanniai követ*, valamint a főhadiszállásra utazott többi diplomata *dolgavégezetlenül* tért vissza Koppenhágába. Jóllehet Neumann tábornok átadta Wrangel tábornoknak a porosz király** *határozott parancsát*, hogy írja alá a fegyverszünetet, jóllehet a fegyverszünetet porosz és dán részről már ratifikálták, *Wrangel mégis ugyanilyen határozottan megtagadta* az aláírást, s helyette új feltételeket szabott, ezeket azonban dán részről kereken elutasították. Wrangel állítólag nem is volt hajlandó kihallgatáson fogadni az idegen diplomatákat. A dánok különösen Wrangelnak azt a feltételét kifogásolták, amely a végső jóváhagyást a *kormányzó**** *számára tartja fenn*.

Csupán Wrangel tábornok szilárdságának köszönhetjük tehát, ha Németország ezúttal megmenekül a történelem által ismert egyik leggyalázatosabb szerződéstől.

Waffenstillstands-Unterhandlungen
mit Dänemark abgebrochen

A megírás ideje: 1848 július 27.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 július 28. (58.) sz.

Jelzés: *

* E. Lagerheim és H. W. W. Wynn. – *Szerk.*

** IV. Frigyes Vilmos. – *Szerk.*

*** János főherceg. – *Szerk.*

[Karl Marx]

[Különféle[13]]

Hamarosan egészen új alapokon álló törvényt terjesztenek be a kamara elé a rágalmazást illetően. Mint látható, nagyon is indokolt volt az a kritika, amelyben a Code Napoléonnak[14] ezt a cikkelyét Heckernek a „Neue Rheinische Zeitung" ellen emelt vádja kapcsán részesítettük.[15]

A megírás ideje: 1848 július 31.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1848 augusztus 3. (64.) sz.

Jelzés nélkül

[Friedrich Engels]

A milánói jelentés

E lap tegnapi számában közöltük a milánói ideiglenes kormány[16] győzelmi jelentését, továbbá megemlítettük az ezzel ellentétes győzelmi jelentéseket Bozenból (az „Augsburger"-ban[17]) és Triesztből.[18]

Az elsőként említett hírt azért tartottuk hihetőbbnek, mert a közvetlenül Milánóból kapott jelentést egyidejűleg olyan beszámolók is megerősítették, amelyek két különböző svájci városból érkeztek, Zürichből és Bázelből, s e városok sokoldalú kereskedelmi kapcsolatuk és földrajzi helyzetük révén gyors összeköttetésben vannak Milánóval. Kiváltképpen pedig az a körülmény volt a döntő megítélésünkben, hogy az osztrákok győzelmi jelentése előbbről van keltezve és a 23-i harcról szól, a milánói jelentés viszont július 24-éről és 25-e reggeléről. A körülmények ilyen egybeesése folytán nem kételkedhettünk az olasz győzelem valóságában. Ehhez hozzájárult az is, hogy az osztrákok már azelőtt is kiadtak győzelmi jelentést olyasmiről, így például a curtatonei győzelemről[19], ami később éppen osztrák vereségnek bizonyult, s éppen az „Augsburger" volt az, aki ezt az állítólagos győzelmet dicsőítette. A két fél jelentéseinek összehasonlítása arra mutat, hogy az olaszok valóban győzelmet arattak, de az osztrákok frissen odaérkezett csapatai elragadták ezt tőlük. Ha valami megtéveszthetett bennünket, akkor ez *Károly Albert* becsvágyó, de egészen tehetetlen személyisége volt, akiről már ezelőtt is többször megmondtuk a véleményünket. Ennek az „Itália kardjának" minden rossz tulajdonsága ellenére mégis volt esélye arra, hogy ilyen rendkívül előnyös pozíciókra támaszkodva, tábornokai közül legalább egyben lesz annyi katonai ügyesség, hogy megszerezze a győzelmet az olasz ügynek. A valóság megmutatta, hogy nem így történt. Ezzel megpecsételődött Károly Albert sorsa. Rövidesen még jelenlegi trónjának is össze kell dőlnie, nem is szólva ábrándjáról: egész Itália trónusáról. Mint győztes, egy ideig remélhette becsvágya kielégítését; mint legyőzöttet, nagyon hamar maguk az olaszok fogják hasznavehetetlen eszközként félrevetni. Oly sok véres áldozat után Itália mégis győz majd, és

megmutatja, hogy szabadsága és nemzeti önállósága eléréséhez nincs szüksége a szárd király nyomorúságos személyiségére.

Das Bülletin von Mailand

A megírás ideje: 1848 augusztus 1.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1848 augusztus 2. (63.) sz.

Jelzés: *

Dr. Gottschalk[20]

Köln, augusztus 4. Dr. Gottschalk a „Zeitung des Arbeitervereins zu Köln"[21] útján a nyilvánosság elé tárta első három kihallgatását. Büntetésül eltávolították mellőle eddigi felügyelőit és *Schröder* felügyelő személyében új börtönőrt rendeltek mellé. „Ez – írja az itteni munkásújság – nem akart pontos leltározás nélkül hivatalába lépni, s így vámellenőrzés-szerűen újra átvizsgálták dr. Gottschalkot és zárkáját. Egyáltalán semmi gyanúsat nem találtak ugyan, mégis sokkalta aggályosabban őrzik, mint ezelőtt." A *nyilvános* eljárás mindaddig tisztára illúzió a Rajna-tartományban, ameddig a *„spanyol inkvizíciós eljárással"* jár együtt.

Hogy Gottschalk letartóztatását megítélhessük, olvassuk el a „Gervinus-Zeitung"-ot[22]. Az ügyészség erélyes beavatkozása, írja ez a lap, *helyreállította a bizalmat*. Másfelől a közelgő ünnepségek[23] mindenféle politikától elvonják a könnyelmű kölnieket. És ugyanazok a kölniek, akiknek Gottschalkkal és dómépítési ünnepségekkel áldoz a kormányzat, ugyanazok a hálátlan kölniek, kiált fel a „Gervinus-Zeitung", rögtön elfelejtik a porosz kormánynak mindezen jótetteit, mihelyt ő csak egy szót is rebeg kényszerkölcsönről!

Gottschalk és Anneke letartóztatása, a sajtóperek stb. helyreállították a *bizalmat*. A bizalom az alapja a városban a *közhitelnek*. Kölcsönözzetek tehát a porosz kormányzatnak pénzt, sok pénzt, és ő még több embert fog becsukatni, még több sajtópert fog indítani, még több bizalmat fog fabrikálni. Több letartóztatás, több sajtóper, több reakció a kormányzat részéről. De tisztességes csereként – jól jegyezzétek meg! – adjanak a polgárok több pénzt, egyre több pénzt!

Azt tanácsoljuk a porosz kormányzatnak, hogy pénzügyi zavarában folyamodjék egy olyan eszközhöz, amely XIV. Lajos és XV. Lajos idejében már bevált. Áruljon Lettres de cachet-t[24]! Lettres de cachet! Lettres de cachet! a bizalom helyreállítására és a porosz állampénztár megtöltésére!

Dr. Gottschalk

A megírás ideje: 1848 augusztus 4.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 augusztus 5. (66.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A dán fegyverszünet és Hansemann

Köln, augusztus 10. Felhívjuk olvasóink figyelmét „*Dänemark*" című cikkünkre[25]. A dán lapok egészen új felvilágosításokat nyújtanak nekünk „a tett kormányának"[26] a fegyverszünet ügyében tanúsított magatartásáról. Valamilyen módon mégis napvilágra kerülnek Hansemann úr titkos bűnei.

Der dänische Waffenstillstand und Hansemann

A megírás ideje: 1848 augusztus 10.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 augusztus 11. (72.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Károly Albert árulása

A torinói, genovai stb. újságok fennhangon panaszolják, hogy Itália szabadságának és önállóságának ügyét éppen az és azok árulják el, akik az utolsó pillanatig váltig esküdöztek, hogy vagy győznek, vagy meghalnak Itáliáért. Amit ezelőtt csak kevesen mondottak ki, hogy Károly Albert áruló, azt most fennhangon és naponta ismétli el a tömeg és minden olyan újság, amely nem adta el magát teljesen az álnok szárd királynak. Ez a felismerés később meghozza majd gyümölcseit; ezúttal azonban már elkésett. A goitói és a monzambanói ütközet óta[27] sokak számára napról napra világosabb, hogy a szardíniai árulást tervez, vagy teljesen képtelen rá, hogy végigvigye azt, amit vállalt. Teljes tétlenségbe süllyedt, ami pedig mégis történt, az ellentmondott a józan emberi értelem, a politika és a hadművészet minden szabályának. Már rég fölmerült egy egész sor kérdés; egy részükre valóban választ kaptunk most, más részükre hamarosan fény derül. Például: ki bénította állandóan az egész lakosság felfegyverzésére irányuló intézkedéseket? Ki osztotta meg és szaggatta szét olyan sok pontra az olasz hadsereget, s ki mulasztotta el a tartalék vonal megteremtését úgy, hogy minden vereségnek az elkerülhetetlen romlásba kell vezetnie? Miért nem vonult Károly Albert Vicenza felé[28]? Miért nem volt Valleggióban kenyere a hadseregnek? Miért dezertáltak a modenaiak? Hogyan történt meg az, hogy a lombardiai önkéntesek egyetlen ágyút sem találtak a Mincio partjain? Hogyan történt, hogy azok a töltények, amelyeket a csata folyamán több piemonti hadtestnek kiosztottak, a golyók nagysága miatt egyáltalán nem voltak használhatók? És végül: hogyan tehette meg ez a Károly Albert – aki már rég elhatározta a visszavonulást –, hogy még le is romboltasson Milánó külvárosaiban számos házat, 30 millió líra értékben? Ha nem akarjuk a legsiralmasabb és leghihetetlenebb tehetetlenséget feltételezni róla, akkor nincs más felelet ezekre a kérdésekre, mint az, hogy Károly Albert 1848-ban ugyanolyan áruló és álnok módon cselekedett, mint 1821-

ben, amikor gyalázatosan elárulta összeesküvőtársait és segített abban, hogy kötélre, gályarabságra és száműzetésbe jussanak[29].

Karl Alberts Verrat

A megírás ideje: 1848 augusztus 16.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung".
1848 augusztus 17. (77–78.) sz.

Jelzés: *

A Schapper elleni kiutasítási kísérlet[30]

Köln, augusztus 18. „*Általános német polgárjogot és teljes szabad költözködést követelünk az egész német hazában!*"

Így beszél Őfelsége *IV. Frigyes Vilmos* március 18-i pátensében.[31]

De a király tervez, Geiger úr végez. Geiger úr, Köln megbízott rendőrfőnöke, ragaszkodik ahhoz, hogy kiutasítsa *Karl Schapper* urat, azzal az ürüggyel, hogy Schapper úr *nassaui* és ezenkívül in partibus infidelium[32] német.

Tegnap egy rendőr őrmester behatolt Schapperné asszony hálószobájába és ott letette a következő levelet, amelyet hamisítatlan eredetiségében közlünk. Ami helytelennek látszik benne, az talán csupán *porosz* tiltakozás a *német* nyelvtan ellen.

„Schapper úrnak
Megbízást adták nekem hogy közöljem önnel hogy a rendőr főnök úr ragaszkodik hogy ön hagyja el a várost, de ha valami ellenvetése volna a törvények ellen akkor rögtön apelláljon a rendőr komisszár úrnál azonnal küldje el neki.
Köln, 1848. VIII. 17. *Quetting*
rendőr őrmester"

Schapper úr erre a következő levelet intézte a rendőrbiztoshoz:

„Nagyságos Uram,
Ön f. hó 11-i kelettel közölte velem, hogy Geiger rendőrfőnök úr határozata értelmében nyolc napon belül el kell hagynom Köln városát. Én már akkor benyújtottam tiltakozásomat ez ellen. Ön most egy rendőr őrmester útján értesített, hogy az említett kiutasítási parancs érvényben marad, de tiltakozhatom ellene. Ezennel megteszem ezt és ehhez a következő okokra hivatkozom:

1. A porosz király már a márciusi forradalom *előtti* napon, *1848 március 18-án* pátenst bocsátott ki, s ebben átalános német polgárjogot és szabad költözködést követelt minden német államtól. Amit a porosz király a porosz állampolgárok számára követel, azt egyetlen porosz hatóság sem tagadhatja meg más német államok Poroszországban levő polgáraitól. Vagy egyáltalában semmit sem jelent a március 18-i pátens, vagy magában foglalja a nem porosz német állampolgárok ellen hozott összes régebbi kiutasító rendelkezések megszüntetését.

2. F. évi július 21-én a német nemzetgyűlés Frankfurtban elfogadta a németek alapjogai 1. cikkelyének 1. §-át, olyan fogalmazásban, amely határozottan megtiltja németeknek német városokból és államokból való mindennemű kiutasítását.[33] Eszerint:

»Minden németnek joga van arra, hogy a *birodalom területének bármely helyén tartózkodjék és lakjék*, ingatlanokat szerezzen stb. stb. . . . bármilyen kenyérkereseti ágat folytasson. . .

Az itt-tartózkodás és -lakás feltételeit az állampolgársági törvénnyel . . . a birodalmi hatalom szabja meg egész Németországra vonatkozóan. E birodalmi törvények kibocsátásáig a mondott jogok gyakorlása minden németet Németország minden államában *ugyanazokkal a feltételekkel illet meg, mint ezen állam polgárait.*

Egyetlen német államnak sem szabad polgári, büntető- vagy eljárásjogi tekintetben bármi olyan különbséget tennie polgárai és valamely más német állam polgárai között, amely az utóbbiakat mint külföldieket hátrányos helyzetbe hozza.«

E § értelmében az idevonatkozó birodalmi törvény kibocsátásáig jogom van arra, hogy Kölnben mint a német birodalom területének egyik helységében tartózkodjam és lakjam, és korrektorként keressem kenyeremet, ugyanazokkal a feltételekkel, mint a porosz állam polgárai. Porosz állampolgárok pedig, a fennálló törvények szerint, csak akkor utasíthatók ki Kölnből, ha létfenntartásuk nincs biztosítva. Hogy megélhetésem nincs biztosítva, azt eddig még nem rótták fel, s ennek az ellenkezőjét bármely pillanatban be is tudnám bizonyítani, mert mint a »Neue Rheinische Zeitung« korrektorának, keresetem elegendő arra, hogy tisztességesen eltartsam magamat és családomat.

Nem tehető az az ellenvetés velem szemben, hogy az alapjogok említett §-a még nincs kihirdetve. Az adminisztratív szervek mindig is azt a gyakorlatot folytatták minden alkotmányos államban, hogy felfüggesztették az olyan rendelkezések végrehajtását, mint a kiutasítás joga és a személyes szabadság egyéb korlátozásai, ha az illetékes törvényhozó gyűlés határozatot

hozott e rendelkezések megszüntetésére, és már csak ennek a formális kihirdetése van hátra.

Itt tehát megvan a nemzetgyűlés határozata, amely megszünteti a kiutasítási jogkört, és a királyi pátens, amely előre is elismeri ezt a határozatot. Ennek alapján azt hiszem, teljesen jogosan cselekszem, mikor kijelentem: hogy mint törvénytelenség ellen tiltakozom a velem még csak nem is írásban, az indokok megjelölése nélkül közölt kiutasítási parancs ellen, s csak az erőszaknak fogok engedni.

Kérem Nagyságodat, szíveskedjék ezt a tiltakozást a megfelelő helyre eljuttatni és a határozatot mielőbb ismertetni velem, mert tiltakozásom figyelembe nem vétele esetén azonnal a kir. kormányzati prezidenshez, illetve a belügyminisztériumhoz, végső fokon pedig a berlini alkotmányozó gyűléshez és a német nemzetgyűléshez fogok fellebbezni.

Köln, 1848 augusztus 17.

Karl Schapper (s. k.)"

A „*német egység székesegyházának*", amelyről nagy államépítő-mestereink három napig egymás után tartottak ünnepi beszédeket[23], egy *nassauinak* a Rajna melletti *Kölnből* való kiutasítása az első építőköve.

Der Ausweisungsversuch gegen Schapper

A megírás ideje: 1848 augusztus 18.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 augusztus 19. (80.) sz.

Jelzés nélkül

Geiger és Schapper

Köln, augusztus 22. A Koblenzből való Geiger, megbízott rendőrfőnök úr kezdeményezésére Schapper úr azt a parancsot kapta, hogy hagyja el Kölnt, mert nem porosz alattvaló, hanem nassaui polgár. A Munkásegylet, amelynek Schapper úr tevékeny tagja[34], indíttatva érezte magát, hogy a sajátjának tekintse ezt az ügyet és tiltakozzék Schapper úr önkényes kiutasítása ellen. A tiltakozást múlt pénteken* nyújtották át Geiger úr távollétében Dolleschall úrnak. Mivel Dolleschall úr kijelentette, hogy semmit sem tud az ügyről, a tiltakozás átnyújtására meghatalmazott bizottságot a következő keddre, augusztus 22-ére újra egybehívták, hogy magával Geiger úrral beszéljen. Geiger úr ma azzal a kijelentéssel fogadta a bizottságot, hogy az ügy már nem tőle függ, mert a „Neue Rheinische Zeitung" egy cikke miatt a minisztérium azzal fordult hozzá, Geigerhez, hogy tegyen pontos jelentést erről a dologról. A jelentés ma elment; ennélfogva Schapper úr kiutasításának végrehajtása vagy visszavonása már nem tőle függ. A bizottság egyik tagja úgy értette Geiger urat, hogy Schapper úr kiutasítása a minisztériumtól indult ki; Geiger úr erre szenvedélyesen, becsületszóra bizonygatta, hogy éppen *ő* az, aki ezt a rendszabályt kezdeményezte. Hivatkozott először is különleges törvényismeretére, minthogy azelőtt vizsgálóbíró volt; de nem ez az egyedüli indok: „Úgy gondolom, hogy nemcsak megbízott rendőrfőnökként cselekedtem, hanem az értelemnek megfelelően is: *én* mint *én* cselekedtem." Nagyon jól tudja, tette hozzá, hogy a „Neue Rheinische Zeitung" közölni fogja és sajátosan fogja értelmezni minden szavát, de ez neki egyre megy: „*én* mint *én* cselekedtem". A bizottság egy másik tagja megjegyezte erre, hogy ha Geiger úr mint *én* cselekedett is, ez az *én* mégsem egyéb, mint a megbízott rendőrfőnök *énje*, s ez az *én* persze lehet az észszerűségnek megfelelő is. De a Munkásegyletnek szintén van énje, ez 6000 munkás énje, s ez az én számíthat ugyanannyit, mint Geiger úr énje, s szintén lehet az ésszerűségnek megfelelő. A Munkásegylet tiltakozik az olyan intézkedés ellen, amely ellentmond minden fennálló törvénynek és a

* Augusztus 18. – *Szerk.*

frankfurti nemzetgyűlésnek. A bizottság előbbi tagja azt kívánta, hogy Geiger úr legalább helytelenítse az intézkedést; Geiger úr megtagadta ezt, s biztosította a bizottságot, hogy felőle Schapper úr a miniszter válaszáig nyugodtan Kölnben maradhat. Hogy milyen szellemben írta jelentését Geiger úr, arról szintén nem volt hajlandó semmiféle felvilágosítást adni. Vajon másféle határozatokat hozott-e Geiger úr, mint Gagern úr, s vajon az, aki nassaui, az nem német polgár-e, akinek a 34 német haza bármelyikében joga van letelepedni?

Geiger und Schapper
A megírás ideje: 1848 augusztus 22.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 augusztus 24. (84.) sz.
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[Szerkesztőségi megjegyzés a „Finanzplan der Linken" című cikkhez[35]]

(Nem egészen értjük, hogy a baloldali képviselők miért terjesztenek még be a szükséges pénzeszközök előteremtésére pénzügyi terveket annak a kormánynak, amelyet meg akarnak buktatni. Hiszen éppen a pénzeszközök *megtagadása* a fő eszköz egy kormány megbuktatására, s talán az egyetlen eszköz Hansemann úrékkal szemben. Még ha netán valami reform volna ebben a pénzügyi tervben – de nem, a kényszerkölcsön gyűlölt eszközétől akarják ezzel megkímélni a kormányt. Márpedig mi jobb az ellenzék számára, mint az, hogy a kormány gyűlöltté teszi magát? – *A szerkesztőség.*)

A megírás ideje: 1848 szeptember 8.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1848 szeptember 9. (98.) sz.

[Friedrich Engels]

Az utódok[36]

Köln, szeptember 9. Tehát Waldeck–Rodbertus-kormányt helyeznek kilátásba. Mi nem hiszünk ebben. A király* aligha veti alá magát ezen urak kívánságainak, kivált kölni útja után.[23] Akkor pedig nincs más választás, mint Radowitz és Vincke, nyílt szakítás a nemzetgyűléssel, nyílt szakítás a forradalommal – s hogy utána mi következik majd, azt nem is kell mondanunk.

Seine Nachfolger

A megírás ideje: 1848 szeptember 9.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung".
1848 szeptember 10. (99.) sz.

Jelzés: **

* IV. Frigyes Vilmos. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

Letartóztatások

Köln, szeptember 11. A következő interpellációt intézzük az államügyészség illetékes uraihoz:

Igaz-e az, hogy a kölni Salget és ifjabb Blum urakat, akik Kasselban már megalakítottak egy munkásegyletet, tegnap délután Wesselingben, ahol szintén ilyen egyletet szándékoztak alakítani, este 8 órakor, még mielőtt egyetlen szót is szóltak volna nyilvánosan, még mielőtt az ülés megkezdődött volna, a lelkész úr kezdeményezésére von Geier polgármester úr letartóztatta?

Igaz-e az, hogy ennek a letartóztatásnak, amely egyébként tény, nincs más alapja, mint a lelkész úrnak az a vádja, hogy ez a két úr izgatni akarja (!) a munkásokat?

Ha így áll a dolog, szembe fog-e szállni az államügyészség ezzel a felháborító törvénytelenséggel, vagy pedig – a Radowitz-kormányt és a szabad egyesülési jog közeli megszüntetését remélve – köszönetét fejezi ki Geier úrnak?

Verhaftungen

A megírás ideje: 1848 szeptember 11.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 szeptember 12. (100.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Hadparancs – Választási jelöltek – Félhivatalos megjegyzések a porosz kétszínűségről

A dán lapok szeptember 9-ig vannak birtokunkban. Egy szeptember 4-i hadparancs a következőket rendeli el: *Krogh* tábornok átveszi a parancsnokságot Jütlandban, főhadiszállása Viborg. Alsen helyőrségének a fegyverszünet[37] tartamára külön parancsnoksága van. A táborba szállt hadtestet lehetőleg toborzási körzeteiben helyezik el, és így Jütlandban és a szigeteken osztják szét. Századonként 40–50 fő marad fegyverben, a többieket szabadságolják, a dandárparancsnokokat pedig megbízzák, hogy gyakran tartsanak csapatszemlét, és mindent tegyenek meg egy új hadjárat előkészítésére. Minthogy azonban a király* a csapatokat még szabadságolásuk előtt maga is meg akarja szemlélni, további parancsig egyelőre nem hajtják végre ezeket az intézkedéseket. Nyilván azért sem teszik ezt, mert mint a „Faedrelandet" 9-i utóirata közli, a nemzetgyűlésnek a visszavonulás beszüntetését követelő határozatáról most értesültek Koppenhágában, magánlevelekből.

Hogy a dánok meglehetősen biztosan számíthatnak Észak-Schleswigben toborzott csapataikra, az abból látható, hogy éppen ezeket a csapattesteket irányítják a schleswigi határ közvetlen közelébe, illetve Alsenba.

Koppenhágában a liberális párt összeállította jelöltlistáját a közelgő választásokra. Összeültek a polgárság képviselői, a „Faedrelandet" szerkesztői és más olyan „népi férfiak", akik a „demokratikus alapra épülő alkotmányos monarchia" hívei (ilyen pontosan másolják a dánok a németeket), s elkészítették a listát. Van rajta egy bankigazgató, egy életbiztosító-intézeti igazgató, két iskolamester, egy ügyész, egy alezredes, egy tengerésztiszt, két kézműves és egy „dispacheur"** (!). Látjuk, miféle intellektuális erőkkel rendelkezik a „hovedstad"***.

---

* VII. Frigyes. – *Szerk.*

** – „hajókárbecslő" – *Szerk.*

*** – „főváros" – *Szerk.*

A porosz kormánynak balszerencséje van. A dán ügyben ismét sikerült olyan kétszínűség hírébe hoznia Poroszországot, amely már a mindkét féllel szemben elkövetett árulással határos. Ismeretes, hogy ez a kétszínűség mindig is jellemzője volt a porosz politikának; gondoljunk a „nagy" választófejedelem* Lengyelország elleni árulására, amikor hirtelen átpártolt Svédországhoz, a bázeli békére, 1805-re, és a legújabb időben arra a kétszínűségre, amellyel a kormány a lengyeleket tőrbe csalta[38]. Most pedig, a dán ügyben, a porosz kormány lábbal tiporta a német nép érdekeit, s még csak köszönetet sem kap érte Dániától. Hallgassuk csak meg, mit mond a „Faedrelandet":

„Auerswald porosz miniszterelnöknek (a rendsburgi ideiglenes kormányhoz intézett) levele után, amelyet alább közlünk, világos, hogy Poroszország igen kétszínű szerepet játszik. Először is igen meglepő, hogy a porosz kormány egyáltalán érintkezik a hercegségekbeli zendülő-kormánnyal. Azután pedig Auerswald úr teljesen félremagyarázta a fegyverszüneti feltételek jelentőségét, nem is egy tekintetben. Bár a fegyverszünetnek semmiképpen nem kell a végleges béke valamilyen alapjául szolgálnia, Auerswald úr mégis azt mondja, hogy az olyan állapotot készít elő, amely kedvező végső megoldásra fog vezetni. Beszél továbbá azon pontok jelentőségéről, hogy a szövetségi csapatok Schleswigben maradnak, és hogy a schleswig-holsteini hadtest létszámát nem csökkentik, holott a fegyverszünet kimondja, hogy a schleswigi és a holsteini csapatokat külön kell választani, és a szövetségi csapatoknak Altonában kell maradniok. Hasonló valótlanságot állít végül akkor is, amikor azt mondja, hogy a hercegségekben a jogállapot továbbra is a jelenlegi alapon marad, holott a fegyverszünet szerint mind a dán király által, mind az ideiglenes kormány által március 17. óta kiadott rendelkezéseket érvényteleníteni kell. Ami a központi hatalmat[39] illeti, ez a Limburgról folyó tárgyalásokon[40] a nemzetgyűléssel szembeni szilárdságnak akkora hiányát mutatta, hogy erről az oldalról valóban mindenre el lehetünk készülve."

Armeebefehl – Wahlkandidaten –
Halboffizielle Glossen
über preussische Zweideutigkeit

A megírás ideje: 1848 szeptember 14.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 szeptember 15. (103.) sz.

Jelzés: *

* Frigyes Vilmos. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A „Faedrelandet" a fegyverszünetről

Köln, szeptember 21. Mint tudjuk, a frankfurti úgynevezett nemzetgyűlés Poroszország azon állítása alapján fogadta el a fegyverszünetet[37], hogy a dán kormány *hivatalosan közölte*: hajlandó módosításokra ráállani.

Ismeretes azonban, milyen intrikák folytak az előzetes kérdésről való szavazáson. A főkérdésben az intrikák a gyűlésen *kívül* folytak.

Hallgassuk meg, mit mond a szeptember 16-i „Faedrelandet":

Miután kifejtette, hogy milyen hátrányai vannak a ténylegesen megkötött fegyverszünetnek az első tervezettel szemben, rátér a Dánia számára adódó előnyökre. A háború kiújulása esetén Anglia és Oroszország beavatkoznának; a német egység, amelyet a dán háború nagy nehezen összetart, azonnal szétesnék; a jütlandi lakosságot Landwehrként[41] ki lehetne képezni, meg lehetne kétszerezni a hadsereg létszámát: „és 60 000 ember a keskeny félszigeten, a flotta támogatásával, ez olyan Dannevirke[42], amelynek megostromlását a nagy, egységes Németország nagyon is meg fogja gondolni".

„De akármilyen is a fegyverszünet, annyi bizonyos, hogy miután már meg van kötve, ratifikálva és biztosítva van, felelőtlenség volna, ha mi magunk elmulasztanók feltételeinek teljesítését vagy eltűrnők, hogy ellenségeink megszegjék. Kormányunk semmiképpen sem fogja ezt tenni, ebben megbízhatunk és meg is kell bíznunk, s ezért nem szabad, hogy nyugtalanítsanak bennünket azok *a már elfogadott feltételek megváltoztatásáról* szóló híresztelések, amelyeket a schleswig-holsteini orgánumok terjesztenek. Nagyon jól tudjuk, hogy a porosz tábornokok és hivatalnokok és általában a németek, néhány tiszteletreméltó kivétellel, nemigen veszik szigorúan a kötelezettségeket és a fogadalmakat, a hűséget és a meggyőződést; mi készséggel elhisszük, hogy igaz az a hír, amely szerint Wrangel tábornok volt olyan arcátlan, hogy a feltételek megszegésére tegyen javaslatokat a dán megbízottnak, Reedtz úrnak, s így elfogadhatóbbá tegye e feltételeket schleswig-holsteini barátai számára; mi készséggel elhisszük, hogy mind a frankfurti gyűlés, mind a porosz kormány teljesen rendben levőnek tartja,

hogy ránk kényszerítse az önkényes megváltoztatását annak, ami már el van fogadva és az összes hatályos formaságokkal szentesítve van. De hisszük azt is, hogy kormányunk a lehető legártalmasabban cselekednék, ha beleegyeznék a szerződésnek akár csak egy jottányi megváltoztatásába is, mert a »német tisztesség« akkor nem röstellené, hogy az egészet sárba tiporja. Ha Karl Moltke nem tud kormányzótársakat találni, akkor bizonyára megvan a mód ezeknek kinevezésére, akkor a dán kormány választhat két olyan embert, akiknek a beleegyezése felől már előre bizonyos, s akkor *Poroszország dolga, hogy hogyan leli meg a maga két emberét.* Ha a schleswig-holsteiniak nem akarnak engedelmeskedni, akkor *Poroszország* dolga, hogy *rákényszerítse* őket erre. S ha a megállapított végső határidőre, azaz holnapra, szeptember 17-re, hiányzik valami lényeges dolog a szerződés végrehajtásából, miután mi a magunk részéről minden kötelezettségünket lelkiismeretesen teljesítettük, akkor *a dán kormány dolga*, hogy egy utolsó haladékot adjon, s ha ez is hasztalanul telik le, akkor *joga és kötelessége, hogy a dán hadsereggel benyomuljon Schleswigbe és megszállja.* Akkor majd meglátjuk, mit szól ehhez Európa, és mit jelentenek a biztosítékok és a kötelezettségek. Nekünk valóban nincs mit félnünk a következményektől; mindenképpen könnyebb elviselnünk ezeket, mint a megaláztatást a magunk és az egész világ szemében, mint eltűrnünk, hogy a német dölyf és a német tisztességtelenség szolgalelkű cselédjeként (trael) bánjanak velünk.

Örülünk annak, hogy abban a pillanatban, amikor tollunkat letesszük, *határozottan biztosíthatjuk* olvasóinkat arról, hogy **a dán kormány részéről lehetetlen** a már megkötött fegyverszüneti egyezmény **bármiféle módosítása.**"

Eddig a dán kabinet félhivatalos lapja.

És most? Ki most a csaló, ki a megcsalt és ki a *megcsalt csaló*?[43]

„Faedrelandet" über den Waffenstillstand

A megírás ideje: 1848 szeptember 21.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 szeptember 22. (109.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

[A kölni Biztonsági Bizottság[44] és a helyi hatóságok]

Köln, szeptember 23. Mint lapunkban már hírt adtunk róla[45], a Biztonsági Bizottság közölte az itteni hatóságokkal, hogy feladatául 1. a nyugalom fenntartásában való közreműködést és 2. a forradalom vívmányainak megvédését tűzte ki. Von Wittgenstein úr továbbította Hecker államügyésznek a kapott közlemény eredetijét, azzal a hivatalos felkéréssel, hogy vizsgálja meg, van-e valami büntetendő a Biztonsági Bizottság e célkitűzésében!

Szegény, hivatali ügyekkel agyonterhelt Hecker úr, most még a közigazgatási hivatalnokok ítélőképességét is neki kell kipótolnia!!!

A megírás ideje: 1848 szeptember 23.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 szeptember 26. (112.) sz., melléklet

Jelzés: *

[Hecker államügyész és segítőtársai]

Köln, szeptember 24. Hecker államügyész úr a legelgyötörtebb ember Kölnben. Már napok óta azon fáradozik, hogy személyes tanúkihallgatásokkal megállapítsa, milyen bűnök történtek a worringeni népgyűlésen[46] a büntető törvény szentlélekje ellen. Állítólag eddig nagyon csekély eredményt hoztak kutatásai, mert 1. nem történt semmi törvénytelenség, 2. a tanúk aligha tudják már, hogy ki mit mondott és főként, hogy milyen összefüggésben mondta. A 2. pontot illetően mi Hecker urat inkább az álruhás rendőrök és gyorsírással jegyezgető mouchard-ok* azon bandájához utasítanók, amely ott kószált a mezőn. De persze nemigen csodálkozhatunk azon sem, hogy az állam e támaszai nem tudnak többről beszámolni. Hiszen egyikük már délben annyira be volt rúgva, hogy sírva ment egyik söntéspulttól a másikhoz, hálásan kortyolva, amivel megkínálták, és „bizalmasan" mesélgetve, hogy ő spicliként van ugyan ott, de azért jó ember.

A megírás ideje: 1848 szeptember 24.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1848 szeptember 26. (112.) sz., melléklet
Jelzés: *

* – besúgók, spiclik – *Szerk.*

[Az ellenforradalom Kölnben[47]]

Köln, szeptember 25. Alighogy az ellenforradalmi minisztérium megalakításáról[48] szóló hivatalos hír elért a Rajnához, az itteni ügyészséget nemcsak hatalmas letartóztatási vágy fogta el, hanem olyan ügybuzgóság is, amilyenre még a régi rendőrállamban sem volt példa.

Ma reggel megkezdődött az ellenforradalmi hadjárat. Hősei néhány ponton győztek, másutt visszaverték őket – nagyobb hadvezéreket is ért ilyen sors. A szándék az volt, hogy reggeli zsákmányul ejtsenek néhány tucat kölni demokratát és ezzel a hírrel megörvendeztessék reggelijüknél az itteni üvöltőket[49]. De a zsákmány egy részét elragadták az uraktól. Így *Wachtert*, a polgárőrség 9. századának kapitányát kiszabadították a Szent Hermandad[50] keze közül. *Moll* polgártársunkhoz a törvény hat őre tört be. A ház körül gyorsan összegyűlt tömeg fenyegető magatartása arra késztetett kettőt ezen urak közül, hogy a padlásra meneküljön, egy harmadik pedig a pincébe. Szerencsétlenségükre a háznak csak egy kijárata van. Moll engedett a megrémült emberek kívánságának és bántatlan elvonulást kért a néptől a hatfőnyi brigád számára.

Ami viszont *Beckert* és *Schappert* illeti, őket kora hajnalban börtönbe vitték. Állítólag Bürgersen kívül lapunk más szerkesztői is rajta vannak a proskribáltak listáján, s történtek is kísérletek elfogásukra.

Ha az urak folytatják terveik megvalósítását, akkor újságunkat nemsokára már csak titkosan lehet majd szerkeszteni. Mégis úgy véljük: biztosra vehető, hogy lényegében hiábavaló lesz minden ellenünk irányuló manőver, s olvasóink, mint eddig, ezután is rendszeresen kapják majd a lapot. Itt csak az a kérdés, hogy kik veszítik el előbb a humorukat: az ügyészség urai-e, vagy a „N. Rh. Z." szerkesztői.

Hozzátesszük ehhez, hogy éppen most mennek csendőrök és mások Mühlheimbe, hogy ott néhány gyűlölt demokratát letartóztatással és börtönnel megrendszabályozzanak.

A megírás ideje: 1848 szeptember 25.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 szeptember 26. (112.) sz.
Jelzés: *

[Kísérlet Moll letartóztatására]

Köln, reggel 11 órakor. Ma reggel elküldték a 29. ezred egy osztagát a „Kranz"-ba, hogy hajtsa végre Moll letartóztatását. A katonákat visszaszorították, és Moll a munkások segítségével szerencsésen megmenekült.

A megírás ideje: 1848 szeptember 25.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 szeptember 27. (113.) sz.

Jelzés: *

Legújabb hírek a mintaállamból

Brüsszel, október 8. A „Nation"[51] tegnapi száma a következő, a „Neue Rheinische Zeitung" két szerkesztőjéről, Friedrich Engels és Ernst Dronke úrról szóló cikkel kezdődik:

„A kiutasítások egymást követik és sajnos, nagyon is hasonlítanak egymásra. Még várunk néhány felvilágosító szót Adam úr kiutasításáról – s máris ugyanez a rendszabály sújt két német polgárt, aki olyan dőre volt, hogy bízott abban a védelemben, amelyet a belga alkotmány minden külföldinek magad. Igen, ez a védelem benne van az alkotmány szövegében; sőt néhány nappal ezelőtt még ott ragyogott az egyik homlokzatán annak a csinos kis alkotmány-emlékműnek is, amellyel a Nemzet Palotájának udvarát díszítették; de ahogy elmúlt a nemzeti ünnepségek[52] mámora, a minket kormányzó liberálisok máris sietnek, hogy újra a zsebükbe tegyék azt a jelszót, amelyet olyan gálánsan tálaltak fel a város és a vidék kíváncsijainak. Brüsszel visszatért normális állapotába, és a rendőrség – egészen úgy, mint azelőtt – betölti szép hivatását, s brutális módszereivel kiegyenlíti oktalan alkotmányos elméleteinek nagylelkűségét.

Engels és Dronke urak néhány nap óta városunkban tartózkodtak. Mindketten egy demokratikus újság, a »Neue Rheinische Zeitung« szerkesztői lévén, azért hagyták el Kölnt, hogy elkerüljék a következményeit azoknak az elfogatóparancsoknak, amelyeknek kiadását néhány nyilvános gyűlésen tartott beszédük okozta. Nem azért jöttek Belgiumba, hogy visszaéljenek azzal a belga vendégszeretettel, amelyet ritkasága tehet értékessé, nem, hanem azért, hogy itt várják be azt a pénzt, amely útjuk Párizsba folytatásához szükséges. Azok a szerencsétlen események, amelyek *elutazásuk után* Kölnben történtek, megerősítették őket szándékukban. A porosz kormánynak megvan az esélye, mióta Belgium példájára a széles alkotmányos útra lépett – miután talált olyan tábornokot*, aki Cavaignac módjára kihirdette az ostromállapotot és felfüggesztette a lapok megjelenését, talált olyan főügyészt is, aki hajlandó volt rá, hogy Hébert és de Bavay módjára alkalmazza

* Kaiser. – *Szerk.*

az erkölcsi bűnrészességet*. Engels és Dronke urak azonban elfelejtették, hogy az utas tervez, a rendőrség végez.

Tegnapelőtt, alighogy Brüsszelbe érkezésük ismeretessé lett, máris beállított szállodájukba egy rendőrbiztos a kíséretével. Ők éppen ebédnél ültek. A biztos a városházára vezette őket, s onnan a Petits-Carmes-börtönbe, innen néhány óra múlva rabszállító kocsin továbbvitték a vasút déli pályaudvarára. A rendőrség ezzel csak a »csavargókkal« szembeni jogát alkalmazta, s politikai menekültjeinknek valóban nem is voltak szabályszerű irataik. Volt ugyan egy igazolásuk a kölni hatóságoktól arról, hogy tagjai e város polgárőrségének[53], március előtti brüsszeli tartózkodásuk révén voltak barátaik is, akik személyazonosságukat igazolhatták, de a rendőrség, amely *nagyon is jól volt tájékoztatva róluk*, szívesebben kezelte őket csavargókként, még mielőtt az ezt cáfoló bizonyítékokat beszerezhették volna.

Ha ez makacsságnak nevezhető is, semmi esetre sem vak makacsság.

A kiutasítások most úgy folynak, hogy azt hisszük, e cikknek bizonyára lesz még folytatása a következő számokban, ha a szabadság valamennyi országbeli barátai meg nem győződnek arról, hogy jobban teszik, ha a világban utazva, semmi esetre sem látogatnak el hozzánk."

Látható ebből, hogy a belga kormány egyre inkább tisztába jön helyzetével. A belgák idővel rendőri kiszolgálóivá válnak összes szomszédaiknak és örömmel fogadják azokat a bókokat, amelyeket nyugodt és alázatos magatartásukért kapnak. Mindazonáltal van valami nagyon nevetséges a jó belga rendőrszolgán. Még a komoly „Times"[54] is csak tréfálkozva ismeri el a belgák szívességét. Nemrég azt tanácsolta a belga nemzetnek, hogy amikor már minden klubot megszüntetett, alakuljon át egyetlen nagy klubbá, mégpedig ezzel a jelszóval: „Ne risquez rien!"**

Magától értetődik, hogy a hivatalos belga sajtó kretenizmusában közölte és örömmel üdvözölte is ezt a hízelgést. Egyébként azt, hogy a belga kormány olyan brutálisan bánt a „Neue Rheinische Zeitung" két szerkesztőjével, még inkább meg lehet érteni, mert a „N. Rh. Z." már első számában megérdemelten nevetségessé tette a belga mintaállam iránti illúziókat[55].

Hogy azonban a belga kormány állandóan fenn akarja tartani ezeket az illúziókat, az meglátszik magán a belga sajtón. A „Messager de Gand"[56] szó szerint a következőket jelenti:

„Most már tudjuk, kiből-miből áll az a Németország, amelyet olyan nagy csodálat tölt el irántunk. Ez a Németország a louvaini *Wolfers* úrból áll,

* Zweiffel. – *Szerk.*

** – „Semmit se kockáztassunk!" – *Szerk.*

akit Rogier úr fizet azért, hogy német nyelven szerkessze a belga lelkesedést a »Kölnische Zeitung«[57] számára. Minthogy minden úton-módon takarékoskodásra törekszenek, mi úgy véljük, ki lehetne küszöbölni azt a költséget, amelyet Európa minden újságírójának fizetünk csodálatáért. Brüsszelben, a vidéken, Párizsban, Londonban, sőt egészen Bukarestig vásároljuk fel igen drágán a bókokat. Ennek megtakarítása olyan összegre rúgna, amely nem lebecsülendő. Így például Londonban azt a belgát, aki a »Times«-ban Anglia nevében a Belgium iránti csodálatot szerkeszti, követségünk 80 000 frankjából kell fizetni. Mihelyt Ligne herceg hivatalba lép, egy római újságíró csodálatáért is fizetnünk kell majd."

Nem bájosak ezek a közlések? De még nem értem a végükre. A „Nation" október 10-i számában a következő kis jegyzet van: „Gyakran észrevettük, hogy az »Indépendance«[58] Frankfurtból és Berlinből keltezett »saját tudósításai« úgy hasonlítanak a »*Kölnische Zeitung*« (Wolfers munkatárs) cikkeihez, mint egyik tojás a másikhoz. De az említett »Zeitung« vasárnap nem jelenik meg; az »Indépendance«-nak sincs hétfőn saját tudósítása."

Nem sokat kell hozzátennünk ehhez. Köszönetül azért, hogy az „Indépendance" a „Kölnische Zeitung"-ból írja ki német híreit, a „Kölnische Zeitung" viszont az „Indépendance"-ból meríti Belgiumra és Franciaországra vonatkozó nézeteit.

Az „Indépendance" pedig, mint ismeretes, annak a Rogier úrnak a lapja, aki pénzért csodáltatja Belgiumot, halálra ítélteti az 1830-as belga hazafiakat, a 80 éves Mellinet tábornokot[59], és rabszállító kocsin tétet át a határon politikai menekülteket.

Neueste Nachrichten aus dem Musterstaat

A megírás ideje: 1848 október 11. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 október 12. (114.) sz., melléklet

Jelzés: *

Burzsoáziánk és dr. Nückel[60]

Köln, november 4. A horvátok és vendek bécsi győzelmének[61] híre olyan elragadtatásba ejtette kölni burzsoáziánkat, hogy pezsgőspalackokat durrogtatott és *dr. Nückel* úr révén a következő elvi javaslatot terjesztette be a községtanács november 3-i esti ülésén:

„A községtanácsnak nem kötelessége, hogy munkát adjon a munkásoknak. Ez csupán segély, s ezért a város által foglalkoztatott munkások napibére alacsonyabban szabandó meg, mint a magánmesterek által foglalkoztatottaké."

Egy további okként azt jelölte meg *dr. Nückel*, hogy ezzel a különbséggel kell elhárítani a munkásoknak a városi munkákért való tolongását.

Nagy nehezen sikerült *Boecker* úrnak elnapoltatnia ezt a kérdést.

Dr. Nückel az itteni burzsoázia dogmáját proklamálta. A munkások ezért mélységes hálára vannak kötelezve iránta.

Pénzembereink, akik örömmel üdvözölték a *kölni ostromállapotot*, magukhoz híven győzelemként kellett hogy ünnepeljék *Bécs ágyúzását* és *a horvát szabadság megteremtését*, ahogyan a júniusi győztesek[62] rafinált kegyetlenségét is ünnepelték.

Unsere Bourgeoisie und Dr. Nückel

A megírás ideje: 1848 november 4.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung"
1848 november 5. (135.) sz.

Jelzés: *

[Karl Marx]

Bécsi hírek

Köln, november 5. *Bécsből nem érkeztek levelek és újságok.* Az előttünk levő *breslaui* lapokban, az „Allgemeine Oderzeitung"-ban, a „Schlesische Zeitung"-ban, a „Breslauer Zeitung"-ban[63], kritikusan szólva, *semmi sincs.*

Néhány november 3-i *berlini reggeli* lapban a következő hír van, némelyikükben *Hietzingből*, másokban *Bécsből* keltezve:

„Bécs városát teljesen elfoglalták a császári csapatok."

A *„Kölnische Zeitung"* úgy közli ezt, mint breslaui, *„megbízhatóként jelzett hírt"* és egy berlini „telegráf-sürgönnyel" erősíti meg, amely persze „önmagában véve" megbízható.

Hagyjuk a breslaui névtelen írást! Nézzük a *„Kölnische Zeitung"* nagybetűs *telegráf-sürgönyét.*

A telegráf-sürgönyt november 1-én déli 12 órakor adták fel Bécsben.

A Dumont-nak szóló levél, ha ő írásban kapta meg a hírt, november 3-án *reggel* 8 órakor ment el a berlini postával.

November 3-án *este* ez a hír csak szóbeszédként volt elterjedve egész Berlinben, s a november 3-án este kiadott november 4-i lapok *kétségbe vonják.*

Nincs tehát hírünk Bécsből. Dumont, aki már október 6-án Bécs égéséről és elfoglalásáról írt, havonta egyszer kivételképpen akár rá is hibázhatott egy tényre.

Wiener Nachrichten

A megírás ideje: 1848 november 5.

A megírás helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 november 5. (135.) sz., 2. kiadás

Jelzés: *

[Karl Marx]

[A berlini nemzetgyűlés határozata[64]]

Berlin, november 11., este $^3/_4$ 8.

6 óra felé ismeretessé vált, hogy Rimpler parancsot kapott: reggel 4 óráig szolgáltassa be a polgárőrség[53] összes fegyvereit. A gyűlés azonban határozatilag kimondta:

1. hogy Brandenburg tábornok **hazaáruló**; *2. hogy a polgárőrségnek nem szabad odaadnia fegyvereit és szükség esetén az* **erőszakot erőszakkal** *kell visszavernie; 3. hogy minden olyan tiszt, aki tüzet vezényel a polgárokra,* **hazaárulás** *vádja alá esik. — Azonkívül bizottságot jelöltek ki az* **adómegtagadás** *megtárgyalására.*

A gyűlés már reggeli ülésén bizottságot jelölt ki az *adómegtagadás megtárgyalására.*

Amikor a nemzetgyűlés tagjai a színház épülete előtt megjelentek, a bejáratot zárva találták. Az épületben egy század katona táborozott, századosuk megtagadta von Unruh úrtól a bebocsátást. Innen a nemzetgyűlés tagjai az aulához mentek, de ott sem engedték meg nekik a belépést. A nemzetgyűlés ezután a Hôtel de Russie-ben tanácskozott.

November 11. este. A nemzetgyűlés áthelyezte délutáni ülését a lindenstrassei lövőházba. Hétfőn a köllni tanácsházba[65] fog átköltözni. Mint hallom, a tőzsde hitelt ajánlott fel, és a városi tanácsnokok kezességet akarnak vállalni a diéta* kifizetéséért. Érkezett néhány küldöttség (Spandauból, Magdeburgból, Pomerániából) a gyűlés jogainak elismerése céljából.

A nap folyamán megjelent a *király*** egy *„Kiáltványa"*-a, a miniszterek ellenjegyzésével. Ez a kiáltvány, amely *Dom Miguel* hasonló kiáltványaira emlékeztet, igazolni akarja a nemzetgyűlés elnapolását. Egy másik királyi rendelkezés feloszlatja a polgárőrséget, és egy harmadik *Rintelent*, a naumburgi tartományi felső bíróság elnökét nevezi ki igazságügy-miniszterré.[66]

---

* – képviselői napidíj – *Szerk.*

** IV. Frigyes Vilmos. – *Szerk.*

A királyi Főtörvényszék[67], miután Bornemann úr elébe terjesztette a kérdést: van-e joga a koronának arra, hogy elnapolja, áthelyezze vagy berekessze az egész ország nevében itt összegyűlt nemzetgyűlést, egyhangúlag „Nem!"-mel válaszolt erre.

Berlinben az a hír járta, hogy *Breslauban* kiverték a katonaságot a városból és feldúlták a Hotel Brandenburgot.

Mi nem adunk hitelt ennek a híresztelésnek, mert egy most, azaz november 11-én éjjel 1 órakor hozzánk érkezett breslaui levél semmit sem mond erről. E levél fő tartalma a következő:

November 10-i ülésén úgy határozott a polgárőrség központi választmánya, hogy rá kell bírni a városi tanácsot (és a tanácstagokat) az összes fegyverbíró férfiak általános felfegyverzésére és annak kijelentésére, hogy minden körülmények közt elismerik és megvédik a nemzetgyűlést, s csak azt tekintik kormányzásra jogosultnak. A tartományi főnök egy hozzá menesztett küldöttségnek kijelentette, hogy nem fog letérni a jog talajáról, de nem is cselekszik semmit a nemzetgyűlés ellen, és segédkezet sem nyújt ilyen cselekedethez. Ha törvényellenességet követelnek tőle, azonnal lemond hivataláról. A nemzetgyűlés elnapolásának szükségességét nem ismeri el.

Nyilatkozatához a jelenlevő rendőrfőnök* is csatlakozott. Nem ismeri el a kamara feloszlatásának jogát, s azonnal lemond hivataláról, ha valami ilyesmi történik.

A breslaui polgárőrség központi választmánya permanenssé nyilvánítja magát.

Minthogy a nemzetgyűlés **hazaárulóvá nyilvánította** *Brandenburg miniszterelnököt,* **az adókötelezettség önmagától megszűnik,** *mert hazaáruló kormányt nem szabad adók fizetésével támogatni.* — **Az adófizetés tehát most hazaárulás, az adómegtagadás a polgár legfőbb kötelessége.**

A megírás ideje: 1848 november 11.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", különkiadás az 1848 november 12. (141.) számhoz
Jelzés: *

* Minutoli. — *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A svájci kamarák ülése[68]]

Bern, november 12. A két svájci kamara eddigi ülésein még nem került vitára fontosabb kérdés. A két tanács megalakítása, a tanácskozások nyilvánosságra hozataláról folyt vita (amelyet, mint ismeretes, egyelőre eredménytelenül abbahagytak), az új alkotmánnyal[69] szembeni fenntartásokkal megválasztott képviselők elutasítása — ezek voltak a múlt hét fő témái. A tegnapi ülésen megszerkesztették a szövetségi hatóságoknak teendő eskü szövegét és megállapították a szövetségi tanács tagjainak járandóságát (az elnöké 6000 svájci frank, a tanácsosoké fejenként 5000, a kancelláré 4000 és ingyenes lakás). Most már a szövetségi főváros megválasztása és a szövetségi tanács kinevezése sem halasztható tovább. A főkanton [Vorort][70] tegnap a Tessin elleni rendszabályokat is bejelentette a két kamarának.[71] Tessin a főkantontól az új szövetségi hatóságokhoz fellebbezett; nem várható azonban, hogy ezek módosítják vagy éppen megsemmisítik hivatali elődjük határozatait.

A megírás ideje: 1848 november 12.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 november 19. (147.) sz.

Jelzés: **

[Karl Marx]

[Az adómegtagadás és a vidék]

Köln, november 18. A helyhiány ma nem teszi lehetővé, hogy közöljük a berlini nemzetgyűléshez intézett sok újabb üdvözlő üzenetet.[72] A közlés egyik következő számunkban fog megtörténni.[73]

Azt beszélik, hogy *Wittlichben* (a trieri kormányzati kerületben) barikádokat építettek, hogy megakadályozzák a 27-esek bevonulását. *Bernkastelban*, mint egy szemtanú közli, régi lándzsákat köszörülnek és kaszákat készítenek, mert a lakosság ezekkel akar Wittlichbe sietni.

Állítólag *Bonnban* erőszakkal *adómentesen* vittek be a kapukon lisztet és barmokat, s ez összetűzést okozott.

E város új megbízott főpolgármestere, *Gräff* fellebbviteli-törvényszéki tanácsos úr, ma a városházához vezető utcákat megszállva tartó fegyveres erők védelme alatt először vett részt a községtanács ülésén. Hogy elkerüljék azokat az összetűzéseket, amelyeket a közeli napokban a marhakereskedők által felhajtandó *ökrök* vágási adójának megtagadása okozhat, a községtanács állítólag úgy határozott, hogy küldöttséget meneszt a kapuhoz a kereskedők elé, hogy *megegyezzék* velük.

Wesztfáliából jelentik: „A »Neue Rheinische Zeitung« itt már elérte, hogy a tegnapelőtt Arnsbergből Neheimbe küldött adóbegyűjtőnek csaknem teljesen dolgavégezetlenül kellett elvonulnia, mert a parasztok minden adófizetést megtagadtak." Hasonló jelentéseket kaptunk a Rajna-tartomány különböző községeiből is.

Berlint csak a vidék forradalmi energiája, a nagyobb vidéki városokat és kivált a tartományi székhelyeket csak a falu forradalmi energiája biztosíthatja. Az **adómegtagadás** (mind az *egyenes*, mind a *közvetett* adóké) adja meg *a falunak* a legjobb lehetőséget arra, hogy forradalmi érdemeket szerezzen.

A megírás ideje: 1848 november 18.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 november 19. (147.) sz., 2. kiadás

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Különfélék [Svájcból]

Bern, november 20. Éppen most hallom a szövetségi hadügyi igazgatás tisztviselőitől, hogy *a német központi hatalom*[39] *állítólag hadat üzent Svájcnak.*[74] Tegnap este érkezett meg a futár, mondják, és még 11 órakor ülést tartott a főkanton[70]. Már komoly intézkedések történtek a felfegyverkezésre. Továbbá azt mondják, *50 000 főnyi birodalmi haderő van összpontosítva a svájci határnál* az ellenségeskedések megkezdése céljából.

Úgy adom tovább Önöknek ezt a hírt, ahogyan hallottam. Magam nem hiszek benne, bár jó forrásból ered. *Ekkora* esztelenséget még a birodalmi kormányról sem tételezek fel.

Verschiedenes

A megírás ideje: 1848 november 20.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 november 24. (151.) sz., melléklet

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

[A nemzeti-tanácsi választások eredményei]

Bern, november 21. A tegnapelőtti nemzeti-tanácsi választások eredménye: Fischer, a nagytanács[75] volt tagja (konzervatív) – 1793 szavazattal megválasztva. Weingart 1315, Mathys 1266, Blösch (konzervatív) 1256 szavazat. Minthogy az utóbbi három közül egyiknek sincs abszolút többsége, a két radikális, Weingart és Mathys között pótválasztás lesz, és valószínűleg Weingartot fogják megválasztani. Hogy a radikálisok legalább egy jelöltjüket be tudják juttatni, azt a Freiburgban éppen fegyverben álló berni milícia-zászlóalj részvételének köszönhetik, ez egy emberként a radikálisokra szavazott.

A megírás ideje: 1848 november 21.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 november 25. (152.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

A választások – Sydow

Bern, november 21. Tegnapi ülésén a *szövetségi gyűlés* (a két tanács[69] együtt) a freiburgi választásokkal foglalkozott. Előzőleg a főkanton[70] bejelentette, hogy megegyezni készül Tessinnel, s ezért azt kívánja, hogy vonják vissza az oda kirendelt csapatokat. Továbbá azt kívánja a főkanton, hogy minél hamarabb alakuljon meg a szövetségi tanács (a birodalmi kormánnyal való bonyodalmak[74] miatt). – Escher úr azt kéri, hogy mentsék fel a Szövetség tessini képviselése alól. – Furrer úr kijelenti, hogy ideiglenesen, a következő ülésszakig elfoglalja a szövetségi tanács egyik tagjának és a Szövetség elnökének helyét. Ezzel 4 tag megvan (Furrer, Ochsenbein, Frey-Hérosé és Näff); Ochsenbein úr a szövetségi tanácsot megalakultnak nyilvánítja, elhagyja a gyűlés elnökségét, amelyet Escher úr foglal el, s felesketik a négy szövetségi tanácstagot.[76]

Rátérve a napirendre, Bruggisser úr az illetékes bizottság többsége nevében beszámol arról a nemzeti-tanácsi határozatról, amely megsemmisíti a freiburgi választásokat. A kisebbség a nemzeti tanács határozatának megerősítését követeli. A többség javaslatai mellett szólalnak fel Kopp, Anton Schnyder, Pottier, Eytel, Pittet, Castella (Freiburg), Weder (Szentgallen), Ochsenbein és Fazy urak, a kisebbség mellett Tanner, Trog, Escher, Frey, Streng és Imobersteg urak. Az érvek többnyire jogi természetűek voltak, de a freiburgi választások védelmezőinél igen fontos szerepe volt annak a politikai szükségességnek is, hogy fennmaradjon az ottani kormány, s a kanton ne legyen ismét kiszolgáltatva a papság intrikáinak. Végül 68 szavazattal 53 ellenében határozattá emelték a bizottság többségének javaslatát, és ezzel érvényét vesztette a nemzeti tanácsnak a freiburgi választásokat megsemmisítő határozata.

A „Suisse" és a „Verfassungsfreund"[77] ujjong, mert ez a határozat öt olyan szavazatot biztosít nekik, amelyet Bernnek fővárossá választására adnak le. A „Nouvelliste Vaudois"[78] szintén ujjongani fog, mert egyelőre biztosítva van a radikális kormány Freiburgban és az öt radikális szavazat

a nemzeti tanácsban. A „Berner Zeitung"[79] viszont, jóllehet elveit tekintve jóval közelebb áll a „Nouvelliste"-hoz, mint Ochsenbein fenti két lapjához, azt mondja a szövetségi gyűlés határozatáról, hogy az a kanton-szuverenitás első győzelme az új Szövetségben. Úgy véljük, hogy a „Berner Zeitung" téved. Az e vitában felmerült elvi kérdéseket bizonyára a többségnek csak igen kevés szónoka vette komolyan, a legkevésbé Eytel úr, aki odáig is elment, hogy az egység pártja ellen beszéljen. Számunkra merőben gyakorlati érdekekről volt szó; ezt bizonyítják az említett lapok is, amelyek ellentétes pártállásúak, de amelyeknek hívei ugyanolyan indokolással védelmezték a kérdésnek ugyanazt az oldalát. A kisebbség zöme és kiváltképp a berni radikálisok ellenben komolyan vették az elvi kérdést. Kérdéses azonban, hogy jogászi lelkiismeretük nem ragadta-e túl messzire el ezeket az urakat.

Közmeglepetésre tegnapelőtt, egyévi távollét után, őexcellenciája von Sydow porosz követ úr is visszaérkezett ide. Tudjuk, hogy a Sonderbund-háború[80] után Bázelban ütött tanyát a jámbor – a zsák megleli stb. Hogy hirtelen ideutazása mit jelent, azt még nem tudni. Valószínűleg semmit sem. Legalábbis a főkantonnak nem tett semmiféle nyilatkozatot, éppígy a szövetségi tanácsnak sem. Egyelőre egész irodája is Bázelben maradt.

A birodalommal való nézeteltérésekről szóló tegnapi híremben* tehát mégis volt valami igaz. Hadüzenetről nincs ugyan szó, és újabb birodalmi jegyzék sem érkezett. De tegnapelőtt este valóban kapott a főkanton olyan hírt, hogy 50 000 főnyi birodalmi katonaság van összevonva a svájci határon és ez Konstanztól Bázelig kordont alkot, s ezért még aznap este ülést tartott, mint megírtam Önöknek. Nemsokára megtudjuk, milyen ellenintézkedéseket határozott el a főkanton és a most megalakult szövetségi tanács.

Tegnapelőtt a mittellandi körzetben (Bernben és környékén) két nemzeti-tanácsi tagot választottak; az egyiket Dufour helyébe, akit három választókörzetben választottak meg, s aki Seelandot tartotta meg, a másikat Ochsenbein helyébe, akit beválasztottak a szövetségi tanácsba, s ezzel elveszítette nemzeti-tanácsi tagságát. A városban a konzervatív (vagyis reakciós) jelöltek szavazatai: Fischer 1059 és Blösch 893; a két radikálisé: Weingart 559 és Mathys 540**. Fischer megválasztása bizonyos, Blösché kevésbé, mert vele szemben nagyobb az ellenszenv. A konzervatívok jelentős többsége Bern városában főként abból a befolyásból adódik, amelyet a gazdag őspatrícius családok gyakorolnak itt a választásokra. A választók túlnyomó része ezektől

* *V. ö. 42. old. – Szerk.*

** *V. ö. 43. old.; ott azonban Engels az egész kerületre kiterjedő, itt pedig csak Bern városára vonatkozó adatokat közölt; ez okozza a számbeli eltérést. – Szerk.*

a családoktól függ, s csak akkor szakítja ki magát gyámkodásuk alól, ha válságos pillanatok következnek be, vagy ha olyan személyiség lép fel jelöltként, mint Ochsenbein, aki múltjánál fogva népszerű és aki tekintélyes pozícióba emelkedett Svájcban. A nép tulajdonképpeni forradalmi ereje itt, mint Svájcban legtöbb helyütt, a svájci és a német munkásokban van; nekik azonban nincs állandó lakóhelyük a városban, s ezért nagyon ritkán van választójoguk, még ha polgárai is a kantonnak. Ez a körülmény, valamint az, hogy nyugodtabb állapotok beköszöntével rögtön újra megnő a patríciusok befolyása, ez a magyarázata a konzervatívok választási sikereinek, amelyek néhány évvel minden liberális vagy radikális forradalom után elkerülhetetlenül bekövetkeznek.

A nemzeti tanács mai ülésén Ochsenbein helyébe a luzerni dr. Steigert választották elnökké. A gyűlés a tessini ügyet[71] tárgyalja. Hosszú, olasz létére nagyon színtelen beszédében *Pioda* (tessini) vádakkal halmozta el a Szövetség tessini képviselőit és csapatait. A zürichi Escher azonban igyekszik visszautasítani ezeket. Ha lehet, pótlólag még megírom az ülés eredményét.[81] Előreláthatólag teljesen jóváhagyják a főkantonnak és képviselőinek tevékenységét, s a legjobb esetben egyszerűen áttérnek a napirendre, a főkantonnak azzal a tegnapi közlésével (lásd fentebb) indokolva, hogy minden el van intézve.

Még több szónok is felszólalt, és végül Ziegler ezredes, aki a többségnek a főkanton intézkedéseit jóváhagyó javaslatához még azt fűzte hozzá, hogy legalább a költségek egy részében marasztalják el a tessini kormányzatot, és szavazzanak elismerést a főkanton képviselőinek; ezután az elnök javaslatára a vitát elnapolták holnapra.

Die Wahlen – Sydow

A megírás ideje: 1848 november 21.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 november 26. (153.) sz., melléklet

Jelzés: **

[Karl Marx]

[A nemzetgyűlés baloldalának álláspontja]

Köln, november 22. Magánértesülések szerint a frankfurti nemzetgyűlés **baloldala** és **bal** centruma tegnap este bizalmas ülésen azt a határozatot hozta, hogy **kiválik a nemzetgyűlésből, Németország demokrata bizottságává alakul át, és egyúttal felhívást intéz a német néphez.**

Közöljük ezt a hírt, anélkül, hogy kezeskednénk érte, de meg vagyunk győződve róla, hogy a baloldali és a balközép számára valóban nem maradt más hátra, mint a fent említett lépés. Ha nem tenné meg ezt, öngyilkossága meg volna pecsételve.

A megírás ideje: 1848 november 22.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", különkiadás az 1848 november 23. (150.) számhoz

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A nemzeti tanács vitája]

Bern, november 22. A nemzeti tanács mai ülésén hosszas vita után, amelyben Dufour tábornok kitűnő beszédet mondott Tessin érdekében[71], a gyűlésen részt vevő többi katona viszont (Ziegler, Michel, Benz stb.) nagyon elfogultan lépett fel Tessinnel szemben, és miután Pioda pompásan válaszolt minden támadásra, a bizottság kisebbségének azt az indítványát, hogy

„a legutóbbi zendülésben részt vett olasz menekültek internálandók, és e határozat végrehajtása a tessini kormányzatra bízandó",

62 szavazattal 31 ellenében, név szerinti szavazással elvetették, ezzel szemben a többség azon javaslatait, hogy

1. Tessin kantonból Svájc belsejébe irányítandó át *minden* olasz menekült, csupán humanitárius szempontokból, amiről a Szövetség képviselőinek kell dönteniük,

62 szavazattal 31 ellenében, és azt, hogy

2. Tessin kantonnak további intézkedésig megtiltandó, hogy olasz menekültek ott-tartózkodását engedélyezze,

50 szavazattal 46 ellenében elfogadták. Az ügyet a német-svájciak ügyes befolyásolásával a két zürichi, Escher és Furrer döntötte el; az utóbbi szövetségi-tanácsi elnökségének egész súlyát latba vetette Dufour nemes lovagiasságával szemben, és szinte kabinetkérdést csinált a dologból. A Tessin mellett leadott 31 szavazat 5-6 kivétellel mind francia-svájciaktól származott. A név szerinti szavazáson csak „oui"-t és „nein"-t* lehetett hallani, egyetlen „non"-t sem és csak öt-hat „já"-t**. A németek elnyomták Francia-Svájcot.

A többségi javaslat egyéb pontjait, amelyekhez a kisebbség (Pioda úr) is

---

* – francia „igent" és német „nemet" – *Szerk.*

** – egyetlen francia „nemet" sem és csak 5-6 német „igent" – *Szerk.*

csatlakozott, éppen most fogadták el. Az ülést ugyanakkor zárják, mint amikor a postát. Holnap részletesebben írok erről az érdekes vitáról.

A megírás ideje: 1848 november 22.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1848 november 26. (153.) sz., 2. kiadás
Jelzés: **

[Friedrich Engels]

[Raveaux lemondása – Svájc határának megsértése[82]]

Bern, november 23. Raveaux lemondása diplomáciai tisztségéről[83] igen nagy feltűnést és osztatlan helyeslést keltett itt. – Nagy felháborodást okozott viszont a német csapatok területsértése Sulgennál, s még nagyobbat parancsnokuk hetyke mentegetőzése. Hát hogy is ne? 35 felfegyverzett katona svájci területre lép, behatolnak egy faluba, körülvesznek egy előre kijelölt házat, amelyben állítólag egy előre megjelölt menekült, Weisshaar úr rejtőzködik, át akarják kutatni a házat, ragaszkodnak e szándékukhoz, bár ismételten figyelmeztetik őket, hogy svájci földön vannak, erőszak alkalmazásával fenyegetőznek, és a parasztoknak kell elkergetniök őket botokkal és kődobálással, s mindezen igen egyértelmű körülmények ellenére, amelyek nagyon is világosan bizonyítják, hogy előre kitervelt támadás történt, a parancsnok mégis azt állítja: a csapatok nem tudták, hogy svájci földön vannak. Mi hát az oka annak a meglepő körülménynek, hogy egy ilyen nagy létszámú különítménynek csak tiszthelyettes volt a parancsnoka, nem pedig legalábbis hadnagy, ahogyan ez általában és különösen a hadnagyoktól hemzsegő Németországban történik, mi az oka ennek, ha nem az, hogy ha tisztet küldenek oda, akinek *kellene* ennyi földrajzot tudnia, akkor túlságosan kompromittálják magukat? Valóban, ilyen könnyedén elkövetett sértés után a svájci kormány nem fog megelégedni efféle hetykén odavetett mentegetőzéssel. A zürichi hatóságok már megindították a vizsgálatot, s a dolog nyilván azzal fog végződni, hogy nem Svájcnak kell bocsánatot kérnie Barataria[84] Birodalomtól, hanem Barataria Birodalomnak Svájctól.

A megírás ideje: 1848 november 23.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 november 28. (154.) sz., melléklet

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

A szövetségi tanács és a kantontanács ülése

Bern, november 25. A nemzeti tanács tegnapi ülésén a szövetségi székhely kérdése nem került közelebb a megoldáshoz, sőt inkább még távolodott tőle. A többség ellenére úgy döntöttek, hogy nem a két tanács együttes ülése fogja kijelölni a szövetségi székhelyet, titkos szavazással, hanem a két tanács által külön megtárgyalandó törvény. Ebben az esetben – mint már előbb gyanítottam – konfliktus következik be; a nemzeti tanács Bernt, a kantontanács Zürichet fogja választani. A két tanács tagjai maguk is ezt mondják. Ha a kantontanács nem semmisíti meg újra ezt a határozatot, akkor nem tudni, hogyan oldódik meg a konfliktus. Egyébként a megválasztandó szövetségi fővárost kötelezték rá, hogy teremtse elő és bútorozza be a szövetségi törvényhozó gyűlések és a központi kormányzat számára szükséges helyiségeket, s pénzverdét is létesítsen. Erre nagy szavazattöbbséggel korlátlan hitelt engedélyeztek a szövetségi tanácsnak. A kantontanács egyúttal meg is nyitotta ezt a hitelt, így tehát ez törvényerejű lett.

Ma először a kantontanács tartott ülést, majd együtt a két tanács és utána a nemzeti tanács. Az együttes ülésen feleskették a szövetségi tanács tagjává Drueyt és Franscinit.* Az egyéb érdekes eseményekről holnap számolok be Önöknek, minthogy nem tudtam részt venni az üléseken.

Sitzung des Bundesrats und des Ständerats

A megírás ideje: 1848 november 25.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 november 29. (155.) sz.

Jelzés: **

* *V. ö. 52. old. – Szerk.*

[Friedrich Engels]

A tanácsok együttes ülése – A szövetségi tanács

Bern, november 26. A tanácsok tegnapi együttes ülésén nem a szövetségi tanács két tagját eskették fel, Drueyt és Franscinit*, amint tervezték és bejelentették, hanem csak az előbbit. Franscini nem érkezett meg, mert a nagy hó miatt a Gotthardon átkelő postajárat teljesen kimaradt. Felhatalmazták továbbá a szövetségi tanácsot, hogy eskesse fel azokat a szövetségi tanácsosokat és szövetségi bírákat, akik csak a két törvényhozó tanács esetleges elnapolása után érkeznek meg.[69] Előzőleg a kantontanács tartott ülést, hogy megtárgyalja a Szövetség székhelyére vonatkozó törvényjavaslatot, amelyet tegnapelőtt elfogadott a nemzeti tanács. Itt még tovább bonyolították ezt a kérdést, amelyet már a nemzeti tanács is bonyolultan tett fel. A genfi Fazy azt javasolta, hogy ideiglenesen, egy évre, Bern maradjon meg szövetségi székhelynek, s ezalatt dolgozzanak ki részletesebb törvényt, s ebbe a kantonra háruló, a szövetségi hatóságok védelmére vonatkozó kötelezettségeket is vegyék be. Ezt a kérdést túl könnyen vették. Mint mondta, a svájci népnek is alkalmat kell adni arra, hogy előzőleg kifejezze akaratát. A vaud-i Briatte, a kantontanács elnöke, csatlakozott ehhez a véleményhez. Más tagok további módosító javaslatokat tettek: a szövetségi székhelyet együttes ülésen, választással állapítsák meg; továbbá: a szövetségi székhely is váltakozzék, mint azelőtt a főkanton[70], de hatévenként, legalábbis addig, amíg a szövetségi egyetemet fel nem állították stb. Az együttes ülésre szánt idő lejárta miatt meg kellett szakítani a vitát, s ma folytatják. Rüttimann (Zürich) azt javasolta, hogy a tervezetet a módosító javaslatokkal együtt utalják vissza a bizottsághoz. – Az együttes ülés után a nemzeti tanács még tovább is ülésezett, hogy megtárgyalja azt a szövetségi tanács által előterjesztett törvényjavaslatot, hogy 1849 január 1-vel a Szövetség vegye át az összes svájci postahivatalokat, a postaügy végleges szabályozásáig ideigle-

* *V. ö. 51. old. – Szerk.*

nesen megtartva ezeknek az egyes kantonok által való igazgatását, de felhatalmazva a szövetségi hatóságot a járatok stb. stb. megváltoztatására. A javaslatot séance tenante* elfogadták Druey és mások kisebb módosításaival. Ma tárgyalja a nemzeti tanács a radikális dr. Emil Frey (Bázel kanton) által beterjesztett, a svájci szövetségi végrehajtó hatalom hivatalnokainak felelősségéről szóló törvényjavaslatot, s ha marad rá idő, a szövetségi egyetem felállításáról szóló, Ochsenbein által beterjesztett törvényjavaslatot is.

A szövetségi tanács, a végrehajtó testület, már több ülést tartott. Ideiglenesen Furrer vette át a külügyeket, Ochsenbein a hadügyet, Frey-Hérosé a pénzügyet. Ennek folytán a szövetségi haditanács működését köszönettel megszüntették. Elhatározta továbbá a szövetségi tanács, hogy bejelenti megalakulását a kantonoknak, Svájc külföldi diplomáciai megbízottainak és az idegen hatalmaknak. Hasonlóképpen azt is elhatározta, hogy panaszt tesz a birodalmi kormánynál a Zürich kantonban történt területsértés** miatt, egyúttal tájékoztatást kér az érintett kantonoktól a menekültek magatartása és a birodalmi hatalom által az „Oberpostamtszeitung"-ban[85] közölt tények valódisága felől.

Vereinigte Sitzung der Räte – Der Bundesrat

A megírás ideje: 1848 november 26.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 november 30. (156). sz.

Jelzés: **

* – még az ülés folyamán; haladéktalanul – *Szerk.*

** *V. ö. 50. old.* – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A nemzeti tanács ülése – A kantontanács – A pápa tiltakozása – Birodalmi gabonazárlat – A wallisi nagytanács

Bern, november 26. A nemzeti tanács a tegnapi ülésen azzal intézte el a két napirendi pontot (Emil Frey javaslatát a hivatalnokok felelősségét szabályozó törvényről és Ochsenbeinét a szövetségi egyetemről), hogy a szövetségi tanács elé utalta őket. Az egyetemről folytatott vitában elhangzott néhány sajátságos kijelentés. Az Uriból való Lusser kantonja pénzügyeinek romlását látta a tervezetben. A berni Hungerbühler szintén minden erejével tiltakozott az egyetem ellen: ez luxuskiadás, és máris untig elég a tanulásba belehülyült ember, mondta. A svájci Athén Alkibiadésza, a zürichi Escher úr[86] is úgy vélte, várni kell, amíg meglesz rá a pénz. Alkibiadésznak nyomós oka volt rá, hogy az egyszerű napirendre térésre törekedjék: jól tudta, hogy a berniek maguknak akarják megkaparintani a szövetségi székhelyet, és akkor Luzernt a szövetségi törvényszékkel, Zürichet pedig a „szövetségi főiskolával" akarják kifizetni. De Svájc athénijainak az ambíciói ennél magasabbra törnek, s kettő kivételével mindnyájan az egyszerű napirendre térésre szavaztak, bár hiába.

A kantontanácsban a szövetségi székhelyről szóló törvényt a nemzeti tanács által javasolt fogalmazásban fogadták el, csak Rüttimann-nak a szövetségi hatóságok biztonságára vonatkozó kiegészítését fűzték hozzá. Most tehát az a határozat, hogy a szövetségi székhelyet a két tanács külön-külön határozza meg, mégpedig nem választással, hanem egyszerű szavazással. Majd meglátjuk, mi sül ki ebből.

Neuchâtel kantonban néhány nappal ezelőtt nagy kavarodás támadt. Az a hír érkezett ide, hogy az államtanács összes tagjai, kivéve egyet (Steck urat), beadták lemondásukat. A köztársaság[87] nemzeti és kantontanácsának minden tagja azonnal, nagy megdöbbenéssel hazautazott innen. Úgy halljuk, hogy a nézeteltérést, amelyet Steck úrnak egy heves kirohanása idézett elő,

a nagytanácsnak[75] egy e célra kinevezett bizottsága már elsimította, s az államtanács tagjai a tegnapelőtti ülésen visszavonták lemondásukat; a nagytanács hangos „Vive la république!"* kiáltással fogadta ezt.

A pápa** tiltakozott a freiburgi egyházmegyéhez tartozó öt kanton azon határozatai ellen, amelyek Marilley püspököt elmozdítják püspöki funkcióiból és intézkedéseket rendelnek el a püspökség ideiglenes igazgatására[88]. Azzal fenyegetőzik, hogy ha vissza nem vonják ezeket az intézkedéseket, „más rendszabályokhoz" nyúl, amelyekre „a katolikus világgal szemben lelkiismerete kötelezi". A „Schweizerischer Beobachter"[89], az itteni reakciós lap, tegnapelőtt este ezzel a reménnyel vigasztalta magát: minthogy most Rómában kikiáltották a köztársaságot (ezt hitették el a derék lappal), a pápaságnak vége van[90], s a katolikus világ visszakapta szabadságát, s ezzel a freiburgi zűrzavarok is meg fognak oldódni!

A német határról ellentmondó hírek érkeznek arról, hogy életbe lépett-e már a gabonazárlat vagy nem. Annyi bizonyos, hogy legalábbis a Bodentónál már életbe lépett; 24-én, tegnapelőtt ugyanis még ugyanannyi gabonatermelő sváb paraszt jött a zürichi piacra, mint azelőtt.

A wallisi nagytanács olyan határozatot hozott, hogy a Sonderbund-háború[80] miatti adót nem a roppant gazdag kolostorokra veti ki, ahogyan máshol tették, hanem a községekre. A Wallis által fizetendő rész 1 600 000 sv. fr.-ra rúg. Az egész felkelés tulajdonképpeni felbujtói, a szerzetesek helyett tehát a kanton szegény népének kell fizetnie ezt az adót. Közben a tiszteletreméltó atyák hovatovább minden tulajdonukat átviszik Piemontba, mint ezt a nagy-bernáti atyák már meg is tették. Ezek a papocskák, akiket iskolakönyvek és szentimentális történetek annyira dicsőítettek kutyáik meg a fagyhalál által fenyegetett vándorok iránti állítólagos önfeláldozásuk miatt, de akik a valóságban szörnyen gazdagok és nagyon is jól gondoskodnak magukról, minden vagyonukat, állataikat, pénzüket, felszerelésüket elvitték Aostába, maguk is ott tartózkodnak, lelkesen vedelve a piemonti bort. Mikor Radetzky bevonult Milánóba, ezek az emberbarátok bankettezéssel és ágyúdörgéssel ünnepelték a vidám eseményt, s ezért a piemonti bíróságok vádat emeltek ellenük. Ez az ecclesia pressa*** nem hagyott egyebet téli kolostorában, mint némi kenyeret és szalonnát, hogy a néhány szolga meg-

* „Éljen a köztársaság!" – *Szerk.*
** IX. Pius. – *Szerk.*
*** – szorongatott egyház – *Szerk.*

vendégelje vele az utasokat. A „Suisse" egyébként kétségbe vonja, hogy az említett határozat így hangzik, jóllehet a „Journal du Valais"[91] közölte.

Sitzung des Nationalrats – Ständerat –
Protest des Papstes – Reichskornsperre –
Der Walliser grosse Rat

A megírás ideje: 1848 november 26.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1848 december 1. (157.) sz., melléklet

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

A nemzeti tanács ülése

Bern, november 27. A nemzeti tanács mai ülésén ismét felvetődött a tanácskozásokat nyilvánosságra hozó bulletin* kérdése, minthogy azonban a gyűlésen kevesen vettek részt, ezt elnapolták holnapra.

Sitzung des Nationalrats

A megírás ideje: 1848 november 27.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 1. (157.) sz., melléklet

Jelzés: **

* *V. ö. 40. old. – Szerk.*

[Karl Marx]

[Felbontott levelek]

Köln, november 28., este 11 óra. A ma este hozzánk érkezett levelek közül kettő, egy *berni* és egy *párizsi* keltezésű, szemmel láthatóan *fel volt törve*, hivatalos vagy félhivatalos kéz által. A pecsét hiányzott róluk. Az ostyák, amelyekkel a leveleket újra lezárták, *még nedvesek voltak*. *Windischgrätzcel* együtt *Sedlnitzky* is foglalkozik propagandával.[92]

A megírás ideje: 1848 november 28.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", különkiadás az 1848 november 29. (155.) számhoz

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Bernt szövetségi székvárossá nyilvánították – Franscini

Bern, november 28. A nemzeti tanács mai ülésén 58 szavazattal 42 ellenében *Bernt szövetségi fővárossá* [Bundesstadt] *nyilvánították*. Már csak a kantontanács jóváhagyása van hátra; a berni közönség biztosan számít erre. A kantontanács ma délután 4 órakor tartja ülését és hozza meg határozatát ebben az ügyben; mivel a posta fél 5-kor indul, semmiképpen sem tudom még ma közölni ennek az ülésnek az eredményét.

Tegnapi ülésén a kantontanács változtatás nélkül elfogadta a nemzeti tanácsnak a tessini ügyben[71] hozott határozatát; ez tehát törvényerőre emelkedett. A vitában, amely meglehetősen elhúzódott, különösen Franscini szövetségi-tanácsi tag, aki előző nap megérkezett, tűnt ki a tessiniek érdekében mondott beszédével. A genfi Carteret szintén igen erélyesen kiállt az olasz menekültek mellett, s tiltakozott az ellen, hogy itt, ebben a gyűlésben „vétkeseknek" nevezzék őket, holott törekvéseikkel és küzdelmeikkel minden svájci ember rokonszenvét kiérdemelték. A tessiniek, akik olyan élénk rokonszenvet mutattak irántuk, éppen ezzel bizonyították be, hogy igaz svájciak. Mégis, és annak ellenére, hogy több más határozott tiltakozás is elhangzott, kivált a 2. cikkely ellen, amely megvonja a tessiniektől a menedéknyújtás jogát, az egész nemzeti-tanácsi határozat, mint mondtam, meglehetősen nagy többséget kapott. Itt is a német kantonok döntöttek, bár néhány német küldött a kantontanácsban is a tessiniek mellett állt ki.

Bern zur Bundesstadt erklärt – Franscini

A megírás ideje: 1848 november 28.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 2. (158.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

[Különfélék Svájcból]

Bern, november 29. A kantontanács tegnapi ülése megtárgyalta és változtatás nélkül elfogadta azt a törvényt, amely 1849 január 1-től a szövetségi hatalom kezében központosítja a postákat és amelyet a nemzeti tanács már elfogadott.* A napirenden a szövetségi székhelyről való döntés is szerepelt. Minthogy azonban ezzel a kérdéssel ugyanakkor a nemzeti tanács is foglalkozott és már megragadta a kezdeményezést, az ülést 4 órára halasztották. 4 órakor a tanács megkezdte a szavazást. Az első szavazáson Bern 21, Zürich 13, Luzern 3 szavazatot kapott, ez abszolút többség Bern javára. *A svájci szövetségi hatóságok végleges székhelye tehát Bern.*

Ma reggel mindkét tanács összeült, hogy feleskesse Franscini szövetségi-tanácsi tagot. Franscini ez alkalommal olasz nyelven hosszabb beszédet mondott, amelyet általános tetszés fogadott. Utána a szövetségi gyűlés meghatározatlan időre elnapolta magát, a szövetségi tanácsra bízva, hogy a kellő időben ismét összehívja.

A szövetségi tanács a következőképpen osztotta fel tagjai közt a különféle ügyköröket: Furrer mint elnök – külügy és a Szövetség politikájának általános irányítása; Druey – igazságügy és rendőrség; Ochsenbein – hadügy; Franscini – belügy; Munzinger – pénzügy; Frey-Hérosé – kereskedelem, híd- és útvámok (péages); Näff – postaügy és közmunkák.

A két legutóbbi berni nemzeti-tanácsi választás a liberálisoknak hozott sikert; Mittellandban Weingartot,** Emmenthalban Karrer kormányzati helytartót választották meg.

Mondanom sem kell, hogy a berniek ujjonganak, amiért Svájc fővárosának lakóivá léptették elő őket. Tegnap este bőségesen volt fáklyásmenet és szerenád. Ráadásul az elengedhetetlen ágyúdörgés; a harangszót, úgy látszik, átengedték a „birodalmi hatalomnak". Az Erlacherhof előtt persze

---

* *V. ö. 52–53. old. – Szerk.*

** *V. ö. 45. old. – Szerk.*

nagy szerenádot adtak; ott székel a szövetségi tanács, és Steiger meg Furrer tartott beszédet.

Most hallom, hogy Luvini párbajt vívott Berg ezredessel ez utóbbinak a tessini vitában tett kihívó kijelentései miatt[93]. Úgy látszik, egyikük sem sérült meg, de erről semmi bizonyosat nem mondhatok.

A megírás ideje: 1848 november 29.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 3. (159.) sz., 2. kiadás

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

Berg és Luvini párbaja

Bern, november 30. A Berg és Luvini urak közti tegnapi párbajban[93] Berg úr a karján és oldalán meglehetősen jelentékeny sebet kapott. A választott fegyver a tiszti kard (briquet d'ordonnance) volt. Mikor Berg úr tegnap elutazott, be kellett emelni őt a kocsiba.

Duell zwischen Berg und Luvini

A megírás ideje: 1848 november 30.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 5. (160.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

A német határzár – A birodalom – A hadügyi hivatal

Bern, december 1. Istennek hála! *Állítólag* megérkezett végre a szövetségi tanácshoz a hivatalos hír a német határzár életbe lépéséről, most tehát tudni fogjuk, hányadán állunk. Legfőbb ideje már, miután a nagytekintetű központi hatalom[39] oly sokáig ingerelt és tett lóvá minket, svájciakat. Azt mondják, a szövetségi tanács úgy határozott, hogy még egy századnyi svájci katonaságot sem helyez készültségbe a birodalmi csapatoknak ezzel az egész, hatalmas, 50 000 fős felvonulásával szemben. Láthatja ebből a birodalmi hatalom, mennyire félnek itt, Svájcban az ő elhatározásaitól, előkészületeitől, fenyegetéseitől és csapatfelvonulásaitól. Persze a „birodalomnak" nincs olyan katonai rendszere, mint Svájcnak, amely egyetlen főnyi állandó hadsereget sem fizet, s mégis 150 000 ütőképes és kiképzett katonát tud talpra állítani egy hét alatt – vagyis hozzávetőleg kétszer annyit, mint a díszmenet klasszikus országa a maga sokat dicsért Scharnhorst-féle hadszervezetével.

Jóllehet máris van olyan veszély, hogy a határzárról szóló, egymásnak ellentmondó híresztelések közderültséget keltenek Svájcban, a „birodalom" továbbra is gondoskodik mulattatásunkról. Tegnap a német és jelesül a frankfurti birodalmi lapok az elképzelhető legkomolyabb képpel egy új, hízott hírlapi kacsát tálaltak fel: a menekültek vagy inkább banditák újabb betörését Lörrachba, s mellé az ütközetet, amelyben négy derék badeni dragonyos elesett. Mondanom sem kell talán Önöknek, hogy az egész nevetséges história, amely itt a legnagyobb derültséget keltette, megtévesztésen alapszik. Azt azonban állíthatom, hogy a birodalmi polgárok félelme attól a harmadfél szabadcsapatostól, aki netán még ott kószálhat a határnál, a lehető legkomikusabb benyomást tesz minden svájcira. Itt már szólásmondássá lett: „úgy fél, mint hat birodalmi polgár egy szabadcsapatostól". A „Frankfurter Oberpostamtszeitung" újabb cikke, amely a menekülteknek a határon folytatott szakadatlan üzelmeiről szól, nem csekély mértékben

táplálta ezt a birodalom rovására menő derültséget. Micsoda hatalmas leleplezéseket is tettek Schmerling úr kémei! Metternich* Muttenzben tartózkodik, és látták őt Birsfeldenben, ahol Neff** is időzik, és sok levelet ír és kap; Sigel meg Katzenmayer Emmishofenban van – hát ne remegjen a birodalom? Sőt, ami még szörnyűbb, Dornachban, közvetlenül a német határnál, megtűr a svájci kormány – „néhány Lörrachból és környékéről való, *szétugrasztott fogadóst*"!!! Ráadásul „általános az a meggyőződés", hogy újabb „rablóhadjáratok" történtek *volna, ha* stb. Hát nem lőttek-e át Gross-Laufenburgból a Rajnán élessel? – hogy ki, mikor és hogyan, azt persze nem tudja a birodalmi lap. Röviden: ha a birodalom olyan rosszul van összeácsolva, hogy alapjaiban rendül meg, ha Metternichet Birsfeldenben látják és néhány szétugrasztott fogadós Dornachban búslakodik, akkor Svájc igazán nem fog vállalkozni arra, hogy támasztékul szolgáljon ennek az omladozó épületnek! És ráadásul a birodalmi mouchard-ok*** e zavarosan összeállított jelentései minden sorukban ellentmondanak egymásnak: azt mondják például, hogy Metternich az *egyetlen* meneküli Muttenzben, három sorral lejjebb pedig „Muttenzből azt halljuk, hogy *némelyek* (!!) ott ismét *fegyverkeznek*"!! Némelyek – azaz: Metternich egyes-egyedül! És a birodalmi hatalom azért fizeti Svájcban levő mouchard-jait, hogy ilyen otromba ellentmondásokkal az egész világ előtt nevetségessé tegye magát! „Trema, Biranzio!"° – Metternichet Birsfeldenben látták, „több szétugrasztott fogadós" pedig Dornachban a bukásodra esküdött!

De hagyjuk a birodalmat. Az államszövetségi haditanácsot forma szerint feloszlatták, de rögtön visszaállították mint katonai bizottságot, amelynek elnökletét Ochsenbein úr vette át a szövetségi hadügyi osztály fejeként. A „Berner Zeitung" kemény szavakkal támadja a régi szövetségi kormányzat legnehézkesebb és legköltségesebb részének ezt a visszaállítását, illetve fenntartását. A haditanács, mondja, soha semmi egyebet nem tett, mint hogy kinevezett néhány arisztokrata tisztet, és hosszú vajúdás után végül világra hozott egy olyan kamásli-szellemű szövetségi szolgálati szabályzatot, amely annyiba került, amennyiből az egész hadsereget el lehetett volna látni kamáslival és cipővel. Egyébként pedig beérte azzal, hogy naponta felvegye a maga fejenkénti 16 frankját, s a sok nehézség és apróságokkal való pepecselés miatt réges-rég lemondott arról, hogy létrehozzon valamit.

---

* Germain Metternich. – *Szerk.*

** Friedrich Neff. – *Szerk.*

*** – besúgók, spiclik – *Szerk.*

° – „Remegj, Biranzio!"[94] – *Szerk.*

A nemzeti tanács tessini vitája következtében[71] a Luvini és Berg közötti párbajon kívül* egy másik párbaj is kilátásban volt – Pioda és a graubündeni Michel közt. Michel ezredes nagyon bántó módon nyilatkozott, aztán pedig teljes dühvel mindenben cáfolta Pioda urat. Pioda igen nyugodtan és illendően felelt, utána azonban felelősségre vonta a kötekedő bündenit. Erre Michel úr olyan nyilatkozatot adott, amely teljesen kielégítő volt Pioda és barátai számára, s ezzel az ügy tárgytalanná lett.

Die deutsche Grenzsperre – Das Reich – Der Kriegsamt

A megírás ideje: 1848 december 1.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 5. (160.) sz.

Jelzés: **

* *V. ö. 61., 62. old. – Szerk.*

[Friedrich Engels]

A szövetségi tanács és a külföldi követek – A szövetségi tanács Tessinben – A postaügy központosítása – A német birodalmi csapatok parancsnokának bocsánatkérése

Bern, december 2. Arra a bejelentésre, hogy megalakultak az új szövetségi hatóságok és ezzel érvényét vesztette az 1815. évi szerződés[95], már az összes követek biztosították a szövetségi tanácsot arról, hogy úgy hiszik, előre is megígérhetik kormányuk részéről az új hatóságok és az új alkotmány elismerését. Csak az angol követ, Mr. Peel nem tett említést az elismerésről, csupán annyit mondott, egészen szárazon, hogy közölte a bejelentést kormányával. Minthogy Oroszországnak nincs képviselője itt, természetesen ettől a hatalomtól sem érkezett még semmiféle nyilatkozat. – A szövetségi tanács a Szövetség tessini képviselőivé a bázeli Stehlin ezredest és a vaud-i Briatte ezredest nevezte ki, mindketten tagjai, az utóbbi pedig elnöke a kantontanácsnak. A radikális Briatte remélhetőleg másképpen viselkedik majd, mint Escher és Munzinger urak.[71] Egyébként Tessinből már az összes fegyverfogható olasz menekültet átirányították Svájc belsejébe. – A szövetségi tanács azonnal hozzálátott továbbá a postaügy központosításáról szóló törvény végrehajtásához; a bázeli La Roche-Stehelin urat kinevezték Svájc ideiglenes posta-főigazgatójává, s megalakítottak két bizottságot, az egyiket a kantonoktól és magánemberektől átveendő anyagi felszerelés felmérésére, a másikat a svájci posták szervezetéről szóló törvény kidolgozására. – A német birodalmi csapatok illetékes parancsnoka a szövetségi tanácshoz intézett levelében szabályszerűen bocsánatot kért*; ki-

* *V. ö. 50. old. – Szerk.*

jelenti, hogy kész megadni a kívánt elégtételt, s közli, hogy az érintettek ellen megindították a büntetőeljárást.

Der Bundesrat und die auswärtigen Gesandten –
Bundesrat in Tessin –
Zentralisation der Posten –
Abbitte des deutschen Reichstruppenkommandanten

A megírás ideje: 1848 december 2.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 6. (161.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

Svájci tanúbizonyságok az osztrák hadsereg bécsi hőstetteiről

Köln, december 5. Miközben az augsburgi „Allgemeine Zeitung" és más megvásárolt lapok a rend helyreállítóiként az egekig magasztalnak egy Windischgrätzet és egy Jellachichot, babérral halmozzák el a vitéz osztrák csapatokat és fáradhatatlanul ecsetelik a demokrata rémuralom szörnyűségeit, a svájci sajtóban hirtelen új forrás tárul fel a legutóbbi bécsi események[61] történetének megírásához. A „rend" pribékjeinek bántalmazásai elől nagy nehezen, életveszélyben megmenekült svájciak azok, akik visszatérve hazájukba, nyilvánosság elé hozzák a „rémnapokban" és „a rend háborújában" szerzett élményeiket. S nem is dühödt „proletárok" ezek, hanem nagytőkések, olyan emberek, akiknek jókora gyáraik voltak Bécsben, minden gyanún felül álló, konzervatív gondolkodású burzsoák – és tudvalevő, hogy egy svájci konzervatív annyi, mint egy német „üvöltő"[49] a négyzeten , beszámolóik pedig nem radikális szennylapokban jelennek meg, hanem nagyon konzervatív közlönyökben. A „Basler Intelligenzblatt"-nak[96] egy ilyen leírásából vesszük a következő részletet:

A szentgalleni *Specker* úr annak a nagy gépgyárnak az igazgatója volt, amely Tabornál, Bécs külső vámhatára előtt áll, teljesen magánosan. Sem Specker, sem munkásai vagy mesterei – mindannyian svájciak – nem vettek részt a harcban, s fegyvert sem tartottak otthon. A gyárban csak 15 munkás maradt az udvaron felállított tűzifecskendő kezelésére. A katonaság előnyomulásakor *Wyss* tábornok, berni patrícius és az osztrák vezérkar főnöke, becsületszavát adta Specker úrnak, hogy ha nincs fegyvere és nem lőnek a gyárából, akkor az épületnek semmi baja nem történik. A csapatok átkutatták a házat és semmit sem találtak. Egy másik vadászosztag mégis azt állította, hogy a házból lövéseket adtak le rájuk (ami igen érthető, mert engedélyt kaptak, hogy minden olyan házat kifosszanak, amelyből lőnek). A „svájci kutyákat", akik annyira hittek honfitársuk, Wyss tábornok szavának, hogy még asszonyaikat és gyermekeiket is a gyárban hagyták, ezek a

vadászok a legbrutálisabban bántalmazták és csak egy másik tiszt közbelépése mentette meg őket. Ez a tiszt az őrszobára vezette őket. Menet közben egy szomszéd rámutatott az egyik munkásra és azt mondta: „Ez is ott volt Tabornál a híd lebontásakor."[97] Erre azonnal, anélkül, hogy szóhoz engedték volna jutni, a fal mellé állították és agyonlőtték. A katonák az őrszobán többször is ráfogták a puskát a „svájci kutyákra", s csak a tiszt nekik szegezett töltött pisztolya tartotta vissza őket. Specker igazgatót a falhoz állították, három vadász verni kezdte, az egyik a szájához tette a puskacsövet, s felhúzott kakassal a ravaszon játszott. Egy tiszt elővette óráját és azt mondta: Egy negyedórád van még, te svájci kutya, aztán agyonlövünk; imádkozzál hát! Mielőtt ez az idő letelt, visszajött az a tiszt, aki egyszer már megmentette őket, és Specker urat Wyss tábornokhoz vezette, aki szemrehányást tett neki „szószegése" miatt! Makacsul és szilárdan állította, hogy a gyárból lőttek rájuk, noha Specker úr bebizonyította, hogy ez fizikailag lehetetlen. Végül Specker megkapta a távozási engedélyt magának és embereinek Floridsdorfba. Visszatérve a gyárba, mindent lerombolva, összetörve és kifosztva találtak. Specker úr családját puskalövésekkel űzték végig a házon, a könyvelő, egy svájci, több golyótól találva, haldokolva fetrengett a kertben, s aki közeledni próbált hozzá, arra rálőttek, úgyhogy a szerencsétlen késő éjszakáig ott hevert, majd meghalt. A neve *Kunz* volt. Végül az életben maradottaknak sikerült szerencsésen eljutniok Floridsdorfba.

Bollinger gépgyárosnak, aki szintén svájci, s akit a Szent István-dóm tornyán végzett munkái híressé tettek, sikerült fecskendőkkel megóvnia gyárát a tűztől. De az osztrákok ide is betörtek, azzal a hazug ürüggyel, hogy a gyárból rájuk lőttek; az egész épületet kifosztották és lerombolták, majd felgyújtották, Bollinger fivérét pedig, mikor *menekülni* akart a lángokból, leszúrták. Egy Bécsben élő svájci asszonynak, madame Bodenernek a karjai között lőtték agyon a gyermekét a horvátok.

A beszámoló azt ígéri, hogy további felvilágosításokat is fognak kapni a vitéz osztrák hadsereg hőstetteiről, mihelyt más svájciak is hazatérnek még. Egyszersmind nagyon megindító képet fest a felfegyverzett proletárok magabiztosságáról, higgadtságáról és udvarias, tisztességtudó viselkedéséről, amelyet a svájciak a bécsi proletárok és diákok úgynevezett rémuralma alatt tapasztaltak.

Megismételjük: ezeknek a beszámolóknak nem radikálisok, nem proletárok és elégedetlenkedők a szerzőik, hanem nagytőkések és igazi, telivér svájci arisztokraták. Nem kíván-e az augsburgi „Allgemeine Zeitung" tudakozódni $\tau\varrho$, MW, #, △ és más jelzésű bécsi levelezőitől afelől, hogy való-

ban szóról szóra így történt-e mindez? Mi a neveket, a helyeket és az összes részleteket olyan pontosan megadtuk, hogy pontosabbat kívánni sem lehet. De az „Augsburger" óvakodni fog ettől.

Schweizerische Zeugnisse über die Heldentaten
der österreichischen Armee in Wien

A megírás ideje: 1848 december 5.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1848 december 6. (161.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Rendszabályok a német menekültek ügyében

Bern, december 5. A szövetségi tanács most – részben azért, hogy megfossza a birodalmi hatalmat az ellenséges intézkedések minden ürügyétől, részben azért, hogy megmutassa Tessin iránt való pártatlanságát és az északi kantonokban is érvényesítse a szigorú semlegesség politikájának a tessini vitában* kivívott diadalát – a német menekültek ügyében szintén rendszabályokat foganatosított. Mindenütt alkalmazzák a Furrer–Munzinger–Ochsenbein-féle politikát. A szövetségi tanácsnak az érintett határ menti kantonokhoz intézett egyik körlevele megismétli a főkanton által kimondott alapelveket és újra ragaszkodik mindazon menekültek internálásához, akik a Struve-féle hadjáratban[98] részt vettek, s hogy nyomatékot adjon ennek a kívánalomnak, a szövetségi gyűlés elnöke, dr. Steiger, az Államszövetség képviselőjeként tegnap már el is utazott az északi kantonokba.

E rendszabályokkal szemben magukban véve nem tehetünk ellenvetést. Senki sem veheti zokon Svájctól, hogy nem akarja kellemetlenségeknek kitenni magát néhány kalandvágyó és a száműzetést szívből unó szabadcsapatos miatt. De hát akkor miért kellett előbb olyan nagy hangon beszélni Németországgal, olyan határozottan bizonygatni, hogy megtették kötelességüket, ha most közvetve elismerik, hogy nem tették meg ezt, ha még csak most akarnak meggyőződni róla, hogy mennyire teljesítették a kantonok a főkanton utasításait? Tagadhatatlan, hogy a szövetségi tanács e határozata, a Tessinnel szembeni igazságtétel egy aktusa, teljes cáfolata a főkanton utolsó hivatalos aktusának, s amilyen osztatlan tetszést keltett a jegyzék[99], olyan kevés örömet fog szerezni a jegyzék dezavuálásának ez a kezdete.

A német határzárról megint nem hallani semmit, csak azt, hogy egész Svábföld tiltakozik ellene. Hogy életbe lép-e vagy sem, azt továbbra is csak a jóisten tudja. A szövetségi tanács mindenesetre úgy határozott, hogy egyelőre nem vonultat fel katonaságot a birodalmi csapatokkal szemben.

---

* *V. ö. 48–49. old. – Szerk.*

A szövetségi haditanács befejezte folyamatban levő ügyeit és most végleg feloszlott. Helyébe egy katonai iroda lép majd, amelyet Ochsenbein fog felállítani és igazgatni, a hadügyi osztály főnökeként.

Az új spanyol követ, Zayas úr, aki néhány nappal ezelőtt a főkantonhoz szóló megbízólevéllel érkezett ide, ezt most a szövetségi tanács alelnökének, Druey úrnak nyújtotta át, s így azonnal kapcsolatba lépett az új hatóságokkal.

A sajtó nagyon fel van háborodva a svájciakkal szemben tanúsított bécsi bánásmód miatt, amiből nemrég adtam némi ízelítőt Önöknek*. Azt kívánják, hogy a szövetségi tanács követeljen elégtételt és kártérítést Ausztriától. Különösen a berni Wyss tábornok magatartása kelt itt általános méltatlankodást. A tábornok fivére építőmester itt Bernben.

Massregeln wegen der deutschen Flüchtlingen

A megírás ideje: 1848 december 5.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 10. (165.) sz.

Jelzés: **

* *V. ö. 68–69. old. – Szerk.*

[Friedrich Engels]

Az Orsolya-rend kolostora – Toborzás a kartácskirály[100] számára – A „polgárközösség" – Bizottság a közös vámtarifa ügyében

Bern, december 9. Bern kanton utolsó kolostora, az Orsolya-rendi apácáknak a jurai Pruntrutban levő zárdája, hamarosan megszűnik. A kormányzótanács[101] úgy határozott, hogy javasolja a nagytanácsnak[75] a kolostor megszüntetését, végrehajtva a Tagsatzungnak[70] azt a határozatát, amely a jezsuitákkal társult összes rendeket (ilyen az Orsolya-rend is) kitiltja Svájcból.

Miután Radetzky ismét engedélyezte a nápolyi-svájci újoncoknak a Lombardián való átvonulást, Ferdinánd király rögtön újra javasolta, hogy Svájcban engedélyezzék megint a toborzást. Luzern és az őskantonok[102] természetesen sietve engedélyezték; a berni kormányzat, amely a kapitulációkat[103] amúgy is rossz szemmel nézte, szerencsésen megtalálta az ürügyet arra, hogy egyelőre még megtiltsa ezt. Kijelenti ugyanis, hogy a kapituláció szerint (amely Neuhaus úr áldásos kormányzatának az öröksége) az újoncoknak Genován kellene áthaladniok, de ez az út még most is le van zárva előttük; továbbá a nápolyi kormánynak előbb meg kellene térítenie a svájciaknak azokat a károkat, amelyeket Nápolyban május 15-én fosztogatással stb. okoztak nekik[104]. Az istenfélő „Beobachter"[89] persze megint szörnyen megbotránkozik a rendíthetetlen svájci hűség ilyen megszegésén, amely ráadásul még el is zárja a dicsőséges karrier útját (!) sok bátor ifjú kantonpolgár előtt, kérdésessé teszi a Nápolyban levő berni katonák jövőjét, éhhalálra ítéli a Bernben levő toborzó altiszteket és csökkenti a keresetüket azoknak a kocsmárosoknak, akiknél egyébként elinnák a foglalót. Ilyen érvekkel küzd a reakciós svájci sajtó!

Az itteni copfos patríciusok csúfos kudarcot szenvedtek. Itt ugyanis a tulajdonképpeni kommunán belül megvan az úgynevezett polgárközösség [Burgergemeinde][105]. Ez a közösség, amelynek magvát a patriciátus alkotja,

minden forradalom ellenére keresztülvitte, hogy az egykori kolostori javak és egyéb állami és városi birtokok, amelyekkel mint a főhatalom egykori birtokosa, ő rendelkezett, ne szálljanak át a főhatalommal együtt az államra, illetve a városra, hanem maradjanak meg az ő kollektív tulajdonában. A patríciusok még ma is ezeken a rendkívül tekintélyes javakon híznak; csak egy kis résznek kellene átmennie a város kezébe, de a „polgárok" mindig megtagadták az átengedését. Most végre Bernnek szövetségi székhellyé tétele és az ezzel szükségessé vált jelentős városi kiadások révén sikerült rákényszerítenie a polgárközösséget, hogy kiadja részét a városi kommunának, az úgynevezett közlakosok közösségének [Einwohnergemeinde], s ezenkívül arra is sikerült köteleznie, hogy maga is „tetemes" összeggel járuljon hozzá a szövetségi székhely költségeihez. A patríciusok azt mondják: Sion veszélyben van, és okkal, mert a szövetségi székhely igen súlyosan fenyegeti pénztárcájukat.

A szövetségi tanács a kereskedelem- és vámügy főnökének, Näff úrnak az elnökletével bizottságot alakított; e bizottságnak kell előkészítenie a kantonok közti vámok megszüntetését és a svájci vámtarifa megteremtését, s ennek kell javaslatot tennie a szükséges rendszabályokra. Svájc most védővámokat is fog kapni; ezek nem lesznek ugyan magasak, de tekintettel a legtöbb svájci iparág fejlett voltára és az alacsony munkabérre, teljesen meg fognak felelni céljuknak. Ennek leginkább Anglia, Párizs, Mühlhausen és Lyon látja majd a kárát.

Ursulinenkloster –
Werbungen für den Kartatschenkönig –
Die „Burgergemeinde" –
Kommission wegen eines gemeinsamen Zolltarifs

A megírás ideje: 1848 december 9.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 14. (168.) sz.

Jelzés: **

[Karl Marx]

[Drigalski felfüggesztése]

Köln, december 17. Éppen az imént hallottam, hogy Drigalskit, a „polgárt és kommunistát"[106], aki a cenzúrát bevezette, majd újra eltörölte, és azután **felfüggesztéssel** fenyegette meg az itteni újságot*, most magát is **felfüggesztették**. Kár, nagy kár!

Utóirat. És a baj ritkán jár magában! Spiegel úr, a kormányzati prezidens, szintén búcsút mond nekünk. Őt, mint az egész városban beszélik, **elcsapták**.

A megírás ideje: 1848 december 17.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 19. (172.) sz., melléklet
Jelzés: *

* „Neue Rheinische Zeitung". – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A német menekültek elleni rendszabályok – Tessinből visszavonták a csapatokat – A patriciátus

Bern, december 24. A szövetségi tanács új rendszabályai, amelyeket a birodalom annyira helyesel, nem csupán a körlevélből és Steiger szemléútjából* állnak, hanem elsősorban abból, hogy kiutasítottak Svájcból három egészen veszélytelen menekültet, akik a legutóbbi badeni felkelésről[98] egy egészen ártalmatlan, csak beszámoló jellegű borsúrát[107] írtak, továbbá felléptek a „Revolution" című folyóirat[108] és az úgynevezett „»Segíts Magadon« Védelmi Szövetség"[109] ellen.

A bieli J. Ph. Becker szabadcsapat-vezető, aki egy éve Bern kanton polgára, állott az élén az említett katonai egyesületnek, amelynek az volt a célja, hogy szervezze német légióvá a Svájcban levő összes német szabadcsapatosokat. A dolog veszélyesnek látszik, de egyáltalán nem volt az. A légió csak papíron létezett, felfegyverzéséről szó sem volt, kiképzéséről még kevésbé. Csupán az volt a célja, hogy megakadályozza a további elhamarkodott és tervszerűtlen szabadcsapat-hadjáratokat, minthogy pedig *minden* szabadcsapat-hadjárat szükségképpen elhamarkodott és tervszerűtlen (bizonyság erre a két luzerni, a két badeni és a Val d'Intelvi-i hadjárat[110]), ennek oda kellett vezetnie, hogy a „Védelmi Szövetség" *általában* minden szabadcsapat-hadjáratot megakadályozott. Ezért sem a badeni, sem a svájci kormányzatnak nem volt itt semmi tennivalója; de mert az egyesület vezetői a különféle titkos egyesületekhez fűződő szép emlékeik felidézésével, valamint többé-kevésbé hősködő magatartásukkal ürügyet adtak a kormányzatnak a beavatkozásra, továbbá mert az egész terv a berni szabadcsapat-törvény[111] hatálya alá esik, jó alkalom kínálkozott arra, hogy mélyreható összeesküvésnek és a Badenba való közeli újabb betörés előkészítésének tüntessék fel. Hozzájárult még ehhez Beckernek az a meg-

* *V. ö. 71. old. – Szerk.*

gondolatlansága, hogy hetilapját, a „Revolution"-t így hirdette címében: „A »Segíts Magadon« Demokratikus Védelmi Szövetség orgánuma". Elég az hozzá, hogy Ochsenbein úr, aki véletlenül vagy szándékosan Bielbe ment, beavatkozásra bírta a közhatalmat. A „Revolution" mutatványszámát elkobozták, egyik szerkesztőjét, Michelt, kiutasították a kantonból, Beckernél pedig házkutatást tartottak. Utána észhez tértek. A sajtószabadságba való beavatkozás túlságosan provokáló volt. Az elkobzást megszüntették, és a „Revolution" továbbra is meg fog jelenni; de Becker ellen bírósági vizsgálat indult, és a „»Segíts Magadon« Védelmi Szövetség"-nek bizonyára vége lesz. A német birodalmi filiszter ismét nyugodtan alhatik.

Tessinből az összes csapatokat kivonták. Hogy a kelet-svájciak mennyire rágalmazták a tessinieket, az kitűnik abból a kiváló egyetértésből, amelyben az odaküldött berni zászlóalj élt a lakossággal. Persze az is igaz, hogy ez a zászlóalj kezdettől fogva egészen másképpen viselkedett, mint a zürichiek és az appenzelliek. A tisztikar számára adott egyik díszvacsorán a berni Seiler ezredes kijelentette, hogy a semlegesség szükséges rossz, s hogy várja már azt az időt, amikor Svájc, e béklyótól megszabadulva, a többi néppel egy sorban küzdhet a szabadságért. A zászlóalj tagjai összeadták egynapi zsoldjukat az olasz menekültek számára. Ha a zürichi és az appenzelli urak is így cselekedtek volna, ahelyett, hogy élvezettel töltik be a gyűlölködő csendőr szerepét és osztrák tisztekkel isznak pertut, akkor a tessiniek is egészen másképpen viselkedtek volna velük.

Néhány nappal ezelőtt egy igen mulatságos nyárspolgárgyűlés volt itt Bernben. A közlakosok közössége[105] ült össze, hogy nyilatkozzék: hajlandó-e vállalni a szövetségi székhely terheit. A polgárközösség legutóbbi ülésén vereséget szenvedett patríciusok*, látva, hogy most aztán igazán megkezdődik a „vagyonfelosztás" a polgárság és a közlakosok között, itt akartak visszavágni. A közlakossági vagyon tényleges átengedésével a város függetlenné lett a patríciusoktól, ezek rengeteg jövedelmező állást veszítettek el, s a községtanácsban is elvesztették túlnyomó befolyásuk fő alapját, nem is szólva jelentős mértékű közvetlen pénzveszteségükről. Minden intrikájukat latba vetették tehát – hogy a szövetségi székhelyet elhelyeztessék Bernből! Kijelentették, hogy a szövetségi székhellyel járó terhek igen bizonytalanul vannak megjelölve, s így azt kockáztatják, hogy a szövetségi tanács gyalázatosan becsapja őket; továbbá, hogy a költségek legnagyobb részét az államnak, nem pedig a városnak kellene viselnie, s ezzel az ürüggyel azt javasolták, hogy rongyos 300 000 fr.-ot szavazzanak meg, de többet semmi-

* *V. ö. 73–74. old. – Szerk.*

képpen se. De a szövetségi székhelyről szóló törvény azt írja elő, hogy egy hónapon belül okvetlenül el kell fogadni a feltételeket, s a hónap 28-án letelik. A patríciusok javaslatának elfogadása tehát azt jelentette volna, hogy nem akarnak szövetségi székhellyé lenni. A patríciusok tetszetős takarékossági és biztonsági javaslatai óriási visszhangot keltettek a berni nyárspolgárokban, úgyhogy a radikálisok, akik à tout prix* meg akarták tartani Bernt a Szövetség székhelyéül, most már kételkedtek, hogy keresztülvihetik-e ügyüket. Egész nap folyt a vita, s csak estére gyűjtöttek össze a radikálisok 419 szavazatot, s ezzel 314 ellenében elhatározták a szövetségi gyűlés által kiszabott kötelezettségek feltétlen elfogadását. Íme, egy példa arra a krajcároskodó kisvárosiasságra, amely még Svájc fővárosában is vezető szerepet mer játszani!

Die Massregeln gegen deutsche Flüchtlinge –
Die Truppen aus Tessin zurück –
Die Patriziergemeinde

A megírás ideje: 1848 december 24.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 december 28. (180.) sz., melléklet

Jelzés: **

* – mindenáron – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

Svájci–olasz ügyek

Bern, december 28. Alig vonták vissza a svájci csapatokat a lombardiai határról, máris újrakezdődnek Radetzky zaklatásai. Azt írja a Szövetség tessini képviselőinek, hogy a határon nyugtalanító fegyverkereskedelem folyik, s a szövetségi képviselők ráveszik a tessini kormányzatot, hogy adja beleegyezését házkutatásokhoz Mendrisióban. Találtak is és elkoboztak néhány puskát. Felfoghatatlan, hogy hogyan akarják igazolni ezt a magánlaksértést és az idegen tulajdonnak ezt a lefoglalását. Csak az a csodálatos, hogy a tessini kormányzat hajlandó ilyesmire.

Úgy látszik, mégsem járnak eredménnyel a nápolyiak Luzernban és az őskantonokban[102] folyó toborzásai*. Nem mintha az Alpok derék fiai között nem akadna elég olyan, aki készpénzért örömest viszi vásárra a bőrét és játssza a horvát szerepét[112] Ferdinánd** zsoldjában; éppen ellenkezőleg! De a dolog meghiúsul azon, hogy Svájcból nem lehet Nápolyba jutni.

A kapituláció szerint[103] Genován át kell vinni az újoncokat, de a torinói kormányzat nem engedélyezte az átvonulást. Most tehát Triesztbe kellene szállítani az újoncokat és ott behajózni őket. Ez a hír nagy riadalmat keltett a toborzottak közt. Nem akarnak Ausztriába menni. Félnek, hogy az igazi horvátok közé dugják és a magyarok ellen vezénylik ki őket, s most folyamodványt nyújtottak be a luzerni kormányzótanácshoz[101], kérve, hogy maradjon meg a genovai útirány. Különös! Mintha nem volna mindegy az ellenforradalom e darabontjainak, hogy magyarokat mészárolnak-e vagy messinaiakat! De persze van különbség az osztrák papírhúszasok[113] és a teljes súlyú nápolyi dukátok közt.

Egyébként úgy látszik, a luzerni kormányzat követi a bernit, és felfüggeszti a kapitulációt mindaddig, amíg a nápolyi és messinai svájci kereskedők kártalanítva nincsenek[114]. Legalábbis érdeklődött a szövetségi

* *V. ö. 73. old. – Szerk.*

** II. Ferdinánd. – *Szerk.*

tanácsnál, hogy miként áll a kártalanítás ügye. Akkor már csak az őskantonok maradnak, s ők mindaddig ragaszkodni fognak ahhoz a joghoz, hogy minden polgár áruba bocsáthassa magát, amíg a szövetségi alkotmány megadja nekik ezt, vagyis amíg a jelenlegi kapitulációk érvényben vannak. Az öneladásnak ez a joga az egyik legszebb és legrégibb előjoguk a szabad őssvájciaknak, s amikor e derék „szabadság-elsőszülöttek" megkísérelték, hogy az új szövetségi alkotmánnyal szemben megvédelmezzék „ötszázéves jogaikat", akkor mindenekelőtt erre az új szövetségi alkotmány által eltörölt sajátos jogukra gondoltak. A katona-kapitulációk kérdése valóban életkérdés az őskantonok számára. Ötszáz éve ezek a fölös népesség levezető csatornái és ezzel a fennálló barbár állapotok legjobb biztosítékai. A kapitulációk eltörlése valóságos forradalmat idéz elő ezekben a „*tiszta*", azaz a gyakorlatban rendkívül tisztátalan demokráciákban.

A parasztok fiatalabb fiainak, akik most Nápolyba és Rómába mennek, otthon kell maradniok; sem saját kantonjukban nem fognak munkát találni, sem másutt Svájcban, ahol már amúgy is elég gondot okoznak a „létszámfölöttiek"; új osztályt fognak alkotni, paraszti proletariátust, s ez már puszta létezésével is a legnagyobb zűrzavart idézi elő e pásztortörzsek összes régi, ezeréves hagyományon nyugvó tulajdon-, kereseti és jogviszonyaiban. Miből is táplálják ezek a terméketlen hegyvidékek azokat a paupereket, akiket mindenfelől odatoloncolnak a határra? Már most is megvan a magva a pauperek ilyen osztályának, és ez igen kellemetlenül fenyegeti az öröklött patriarchalizmust. Még akkor is tehát, ha ami nem várható – az európai forradalom a következő években ugyanúgy tiszteletben tartaná a svájci semlegességet, mint eddig, az új szövetségi alkotmánynak a katona-kapitulációkat megtiltó cikkelye akkor is olyan forradalmi erjesztőanyagot készít elő, amely végül tövestül-gyökerestül fel fogja forgatni a reakciós barbarizmus legrégibb és legszívósabb fészkeit Európában. Akárcsak a monarchiák, a reakciós köztársaságok is a pénzügyi sorvadásba, „a pénztelenség sápadt bánatába" pusztulnak bele.

Schweizerisch–Italienisches

A megírás ideje: 1848 december 28.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 január 3. (185.) sz., melléklet

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

Müller úr – Radetzky zaklatásai Tessin ellen – A szövetségi tanács – Lohbauer úr

Bern, január 8. A nápolyi kormány, amelyet egyre jobban aggaszt a svájci újoncok elmaradása, most ideküldte egyik svájci törzstisztjét, Tobias Müller urat, hogy beszélje meg a szövetségi tanáccsal az újoncok útirányának megváltoztatását, minthogy a behajózás szerződés szerinti helye, Genova, le van zárva. Müller úr kiválóan alkalmas erre a küldetésre. Nemcsak azért, mert már hosszú évek óta harcol Itáliában a szabadság ellen; már 1831-ben hazájában (Freiburgban) is fegyveresen szállt szembe a forradalommal. Radetzky, aki ismeri az embereit, kitüntető fogadtatásban részesítette, vezérkara előtt átölelte és elhalmozta dicsérettel őt és általában a Nápolyban levő svájciakat „*királyuk* (!) iránti hűségük" és „királyuk" szolgálatában mutatott vitézségük miatt. Valószínű azonban, hogy Müller úr nehézségekbe fog ütközni; még a szövetségi tanácsban uralkodó liberalizmus sem barátja a katona-kapitulációknak[103], éppoly kevéssé, mint a berni és a luzerni liberális kormány.

Miközben Radetzky a Nápolyban levő svájciakkal barátkozik, egyre újra kezdi zaklatásait Tessin ellen. Azzal vádolta az ottani kormányzatot, hogy Mazzini még mindig a kantonban rejtőzködik, sőt meg is jelölte rejtekhelyét. Továbbá azt panaszolja, hogy állandóan folyik a fegyvercsempészés Lombardiába. A kormányzat úgy határozott, hogy az első pontot megvizsgálja, s ha Mazzini valóban ismét a kantonban van, kiutasítja; a második pont felett napirendre tért, mondván: nem az ő dolguk, hogy határőri szolgálatot teljesítsenek az osztrákok számára. Radetzky egyébként azzal fenyegetőzött, hogy ha meg nem szűnik a fegyvercsempészés, megint elrendeli a határzárt.

A szövetségi tanács a szövetségi gyűlés legközelebbi ülésszaka elé terjesztendő törvényjavaslatokkal foglalkozik. Ezek közé tartoznak: a vámtörvény, a postaszervezet, a katonai szervezetre vonatkozó javaslatok stb.

El kell ismerni: miközben a nagytekintetű frankfurti gyűlés túláradó tehetetlenségében és tehetetlen áradozásában semmi másnak nem tudja bizonyságát adni, mint saját szánalmasságának, a svájci szövetségi hatóságok csendben sorra megoldják a polgári központosítás feladatait. Márciusban központosító törvényeket terjesztenek a tanácsok elé, májusban és júniusban megvitatják és elfogadják őket, júniusban életbe léptetik. A svájci politikusoknak (akik államférfiaknak mégsem nevezhetők) most uralkodó liberális nemzedékében kétségtelenül van érzék az efféle kis részletreformok iránt. Néhány éven belül teljesen megvalósul Svájc centralizációja, amennyire az alkotmány lehetővé teszi, s akkor maga ez az alkotmány válik béklyójává az ország további fejlődésének, és szükségessé lesz az egy és oszthatatlan köztársaság. Mindennek az a – lehetetlen – feltétele, hogy a készülő európai vihar ugyanúgy meghagyja semlegességében Svájcot, mint az 1848. év.

De persze milyen nemzet is az, amely a mostani forradalmi időben semmi egyébre nem törekszik, mint a kantonális vámok, kantonális posták és más, már réges-rég nyomasztóan terhessé vált kantonális intézmények megszüntetésére! amely egy új történelmi korszak vajúdása közepette azt tűzi ki legfőbb céljává, hogy létrehozza a történelmileg elavult föderatív köztársaságnak egy javított kiadását és megvalósítsa a polgári centralizációnak a Sonderbund-háború[80] által már szükségessé tett *első kezdeteit!* Micsoda aprólékoskodás ez a legnagyobb szabású európai mozgalom idején!

Egyébként a szövetségi tanács tett egy igen sajátságos lépést. Újra meghívta a hadtudományok professzorának az ismert *Lohbauer* urat Berlinből. Lohbauer urat, aki 1830-as menekült és radikális volt, majd renegát lett, mint ismeretes, az Eichhorn-klikk hívta meg a 40-es években Berlinbe; ott a „Staatszeitung"-ba, a „Janus"-ba[115] és más ultrareakciós és pietista[116] lapokba dolgozott. Ha nem tévedünk nagyot, Lohbauer úr a szerzője annak a „Staatszeitung" tárcarovatában megjelent lakáji rúgásnak, amellyel Herweghet Őfelségéhez* írt levele után annak idején kipenderítették a király államaiból[117]. Lohbauer úr sohasem volt katona, mégis a hadtudományok oktatására hívták ide. Hogy miért, azt csak Ochsenbein úr tudja, aki meghívta őt.

Most a legtöbb kantonban üléseznek a nagytanácsok[75], és a legapróbb helyi ügyekkel bajlódnak. A zürichi nagytanács polgármesterré (id est** a

* IV. Frigyes Vilmos. – *Szerk.*

** – vagyis; azaz – *Szerk.*

végrehajtó hatalom fejévé) választotta barátunkat, dr. Alkibiadész Eschert. A berni nagytanács 15-én ül össze.

Herr Müller – Radetzkys Schikanen gegen Tessin –
Der Bundesrat – Herr Lohbauer

A megírás ideje: 1849 január 8.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 január 13. (194.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

Az utolsó szabadcsapatosok

Bern, január 8. Az itteni felsőtörvényszék a „»Segíts Magadon« Védelmi Szövetség" megalakítása miatt[109] másodfokon a kantonból való kiutasításra ítélte a bieli J. Ph. Becker és H. Hattemer urakat, az előbbit egyévi, az utóbbit hathónapi időtartamra. A többi vádlottat felmentették. Ezzel véget ért a sokat vitatott harmadik szabadcsapat-hadjárat híres története[118], s a központi hatalom[39] most ismét a német császár kérdésének és a német flottának szentelheti minden értékes idejét. Isten áldása legyen az „összhaza" üdvéért kifejtett keserves fáradozásain.

Die letzten Freischärler

A megírás ideje: 1849 január 8.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 január 14. (195.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A költségvetés

Bern, január 9. A kanton költségvetését a kormányzótanácsban[101] már megtárgyalták annyira, hogy a közeljövőben összeülő nagytanács[75] elé lehet terjeszteni. Abban hasonló az egyéb európai költségvetésekhez, hogy szintén deficitje van: 43 000 fr. a körülbelül 5 millió frankos teljes összegből. Ebből az 5 millióból körülbelül 800 000 fr.-ot fedeznek az állami birtokok jövedelmei, 1 800 000-et közvetett adók, a többit vámok stb. Eszerint egy lakosra csaknem pontosan 4 svájci frank (1 tallér 18 ezüstgaras) egyenes és mintegy 3 $^1/_2$ frank közvetett adó esik. Ha a Stämpfli pénzügyi igazgató (az itteni radikálisok feje) által javasolt összes csökkentéseket elfogadták volna, akkor deficit helyett 80 000 frankos többlet volna az eredmény. Ez azonban nem felelt meg a kormányzótanács liberális többségének, amely nyugodtan tűri az arisztokratáknak a „zilált pénzügyi helyzet" miatt tett örökös szemrehányásait, hogy aztán a radikális Stämpflire hárítsa át ezeket. A kanton pénzügyi eszközeit valójában a hírhedt Neuhaus-kormányzat zilálta össze teljesen és tékozolta el, s ha most mégis rendbe jönnek, akkor csak Stämpfli úrnak köszönhetjük ezt.

Budget

A megírás ideje: 1849 január 9.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 január 14. (195.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

Paplázadás

Neuchâtel, január 9. Paplázadás van most nálunk. A vénérable compagnie des pasteurs-re*, amely az isten kegyelméből való jámbor kormányzat alatt felséges életet élt – minden lelkész egy-egy Eichhorn volt a gyülekezetében – a köztársaság súlyos csapást mért. A jövőben ugyanis a pap urakat maguknak a gyülekezeteknek kell megválasztaniok, mégpedig csak *megszabott időre*. Micsoda szörnyűség! Isten szava többé nem oktrojált, nem az isten által beiktatott felsőbbségtől származó szó lesz, hanem bérelni fogják készpénzért, közvetlen megszabott időre bérelni, ahogyan egy szamarat vagy egy napszámost bérelnek! Nem a királyi kormányzat isten kegyelméből való akarata dönt majd, hanem a profán szabad verseny; a pap közönséges bérmunkássá süllyed, a nyáj profán „munkaadóvá" lesz, s elbocsáthatja munkását, ha ez nem az ő megelégedésére végzi a dolgát. A tiszteletreméltó testület felháborodása minden mértéket meghalad. Rögtön kiáltványt bocsátott ki, amelyben a legszánalmasabban és legsiralmasabban megbégeti ezt a szentséggyalázást. Ez természetesen csak általános kacajt keltett. De ezek az urak, a jezsuiták és a Sonderbund[80] régi barátai, titokban a köztársaság ellen fondorkodnak és az isten kegyelméből való Frigyes Vilmos visszahelyezéséért konspirálnak. A kormányzat olyan nagylelkű, hogy egyelőre tűri ezeket az erőtlen üzelmeket. A hazafias egyesületek elegendők lesznek arra, hogy ellensúlyozzák a papok ambícióit. Most mindenütt alakulnak ilyen hazafias egyesületek. A hegyekből, La Chaux-de-Fonds-ból, Le Locle-ból és a Travers-völgyből, forradalmunk szülőföldjéről kiindulva az egész kantonban elterjednek. Még a royalista Les Ponts faluban is van már ilyen egyesület. A demokráciának ez a maga a nép által létrehozott szervezete

* – tiszteletreméltó lelkésztestületre – *Szerk.*

lesz a legjobb eszköz az összes „bédouin"-ok[119] és papok összeesküvéseinek meghiúsítására.

Pfaffenrebellion

A megírás ideje: 1849 január 9.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 január 14. (195.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

Védővám-agitáció – A nápolyiak toborzásai

Bern, január 12. Svájcban egyre élénkebb a védővám-agitáció és ugyanilyen arányban az eddigi szabadkereskedelmi rendszer fenntartásáért küzdő mozgalom is. Mindkét félnek egyaránt kitűnők az érvei, s egyelőre nehezen tudnók megmondani, hogyan lábal ki Svájc ebből a dilemmából. A védővámpárt arra hivatkozik, hogy a külföldi konkurrencia évről évre növekvő nyomást gyakorol a hazai iparra, s ugyanilyen mértékben csökkennek a kilátások arra, hogy foglalkoztassák a kereset nélküli lakosságot, amely pedig növekszik. A szabadkereskedők ezzel szemben arra hivatkoznak, hogy egyre drágábbak az ipari termékek a nép földművelő többsége számára, s lehetetlen, hogy egy kétmilliós nép őt tönkrejuttató pénzkiadások nélkül védjen meg olyan hosszú és a csempészésre annyira alkalmas határt, amilyen a svájci. Mindkét félnek tökéletesen igaza van: védővámok nélkül egymás után mennek tönkre a svájci ipar különféle ágai; védővámokkal pedig az Államszövetség pénzügyei mennek tönkre. A kettő egyesítésére a „Berner Verfassungsfreund" egy juste-milieu* tarifát javasol, amely viszont mindkettőt együtt tenné tönkre. Lehet, hogy márciusban az államszövetségi tanácsoknak beletörik a foguk e kérdés megoldhatatlanságába.

Genfben egy ideje nápolyi toborzó tisztek láthatók, akik újoncokat akarnak felhajtani Ő bombázó Felsége[100] szolgálatába. Nagy szüksége lehet Ferdinándnak a markos svájciakra, mert még olyan kantonokban is toboroztat, amelyekkel nem kötött kapitulációt[103]. A genfi kormányzat azonban hamarosan véget vetett ennek a tevékenységnek. Az összes már megkötött újoncszerződéseket semmisnek nyilvánította, minden toborzást megtiltott

* – középutas – *Szerk.*

és a toborzó tiszteket súlyos büntetéssel fenyegette meg. Erre a nápolyi hiéna zsoldosai sietve elhagyták a genfi területet.

Schutzzollagitation – Neapolitanische Werbungen

A megírás ideje: 1849 január 12.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 január 17. (197.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

Müller – A freiburgi kormányzat – Ochsenbein

Bern, január 13. A nagy Tobias Müller úr* végre Uri kantonba érkezett, s azt kívánja a kormányzattól, hogy a nápolyi újoncok gyűjtőhelyét, amely azelőtt Genovában volt, helyezzék most át Altdorfba, ahonnan aztán valami módon Nápolyba küldi majd őket. Még nem ismeretes, hogy a kormányzat teljesíti-e kívánságát, de ha igen, akkor is kérdéses, hogy a kapitulációkat[103] aláíró többi kormányzat beleegyezik-e az áthelyezésbe. – Mint hírlik, egy csapat luzerni újoncot most mégis Trieszten át továbbítanak Nápolyba, az egész civilizált világ megbotránkozására.

A freiburgi kormányzat, amely általában furcsa önkényeskedéseket enged meg magának, az új szövetségi alkotmány ellenére most ismét rendőrileg kiutasította Schwyz kanton egy polgárát. Már előbb is ugyanilyen lelki nyugalommal utasította ki a zürichi Sieber urat, aki a murteni „Wächter"[120] szerkesztője volt, most pedig a „Berner Zeitung" egyik szerkesztője. Mindkét eset a szövetségi gyűlés elé kerül, s remélhetőleg ez érvényt tud majd szerezni az alkotmánynak.

Csoda történt: a semleges Ochsenbein úr lapja, a „Verfassungsfreund", töredelmesen beismeri, hogy a tessinieknek is volt valami igazuk a Radetzkyval és a kelet-svájci csapatokkal való viszályaikban. „Pater, peccavi"** rebegi, és azzal akarja eltussolni a dolgot, hogy „Iliacos intra muros peccatur et extra"***. Pedig a tessini kormányzótanács[101] tagjai a lehető legádázabb ellenségei a semlegességnek, és hívei annak, amit Ochsenbein gyűlölködő módon a svájci nemzeti korlátoltságra appellálva, „külhoni politikának" nevez. De Bernben nagyon népszerűvé tették a tessinieket a berni csapatok beszámolói, és Ochsenbein úrnak népszerűnek kell maradnia Bernben,

---

* *V. ö. 81. old.* – *Szerk.*

** – „Atyám, vétkeztem"[121] – *Szerk.*

*** – „Történnek vétkek Ilion [Trója] falain belül is, kívül is"[122] – *Szerk.*

végül pedig, s ez a dolog magva[123], nemrég a szövetségi tanács – minden ok nélkül – Tessin kantont *felelőssé tette* a Radetzkyval való minden további bonyodalomért. Valahányszor pedig Ochsenbein úr valami gyakorlati aljasságot visz keresztül a szövetségi tanácsban, a „Verfassungsfreund"-nak nagylelkű és nemes hangot kell megütnie az elméletben. Így kormányozzák ezen a tájon az ostoba parasztokat. Ó, demokrácia!

Müller – Die Freiburger Regierung – Ochsenbein

A megírás ideje: 1849 január 13.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 január 17. (197.) sz.

Jelzés: **

[Friedrich Engels]

[Engels ezredes válasza[124]]

Köln. Engels ezredes úrtól a következő választ kaptuk tegnapelőtt feltett kérdésünkre:

A „Neue Rheinische Zeitung" 203. számában megjelent közleményre nemmel válaszolok.

Csupán polgári személyek engedhették meg maguknak azt a meggyőződésem szerint törvénybe ütköző kijelentést, hogy a katonák még korántsem ártottak eleget ezeknek a házaknak.

Köln, 1849 jan. 24.

Engels ezredes,
másodparancsnok

A „Neue Rheinische Zeitung"
tisztelt szerkesztőségének.

A napokban valószínűleg újabb kérdést kell majd intéznünk Engels úrhoz, mégpedig a választásokról.

A megírás ideje: 1849 január 25.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 január 26. (205.) sz., melléklet
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A magyarországi harc[125]

Köln, február 2. A magyarországi háború a vége felé közeledik. „Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus."*

Így beszélt néhány nappal ezelőtt a „Kölnische Zeitung". Elhitte Weldennek, hogy az országgyűlés Debrecenben feloszlatta önmagát és a hadsereget, s Kossuth arra készül, hogy kíséretének maradványaival Nagyváradra meneküljön.

Ezúttal a vajúdó hegy nem volt más, mint maga a „Kölnische Zeitung".

A tizenhetedik hadijelentés, amelyben Welden említett hazugsága foglalatik, a császáriak két újabb hadmozdulatáról számolt be: az egyik egy hadtest elindulása Pestről Gyöngyösön át Miskolc felé, a másik Schlicknek az a terve, hogy két oszlopban, az egyikkel Kassán át, a másikkal Hanusfalván és Varannón át, Tokaj felé tör előre. A két koncentrált hadmozdulat célja a Tisza, amely mögött a magyarok állásai húzódnak.

A Tisza Erdély határától Szegedig félkört ír le, amelynek Nagyvárad a középpontja. Ez a félkör a magyarok védelmi vonala. A Felső-Tiszánál Sziget** és Munkács vára fedezi, a Középső-Tiszánál pedig a Munkácstól néhány mérföldnyire kezdődő úttalan mocsarak, amelyek a Tisza mindkét partján egészen a torkolatig húzódnak és nagyon megnehezítik az északról vagy nyugatról jövő támadást. Délen a Körös és mellékfolyói szintén jól fedezett védelmi vonalat alkotnak egybefüggő mocsaraikkal, amelyekhez még Temesvár előretolt erődítménye[127] is csatlakozik. A debreceni pusztaság így három oldalról mocsarak és folyók által védve nyúlik el az erdélyi magaslatokig, és kiváló teret nyújt a magyaroknak hadseregeik összpontosítására, annál is inkább, mert Erdély meghódításával Bem szabaddá tette a hátukat.

Amíg a magyarok még tartják magukat a Drávánál[128] és a Bánátban,

---

* – „Hegy vajúdik, s végül nevetést keltő egeret szül."[126] – *Szerk.*

** Máramarossziget. – *Szerk.*

addig hadműveleteik középpontja, Debrecen, csak északról (Schlick által) és nyugatról (Windischgrätz által) támadható, s a két előbb említett mozdulat valószínűleg e támadás előkészítésére szolgál.

Miskolc és Tokaj, az a két város, amely felé a császáriak jelenleg vonulnak, alig 6 mérföldnyire[129] van egymástól. Tokaj egyike a legjobb tiszai átkelőhelyeknek; Miskolc eléggé közel van hozzá, s ez lehetővé teszi, hogy az oda irányított csapatok – a körülményektől függően – akár Tokajnál, Schlick hadtestével egyesülve, akár pedig valamivel lejjebb, külön, átkeljenek a Tiszán, és ha ez sikerült, előrenyomuljanak Debrecen ellen.

De a császáriaknak ez a terve, amelyet olyan nagy hangon kürtöl világgá a 17. hadijelentés, nem olyan könnyen hajtható végre. Pesttől Miskolcig több mint 30 mérföld az út és kietlen, szinte lakatlan vagy merőben ellenség lakta pusztaságon visz keresztül. Eperjestől Tokajig szintén 30 mérföld a távolság, s ez is határozottan ellenséges és szegény vidék. Az előrenyomuló két hadtest élelmezése már magában véve is nagyon meglassítja a menetet; a rossz utak pedig, amelyek a mostani olvadásban teljesen járhatatlanok lesznek, még inkább lehetetlenné teszik, hogy a hadoszlopok két héten belül megérkezzenek rendeltetési helyükre. S ha megérkeztek, ott találják maguk előtt a magyar hadsereget a Tisza átkelőhelyein, elsáncolva magát a mocsarak közé, szárnyaikon fedezett állásokban, s itt a császáriak nem bontakoztathatják ki túlerejüket, ellenkezőleg, néhány ezred egy egész hadsereget feltartóztathat. S még ha sikerülne is kierőszakolniok a Tiszán való átkelést, az osztrák tüzérség és nehézlovasság teljesen el lenne veszve a mocsarak közt, a lápos talajon, amelybe minden pillanatban belesüpped.

Hogy milyen nagyszerű sikereket ért el eddig a két hadoszlop, az már abból is kitűnik, hogy a tizennyolcadik hadijelentés, amelyet tegnap közöltünk, teljességgel *hallgat* róluk. Hogy hol vannak, meddig nyomultak előre, milyen sikereket értek el, arról Welden *egy szót sem* mond – s meg is van az oka rá.

De, mondja Welden, „a Magyarországból érkező hírek szerint fegyvereink mindenütt *ragyogó sikereket* aratnak" – s a „Kölnische Zeitung" elhiszi ezt Welden úrnak.

Nézzük csak meg egy kicsit közelebbről ezeket a „ragyogó sikereket".

Négy „sikert" jelentenek. Közülük három olyan vidékről való, ahol nem folyik döntő harc, hanem csupán arra törekszenek a magyarok, hogy mellékes pontokon kössék le a császáriakat és ezzel megosszák őket. Csak a negyedik „sikert" érték el a Tiszánál, ahol Magyarország sorsa eldől.

Északnyugaton, a Vág és a Garam között, délnyugaton, a Dráva és a Duna között, és délen, a Bánátban, eddig három magyar hadtest foglalkoz-

tatja a császári haderők jelentékeny részét, s ezzel megakadályozza Windischgrätzet abban, hogy nagyobb erőkkel előrenyomuljon a Tiszához. Ezzel a három hadtesttel szemben értek el a császáriak, mint mondják, „ragyogó sikereket". Voyons.*

Az első siker. Északkeleten**, ahova most a „szlovákságot"[130] áthelyezték, Csorich báró Selmecbánya előtt megverte Görgey tábornokot és elfoglalta Selmecbányát. Ha meggondoljuk, hogy Görgey hadteste csupán veszni hagyott előőrs volt, amelynek az a rendeltetése, hogy amíg csak lehet, tartsa magát a császári hadsereg hátában, ha meggondoljuk, hogy Görgey nem magyar, hanem tiszta szlovák területen operál, akkor láthatjuk, hogy nem is olyan „ragyogó" ez a siker.

Tegyük még hozzá: Csorichot Götz és Sossai hadoszlopának kellene támogatnia. De Sossait igen sürgősen elhívták Nyitrába, hogy „ott a *már elfoglalt* országrész (egy *tiszta szláv* megye) pacifikálásában működjék közre", Götzöt pedig az kötötte le, hogy „megtartsa pozícióját Mossócnál és *megvédje* Turóc megyét a Csorich altábornagy által *megvert* és *szétszórt* (!!) felkelőktől".

„Lipótvár bevétele és Érsekújvár megszállása, ami *végre remélhető* (tehát a távoli messzeségben van még), ... *talán* elegendő lesz arra, hogy erősítse azt a jó szellemet, amely Trencsén megyében mindenütt kialakulóban (!) van ... és *hozzájáruljon* a törvényes rend helyreállításához."

Micsoda ragyogó sikerek! Egy eddig még be nem vett erőd végre remélhető bevétele azt a reményt kelti, hogy egy rég megszállt terület remélhető jó szelleme remélhetőleg nem marad jámbor óhaj, s hogy a törvényes rend legalábbis részben közeledhetik megvalósulása felé!

Itt egy be nem vett erőd, egy vert hadsereg, amely azonban egy egész megyét fenyeget és több hadtestet sakkban tart, a remélhető jó szellem – ott a nagyon is valóságos rossz szellem, mindenütt fenyegető felkelések, s mindez nem magyar, hanem szlovák területen – ez az első „ragyogó siker"!

A második „ragyogó siker". A magyarok egy másik veszni hagyott előőrse délnyugaton, a Duna és a Dráva közt áll, az élén Damjanich gerillafőnökkel[131]. Itt az a ragyogó siker, hogy Nugent gróf megszállta Kaposvárt, hogy ellenfele oldalába kerüljön. Eddig még nem látható, hogy miért ragyogó siker ez. Eszéknek a császáriak által való elfoglalását több lap jelenti ugyan, de a 18. hadijelentés még nem tud róla, s nem is számít rá.

---

* – Lássuk. – *Szerk.*

** *Helyesen*: északnyugaton – *Szerk.*

A harmadik „ragyogó siker". A Bánátban Todorovich tábornok elfoglalta Versecet, és Moravicáig „élénken üldözi" a magyarokat.

Versec és Moravica ugyanis pontosan *három mérföldre* van egymástól, s az Alibunári-mocsár meg a hegyek között fekvő moravicai állás sokkal előnyösebb, mint a verseci.

Egyébként mint ismeretes, a Bánát olyan messze van a hadműveletek középpontjától, és a magyarok elleni támadások itt mindig is olyan lökésszerűen folytak, hogy még a császáriak legragyogóbb itteni sikereinek sem volna semmi jelentőségük.

A negyedik „ragyogó siker". Eddig a császári fegyvereknek – igaz – kevésbé döntő területeken végrehajtott operációit láttuk, de legalább azt láttuk, hogy a siker némi látszatával operálnak. Most végre döntő területhez érünk, s itt a siker – a császáriak *veresége*.

Ottinger tábornok Pesttől a Tiszáig nyomult előre, Szolnokig. Elég jó volt az út; Pestről Szolnokra vasút jár, és csak a pályát kellett követni. A császári elővéd már megszállta a szolnoki hidat. A Tiszán való átkelés biztosnak látszott a császáriak jobbszárnya számára. A Schlick vezette balszárnnyal Tokaj felől, a derékhaddal Miskolc felől, az Ottinger parancsnoksága alatt álló jobbszárnnyal Szolnok felől operálva ki kellett volna erőszakolniok a tiszai átkelést és koncentrikusan Debrecen ellen kellett volna vonulniok. De a császári urak gazda nélkül csinálták számításukat. A magyarok átkeltek a befagyott folyón. Ottingert visszaverték Ceglédig – négy mérföldnyire –, s csak akkor hagyták abba az üldözést, amikor Ottinger Ceglédnél erősítéseket vont magához és erős állást foglalt el. A magyarok a jelentés állítása szerint visszatértek ugyan a Tisza mögé, de most mindenesetre az ő kezükben van az átkelőhely, s az oly sietve visszavonult Ottinger úr nyilván nem fogja egyhamar erőltetni ennek elfoglalását.

Ezek hát azok a „ragyogó sikerek", amelyeket a császári fegyverek Kossuth rebelliseinek felbomlott, demoralizált, szétszórt hadseregével szemben elértek. Ha a térképre pillantunk, látjuk, hogy a magyarok semmit sem veszítettek azóta, amióta elhatározták a Tisza mögé való visszavonulást. Mint a legújabb osztrák *nem hivatalos* hírek jelentik, ott állnak Miskolcnál és várják Schlick meg Windischgrätz támadásait. Itt sem fognak csatába bocsátkozni, hanem visszahúzódnak majd a Tisza mögé. E folyó átkelőhelyeinél, vagy ha ezeket elveszítik, a debreceni pusztaságon vívják majd meg a döntő harcot. S még ha ott szétszórnák is a magyarokat, az alsómagyarországi pusztákon és mocsarakban és az erdélyi hegyekben ugyanúgy kibontakoznék a gerillaháború, ahogyan a „már elfoglalt országrészekben", a 18. jelentés nagy bánatára, már most kibontakozott. Hogy az ilyen háború

mire vezethet egy gyéren lakott országban és alkalmas terepen, azt Spanyolországban megmutatták a karlista bandák, s Cabrera éppen most mutatja meg újra.[132]

Kossuth azonban még nem tart itt. Ha a „Kölnische Zeitung" a maga gyermekded naivitásában tegnap elfogatta is, ő azért még szabadon van és jelentős hadsereggel rendelkezik. Előtte most már nem az a feladat áll, hogy még hónapokig kitartson; már csupán három-négy hétig kell ellenállást tanúsítania. Legfeljebb három-négy héten belül megfordul a kocka Párizsban[133]: vagy pillanatnyilag győzelmet arat ott a restauráció, s akkor Magyarország is elbukhatik, hogy az ellenforradalom egészen elbizakodjék – vagy a forradalom győz, s akkor az osztrák urak sietve a Rajnához és Itáliába vonulnak majd, hogy onnan a pirosnadrágosok[134] visszakergessék őket Magyarországra.

Végül állapítsuk meg a császári fegyverek legragyogóbb sikerét: Welden úr jelentései végre találtak egy hivőt, aki esküszik rájuk – és ez az egy a *„Kölnische Zeitung"*.

Der Kampf in Ungarn

A megírás ideje: 1849 február 2.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 február 3. (212.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A Bánátból

Alig hogy a szerbeknek, osztrákoknak, bánáti németeknek[135], horvátoknak, cigányoknak és törökországi szerbeknek sikerült valamennyire visszaszorítaniok a magyarokat[136], máris a leghevesebb viszályok törnek ki az újonnan fabrikált bánáti szerb nemzeten belül. Stratimirovich a maga szakállára megpályázta a vajdai méltóságot, s ezzel olyan ellenségeskedésbe került Rajachich pátriárkával, hogy az parancsot adott ki: bárhol érik, fogják el és adják ki neki ezt a legnépszerűbb szerb vezetőt.[137]

A törökországi szerbek eddig 20 000 főnyi segédcsapatot bocsátottak a bánátiak rendelkezésére. Nehéz megmondani, hogy mennyi ebből az orosz.[138] Január 19-én Boljevcinél és Pancsovánál még 700 szerviánus[139] és 400 fegyveres cigány érkezett a Duna túloldaláról a bánátiak megsegítésére. Így tartja életben magát az osztrák összmonarchia!

A magyar felkelés ereje koránt sincs semmivé téve, hanem jelenleg is igen tekintélyes, mert a magyar csapatokhoz az ország minden részéből szüntelenül özönlenek az önkéntesek. A magyar ügyért még négy erős hadtest áll talpon, mégpedig egy Felső-Magyarországon, Görgey parancsnoksága alatt, egy a Tiszánál, Kossuth vezetésével[140], egy a Bánátban a szerbekkel szemben, és egy Erdélyben, Bem vezérletével, ezek mindenképpen még néhány hónapig elharcolhatnak, minthogy gondosan ki tudnak térni minden súlyosabb csapás elől. A harc már teljes hat hete folyik, de a magyar harcosok száma inkább nőtt, mint csökkent.

Ha sikerül nekik, amire törekszenek, hogy tudniillik a háborút a felső-itáliai háború megkezdéséig[141] elhúzzák, akkor ügyük semmiképpen sincs elveszve. A falusiak még Sopron megyében is, közvetlenül az osztrák határnál, élénk rokonszenvet tanúsítanak Kossuth iránt; hiszen nemrég is egy faluban egy fekete-sárga[142] prédikáció után a parasztok megéljenezték a diktátort, erre egy szakasz katona jelent meg, s letartóztatta és elhurcolta a

község hét legtekintélyesebb emberét, s pillanatnyilag még nem tudni, mi történt velük.

Aus dem Banat

A megírás ideje: 1849 február 3.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 4. (213.) sz., 2. melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A 19. hadijelentés, megjegyzésekkel

Megjelent a 19. hadijelentés. Még ha hisz is az ember ennek az irománynak, akkor sem említésre méltók a császáriak által az utóbbi időben kivívott előnyök.

A szlovák (északnyugati) megyékben levő hadtestről nem tudunk meg semmit. Ezt tehát nyilván még mindig a „már elfoglalt országrészek pacifikálása" köti le teljesen.*

A Pestről Miskolc felé küldött csapatokról, amelyeknek a Windischgrätz és Schlick közti kapcsolatot kellene megteremteniök, és amelyeknek – mint bizonyára még emlékeznek rá – meglehetősen hosszú utazást jövendöltünk**, ezekről a csapatokról, amelyeknek az előőrsei Schlick táborából jött állítólagos levelek szerint már Miskolcnál vannak, szintén nem tudunk meg semmit. Ez azt bizonyítja, hogy még nem jutottak messzire.

A bánáti cigánybandákról szintén nem tudunk meg semmit.

És végül a Bem ellen küldött csapatokról egyáltalán semmit sem hallunk. Általában, egy idő óta nemcsak a hivatalos jelentések hallgatnak teljesen Bemről, hanem a különben annyira dicsekvő nem hivatalos álhírek is. Ez elegendő bizonyíték arra, hogy vele szemben sem arattak babérokat a császáriak. Így, minthogy egyáltalán semmi hírünk sincs Bemről, azon sem csodálkozhatnánk, ha hamarosan Schlick hátában vagy a szárnyán jelennék meg váratlanul, s ezzel az egész császári haditervet felborítaná.

Szinte említenünk sem kell, hogy a jelentésben egy szó sincs Lipótvár ostrommal való bevételéről sem, amelyről most már hatszor hazudtak a statáriális lapok[143], s amit hatszor hitt el Dumont mama. E vár bevétele tehát még mindig csak „remélhető".[144]

Minderről tehát *nem* szól a jelentés. Miről szól hát?

Három pontról ad tájékoztatást: a szlavóniai határról, Szolnokról és a

* *V. ö. 95. old. – Szerk.*

** *V. ö. 94. old. – Szerk.*

Felső-Tiszáról. Erről a három pontról természetesen ismét „ragyogó sikereket" jelent.

Először: „Nugent gróf táborszernagy, aki a Pécsnél összeverődött lázadók elűzése céljából január 25-én Kanizsáról* oda indult, január 29-én Pécsre helyezte át főhadiszállását; a lázadók, 4000 fő és 10 ágyú, január 26-án elhagyták a várost, és feltehetőleg Eszék felé vettek irányt, hogy ott a lázadók által megszállt erőd védelme alatt gyülekezzenek; ez azonban nem fog sikerülni nekik, mert ezt az erődöt van der Nullnak, a gradiskai határőrezred ezredesének dandárja ostromgyűrűbe fogta, s Nugent gróf táborszernagy is követni fogja őket ide. A cs. kir. hadsereg megjelenése Baranya és Tolna megyében teljesen megsemmisítette a kormányellenes elemeket."

Először is szögezzük le, hogy eszerint a Dráva melletti erőd, Eszék nincs bevéve, mint a statáriumi hírek állították, hanem csak „ostromgyűrűbe" van fogva, olyan ostromgyűrűbe, amelyet „4000 fő és 10 ágyú" annál is könnyebben áttörhet, mert a Dráva bal partján ilyen körülfogás a kiterjedt mocsarak miatt egyáltalán *teljes lehetetlenség*.

A következő siker az, hogy Nugent Pécsig előrenyomult. Minthogy a 18. jelentés szerint Kaposvárt már megszállták a császáriak, az egész előny csupán annyi, hogy a hadsereg arcvonala a Drávával párhuzamosan mintegy 10 mérfölddel előbbre tolódott. Ezzel nem nyertek egyebet, mint azt, hogy megnehezül az élelmezés, olyan mértékben, ahogyan a hadsereg Magyarország szívéhez közeledik. A magyarok egyébként itt nyilvánvalóan ugyanazt a taktikát alkalmazzák, mint Görgey a szlovák területen: addig tartják a városokat, amíg lehet, s aztán gerillaháborút kezdenek a vidéken. Amit Baranya és Tolna megye pacifikálásáról olvasunk, az egészen a szlovákföldi pacifikálásra emlékeztet. Nemsokára azt fogjuk hallani, hogy itt sem nyomulhatott előre a hadsereg, mert előbb a már meghódított megyékben kellett helyreállítania a nyugalmat és a rendet.

Másodszor: „Mint már a 18. jelentésben közöltük, Ottinger lovasdandára, három zászlóalj gyalogsággal és két gyalogosüteggel megerősítve, Ceglédnél foglalt állást. Arra a hírre, hogy a lázadók meg akarják támadni ezeket, Windischgrätz herceg tábornagy szükségesnek találta, hogy az összes nélkülözhető csapatokkal elébük vonuljon, azt remélve, hogy a lázadók csatába bocsátkoznak. De azok ezúttal sem kockáztatták meg a döntő összecsapást, hanem látva ezen erősítés előnyomulását, sietve visszavonultak a Tiszán át, Gramont dandárjától üldözve."

Nos hát! Az, hogy maga Windischgrätz „az összes nélkülözhető csapa-

* Nagykanizsa. – *Szerk.*

tokkal" Ceglédre ment, azt bizonyítja, hogy Ottinger úr bizonyára óriási vereséget szenvedett ott. Még a „három zászlóalj és két üteg" erősítés sem használt hát semmit! Az előny arra korlátozódik, hogy az osztrákok Szolnoknál, tehát ismét a Tiszánál vannak.

Nevetséges Windischgrätznek azon való mérgelődése, hogy a lázadók ismét nem bocsátkoztak *semmiféle csatába*. Mintha nem az lett volna a tervük kezdettől fogva, hogy egyelőre lehetőleg minden döntő ütközet elől kitérnek, a császáriakat minél messzebbre becsalogatják Magyarországba és a hátuk mögött paraszt- és gerillaháborút szerveznek! A kellő időben majd „döntő ütközetre viszik a dolgot".

Harmadszor: „Schlick gróf altábornagy, miután a Szepességnek a lázadóktól való megtisztítása már megtörtént, most Zemplén megyében is elérte ezt, és ezután Tokaj felé nyomult, ahova mindenfelől vonulnak Kossuth hívei. Schlick altábornagy elővédje, Piattoli őrnagy vezetésével, január 19-én Szántónál* találkozott az ellenséggel és visszavetette Tokajig. A január 21-én végzett felderítés szerint az ellenség visszavonult és meglehetősen előnyös állást foglalt el Tokajnál, Tarcalnál és Keresztúrnál**. Január 22-én Schlick gróf altábornagy megindította az általános támadást ezen állás ellen. Herzmanowski őrnagy az István-ezredbeli[145] derék zászlóalját, továbbá a császári könnyűlovasság egyik századát és négy ágyút Keresztúr ellen vezette, miközben Schlick gróf altábornagy a fő hadoszloppal Tállyán és Mádon át Tarcal ellen vonult. Az ütközet a császári csapatok győzelmével végződött. Az ellenség számottevő veszteséget szenvedett, főleg a lengyel légiónak[146] voltak halottjai."

Ez a siker egészen meglepő. Schlick néhány mérföldnyire visszaszorította a magyar előőrsöket és Tállyánál meg Keresztúrnál megütközött velük. „Az ütközet a császári csapatok győzelmével végződött" – mondja a lakonikus beszámoló az eredményről. Hogy bevették-e Tállyát és Keresztúrt, hogy visszavonultak-e a magyarok a Tisza mögé, arról egy szó sem esik. Ezzel a győzelmes, de csekély eredményt hozó ütközettel is nyilván az lehet a helyzet, ami Ottinger legutóbbi győzelmével, amely végül vereséggé változott.[147] A „Szepesség megtisztítása" nem valami nagy haditény, hiszen ott legnagyobbrészt németek élnek. Zemplén megyében ruténok élnek, ezek tehát egyelőre még a császáriak barátai[148], s itt is furcsán hangzik, ha „megtisztításról" beszélnek.

A jelentés szerint tehát az a fő eredmény, hogy a császáriak két egymástól

* Abaújszántó. – *Szerk.*

** Bodrogkeresztúr. – *Szerk.*

távol eső ponton a Tiszánál állnak. A két hadtest között nincs összeköttetés. Kossuth most talán hamarosan megkockáztatja a döntő csapást: vagy minden erejét összpontosítva ráveti magát külön-külön a két hadtestre, vagy áttör a kettő között, Pestnek vonul, s ily módon hátba támadja az osztrákokat.

És amikor még így állnak a dolgok, amikor a császáriak erőfölényük ellenére is csak nagyon tétovázva és óvatosan nyomulnak előre, minden hadoszlopukat külön-külön működtetve, anélkül, hogy összpontosításra gondolnának, amikor a magyarok felkészülten állnak a Tisza mögött, a statáriális sajtó azt jelenti: Kossuth fogoly Galícia sztriji kerületében. És német lapok kinyomtatják ezt.

19. Armeebulletin nebst Glossen

A megírás ideje: 1849 február 5.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 6. (214.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A háború – A kormány ellentéte a délszlávokkal

A „Kölnische Zeitung", amely, mint ismeretes, Windischgrätz mellett, a magyarokkal szemben áll, ma úgy minősíti a reakciós, magyarellenes „Breslauer Zeitung"-nak a magyarok győzelmeiről szóló jelentéseit, mint „hallatlanul nevetséges hencegéseket". Mi közöltük ezeket a jelentéseket, és persze megvárjuk a további híreket, mielőtt részletesebben foglalkozunk velük. Annyi bizonyos, hogy a Tiszánál a császáriak váratlan akadályokba ütköztek, különben már régen a túlparton kellene lenniök; a „szavahihető" osztrák jelentések szerint Schlick már egy tucatszor vonult Debrecen felé, holott most még a Tiszát sem lépte át!

Egyelőre a szavahihető Schwanbeck épülésére néhány kisebb hírt közlünk a cs. kir. augsburgi újságból[17], amely minden bizonnyal szavahihető. Olvasóink emlékeznek rá, hogy már egy idővel ezelőtt felhívtuk figyelmüket az ausztriai szlávok úgynevezett demokratikus frakciójára és arra, hogy ezeknek az ábrándozóknak szükségképpen konfliktusba kell kerülniök az olmützi kormánnyal[149]. Ezen irányzat első képviselőjeként Jellachichot, a másodikként Stratimirovichot jelöltük meg.[150] Hogy ez a frakció, amelynek a zágrábi „Südslavische Zeitung"[151] a szócsöve, *magában Horvátországban* is teret hódít, arról tanúskodik az augsburgi „Allgemeine Zeitung" következő cikke:

„Mint jelentettem Önöknek, növekszik a fontosságuk Stratimirovich szerb tábornok fondorlatainak, mert neki sok a követője a szerbek között, és úgy látszik, különösen a sajkásokra[152] van nagy befolyása. Nem vonjuk kétségbe, hogy Rajachich pátriárka elleni bujtogatási kísérletei nem a magyarokkal való egyetértésen alapulnak, hanem csupán becsvágyó szándékokon; mily szomorú azonban azt látnunk, hogy a szláv elem, amelyben Ausztriának meg lehetne és kellene kapaszkodnia a viharban, maga is önző pártoskodások viharainak a prédája! Stratimirovich meg van bántva, mert csalódott abban a várakozásában, hogy Šupljikac tábornok

halála után megkapja a vajdai méltóságot[137], s most bosszút forral. Azt nem is kérdi, hogy ez nem a nép oly szükséges egyetértésének és saját hazája üdvének a rovására megy-e. Stratimirovichnak kedvezett a szerencse – a magyarok elleni harc kezdetén kitűnt egy győztes kis szerb csapattal, mintegy nélkülözhetetlenné tette magát, és főként Szenttamásnál és a római sáncoknál többet ért el, mint némely más tábornok reguláris csapatok élén.[153] A főhadnagyságról gyorsan emelkedett a tábornoki rangra.[154] Országa Olmützbe küldött delegációjának tagjaként sikerült érvényre juttatnia a szerbeknek a nemzetiségükre és önállóságukra vonatkozó leghőbb kívánságait[155], s mikor kevéssel ezután az alighogy kinevezett vajda, Šupljikac váratlanul meghalt, a csapatok és az ország óhaja őt jelölte meg a valószínű utódnak. Erről az oldalról így fest a dolog. De *Horvátországban sem egészen olyan derűs* a helyzet, mint amilyennek felületesen jelenteni szokták. Onnan érkező szavahihető személyek azt állítják, nagyon nem tetszik az embereknek, hogy a bán távolléte[156] ilyen hosszúra nyúlik, s népszerűsége veszélyben van, mert a horvátok bánjukat szeretnék látni benne, *nem pedig csak az osztrák altábornagyot.* Ugyanígy Kulmer báró miniszteri kinevezése sem keltett az országban olyan visszhangot, amilyent kezdetben vártak tőle, mert őt általában az udvar eszközének tekintik[157]. Sőt kinevezésének híre állítólag ellenséges demonstrációra adott okot, mert horvátországi erdőségeinek egy részét *felgyújtották.* Mindebből, valamint a zágrábi lapok hangjának napról napra fokozódó ingerültségéből az tűnik ki, hogy nem lehet olyan könnyen zöld ágra vergődni a szlávokkal."

Másfelől ugyanez a lap megerősíti azt a hírt, hogy Dembiński Debrecenbe érkezett. Pestről jelenti:

„Dembiński tábornok valóban Debrecenben tartózkodik. A magyar képviselőház tagjai szintén nagy számban vannak ott, a mágnások közül viszont csak 11 tart a felkelőkkel[158]. Úgy látszik, Erdélyben a szerencse hátat fordított Bemnek, a rebellisek vezérének, legalábbis, dicsekvő jelentései ellenére, folyton érkeznek segítségkérő menekültek a csonka parlamenthez[159]. A debreceni »Közlöny«, a magyar »Moniteur«[160] rendelete szerint Mészáros hadügyminiszter felmentését kérte betegsége miatt, és utóda Vetter tábornok lett[161]."

Magáról Dembińskiről a következő megjegyzést közli:

„*Bécs*, február 3. A fanatizált magyarok a legnagyobb eredményeket remélik az ismert lengyel tábornok, Dembiński tehetségétől; állítólag őt nevezik ki az összes magyar csapatok főparancsnokává. Dembiński, aki 1791-ben született, 1807-ben Bécsbe jött a mérnöki akadémiára, 1809-ben titkon megszökött innen és 18 éves korában közlegényként belépett az ötödik

lengyel lovas vadászezredbe. Harcolt az oroszok ellen, és az 1812. évi hadjáratban annyira kitüntette magát a szmolenszki csatában, hogy Napóleon még a csatatéren hadnaggyá nevezte ki. Ezután, büszkébb lévén annál, semhogy orosz szolgálatba lépjen, évekig csöndes visszavonultságban élt, amíg az 1830-as lengyel forradalom alkalmat nem adott neki arra, hogy ezredesként 4000 főnyi lovasdandárával kitüntesse magát; a grochówi csatában egy teljes napig feltartóztatta a Gyibics marsall vezetése alatt álló, 60 000 főnyi egész orosz haderőt[162]."

Der Krieg – Zwiespalt der Regierung
mit den Südslaven

A megírás ideje: 1849 február 10.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 február 11. (219.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A magyarországi háború

Végre újból érkeztek hivatalos osztrák jelentések Erdélyből. Ezek megerősítik, hogy Bem gyorsan tört előre Nagyszeben közvetlen közelébe, amely igen fenyegetett helyzetbe került, s beszámolnak egy január 21-én, Nagyszeben és Medgyes között lefolyt ütközetről, amelyben a magyarokat állítólag megverték. Eszerint Szelindekig üldözték őket és egy részük már Torda felé (Kolozsvár irányába) vette útját. Állítólag öt ágyú és négy lőszerkocsi jutott a Puchner vezette osztrákok kezére. A magyarok ellenállását igen makacsnak mondják. Hogy valóban olyan „ragyogó"-e ez a „győzelem", arra vonatkozóan még megvárjuk a további jelentéseket[163]. Az osztrákok 60–70 halottban és 98 sebesültben jelölik meg saját veszteségüket.

Hogy általában hogy fest az osztrák jelentések szavahihetősége, arról ez alkalommal a „Wiener Zeitung"-ban[164] közölt erdélyi dokumentumok adnak képet.

Egy január 19-i, a nagyszebeni polgárőrséghez intézett felhívás azt mondja Bem hadseregéről, hogy ezek „a győzelmes seregek által Magyarországon visszaszorított magyar csapatok, amelyeknek Erdélybe kellett menekülniök". Puchner is roppant magyarországi győzelmekkel dicsekszik napiparancsában; ezeket persze a későbbi hírek már régen az igazi értékükre szállították le szemünkben.

A románok – írja a lap – 25 000 népfelkelőt vittek Nagyszebenhez. A székelyekre és magyarokra viszont csak kevéssé lehet építeni; Puchner napiparancsa és az erdélyi lapok megegyeznek abban, hogy a cs. kir. feketesárga[142] szellemnek egyáltalán nincs talaja náluk, s mindenütt csatlakoznak a mozgalomhoz, ahol Bem feltűnik.

Magában Magyarországon egyre súlyosabb jelleget öltenek a császáriak hátában kitört parasztfelkelések. A Duna menti, Pest fölött levő *Esztergomot*, amelyet január 15-én megszálltak és meghódoltattak a császáriak, 26-án ismét el kellett hogy hagyják. Buda felé vonultak el, mert a szolnoki

csata után Windischgrätznek sürgős szüksége volt rájuk. Az esztergomiak rögtön leszaggatták a cs. kir. zászlókat és sasokat, kiragasztották Madarász felkelésre hívó plakátjait[165] és azt kiáltozták: „Éljen Kossuth!"* A Duna bal partjáról azok a parasztok, akik még nem adták be fegyverüket, bementek a városba, rálőttek Koller főszolgabíróra, Komáromba hurcolták Bíró esküdtet, elkergették a megyei hatóságot és elnökké Palkovich főjegyzőt nevezték ki. A császáriak parancsot küldtek a hajóhíd felállítására; Simunich itt akart átkelni a Dunán, hogy Wrbna parancsára rögtön Pest felé vonuljon.[166] De mikor ezzel egyidejűleg megérkezett a debreceni Honvédelmi Bizottmány levele, amely elrendelte a népfelkelés megszervezését, az ellenség utánpótlási vonalainak elvágását, illetve megsemmisítését stb.[167], akkor az esztergomiak elhatározták, hogy nem állítják fel a hidat, hanem a debreceni parancsokhoz igazodnak. A megye vezetése átköltözött Bátorkeszibe, amelyet Komárom véd. Egyébként azt mondják, hogy Budáról csapatokat küldtek Esztergomba. Ezek a hivatalos „Wiener Zeitung" hírei.

Máskülönben már az is bizonyos negatív megerősítése a magyar győzelmi jelentéseknek, hogy az osztrákoknak egyáltalán nincs újabb hírük a Tiszától. Ezzel szemben a „Breslauer Zeitung" *magyar* tudósítója ismét egy sor érdekes és teljesen valószínű tényről számol be. Eszerint Gyöngyösön a magyarok elfogták Montecuculi cs. kir. ezredest. Kövesd (5 mérföldre Miskolctól innen) és Keresztúr (Tokajtól északra)** a magyarok kezén volt. A Temesvárról kitörő császáriakat csaknem felmorzsolták a Szegedről odasiető magyarok. Azután hozzáteszi: „Budán nagyon rossz vért szül, hogy Czuczort, a kedvelt költőt és katolikus papot, egy általa szerzett lelkesítő csatadalért[168] 6 évi, nehéz vasban töltendő várfogságra vetették. Általában észrevehető, hogy az osztrák fegyverek legutóbbi vereségei óta a katonai kormányzást itt sokkal *szigorúbban gyakorolják*. Mindennaposak a legcsekélyebb megjegyzések miatti letartóztatások. Minden idegent, aki Debrecenből és általában vidékről érkezik, rögtön a rendőrségre visznek, szigorúan kihallgatják, s mikor elbocsátják, megtiltják neki, hogy bármit elmondjon. De a kíváncsiság minden korlátot áttör, s így itt meglehetősen jól vannak tájékozódva az emberek. Úgy vélik, hogy a tiszai magyar hadsereg Szolnoknál már a napokban megújítja támadását a császáriak ellen. — Debrecenből úgy értesülünk, hogy Perczel Mór magyar tábornokot Erdély pa-

* *Ez a két szó az eredetiben is magyarul van. — Szerk.*

** Mezőkövesd és Bodrogkeresztúr. — *Szerk.*

rancsnokává nevezték ki. Bem a magyarországi bánáti hadsereget fogja vezetni.[169]

A *reguláris* magyar haderő létszámát 160 000-re teszik, s ha meggondoljuk, hogy ezen erő parancsnoka két világszerte ismert tábornok, Dembiński és Bem, hogy Erdély természetadta erősségén és a nagy tiszai területen kívül a legfontosabb erődítmények zöme is a magyarok kezén van, akkor több mint nevetséges, hogy Bécsben körözőleveleket fogalmaznak Kossuth ellen.[170] Nagyon vaknak kell tartania a közvéleményt annak, aki ilyen fogásokkal akarja megtéveszteni."

Ezenközben az úgynevezett magyar elnyomás alól felszabadult nemzetecskéken belül naponta törnek ki újabb viszályok, részben egymással szemben, részben az osztrák kormánnyal szemben. A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"[171] ezt mondja: „Olmützbe[149] állítólag román küldöttség érkezett, hogy panaszt tegyen a szerbek bánáti túlkapásai miatt. – Isztriában, ahol a nyelv és a szokások nagyrészt olaszok, nagy ellenkezéssel fogadták azt a tervet, hogy ezt a tartományt Horvátországhoz csatolják, s ez ellen tiltakozások hangzottak el és kerültek nyilvánosságra."

A Vajdaságban a karlócai kormány[137] Stratimirovich oldalára állt és érvénytelenítette a Rajachich pátriárka által ellene kiadott elfogatóparancsot. A pátriárka hallani sem akar semmiféle vajdáról; mielőtt a Vajdaságot megalakítanák, egyesíteni kell vele Kikinda és Becse[172], Bács és Baranya kerületeket. Erre kellene törekedni, s védekezni kellene becsvágyó emberek áskálódásai és fondorkodásai ellen, „nehogy a császári hadsereg *ugyanúgy bánjék el a szerbekkel*, ahogyan *a magyar lázadókkal*!"[173] A „Südslavische Zeitung" már kezd nagyon panaszkodni, de persze ezeknek az álmodozóknak csak akkor nyílik ki a szemük, amikor már késő, és megszilárdult náluk a katonai uralom. Az egyébként mindenki számára világos, hogy ezek a viszálykodások csak előnyösek lehetnek a magyarok ügyének.

Hogy miként fest ezeknek a szerbeknek a hadviselése, arra itt egy példa, amelyet két délszláv lap, a „Vjestnik" és a „Napredak"[174] január 27-i száma megerősít. A bánáti Fehértemplom meg akarta adni magát és ezért küldöttséget menesztett Todorovich tábornokhoz. Todorovich már előzőleg hallotta, hogy a fehértemplomiak városukban minden szerbet agyonvertek, s megkérdezte a küldöttséget: Van-e szerb ebben a delegációban? A németek vállukat vonogatták. Menjetek, felelte Todorovich, veletek nem tárgyalok. A szerb sereg erre megrohanta Fehértemplomot és elfoglalta. A városban csak két szerbet találtak, és mindkettőnek ki volt szúrva a szeme. Todorovich, ahogyan utasok mesélik, felkutattatta az 50 főbűnöst és mind-

nyájukat felakasztatta. A többieket sorba állíttatta és minden ötödiket agyonlövette, 400 embert lőttek így le, azt mondják.[175]

Ezek azok a lovagias hősök, akikkel a „Kölnische Zeitung" együttérez!

Der Krieg in Ungarn

A megírás ideje: 1849 február 10.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 február 11. (219.) sz., 2. kiadás

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Alább közöljük a galíciai hadtest 5. jelentését. Ez részben *megerősíti a magyar győzelmi jelentéseket.* Világos, hogy Schlick a Tisza előtt, Tarcalnál és Tokajnál vereséget szenvedett[147], máskülönben nem vonult volna vissza Boldogkőváraljáig, 5 mérföldre a csatatértől. Az ütközet leírása is meglehetősen megbízhatatlan. Az kétségtelen, hogy Schlick heves harc után *visszavonult* a Tiszától. Hogy később visszavetette a magyarokat a Tiszán túlra, az csupán statáriumi hír[143].

Erdélyből is egészen másféle hírek érkeznek, mint amilyenek Puchner legutóbbi győzelmi jelentései után várhatók voltak. Bem, ahelyett, hogy Torda felé menekült volna, a nagyszebeni csata után, január 26-án *megint fenyegette* ezt a várost. Puchner, bár erősítést kapott, kénytelen volt visszavonni és Nagyszeben előtt koncentrálni összes csapatait.[176] Ebből az tűnik ki, hogy a nagyszebeni csata és minden későbbi ütközet csupán előjáték volt, s a döntő harcot még csak ezután kell megvívni. Bukovinában is attól tartanak már, hogy ismét betör oda Bem, akinek még osztrák jelentések szerint is 40 000 embere lehet[177].

Délen, a magyarellenes „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" zágrábi levelei szerint, a császáriak megostromolták Eszék *városát.* Az erődöt azonban még tartja a magyar védősereg. A Stratimirovich és Rajachich közti viszály tovább tart.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 február 12.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 13. (220.) sz.

Jelzés: *

[Karl Marx]

Hármascsillag kontra háromszög

Köln, február 16. Vigasztaltuk néhány nappal ezelőtt a „Kölnische Zeitung" △ jelű vezércikkíróját[178], aki a második kamarába való választásokban (lásd a „Kölnische Zeitung" 33. számát) a teuton nemzet *„nagy centrumának"* vereségét látta maga előtt, és két olyan kamarát, amelyek közül az egyik még nem konstitucionalista, a másik még nem monarchista. „Két ellentétes pólusról fognak majd tombolni a viharok, egy levitézlett múlt fog vitázni egy távoli, talán soha el nem érhető jövővel." És mi lesz majd „a teuton nemzet *centrumából*"? Így siránkozott *Schwanbeck*.

Ennek a „Kölnische Zeitung"-nak a mai számában *Brüggemann*, a háromcsillagos, az „ellentétes pólusról" támadja meg barátját.[179]

Nincs centrum, mondja a jogtalaj embere, az életvidám ember, aki ünnepélyes pedantizmussal halhatatlan *elvvé* emeli a mindenkori status quót*, *nincs centrum*, ez a humor benne. Nincs centrum, azaz *nincs gyávaság, nincs határozatlanság, nincs üres becsvágy*! Nincs centrum – ez a doktrína benne! A jövőben a centrum *„igazi"* baloldalra és *„igazi"* jobboldalra hasad szét. Ez az igazi értelme ennek.

Így beszél az *„igazi"* határozottság „igazi" embere, Brüggemann.

Más szóval: Brüggemann átmegy a *centrumból* a *jobboldalra*; a „parlamenti tudósítás" eljuttatta a parlamentírozáshoz**. Féltjük a jobboldalt.

De hadd vitatkozzék csak a mélabús, éjszakai gondolatokban elmerülő △ az életvidám hármascsillaggal. Ça ne nous regarde pas!***

Dreigestirn gegen Dreieck

A megírás ideje: 1849 február 16.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 18. (225.) sz.

Jelzés: *

---

* – a fennálló állapotot – *Szerk.*

** – tárgyalgatáshoz; alkudozáshoz – *Szerk.*

*** – Ez nem tartozik ránk! – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A huszonkettedik hadijelentés

Megjelent a császáriak 22. „győzelmi jelentése". Minden eddigi jelentés közül ez a leginkább bohózatba illő.

„Minthogy nagyobb távolságban van a hadszíntér, amely a lázadóknak a Tiszán át való visszavonulásával most Erdélyig tolódott el, csak most van ismét módunkban, hogy néhány hírt adjunk Őfőméltósága Windischgrätz herceg tábornagy seregének előrehaladásáról."

Erdély legalább 40 mérföldnyire vagy még messzebb van a Tiszától. A Tiszán még egyetlen osztrák sem kelt át. Ha Schlick a Hernádnál és Windischgrätz Szolnoknál áll, akkor ezt a cs. kir. hetvenkedő nyelven úgy mondják: a hadszíntér Erdélyig tolódott el.

Melyek hát „Őfőméltósága Windischgrätz herceg seregének előrehaladásai"?

Első „előrehaladás":

„Miután visszavonultak Pesttől, a lázadók egyik része Nagyvárad és Debrecen irányába, a másik Görgey vezetésével Selmecbányára ment, s miután kifosztotta a bányavárosokat, Besztercebányán át előbb Rózsahegy felé fordult, onnan azonban – mivel von Götz tábornok úr csapatteste már előbb megszállta a turócszentmártoni és a turányi völgyszorost – a Szepességbe vonult; itt a Nugent-gyalogság[180] Kiesewetter őrnagy vezetése alatt álló egyik zászlóaljával találta szembe magát, s február 3-án és 4-én Szepesváraljánál és Korotnoknál megütközött vele.

Ezalatt az az erősítés, amelyet Schlick gróf altábornagy Eperjesről küldött, még szilárdabban megszállta a Branyiszkói-hágót, és mert Deym dandárjának egy másik oszlopa Kassáról előrenyomult Margitfalván át, a mindig tevékeny von Götz tábornok pedig Jabłonowski herceg dandárjával együtt e hó 8-án Breznóbányán át Telgártba érkezve szintén azonnal csapatot különített ki Lőcse ellen, a lázadók, akiket a Szepességben minden oldalról fenyegetnek, bekeríthetővé váltak, annál is inkább, mert Vogl altábornagy vezetése alatt Tarnówtól kiindulva a galíciai határ menti összes

utakat, Nowy Targtól, Krościenkótól, Piwnicznától, Tylicztől Dukláig, azonnal erősebben megszállták, és ezen az egész szakaszon mozgósították a népfelkelést."

A „Nagyvárad és Debrecen irányába" Welden úrnál csupán tódító kifejezés annak a ténynek a megszépítésére, hogy a magyarok a *Tiszáig* mentek. Ezen a jogon azt is mondhatta volna, hogy a Fekete-tenger „irányába" vonultak vissza.

Utána azt közli Welden, hogy Görgey, „miután visszavonult Pesttől, Selmecbányára ment". Ezt már régen tudjuk, s Welden úrnak éppen arról kellene beszámolnia, miképpen *űzték el* őt onnan. Hiszen már előbb is azzal dicsekedtek, hogy a Tisza irányába visszavetették Görgeyt, sőt majdnem meg is semmisítették. A győzelmi jelentés most egyszerre csak beismeri, hogy Görgey megszállta a Schlick által már többször „megtisztított" Szepességet és Schlick hátában hajt végre hadmozdulatokat. Hogy ebben a helyzetében mennyire fenyegeti a császáriakat, az kitűnik azokból a sürgős erősítésekből, amelyeket ellene küldenek. A Götz-hadtest soha nem volt képes bármit is tenni ellene (a Csorich-hadtest eltűnt a színről, nyilván igazak voltak tehát a magyarok „nevetséges hencegései", amelyek szerint Windischgrätz sürgősen Pestre hívta ezt); Schlick „Eperjesről" (vagyis 4 héttel ezelőtt) egy hadoszlopot küldött Görgey ellen a Branyiszkói-hágóhoz; továbbá „Kassáról", tehát szintén Schlick hadtestétől, egy másik hadoszlopot is kikülönítettek ellene; s mindezen erősítések ellenére az osztrákok annyira rettegnek a Magas-Kárpátokban feltűnt Görgeytől, hogy Vogl *Galíciában* Tarnówból kiindulva, egy 20 mérföldes szakaszon minden hadállást megerősített és *mozgósíttatja a népfelkelést*!

Más szóval: Görgeyt nemhogy „a Szepességben minden oldalról fenyegetik", hanem *maga fenyegeti* nem csupán *Schlick* állásait a Hernádnál, hanem *Galíciát* is. És éppen ez a legrosszabb a császáriaknak. A behatolás Galícia e tiszta lengyel lakosságú részébe igen kellemetlen következményekkel járhat az osztrákokra nézve, minthogy a parasztok csalódtak a cs. kir. ígéretekben.

Második „előrehaladás":

„Eddig az erős tiszai jégzajlás mind Tokajnál, mind Szolnoknál nagyon megnehezítette az átkelést az első hadtestnek a jobb partig előrenyomult oszlopa számára. Ezzel az ellenség időt kapott arra, hogy az Arad elleni sikertelen kísérlet után inkább Erdély felé forduljon, hogy ott egyesüljön azzal a Bem lázadófőnök vezetése alatt álló oszloppal, amely, mint már előbb mondottuk, kiszoríttatván, Bukovinából, Besztercén és Marosvásárhelyen

át Nagyszebenig nyomult, s amelyet ott Puchner báró főhadparancsnok olyan erélyesen visszavetett.

A lázadók oszlopa, amely Nagyváradtól Kolozsvár felé tartott, Gyulafehérvár felé fordult, ahol 5-én megpróbálta elfoglalni Szászsebest. Ezen a területen Déva, Hátszeg és Szászváros között, egy 3000 fős román csapatrész áll, Čarnojević kapitány parancsnoksága alatt; ők védik ezt a szakaszt a lázadók ellen, s Déva erős vára is jól van védve.

Ugyanakkor Rukavina báró altábornagy, a bánáti főhadparancsnok, a Todorovich-hadtest részeiből von Gläser altábornagy és Mengen báró tábornok vezénylete alatt egy hadosztályt állított össze, amelynek a Maros völgyében Erdély felé kell operálnia és egyszersmind Nagyváradot fenyegetnie."

Az osztrákok tehát *még mindig nem keltek át a Tiszán*; előrehaladásuk abból áll, hogy itt, a háború döntő centrumában, három hete *egy lépéssel sem* jutottak előbbre.

Állítólag a „jégzajlás" tette lehetővé a magyaroknak, hogy „inkább" Erdély felé forduljanak. Pompás ez az „inkább"! Ha a magyarok ki tudtak különíteni Debrecenből egy oszlopot Arad és Kolozsvár felé, akkor ez azt bizonyítja, hogy *több csapatuk* van, mint amennyi a Tisza-vonal megvédéséhez szükséges. Vagy talán azt akarja elhitetni velünk Welden, hogy a magyarok, felhasználva a jégzajlást, amelynek egy hét alatt vége lehet, kiürítik legfontosabb állásukat és Erdélybe küldik a Tiszánál sürgősen szükséges csapatokat, egy olyan sétára, amely oda-vissza legalább négy-öt hétig tart?

Az a magyar hadoszlop, amely Aradot lőtte, egy előbbi hadijelentés szerint a Bánátból jött. Rajta kívül tehát még egy másik oszlop is ment Erdélybe, „Nagyváradról". Ezen erősítések után hamarosan ismét hallani fogunk Bemről.

És mi a helyzet Erdélyben? A magyar erősítések Gyulafehérvárig és Szászsebesig hatoltak előre. De ne féljünk attól, hogy baj éri a császáriakat! Hiszen ott áll Hátszegnél, Dévánál és Szászvárosnál 3000 román, akik „védik ezt a szakaszt a lázadók ellen".

Milyen „szakasz" ez? Nos, a hátszegi stb. szakasz olyan „szakasz", amely *teljesen kiesik* a magyarok útjából és ahova eszükben sem lesz bevonulni! A magyar oszlop Gyulafehérvárról Nagyszeben felé vonul, hogy egyesüljön Bemmel, vagyis keleti irányban; a 3000 román délnyugaton áll, Erdély legkülső sarkában, s bizonyára ott is marad addig, amíg a második magyar hadoszlop Aradról fel nem nyomul oda a Maros mentén és szét nem kergeti őket.

De ezenkívül az újonnan összeállított bánáti Gläser-hadosztálynak is

„a Maros völgyében Erdély felé kell operálnia és *egyszersmind* Nagyváradot fenyegetnie".

„*Egyszersmind*"!!

Ahhoz, hogy „Nagyváradot fenyegesse", ennek a hadosztálynak – feltéve, hogy már a Marosnál van, holott még csak a Temesnél áll – 20 mérföldes utat kellene (légvonalban) *észak felé* megtennie, át kellene kelnie a Maroson, a Fehér-, a Fekete- és a Sebes-Körösön meg a háromszoros mocsárvonalon. Ahhoz, hogy a Maros völgyében Erdély felé operáljon, kb. 30 mérföldet kellene ennek a hadosztálynak *kelet felé* menetelnie. Ezt a két hadmozdulatot, az északit és a keletit kell „*egyszersmind*" megtennie!!

Harmadik „előrehaladás":

„Dietrich tábornok úr és Pálffy gróf úr két dandárja közül, amelyek Nugent gróf táborszernagy úr hadtestéhez tartoznak, az egyik balról, Bólyon át Mohácsra, a másik Siklóson és Baranyaváron át az eszéki vár felé nyomult előre, amely a vármező lábáig körül van zárva a cs. kir. csapatok által, s már tett is megadási ajánlatot."

Fontos előrehaladás, amelyről már két hete azt jelentették, hogy maga Nugent hajtotta végre, de amely még most sincs végrehajtva, mert a két dandár még mindig Eszék előtt áll![181]

Negyedik „előrehaladás":

„Mohácsnál a felkelők Nemegyei vezetésével átkeltek a Dunán, ott azonban, a Bezdán és Zombor közötti szorosban, az ott levő szerbek kezére jutottak, akik a Duna bal partján a római sáncoktól odáig nyomultak előre, s a felkelőket legnagyobbrészt leölték vagy szétszórták."

Ha feltesszük, hogy ez igaz, akkor is legföljebb kisebb gerillacsatározás történhetett. Hiszen az osztrákok már rég szétkürtölték, hogy a Drávától elűzött magyarok Szegedig, vagyis a Tiszáig vonultak vissza!

Ötödik és utolsó „előrehaladás":

„Lipótvár átadása után Simunich altábornagy hadosztálya azt a parancsot kapta a tábornagy úrtól, hogy nyomuljon előre a Vág mentén Komárom felé, ezen erőd szorosabb körülzárása végett. Ezen előrenyomulás során e hó 8-án Érsekújvár közelében ütközetbe bocsátkozott a lázadók egy csapatával, amely Komáromból Naszvad fölött átkelt a Nyitrán, hogy azon a vidéken fosztogasson, s főként hogy sót vigyen az erődbe, mert ott hiány van ebben, és már kezdenek nagyon elharapózni a betegségek. – Ebben az ütközetben a Vilmos főherceg-gyalogezred négy százada és egy banderiális huszárszázad[182] olyan vitézül támadott meg egy 1200 főnyi ellenséges csapatot, hogy parancsnokuk, egy tiszt, meg 90 honvéd fogságukba esett, és jelentős számú halott és sebesült maradt a színtéren."

Itt az az „előrehaladás", hogy Simunich egy olyan területen, amelyet már háromszor-négyszer „pacifikáltak", „megtisztítottak" és „átfésültek", ahol már ismét kialakulóban volt a „jó szellem", több mint két hét alatt *pontosan hét mérföldet* haladt előre – napi fél mérföldet. Emellett folyton ütközeteket vív, s így érthető, hogy a hős Simunich még mindig nem tette meg a Lipótvártól Komáromig vezető tízmérföldes utat.

Ez hát „Őfőméltósága Windischgrätz herceg előrehaladása": az előbbi jelentések hangzatos ismételgetése, hencegő kijelentések arról, hogy mi fog történni, s mindezek eredményeként az, hogy a valóságban *semmi sem történt*. A jelentések éppen úgy vannak ezzel, mint a nagy Schwanbeck a porosz kamarával: a „levitézlett múlt" és a „távoli, talán soha el nem érhető jövő" között „veszendőbe megy a jelen"![178]

Das zweiundzwanzigste Bulletin

A megírás ideje: 1849 február 17.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 18. (225.) sz., melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A horvátok és a szlovákok Magyarországon

Köln, február 18. Miközben az osztrák lapok néhány napja arról regélnek, hogy Ottinger legyőzte Dembińskit – Debrecennél!! –, Magyarország szláv vidékein egyre sűrűbb viharfelhők gyülekeznek a cs. kir. összmonarchia fölött. Mi már jó ideje – még Bécs ostromakor[61] – felhívtuk a figyelmet arra, hogy elkerülhetetlen a szakadás az osztrák kormány és a szlávok között. Ez a szakadás most nyílttá lett.

Kezdjük a *szerbeken*. A „Grazer Zeitung"[183] ezt írja Temesvárról, az osztrákok érdekében: „A Bánátban szerb túlkapások kezdődnek, s ezek, ha a jelek nem csalnak, idővel *fegyveres közbelépést* fognak szükségessé tenni, különösen azért, mert a szerbek egy része, még a magyaromániásoknál[184] is arcátlanabbul, teljesen elnyomni próbálja a Vajdaság többi nemzetiségét, s ezért az ottani románok és németek nyílt fegyveres ellenállásra készülnek. A felsőbb katonai hatóságok és a Vajdaság között *már csaknem nyílt* a szakadás, és biztosítom Önöket, hogy fel kell készülnünk a harcra *a szerbek ellen*. Azt most már mindenesetre világosan látjuk, hogy az osztrák ügy iránti állítólagos rokonszenvük nem olyan tiszta, mint a horvátoké. Nemsokára *nyílt döntésre* kerül a dolog."

Ismeretes, hogy Karlóca, a bánáti kormány székhelye, vagyis a szerb „főbizottságé", amelynek a „lázadó" Stratimirovich az alelnöke[185], már ostromállapotot hirdetett.

De hogy fest a horvát „rokonszenv" „tisztasága"? Lássuk csak:

„*Prága*, február 13. A horvátországi események cseh körökben nagy feltűnést keltenek. Most el kell dőlnie, mondják, hogy saját országával tart-e Jellachich, vagy a dinasztiával. *A tisztek már nyíltan hangoztatják, hogy ha Magyarországot elintézték, Horvátországba fognak vonulni.*"

Így beszél a „Deutsche Allgemeine Zeitung"[186]. A szláv „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" pedig ugyanilyen világosan beszél: február 11-i kelettel arról tudósítják Kremsierből, hogy napról napra több levélbeli hír tanúskodik a szlovákok és a horvátok körében levő elégedetlen hangulatról.

A szlovák megyékbe újonnan kinevezett osztrák kormánymegbízottak mind magyarok, rendeleteiket magyar nyelven adják ki, és „halállal fenyegetik", aki nem veszi tudomásul ezeket. Továbbá, olvassuk, Jellachich igen elégedetlen, mert meg akarják osztani csapatait, és részben helyőrségi szolgálatra akarják használni őket, az ő parancsnoksága alá pedig más csapatokat helyeznek. Jó fogás ez; így ártalmatlanná teszik Jellachichot, aki 6–8 hete amúgy is gyanús, és akit Windischgrätz ügynökei megfigyelés alatt tartanak. S itt hozzáfűzi a „Konstitutionelles Blatt": „Ugyan mit szólhat Jellachich a *karlócai* ostromállapothoz? Nem az jut-e az eszébe, hogy »ma nekem, holnap neked«? Mert hogy teljes legyen a nemzetiségek egyenjogúsága, ahhoz már csak Zágráb hiányzik, a horvátok – hiszen a németek, a magyarok, a lengyelek, az olaszok és mindenekelőtt a csehek már megismerkedtek az egyenjogúsító ostromállapottal."

Már tudjuk egyébként, hogy Windischgrätz Pesten egy új magyar kormánybizottságot állított fel, s ez, a horvátok nagy rémületére, magának igényli a régi magyar kormány összes jogait; ezzel semmivé teszi a tervezett délszláv birodalmat. A horvátok már arról álmodoztak, hogy függetlenek Magyarországtól, s akkor hirtelen jön Pestről egy leirat a horvát tartományi kormányzathoz és engedelmességet követel, s ráadásul még ez a leirat is – *magyar nyelvű*, horvát fordítás nélkül!! A „Slavenski Jug"[187] rögtön közli eredetiben és nem tud hova lenni felháborodásában. A horvátok tajtékzanak: ugyanúgy bánnak velük, mint Kossuth alatt! Ez a jutalma az összmonarchia megmentéséért tett hű szolgálataiknak!

Aki tudni akarja, hogyan függenek ezek össze, az olvassa a bécsi „Presse"-t[188]. Van benne egy cikk, amely egyenesen azt a szemrehányást teszi Windischgrätz hercegnek, hogy már befonatta magát a *magyar arisztokrácia* által, eltűri, hogy egy egész tömeg, részben foglyul ejtett, részben átpártolt magyar mágnás szabadon járkáljon Pesten, sőt ki is tünteti őket stb.

Világos: Windischgrätz, az arisztokrata, nagyon jól tudja, hogy célját, a nemesség magyarországi uralmának fenntartását, csak a *magyar* nemesség uralmának fenntartásával lehet elérni. Ebből következik az a védelem és az a kedvezés, amelyben a magyar mágnásokat részesíti. Az ő számára közömbös, hogy ezt a horvátok és szlovákok sínylik meg: ha már megfékezte és arisztokratizálta Magyarországot, akkor a széttagolt és osztrák vezetés nélkül erőtlen szlávokkal majd elbánik – gondoljunk csak Prágára[189]!

És a nagy Schwanbeck nem *Windischgrätz*, hanem *Kossuth* táborában keresi az arisztokráciát! Voilà ce que c'est que d'être un savant sérieux!*

Die Kroaten und Slovaken in Ungarn

A megírás ideje: 1849 február 18.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 19. (226.) sz.

Jelzés: *

* – Íme, ez aztán a komoly tudós! – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

Cs. kir. hadművészet

Köln, február 18. Windischgrätznek különleges balszerencséje van. Az évszázad egyik legnagyobb hadvezérévé lehetett volna, ha nem érnék folyton a legváratlanabb balesetek. Már Schwanbeck bebizonyította róla, hogy példátlan hőstetteket vitt volna végbe, ha a magyarok ellenállnak neki.[190] De a legrosszabbról, ami a nagy Windischgrätzet érte, csak most számol be az augsburgi „Allgemeine Zeitung" egy cs. kir. félhivatalos tudósítása. Az említett lap f. évi február 15-i mellékletében ugyanis szó szerint a következők állnak:

„Windischgrätz herceg január havi hadműveleteit illetően emlékeztetnem kell az olvasót, hogy december közepén nyolc hadoszlopnak kellett benyomulnia Magyarország belsejébe, és ezek abban az időben 10–12 napi menettávolságra voltak Pest-Budától. A tábornagynak ez a diszpozíciója *az ésszerű hadviselés előfeltételezésén alapult.* A magyarok *csúffá tették* ezt az előfeltételezést, mert *mindenhol* pompás túlerőt vontak össze, *csak ott nem*, ahol ez – ha ugyan egyáltalán lehetséges volt – kedvező kimenetellel járt volna számukra. A hadoszlopok közül, amelyeknek Windischgrätz a legfontosabb magyar városok előtt adott találkozót, *csupán* a báné*, Wrbna altábornagyé meg a tábornagy vezette tartalék hadtest[191] tudta teljesíteni a kapott parancsokat; a többi csapattestet a magyar erőfölény gátolta a parancs teljesítésében."

Windischgrätz arra számított, hogy a magyarok *„ésszerű hadviselést"* fognak folytatni. Ha ilyen ésszerű hadviselést folytatnak, akkor Windischgrätz fényesen megverte volna őket. De ők, *„mindenhol pompás túlerőt vontak össze, csak ott nem"*, ahol ez hasznukra lett volna. És e határtalan esztelenség következtében semmivé lesznek a nagy Windischgrätz összes diszpozíciói.

Éppen azért, mert a magyarok baklövést baklövés után követtek el, és mert a butaság ellen az istenek is hiába küzdenek, Windischgrätz legtudo-

* Jellachich. – *Szerk.*

mányosabb kombinációi is kudarcot vallottak az ő stratégiai tudatlanságukon!

Ejnye, ez aztán a pech,
Hogy a polgármester, Tschech, –*

a tábornagy pedig Windischgrätz, aki csak azért nem verhette meg ellenfeleit, mert *túl buták* voltak őhozzá!

Die Kriegskunst der K. K.
A megírás ideje: 1849 február 18.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 19. (226.) sz.
Jelzés: *

* *A vers folytatása*: Ilyen hasast, mint egy ház,
Két lépésről elhibáz![192] – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

Windischgrätz – Zsidók és délszlávok

Mint ismeretes, a zsidók mindenütt a „megcsalt csalók"[43], de különösen Ausztriában azok. Kihasználták a forradalmat, s ezért Windischgrätz most megbünteti őket. Egyébként aki tudja, milyen hatalmat jelentenek Ausztriában a zsidók[193], az megítélheti, micsoda ellenséget szerzett magának Windischgrätz a következő kiáltványával:

„*Pest*, február 13. (Hivatalos »Wiener Zeitung«, esti melléklet.) Proklamáció. – Múlt évi november 13-a és december 13-áról és folyó évi január 7-éről szóló hirdetményeimben Magyarország minden lakóit kitűzött feladatomról, mely a béke, rend és törvényesség helyreállításában áll, tudósítottam. Tapasztaltam is megelégedéssel azon jó sikert, mely felszólításaimra mindenütt mutatkozott. Csak egyes helységek, gaz bujtogatók által elámítva, Kossuth-féle felszólításoknak, parancsoknak s határozatoknak terjesztése által kísérgetik az óhajtott béke és rend megzavarását. – Magyarország lakói! Láttátok, hogy azon feltételnél fogva, miszerint hihetőleg nagyobb az eltévedteknek és elcsábítottaknak, mint a való pártütőknek a száma, kegyelmi bánás gyakoroltatott; ennekutána azonban ha valaki megkísértendené a debreceni dúlópárthoz szítani, tőle parancsokat elfogadni, azokat terjeszteni, avagy vele akármiszerű összeköttetésbe állani s a községeket felizgatni, az ilyen többé engedékenységre számot nem tarthat, s őt szükségképp a hűtlenség büntetése érendi. – Különféle irányban seregeket küldök, melyeknek parancsnokai pallosjoggal ellátvák: akinél Kossuth-féle felszólítás, vagy pártjától eredett akárminő iromány, levél, hírlap sat. találtatni fog, rögtönítéleti eljárás alá esend, szintúgy az is, ki fegyvert eltitkol, vagy a népet engedetlenségre ingerli, minden postaigazgató vagy -tiszt, aki olyan Debrecenből keletkezett irományt, levelet, felszólítást elfogad vagy tán még odább is szállít, kötéllel fog büntettetni. – Végtére még a budai és pesti s kiváltképpen az óbudai zsidókat intem, hogy minden akármi néven nevezendő, a fölségsértő Kossuthtal s az úgynevezett Honvédelmi Bizottmánnyal és a pártütő országgyűlésseli egyetértéstől őrizkedjenek, mert bizo-

nyos tudomásomra esett, hogy a pártütők által többnyire éppen az izraeliták használtatják magokat kémekül és szállítókul, valamint a hamis és balhíreket terjeszteni is igen igyekeznek, hogy ezáltal félelmet és bizalmatlanságot gerjesszenek.[194] Azért minden izraelita, aki a fenn említett vétkek miatt hadi- és rögtönítélet által elítéltetik, azon zsidó község, melyhez tartozik, 20 000 pengő forint bírsággal fog büntettetni.
Kelt budai tábori főhadiszállásomon,
február 11-én, 1849

Herceg Windischgrätz Alfréd s. k.
császári királyi tábornagy."[195]

Ebből a kiáltványból ítélve nyilván nagyon rosszul áll Windischgrätz „polgár és kommunista"[106] dolga.

Egyébként, visszatérve a zsidókra, Windischgrätznek az a kísérlete, hogy pénzt csikarjon ki tőlük, már „a megvalósítás kezdeténél" tart mint a Code Napoléon[14] mondja. A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" ugyanis ezt jelenti:

„A zsidóknak a megszüntetett türelmi adó egyszersmindenkori megváltási összegeként[196] 1 200 000 forintot kell fizetniök, mégpedig öt év alatt, de sem a múlt, sem a folyó évben nem adták meg az esedékes részletet. Most követelik tőlük a hátralékos összeget. — *Eisenfels* könyvnyomdászt tegnap letartóztatták."

Megfizethetetlenül jó vicc, hogy a zsidóknak még fizetniök kell felszabadulásukért. Ezt poroszul „a feudális terhek megváltásának" nevezik.

Különben Magyarországról nincs más jelenteni való, mint az, hogy február 8-án *Pesten* statáriálisan agyonlőtték Franz *Förster* szállítót, aki Esztergomban a „Hermine" gőzhajó elragadására tett kísérletével zendülés résztvevője lett.[197]

A szlávok közötti, egyre furcsább bonyodalmakról a „Leipziger Zeitung"[198] a következőt jelenti (a „Neue Rheinische Zeitung" természetesen már rég tudja ezt):

„*Bécs*, február 14. A monarchia több tartományából kaptunk híreket az előírt újoncállítás makacs megtagadásáról. Csehország prachini kerületében azzal az ürüggyel vonják ki alóla magukat a parasztok, hogy az újabban oly nagy mértékben elrendelt újoncozást a birodalmi gyűlés[199] nem hagyta jóvá. A falvakban — még inkább, mint a fővárosban, Prágában — meglehetősen feltűnő erjedés tapasztalható. Ha a kormány, ahogy mondják, hamarosan benyújtja a megszüntetett úrbéri terhekre vonatkozó kártalanítási javaslatát, akkor állami életünk számtalan szűnni nem akaró megrázkódtatásá-

hoz[200] egy újabb, még aggasztóbb is hozzájárulhat. A délszláv vidékeken növekszik a zűrzavar; de az is nyilvánvaló, hogy igen veszélyes vihar készül, amelynek célja és kimenetele nem látható előre. Todorovich tábornok Karlócát, a szerb nemzeti tanács székhelyét[137] ostromállapotba helyezte. A szerb ügyekben még növelik a zűrzavart Mayerhofer konzul sajátosan osztrák törekvései.[201] A délszlávok alig visszafojtott dühvel kiáltják: »Árulás!« Azt állítják: *mindazok a rendszabályok, amelyeket a kormány a legutóbbi időben Magyarországon tett, arra irányulnak, hogy visszaállítsák az óarisztokrata köntösbe burkolózó ultramagyarizmust*[202]. Zágrábban a nyugtalanság igen aggasztó méreteket öltött. – Jellachich Szolnoknál áll. Vitathatatlan tény, hogy tiltakozott hadtestének megosztása és feldarabolása ellen. Meg kellett tennie ezt, mert különben kockára teszi a szláv világban meglevő kivételes népszerűségét. Horvátországban erélyesen követelik a tartományi gyűlés összehívását. Ezzel véget ér a nyáron Jellachich kezébe adott diktatúra[203]."

Windischgrätz – Juden und Südslaven

A megírás ideje: 1849 február 21.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 22. (228.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A 23. hadijelentés - A hadszíntérről

Megjelent a 23. hadijelentés. Így hangzik:

„Azokkal a már ismert előnyökkel egyidejűleg, amelyeket vitéz hadseregünk Urban ezredes vezetésével Észak-Erdélyben vívott ki[204] a felkelőkkel szemben, a hideg és az erős hóesés ellenére, hasonló, nem kevésbé ragyogó sikerrel örvendeztettek meg Aradnál Gläser altábornagy csapatai is; az altábornagy azt a parancsot kapta, hogy a Todorovich-hadtest részeiből alakított hadosztályával a Maros völgyében Erdély felé hajtson végre hadmozdulatokat.

A felkelők megkísérelték, hogy egy erős hadoszloppal Zádorlaknál átkeljenek*, s ezzel balszárnyunkat fenyegették. Erre Gläser altábornagy két zászlóalj pétervárади határőrrel[205] elfoglaltatta Ó-Arad első házait, s rohamra küldött egy Leiningen-zászlóaljat, majd egy illír-bánsági zászlóaljat.[206]

Kemény, véres harc után kivetették állásaiból az ellenséget és szétrombolták a felkelők által a Maros jobb partján az erőd ellen felállított összes ütegeket, és zsákmányul ejtették a bennük levő ágyúkat, szám szerint 23-at; ezek közül 11 nehéz kaliberűt az erődbe vittek, 3-at a Marosba süllyesztettek, 3-at beszögeztek, 2-t a cs. kir. osztrák–szerb hadtest[207] rendelkezésére bocsátottak, 4-et pedig a derék temesvári tüzérség szétszerelt. 3 ellenséges lőszerkocsit elfoglaltak és ezenkívül több helyen a levegőbe repítettek ellenséges muníciót.

Ó-Aradot az erődből – a lakosság bebizonyosodott rosszakarata miatt - gránátokkal lőtték, sok helyen lángba borították, és ez a tűz egész éjjel tartott.

Most érkezett meg Nugent gróf táborszernagy úr február 13-i, Eszéken kelt közleménye, mely szerint Eszék vára e napon megadta magát, anélkül, hogy a támadást megvárta volna.

---

* *Ti. a Maroson. – Szerk.*

Három kaput rögtön elfoglaltak a körülzáró csapatok, s 14-én délelőtt a vármezőn a helyőrség letette a fegyvert.

Götz tábornok úr hadoszlopáról, amely, mint előbb mondtuk, Tornánál egyesült Jabłonowski herceg tábornok dandárjával és Lőcse irányában üldözte Görgey menekülő lázadó hadtestét, 13-án jöttek hírek Bartosfalváról, amely néhány órányira van Eperjestől.

Ezek szerint a kétségtelenül erős ellenséges hadoszlop, amely számos lövegből és kocsiból álló trént visz magával, miután áthatolt a Szepességen, ahol minden hidat és utat tönkretett, Eperjesnél, a Kassa felé vezető útra tért, hogy a Tisza felé összeköttetést keressen a többi lázadó hordával.

Schlick gróf altábornagy ennek a nehézkesen mozgó és mindent elpusztító ellenséges hadoszlopnak a szárnya felől, Tornánál állította fel három dandárját, hogy ily módon a legjobban támadhassa azt, mihelyt egyesült Götz tábornok hadoszlopával, ami most Margitfalván, Szepesremetén és Szomolnokon át meg is történt.

Götz tábornok Margitfalvánál megütközött a lázadók egy portyázó csapatával, s ez alkalommal több huszárt foglyul ejtett; ezek pontosan ismertették az ellenség helyzetét és szándékát.

Minthogy egyidejűleg Schulzig altábornagy vezetésével Miskolcnál nagyobb különítmény foglalt állást, legközelebb módunk lesz rá, hogy pontosan beszámoljunk e vidék eseményeiről.

Bécs, 1849 február 17-én."

Ebből a győzelmi jelentésből tehát kitűnik, hogy Eszék valóban kapitulált, és Aradot felmentették a császáriak; hogy a Marosnál elért sikerük olyan fontosságú-e, mint amilyennek a jelentés feltünteti, azt majd meglátjuk.

A Felső-Tiszánál viszont nagyon rosszul állnak a császáriak. A legutóbbi jelentésben Schlick Tokajnál a Tiszán át a túloldalon álló magyarokat lövette, ma pedig azt látjuk, hogy sietve vonul vissza északnyugati irányban, menekülni akarva az elől a veszély elől, hogy Görgey hátba támadja, és így két tűz közé kerüljön.

Görgey manővere valóban ragyogó. A Szepességen át benyomult Sáros megyébe, bevette Eperjest, s innen a Hernád völgyén lefelé ugyanarra az útra tért rá, mint amelyen Schlick haladt; ezzel közvetlenül a hátába került és arra kényszerítette, hogy Tokajtól *több mint tizenkét mérföldnyire* visszavonuljon Torna megyébe, és így Götz (a Szepesség) és Schulzig (Miskolc) között foglaljon el állást. Ez lehetővé tette Görgeynek, hogy közvetlenül a Tiszáig nyomuljon és egész *„kétségtelenül erős hadoszlopával"*, amely, mint a jelentés mondja, jól fel van szerelve tüzérséggel, *megerősítse a magyar főseregét*. Talán útközben lesz még néhány szava Schlickhez is.

Bécsben még a következő nem hivatalos hírek járják Magyarországról: *Bécs*, február 18. A legújabb, 18-i pesti hírek szerint hamarosan döntő hírek várhatók a Tisza-vidékről. Miután olyan hír érkezett, hogy Szeged megadta magát és deputációt küldött az előrenyomuló szerbek elé, a horvát bán* Szolnokon állította fel főhadiszállását, s minden előkészület megtörténik egy nagy csapásra. Szeged lakosaira, akik felajánlották, hogy állatokat és élelmiszert szállítanak a császári hadseregnek, félmillió forint sarcot róttak ki.[208] Ismeretes, hogy a szegediek eddig Kossuth leglelkesebb hívei voltak. Ők látták el mindennel Kossuth hadseregét. Debrecenből 12-éig érkeztek menekültek útján hírek Pestre. Továbbra is Mészáros vezeti a hadügyminisztériumot, s Kossuth fanatikusabb, mint valaha. Az előbbi azt írta Windischgrätz hercegnek, hogy az övéivel együtt az utolsó emberig fog védekezni, s inkább elpusztul, mintsem hogy megadja magát. Az ilyen beszédet nagyon érthetővé teszik azok az igen baljós hírek, amelyek Erdélyből érkeznek, ahol láthatólag Bem a helyzet ura. A debreceni Kossuth-frakció hadijelentései szerint a székelyek utcai harcban elfoglalták Brassót stb.[209] Más híresztelések szerint viszont az oroszok mentek segítségül és mentették meg a helyzetet[210].

A „Breslauer Zeitung"-ban van egy tudósítás a magyar határról; ez egészében kedvező ugyan az osztrákokra nézve, de mégis el kell ismernie, hogy az osztrák hadijelentések csak nagyon tökéletlen képet adnak az Erdélyben és a Tiszán túl folyó harcokról, mert mindig csupán azokat az eredményeket hangsúlyozzák, amelyeket a cs. kir. csapatok kivívnak, de egyáltalán semmiféle említést nem tesznek arról a tövises útról, amelyen kivívták; a közvetlenül a hadszíntérről jövő összes beszámolók megegyeznek ugyanis abban, hogy néhány hete a magyarok elkeseredetten védekeznek és nagy károkat okoznak a cs. kir. hadseregnek. A Schlick, Ottinger és Götz vezénylete alatt álló ezredek már jelentékeny veszteségeket szenvedtek, a horvátok körében pedig, akik már haza kívánkoznak, és akikben még mindig mélyen gyökerezik a magyar lovasság iránti respektus, olyan hangulat észlelhető, amely bánjuknak is fejtörést okozhat. Még arról is beszélnek, hogy a horvát zászlóaljakból egyes egységek átálltak a magyarokhoz, ezért azonban nem kezeskedhetem[211]. A legtöbb nehézséget az okozza Windischgrätz hercegnek, hogy a mostani olvadás miatt az utak rendkívül siralmas állapotban vannak, főként a Duna és a Tisza között; ez egyenesen lehetetlenné teszi a nehéz tábori lövegek szállítását; a 3 és a 6 fontos ágyúk[212] is csak a legnagyobb nehézségek árán és lábnyi széles keréktalpakkal ellátott szekereken

* Jellachich. – *Szerk.*

szállíthatók. Az osztrák tüzérség tulajdonképpeni fölényét biztosító 12 fontos lövegek teljesen szállíthatatlanok, s ez természetesen a harci eszközök olyan kiegyenlítődését idézi elő a két fél között, amely szükségképpen hosszabbá teszi a harcot. Ha ennek kimenetele nem kétséges is (!), mégis nem csekély időnek kell eltelnie addig, amíg Windischgrätz azt jelentheti Olmützbe[149]: „Nyugalom van az országban!" Végtére is a magyar haderő, amely még mindig 60 000–70 000 főnyi erősségű, valószínűleg Erdélyben koncentrálódik[213], ahol *Bem tökéletesen ura* a helyzetnek, és ahol a táj adottságai is nagyon kedveznek a szívós védekezésnek.

A bécsi „Lloyd" is azt írja, hogy Pesten erősen folyik a fegyverkezés: tegnap (14-e) óta folyton mennek az erősítések a tiszai sereghez. Azt mondják, a napokban döntő csatát várnak ott. Ez a Tiszához előretolt új haderő legalább 11 000 főre rúg.

Az „Österreichischer Korrespondent"[214] azt írja, hogy a szerbek Zentánál győzelmet arattak egy nagy erőfölényben levő magyar csapattal szemben. Sajnos, az egyébként oly mindentudó hadijelentés semmit sem tud erről.

Annyi bizonyos: egyelőre szó sincs arról, hogy „a magyarországi háború a vége felé közeledik"*.

23. Bulletin – Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 február 23.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 24. (230.) sz.

Jelzés: *

* *V. ö. 93. old. – Szerk.*

[Friedrich Engels]

Részletek a magyarokról – Győzelem a Tiszánál – Az osztrákok brutalitásai – Az általános hadi helyzet

Az „Allgemeine Oderzeitung" egyebek közt a következőket jelenti egy magyar ember közlései alapján, aki 17-én hagyta el Pestet:

Amikor a magyar hadsereg Pestről a Tisza mögé vonult vissza, mindkét város* lakosai között rendkívül nagy volt a megdöbbenés, különösen a magyarok részéről, akik úgy látták, hogy a szabadságba vetett utolsó reményük is semmivé válik, s azon panaszkodtak, hogy a hadsereg, amikor feladta a fővárost, egész Európa előtt szégyent vallott. Pedig a magyar kormányzat helyesen számított politikájában, *jól tudván*, hogy a két város lakói, *birtokuk megmentése érdekében* segédkezet nyújtottak volna az ellenségnek. Később persze, amikor kitűnt, hogy az osztrák kormányzat egyik pártot sem kíméli, ezek az emberek is belátták, hogy engesztelhetetlen ellenséggel állnak szemben. Azok a gyalázatosságok, amelyeket az osztrák csapatok Pest-Buda környékén elkövettek, minden mértéket meghaladtak. A horvátok tűntek ki ebben leginkább. Amit fel nem használhattak, azt tönkretették. Két nappal a magyaroknak a Tisza mögé való visszavonulása után *Ottinger* parancsnoksága alatt[215] egy 20 000 főnyi hadtest Szolnokon, utóvédje pedig *Abonyban* táborozott le. Ebben az állásukban támadta meg az osztrákokat egy mintegy 12 000 főnyi magyar csapat, Perczel vezetésével, s teljesen megsemmisítette volna őket, ha egy magyar csapatrész, amelyet Kazinczy dandárparancsnok vezetett, el nem késik az előnyomulásról. Az osztrákok azonban mégis arra kényszerültek, hogy az éjszaka leple alatt elmeneküljenek; csak *Cegléden* tudtak ismét összeverődni. Érdekes látvány volt, milyen rémület fogta el őket – főként a lovasságot és a tiszteket –, s hogyan kiáltoztak folyton: „Tovább, tovább! Sarkunkban a vérebek!" (így nevezik a magyar huszárokat).

* Buda és Pest. – *Szerk.*

21-én a magyarok elérték Abonyt, mégpedig most 22 000 fővel. Jelen volt *Dembiński* tábornok is, de akkor még nem ő volt a parancsnok.[216] A szolnoki csata utáni reggelen egy osztrák vértesosztag Szentmártonig* nyomult előre, ahol magyar előőrsök voltak; itt megtörtént az a hihetetlen eset, hogy hat magyar huszár megtámadta őket, mintegy húszukat levágta és néhányukat foglyul ejtette.

23-án napkeltekor értek a magyarok Cegléd elé, ahol az osztrákok igen előnyös állást foglaltak el. A magyarok támadtak, megverték az osztrákokat és a városon át az alberti szőlőkig üldözték őket. Ott megtudták, hogy az osztrákok egy jelentékeny hadteste Egeren át *Debrecen* felé vonul, s ez a hír arra kényszerítette őket, hogy hagyják abba az üldözést; Dembiński tábornok azonban nemtetszését nyilvánította e támadás egész kivitelezése miatt, mert az ő véleménye szerint ennek az osztrák hadtest teljes megsemmisítésére kellett volna vezetnie.[217]

Az Ottinger-hadtest vereségének hírét egyébként rögtön megtudták Pesten, s a lakosok ismét előkeresték a vörös tollakat, reményeikben azonban csalódtak. A magyarok átkeltek a Tiszán és felégették a szolnoki hidat. Az osztrákok ezt alkalomnak használták arra, hogy sikerekkel dicsekedjenek, és a brutalitásuktól való félelem elfojtott minden ellenvéleményt. Szomorú helyzetbe kerültek ekkor azon községek lakói, amelyek azt remélték, hogy már megszabadultak az osztrák igától. Az osztrákok a régebbinél is nagyobb számban és szigorúbb követelésekkel jelentek meg.

Egyes házakba 30–40 katonát is beszállásoltak, a tisztek pedig olyan kegyetlenek voltak, hogy még aggastyánokat is kikergettek ágyukból, hogy maguk feküdjenek bele, azt mondva: „Ti, magyarok, a földön is alhattok. Elég jó az nektek, kutyák."

E hírek közlését folytatjuk majd.**

A „Schlesische Zeitung", amely ugyanolyan reakciós lap, mint a „Breslauer Zeitung", a maga részéről a következőképpen ábrázolja a magyarországi helyzetet:

Pest, február 12. A háború jobban elhúzódik, mint gondoltuk volna; ennek kiváltképp az az oka, hogy a magyarok hatalmas szövetségest kaptak az enyhe tél képében. A folyók áradása meg a szinte teljesen használhatatlan utak alig leküzdhető akadályt állítanak az osztrák hadsereg elé. Most a Tisza a választóvonal az ellenséges seregek közt. Tokajtól Szegedig, egy több mint negyven mérföldes vonalon, hol itt, hol ott lobban fel a harc. Ennek a vonal-

* Tápiószentmárton. – *Szerk.*

** *V. ö. 147–148. old.* – *Szerk.*

nak Szolnok a középpontja. Ezen a ponton már folytak heves küzdelmek, de *még mindig a magyarok itt a helyzet urai.* Szolnok azért fontos, mert a harc központjában van.

A Felső-Tiszánál, vagyis Tokaj környékén, *a magyarok tömegesen kelnek fel,* mert a háború rémségei kétségbeesésbe kergetik a lakosságot. A legizgatottabb a hangulat Miskolcon és környékén, valamint egész Borsod megyében. Azokat az eredményeket, amelyeket az osztrákok itt elérnek, mindig újra el is veszik tőlük. Szolnoktól lefelé és egy jó darabon fölfelé is akkora most az áradás a Tisza mindkét oldalán, hogy sok helyütt *egy mérföldnyi terület is víz alatt áll mindkétfelől, s ez még áprilisban is így szokott lenni.* Ezen a terepen csak a helybeliek igazodnak el. Idegen csapattesteket könnyen szoríthatnak a mocsarakba vagy az áradásba.

Lejjebb, Csongrádnál és Szentesnél, jelenleg egyáltalán nem járhatók az utak katonai alakulatok számára, mert a lövegek elsüllyednének a sáros utakon. Ez az út vezet Szegedre és Aradra. Az osztrák csapatok, főleg a horvátok, megpróbáltak itt előrenyomulni, de meggyőződtek arról, hogy ez lehetetlen. Az a hír járja, hogy Windischgrätz herceg emiatt összekülönbözött Jellachichcsal. Az utóbbi eljutott a kecskeméti pusztákig, de visszaszorították. Ezt a vidéket kunok és jászok lakják, igen erős emberfajta, akik mindannyian nemesemberek és csak a nádort ismerik el főispánjuknak.[218] Lelkes magyarok.

A Tisza és az erdélyi határ közt a helységek távol vannak ugyan egymástól, de igen népesek. Így például Csaba* mezővárosnak 24 000, Gyulának mintegy 18 000 lakosa van. Valamennyien lelkes magyarok.

Lejjebb, a Bánátban, előretörnek ugyan a szerbek, de sok terület még a magyaroké.

Ha sikerül Bem tábornoknak az a terve, amellyel – úgy látszik – most foglalkozik, hogy Nagyszeben felől (Erdélyből) Szászváros és Déva érintésével a hegyszorosokon Magyarországra vonuljon és egyesüljön az ottani magyarokkal, akkor a magyarok ügye kedvező fordulatot vesz majd[219]. És ennek nincsenek is olyan nagy akadályai. Hiszen *Erdély szinte már meg van hódítva,* s az oláhok már le voltak győzve, amikor Bem a szászok ellen fordult. Állítólag Brassó környékén az utóbbiak közül sokan csatlakoztak hozzá, kétségtelenül csak azért, mert nem volt más kiútjuk. Gyulafehérvár (Kolozsvár és Szászsebes között) az egyetlen olyan erőd, amely némileg még ellenállhatott volna, de azt mondják, már ez is a magyarok kezén van.[220]

* Békéscsaba. – *Szerk.*

A Duna jobb partján, valamint a Kárpátokban jobbára csak csatározások folynak. A stájer határtól a Dunáig az egész vonalon alakultak portyázó csapatok, s ezek nem engedik nyugodni a Nugent tábornok vezette osztrák sereget. Számos csapat élén tekintélyes magyarok állnak. A Komáromból való időnkénti kitörések is ezeknek a gerillacsapatoknak a védelmét szolgálják[221]. Ha a tél még egy hónapig tartott volna, ez az érintetlen erőd is elesik, mert akkor a befagyott folyókon megközelíthették volna. Az egyik oldalán a Duna folyik, két ágban, a másikon ugyanígy a Vág és a Nyitra. Maga az erőd alig 50 lábnyira[222] emelkedik a síkság fölé, de onnan sehogyan sem lehet hozzáférni. A röppentyű alig ér el hozzá, az ostromlottak viszont nagy károkat okozhatnak az ostromlóknak. Mikor Napóleon az Ausztria elleni háborúban, nem sokkal a pozsonyi béke[223] előtt, kiküldte Duroc marsallt Komárom felderítésére, ő ezzel a lakonikus válasszal tért vissza: „Sire! imprenable!"*

A Kárpátokban is vannak a magyaroknak híveik, s ott is akadnak portyázó csapatok, legfőképpen Trencsén, Hont és Abaúj megyében.

Mindebből kitűnik, hogy a háború *még egyáltalán nem közeledik a végéhez*, és Ausztriának még nagy haderőket kell bevetnie ahhoz, hogy leküzdje az ellenséget, *amelynek bátorsága most napról napra növekszik*, s amelynek vezetése, részben a francia és lengyel tisztek révén, jelenleg jobb, mint amilyen kezdetben volt.

Näheres über die Magyaren –
Sieg an der Theiss – Brutalitäten der Österreicher –
Lage des Krieges im allgemeinen

A megírás ideje: 1849 február 24.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 február 25. (231.) sz.

Jelzés: *

* – „Felség! bevehetetlen!" – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[Ismét a magyarokról]

Közvetlenül a hadszíntérről nincsenek újabb hírek. Az „Allgemeine Oderzeitung" folytatja a „Mitteilungen eines Ungarns"-t*; nekünk hely hiányában félre kell tennünk ezt a következő számra. Egy *Pesten*, február 10-én kelt levél bemutatja, hogyan jár el Görgey Kassán és milyen félelmet kelt az osztrákokban:

Most terjedt el az a hír, hogy *Görgey* tábornok megszállta *Kassát*. Az első intézkedése az volt, hogy menesztette az egész városi tanácsot, minden kir. harmincad- és sójövedéki hivatalnokot, és roppant nagy sarcot vetett ki a polgárságra. Ma kora hajnalban egy teljesen felszerelt dandár (1 zászlóalj vadász, 2 osztály könnyűlovas, 4 zászlóalj gyalogos és 2 lovasüteg) indult el innen, az összes szükséges lőszert, puskaport és tábori felszereléseket szállító kocsikkal együtt, s menetirányát Vácnak vette.

Továbbá Erdélyből különféle forrásokból ismét az oroszok bevonulásáról hallunk, bár a hivatalos jelentések még mindig hallgatnak erről. Így a Bukarestből 9-i kelettel érkezett tudósítások arról számolnak be, hogy Nagyszeben és Brassó polgárainak kérésére bevonultak az oroszok[210], s hozzáteszik, hogy előrenyomulásukban az oroszok rögtön egy székely egységbe ütköztek és alaposan megverték ezt. Csakhogy Puchner altábornagy Nagyszebenből, 8-án küldött és az imént megérkezett futára azt jelenti, hogy Bem seregét Vízaknánál megsemmisítették[224]; az oroszok bevonulásáról semmit sem mond, és Puchner hivatalos jelentése is hallgat róla.

Pozsonyban fegyverrejtegetés miatt 4 évi börtönre ítélték a magyarországi Hetyéről való Csenkey I.-t.

Horvátországban egyre mélyül a nemzeti érzelmű délszlávok és a cs. kir. hatóságok közti konfliktus. A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"-nek ezt írják Zágrábból, február 15-én:

„Itt napról napra növekszik az elkeseredettség a kormánnyal szemben,

* – „Egy magyar közlései"-t (*lásd 130–131. old.*) – *Szerk.*

mert szinte óránként érkeznek az olyan hírek, amelyek nagyon is világosan mutatják, hogy a kormány nemigen veszi komolyan a horvátoknak tett ígéretei teljesítését, sőt mindenképpen a régi magyar elnyomó rendszer visszaállítására törekszik. Még el sem múlt a kedélyeknek az az izgatottsága, amelyet gróf Almásynak nemrég említett magyar nyelvű hivatalos levele[225] okozott, s máris itt van a budai építészeti igazgatóság egy magyar nyelvű utasítása, amely elrendeli, hogy Horvátország vezető mérnöke forduljon ezentúl ismét a magyar központi szervekhez, minthogy teljesen elhárultak mindazok az akadályok, amelyek miatt eddig szünetelt a régi (március előtti) hivatali érintkezés. Ezt a magyar hivatali utasítást, amely mindenkit izgalomba hozott, követte aztán a bécsi kereskedelmi minisztérium egy másik, német nyelvű rendelkezése, amely a minisztérium közmunkaügyi osztályára kinevezte és ott miniszteri tanácsosként alkalmazta Vauthier-Rochefort vezető mérnököt, a magyarok egyik legbuzgóbb párthívét, akit már többször vádoltak azzal, hogy titkos kapcsolatot tart fenn Kossuthtal."

Erre a zágrábi báni tanács[226] most hivatalos rendeletet bocsát ki az összes hatóságokhoz, s ebben megtiltja nekik, hogy végrehajtsák a nekik „magyaros szemérmetlenséggel" küldött utasításokat, sőt meghagyja, hogy az ilyen törvénytelen átiratokat küldjék el a báni tanácsnak, amely tekintélye megsértésének bizonyítékaiként fogja felhasználni őket. Egyben azt is kijelenti ez a rendelet, hogy a Háromegy Királyságban[227] nincsen magyar hivatal, s ilyennek a hivatali ügyekre való befolyása sem tűrhető el.

Egyidejűleg Csehországban terjed az újoncmegtagadás. Ma a következőkről értesültünk:

Csehország prachini kerületében a legtöbb község megtagadja az újonc-állítást, mert tudomásukra jutott, hogy az erre vonatkozó rendelet nem a birodalmi gyűléstől, hanem a kormánytól indult ki. Félő, hogy e vidék parasztjainak nyugtalansága rövidesen az egész országra átterjed. Szóval minden fáradozás ellenére is napról napra inkább széthull a régi Ausztria. Csak egy forradalmi lökés kell Itália vagy Franciaország részéről, s már vége is.

A megírás ideje: 1849 február 24.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 25. (231.) sz., 2. melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Az oroszok Erdélyben

Köln, február 26. *Tízezer orosz van Erdélyben.*[210]

Nem használ semmiféle tagadás, lehetetlenné vált minden elhallgatás és eltussolás; a tény előttünk áll, még a hivatalos „*Wiener Zeitung*" is beismeri.

Ezek voltak hát a császári zsoldosok hatalmas sikerei, ez az eredménye a sok pompázatos Welden-féle, Windischgrätz-féle, Schlick-féle, Puchner-féle hadijelentésnek: hogy az egész nagyhatalmi Ausztria ötödfél millió magyarral elbánjon, ahhoz *az oroszokat kell segítségül hívnia*!

A magyar ügyeknek ennél az új fordulatánál tekintsük át még egyszer a háborús helyzetet, amilyennek a legújabb hírek ábrázolják.

Az a terület, amelyet e pillanatban a Kossuth vezette magyarok megszállva tartanak, egy nagy, 70–90 mérföld hosszú és 30–40 mérföld széles négyszöget alkot, amelyet északon és nyugaton a Tisza, keleten a Kárpátok, délen a Maros határol. Ez a 2500 négyzetmérföldnyi[228] terület magában foglalja Közép-Magyarország síkságait és Erdély hegyvidékeit. Ezenkívül a Felső-Dunánál levő Komárom is még a magyarok kezén van.

Délen, ahol a magyarok mindig is a leggyengébbek voltak, az osztrákoknak, szlavónoknak és ausztriai szerbeknek sikerült a törökországi szerbek és álruhás oroszok[138] segítségével a Maros mögé visszaszorítaniok a magyarokat. Itt, Aradnál, olyan ütközet zajlott le, amelyben az osztrákok előretörtek a Maros északi (jobb) partjára, saját állításuk szerint győzelmet arattak, hatalmukba kerítettek 15 Arad ellen felállított ostromlöveget, de – szintén saját kijelentésük szerint – megint visszatértek a Maroson át. Tudomásunk szerint, még nem sikerült áttörniök a Maros vonalát, s amíg ez meg nem történik, addig nem lehet szó arról a nagy expedícióról, amelyet Rukavina Nagyvárad és Erdély ellen tervez.

Nyugaton és *északnyugaton* a medréből kilépett Tisza és beláthatatlan mocsarai szinte kikezdhetetlen fedezékvonalat nyújtanak a magyaroknak. Eddig, amíg az oroszok részt nem vettek a harcban, itt volt a hadszíntér

döntő centruma. Ha Windischgrätz elérne Debrecenbe, akkor a háború pusztán gerillaháborúvá válnék. A magyarok tudták ezt, s ezért főseregük a Tiszáig sehol sem fejtett ki komoly ellenállást. Nekik csak az volt a fontos, hogy kitartsanak addig, amíg el nem múlik a fagy, amely lehetővé tette a császáriaknak, hogy úgy keljenek át minden folyón és mocsáron, mintha szilárd talaj volna, s amely Pestet és Budát szinte az ellenállás lehetősége nélkül a kezükre adta. Miközben a fősereg így lassan visszavonult, a két szárny, az északi a szlovák megyékben, a déli a Dráva és a Duna közt, előretolt állásban maradt[128], kitartott, amíg lehetett, megoszlásra kényszerítette az ellenséges sereget, és végül visszavonult, az egyik a Kárpátokon át a Tisza felé, a másik a Dunán át a bánáti hadsereghez.

Csak az Ausztria által megvásárolt német firkászok, akik soha nem vettek térképet a kezükbe és nem kísértek figyelemmel egy stratégiai műveletet, csak ők lehetnek olyan ostobán tudatlanok, hogy ebben a mesteri és a terep pontos ismeretén és áttekintésén alapuló tervben ne lássanak egyebet, mint – gyávaságot, tisztára csak a magyarok gyávaságát. Olyan emberek, akiknek van némi eszük és hozzáértésük, legalábbis valamivel kevésbé képtelenül hazudtak és hencegtek volna, mint a napszámba hazudozók cenzúrában, korrupcióban és sötét tudatlanságban megőszült német tömege.

Az eredmény megmutatta, milyen ügyesen operáltak a magyarok. Hat hétbe telt, míg a császári fősereg első katonája eljutott a Tiszáig, s bár akkor még be volt fagyva a folyó, a szolnoki, a ceglédi, a tarcali és a tokaji csata megmutatta az osztrákoknak, hogyan verekednek a magyarok, amikor komoly ellenállást tanúsítanak. Ottinger visszavetése Cegléd mögé, Schlické Boldogkőváraljáig, s az összes, addig oly diadalittas statáriális lapok[143] általános siránkozása a magyarok hirtelen, váratlan ellenállása miatt – ez volt az első eredménye a Tiszáig való „győzelmes" osztrák előrenyomulásnak. Aztán jött az olvadás, a magyarok visszamentek a Tisza túlsó partjára, s a jégzajlás megakadályozta, hogy a császáriak kövessék őket. A jégzajlás megszűnt, de mindkét part továbbra is mérföldeken át el volt öntve és mocsarasodva. A császáriak tanácstalanul álltak a mocsarak és a rohanó ár előtt, és senki nem mert átkelni rajtuk, noha Windischgrätz egyik erősítést a másik után küldte Pestről. De *a magyarok át mertek kelni*, nemrég ugyanis váratlanul azt hallottuk, hogy Miskolc, négy mérföldnyire a Tiszán innen, ismét az ő kezükön van, s amint később látni fogjuk, a cs. kir. hivatalos jelentések nem is szorítkoznak ennek puszta megerősítésére.

Amíg tehát Windischgrätz, Jellachich és Schlick annak is örült, hogy meg tudja tartani pozícióját, Nugent délen Damjanichcsal[131], Götz, Simunich és

Csorich pedig északon Görgeyvel verekedett. Délen, ahol a bánáti magyar sereget már visszaszorították, az osztrákoknak sikerült Damjanich elvágott hadtestét gerillacsapatokra bontaniok; ezek azonban még mindig egy jelentős csapattestet tartanak sakkban a Dráva, a Duna és a Bakony-erdő között. Északon ellenben Görgey, az egyik legvakmerőbb és leggyorsabb pártütő-főnök, merész, nagyméretű gerillahadviseléssel és egy sor ragyogó akcióval két teljes hónapig tartotta a szlovák megyéket három egész hadtesttel szemben[229]. Miközben a cs. kir. hadijelentések számtalanszor megsemmisítették, ő újra meg újra megjelent a harcmezőn, egyik osztrák tábornokot a másik után győzte le, gyors meneteléseivel és folyton ismétlődő támadásaival megakadályozta egyesülésüket, és csak Lipótvár eleste miatt[144] kényszerült visszavonulásra a három-négyszeres túlerő elől. A Magas-Kárpátokba vonult vissza, ezzel úgy megijesztette a császáriakat, hogy egész Galíciát riadóztatták, rátört a Szepességre s innen Eperjesre és Kassára. Ezzel Schlick hátába került. Schlick, akit a Miskolcig előretolt magyar hadtest elvágott Windischgrätztől, és most az a veszély fenyegette, hogy három oldalról teljesen bekerítik, gyorsan visszavonult északnyugati irányban, azzal a szándékkal, hogy Lőcsénél egyesül majd Götzcel és társaival. Ekkor hirtelen „erős ellenséges osztagok" kelnek át a Tiszán Polgárnál és Tiszafürednél, egyesülnek a miskolci hadoszloppal és előrenyomulnak Rimaszombat felé, vagyis Windischgrätz és Schlick közé. Ez arra kényszeríti Schlicket, hogy egész tervét megváltoztassa, sorsára hagyja Götzöt a Kárpátokban, és délnyugati irányú gyors meneteléssel megelőzze Rimaszombatnál a magyarok főoszlopát.

A magyarok e mesteri kombinációjú manővere folytán Schlick visszaszorult Szlovákiába, Götz el van szigetelve a Magas-Kárpátokban, Görgeynek a magyar fősereggel való egyesülése biztosítva van, és Magyarország egész északkeleti része meg van szabadítva a császáriaktól.

Mindezeket az eseményeket, amelyek február 10. és 14. között zajlottak le, maga a hivatalos „Wiener Zeitung" is bevallja. Az utóbbi időben az osztrák és a német sajtó más üvöltő-orgánumaiban[49] is a hangerő figyelemreméltó csökkenése tapasztalható. Legközelebbi szomszédunk[57] gyászáról nem is szólva, az augsburgi „Allgemeine Zeitung" ma kénytelen beismerni: „A harc még elhúzódhatik valamelyest; az ország túlságosan nagy, s a felkelőknek jó vezetőik vannak a lengyelek személyében."

Hát még a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen": „A mai napig érkezett magyarországi hírek a legeltérőbb jellegűek. A déliek határozottan kedvezők fegyvereink számára, az északiak *határozottan kedvezőtlenek*."

És egy másik cikkében: „Ha a különféle, határozottan konzervatív színe-

zetű újságokban áttekintjük a legújabb magyarországi tényeket, akkor úgy látjuk, hogy a cs. hadsereg sikereiben *némi hullámzás* következett be."

„Kassának Görgey által való bevétele szintén nem alkalmas arra, hogy elhitesse velünk a magyar hadsereg felbomlását, megsemmisülését és szétforgácsolódását, s a háború befejeződését, amit ez év elején egészen közelinek mondottak."

Továbbra is „nehezen magyarázható meg, hogy a jól elrendezett kombinációk és földrajzilag helyes manőverek ellenére, amelyeket joggal várunk el az ilyen kiválóan szervezett és vezetett hadseregtől, az elszigetelt magyar csapattesteknek lehetőségük van arra, hogy jelentős erőkkel mozogjanak a hadműveleti vonalon, sőt mögötte is, és ismét összpontosuljanak olyan helyeken, amelyekről — úgy gondoltuk — a hadjárat egész tartamára ki vannak már szorítva".

Így áll a dolog északnyugaton. Már nem a Tisza vonalának az osztrákokkal szemben való megvédéséről van szó; az osztrákok most arra törekszenek, hogy ne engedjék visszaszorítani magukat Szlovákiába és a Duna mögé. A múlt héten nem az osztrákok, hanem *a magyarok voltak a támadók*.

És végül *délkeleten*, Erdélyben? Itt a jelentések újra meg újra legyőzették Bemet Puchnerral; úgy látszott, hogy itt teljesen tönkre vannak verve a „lázadók". S akkor egyszerre csak a következő hivatalos sirámot közli a „Wiener Zeitung":

„Az után a véres győzelem után, amelyet Puchner báró főhadparancsnok január 21-én Nagyszebennél aratott a háromszoros erőfölényben levő ellenséggel szemben, a város védelmére helyben maradt csapatok *sajnos nem tudták megakadályozni*, hogy a *Bánáttal és Gyulafehérvárral* való összeköttetésüket *meg ne szakítsa az ellenség*, amely az egész környéken vandál módon garázdálkodott, minden élelmiszer- és vágóállat-készletet összeszedett és a többi rablott holmival együtt a kolozsvári gyűjtőhelyre szállíttatott.

Abban az ínségben, amelyet ez a mi sorainkban okozott, egyre hangosabbak és sürgetőbbek lettek a hűséges Szászföld két virágzó centrumának, Brassónak és Nagyszebennek a panaszai és kérései. Ezek a városok már előbb is, amikor *a rabló és hűtlen székely hordák fenyegették őket*, szorultságukban az Oláhországban parancsnokoló von Lüders orosz tábornokhoz fordultak segítségért. Most tehát, amikor *a Magyarországon operáló császári főerőkkel való minden összeköttetés megszakadása* folytán *semmiféle remény* nem maradt arra, hogy *hamarosan erősítések érkezzenek*, amikor az ellenséghez *napról napra újabb lázadó bandák csatlakoznak*, s amikor ennek sikerült is félrevezető fondorlataival *az egész székely népet újra hitszegésre és fegyveres*

felkelésre bujtania, akkor mindenfelől azzal a kéréssel ostromolták Puchner altábornagyot, hogy vegye igénybe az orosz támogatást, nehogy a hűséges Szászföld legjómódúbb része is a romlásnak és a vérszomjas rabló hordák vakon pusztító dühének essék áldozatul.

Von Puchner altábornagy, felismervén annak szükségességét, hogy akkor támadja meg Bemet, a lázadók főnökét, *amikor a hozzá több oldalról csatlakozó lázadó bandák még nem juttatták őt túlságos erőfölényhez,* másrészt tudván, hogy *gyenge haderőivel lehetetlen egyidejűleg az ellenséggel is szembeszállnia* és a Szászföldet is megvédelmeznie a székelyek pusztításaitól, úgy vélte, hogy hallgatnia kell az emberiesség szavára, s noha a császári kormányzat nem hatalmazta fel erre, tanácskozás tárgyává kell tennie a román és a szász nemzetnek az orosz segítség igénybevételére irányuló egyesített kérését. E célból február 1-én Nagyszebenben haditanácsot tartott. Éppen e tanácskozás végén érkezett meg egy futár Brassóból, azzal a hivatalos hírrel, hogy *a felfegyverzett székely hordák 15000 fővel* átlépték tartományuk határát, következésképpen *Brassóra,* e gazdag kereskedelmi központra nézve, amelyet most e bandák *a biztos pusztulással fenyegetnek,* a késlekedés a legfőbb veszély."

Sokat lehetne beszélni erről a cs. kir. misereréről*. De ez fölösleges; minden sorából kihallik a sértettség tudata, a szégyenkezés, hogy nem hazudhatnak tovább, hogy meg kell hazudtolniok minden eddigi dicsekvésüket.

Ez rejlett tehát a hivatalos jelentések, a magyarok „hencegései" mögött! A Tiszánál támadnak és előnyomulnak a magyarok, a Marosnál fel vannak tartóztatva az osztrákok, Erdély menthetetlenül elveszett a császáriak ügye számára, hacsak az *oroszok* be nem avatkoznak!

S Németországban még akad olyan irodalmi lumpenproletariátus, még akadnak olyan kályhasutban gyáván lapító napszámban hazudozók, akik gyávának merik szidalmazni a magyarokat, ezt a néhány milliónyi hős népet, amely úgy megfutamítja az egész nagy Ausztriát, az egész büszke „összmonarchiát", hogy az odavész az oroszok nélkül!

„Ez a körülmény – folytatja a szégyenkező hivatalos jelentés –, ez a körülmény döntően közrejátszott a haditanács határozatában, amely úgy szólt, hogy *igénybe kell venni az orosz segítséget Nagyszeben és Brassó védelmére.* Puchner altábornagy ennek folytán előterjesztett megkeresésére *február 1-én 6000 főnyi orosz cs. csapat bevonult Brassóba, február 4-én pedig 4000 főnyi Nagyszebenbe, a fenyegető veszély tartamára.*"

* – siránkozó zsoltárról – *Szerk.*

Hogy hány orosz vett részt a magyarok elleni harcban, arra vonatkozólag várjuk meg a legközelebbi „magyar hencegéseket". Puchnernak a továbbiakban jelentett eredményei, bármilyen jelentéktelenek is, az eddigiekből ítélve sohasem jöhettek volna létre az orosz segélycsapatok nélkül.

Ezt hallva, ne feledjük el, hogy az előző este kiadott 24. hadijelentés úgy ír ezekről a 4-e és 7-e közt elért eredményekről, mint amelyeket a császáriak egyedül vívtak ki, s teljesen hallgat az oroszok bevonulásáról!

Mint ismeretes, Bem Szelindeknél állt. Innen Puchner 4-én Szászsebesre szorította vissza (állítólag 16 ágyút hódítva el tőle), 6-án Szászvárosra, 7-én Dévára. Bem most is itt áll.

Ha feltételezzük is hogy ez igaz, Puchner sohasem lett volna képes arra, hogy 4 nap alatt 12 mérföldnyire vessen vissza olyan hadvezért, mint Bem, aki többször is a legnagyobb gyorsasággal átvonult Erdélyen, az egyik végétől a másikig, és aki messze fölötte áll Puchnernak, a mindig megvert osztráknak; erre csak a nyomasztó erőfölény tehette képessé, az orosz segélycsapatok és az orosz törzstisztek, akik mindenesetre többet érnek, mint ezek az özönvíz előtti osztrákok.

Ha Bem valóban Dévánál áll, akkor világos a terve. Szászsebesről leereszkedett a Maros mentén, Erdélyt egyelőre átengedi az osztrákoknak, akik teljesen el vannak foglalva a székely gerillacsapatokkal, és az a szándéka, hogy lefelé a Maroson Arad felé vonul, a szerbeket visszaűzi a Bánátba és Kossuth balszárnyán nyomul előre. Arra egyelőre gondolni sem lehet, hogy Puchner kövesse őt. Ellenben Gläser Aradnál és Rukavina Temesvárnál igen hamar hall majd Bemről, s még egy hét eltelte előtt valószínűleg mi is hallani fogunk arról, hogyan operál a fáradhatatlan lengyel Szeged és Windischgrätz jobbszárnya irányában. Legalábbis más következtetést nem lehet levonni az általa követett irányból[219].

Az oroszok nélkül Puchner megsemmisült és Erdély néhány napon belül meghódolt volna. Az országot lakó székelyek és magyarok egymaguk elegendők lettek volna a szászok és az oláhok fékentartására. Bem győztesként követhette volna azt az irányt, amelyben most visszavonul, egyesülhetett volna Kossuthtal és Dembińskivel és ezzel eldönthette volna a hadjáratot. Egyesített erejük biztosította volna számukra a győzelmet. Pestet néhány nap alatt bevették volna és — *március tizenötödikére Dembiński bizonnyal Bécsben lett volna.*

Ekkor bevonulnak az oroszok és Ausztria javára a mérleg serpenyőjébe vetik a cári birodalom súlyát — s ez persze dönt.

Így festenek hát ezeknek a vitéz statárium-lovagoknak, ezeknek a Windischgrätzeknek, Jellachichoknak, Nugentoknak és Schlickeknek a hős-

tettei! Ausztria egész erejével nyolc oldalról rátörnek egy kicsiny, ötödfél milliós népre, törökországi horvátokat, bosnyákokat és szerbeket hívnak segítségül, s a végén, amikor ez a kis nép már összegyűjtötte erőit és kiűzte saját táborából az árulókat, a végén mégis minden ponton vereséget szenvednek!

Valóban dicsőséges babérok azok, amelyeket a legyőzhetetlen Windischgrätz orosz erősítés segítségével arat! Pompás győzelmek, amelyeket az egyesült európai barbárság szövetsége ér el az európai civilizáció legmesszebbre előretolt állásai ellen!

Azt persze senki sem találhatta ki, hogy Windischgrätz nagyszerű hadműveleti tervének legfinomabb csattanója, a nagy hadvezér végső stratégiai ütőkártyája az, hogy az oroszokhoz fordul! Pedig gondolhattuk volna: győztek-e az osztrákok valaha is másképpen?

A magyarok azonban, az 1848-as forradalom utolsó rendíthetetlen harcosai, ők talán el fognak bukni, mint Párizs júniusi hősei[62], mint a bécsi októberi harcosok[61], elbuknak a túlerővel szemben, amely most ismét minden oldalról körülfogta őket. Hogy az ellenük folyó háború gyorsan vagy lassan ér-e véget, az az oroszok részvételének nagyságától függ majd. S ha eközben mi, nyugat-európaiak, továbbra is érzéketlen nyugalomban maradunk, ha csupán passzív ellenállással és tehetetlen sóhajokkal fogadjuk azt a gyalázatos árulást, hogy az oroszok lerohanják magyar testvéreinket, akkor a magyarok el vannak veszve és — *legközelebb rajtunk a sor*!

És valóban, az oroszok erdélyi betörése a leggyalázatosabb árulás, a nemzetközi jog legaljasabb megszegése, amely valaha is előfordult a történelemben. Mi a zsarnokok 1792-es nyílt koalíciója, mi a német hatalmaknak a lengyel háborúban Oroszországgal való hallgatólagos cinkossága, mi maga Lengyelország felosztása egy kis, hősi népnek ezzel a gyáva, alattomos, igazi orosz álnoksággal, orvul végrehajtott megfojtásához képest, mik az eddigi angol, orosz és osztrák politika összes gyalázatosságai ehhez a kimondhatatlan aljassághoz képest!

Ausztria elnyomó háborút folytat a magyarok ellen, *Oroszország* hátba támadja őket, *Poroszország* pedig ott áll a határon, körözőlevelekkel a kezében, hogy a menekülőket elfogja és kiszolgáltassa hóhéraiknak. Egy évvel az európai forradalom után, 1849 február 21-én, ismét itt áll előttünk a Szent Szövetség, teljes készenlétben, teljes statáriális, banditai és rendőri aljasságával!

Íme, ide jutottunk. Ilyesmit mernek megtenni egész Európa szeme láttára, s egész Európa a kisujját sem meri mozdítani. A hivatalos francia köztársaság titokban örül és maga is azt szeretné, ha az anarchisták alapo-

sabb kipusztítása végett határos volna Oroszországgal. Miért is tanúsítottunk a forradalom után – Franciaországban éppúgy, mint Németországban – annyi nagylelkűséget, nemességet, kíméletet és jóakaratot, ha nem akartuk, hogy a burzsoázia újra felemelje a fejét és eláruljon bennünket, hogy a kitervelt ellenforradalom a nyakunkra hágjon!

De türelem! Nincs még megfojtva „a forradalom hidrája" – tekintsetek csak Itáliára –, nem a végső döntő ereje még a történelemnek a zsoldosok szuronyainak hatalma. Csak türelem! Eljön még az a nap, hamarosan eljön, amelyen egy új forradalom járja véres körútját Európán át, olyan forradalom, amely nem borul le imádattal a köztársaság üres frázisa előtt és nem alkudozik nyomorúságos „márciusi vívmányokon", hanem addig nem teszi le kardját, amíg meg nem torolta a legutóbbi kilenc hónap minden árulását és minden gyalázatosságát. Akkor felelősségre vonjuk majd mindazokat, akik eltűrték és támogatták magyar harcostársainknak ezt a szégyenletes elárulását, s akkor, az oroszok ellenére, mégis kivágjuk a bajból Magyarországot és Lengyelországot!

Die Russen in Siebenbürgen

A megírás ideje: 1849 február 26.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 február 27. (232.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Az orosz invázió – A szerbek – Az osztrákok esélyei – A hadszíntérről

A hadszíntérről nincs semmi újabb hír. Mindenfelől érkeznek viszont olyan jelentések, amelyek megerősítik tegnapi elemzésünket arról, hogy milyen nehéz helyzetben vannak a császáriak mindenütt, kivéve Erdélyt, ahol az orosz segítség tehermentesítette őket. Ennek bizonyítására alább közöljük a „Breslauer Zeitung" egy pozsonyi tudósítását és az „Allgemeine Oderzeitung"-ból a „Mitteilungen eines Ungarns" befejező részét*.

Kétségtelen, hogy az osztrákok csak nehezen szánták rá magukat arra, hogy az oroszokhoz forduljanak. Egészen világos, hogy az orosz invázió újabb lendületet fog adni a csehek és délszlávok pánszláv mozgalmainak. Ezek a néptörzsek, amelyek rég megszokták, hogy úgy tekintsenek fel a cárra, mint természetes gyámolítójukra és végső felszabadítójukra, most csattanós bizonyítékát kapják annak, hogy Ausztriának sem ereje, sem akarata nincs ahhoz, hogy biztosítsa nemzeti fejlődésüket; s az orosz cár** – most első ízben – a döntő pillanatban úgy jelenik meg, mint aki értük cselekszik és tettekkel igazolja belé vetett reményüket. A cár, akárcsak azelőtt a törökországi szerbek irányában, most az ausztriai szerbek, horvátok, csehek stb. irányában is a szláv nemzetiség legfőbb oltalmazójának bizonyul. Azt pedig többször is láttuk már, hogy éppen a szláv nemzetiségi törekvések ugyanolyan veszélyesek lehetnek az osztrák „összmonarchiára" nézve, mint amilyen a magyarok fegyveres ellenállása.

Az oroszok erdélyi inváziójával a cár újabb lépést tett a pánszlávizmus megvalósítása felé; proklamálta az oroszoknak az ausztriai szlávokkal való szövetségét és az ausztriai szlávoknak is tényleges fejedelmévé tette magát. Az egyéb szlávok már amúgy is mind az ő fennhatósága alatt vannak; a lengyelek az ő szolgái, a törökországi szlávok az ő vazallusai; most az

* *V. ö. 130–131. old. – Szerk.*

** I. Miklós. – *Szerk.*

ausztriai szlávok oltalmazójaként is ő jelenik meg. Még egy lépés, és Ausztria teljesen az ő fennhatósága alá kerül, éppúgy, mint Törökország. Ezen az áron menti meg magát néhány hónapra az „összmonarchia" attól, hogy a forradalom következtében bukjék el!

A szerbek a bánáti Mitrovicán tartott egyik népgyűlésükön a pátriárkát* nemzetük fejévé választották, Stratimirovichot pedig lázadónak nyilvánították, és ostromállapotot hirdettek ki a császár minden ellenségével szemben. A pátriárka, aki Temesvárott intézi a Vajdaság ügyeit, Todorovichcsal és a szerb képviselőkkel együtt, állítólag jóváhagyta ezeket a határozatokat[230]. Az aradi ütközetben** magyar fogságba került az igen népszerű Jovanovich szerb őrnagy. Ebben a csatában a magyarok korántsem szenvedtek olyan döntő vereséget, mint a hadijelentések állítják; ezt bizonyítják a következők: A pátriárka felajánlotta Damjanich magyar tábornoknak (aki tehát, mint véletlenül megtudjuk, a Dunán és a Tiszán át szerencsésen megérkezett a bánáti hadsereghez[131]) Jovanovich kicserélését 200 magyar ellenében. Damjanich azt válaszolta: tudomása szerint nincs is 200 magyar foglyuk a szerbeknek![231] A szerbek egyébként mind Szerbiában, mind a Bánátban erősen fegyverkeznek, s a szerb fejedelemségben nemzeti konventet hívtak össze, amely arról tanácskozik, hogy az országnak mind a 18 körzetében 1000–1000 főnyi segélycsapatot kell kiállítani.

Különben, hogy olvasóink lássák, milyen kicsiny és vegyes lakosságú országocska az új Szerb Vajdaság, és mennyire dőre a pánszlávistáknak az az igényük, hogy Magyarország minden szegletében szláv államocskákat teremtsenek, a következő statisztikai jegyzeteket közöljük a belgrádi „Srpske Novine"[232] alapján:

„A Vajdasághoz a következő területek tartoznak: 1. Szerém megyéé; 2. a pétervároradi ezredé[205]; 3. Bács megyéé; 4. a sajkás-zászlóaljé[152]; 5. Torontál megyéé; 6. a volt német-bánsági (most pancsovai) ezredé[233]; 7. a volt illír-bánsági (most fehértemplomi) ezredé[206] és Temes megyéé. E terület nagysága 719 négyzetmérföld[228], 75 várossal és mezővárossal, 706 faluval, 221 182 házzal és 1 605 808 lakossal. A lakosság nemzetiségi megoszlása: 917 916 szerb, 26 200 szlovák, 13 000 bolgár, 283 000 oláh, 278 400 német, 6160 francia és 81 132 magyar. Közülük 877 620 görögkeleti vallású, 627 994 római katolikus, 12 494 görög katolikus, 46 311 lutheránus, 30 642 kálvinista, 17 ariánus és 10 730 zsidó. A 917 916 szerbben a katolikus dél-

* Rajachich. – *Szerk.*

** *Lásd 126–127. old.* – *Szerk.*

szlávok is benne foglaltatnak. Az eddigi oláh-bánsági határőrezred[234] területe kívül marad a Vajdaságon, és az erdélyi románok (oláhok) birtokába kerül."

Ebben az úgynevezett nemzeti szerb országocskában tehát 700 000 német, oláh, magyar stb. van a 900 000 szerb mellett. És még ez a 900 000 szerb sem mind szerb, hanem köztük vannak a „katolikus délszlávok" is, vagyis a szerémségi és Bács megyei sokácok, akik nem szerbek! S ezt nemzetnek nevezik, amelynek nemzeti igényei vannak, mindenekelőtt az, hogy különváljék Magyarországtól!

Következzék most a „Breslauer Zeitung" jelentése:

„*Pozsony*, február 18. Az esős és viharos időjárás olyan sártengerré tette országunk hírhedt útjait, hogy nagyobb katonai alakulatok csak roppant nehézségek árán juthatnak előre, a nehézlövegek és más nehéz járművek pedig éppenséggel elsüppednek bennük. Ilyen körülmények közt a sok magyar portyázó csapat az egyik előnyt a másik után vívja ki magának, s sokféleképpen rászedi az osztrák hadsereget. Ennek főparancsnoka, úgy látszik, lassanként türelmetlenkedni kezd és szeretne döntő csapást mérni az ellenfélre; e célból nagy haderőket irányított Szolnok felé. Ezért az a hír járja, hogy ott komoly összecsapás történt, s a magyarokat visszavetették a Tisza mögé. – Ezt a hírt azonban némi kétellyel fogadjuk; a magyar hadvezetés ugyanis jelenleg *sokkal jobb* annál, hogysem kiaknázatlanul hagyja nagy előnyét: azt, hogy becsalja az ellenséget a Tisza mocsarai közé, ahelyett, hogy nagy fáradsággal morzsolja fel. A sok portyázó csapat, amely Alsó-Magyarországon *mintha a földből nőne ki*, nem fogja elmulasztani, hogy ha az ellenség túl messzire merészkednék előre, minden oldalról ne nyugtalanítsa, utánpótlási vonalait el ne vágja, és mindazokat a csapatokat, amelyek eltávolodnak a főseregtől, el ne fogja és meg ne semmisítse. Az alsó-magyarországi háború sok tekintetben *Napóleon oroszországi hadjáratával hasonlítható össze*, és az osztrák hadsereg, ha túlságosan előrenyomul, hasonló sorsra juthat, mint akkor a francia. – Ilyen körülmények közt Windischgrätz *kemény próba* előtt áll. Hogy gyorsan cselekedjék és egyetlen döntő csapással adjon kedvező fordulatot ügyének, az szinte lehetetlen; ha azonban késlekedik, akkor egyre inkább megnő a magyarok ereje. Állítólag fegyverletételt követelt[235], de a magyarok büszkén elutasították. – Ha rápillantunk a térképre, azt látjuk, hogy az osztrák hadsereg, előrenyomulásai és győzelmi jelentései ellenére, *úgy körül van véve kisebb-nagyobb magyar csapatrészekkel, mint valami hálóval*. Noha látszólag az ország a stájer határtól a Balatonon keresztül le a horvátországi Eszékig[236] meg van hódítva, *mindenütt vannak portyázó csapatok*, amelyek erősen nyugtalanítják az osztrákokat.

A másik oldalon, vagyis a Dunától a Kárpátokig, szintén nem jobb a helyzet, s erről meggyőződhetünk, ha elolvassuk a jelentéseket arról, hogy miként hajtják ott a folytonos csatározásokkal ide-oda az osztrákokat. Itt a terep is egész különösen kedvező a magyar hadak számára, s titokban a lakosság zöme, *még a szlovákok többsége is* velük tart.[237] Csak ezzel magyarázható meg, hogy a magyarok állandóan szinte büntetlenül kalandozhatnak el messzire föl, Galícia felé. Keleten a Tisza nagy sáncként védi a magyarokat, s bárhol próbáltak is eddig áthatolni rajta az osztrákok, mindenütt vesztesen kényszerültek visszafordulni.

Ha most döntő ütközetre kerülne sor, s az osztrákok elveszítenék ezt, ami pedig nem lehetetlen, akkor visszavonulásuk igen veszélyeztetett lenne, mert attól kellene félniök, hogy mindenütt felkel ellenük a nép. Úgy látszik, a főparancsnok tisztában van helyzete aggasztó voltával."

Következik a „Mitteilungen eines Ungarns" befejező része az „Allgemeine Oderzeitung"-ból. Ez annak bizonyítékául is szolgálhat, hogy milyen kevéssé „hencegnek" a magyar jelentések.

„Hála Kossuth okos rendszabályainak, az egész pesti fiatalság Debrecenbe ment. A tiszántúli események pontos ismerői azt állítják, hogy a magyar hadsereg 120 000–150 000 főből áll, három rátermett lengyel tábornok parancsnoksága alatt, jelentékeny ágyúparkkal, és létszáma szükség esetén 100 000 magyar népfelkelővel növelhető. Az ismert Rózsa a Bakony-erdőt tartja megszállva bandáival.[238]

Az osztrákok három hidat vertek: az egyiket Szolnoknál, a másikat Tiszafürednél, a harmadikat Cibakházánál; a magyarok ezeket felhasználva keltek át a Tiszán és verték meg f. hó 11-én az ellenséget.[239]

A magyar hadseregben mindenütt rend és igen szigorú fegyelem uralkodik, különösen, mióta a lengyel tábornokok átvették a parancsnokságot. A tiszántúli megyék el vannak szánva arra, hogy az utolsó emberig védekeznek, s azoknak a fiataloknak a többsége, akik az osztrákok Pestre való bevonulásakor Debrecenbe menekültek, belépett a magyar hadseregbe; e katonák 17–40, sőt némelyek 60 évesek, s mindnyájukat a hazaszeretet lelkesíti.

Mint hitelt érdemlő forrásból hallottam, Kossuth nemrég olyan beszédet tartott Debrecenben, amelyhez hasonlót még sosem hallottak.

A terem telve volt képviselőkkel és más személyekkel, a karzat hölgyekkel; ő megeskette a képviselőket és az összes jelenlevőket, hogy támogatják az Ausztria elleni harcban; minden kéz esküre emelkedett. Az esketételt hosszú csend követte, majd Kossuth erős hangon csak ennyit mondott: »**Most meg van mentve a haza.**«[240]

A Pesten és Budán álló cs. kir. csapatok többségét visszavonták* Eger és Cegléd irányában, csak mintegy 4000 fő maradt ott; sőt arról is szó esett, hogy Windischgrätz herceg főhadiszállását áthelyezik Egerbe. Azon nagy győzelmek ellenére, amelyekről az osztrákok azt állítják, hogy ők aratták, holott a magyarok aratták őket, az osztrákok nem mulasztották el, hogy Buda várának ágyúit Pest városára ne irányítsák; sőt egy parancs arra is felszólította a vár lakóit, hogy három hónapra lássák el magukat élelemmel. Akik nem képesek erre, azok hagyják el lakásukat.

Mire valók ezek a félelemről tanúskodó előkészületek, amelyek teljes ellentmondásban vannak azokkal a képtelen hírekkel, amelyek szerint az osztrák hadsereg hol Debrecennél, hol Erdélyben hajt végre hadműveleteket? A katonák maguk is demoralizálódtak. Tisztek és közlegények hangosan panaszolják, hogy fegyveres harcra kényszerítik őket a magyarok ellen, akik semmit sem vétettek ellenük. *A csehek a legostobábbak és egyben a legkegyetlenebbek.*

Batthyány Lajos gróf, a volt miniszterelnök, akit tizennégyszer idéztek maguk elé, tizennégyszer tagadott meg rögtönzött bíráinak minden feleletet, ezekkel a szavakkal: »Miniszter voltam, s csak akkor fogok válaszolni, ha magyar főrendekből álló bíróság elé idéznek.«[241] Móga és Hrabovszky tábornokot, két feddhetetlen múltú aggastyánt, 20 évi várfogságra ítélték; Móga tábornok vejét, Lázár gróf honvédezredest halálra ítélték, de a nagylelkű Windischgrätz herceg kegyelemből *10 évi, láncokban töltendő börtönre*, nemességétől való megfosztásra és megszégyenítő lefokozásra változtatta ezt az ítéletet[242]!!"

Die russische Invasion – Die Serben –
Aussichten für die Östereicher –
Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 február 27.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 február 28. (233.) sz.

Jelzés: *

* *Helyesen*: előretolták – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A magyar és az erdélyi hadszíntérről

Még mindig nincsenek újabb híreink a hadszíntérről. Amit megtudunk, az úgyszólván csak a már ismert események részletezése.

A Felső-Tiszánál a folyó mindkét oldalán ott állnak a magyarok. Görgeynek (mint a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" írja) „tőle nem várt ügyességgel végrehajtott" manővere a Tiszától és a Hernádtól keletre eső egész országrészt megtisztította az ellenségtől. Dembiński ezzel egyidejű előrenyomulása a Tisza túloldalára vetette vissza a császáriak egész balszárnyát és centrumát, csupán Szolnok alatt állnak még a Tiszánál. Ha tehát az osztrák lapok azt jelentik, hogy Schlick „egyesült a fősereggel" vagy hogy „elérte a fősereg élhadát", akkor ez semmi egyebet nem jelent, mint azt, hogy a parancsnoksága alatt álló négy dandár maradványait, amelyeknek a balszárnyat kellett volna alkotniok, *visszavetették* egészen Windischgrätz csapataiig.

Ennek során, mint a „Breslauer Zeitung" magyar tudósítója jelenti, „a lengyel Rothkirch-ezred legnagyobb része átállt a magyarokhoz és diadalmenetben vonult be Debrecenbe[243]. A foglyok közt két tábornok is van. *Így most a császáriak teljes legyőzése és elűzése folytán Szepes, Sáros, Abaúj, Zemplén, Ung és Heves megye ismét a magyarok hatalmában van.*"

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" két 20-i tudósításában megerősíti, hogy Görgey egyesült a magyar fősereggel, s hogy ez a sereg „ismét fenyegető állást foglalt el" és „láthatólag kész csatába bocsátkozni".

Továbbá ezt írja az említett magyar tudósító:

„Kassáról sok menekült érkezett Pestre. Szirmay grófot, az egyik leggazdagabb magyar mágnást, a feldühödt nép kegyetlenül megölte[244]. Azzal tette gyűlöltté magát, hogy az ő árulása révén foglalta el Schlick Kassát. Önkéntes zászlóaljat is igyekezett toborozni a császáriaknak. Császári őrnagy volt."

Hogy éppen a balszárnyon mennyire veszélyes az osztrákok helyzete, azt az bizonyítja, hogy folyton erősítéseket irányítanak oda. Pesten Jellachich bán

szinte naponta tart szemlét az oda vonuló újabb csapatokon. Így 22-én a magyar tudósító ezt jelenti:

„Pestről 20-án egy dandár indult el sok löveggel Hatvan irányába. A dandár többnyire horvátokból állt. A bán, Jellachich altábornagy, szemlét tartott a dandár fölött és beszédet intézett hozzá. A jelenlevő közönség hűvösen szemlélte. Ekkor egy tábornok odarúgtatott és rájuk kiáltott: »Le a kalappal, mikor a császárt éltetik!« De a közönség egy emberként megfordult és elment. Ebből is látható, mint romlik napról napra a hangulat."

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" szerint a Görgey által a magyar főseregnek adott erősítés 9000 fő, ez áll 1 gránátos-zászlóaljból, 1 zászlóaljnyi Estei-gyalogosból, 2 zászlóaljnyi Vasa-gyalogosból[245], 8 huszárosztályból (16 századból), 30 ágyúból és 12 tarackból. Hogy ezek az adatok inkább kisebbítik, mint nagyítják a valóságot, arról annak a lapnak az érzülete kezeskedik, amelyből átvettük őket.

Windischgrätz centrumában és jobbszárnyán nem sok változás történt. A Tisza menti Szolnok még az osztrákok kezén van, a magyarok pedig a túlsó partot tartják. Miközben az előbbiek sáncokat ásnak Szolnoknál, a két fél a Dunánál* ágyúval lövi egymást.

A Tisza mentén lejjebb levő Szegedet, amelyet az osztrákok állítólag már háromszor-négyszer elfoglaltak, a mai jelentések szerint megint elfoglalták[246]. Ezúttal a Pestről kikülönített csapatok Szeged előtt egyesültek a délről előnyomuló szerbekkel, hogy bevegyék ezt a fontos, a Marosnak a Tiszába való betorkolásán uralkodó pontot. Se non è vero, è ben trovato.**

Az „Österreichischer Korrespondent" viszont egy magánlevél alapján azt jelenti, hogy „*Aradot****" kevéssel elfoglalása után visszavették a császári csapatoktól, mert ez utóbbiak egy része túl hamar szétszéledt a város házaiba, hogy élelmiszert szerezzen, s a felkelők kihasználva ezt, gyorsan összegyűltek és visszaszorították csapatainkat. Azt mondják, a parancsnokok nem hibáztathatók azért, hogy nem tudták visszatartani a teljesen kimerült katonákat, állítólag szerbeket és péterváradiakat, attól, hogy éhüket és szomjukat oltsák."

Az itt állomásozó szerb sereg hőstettei főként tűzzel-vassal való pusztításból, fosztogatásból, gyújtogatásból, gyilkolásból és erőszakoskodásból állnak. A Szeged körüli községekkel, továbbá Szabadkával, Zomborral és más helységekkel a leggyalázatosabban bántak ezek a törökországi barbárok és

---

* *Helyesen*: a Tiszánál – *Szerk.*

** – Ha nem igaz is, igen találó.[247] – *Szerk.*

*** *Ti.* Arad városát. – *Szerk.*

szinte megsemmisítették őket. Hallgassuk meg csak a cseh érzületű „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"-t:

„A Bánátban a szerbek győzedelmesen haladnak előre, de a nyomukban rablás és gyújtogatás jár, és sok magyar és német községnek szörnyű módon kellett bűnhődnie azért, mert jelét merte adni a magyarok ügye iránti rokonszenvének. Zombor, ez a jelentős kereskedőváros, részben a lángok martaléka lett, mert a szerbek minden olyan házat felgyújtottak, amelynek tulajdonosa részt vett a statáriális eljárásban, amelyet azelőtt a magyarok alkalmaztak ellenük. Tegnap és ma azt beszélték itt mindenfelé, hogy a szerbeknek sikerült végre bevenniök Szegedet, s ez esetben csak sajnálhatjuk az ott élő sok magyart, mert a szerbek nem éppen a legszelídebben fognak elbánni velük."

Lejjebb, a Drávánál és a Dunánál, Nugent serege *Pétervárad* körül összpontosul, amelynek feladása, egy régebbi hadijelentést idézve, „várható". Nugent serege szintén gyalázatos barbárságával tűnik ki. Siklóson állítólag rálőttek a császáriakra, miután előzőleg tárt karokkal fogadták őket. Mit tesz erre Nugent? Azonnal körülvéteti a községet, az összes kapukra kartáccsal töltött ágyúkat szögeztet és addig löveti a községet, míg lángba nem borul. Aki a lángokból kimenekült, a kartácsoktól pusztult el. A „Kölnische Zeitung" ezt „furcsának" találja.

Ha összegezzük mindezeket a hadműveleteket, akkor egyet kell értenünk a „Leipziger Zeitung" következő megállapításával: „Katonai szakértők szerint a magyarországi hadműveletekben súlyos hibák történtek. és *Windischgrätz herceg korántsem bizonyul kiváló hadvezérnek.*" Persze ezt a következtetést mi már hosszabb ideje szinte naponta levonjuk.

Végül *Erdélyből* lássuk most az ottani lapok jelentéseit az oroszok bevonulásáról. *Brassóban* ezt az eseményt a statárium kihirdetése előzte meg. Ebből a városból az ottani február 2-i „*Satellit*"[248] ezt jelenti:

„Megakadályozandó azt a fenyegető veszélyt, hogy a székelyek megrohanják Brassót, tegnap és ma von Engelhardt cs. orosz tábornok parancsnoksága alatt erős kozák-, orosz vadász- és gránátososztagok vonultak be Brassóba, valamint egy egész ágyúpark a megfelelő legénységgel, s ezeket a polgárokhoz kvártélyozták be. Holnapra még egy zászlóaljnyi orosz gyalogságot várnak. Az ágyúkat a sétány és a várhegy között állították fel, s kellőképpen gondoskodtak arról, hogy bármely pillanatban használhassák. Éjjelnappal erős kozák- és gránátososztag őrzi őket, a sáncokat pedig orosz vadászok őrzik."

Továbbá február 6-án ezt írta a lap Engelhardt és a székelyek összecsapásáról:

„Február 4-e forró nap volt környékünk számára. Kora reggel Engelhardt orosz tábornok 1 zászlóalj orosz gyalogossal, 170 kozákkal, 2 tábori ágyúval és az 1. román határőrezred 3 századával felderítésre ment Szászhermány felé. Félúton több székely csapatot vett észre, amelyek a ködben Szentpéter felé vonultak, valószínűleg azért, hogy onnan intézzenek támadást Brassó ellen. Az oroszok szembefordultak velük, és a székelyek ágyútüzet nyitottak rájuk. Minthogy az ellenség erőfölényben volt, az orosz tábornok rögtön a városba küldött ottmaradt többi csapatáért, s ezek több mint két óra múlva, amely idő alatt Engelhardt kozákattakokkal, csatározással és ágyúzással kötötte le a székelyeket, meg is jelentek, 84 osztrák dragonyossal és 45 huszárral együtt. Ekkor Engelhardt tábornok komolyan megtámadta a négyszer (!) olyan erős (!) ellenséget, előzte a Szentpéter és Szászhermány közti magaslatokról, és 5 $^1/_2$ órás harc után megfutamította. Orosz részről 1 tiszt és 2 közlegény, osztrák részről 1 tiszt és 3 közlegény esett el (a harcban 2400 orosz és mintegy 500 osztrák vett rész); az ellenség 150 halottat és sebesültet vesztett és ágyúk, fegyverek, lőszer stb. hátrahagyásával menekült."

Brassó. („Siebenbürger Wochenblatt"[249].) Az orosz tábornok a következő kiáltványt intézte Brassó polgáraihoz:

„Brassó polgáraihoz! A brassói polgárság némely rosszindulatú elemei azt az álhírt terjesztették, hogy én összekülönböztem von Schurtter cs. kir. osztrák tábornokkal, s az a szándékom, hogy csapataimmal elhagyom a várost! Én, ellenkezőleg, von Schurtter tábornok úrban derék bajtársat találtam, s továbbra is mint ilyent fogom becsülni és tisztelni Őexcellenciáját. Az, hogy málhás szekereimet visszaküldtem Oláhországba, egyedül és kizárólag az itteni lakosok érdekében történt, azért, hogy könnyítsek rajtuk, mert bizonyára nehéz volna nekik, hogy a nevezett málhás szekerek igavonóin kívül a ma érkező 700 dzsidás lovait is ők lássák el abrakkal. A málhás szekerek egész rakománya, amely kétszersültből áll, itt marad a városban, és csak az üres szekerek mentek el. Az az álhír tehát aljas és ostoba hazugság; mert még ha nem értenék is egyet von Schurtter tábornok úrral, akkor is itt maradnék, hogy védelmezzem ezen várost, Császárom és Uram* legmagasabb akarata szerint.

Brassó, 1849 január 29. (február 10.)

von Engelhardt tábornok"

* I. Miklós. – *Szerk.*

„*Brassó*, február 10. Tegnap délután bevonultak ide a várt orosz dzsidások. A székelyek, akik f. hó 4-én olyan kemény leckét kaptak (!) von Engelhardt cs. orosz tábornoktól, Hídvégnél ismét átkeltek az Olt folyón és bevonultak Földvárra, ahonnan tegnap megint zaklatták Höltövény falut is, és bizonyos mennyiségű kenyeret, szénát és zabot rekviráltak." („Siebenbürger Wochenblatt".)

Vom ungarischen und siebenbürgischen
Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 1.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 március 2. (235.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[Az európai háború elkerülhetetlensége]

Köln, március 2. A második kamara második ülésének két nem érdektelen eredménye volt: az egyik az, hogy a jobboldal most nem tíz szavazattal erősebb a baloldalnál, mint tegnap írták nekünk, hanem **21-gyel**; a másik az, hogy *hivatalosan bejelentették a malmői fegyverszünet felmondását*[250]. Ez az utóbbi esemény persze ezerféle diplomáciai fecsegésre ad alkalmat; így azt mondják, hogy állítólag az orosz kabinet bizonyos eshetőségekre véd- és dacszövetséget kötött Dániával; hogy egy orosz futár azt a parancsot vitte Berlinbe: a kamara minden esetleges követelésével feltétlenül szembe kell szállni stb. Ami e híresztelésekből elkerülhetetlen, arról holnap szólunk **majd.**

Itáliából azt halljuk: Torinóban *Gioberti végleg megbukott*, és Chiodo végleg miniszterelnök lett. A kamara jóváhagyta a miniszterváltozást és a miniszterekkel egyetértve elhatározta **az Ausztria elleni háború azonnali felújítását**[251]. A ferrarai osztrák expedíció a legteljesebb mértékben alkalmat nyújt erre.

Toscanában úgy látszik, teljes kudarcot vallott Laugier reakciós kísérlete[252]. Azt mondják, hogy a nagyherceg*, nem bízva sikerében, már hajóra szállt Gaeta felé, Szentatyájához**.

A *római köztársaságban* nincs semmi újság, csak az, hogy állítólag az osztrákok kivonultak Ferrarából (amit már tegnap jelentett a „Wiener Zeitung").

Szicília a „Moniteur du soir" szerint **kikiáltotta a köztársaságot**[253].

Magyarországról *minden várakozást felülmúlóan kedvező hírek* érkeztek. A **magyarok** mind a *császári*, mind a magyar jelentések szerint **Hatvannál állnak, háromnapi menetre Pesttől**[254]. Ez a győzelmes előnyomulás az első eredménye Görgey és a magyar főserég együttműködésének. Az oszt-

* II. Lipót. – *Szerk.*
** IX. Pius.[90] – *Szerk.*

rákok sietve Hatvanhoz irányítják minden csapatukat. Néhány nap múlva *döntő csatát* vívnak itt.

Tömören ez a tartalmuk a ma este befutott híreknek. Háború Dániában, háború Itáliában és az eddiginél is nagyobb háború Magyarországon – olyan fejlemények ezek, amelyeknek mindegyike egymaga is elegendő volna ezekben a minden fennálló hatalom számára oly vészes időkben egy *európai háború* előidézésére. Ez a háború el fog jönni, el kell hogy jöjjön. Két táborra fogja szakítani Európát, nem nemzetek és törzsi rokonszenvek szerint, hanem civilizáltsági fokok szerint: az egyik oldalon a forradalom, a másikon az összes elavult rendi csoportok és érdekek szövetkezése; az egyik oldalon a civilizáció, a másikon a barbárság. S ha hullámzik is a harc, nem kétséges, hogy kié lesz a győzelem.

A megírás ideje: 1849 március 2.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 2. (235.) sz., rendkívüli melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Semmiből sem tűnik ki jobban, hogyan áll a császáriak ügye, mint a hivatalos jelentések hallgatásából. Ma este nem kaptuk ugyan meg a bécsi leveleket és lapokat, de a berlini esti lapokban, amelyek máskor a „Wiener Zeitung"-gal egyidejűleg szokták eljuttatni ide a bécsi híreket, szintén nincs semmi. A különben oly bőbeszédű bécsi parancsnokság mélyen hallgat a tiszai, a marosi és az erdélyi hadműveletekről.

De a nem hivatalos jelentések kárpótolnak ezért. Egy dologban megegyeznek a császárhű érzületű bécsi tudósítók és a „Breslauer Zeitung" magyarországi magyar tudósítója: *A magyar hadsereg Hatvannál áll, hat mérföldnyire Pesttől*[254], s itt döntő csata készül.

Egyesek azt mondják: Schlick, Schulzig és Götz eddig *nyomták vissza* a felkelőket; mások azt állítják: idáig *nyomultak előre* a győzelmes magyarok.

Kinek van igaza?

Ha egy pillantást vetünk a térképre, eldönthetjük. Görgey, a legutóbbi hírek szerint, Kassától a Hernád mentén leereszkedett, hogy egyesüljön Dembińskivel. Dembiński pedig a Hernád torkolata alatt átlépte a Tiszát és északnyugati irányban, Miskolcon át előrenyomult. Ez azzal fenyegette a balszárnyat (Schlicket, Schulzigot és a Magas-Kárpátokban rekedt Götzöt), hogy elveszíti a főssereggel való összeköttetését, s egyszersmind hogy Dembiński jobbról, Görgey pedig balról oldalba támadja. Ezért a Schlick–Schulzig-hadtest rögtön visszavonult Tornáról Rimaszombatra. A két hadsereg, a legutóbbi (hivatalos cs. kir.) jelentések szerint, Rimaszombatnál állt szemben egymással.

Most egyszerre teljesen megváltozott helyzetet látunk. A magyarok Rimaszombattól, amely több mint 20 mérföldnyire van Pesttől, a Pesttől 6 mérföldnyire levő Hatvan felé vonultak, s ott *döntő csata* várható.

Ha Schlick megverte a magyarokat, akkor visszavonulásuk iránya nem a Duna volt, ahol éppen beleütköztek volna az ellenséges sereg centrumába, hanem a Tisza és a Hernád, amelyeknek egész környéke a magyarok kezén van. Ha pedig a magyarok kerekedtek felül, akkor a Felső-Tiszánál és a

Hernádnál levő állásukból *semmiféle más irányban* nem nyomulhattak előre ahhoz, hogy Pesthez érjenek, mint éppen *Hatvan* irányában. Hiszen Kassáról Pestre Rimaszombaton és Hatvanon át visz az egyenes út! Miskolcról Pestre, Polgárról és Tiszafüredről (a magyar főseregek két tiszai átkelőhelyéről) Pestre szintén Hatvanon át visz az út.

Ha tehát, mint a bécsi jelentések állítják, „a Görgey és Dembiński vezette felkelők, Schlick, Schulzig és Götz tábornokok által üldözve, Hatvan környékére szorultak vissza",[255] akkor éppen arra a helyre szorultak vissza, *ahova győztesként amúgy is el kellett volna érkezniök*, amely a Pest ellen vonuló összes különféle magyar hadtestek összpontosulási helye volt!

Egyszóval: vagy akkora fajankók az osztrák tábornokok, hogy győzelmeik *ugyanahhoz az eredményhez juttatják* az ellenséget, mint vereségeik, azaz hogy nagyobb szolgálatot tesznek az ellenségnek azzal, ha megverik, mint ha megveretik vele magukat – vagy pedig megint csak szemérmetlenül hazudtak a császári jelentések.

Hogy ez az utóbbi a helytálló – bár semmiképpen nem akarjuk lekicsinyelni a cs. kir. tábornokok ügyefogyottságát –, hogy ismét csak egy csúfos vereséget igyekeznek pompázatos győzelmi kijelentésekkel elleplezni, azt ez a zárómondat bizonyítja: „eszerint várható, hogy a legközelebbi napokban döntő csapást mérnek rájuk (a felkelőkre)".

Vagy csak egyetlen magyar hadtest áll Hatvannál, vagy egy egész hadsereg. Az első esetben nem lehet „döntő csapásról" beszélni; a második esetben – csak nem hiszik el tán, hogy a cs. kir. balszárny három hadteste, amely Görgeyvel egymagával sem tudott elbánni, megvert és „üldözött" egy egész hadsereget, amelynek Görgey csapatai csupán egy kis részét alkotják?

És még ha a magyar főseregeket Hatvanig „visszaszorították" volna is, vajon várna-e ott, amíg a „visszaszorító" osztrák hadtestnek még Windischgrätz egész serege is a segítségére siet, hogy „döntő csapást" mérjen rá, s nem vonulna-e sürgősen vissza a Tiszához, amiben senki sem akadályozza, minthogy a háta teljesen szabad?

A napnál is világosabb: mióta Görgey egyesült a magyar főseregeggel, az osztrákok balszárnyát és centrumát minden ponton visszavetették. Senki sem tudja, hogy Schlick és társai hol kószálnak.

A magyarok jelenlegi, Pesttől északkeletre levő állása azonban minden jelentésnél érthetőbben beszél. Hogy a magyarok Rimaszombattól Hatvanig vonulhassanak, ahhoz előbb Schlicket kellett ártalmatlanná tenniök, vagyis tíz mérfölddel hátrább, a szlovák bányavárosokba kellett űzniök, ahol most teljesen elszigetelten és tehetetlenül áll, mert a Duna-kanyar elválasztja a főseregtől. Aztán öt–hét mérfölddel vissza kellett vetni a cs. kir. sereg elővédjeit, sőt

magát a fősereget is; hiszen nemrég még Windischgrätz birtokában volt az egész terület Egerig, s ő éppen ebben a városban akarta főhadiszállását is felállítani! És mind a két dolog nyilván meg is történt, mert különben hogyan jutott volna egy magyar hadsereg hat mérföldnyi közelségbe Pesthez?

Amíg tehát pontosabb híreket nem kapunk, addig valóban nem tehetünk egyebet, mint hogy hitelt adunk a „Breslauer Zeitung" feltehetőleg Pesten írt magyar „hencegésének", annál is inkább, mert ez a „hencegés" magán viseli a legnagyobb szavahihetőség minden külső és belső jegyét. Elmondja, hogy a Hatvannál álló magyarok az *északi hadsereghez* tartoznak. (Görgeyhez, aki egyébként nyilván a tiszai hadsereg egy hadtestével erősödött.) Ez áll ott:

„Mint január 27-én, amikor a magyar *tiszai hadsereg* kétszer is, Szolnoknál és Ceglédnél, legyőzte a császáriakat, úgy most is, az *északi hadseregnek* Schlick gróf cs. altábornagy felett aratott ismételt győzelmei következtében, Pesten mindent kiürítenek és előkészítenek a visszavonulásra. Tegnapelőtt az összes katonai irodákat, egyenruharaktárakat stb. átköltöztették Győrbe. A *győzelmes magyar északi hadsereg*, amely egy kéznyújtásnyira van a magyar tiszai hadseregtől, utazók egybehangzó kijelentései szerint *előőrseivel* tegnap Pesttől háromnapi menetre, tudniillik *Hatvanban állt*. Klapka, lengyel* tábornok és Görgey, a kiváló magyar tábornok a parancsnokuk, mindkét tábornok pedig Dembiński főparancsnoksága alatt áll. Mint január 27-én, úgy tegnap is megjelent egy kiáltvány a parancsnokló Wrbna gróf aláírásával, amelyben közölték a két város** lakosaival, hogy a lázadók Pest megtámadására készülnek, ezért a helyőrség egy része az ellenség elé vonult. Különösen felhívják tehát a lakosságot, hogy őrizze meg nyugalmát, mert minden felkelési kísérletre azonnal ágyútűzzel válaszolnak a budai várból. *Pesten a legközelebbi napokban nagy csatára számítanak.*

Utóirat. Egy Pestről éppen most érkezett futár azt a hírt hozta, hogy *Budáról sok ágyút indítottak útnak, gránátosok fedezete alatt, és hogy ma vagy holnap csatára kell számítani Pest közelében.* A komáromi helyőrség kiszorította a császáriakat Ó-Szőnyből."

Egyébként Kossuth újabban nagyon kézzelfoghatóan adja tudtukra az osztrákoknak: korán sincs szándékában eltűrni, hogy amikor ő stratégiai okokból feladni kénytelen az ország egy részét, az osztrákok igazi barbárok módjára garázdálkodjanak ebben az országrészben. Az egyetlen olyan eszközhöz nyúlt, amely ilyenkor segít: visszaadja a kölcsönt. A magyar tudósító („Breslauer Zeitung") ezt írja:

---

* *Így van az eredetiben. – Szerk.*

** Buda és Pest. – *Szerk.*

„Állítólag *Debrecenben Fligely cs. ezredest, megtorlásul a Budán* a nemzetközi jog ellenére *főbelőtt magyar Söll őrnagyért, főbe lőtték*[256]. – Ugyanakkor egy osztrák tiszttől azt hallottuk, hogy Windischgrätz levelet kapott a magyar kormánytól; eszerint *valahányszor kivégeznek* magyar foglyokat, *azonnal követi ezt a megtorlás. 73 cs. törzstiszt*, akit Debrecenben tartanak fogva, szintén *levelet intézett Windischgrätzhez*; ebben életük megóvása végett arra kérik, hogy ne folytassa azt az eljárást, amelyet a magyar hadifoglyokkal szemben alkalmazni kezdett. Ez alkalommal megneveztek nekünk *öt cs. tábornokot*, aki Debrecenben *fogságban* van. A két levél nagyobb hatást tett Windischgrätzre, mint a Blum kivégzése elleni összes német feliratok és interpellációk[257], s *azóta egyáltalán nem történt kivégzés Budán*; meg kell azonban jegyeznünk, hogy az ítélethozatalt is elhalasztják, valószínűleg kedvezőbb időkre. Tegnap letartóztattak Pesten néhány magas rangú hölgyet. Hazafias lelkesedés és önfeláldozás tekintetében a magyar nők semmivel sem maradnak el a lengyelek mögött."

A hadszíntér többi részéről csak igen hiányos osztrák híreink vannak. Délnyugaton Dietrich cs. kir. tábornok 14-én bevonult Szekszárdra (Tolna megye), megfutamítva Kossuth huszárait, és 19-én Pestre ment. Tehát itt is, a Duna jobb partján, vannak még Kossuth-huszárok, sőt városok is vannak a kezükön!

Erdélyből azt jelenti az „Allgemeine Oderzeitung" egy tudósítója, hogy *Bem*, akit a császáriak már holtnak, illetve fogolynak mondtak, a Bánátban visszaverte Puchner urat, aki odáig követte őt[258]; Kolozsvárra vonult, és több magyar és székely csapattal gyarapodva most ismét *támadásba lendült* a Szászföldön egyesült osztrákok és oroszok ellen. Egyelőre ne firtassuk, mi igaz ebből a hírből. Részben azonban megerősíti ezt a „Grazer Zeitung" temesvári közleménye, amely szerint az Erdélyben szorongatott felkelő csapatok Facsetnél és Lugosnál megkísérelték, hogy újra betörjenek a Bánátba[259], s ezért a császáriak kénytelenek voltak sürgősen elhagyni Aradot, hogy el ne vágják őket.

Ezek a hírek bizonyítják, hogy milyen helyesen láttuk a hadviselő felek helyzetét. Egy döntő győzelem a császáriak felett Pestnél, a háború kitörése Itáliában, s Ausztria minden orosz intervenció ellenére is romba dől!

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 2.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 3. (236.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A magyarországi háború

Köln, március 3. A magyar hadszíntérről szóló mai hírek csupán megerősítik, illetve némileg részletezik a tegnapiakat. Annyi mindenesetre kiviláglik belőlük, hogy Hatvannál maga Dembiński áll, néhány mérfölddel hátrább, Gyöngyösnél pedig két francia tábornok[260] egy magyar hadtesttel. A helyzet veszélyességét mutatja, hogy szüntelenül újabb csapatokat küldenek Pestről a Tisza felé.

Más, Pesten, 25-én kelt, szintén császári jelentések szerint Windischgrätz Gödöllőn állította fel főhadiszállását, csaknem félúton Pest és Hatvan között, elővédjei pedig *Zeisberg* tábornok parancsnoksága alatt már ismét *Gyöngyösön* vannak. „A lázadók – olvassuk – megint visszavonulnak, mint azelőtt Szolnoknál, de ezúttal aligha úsznak meg harc nélkül, mert *Götz* tábornok a bányavárosok felől operál, Schlick altábornagy pedig ismét támadásba kezdett, s így mindenfelől közös akció folyik."

Ebből különféle újdonságokat tudunk meg. Először is újra felbukkan *Götz*, a nagy hadvezér, akinek, miután odafenn a Kárpátokban vereséget szenvedett Görgeytől, a galíciai határnál nyoma veszett. Felbukkan – mégpedig a bányavárosokban, 15–20 mérfölddel délnyugatra legutóbbi pozíciójától. Görgey állítólagos „üldözője" tehát jócskán *visszavonult* az alatt a hét alatt, amíg eltűnt szem elől.

Azt halljuk továbbá, hogy Schlick *megint támadásba lendült*. Egy időre tehát nyilván lemondott róla. Ahelyett, hogy Hatvan felé „szorította" volna vissza a magyarokat, mint tegnap közölték, ő volt az, akit „visszaszorítottak". Ma tehát közvetve bevallják, hogy Schlick kudarcot vallott. De hogy hol, azt nem mondják meg. Azt sem, hogy most hol áll. Ismeretes, hogy Görgey Rimaszombattól Losoncon át Ipolyság irányában vetette vissza, s most a hegyeken keresztül próbál ismét előrenyomulni.

Végül azt olvassuk, hogy a magyarok újra visszavonulnak és Gyöngyöst ismét elvették tőlük. Ne firtassuk, mennyi igaz ebből a hírből. De ha igaz volna is, akkor még mindig kérdéses, hogy csupán a magyar élővédet von-

ták-e vissza a főseregbez, hogy *összpontosító* jellegű-e ez a visszafelé való mozgás, vagy visszavonulás. Az előbbi esetben csupán egy döntő ütközet előkészítése volna. A másik esetben, ha a magyarok megint csak úgy vonulnának vissza a Tiszán át, hogy nem bocsátkoznak döntő ütközetbe, akkor sem jelentene ez semmi előnyt a császáriaknak. Csak azt a következtetést lehetne levonni belőle, hogy a magyarok – híveik hangulatának feltüzelése, fiatal, nyílt harchoz még kevéssé szokott katonáik kiképzése és talán a jász-kun kerületekben újoncok szerzése végett is – szükségesnek tartották, hogy egészen Pest kapuiig menő demonstrációt hajtsanak végre, minthogy katonai szervezettségük még nem eléggé fejlett ahhoz, hogy biztonsággal merjenek vállalkozni a döntő csapásra.

Mindenfelől azt halljuk: a magyarok nem érik be azzal, hogy már összegyűjtött haderőikkel a pozíciójukat védelmezzék, hanem ellenkezőleg, a legnagyobb arányú harci előkészületekre használják fel a Tisza mögötti, megtámadhatatlan állásukat. Maguk az osztrák jelentések is elismerik: „a magyar haderő időt nyert arra, hogy megszervezze magát, s mostanra *tekintélyessé vált*". És a „Breslauer Zeitung" magyar tudósítója Debrecenből ezt írja:

„A *magyar csapatok* az utóbbi időben *gyakran tartottak fegyvergyakorlatokat*, mégpedig *élestölténnyel végzett nagy hadgyakorlatokat*; ezeken Kossuthné is mindig megjelent hatfogatú kocsiján, s igyekezett kedvességével és dicséreteivel fokozni a katonák jó hangulatát. Kossuth felesége mindenképpen rendkívüli asszony, telve becsvággyal és hazaszeretettel, kész megosztani férjével minden veszedelmet; egyike volt tehát a legotrombább rágalmaknak az, amit az osztrákpártiak kezdettől fogva el akartak terjeszteni, hogy elkedvetlenítsék és gyanakvóvá tegyék a magyar hazafiakat, amikor azt híresztelték: Kossuth már elküldte Hamburgba feleségét, családjával együtt, hogy őelőtte siessen ki Észak-Amerikába."

A cs. kir. kormány egyre kevésbé bízik a magyar háború gyors és szerencsés kimenetelében; ezt mutatják a Debrecennel való tárgyalások, amelyeket az ellenségeskedések ellenére is mindig újra kezd.[261] Ezek azonban kudarcot vallanak két osztrák követelésen: a *háborús költségek* Ausztriának való *megtérítésén* és *az összes főbb vezetők kiszolgáltatásán.*

Miközben a magyar fősereg elfoglalta Hatvant[254], a magyar balszárny Szolnokot támadta meg, ahol az osztrákok sáncokat ástak, sőt egy jelentés szerint hidat is vertek a Tiszán. A honvédek átkeltek, megrohanták az osztrákokat és állítólag kiverték őket Szolnokról.[262]

Délen még mindig kérdéses, hogy bevették-e Szegedet az osztrákok[246]. A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" ma újra azt állítja, hogy Szeged

még a magyarok kezén van, akik visszaverték a szerbek kétszeri rohamát. Knićanin viszont egy kitöréskor megsemmisítette a védősereg egy részét.

Arad várát korántsem mentette fel a szerbek és osztrákok bevonulása, ellenkezőleg, az osztrákok ismét eredménytelenül vonultak vissza, s átengedték Ó- és Új-Aradot a magyaroknak (eszerint a 23. hadijelentés helyesbítendő); ez kitűnik Rukavina egy jelentéséből, amelyet a „Grazer Zeitung"-ból veszünk át. Ez, miután a csata lefolyását a hadijelentéshez hasonlóan adja elő, ezt mondja: „Minthogy *még nem volt itt az ideje* annak és nem is volt szándékunkban az, hogy Ó-Aradot további hadműveletek céljára elfoglaljuk, derék csapataink, miután tervüket teljesen végrehajtották (!), még aznap Új-Aradra és 9-én egészen kis előőrs-csatározások közben *kijelölt állásaikba vonultak vissza.* Az ellenség jelentős veszteséget szenvedett. Nekünk 80 közlegényünkön kívül 3 tisztünk elesett és 5 megsebesült. Temesvár, 1849 február 10-én. *Rukavina* báró altábornagy."

Erdélyből a magyar tudósító („Breslauer Zeitung") azt jelenti, hogy nem 10 000, hanem 20 000 orosz van [138] Erdélyben, és vesz nyíltan részt a magyarok és székelyek elleni harcban. A *székelyek* állítólag mégis megint *támadásba kezdtek*, Földvárnál átkeltek az Olton és elfoglalták a Brassó melletti Höltövényt. Bécsben egyébként már napok óta megint nem kaptak postát Erdélyből. Az orosz intervencióról a „Breslauer Zeitung" ezt írja „Magyarországból":

„Az oroszok erdélyi bevonulása nemcsak a magyarok, hanem az osztrákok körében is határtalan elkeseredést keltett, főként azért, mert már hetek óta nem titok, hogy az előbbiek azzal a feltétellel ajánlották fel segítségüket, hogy *Ausztria jóváhagyását adja a dunai fejedelemségek* Oroszországhoz csatolásához*, ami régi szándékuk az oroszoknak. Ez a *jóváhagyás teljes mértékben megtörtént.*"[263]

Utólag megtudtuk a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"-ből, hogy Görgey hadtestének egy része a Kárpátokon át valóban a *galíciai Sandecig nyomult előre.* Żywiecből egyik csapatot a másik után küldték oda, s végül a magyarok, nyilván Görgey megváltozott tervét követve, visszavonultak.[264]

Az osztrák kormány végül belátta, hogy tekintve a magyarországi háború jelenlegi állását, teljesen el van veszve, ha nem enged a délszlávok követeléseinek. Belátta továbbá, hogy a harcias és szabadságát nagyra tartó Magyarországot, ha leigázta már, semmivel sem fékezheti meg jobban, mint Magyarországtól elválasztott szláv államocskák egy sorával, amelyek mindenfelől visszaszorítanák a magyar elemet. Ezért keresztülvitte Windischgrätz-

* Oláhország és Moldva. – *Szerk.*

nél Magyarország „újjászervezését". Horvátországot, Szlavóniát, a Srpska Vojvodinát* és Erdélyt különválasztják Magyarországtól, három önálló tartománnyá alakítják és Galíciával meg Dalmáciával együtt a „német örökös tartományokhoz" kapcsolják.[265] A báni tanácsnak[226] Zágrábból a magyar udvari kincstárhoz, Pestre küldött bizottsága Windischgrätztől olyan parancsot eszközölt ki, hogy az udvari kincstár fizesse ki az eddig általa kezelt horvát pénzeket. A budai magyar központi hatóságnak meghagyták, hogy a jövőben Horvátországot, Szlavóniát, a Vajdaságot és Erdélyt ne tekintse a maga hatáskörébe tartozónak. Úgy látszik, a szlovákokat egyelőre azzal akarják kifizetni, hogy megparancsolták a cs. kir. biztosoknak[266]: levelezésüket szlovák nyelven folytassák. Egyébként a szlovákokat, minden cs. kir. fáradozás ellenére, egyáltalán nem lehet belehajszolni a legcsekélyebb nemzeti fanatizmusba sem. Magyarország összes szláv népei közül csakis bennük van határozott rokonszenv a magyarok iránt.

Mindazonáltal a horvátoknak az osztrák kormány iránti rokonszenve sem egészen szilárd. A cs. kir. csapatok az urak az országban; egy Zágráb környéki pap, aki kijelentette, hogy a szlávok a császár és az összmonarchia megmentői, ezzel azonnali ostromállapotot idézett falujára és „a császár elárulója" címet szerezte meg önmagának. Zágrábban állandó a panasz a *magyar párt* „üzelmei" miatt, úgyhogy a biztonsági bizottság** statáriummal fenyegette meg a rosszindulatú híresztelések terjesztőit.

Furcsa história esett meg Zágrábban, s ezzel fejezzük be Magyarországról szóló mai jelentésünket. Haulik püspök elmozdította Štoos alesperest, a „legtiszteletreméltóbb horvát hazafiak" egyikét, mert kiadott egy írást a papi nőtlenség ellen. Továbbá megtagadta a püspök, hogy halotti misét mondjon Šupljikac vajdáért, minthogy ez eretnek volt és nem hitt abban, hogy a Szentlélek mind a Fiútól, mind az Atyától származik. Írásait is mind latin nyelven adatja ki. Most a horvát pánszlávista patriotizmus egész vihara rázúdul Haulik püspökre, s a szegény püspöknek éreznie kell, hogy horvátjai még a Szentléleknél is inkább hisznek Jellachich bánban.

Der Krieg in Ungarn
A megírás ideje: 1849 március 3.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 4. (237.) sz.
Jelzés: *

* – Szerb Vajdaságot[137] – *Szerk.*
** *Értsd*: a báni tanács – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A magyar hadszíntérről]

A közvetlenül a hadszíntérről szóló hírek ma megint igen soványak. Pestről azt halljuk, hogy a magyarok, miután hirtelen előrenyomulásukkal alaposan ráijesztettek az osztrákokra, ismét visszavonulnak a Tiszához. A „Lloyd" szerint a császáriak elfoglalták a Vác–Consencz (?)* és a Hatvan–Szolnok vonalat. Windischgrätz valóban elindult Pestről Gyöngyös tájára.

Ezzel szemben az ma már bizonyos, hogy Erdélyben Bem újra *döntő csapást mért* a hős Puchnerra. Bem Dévánál, egy keskeny szorosban gyülekeztette csapatait, s a statáriális lapok[143] már azt remélték, hogy Puchner és Rukavina körülzárja és megadásra kényszeríti majd. Hiszen egy előző hadijelentés szerint itt 3000 román állt, akik minden kiutat elzártak. Minden bulletinhivő nagy meglepetésére azonban egyszerre csak 300 román helyett nem kevesebb mint 4000 magyar[267] áll ott, 8 ágyúval, s Bem egyesül velük. Február 9-én megtámadja az őt követő osztrákokat, 14 órás ütközetben legyőzi őket, egész ezredeket semmisít meg és a menekülő cs. kir. sereget visszaűzi Nagyszebenig, s ott az osztrákok csak 12-én egyesülnek megint. Az osztrákok jobbszárnya Alvincnál, a Maros mellett, igyekezett tartani magát, de visszavetették őket Gyulafehérvár felé.

Így Bem *ismét ura Erdély nyugati felének*. Erdély *keleti felén* a székelyek az Olt mögött állanak, két órányira Brassótól. Az itt lefolyt ütközetről a következő a hivatalos jelentés[268].

„Az ismételten esküszegővé (!) lett székelyeknek a Barcaságban való ellenséges előretörése arra késztette Engelhardt orosz tábornokot, hogy f. hó 4-én reggel 7 órakor egy orosz zászlóaljjal, 150 kozákkal és 2 löveggel, valamint az 1. román ezred[269] egyik zászlóaljának támogatásával erőszakos felderítésre induljon Szentpéter felé.

A felderítés már alig egy órányira Brassótól beleütközött az ellenségbe,

---

* *Az Engels által megkérdőjelezett helynév nyilván Losonc helyett áll. – Szerk.*

amely erős oszlopokban menetelt Szászhermányról Szentpéter felé, s észrevéve csapataink gyenge voltát, tízszeres túlerővel megtámadta, de megfutamítani nem tudta őket.

Az ütközet kibontakozása idején riadóztatták a brassói helyőrséget, az egész katonaság követte a felderítőket, s 2 orosz zászlóalj 6 löveggel, majd 2 oszlopban 1 század Savoyai-dragonyos[270] belépett a csatavonalba.

Az orosz tüzérség, bár fedett állásokból jövő folytonos és heves ágyútűz alatt tartották, hátrálásra kényszerítette az ellenség centrumát, közben pedig az orosz csapatok egy másik osztaga bevette az ellenség által erősen megszállt szentpéteri magaslatokat, s ezzel általánossá tette az ellenség visszavonulását. – Az ellenség keresztülvonult Szászhermányon, az Olt hídján át, s ezt lerombolta maga mögött, a túloldalon ismét harcállást foglalt el, de a jól irányzott ágyútűz innen is visszavonulásra kényszerítette, s a reggel 8 órakor megkezdődött ütközet ezzel ért véget délután 2 órakor.

Az ellenség olyan gyorsan vonult vissza az Olton át, hogy a császáriak csak 3 foglyot tudtak ejteni. Az ellenséges haderő 8000–9000 főnyi gyalogságból, 500 jól felfegyverzett lovasból és 6 lövegből állt. Egy körülbelül 1200 főnyi ellenséges oszlop, amely Földvárról Szúnyogszék felé haladt, az ágyúzás kezdetén visszatért Höltövénybe."

Eszerint a székelyek az urai az ország keleti felének, s a 20 000 főnyi orosz ellenére, akik bevonultak a szászok fő városaiba[210], Brassó és Nagyszeben kivételével *egész Erdély a magyarok kezén van.* – Hogy mennyire becsületünkre válnak nekünk, németeknek, törzsrokonaink, Erdély elállatiasodott flamandjai[271], az kitűnik a következőből:

„*Brassó*, február 5. Az itteni városi tanács *köszönőlevelet intézett von Lüders* tábornokhoz, a dunai fejedelemségekben állomásozó orosz csapatok parancsnokához."[272]

A bukovinai határon szintén nem jutnak előbbre a császári urak. Azt állítják, hogy Besztercénél vannak, de ez még kétséges. Halljuk csak a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"-t:

„Bukovina felől Urban ezredes már az erdélyi Besztercéig nyomult előre, von Malkowsky altábornagy is már két mérföldnyire volt Besztercéhez, Marosénynél*, ahol felderítést végzett, és másnap visszatért főhadiszállására, Dorna-Vatrára, hogy erősítést vonjon magához és azonnal előrenyomuljon."

„Két mérföldnyire" egy olyan várostól, amely már a birtokában van, senki sem végez „felderítést". Beszterce tehát még a magyaroké, és Malkowsky visszavonult Dorna-Vatrára, Bukovina területére.

* Marosény–Borgó. – *Szerk.*

Végül még a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" következő pesti, február 23-i tudósítása:

„Lehet, hogy a szomszédságunkban elterülő hadszíntéren hamarosan döntő ütközetet vívnak. A főhadiszálláson már két napja olyan élénk a nyüzsgés, mint amilyen fontos események előtt szokott lenni. Meglehetősen szavahihető forrás szerint ma maga a herceg* is elindul, és főhadiszállását előbbre, a Grassalkovichok egykori nyári kastélyába, az ide négy órányira levő Gödöllőre helyezi át. Némely tisztek szerint a magyar haderő annyira körül van fogva (!), hogy teljes vereségre kell számítania, hacsak (!) nem talál ismét valami kibúvót (!!). Tegnapelőtt egy több mint háromszáz fogolyból álló szállítmányt hoztak, mégpedig az említett környékről.

A szállítmány különféle zászlóaljakhoz tartozó honvédekből, szökött sorkatonákból, huszárokból és két kocsirakomány polgári letartóztatottból állt. A legnagyobb feltűnést egy hölgy keltette, aki egy kocsi bakján ült és orráig köpenybe és kendőbe volt burkolva. A hiszékeny tömeg Görgey tábornok feleségének, majd pedig a szeretőjének tartotta őt. Azért tartóztatták le, mert Titusz-frizurája** és egy kissé fiúsan éles vonásai azt a gyanút keltették, hogy nőnek öltözött férfi. A vizsgálatkor kitűnt ugyan, hogy jogosan visel alsószoknyát, de cul de Paris-jában*** fontos, felségsértő tartalmú leveleket és 2000 forintnyi magyar bankjegyet találtak.

A megírás ideje: 1849 március 4.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 4. (237.) sz., 2. kiadás

Jelzés: *

* Windischgrätz. – *Szerk.*

** – bodros, rövidre nyírt hajviselete – *Szerk.*

*** – turnűrjében (szoknyapárnájában) – *Szerk.*

[Karl Marx]

Lassalle pere[273]

Olvasóink emlékeznek még arra a küldöttségre, amely ez év elején megjelent Nicolovius főügyész úr előtt, hogy közbenjárjon a Düsseldorfban novemberben letartóztatott *Lassalle*, *Cantador* és *Weyers* érdekében[274]. A főügyész úr akkor megígérte, hogy a letartóztatottak meg fognak kapni az előzetes letartóztatás céljaival összeférő minden kedvezményt; megígérte, hogy a lehető leggyorsabban lefolytattatja a vizsgálatot, s ünnepélyesen bizonygatta: elképzelhetetlen, hogy az eljárás úgy elhúzódjék, ahogyan ez a Gottschalk és társai elleni perben történt.[275]

Azóta két hónap telt el, s ezalatt olvasóinknak volt alkalmuk meggyőződni róla, hogy kivált Lassalle milyen „kedvezményeket" élvezett ez idő alatt[276]; tudják, hogy milyen előzékenyen viselkedett Morret fogházigazgató úr, hogyan fenyegette a vizsgálati foglyot a fegyházszabályok alkalmazásával, hogyan rendeltek ki neki különbíróságot, amelytől még mindig várható az az esetleges döntés, amely így szól: „Cachot"*.

Akárcsak a kedvezményekre vonatkozó ígéret, éppolyan ragyogóan valósult meg a másik, a vizsgálat meggyorsítására vonatkozó ígéret is.

A vizsgálat most már körülbelül három és fél hónapja folyik; Lassalle-t, mint ismeretes, november 22-én tartóztatták le. Ez a hosszú idő nem volt elegendő arra, hogy a vádlottakat a rendes, negyedévi esküdtszék elé állítsák, amely Düsseldorfban e hó 5-én ül össze. Rendkívüli esküdtszék nélkül további háromhavi előzetes fogság kell majd ahhoz, hogy az esküdtek elé vigyék ezt a pert, amelyben a vizsgálatot már több mint három hete befejezettnek nyilvánította a vizsgálóbíró.

Az után a nyilvánvaló, letagadhatatlan időhúzás után, amelyet a rajnai ügyészség a Gottschalk-perben elkövetett, az után az egyöntetű helytelenítés után, amellyel a közvélemény az akkori eljárást fogadta, az után a nyomatékos figyelmeztetés után, hogy ne essék újra ugyanabba a hibába, ma

* – „sötétzárka"; „szigorított börtön" – *Szerk.*

a főügyész úr egy küldöttség előtt, amely K. Schapper, K. Marx, F. Engels, M. Rittinghausen, P. Hatzfeldt és H. Bürgers urakból állt, azt a nyilatkozatot tette, hogy az eljárás előkészítéséhez szükséges munkák nem végezhetők el olyan gyorsan, hogy az ügy a legközelebbi negyedévi esküdtszék elé legyen vihető.

Igaz, Nicolovius úr azt állította: ennek oka kizárólag maga a vizsgálat menete, ez ugyanis a vártnál szélesebb körű lett, s ő nem fogadhatja el azt, hogy a per szükségessé vált eltolódását a vizsgálat *vezetése* okozta.

Nem kívánjuk felróni a főügyész úrnak, hogy hivatalnokai mellé áll, hiszen ez tökéletesen megfelel a hierarchikus rendnek; nekünk azonban nem kell tekintettel lennünk ilyen szempontokra.

Az előbb megjegyeztük, hogy a vizsgálóbíró már több mint három hete befejezettnek nyilvánította a vizsgálatot. Két nappal a vádlottak zárókihallgatása után hirtelen ismét a vizsgálóbíró elé hívják Lassalle-t. Eléje tesznek egy levelet, amelyben ő a novemberi napokban felhívást ad ki, hogy küldjenek Düsseldorfba fegyveres erősítést. Lassalle nem tagadja, hogy ő írta ezt a levelet, s e kijelentése alapján újra elkezdik a vizsgálatot. Állítólag ez a pótlólagos vizsgálat az oka annak, hogy perük nem kerülhet a legközelebbi esküdtszéki ülés elé tárgyalásra. Ez tűnik ki ugyanis Nicolovius úrnak abból a nyilatkozatából, amelyet ma a küldöttségnek tett.

Világos. Ha az a végzetes levél, amely azokat az újabb tanúkihallgatásokat maga után vonta, amelyeknek következtében a vádtanács döntése már kései ahhoz, hogy a következő három hét folyamán még befejezzék a nyilvános tárgyaláshoz szükséges összes előkészületeket, ha ez az ügyirat csak akkor került volna a vizsgálatot végző állami ügyészséghez, amikor a vizsgálat már végéhez közeledett, ha von Ammon I. államügyész úr rögtön átadta volna ezt a vizsgálóbírónak a vizsgálatban való felhasználás végett — akkor senkit sem érhetne szemrehányás, s a vádlottak csak balsorsukat okolhatnák azért, hogy még ily későn is újabb anyaggal nehezíti a már amúgy is annyira terjedelmes vizsgálatot. Csakhogy nem így áll a dolog.

Az a levél, amely állítólag az egész késedelmet okozta, *már csaknem három hete von Ammon úr kezében volt* anélkül, hogy szükségesnek érezte volna átadni ezt a vizsgálóbírónak. Tehát éppen azt az időt, amely teljesen elegendő lett volna rá, hogy az ügyet előkészítse a legközelebbi esküdtszék számára, éppen ezt az időt vesztegette el az államügyész úr, hogy azután a vizsgálat lezárta után még egy újabb vizsgálatot indítson. Az államügyész úr nem fogja tagadni ezt a körülményt, hiszen maga ismerte el, hogy a levél már oly régóta hevert szekrényében.

Ezek után azt kérdezzük: nem nyilvánvaló-e von Ammon úrnak az a

szándéka, hogy ilyen módon elhúzza a pert? Nem követte-e el nyilvánvalóan a szándékos késedelmeskedés vétkét? Mi legalábbis nem tudunk olyan indokot találni, amely feljogosítaná az ügyészség képviselőjét arra, hogy a vizsgálat elől hetekig eltitkoljon egy olyan ügyiratot, amelynek maga tulajdonít igen nagy jelentőséget. Úgy halljuk ugyan, hogy az államügyész úr előzetes információk szerzésére használta fel ezt a három hetet; felelőtlenségnek tartjuk azonban, hogy előbb információkat akart szerezni, holott kizárólag a folyamatban levő vizsgálat volt hivatva arra, hogy megadja a tényállásról a szükséges felvilágosításokat.

Úgy látjuk, hogy az igazi indoka ennek az eljárásnak: a félelem egy olyan per nyilvános lefolytatásától, amely a legutóbbi időkben Kölnben megtárgyalt perek révén[277] úgyszólván már el is van döntve a vádlottak javára – és a titkos remény egy hamarosan kiadandó amnesztiára, amelyet persze szívesebben látnának, mint az esküdtszék felmentő döntését.

Lassalle's Prozess

A megírás ideje: 1849 március 3.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 6. (238.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A magyarok győzelme

Köln, március 5. A „Kölnische Zeitung" szerint a magyarországi háborúról szóló magyar jelentések mind csupa „fantázia" és „nevetséges hencegés". Annál csodálatosabb, hogy a derék „Kölnische" eddig még *egyetlenegy hencegést sem tudott rábizonyítani* ezekre a jelentésekre. De hogy is tehette volna? Hiszen eddig három nappal később mindig megjött a magyar hírek megerősítése!

Mi másképpen jártunk el, mint a „Kölnische Zeitung". Mi kezdettől fogva határozottan a magyarok pártján állunk. Soha nem engedtük azonban, hogy pártosságunk befolyásolja a magyar jelentésekről alkotott véleményünket. Nem nyilvánítottuk ezeket a jelentéseket sem hencegésnek, sem szentírásnak, hanem egybevetettük a többi hírrel és *kritikailag vizsgáltuk meg* szavahihetőségüket. S kétséget kizáróan azt találtuk, hogy a fődologban mindig helytállót tartalmaznak, hogy néhány nappal később az osztrák jelentések – közvetve vagy közvetlenül – mindig megerősítik őket.

Ezt előrebocsátva, mai magyarországi jelentéseinket azzal a hírrel kezdjük, hogy a magyar tudósító (a „Breslauer Zeitung"-é) szerint **Bem ragyogó győzelmet aratott Puchner fölött és február 15-én rohammal bevette Nagyszebent**. Ez a hír *a magyar hivatalos „Moniteur"* (a „Közlöny"[160]) február 21-i számából való. Debrecenben 20-án ágyúdörgéssel és tedeummal ünnepelték ezt a győzelmet. A csatában Bem bal kezét két lövés érte, ezért három ujját amputálni kellett.[278] *„Az oroszoknak nyomuk sincs már Erdélyben."* Puchner állítólag Temesvárra menekült.

Látjuk, hogy ez a hír a teljes hihetőség jegyét viseli magán. A Bemről szóló erdélyi hírek tegnap 12-éig terjedtek; Puchner aznap Nagyszeben előtt igyekezett gyülekeztetni csapatait, amelyek vad futással menekültek Dévától Szászvárosba, Szászvárosból Szászsebesre, Szászsebesről Nagyszebenbe. Magában Nagyszebenben, mint ismeretes, csupán 4000 oroszt talált erősítésül, ennyi pedig nyilvánvalóan nem volt elég arra, hogy serege maradványaival együtt megállja a helyét Bem hadával szemben. Teljesen

hihető tehát, hogy Bem – aki „*sajnos*, jó katona", mint az augsburgi „Allgemeine Zeitung" írja – Nagyszeben előtt végső döntő csapást mért a bevallottan tehetségtelen Puchnerra és rohammal bevette a várost.

E győzelem révén Bem ismét *ura egész Erdélynek*. Csak a legkülső délkeleti sarokban levő Brassó és messze északkeleten Beszterce környéke van még császári kézen. Beszterce környékére Malkowsky Bukovinából betörést intézett. Tudjuk, hogy ez a nemes hős mindig, valahányszor Bem akár csak távolról is feltűnik, egész Bukovinát kiüríti és közvetlenül az orosz határhoz húzódik vissza. Most, hogy Bem 30–40 mérföldnyi távolságban van, a derék Malkowsky megint támadást kezdett és három hete a Kárpátokban tevékenykedik. Ennek a merész vállalkozásnak annyi eredménye van, hogy Malkowsky elfoglalta Besztercét – egy *szász* várost – és ezzel *három hét* alatt pontosan *öt mérföldnyit* Erdély területéből. A most érkezett *25. hadijelentés* (l. lejjebb) arról számol be, hogy Malkowsky csapatai „ismét igen szerencsés kimenetelű ütközetet vívtak", olyan szerencsét, hogy a csata után „visszatértek állásukba, Besztercére", vagyis *még a csata színterén sem tudták megvetni a lábukat*. Valóban, nagyon szerencsés!

Ugyanezen magyar tudósító szerint *délen, Aradnál* szintén *jelentős győzelmet* arattak a magyarok, ennek során a Leiningen-ezredből[206] 300 fő átállt hozzájuk.

A *Tiszától* a következő új hírek érkeztek. Windischgrätz a jelentés szerint 24-én Hatvanba helyezte át főhadiszállását, 25-én pedig Gyöngyösre, bár ez nem azt jelenti, hogy ő 25-én Gyöngyösön volt. Ennek kapcsán ezt írja a magyar tudósító, aki egy nappal ismét megelőzi az osztrák híreket:

„Pestről megbízható forrásból arról értesülünk, hogy *Windischgrätzet 26-án Cibakházánál megverték*, s ennek következtében Budán minden készenlétben áll a visszavonulásra. A hajóhídszerelékeket már elszállították Győrbe. Az ágyúparkot viszont a budai Vérmezőről magába a várba vitték. Állítólag a horvátok közül 2000 fő átállt a magyarokhoz.[279] Nagy szenzációt keltett Pesten Wodianer A. úrnak, a leggazdagabb magyarországi bankár fiának letartóztatása."

Erről a letartóztatásról, amely Pesten roppant botrányt kavart, és amely megmutatja a magyar burzsoáziának, mit várhat a császáriaktól, egy másik jelentés a következőket közli:

„Kossuth részvénytársasági alapon posztógyárat létesített, anélkül, hogy maga részt venne benne. Igazgatóvá Wodianert nevezték ki. A gyár üzemi tőkeként 60 000 forint dotációt kapott. Mikor a császáriak megszállták Pestet, ebből 20 000 forintot lefoglaltak, nem véve figyelembe azt az ellenvetést, hogy a gyár magánipari vállalkozás. Február 25-én azt a követelést

támasztották, hogy tekintet nélkül erre az ellenvetésre és a már kifizetett 20 000 forintra, fizessék már meg az egész 60 000 forintot. Mikor Wodianer Albert mint részvényes tiltakozott ez ellen a méltánytalanság ellen, február 26-án nyilvánosan letartóztatták, ami nagy feltűnést keltett. Erre kiszolgáltatták a 60 000 forintot, s másnap Wodianert szabadon bocsátották."[280]

Beigazolódik, hogy Magyarországot a délszlávok érdekében felosztják. A „Pesther Courier"[281] a következőket jelenti:

„*Pest*, február 22. Tegnap Pest megyében közzétették Őfelsége, a császár* kiáltványát, amelynek intézkedése szerint a jövőben Horvátország, a Szerb Vajdaság[137], valamint Bács, Torontál, Temes és Csanád megye, továbbá Erdély kincstári javai a magyar koronához tartozó egyéb kincstári javaktól elkülönítetten igazgatandók. Ugyanezen kiáltvány rendelkezése szerint a jövőben az útlevelek német nyelven állítandók ki, továbbá a régebben a határokon felállított magyar harmincadhivatalok[282] tevékenysége megszüntetendő."

Az előbbi hírek kiegészítéséül előbb hadd idézzük a magyar tudósító egyéb közléseit, amelyekből látható, hogy Debrecenben milyen kevéssé gondolnak vereségre.

„Megbízható forrásból jelenthetem Önöknek, hogy Windischgrätz herceg másodadjutánsa, Erbach gróf, fogságba esett és Debrecenbe szállíttatott.[283] A Debrecenben megjelenő »Moniteur« (»Közlöny«) február 13-i száma Kiss Ernőt mint tábornagyot említi, aki Debrecenben van. A »Wiener Zeitung« szerint ez a magyar hős már rég átállt a császáriakhoz.[284] Mészáros L. tábornok ismét hadügyminiszter.[285] A lapnak ugyanez a száma tartalmazza a képviselőház február 12-i tanácskozásait is; a legérdekesebb ebből Kossuth egy beszédének kivonata; ez arra utal, hogy az olmützi udvar[149], úgy látszik, Windischgrätz háta mögött, béketárgyalásokba bocsátkozik[286]. Február 25-éről 26-ára virradó éjjel igen sok vasúti kocsi érkezett sebesültekkel Szolnokról Pestre. Windischgrätz most Gödöllőn van, Pest mellett, de Jellachich még mindig Pesten van. Ottinger tábornok helyett a Szolnoknál álló császári sereg parancsnokságát Schlick gróf altábornagy vette át, akinek előbbi hadteste Tokajnál és a Szepességben csaknem felmorzsolódott."

Közöljük továbbá a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"-nek a délvidéki hadviselésről szóló egyik jelentését, amely annál is inkább szavahihető, mert szlávbarát lapban jelent meg[287]:

„Hiteles jelentések szerint Szeged a szerbek kezén van, akik 500 000 pengő forint sarcot vetettek ki a szegény városra; félő azonban, hogy ez

* I. Ferenc József. – *Szerk.*

a Szeged számára jelentős összeg nem az egyetlen olyan csapás, amely a lakosságot sújtani fogja. A szerbeknek sok megbosszulni valójuk van, s nincs okunk azt hinni, hogy nagylelkűen fognak bosszút állni. Már sok menekült érkezett ide a Bánátból, s elbeszéléseik nagyon is megerősítik e balsejtelmeinket. Az utak mindenütt zsúfolva vannak e szerencsétlenek sorstársaival, akik nem tudván, merre vegyék útjukat, éhezve, kétségbeesetten, hajléktalanul bolyonganak, mert kunyhójuk, amelyben tegnap még nyugodtan és gondtalanul hajtották álomra fejüket, most romhalmazzá lett! Beszéltem e menekültek egyikével; eleven leírását adta a menekülése során kiállott megpróbáltatásoknak, s elbeszélte, hogy egy helyütt éppen csak megmenekült a biztos halálból, s a másik helyen majdnem odaveszett a keze, néhány szerb ugyanis, akik rabló dühvel megrohanták, le akarták vágni a kezét, mert – nem tudták elég gyorsan lerángatni ujjáról a pecsétgyűrűjét. De nem akarom tovább zaklatni Önöket hasonló kegyetlenkedések és rémtettek felsorolásával."

És végül maga a hivatalos 25. hadijelentés, amely csupán annyit árul el, hogy Götz és Jabłonowski újra elfoglalta a továbbnyomuló Görgey tábornok által elhagyott Eperjes és Kassa városát.

„Őfőméltósága Windischgrätz herceg tábornagy f. hó 24-én elindult Budáról és főhadiszállását e napon Hatvanba, 25-én pedig Gyöngyösre helyezte át. Ezzel helyreállt az összeköttetés Schlick gróf altábornagy hadtestével. Erdélyből érkezett jelentések szerint a rendkívül tevékeny és körültekintő Urban ezredes Királynémetinél, Beszterce közelében, ismét igen szerencsés ütközetet vívott a felkelőkkel. Urban ezredes, hogy pontos híreket szerezzen a felkelők állása felől, f. hó 18-án elindult Jádról, átvonult Besztercén, Bessenyőn túl, a Királynémetire és Szeretfalvára menő utak csomópontjáig, s itt Wieser őrnagy vezetésével bekerítő hadoszlopot küldött ki Szeretfalva felé. A főerővel Királynémeti felé vonult, ott szembe találta magát a lengyel légióval[146] és szuronnyal elfoglalta a községet. Az ellenséget heves és győztes ütközetben Sajómagyaros felé szorította vissza. Ennek során foglyul ejtett egy súlyosan megsebesült felkelő ezredest, Riczkót, két tisztet és 200 főnyi legénységet, zsákmányolt három ágyút, egy szekeret, egy császári és egy felkelő-zászlót, lőszert és csomagokat. Sajnos, nekünk is volt veszteségünk: Baudissin gróf, a Savoyai-dragonyosok[270] főhadnagya, a császárért és a hazáért hősi halált halt itt. Miután a vállalkozás elérte célját, Urban ezredes visszatért állásába, Besztercére. Urban ezredes nagyon dicsérőleg szól valamennyi csapatának vitézségéről és kitartásáról, mind a galíciai határvéd-zászlóaljéról, a Károly Ferdinánd gyalogezredéről[288] és a Savoyai-dragonyosokéról, mind a harcban részt vett románokéról is.

Felső-Magyarországon Ramberg bárónak, Götz és Jabłonowski dandárából álló hadosztálya f. hó 21-én elfoglalta Eperjest és Kassát."

Sieg der Magyaren

A megírás ideje: 1849 március 5.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 március 6. (238.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A tegnapi magyar győzelmi híreket ma az osztrákok győzelmét bizonygató beszámoló követte. Az „Österreichischer Korrespondent" ezt írja Olmützből:

„Éppen most érkezett meg Olmützbe a következő sürgöny: Windischgrätz herceg tábornagy február 26-án és 27-én Kápolnánál megverte a felkelőket[289]. Az ellenség két irányba menekült. Egy teljes zászlóalja foglyul esett."

Ehhez a hírhez a következő, másfelől is megerősített sorok adják meg a kommentárt:

„A császáriak győzelmének híre március 2-án Bécsben csak tőzsdei híresztelésként volt ismeretes; *az e napon a pesti postával érkezett leveleket nem kézbesítették ki.*"

Látható, hogy a császáriak győzelmi híre magán viseli a Windischgrätz-féle diadal minden jegyét: azokat a leveleket, amelyeknek meg kellene ezt erősíteniök, Bécsben *visszatartja a posta.* Most első alkalommal kell a bécsi kormányzatnak ilyen eszközökhöz folyamodnia. Ragyogó lehetett tehát az a győzelem!

Erdélyből még nem érkeztek hírek Bem és Puchner 15-i ütközetéről. A legutóbbi jelentések csak 14-éig terjednek, de előre láttatják a magyarok másnapi győzelmét. A bécsi kőnyomatos tudósító[290] ezt írja:

„Végre ismét kaptunk közvetlenül Nagyszebenből 14-éig bezárólag kelt leveleket, de ezek egyáltalán nem megnyugtatók.

Puchner altábornagy *nyilván túl gyenge még* arra, hogy támadólag szembeszálljon a fanatikus székely csapatokkal és Bem hordáival. Úgy látszik, az orosz segítséget politikai okokból nem akarják olyan mértékben felhasználni, amint ezt a nagyhercegség[291] szomorú körülményei megkövetelnék. A nagyszebeni és brassói kereskedők levelei nagyon panaszos hangúak. Temesvárról azt jelentették Nagyszebenbe, hogy *a szerbek vonakodnak a segítségére menni Erdélynek.* Ez már Rukavina, Gläser és Todorovich tábornokok határozatlan hadmozdulataiból is kitűnik."

Kossuth újabb vereséget mért az osztrákokra, nem a csatamezőn, hanem a szatócsok pultjánál és a házaló zsidók áruládáinál. Észrevette, hogy a császáriak kénytelenek beváltani az ő egy- és kétforintos bankjegyeit, s erre rögtön 15 és 30 krajcáros pénzjegyeket készíttetett. Windischgrätz, felháborodva ezen a cs. kir. állampénztárral szemben elkövetett felségáruláson, most a következő kiáltványt adta ki:

„A Debrecenbe menekült pártütők az országnak már egyébként is oly igen megzavart viszonyait mindinkább bonyolítani meg nem szűnvén, a már engedelem s jog nélkül kibocsátott bankjegyeken kívül még 30 és 15 krajcáros jegyeket is adának ki, melyek már forgalomban is mutatkoznak. Ezen papírpénz főképpen a szegényebb s különben is majd minden kereset nélkül szűkölködő kézművesek és földművelők kezébe kerül, kiket a kártól megőrizni mindenek előtt szükséges. Azért előleg addig is, míg a magyar bankjegyek iránt rendelkezés fog tétetni, ezen egészen törvénytelen 30 és 15 krajcáros jegyeket érvény- és értékteleneknek nyilvánítom, s elfogadásukat mind a közpénztárakban, mind magánforgalomban ezennel eltiltom."[292]

Mintha bizony megakadályozhatná Windischgrätz úr a magyar bankjegyek forgalmát mindaddig, amíg Ausztria nem képes készpénzt és főleg váltópénzt forgalomba hozni![293]

Görgey, akiről a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" azt írja, hogy „nincs hadvezéri tehetsége" (!!), osztrák jelentések szerint lemondott a főparancsnokságról. Mondanunk sem kell, milyen képtelenségek az efféle híresztelések. Egyelőre az osztrák „Lloyd" alapján a következő jelentést közöljük e hozzáértő partizánvezér legutóbbi szepességi hadműveleteiről:

„F. hó 18-ig Ramberg altábornagy, aki a Szepességben a cs. kir. csapatok két dandárának a parancsnoka volt, a Götz tábornokénak és a Jabłonowski hercegének, állandó csatározást folytatott Görgey felkelő hadtestével. Görgey ugyanis Kassáról, amelynek környéke meg volt szabadítva a cs. kir. csapatoktól, csekély fedezettel útnak indította málhás szekereit a Tiszához, Debrecen felé, s hogy ezt a szállítmányt biztosítsa, egész erejét az őt követő csapatok feltartóztatására fordította; ezért Kassán alig két századnyi huszárt hagyott, s miután utóvédjét Szepesolaszitól visszaverték Margitfalváig, amely összecsapás során a cs. kir. vadászok öt ágyút zsákmányoltak (!), főerejét erre az útra összpontosította, amely a Hernád folyó völgyében szűk szorost alkotva, erős akadálya volt a cs. kir. csapatok előnyomulásának. Az Eperjes felé vezető úton a magyarok kisebb hadteste gyorsabban vonult vissza, mert attól tartott, hogy a volt kassai helyőrség a hegyi úton elvágja őket. A magyar *gyalogság* általában rettenetesen rossz, nemcsak azért, mert kiképzetlen és fegyelmezetlen – hiszen ezeket a fogyatékosságaikat valamelyest pó-

tolná *a magyarokra jellemző testi ügyesség és a csatában tanúsított halálmegvetésük* –, hanem főként azért, mert ügyetlen, gyáva, *a világ minden tájáról összeverődött tisztjeik vannak*, akik nem keltenek bizalmat a legénységben. Ezzel szemben a *huszárok* – noha többnyire altisztekből előléptetett, tudatlan, de legalább rettenthetetlen tisztjeik vannak – továbbra is megőrizték hagyományos hősiességüket; itt, a hegyek közt kevéssé voltak felhasználhatók, de gyakran leszálltak lovukról, hogy fedezzék az ágyúkat és bátorságot öntsenek a többiekbe; előőrsként vakmerők és sok dolgot adnak a cs. kir. csapatoknak.

A felkelők és a cs. kir. csapatok összecsapásai ezen a tájon lövészcsatározásokra és tüzérségi sortüzekre korlátozódtak; mihelyt a zászlóaljak közelebb nyomultak, a felkelők visszavonultak, f. hó 19-én Kassán egyesültek, s aztán erőltetett menetben igyekeztek elérni a Tiszát, hogy vagy Dembińskivel egyesüljenek, vagy Debrecenbe *meneküljenek* (!).

A kassaiak a felkelők fogadtatására kivilágították a várost, fáklyásmenettel fogadták Görgeyt, és ezzel megmenekültek az olyan sarctól, amilyent Eperjesre vetettek ki. Most elmenekültek a kellemetlen vendégek, s a cs. kir. csapatok f. hó 19-én ismét megszállták Eperjest, tegnapelőtt pedig Kassát. Szentpéter faluban, Eperjes és Kassa között, ahol a parasztok néhány huszárt foglyul ejtettek és a hegyeken át a cs. kir. csapatokhoz vittek, a lázadók a községi bírót és az egyik esküdtet büntetésül agyonlőtték. Mi, cipszerek, aránylag jól megúsztuk, csak a kassai hegyi út mentén levő községek szenvedtek sok kárt a gyakori csetepaték során, s Igló városán állt bosszút hűtlensége miatt Kiesewetter császári őrnagy, előbb említett támadásával; a várost most Štúr vezetésével a szlovák népfelkelők[130] négy százada tartja megszállva, ami persze kellemességben nem hasonlítható össze a császári csapatok által való megszállással; **mindnyájunkat nyugtalanít azonban, hogy Aulich felkelő ezredessel az élén Lublón van a lázadók egy alakulata, amely, úgy látszik, a császári hadsereg hátában akar tevékenykedni**, mert hol itt, hol ott látnak felbukkanni huszárokat; de vigasztalásunkra Galíciából Bártfán át 4000 fővel bevonult Vogl tábornok, aki bizonyára hamarosan kiűzi majd (?) a határ menti hegyekből ezeket a hordákat."

Ennek ellenpárjaként közöljük a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" következő, a délszláv bonyodalmakról szóló zágrábi jelentését:

„*Zágráb*, február 25. A »Napredak« legújabb száma a Karlócára kimondott ostromállapot okait fejtegeti; ahhoz a nézethez csatlakozik, hogy a központi bizottság* tevékenysége szolgált e katonás rendszabály indítékául[230].

* *Értsd*: a főodbor[137] – *Szerk.*

A »Napredak« nem hibáztatja a pátriárkát*, akinek intézkedésére kihirdették Karlócán a hadiállapotot; a nevezett lap beszámol továbbá arról, hogy jelenleg a pátriárka egyedül uralkodik, mivel az odbor (a központi bizottság) lemondott funkciójáról és tartózkodik a Vajdaság igazgatásába való minden nyilvános beavatkozástól. E lapból ítélve a Rajachich és Stratimirovich közötti nézeteltérések még korántsem szűntek meg. Ezt állítja a szerb alkotmánybizottság egy ide érkezett tagja is, aki nem a legbíztatóbb képet festette a vajdasági helyzetről. Az ő közlései alapján van módom elmondani Önöknek egyet-mást a dolgok ottani állásáról. A nép *zömében Stratimirovich mellett áll*, csak a Szerémség és a pétervároradi határőrvidék idegenkedik tőle; itt az ezredparancsnokká választott és a pátriárka által megerősített Radosavljevich teljesen megbénította Stratimirovich törekvéseit. A pátriárkát a Vajdaság polgári kormányzójává nevezték ki, és ami egy kissé furcsán hangzik, katonai vezetőjévé is. Bebizonyosodott, hogy Rajachich *több ízben konfliktusba került a temesvári főhadparancsnokkal*** , akivel egyébként baráti viszonyban állt. Az utóbbi minden erejével arra törekszik, hogy maga alá rendelje a bánáti határőrvidéket és *ismét bevezesse ott a régi katonai kormányzatot*[294]. Egyáltalában, azt mondják, megegyezés jött létre több magas rangú tiszt közt, akik *kizárólag arra törekszenek, hogy mindenütt akadályokat gördítsenek a szerbek útjába.* Állítólag Rukavina és Todorovich áll az élén ennek a szerbellenes klikknek. Az utóbbi a maga mogorva, visszataszító viselkedésével és szélsőségesen »fekete-sárga«[142] nézeteivel minden rokonszenvet elveszített; annyira türelmetlen mindenkivel szemben, aki nem cs. kir. kardbojtot visel, hogy a szerb nemzeti alakulatok tisztjeinek csak káplári zsoldot akart engedélyezni. – A szerb alkotmánybizottság nemrég kezdte meg munkáját; tárgyalásainak első eredménye egy vajdasági választási törvény, amely már teljesen ki van dolgozva."

Furcsa dolgokat él még meg az „összmonarchia", ha egyszer kirobban majd az a pánszláv zenebona, amely most mindenütt erjed Ausztria szláv vidékein!

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 6.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 7. (239.) sz.

Jelzés: *

* Rajachich. – *Szerk.*

** Rukavina. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A „Kölnische Zeitung" hadijelentései

A „Kölnische Zeitung" tegnap örömünnepet ült, bár örömét, sajnos, csorbította némi erkölcsi felháborodás. Az örömet a Windischgrätz állítólagos győzelméről szóló olmützi sürgöny szerezte; az erkölcsi felháborodást pedig természetesen megint csak mi keltettük benne, a magyar jelentések kisebb vagy nagyobb szavahihetőségére vonatkozó megjegyzéseinkkel. Hát hogyne! Ez a semmirevaló lap, a „Neue Rheinische Zeitung", azt merészkedik állítani, hogy a „Kölnische Zeitung" *„eddig még egyetlenegy hencegést sem tudott rábizonyítani* a magyar jelentésekre", ő maga viszont, a „Neue Rheinische Zeitung", „kritikailag vizsgálta meg ezek szavahihetőségét".* S utána három felkiáltójel, egyik dühösebb és felháborodottabb, mint a másik.

Ne zavarjuk meg a szomszédos publicista szent buzgalmát, amellyel igazságért, jogért és Windischgrätzért küzd. Mára elégedjünk meg azzal – mivel a magyarországi hírek nagyon soványak –, hogy „kritikailag megvizsgáljuk" a „Kölnische Zeitung" tegnapi jelentéseinek „szavahihetőségét".

A „Kölnische Zeitung" fontoskodva rögtön így kezdi: „Ma módunk van rá, hogy *bizonyosabbat* közöljünk mindkét hadszíntérről." Mégpedig a következőt: „Ma úgy állunk a »Breslauer Zeitung« hosszú magyar győzelmi jelentésével, ahogyan általában szoktunk állni ezekkel a jelentésekkel: ismét meg kell állapítanunk, hogy nem egyéb, mint *nevetséges hencegés*. Windischgrätz állítólagos *veresége* az *ő győzelmévé* változik át[289], abból pedig, hogy Bem *bevette Nagyszebent, egy szó sem igaz.*"[278]

Ez már aztán nagyszerűen hangzik. A szomszédos publicista itt egy csapásra mindjárt két vaskos „hencegést" bizonyítana rá a magyar jelentésre – bocsánat: közölne utólag olvasóival az osztrák lapokból.

Vizsgáljuk meg azonban részleteiben a dolgot.

Először is: kinyomatja az ismert olmützi sürgönyt, mégpedig olyan

* *V. ö. 170. old. – Szerk.*

tekintélyként, amelyhez nem is fér kétség. Mi azonban azt kérdezzük: miért nem tartja a diadalmaskodó „Kölnische" célszerűnek, hogy közöljön egy olyan hírt, amely egészen sajátos színezetet ad ennek a táviratnak? Ugyanazon a napon, amelyen a bécsi kormány elterjesztette Bécsben a Windischgrätz állítólagos győzelméről szóló hírt, *visszatartotta a postán a Pestről érkezett összes leveleket és újságokat*. Feltehetőleg a hazai fegyverek hatalmas győzelme miatt érzett örömében tette ezt. Ahogyan mi olvastuk, úgy a „Kölnische Zeitung"-nak is olvasnia kellett ezt a hírt legalább egy féltucat keletnémet lapban. De hogy ne zavarja olvasóinak a „német fegyverek" győzelme miatt érzett örömét, úgy tesz, mint az osztrák kormány: visszatartja ezt a hírt. Példa ez arra, hogyan „vizsgálja meg kritikailag" a „Kölnische Zeitung" az osztrák győzelmi sürgönyök „szavahihetőségét".

Menjünk tovább. Kápolnánál állítólag vereséget szenvedtek a magyarok. Ez „jellemző": „Kápolna még Gyöngyöstől is keletebbre van; a magyarok tehát teljes *visszavonulásban* voltak". Aki „visszavonulásban van", gondolja a derék „Kölnische", annak feltétlenül vereséget kellett szenvednie! A szomszédos publicista végre rápillant egyszer a térképre, s fölfedezi, hogy a magyaroknak Kápolnánál vereséget kellett szenvedniök, mert „Kápolna még Gyöngyöstől is keletebbre van"! Valóban, ez igen „jellemző"!

Továbbá: A „Schlesische Zeitung"-nak, amelynek tudósítója egyébként még semmit sem tud a végbement ütközetről, *ehhez* (!) a következőt jelentik Bécsből: „A magyarok minden oldalon ismét visszavonultak, Windischgrätz herceg át fog kelni a Tiszán és *Debrecen* felé fog vonulni. Nemsokára be kell következnie a nagy ütközetnek, különben (!) elvész Debrecen, feloszlik a csonka parlament[158], és ezzel az egész felkelés befejeződik."

„Windischgrätz herceg át *fog* kelni a Tiszán és Debrecen felé *fog* vonulni." Ezt Windischgrätz herceg mondja, és minden tisztességes embernek kötelessége, hogy higgyen az ő szavának. „Windischgrätz herceg *fog*"! Most már, hála az égnek, vagy hat hete annak, hogy „Windischgrätz herceg át *fog* kelni a Tiszán" és „Debrecen felé *fog* vonulni", de ő még mindig ott van, ahol eddig. Ha azonban, mint a szomszédos publicista is, meg tudjuk különböztetni a „bizonyosabbat" a „nevetséges hencegésektől", akkor „Windischgrätz hercegnek" azzal a kijelentésével, hogy ő „át *fog* kelni a Tiszán" és „Debrecen felé *fog* vonulni", az egész magyar háború véget ért. „Elvész Debrecen, feloszlik a csonka parlament, és ezzel az egész felkelés befejeződik." Egy szempillantás alatt megvan az egész. A szomszédos publicista, aki már oly sokszor „átkelt" a Tiszán és elfoglalta Debrecent, akinek a jelentései szerint már több magyar esett el, mint amennyi lakosa egész Magyarországnak van, és aki már négy héttel ezelőtt ujjongott: „a magyar-

országi háború a vége felé jár" – ugyanez a publicista hosszabb csüggedtségéből hirtelen felvillanyozódott és újra azt kiáltja: „a háború a vége felé jár, parturiunt montes"* stb., s ez nem „nevetséges hencegés", hanem valami „bizonyosabb"!

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" veszélyes konkurrense a „Kölnische Zeitung"-nak abban, hogy ilyen módon arattasson győzelmeket az osztrákokkal. Így például ma ezt jelenti Pestről:

„A cs. kir. csapatok egy erdélyi veresége, amelyet gyalázatos árulás okozott, *a másik oldalon kiegyenlítődik azzal, hogy Komáromot most erősen támadják* és már ágyúzták is."

„Ennyit a háború fő hadszínteréről. Az osztrákoknak ezzel a megújult *offenzívájával* a magyar háború itt *második szakaszába* lép."

Nagyjából mindegy, hogy hányadik „szakaszába" lépteti szomszédunk a magyar háborút. Érdekesebb volna a válasz erre a kérdésre: hányadik „szakaszába" lépett a „Kölnische Zeitung"-nak a magyar háború*ról* való beszámolása?

Mi rögtön a háború kezdetén, még mielőtt az osztrákok Pestre értek, felhívtuk a figyelmet arra, hogy a tulajdonképpeni küzdőtér csak Pest mögött, a Duna és a Tisza között kezdődik, és a végső döntés színtere magánál a Tiszánál, sőt talán a Tiszántúlon van. Már akkor rámutattunk arra, hogy a magyarok különleges katonai erényei, az osztrákok specifikus fogyatékosságai, az élelmezés nehézsége, a terep egész jellege mind arra a tájra utalják a magyarokat.** Több ízben és még néhány nappal ezelőtt is rámutattunk arra, hogy a magyaroknak a Tiszához való összes „visszavonulásai" mind nem döntenek el semmit, mert éppen a Tisza az ő természetes védelmi vonaluk, amely mögött egyelőre még szinte megtámadhatatlanok. Ismételjük: minél messzebb nyomul előre Windischgrätz, annál nehezebb lesz a helyzete, annál gyengébb a hadserege, annál nagyobb a magyarok győzelmi esélye. Nem is szólva arról, hogy minél későbbre tolódik el a döntés, annál több idejük van a magyaroknak fiatal hadseregük felfegyverzésére, megszervezésére és megerősítésére, a császáriak helyzete viszont inkább romlik, mint javul.

Feltéve tehát, hogy az osztrákok vereségéről szóló magyar hír valóban nem igaz, az osztrákok „győzelme" akkor is csak azokra a nagyon jelentéktelen ütközetekre vonatkoznék, amelyeket a magyar utóvéddel vívtak; ennek kellett fedeznie a főseregnek a Tiszához és a Hernádhoz való vissza-

* – „vajúdnak a hegyek" (*v. ö. 93. old.*) – *Szerk.*

** *V. ö. 93–96. old.* – *Szerk.*

vonulását. Olyan hadvezér, mint Dembiński, hacsak nem *egészen biztos* a dolgában, nem bocsátkozik egy folyó *előtt* döntő ütközetbe, amikor e folyó *mögött* sokkal jobban megvívhatja.

De mint mondtuk, mostanáig nincs semmi hír, és sem a magyar jelentés, sem a sürgöny nincs sehonnan sem megerősítve. A bécsi leveleket és újságokat nem kaptuk meg, a breslaui lapok, hétfői szám híján, szintén elmaradtak, a berlini lapok semmi újat nem írnak, a lipcseiek és a prágaiak, amelyek egy nappal később közlik a híreket, csak 27-i pesti leveleket tartalmaznak, amelyek még semmit sem tudnak a 26-án megkezdődött harcról, s ami mindenesetre feltűnő, az olmützi győzelmi táviratot sem közlik.

Most tovább: „Erdélyből *nincsenek* közelebbi hírek."

Az a hír, hogy nincsenek hírek, kétségtelenül nagyon „bizonyos"! Kiváló módja ez annak, hogy megcáfolják a magyarok „nevetséges hencegéseit"!

„A »Breslauer Zeitung«, amely egyáltalán nem pártatlan (milyen naiv megjegyzés ez magyarfaló szomszédunk szájából!), az osztrákok azelőtt *mindenesetre igen kellemetlen*, de az utóbbi időben *mégis csak* javult helyzetét *bizonnyal túl vigasztalannak* festi." „Mégis csak, bizonnyal"! „Az osztrákok *mégis csak* javult helyzete"! „*Bizonnyal* túl vigasztalannak festi"! Furcsa módon „bizonyosabbak" ezek a hírek, amelyekben semmi sem „bizonyos", csak az a siránkozó beismerés, hogy az osztrákok helyzete „*azelőtt mindenesetre igen kellemetlen*" volt!

„A Nagyszeben elfoglalásáról szóló históriát a magyarok találták ki; a dolog ugyanis állítólag február 15-én esett meg, de a bécsi »Lloyd« hasábjain van egy február 16-i nagyszebeni levél, amelynek írója semmit sem tud a város állítólagos elfoglalásáról, sőt ellenkezőleg" stb.

És ez a nagyszebeni levél, amely állítólag 16-án kelt, egyáltalán semmit sem tud a megvert Puchner sorsáról, aki 12-én gyűjtötte újra össze csapatait Nagyszeben előtt, semmit sem tud a Szászsebesen át előnyomuló Bem helyzetéről, hanem csak fecseg a székelyek portyázásairól, arról a néhány napról, amelyet még ki kell bírni addig, amíg „a győzelmes cs. kir. haderő, amely egyre közelebb és szorosabban zárkózik fel minden oldalról" (honnan?), megszünteti a veszélyt stb. Röviden: ez a levél valóban semmi olyasmit nem mond, amit már rég ne tudnánk, és magán viseli egy Bécsben fabrikált irodalmány minden ismertetőjelét. De hát miért nincsenek hivatalos vagy félhivatalos jelentések, ha magánlapoknak vannak 16-i híreik Nagyszebenből? És ilyen fiktív írásra alapítja szilárd hitét a „Kölnische Zeitung"! Ilyen adatok alapján „vizsgálja meg kritikailag" a magyar jelentések „nevetséges hencegéseit"!

Ezenkívül közöl még a „Kölnische" néhány gúnyos pletykát a komáromi tisztek működvelő színházáról, Görgey állítólagos lemondásáról, Nugent „szándékairól" stb., s végül, mint mindig, közli „az osztrák sajtó *egy sor figyelemreméltó véleményét* az oroszok bevonulásáról". Amikor megbénul ezekben az urakban a saját véleményalkotás képessége, akkor a kellő időben mindig jelentkezik ez a sor figyelemreméltó vélemény, amelyet tetszés szerint kinyomathatnak.

Ilyenek hát a „Kölnische Zeitung" szerkesztőségében ülő urak. Gyávák lévén ahhoz, hogy valami olyan polémiába bocsátkozzanak, amely teljesen felfedné ürességüket, tudatlanságukat, gondolatnélküliségüket, ez az írói lumpenproletariátus arra törekszik, hogy minden ütlegért, amelyet ő kap, a roppant túlerő ellen harcoló kis magyar népen adja ki mérgét. Hogy ennek az ötmilliónyi hős népnek, amelynek ráadásul még csupa áruló tisztje volt, Ausztria és Oroszország egész ereje ellen, egész fanatizált nemzetek ellen kell védekeznie, hogy olyan egyenlőtlen harcot vállal, amelyhez képest gyermekjáték volt a francia forradalmi háború – mit érdekli ez a „Kölnische Zeitung"-ot? Eleinte „gyáváknak", „szájhősöknek" és más efféléknek becsmérelte a magyarokat, s amikor aztán ezek a „gyávák" az egész hatalmas Ausztriát megfutamították, amikor rákényszerítették, hogy mint valami hatodrendű országocska, az oroszoknál könyörögjön alázatosan segítségért a néhány milliónyi magyarral szemben, amikor 20 000 orosz[210] vetette latba súlyát Ausztria érdekében, akkor ez a tisztes lapocska nem tudta fékezni ujjongását! És még most is, mihelyt csak a legcsekélyebb olyan hír is érkezik, amely valamennyire kedvező a császári pribékek számára, öröm uralkodik a „Kölnische Zeitung" hasábjain, ujjong a lap a nyomasztó túlerő győzelmén, gyönyörködik egy hős lelkű kis nemzetnek Európa két legnagyobb hatalma ellen vívott élethalálharcában!

1831-ben, mikor még cenzúra volt, egyetlen német lap sem merte ujjongva üdvözölni az oroszokat, akik egyre szorosabbra vonták a gyűrűt Varsó körül.[295] Akkor mindenki Lengyelországgal érzett, s aki nem, az legalább hallgatott. Ma azonban sajtószabadság van nálunk, és a „Kölnische Zeitung" akadálytalanul és a legbrutálisabban vághatja a magyarok arcába a maga egész aljas ostobaságát.

Die Kriegsberichte der „Kölnische Zeitung"

A megírás ideje: 1849 március 7.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 8. (240.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[Az osztrák hadvezetés 26. hadijelentése]

Az imént, az előző cikk megírása után kaptuk az alábbi, a 26. hadijelentést, amelyben a vitéz Windischgrätz végre felvilágosítást nyújt sürgönyileg már hírül adott ragyogó kápolnai győzelméről[289]:

„Windischgrätz tábornagy Gyöngyösről azt a parancsot adta Schlick altábornagynak, hogy Pétervásáráról kiindulva Verpeléten át február 26-án csatlakozzék a főserehez, hogy egyesült erőkkel megtámadják a felkelőket. Február 26-án Wrbna altábornagy és Schwarzenberg altábornagy hadteste Kápolna előtt beleütközött az ellenségbe. Ez kezdetben balszárnyunkat látszott fenyegetni, s két zászlóaljjal megszállt egy erdős magaslatot. Innen azonban szuronyrohammal elűztük. Erre centrumunkat próbálta áttörni lovasságával, de itt is visszaszoríttatott, és minden ponton visszavonult Kápolna és Kál felé. A sötétség beállta erre a napra véget vetett az ütközetnek. 27-én reggel Windischgrätz tábornagy elrendelte a támadás folytatását, miután megtudta, hogy késve megérkezett Schlick altábornagy, akit feltartóztattak az ellenség által megszállt szűk siroki szorosban, amelyet csak kemény harc árán keríthetett hatalmába. Ő Verpelétig szorította vissza az ellenséget; ott ez megállt és csak heves küzdelem után adta fel ezt a helységet. Az ellenség megpróbálta visszafoglalni Kápolnát és sok löveggel két támadást intézett ellene, de sikertelenül. Egész napi harc után a felkelők visszavonultak és Maklárnál foglaltak állást. Kápolna bevétele során a templomot védő Zanini-zászlóalj fogságba esett[296]. Az ellenség vesztesége 200–300 halott és 900–1000 fogoly volt; a cs. kir. csapatoké kisebb, bár még nem állapítható meg pontosan."

Ebből a hadijelentésből kitűnik:

1. Hogy a *magyarok*, mint a magyar „hencegés" *teljesen helyesen* állapítja meg, 26-án valóban *eredményeket értek el Windischgrätzcel szemben*. Ha ugyanis igaz volna az, amit a hadijelentés állít, hogy a császáriak 26-án győzelmet arattak, akkor másnap, a Schlick–Schulzig-hadtesttel megerősödve, érzékeny vereséget tudtak volna mérni a magyarokra.

2. Hogy Windischgrätz *„győzelme"* egy nagyon jelentéktelen ütközetre

korlátozódik, amint ezt a magyar részről elesettek csekély száma bizonyítja. Két napig tartó csatában 300 fő! Ami a fogságba esett zászlóaljat illeti, ez nem sokat mond.

A magyar seregben a tisztek között még mindig vannak főnemesi árulók, akik csak az alkalmat várják csapataik olyan felállítására, hogy ők tisztességgel megadhassák magukat. A magyar katonák halálmegvető bátorsága még kedvez is az ilyen árulásnak.

3. Az is nagyon „jellemző", hogy a császáriak ilyen pontosan ismerik a *magyarok* veszteségeit, a *magukéit* viszont még nem állapították meg.

4. Ami végül a császáriak által valóban kivívott eredményeket illeti, ezek *pontosan egy mérföldnyi terület meghódítására* korlátozódnak. A magyarok Kápolnánál és Verpelétnél vették fel a harcot, most pedig Maklárnál állnak, amely egy mérfölddel van távolabb keletre. A Maklártól egy mérföldnyire északra levő Eger is nyilvánvalóan a magyarok kezén van még és az ő jobbszárnyukat támogatja; máskülönben a hadijelentés már a kellő ujjongással világgá kürtölné e fontos város visszafoglalását.

5. Mindent összevéve: a magyarok, miután Pest kapui előtt expedíciójuk célját elérték, visszavonultak, anélkül, hogy döntő csatába bocsátkoztak volna egy számukra kevéssé kedvező terepen. Csak addig harcoltak, ameddig ez szükséges volt ahhoz, hogy fedezzék a Tiszához és a Hernádhoz való elvonulásukat és tisztes távolságban tartsák a császáriakat. Ezt a céljukat *tökéletesen elérték*.

Ezt bizonyítja a hadijelentés egész hangja s az a tény, hogy a császáriak, saját közlésük szerint, csak egy mérfölddel jutottak előbbre. A magyarok előnyomulása, amellyel 6 mérföldnyire megközelítették Pestet, az erkölcsi hatástól eltekintve azzal az eredménnyel járt, hogy Görgey egyesült a főseregge, s a Hernád, a Tisza és a Kárpátok közötti megyék meg vannak tisztítva az osztrákoktól. A magyarok jobbszárnyukkal a Kárpátokra támaszkodhatnak és közvetlen kapcsolatba léphetnek a galíciai forradalmárokkal[297]; Schlicket elvonták operációs bázisától (Galíciától), s ezzel arra kényszerítették az osztrákokat, hogy egész haditervüket megváltoztassák.

A „Kölnische Zeitung", amelynek tudvalevőleg vannak 16-i értesülései Erdélyből, annyit mégis elárulhatna nekünk, hogy miért nem ejt a hadijelentés egy szót sem a 16-ig Nagyszeben előtt történtekről.

A megírás ideje: 1849 március 7.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 8. (240.) sz. és ennek melléklete
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Tegnap már közöltük a legutóbbi (26.) hadijelentést, egy bécsi kőnyomatos tudósító[290] kivonatában*. Ma a hadijelentés egész szövege rendelkezésünkre áll.

Bármennyire igyekszik is Windischgrätz, hogy a Kápolnánál vívott ütközeteknek egy nagy csata jellegét adja[289], bárhogyan dobálózik is szuronyrohamokkal, lovassági támadásokkal, ágyúzásokkal stb., a foglyok és halottak száma, amelyet ő maga adott meg, rácáfol. 200–300 halott a magyarok részéről egy kétnapos nagy csatában, amelyben „minden ponton az ellenség *főerejével* álltunk szemben"! Látható, hogy magyar részről csak néhány hadtestet vetettek be az ütközetbe, azokat, amelyeknek, mint már tegnap mondottuk, csupán a fősereg visszavonulását kellett fedezniök és az osztrákokat tisztes távolságban tartaniok. Két nagy hadsereg csatájában ugyanis, kiváltképp, ha két napig tart, sokkal nagyobbak a veszteségek, mint néhány száz fő.

Még nevetségesebben nagyzol azonban Windischgrätz akkor, amikor a magyarok „*számszerű erőfölényéről*" beszél. A magyarországi háború már régen befejeződött volna, ha a kis magyar nép csak a császáriakkal való „*számszerű*" *egyenlőséget* is elérhette volna; de számszerű erőfölény! Az 5 millió erőfölénye a 31 millióval szemben!

Egy tudósító még odáig is elmegy, hogy azt állítja: Kápolnánál 27 000 osztrák kétszer annyi magyart győzött le! De ráadásul ez a jelentés olyan figyelemreméltó ügyességgel és szavahihetőséggel van megfogalmazva, hogy ugyanakkor azt mondja: az Eger felé visszahúzódott magyarokat Götz fogadta ott. Pedig tudjuk, hogy Götz onnan mintegy 30 mérföldnyire, Kassa és Eperjes környékén kószál, s most lám, hirtelen Egerig masírozott!

Máskülönben a hadijelentés semmi újdonságot nem tartalmaz, s nyugodtan félretehetjük.

Nézzük most Erdélyt. Itt Bem valóban nem foglalta el Nagyszebent,

---

* *V. ö. 184. old. – Szerk.*

mégpedig igen egyszerű okokból. A Magyarországról hozzá csatlakozott 4000 főnyi[267] oszloppal gyarapodva, a Maros mentén felfelé vonult, *hogy egyesüljön a székely népfelkelőkkel.* Amíg ő Szászsebesről Medgyesen át előrenyomult, a székelyek a másik oldalról eléje mentek és 16-án 7000 főnyi erővel bevették Segesvárt. A város helyőrsége és polgárőrségének[298] egy része Nagyszeben felé menekült; Bem üldözte őket, és egy 18-án kelt nagyszebeni levél szerint most ismét e város közelében van. Egy jelentés szerint Puchner már kivonult onnan.

Ez azt jelenti, hogy Bem ismét egy olyan diadalutat hajt végre Erdélyben, mint amilyennel már több ízben is annyira kitüntette magát. A moldvai határ közvetlen közelében élő rettenthetetlen székelyekhez fűződő összeköttetése, amelyet Puchner és az oroszok átmenetileg fenyegettek, már helyreállott; a Szászföld roppant nagy veszélyben van, *„a Szászföld kulcsai most az ő kezében vannak"*.

A szászok egyébként azt panaszolják, hogy nincs jó felső vezetés, s a románokból hiányzik a bátorság. Az utóbbiak állítólag nagyon gyáván viselkednek. Egy jelentés azt mondja:

„Csak a jó felső vezetés hiányzik, meg az oláh csapatrészek bátorsága és kitartása. Eddig minden elveszett ütközetért az oláhok felelősek. Vízaknánál a reguláris oláh katonaság[269] az első ágyúlövésre hasra vágódott, Brassónál pedig az oroszokat kellett mögéjük állítani, nehogy elfussanak. De ha már meg van nyerve a csata, a zsákmányolásban mindig ők az elsők és a legkegyetlenebbek, és sem az ellenséget nem kímélik, sem a csatatéren heverő sebesült barátot."

Látjuk, micsoda rablóbandát használ fel a cs. kir. rezsim, hogy fenntartsa tekintélyét. Egyébként a „Siebenbürger Bote"[299] a következő cs. kir. segélycsapatokat várja:

„Beérkezett hírek szerint az Erdélybe szánt hadtest Gläser, Todorovich és Mengen tábornokok vezetése alatt a következő csapatokból áll: 8 zászlóaljnyi Leiningen-[206] és Rukavina-gyalogos[300], illetve péterváradi, román[234], illír- és német-bánsági[233] határőr, 5 dzsidás-század, 300 szerb lovas, 80 szerezsán[301], 1 röppentyűs üteg, 1 lovasüteg, 2 gyalogüteg, 5 szerb ágyú. Összesen 15 000 fő."

Jó néhány miatyánkot el kell még mondaniok az erdélyi flamandoknak[271], amíg ez az állítólagos 15 000 fő megérkezik. Damjanich és Vetter sajnos túl sok tennivalót ad nekik az Alsó-Marosnál[302], ezért Erdélyt az oroszoknak engedik át.

A bánáti hadszíntéren kevés az újság. A szerbek a következő újabb hőstettekkel dicsekszenek:

„Szabadkát bevették a szerbek, és a Száva mellékéről 25-éről azt jelentik, hogy Futaknál ütközet folyt a szerémségi tartományi zászlóaljak és Újvidék magyar helyőrsége között, s az utóbbiak felégették az említett községet."

Ne firtassuk, mennyi az igaz ebből. Ugyanakkor arról értesülünk, hogy Nugent, a nagy hős, akiről azt hittük, hogy már rég az Alsó-Tiszánál vagy Pétervárad környékén van, még a Dunát sem lépte át, hanem *csak most* „szándékszik Mohácsnál átkelni" ezen a folyamon.

S amíg ő ilyen tervekkel szórakozik, addig a magyarok egészen közel hozzá, Tolna megyében, a Duna *jobb* partján, Buda háta mögött, a legnagyobb arcátlanságokat engedik meg maguknak. Itt, olyan vidéken, amelyet már annyiszor „megtisztítottak" a cs. kir. csapatok, egyszerre csak megjelenik gerillavezérként a rég eltűntnek vélt Perczel, s az egész környéket megmozgatja[303]. Halljuk csak:

„E mozgolódás következtében Bátaszéken foglyul ejtettek egy császári tisztet, Pakson feltartóztattak egy császári futárt, és lefegyverezték kétfőnyi kíséretét. A dombóvári járásban Esterházy herceg minden szarvasmarháját levágták. Lacházán is, éppen vásárkor, megjelent karikás ostorral 50 felkelő Dunavecséről és Soltról, s lefoglalta az összes eladásra felhajtott barmokat."

Ezek a mai hírek. Windischgrätz győzelme egy céltalan és eredménytelen támadássá zsugorodik össze, Bem erdélyi hadműveletei ugyanolyan ügyesek, mint amilyen eredményesek, a Bánátban a szerbek még mindig tanácstalanul állnak a Maros előtt, Nugent még mindig nem képes rá, hogy a Dunán át benyomuljon a Bánátba, a Dráva és a Duna közötti terület a császáriak elleni felkelésre készül — a legutóbbi jelentések alapján ebben foglalható össze a hadviselő felek helyzete.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 8.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 9. (241.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A 27. hadijelentés – Hadi hírek

Ma újabb osztrák hadijelentést kaptunk. Mielőtt azonban belemennénk, néhány szóval visszatérünk a kápolnai ütközetre[289] és közöljük az augsburgi Metternich-újságnak[17] néhány olyan megjegyzését, amely *ennek* a lapnak a szájából mindenesetre igen „jellemző". Ez az egyébként annyira feketesárga érzületű[142] lap a következőképpen panaszkodik:

„Sajnos az erről közzétett hadijelentésből (l. lejjebb), mint a magyar hadjáratról szóló legtöbb ilyen jelentésből, megint nagyon lényeges dolgok hiányzanak: nem tudjuk meg a harcban szemben álló haderők nagyságát, sem az ellenség eddigi hadmozdulatait, sem azt, hogy milyen egységekből álltak az ellenséges erők, sem vezetőik nevét, de még csak főparancsnokukét sem. Pedig egyébként jó néhány részletet tartalmaz a jelentés, s köztük fölöslegeseket is."

És tovább: „Ugyanilyen figyelemreméltó, hogy a kápolnai csatáról szóló jelentés is az ellenség erőfölényéről beszél, jóllehet ott Windischgrätz és Schlick egyesített hadtestei harcoltak. A tábornagynak legalább 100 000–120 000 fő áll a parancsnoksága alatt Magyarországon. Ez a haderő persze nagy területen oszlik meg az országban, s Windischgrätznek arra kell törekednie, hogy a különféle alakulatok nagy ívben vegyék körül az ellenséget. De a magyarok sem operálhatnak koncentrált erőkkel egyetlen középpontból; Komárom, Pétervárad, Szeged stb. még tartja magát, a Bánátban, Erdélyben és a Tiszánál még folyik a harc. A bécsi, a zágrábi és a temesvári lapokban *hiába* keresünk eligazítást ezekről a feltoluló kérdésekről."

Az augsburgi statáriális újság[143] e kételyei után részünkről minden megjegyzés fölösleges volna. Vegyük most a 27. hadijelentést:

„26-án és 27-én az Őfőméltósága Windischgrätz herceg tábornagy parancsnoksága alatt előrenyomuló fősereg hadoszlopának élcsapatai megtámadták a lázadókat és visszavetették őket a Tarna mögötti, Kápolna és Kál közötti állásaikból. Schlick altábornagy hadoszlopai, amelyek Verpelét és Eger felé nyomultak előre, oldalba kapták az ellenséget és ezzel a sikeres

hadmozdulattal veszélyeztették Miskolc és Tokaj felé vezető visszavonulási vonalukat. 28-án a tábornagy az egész vonalon előrenyomult, s főhadiszállását e napon Maklárra helyezte át, amelyet az ellenség éppen akkor hagyott el, visszavonulva Mezőkövesd felé. – Gyorsan követve az ellenség sürgős visszavonulását, a Károly porosz herceg vértesezrede[304] Mezőkövesd közelében szembe találta magát az ellenség itt összetorlódott utóvédjével, s kemény lovassági ütközet bontakozott ki, amelyet Wyss és Montenuovo felnyomuló dandárja is támogatott. Ebben az első ütközetben egy őrnagy, Holstein herceg[305] és két más tiszt megsebesült. Március 1-én a tábornagy az arcvonal egész hosszában nagy felderítést végeztetett a Mezőkövesdtől Szentistvánon át a Tiszáig nyúló egész síkságon, ez azonban a nagy köd és a havazás miatt nem járt a kellő eredménnyel. – Schlick altábornagy hadteste ezalatt mindig az ellenség jobbszárnyán manőverezett, s ezért ez kénytelen volt még e nap folyamán kiüríteni Mezőkövesdet, s visszavonulni Mezőszemerén és Egerfarmoson át Poroszló felé. Schlick altábornagy hadtestének Deym-dandárja elfoglalta Mezőkövesdet. – Dél felé, amikor egy kissé felszállt a köd, a felderítő előőrsök jelentették, hogy az ellenség elvonul a Tisza és a tiszafüredi átkelőhely felé. A tábornagy 3 dandárt azonnal az ellenség visszavonulási útvonalára irányított, s Mezőszemerénél el is érte annak utóvédjét. – Egerfarmosnál az ellenség ismét megpróbált ellenállást tanúsítani, de ezt letörték, s győztes csapataink estére elfoglalták a községet. Ugyanakkor a tábornagy az első hadtest Zeisberg tábornok parancsnoksága alatt álló dandárát elküldte Besenyőről* a Poroszlóra vezető útra, és 2-án reggel, amikorról a maklári főhadiszállás legutóbbi jelentései keltek, az egész hadsereg előrenyomulóban volt a Tisza felé."

Mint előre látható volt, a magyarok megint visszavonultak a Tisza mögé. Mi százszor is megmondtuk: felelőtlen könnyelműség volna részükről, ha a Tisza jobb partján döntő csatába bocsátkoznának, hacsak nem *egészen bizonyosak* győzelmükben. Még túl nagy volt az osztrák erőfölény, mint az augsburgi „Allgemeine Zeitung" fenti jelentése is bizonyítja. Az osztrákok összevonhatták főerőiket, a magyaroknak azonban erős tartalékot és főként fiatal csapataik nagy részét Debrecennél és általában a Tisza mögött kellett hagyniok. Megmutatták az osztrákoknak, hogy nem „gyávákkal" és nem is jöttment „csőcselékkel" állnak szemben, s *nagyon jól* tették, hogy céljuk elérése után újra visszavonultak a Tisza mögé.

Windischgrätz úr összes hadműveleteiből kitűnik, hogy általában milyen

* Tarnabesenyő. – *Szerk.*

tekintélye van most a magyar sereg előtt. 28-án elfoglalja Maklárt, vagyis csak *egy óra járásnyit* nyomul előre. 1-én Mezőkövesdnél van, vagyis megint egy mérfölddel előbbre. Ott belekezd – nem valami általános támadásba, hanem csupán egy „nagy felderítésbe"!! Mint látjuk, hatalmas kápolnai győzelme után Windischgrätz olyan hevesen üldözte a magyarokat, hogy két-három mérfölddel arrébb *már a nyomukat is elvesztette*, s felderítésre volt szüksége, hogy megtudja hollétüket!

Eközben Schlick „mindig az ellenség jobbszárnyán" manőverezett, s el is érte ezzel – azt a nagy eredményt, hogy az „ellenség" éppen arra a pontra vonult vissza, ahova e pompás manőver *nélkül* is vissza kellett volna vonulnia, nevezetesen tiszai fő átkelőhelyére, Tiszafüredre. Általában Schlick a maga szárnyi mozgásával, amely egyébként igen furcsán mutat a térképen, olyan tisztelettudó magatartást tanúsított a visszavonuló magyar sereg iránt, mint Windischgrätz az arcvonalban. Elég az hozzá, hogy 2-án a vitéz Windischgrätz főhadiszállása még Makláron volt, vagyis pontosan egy mérfölddel előbbre, mint ahol Windischgrätz 26-án reggel, 6 nappal nagy, kétnapos győzelme előtt állott!

2-án innen volt hát „az egész hadsereg előrenyomulóban a Tisza felé". Mint tudjuk, ez a harmadik alkalom, hogy a császáriak „előrenyomulnak a Tisza felé", s ezúttal valószínűleg ugyanazt az eredményt érik el, mint eddig, vagyis kénytelenek lesznek megállni a Tiszánál és beérni azzal, hogy a folyón keresztül vágyakozó pillantásokat vetnek az elérhetetlen debreceni puszta felé.

Északról ezt halljuk: „*Ramberg* altábornagy hadosztályának élcsapata Kassáról már addig az útig nyomult előre, amely Hidasnémetinél elágazik, s onnan balra Tokajba, jobbra *Miskolcra* vezet."

Egyszóval: az említett hadosztály élővédje pontosan *négy mérföldnyit* nyomult előre, mégpedig olyan úton, amelyen nincsenek nagy ellenséges hadtestek, hanem legfeljebb ellenséges gerillák, Kossuth-huszárok cirkálnak. Hatalmas előrenyomulás, amelyet figyelemreméltó merészséggel hajtottak végre!

Szól még a hadijelentés több Komárom előtt vívott ütközetről is, de ezek nem annyira az osztrákok sikereiről, mint inkább Komárom védőinek jó harci kedvéről tanúskodnak. Emlékezzünk csak rá, hogy a „Kölnische Zeitung" már januárban legalább tízszer kitűzette a komáromiakkal a fehér zászlót. Komárom állítólagos „első lövetése" is, amely, mint mondják, már megtörtént, most szintén olyan magyarázatot kap, hogy nem az osztrákok bombázták Komáromot, hanem ellenkezőleg, a komáromiak lőtték gránáttal az osztrákokat. A hadijelentés ezt mondja:

„Komáromnál a Duna jobb partján már több ütközet volt a felkelők és a Lederer-dandár csapatai közt – így a komáromi várőrség már február 17-én kitörést hajtott végre 9 századdal, 2 ágyúval és egy fél század huszárral, s a hídfőből heves ágyútűz védelme alatt megrohanta a Khevenhüller-gyalogezredbeli[306], Kellner őrnagy parancsnoksága alatt álló, Ó-Szőnyt megszállva tartó különítmény balszárnyát. Kellner őrnagy megtámadta a felkelőket és visszaverte őket, ennek során 17 emberük elesett. – Hasonló kitörést kísérelt meg a várőrség február 24-én 2 zászlóalj gyalogsággal, egy fél század huszárral és 3 ágyúval. Az ellenség élénk ágyútüzet nyitott Kellner őrnagy állására; Kellner a Khevenhüller-ezred 2. zászlóaljával, egy fél századnyi Ficquelmont-dragonyossal[307] és egy fél ütegnyi 12 fontos ágyúval tartotta megszállva Ó-Szőnyt. A községre 40 gránát esett és öt helyen tüzet okozott, ennek következtében több ház teljesen leégett. Kellner őrnagynak célirányos utasításaival és csapatai határozottságával sikerült megfékeznie a tüzet, s amikor később megindult a támadás, amelyben tevékenyen közreműködött ezen ezrednek Schmutz kapitány vezetésével, 2 ágyúval az ellenség jobbszárnyára küldött osztaga, akkor ez a vitéz zászlóalj az erőd ágyúinak lőtávolságáig verte vissza a felkelőket, akik 50 főnyi veszteséget szenvedtek, s ezt a kitörést is győztesen elhárította. – Most már Simunich altábornagy hadosztálya is megérkezett oda a Duna bal partján. Az ehhez tartozó Veigl-dandár a Vág bal partján áll. A Sossai-dandár, amely már napokkal ezelőtt megérkezett Nagytanyba, megszállva tartja a Csallóközt, s azon fáradozik, hogy Gönyűnél hajóhidat verjen, s így összeköttetést teremtsen a Duna két partja közt az ostromzár-hadtest számára, s minthogy az ostromhoz szükséges trén is megérkezett Lipótvárról Komárom alá, a vár ágyúzása a legközelebbi napokban meg fog kezdődni."

Végül megtudjuk a következőt, s csodálkoznunk kell, hogy egy cs. kir. *hadi*jelentésben látjuk ezt:

„Március 3-i Krakkóban kelt hivatalos tudósítások szerint 600 kozák szállta meg a határt az orosz területen, Michałowicétől a Visztuláig és onnan a Pilicáig. Krakkóban, amelyet más hírek szerint bombáztak, sőt az oroszok el is foglaltak, nyugalom volt, noha számos ügynök és fegyvercsempész megzavarni igyekezett ezt. Legedicz altábornagynak minden lehetőség meg van adva, hogy bármilyen eshetőséggel szembenézzen."

Tehát most már *Krakkó* is a hadszíntérhez tartozik. Ha maguk a hivatalos cs. kir. hadijelentések mondják ezt, akkor furcsa következtetésekre kell jutnunk ebből!

Eddig a hivatalos hírek. A nem hivatalosakból a következőket közöljük.

A Bánátból a karlócai „Napredak" ezt jelenti:

„Szabadkát elfoglalták a szerbek. A harc heves volt. A csapatok Todorovich hadtestének egységeiből és a Knićanin vezette szerbiai segélyhadtest egy részéből állottak. A szerbek 144 embert veszítettek, a magyar részről elesettek száma még nem ismeretes. A magyarok itt igen jelentékeny vereséget szenvedtek."

Erdélyből csak Malkowskytól érkezett jelentés, a furcsa besztercei hadműveletekről. Minthogy előbb már foglalkoztunk ezekkel*, ma nem kell újra visszatérnünk rájuk. Az egyetlen érdekes mozzanat az, hogy arról a csodálkozásról, amellyel a németek az oroszok bevonulását fogadják, az augsburgi „Allgemeine Zeitung" a következő naiv megjegyzést teszi:

„Az osztrák hadsereg idegen segítség nélkül akarja ugyan megvívni ezt a harcot, de *az osztrák és az orosz seregek régi harcostársak és már számtalanszor álltak egyesülten a német csatamezőkön; úgy látszik, erről teljesen megfeledkeznek azok, akik annyira eltúlzottan beszélnek az orosz támogatásról!?*"

Végül olvasóink vidulására közöljük még azt a levelet, amelyet Montenegro vladikája** mellékelt Knićanin szerb vezérnek a neki küldött kitüntetéshez:

„Stefan Knićanin Őméltóságának!

Ó, nemzetünk ékessége! Te teljesen kiérdemelted a hős Dušan és Karagyorgye hírnevét. Én és minden igaz szerb mély hálával adózunk neked. Te csupán lelki nemességből feláldoztad magad nemzetedért és segítségükre siettél szenvedő testvéreidnek. Ezért örökké foglak szeretni és tisztelni, s hálából szüntelen fáradozásaidért átnyújtom neked a halhatatlan Obilich képmását. Méltóképpen fogja díszíteni ez a tomaseváci győzőnek, Pancsova megmentőjének keblét.[308] Hős elődeidnek hős ifjú sarja, fogadd ezt olyan őszinteséggel és lelkesedéssel, amilyennel testvéri üdvözletünk kíséretében küldjük neked. Cetinje, 1849 január 28. (február 9.). Montenegro vladikája, *P. Petrović Njegoš*, s. k."

A következő „Hirdetés"-ből kitűnik, hogy milyen fenyegető csődbe sodorta Kossuth az osztrákokat:

„Miután a közönségben azon hír terjedett el, hogy a magyar bankjegyek kurzusa Ausztriában megszűnik és azok elkoboztatnak, azért megnyugtatásul ezennel közhírré tétetik, hogy ilyen megszüntetése vagy elkobzása a magyar bankjegyeknek a magánforgalomban Magyarországra nézve nem alkalmaztatik. Budán, március 2-án, 1849. A cs. kir. hadi főkormánytól."[309]

Summa summárum: Windischgrätz, ha messzire jut, a Tiszánál áll, a

* *V. ö. 171. old. – Szerk.*

** – püspöke és egyben fejedelme – *Szerk.*

szerbek a Marosnál, Malkowsky Besztercénél – mindnyájan ugyanott, ahol négy hete voltak. Ez az a „második szakasz", amelybe a magyar háború a tegnapi „Kölnische Zeitung" szerint lépett.

27. Bulletin – Kriegsnachrichten

A megírás ideje: 1849 március 9.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 március 10. (242.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A hadszíntérről ma semmi hír nincs. A legutóbbi osztrák hadműveleteket illetően az egyetlen érdekesség ma megint az augsburgi statáriális újság[143] egy cikke, amely mindenekelőtt azt mutatja meg, hogy milyen mélyre süllyedtek szomszédos publicistáink. A „Kölnische Zeitung" rajong Windischgrätzért és legfeljebb azt sajnálja, hogy ő nem tud németül írni – mintha Windischgrätz szándékoltan ügyetlen stílusa nem volna tízszer is ügyesebb a „Kölnische Zeitung" legmélyebben átgondolt vezércikkeinek nyelvezeténél! Ha Windischgrätz jelentései „konfúzusak" és „homályosak", akkor csak azért ilyenek, mert szándékosan tette konfúzussá és homályossá őket, akár azért, hogy vereségeket leplezzen el, akár azért, hogy jelentéktelen, a magyarok által önként ráerőltetett „eredményeket" ragyogó győzelmeknek tüntessen fel. De a „Kölnische Zeitung" sem olyan ostoba, amilyennek látszik. Úgy látja, hogy a Windischgrätz-jelentések ellentmondanak egymásnak, vagy hogy homályosak és konfúzusak. És mit következtet ebből? Nem azt, hogy Windischgrätz rossz hadvezér, hanem hogy – rossz stiliszta!

Nem tudjuk, hogy a „Kölnische Zeitung"-ot Ausztria pénzeli-e. Azt azonban tudjuk, hogy az augsburgi újságot igen. És az augsburgi újság mégis ezerszerte tisztességesebb a kölninél.

Hasonlítsuk össze például ennek az elvhű lapnak a tegnapi cikkét a közismerten elvtelen „Augsburger"-évél:

„A magyar forradalmi háború bonyodalmai *sajnos folyton növekednek*. Windischgrätz herceg tábornagy a legutóbbi napokig, amíg át nem helyezte főhadiszállását Gyöngyösre, a hadsereg főerejével defenzívában maradt, miközben a lázadóknak lehetőségük volt, hogy minden erejükkel arcvonalunk leggyengébb pontjaira vessék magukat, zaklassák kikülönített alakulatainkat és gyakran súlyosan veszélyeztessék ezeket. A szerbek, ahelyett, hogy a hadsereg többi részével összehangoltan működnének, meghódítják maguknak a még veszteglő Vajdaságot és valamivel többet is

ennél. Puchnernak, aki a stratégiai tekintetben teljesen elhanyagolt Erdélyben ki van szolgáltatva Bem merész hadmozdulatainak, a végveszély utolsó pillanatában orosz segítségért kell folyamodnia, hogy megvédje a szász városokat, amelyek Erdélyben egyedül maradtak császárhűek, s az ősz harcos minden győzelme, csapatainak minden vitézsége sem képes arra, hogy e szerencsétlen ország határain túlra űzze a lázadó vezért, aki erősítésként óráról órára magához vonhatja a Magyarországon nélkülözhető felkelő csapatokat."

Hogy a magyar jelentések mennyire csupán „nevetséges hencegések", az a következő tényből is kiderül. Erbachnak a magyarok által való foglyul ejtését magyar részről jelentették*, osztrák részről bölcsen elhallgatták. Most a „Deutsche Zeitung" ezt jelenti Frankfurtból március 6-áról:

„Erbach grófot, akit Schlick tábornok csupán egy dragonyos kíséretében Windischgrätz tábornagyhoz küldött, magyar felkelők egy osztaga megtámadta és elfogta. Debrecenbe vitték, s onnan több levelet írt ide. Nagyon jól bántak vele, több régi bajtársa barátságosan fogadta, s levelei alkalmasak arra, hogy a magyarok magatartásáról kedvezőbb képet alkossunk magunknak, mint amilyent a közvetett jelentésekből szoktunk."

Az egyéb magyarországi híreket a „Deutsche Allgemeine Zeitung" következő bécsi tudósítása foglalja össze:

„A pesti izraelita hitközség elöljárói panasszal fordultak a tábornagy táborához azért, mert a türelmi adó 110 000 forintos hátralékát készpénzben, húszkrajcárosokban követelik meg tőlük[310], s most minden magyarországi izraelita hitközségnek egyetemleges felelősséget kell vállalnia egyesek hazaáruló cselekedeteiért**. A herceg igen barátságtalan szavakkal utasította el a panaszt, s azt mondják, különösen Fischhof és Goldmark képviselőkkel szemben használt heves kifejezéseket.[311] – A 700 000 főnyire emelt, hadiállapotba helyezett hadsereg olyan sokba kerül, hogy ha kiszámítanók, könnyen túlzással vádolhatnának minket; bizonyára sokkal többe kerül azonban, mint amennyire rendkívüli erőfeszítés nélkül futja az ország forrásaiból. Emellett kizárólag a paraszti rend látszik egészségesnek, minthogy mentesült a személyi és a földje utáni szolgálmányok alól; minden egyéb rend kivétel nélkül beteg és gyenge. Újabb terhek kirovása illuzórikussá tenné a földművesek számára az 1848 szeptember 7-i pátenst[312], ezért egyelőre nincs más pénzforrás, mint a kölcsön és az eddigi jelek szerint még inkább a papírpénz. A nagy bankárok állandóan felvásárolnak aranyat és ezüstöt, de

* *V. ö. 172. old. – Szerk.*

** *V. ö. 123–124. old. és 196. jegyz. – Szerk.*

az előbbit főképp körmöci arany és souverain d'or formájában[313]. A magyar bankjegyválság egyáltalán nem értéktelenítette el az említett papírpénzt, sőt azt mondják, tegnap Bécsben és Pozsonyban kötések történtek 5 és 100 forintos pénzjegyekben, 86-os és 90-es árfolyamon[309]. Ezért Pesten egy nyugtató közlemény jelent meg (l. lejjebb) és felélénkítette a mezőgazdasági termékek forgalmát, amely szintén teljesen magyar bankjegyekben bonyolódik le; minthogy pedig még nem történt meg a kibocsátott bankjegyek ellenőrzése, ezzel többé-kevésbé nyitva marad az út a Kossuth-féle bankjegygyártás előtt. Annyi bizonyosnak látszik, hogy Windischgrätz herceget nyomós okok késztetik ilyen kíméletességre és tartózkodásra Magyarországon, ellentétben az osztrák tartományokban követett eljárással."

Egyébként most nyilvánvalóbb, mint valaha, hogy a nemes Windischgrätz egy követ fúj a magyar arisztokratákkal, a Jósikákkal, a Széchenyiekkel, az Esterházyakkal és másokkal. Ezek az ő „nyomós okai". És a „Kölnische Zeitung" két héttel ezelőtt még a debreceni táborban kereste a „főnemeseket". Voilà ce qui s'appelle des savans sérieux!*

A Srbska Vojvodina** nevezetű új cs. kir. mintaállamból a következő újdonságokról értesülünk:

„*Zimony*, február 24. A f. hó 15-én Temesváron tartott általános gyűlés a Szerb Vajdaság belső igazgatását a következőképpen szervezte meg[314]: A Vajdaság kormányzója és elnöke: Josif Rajachich pátriárka; alelnökök: Rudics József, Vasile Fogarasy és Srećko Mihajlovich; az osztályok előadói: 1. egyházi ügyek: S. Kaćanski apát, négy tanácsossal, 2. kulturális ügyek: Evgenije Gyurkovich, négy tanácsossal, 3. diplomáciai ügyek: Jakov Zivanovich, négy tanácsossal, 4. politikai ügyek: Marko Popovich, öt tanácsossal, 5. gazdasági és pénzügyek: Jovan Šupljikac, öt tanácsossal, 6. igazságügy: Todor Radosavljevich, három tanácsossal. – Nemzeti titkár és irodaigazgató: Jovan Stankovich, a vajda titkára: Aleksandar Stojachkovich. – Legfelső bíróság: elnök: Latinovits Károly, alelnök: Josif Matich, tizenkét taggal. Gazdasági és pénzügyi osztály: elnök: Gyorgye Varsan, pénztáros: Josif Jovanovich, ellenőr: Franz Vicze, számvivő: Kolarovich, négy tanácsossal. Nemzeti főbiztos: Mihajlo Krestich. Ágensek: Kosta Jovanovich, Svetozazhulitich***. – Ebből a pártatlan választásból kitűnik, hogy a szerb küldöttek, méltó módon képviselve megbízóikat, minden nemzeti gyűlölködést és valláskülönbséget félretettek – mert Rudics, Fogarasy, Stein, Stmin-

* – Íme, ezt nevezik komoly tudósnak! – *Szerk.*

** – Szerb Vajdaság[137] – *Szerk.*

*** *Helyesen*: Svetozar Miletich. – *Szerk.*

ger*, Wachtler[315] nem szerb és katolikus vallású –, csak azt tartották szigorúan szem előtt, hogy a megválasztottak alkalmasak legyenek a rájuk bízott tisztség betöltésére, s igyekeztek megalapozni a Vajdaság összes nemzetiségeinek egyenjogúságát. Az említett osztályvezetőkön kívül minden szerb gyülekezet vezetőjét is meghívták Nagykikindára, hogy ott »sub praesidio patriarchae«** lerakják az alapját a Szerb Vajdaság alkotmányának, kidolgozzák az ebben szereplő alapvető jogokat, s jóváhagyásra az osztrák minisztérium elé terjesszék." („Lloyd".)

„*Zágráb*. Nagy csodálkozással olvastuk a belgrádi szerb lapban[232] azt a konstantinápolyi tudósítást, amely szerint Stürmer gróf osztrák internuncius[316] február 7-én megbeszélést folytatott a Porta külügyminiszterével***, s megkérdezte őt: »Milyen álláspontot szándékszik elfoglalni a Porta akkor, ha az ausztriai szlávok felkelnének a császári kormány ellen?« A felelet az volt, hogy a Porta semleges magatartást tanúsítana, de minket a kérdés sokkal inkább elgondolkoztat, mint a válasz. Netán az orosz csapatoknak a dunai fejedelemségekben való tömeges jelenléte is a cs. kir. kormánynak valami hasonló kérdésével van kapcsolatban?"

A megírás ideje: 1849 március 10.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 március 11. (243.) sz., melléklet
Jelzés: *

* *Helyesen*: Steiner, Steininger. – *Szerk.*
** – »a pátriárka elnökletével« – *Szerk.*
*** Ali pasa. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

Egy osztrák jelentés az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-ból

Közvetlen jelentéseink nincsenek. A tegnapi bécsi posta még Breslauba és Berlinbe sem érkezett meg, a ma esedékes pedig szintén kimaradt, az egész berlini postajárattal együtt. Ezért ma néhány részletet közlünk az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-nak egy olyan cikkéből, amely alkalmas arra, hogy némileg megvilágítsa bizonyos német lapok fekete-sárga[142] szájhősködéseit:

„Minthogy a császári csapatok Pestig csak csekély ellenállásba ütköztek Magyarországon, nagyon váratlanul érkeztek a hírek a kétnapos kápolnai csatáról[289], amely kemény harc után *döntő eredmény nélkül* végződött. Ez volt az első jelentős harc a felkelők ellen, akik első ízben itt vetették be reguláris csapataikat, amelyeknek *elismert hősiességét* olyan ügyes parancsnok vezetésével, mint amilyen Perczel[317], még növelte *a huszárok fanatizmusa*; ez a csata azt bizonyította, hogy a magyarok, ha jobban vannak kiképezve és fegyelmezve, azzal a *bátorsággal és halálmegvetéssel küzdenek*, amely évszázadok óta jellemzi ezt a néptörzset. Ennek bizonyításán kívül azonban a csata *semmiféle új fordulatot* nem adott a dolgoknak, a március 2-i jelentések szerint ugyanis a felkelők február 29-én Maklárról Mezőkövesdre és onnan a Poroszló és Tiszafüred felé vezető úton vonultak vissza, *rendezett* sorokban ugyan, de azzal a szándékkal, hogy átkelnek a Tiszán; utóvédjük Mezőkövesdnél és azután még két további helyen felvette a harcot a császári csapatokkal, hogy fedezze a visszavonulást. Windischgrätz herceg Mezőkövesden túlra tolta előre főhadiszállását és Besenyőtelken át Tiszafüredre irányította Zeisberg tábornok különítményét, hogy lehetőleg megakadályozza a felkelőknek az ottani hídon át való visszavonulását; ha ez a manőver sikerül, akkor a felkelők vezérének, Dembiński tábornoknak egy második általános ütközetbe kell bocsátkoznia, hogy kikényszerítse a tiszai átkelést; ha nem sikerül, akkor zavartalanul átkelhet a folyón, egyesülhet azzal a felkelő hadtesttel, amely Szolnoknál állandó csatározásban volt

Ottinger császári dandárával, s újabb ellenállást fejthet ki a tábornaggyal szemben. Aki egybeveti a mostani elkeseredett harcokat Kossuth lapjának[318] novemberi utalásaival, aki olvasta arra vonatkozó figyelmeztetéseit, hogy a magyar hadseregnek az ország belsejébe való esetleges visszavonulása nem menekülésnek, hanem stratégiai terv végrehajtásának tartandó, aki olvasta a parasztokhoz szóló kiáltványát, hogy a császári csapatok háta mögött fegyverkezzenek fel, vágjanak el minden utánpótlást, rohanjanak meg elszigetelt osztagokat, aki olvasta gerillaháború viselésére adott útmutatásait stb., az előtt nem lehet titok, hogy mi az oka a Pestig való gyors visszavonulásnak és annak a feltűnő körülménynek, hogy Windischgrätz herceggel csupán egy 24 000 felkelőből álló hadtestet állítottak szembe, Görgey vezényletével. A felkelők Pozsonynál, Mosonnál, Győrnél torlaszokat és sáncokat emeltek, abban a feltevésben, hogy ezek a védelmi intézkedések nagyobb ágyúpark és ehhez szükséges fogatok kiállítására kényszerítik majd a császári hadsereget, ők pedig ezalatt időt nyernek arra, hogy újoncaikat a szláv megyékből a Tisza vidékére irányítsák, megkapják Belgiumból a megrendelt fegyvereket és kiképezzék hadseregüket; a felkelők szinte egyetlen kardcsapás nélkül vonultak vissza Pestig, mert népfelkelést hirdettek a császári csapatok hátában, s ezek erejét a Pozsonyban, Sopronban, Győrött hagyandó helyőrséggel és a Komárom körülzárásához szükséges egységekkel akarták gyengíteni."

Itt az augsburgi „Allgemeine Zeitung" áttér a hadi események áttekintésére, persze egyoldalúan osztrák szempontból, majd így folytatja:

„Ezalatt Rimaszombatnál egyesült a császári csapatok 8 dandára, s ezek előrenyomultak a Mezőkövesdnél és Kápolnánál egyesült 50 000 főnyi felkelő és 120 ágyú ellen. Windischgrätz herceg több lovasezreddel Pestről Gyöngyösre vonult, s mintegy 40 000 főnyi császári csapattal és mint mondják, 140 ágyúval átvette a támadás vezetését a kedvező pozíciót elfoglaló felkelők ellen. A huszárok elkeseredetten és vakmerően harcoltak, ők voltak azok, akik egy időre kérdésessé tették a császári hadsereg győzelmét, a reguláris gyalogság, amely azonban alig 8000 főnyi volt, bátran és kitartóan küzdött, a népfelkelők tovább állták meg a helyüket, mint máskor, de tudatlan és gyáva tisztjeik csakhamar cserben hagyták őket, az átpártolt olasz Zanini-zászlóaljat Kápolnán fogságba ejtették a császáriak[319], úgyhogy az ütközetet folytató reguláris felkelők nem voltak képesek tovább ellenállni a rohamozó császári hadoszlopoknak, s már csak a felkelő hadtest egészének visszavonulását kellett fedezniök, ily módon megóva ezt a szétszóródástól. Hogy ügyes és bátor tisztek vezetésével milyen sokra képesek az ilyen csapatok, arra a legjobb példa az itáliai magyar gyalogság, amely

kétségtelenül az osztrák hadsereg legvitézebb részéhez tartozik; igazán kár, hogy itt elvakultságukban egy olyan zendülésért harcolnak, amely annál nagyobb vészt hoz Magyarországra, minél tovább tart. Jellachich báró Temesvárra ment, hogy ott átvegye a császári és a szerb csapatok főparancsnokságát[320]; tekintélye és erélye hozzá fogja segíteni ahhoz, hogy megfékezze a szerbeket, akik a császári sereg segítségével elfoglalt kerületeket a maguk tulajdonának akarják tekinteni, s korlátokat szabjon önkényüknek. A szerbek Knićanin vezetésével Szeged előtt állnak, kétszer megismételt támadásukat a számszerűen gyengébb magyarok visszaverték; Erdélyben Bem, úgy látszik, ismét összeszedte magát és Nagyszeben felé nyomul, de állítólag Gläser altábornagy felvonulóban van ellene, s ez esetben hadteste nem kerülheti el a fogságba esést." (!)

A többi hírből még a következőt kell közölnünk:

„*Pest*, március 3. A solti járás azt a parancsot kapta Debrecenből, hogy minden 18 és 30 év közötti férfi fogjon fegyvert és vonuljon a rácok ellen. – Állítólag néhány, az eszéki erődből szabadon bocsátott honvédtiszt, aki szavát adta, hogy többé nem fog fegyvert a császári csapatok ellen, most a népfelkelés megszervezésével foglalkozik." („Lloyd".)

Ein österreichischer Bericht aus der AAZ

A megírás ideje: 1849 március 13.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 14. (245.) sz.

Jelzés:*

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A most érkezett berlini posta, amely már tegnap este esedékes volt, megint nem hozott bécsi leveleket és lapokat. Breslauban sem kaptak ilyeneket. Közvetlen bécsi híreink csak 8-áig vannak, s a magyar hadszíntérről ezek is *csak híresztelésekeť* tartalmaznak. Egy kőnyomatos tudósító[290] szerint Windischgrätz és hadteste Tiszafüredtől átkelt a Tiszán. Az „Allgemeine Zeitung" szerint rögtön utána egy nagy csatában teljes vereséget szenvedett[321]. – Az Erdélyből érkező hírek mind megegyeznek abban, hogy Brassó és Nagyszeben kivételével az egész ország Bem és a székelyek kezén van. Segesvárt még a székelyek tartják megszállva. Bemet állítólag a főseregheż rendelték, Debrecenbe, s az erdélyi parancsnokságot egy másik vakmerő lengyel, Budinski vette át tőle[321]. Hogy mi igaz mindezekből a hírekből, azt nem lehet tudni. Mindenesetre az összes hivatalos lapok teljes hallgatása nem valami kedvező előjel a cs. kir. fegyverek sikerét illetően.

Beigazolódik, hogy Perczel sem fogságban nincs, sem Svájcban, hanem *Tolna megyében, a császáriak háta mögött tevékenykedik*. Pesten éppen csak annyi ideje volt, hogy néhány gáláns látogatást tegyen, s mikor a katonai hatóság kerestetni kezdte, elmenekült Tolnába.[322]

Miközben tehát *délnyugaton* a nép felkel az osztrákok háta mögött, *északnyugaton* is ugyanez történik. Itt, ahol Görgey oly sokáig tartóztatott fel három egész hadtestet, most, mint különböző helyekről jelentik, ismét van egy 10 000–12 000 főnyi hadtest, amely a szlovák bányavárosok irányában operál és teljesen felmorzsolta a Štúr és Hurban vezette cseh–morva–szlovák szabadcsapatokat[130]. A magyar–szlovák hadtest vezére (mert a szlovákok zöme a magyarokkal rokonszenvez, s ezen a szinte csak szlovákok és németek lakta vidéken szlovákok nélkül egyáltalán nem lehet hadtestet létesíteni) állítólag bizonyos *Clouth*[323]. A morva határnál levő Miavába érkezett menekültek jelentették ezt Prágába a Slovanska Lipának[324].

Mulatságos a következő, a „Siebenbürger Boté"-ból származó hír is, amely ízelítőt ad a császáriak erdélyi „nevetséges hencegéseiről", s amely most körbejár az összes német lapokban. Abban az időben, amikor a császá-

riak sietve vonultak vissza Pest és Losonc felé, a „Siebenbürger Bote", amelynek hadijelentései, mint ismeretes, „hivatalos jellegűek", a következő dicsőséges győzelem kivívását tulajdonította nekik:

„*Nagyszeben*, február 23. Tegnapelőtt este az a hír érkezett, hogy Schlick altábornagy és Schulzig egyesített csapattestei február 10-étől 12-éig iszonyatos csatát vívtak a magyar lázadókkal és *bevették Nagyváradot. Mint mondják, Debrecentől Nagyváradig az egész csatavonalat sűrűn borítják az elesettek halomba rakott tetemei.* Ezt a hírt másnap még három más helyről is megerősítették." (!!!)

✳ Az imént megkaptuk a legújabb bécsi és csehországi lapokat és leveleket. Hivatalos részről tovább tart a hallgatás. Nem hivatalos jelentésekből ellenben kitűnik:

1. hogy a császáriak Szolnoknál *vereséget* szenvedtek. A magyar főserég egy része, ahelyett, hogy Poroszlónál átment volna a Tiszán, a Tisza mentén lefelé indult és más magyar haderőkkel egyesülve, hátba támadta a Szolnoknál állomásozó cs. kir. csapatokat. Ugyanakkor a Tisza jobb* partján álló magyarok áttörtek a folyón. A császáriak teljes vereséget szenvedtek, a vasút Szolnoktól Abonyig szét van rombolva, s a magyarok az egész környéket megszállták. Szolnokot tehát *másodszor* is elfoglalták a császáriaktól.[325]

2. Nyilván centrumukban és balszárnyukon sem állnak valami jól a császáriak: március 5-én *igen nagy számú löveg, röppentyű-üteg és szekerész fogat érkezett* Kápolnáról *Pestre*, s ezeket Budára, a várba szállították. És Windischgrätz, a nagy hadvezér – aki, mint mondják, *könnyebben megsebesült – visszahelyezte főhadiszállását Budára.* Azzal az utasítással adta át Schlick altábornagynak a parancsnokságot, hogy most aztán rögtön keljen át a Tiszán, ostromolja meg Debrecent és vessen véget a dolognak!

Röviden: a császáriakat Szolnoknál újra megverték és kiszorították Szolnokról; Windischgrätz visszatért Budára, tüzérsége és trénje követte, tehát nyilván ott is megverték a császáriakat.

Az osztrákok egy veresége bizonyos, egy másik valószínű. – Finis Hungariae!**

A megírás ideje: 1849 március 14. körül
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 március 14. (245.) sz., 2. melléklet
Jelzés nélkül

---

* *Helyesen*: bal – *Szerk.*
** – Vége Magyarországnak![326] – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A ma reggel közölt jelentésekhez csak kevés hozzáfűzni valónk van. A szolnoki csatáról szóló jelentések rendkívül homályosak; úgy látszik azonban, hogy Karger ott elhelyezett császári dandárját a magyarok, akik Abony felől hátba támadták, átszorították a Tisza túlsó (bal) partjára, amely még teljesen a magyarok kezén van. Ha ez igaz, akkor el van veszve, és senki el nem kerülheti a halált vagy a fogságot. Pestről három zászlóaljat küldtek Abonyba, de ezek természetesen későn érkeztek; mikor a vasúton elindultak, éppen akkor ért a megvert Zeisberg tábornok Szolnokról Pestre. Abonyig kocsin kellett mennie, mert odáig a vasút már szét volt rombolva.

Budapesten újabb erődítmények épülnek. „A Lánchíd két hídfőjénél az erődházak – írja a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" – bizonyára hamarosan elkészülnek és szilárd, nem egykönnyen bevehető védőbástyát alkotnak a támadások ellen. – Azon hirdetmény ellenére, amely szerint nincs szó arról, hogy a Magyarországgal való magánforgalomban érvényen kívül helyezik vagy elkobozzák a magyar bankjegyeket*, az osztrák bankjegyek magyar papírpénzért való vásárlása súlyos százalékokba kerül, s az utóbbinak az árfolyama valószínűleg napról napra esni fog, mert az itteni piacon tevékenykedő kereskedőknek jóval több a jelentős összegű fizetni valójuk a többi örökös tartománnyal és főként Béccsel szemben, mint amennyi a követelésük. A fővárosi izraeliták ismételten azt a parancsot kapták, hogy a türelmiadó-megváltás ismert hátralékát ezüst húszasokban fizessék**, de a hitközség kéthetes, más adat szerint tizennyolc napos haladékot kapott."

Tolna megyéből a következőt tudjuk meg ebből a lapból: „Hódoló nyilatkozatai ellenére Tolna megye már ismét *teljes zendülésben* van. Azok a beszédek, amelyeket itt Perczel Mór nemrég népgyűléseken tartott, elhin-

* *V. ö. 193. old – Szerk.*

** *V. ö. 124. és 196. old. – Szerk.*

tették a rossz magvát, s a katonai hatóság későn értesült arról, hogy néhány nappal előbb Perczel titokban apja kúriájában tartózkodott. Csak fogata és ártatlan inasa került a császáriak kezére."[322]

Délen sem valami ragyogó a császári fegyverek helyzete. Hallgassuk meg újra a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"-t: „Ó-Arad bevételének van egy súlyos bökkenője. Todorovich tábornok az egész hadtestét ott akarta hagyni helyőrségül, de néhány tisztje három zászlóaljat is elegendőnek tartott erre. Így történt, hogy a legyőzött magyarok, amikor a szerbek főcsapata elvonult táborába, a Maroson át visszatértek, két zászlóaljat kiszorítottak a városból, egyet pedig részint foglyul ejtettek, részint lekaszaboltak."

Mikor a császáriak bevették Eszéket, azt hitték, hogy az ottani helyőrség sietve a császár szolgálatába lép majd. De a volt császári reguláris csapatok négy századából *egyetlen ember sem* állt kötélnek, s az összes honvédek közül is csak *tizenhat*.

A következő hír az oktrojáltan független Horvátországból[327] való. Az „Agramer Zeitung"[328] írja: „Mint megbízható forrásból hallottuk, a kereskedelmi minisztériumnak komoly szándéka, hogy hamarosan megkezdje a Száva szabályozását a folyón fölfelé Sziszekig, majd a vasút építését Sziszektől Zágrábig és onnan Károlyvárosig és Steinbrückig."

Nagyon rendjén van. Tegyen csak hajózhatóvá ott folyókat a cs. kir. kormány, építsen vasutakat, vigyen kereskedelmet és ipart az országba, s meg fogja látni, meddig bízhatja még magát horvátaira. Mihelyt a horvát fölcseréli a vörös köpönyeget a frakkal[329], magától megszűnik a *statárium*-császárért* való lelkesedése.

Jellachich bán közölte a báni tanáccsal[226], hogy azokat a magyarbarát horvátokat, akik Magyarországra szöktek át, és akiket, minthogy háromszori felszólításra sem tértek haza, száműztek, most hat vezetőjük kivételével amnesztiában részesítette.

Végül a török határról a következőt írják: Törökországban nagy a mozgolódás. Boszniában erős csapattesteket szerelnek fel és vonnak össze Travniknál. A hírszerzők azt jelentik ugyan, hogy időnként a határőrök elleni fenyegetések hallhatók, de valószínűbb, hogy a készülődés azzal a politikai intrikával függ össze, amelyet Palmerston sző Konstantinápolyban a dunai tartományokkal kapcsolatban, s amely nem kisebb dologra irányul, mint hogy az oroszokat kiszorítsák Moldvából és Oláhországból s Ausztriát

* I. Ferenc József. – *Szerk.*

kelet felől védtelenné tegyék. Ausztria erélyes jegyzékre számíthat az Erdélyben tartózkodó 10 000 főre rugó orosz segélycsapatok miatt.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 14.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 15. (246.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A republikánus mintaállam[330]

Bern, március 10. Mint ahogyan Belgium a konstitucionalisták „mintaállama", úgy Svájc tudvalevőleg a republikánus burzsoák és ideológusok eszményképe. Svájcban nem uralkodik király, nincs nemesség, mérsékeltek az adók, a legnagyobb nyugalomnak örvend az ország – amit mégis kifogásolni lehet, az mind csupa elintézett história, a jezsuiták és a sonderbundosság ügye[80]. Hiszen egy radikális lap, a „Neue Deutsche"[331], még nemrég is irigyelte Svájcot nyugalmáért és elégedettségéért. Sajnáljuk, hogy meg kell zavarnunk ezt a svájci polgárok boldogságáról és kényelméről festett idillikus képet, hogy csúf foltokat kell megmutatnunk azon a „leghívebb tükrön, amely a szabadságot sugározza vissza". Lássunk először is néhány népgyűlést. Március 5-én Schönbühlben, Bern kantonban, úgynevezett kommunista gyűlés volt, amelyen a proletárok nagy számban vettek részt. A gyűlésen a szegényügy és a kivándorlás kérdését tárgyalták. A kép, amelyet a szónokok a svájci dolgozó lakosság állapotáról adtak, sürgős és átfogó segítség szükségességét bizonyította; az a mód azonban, ahogy ezt megvitatták, nagy gyámoltalanságot árult el, s arról tanúskodott, hogy a proletariátus minden köztársasági intézmény ellenére még igen kevéssé van tisztában tulajdon helyzetével és menekvésének eszközeivel. A konzervatívoknak sikerült a maguk számára kihasználniok a társadalmi mozgalmat. Igen heves kifakadások hangzottak el a berni radikális kormányzat és főként a pénzügyi igazgatás ellen, s a fennálló kormányzat védelmezőinek csupán részben sikerült elhárítaniok ezeket. A segítség eszközeként *alkotmánymódosító* javaslatra[69] hoztak határozatot, de több szónok is kijelentette, hogy csak ideiglenesen és kísérletképpen lehet a törvényes úton haladni. Minthogy az alkotmánymódosítás az az eszköz, amellyel a berni konzervatívok és különösen a patríciusok el akarják mozdítani a jelenlegi kormányzatot, egyelőre sikerrel járt az a tervük, hogy a proletariátust a kormányzat ellen uszítsák. Még világosabban mutatkozott meg ez az igazi jezsuita tendencia Bern kanton Kivándorlási Társasága központi bizottsá-

gának ülésén, amelyet nemrég tartottak a berni Klösterliben. 25 járás képviselői, szám szerint mintegy ezren gyűltek össze, hogy minden olyan utatmódot feltárjanak, amellyel a sok ezer kereset nélküli és éhező állampolgár megmentése érdekében szabályozni lehetne a kivándorlás kérdését. Minthogy Schneider kormánytanácsos előterjesztésére a nagytanács[75] nem karolta fel kellő eréllyel és önfeláldozással ezt a kérdést, ezen az ülésen is alkotmánymódosítást helyeztek kilátásba, nem gondolva arra, hogy a mostani radikális kormányzat elmozdítása csak a régi rendszer híveit tenné újra kormányképessé.

E célból minden járásban petíciót akarnak köröztetni, s mihelyt meglesz az alkotmány megkívánta 8000 aláírás, megteszik a szükséges intézkedéseket e feladat megoldására. Minthogy a naponta növekvő munka- és keresetnélküliség miatt különösen a berni hegyvidéken mindenütt beszélnek és vitáznak a kivándorlás kérdéséről, nem valószínűtlen, hogy összegyűlik a kellő számú aláírás, s ez nagy akadályt gördít majd a mostani kormányzat útjába.

Szentgallenban is sikereket ér el a munkásmozgalom. A „Wächter" ezt írja: „Miközben az »Arbeiter«[332] elméleti kísérleteket folytat a szociálkommunizmus területén, Gasterban, Hofstitter elnökletével gyakorlatilag fogtak hozzá ehhez; a kamatlábat 2%-ra akarják csökkenteni stb."

Valóban a radikálisoknak ott, ahol most kormányon vannak, ügyelniök kellene, hogy közömbösségükkel el ne taszítsák maguktól a munkásokat. A svájci proletariátus nagyrészt még úgynevezett lumpenproletariátus, amely mindenkinek eladja magát, aki aranyhegyeket *ígér* neki. Persze a papok és az arisztokraták nem emlékeztetik az éhező népet azokra az időkre, amikor a paraszt dézsmát kellett hogy adjon a plébániának meg a földesúrnak; ők csak azt kérdik: mit tesz értetek a fennálló kormányzat? S erre még a kormány legbuzgóbb hívei sem tudnak semmit válaszolni. Ha a svájci proletariátus elég erős és képzett volna ahhoz, hogy önálló párttá legyen, akkor bizonyára jogos volna ellenzékisége a jelenlegi radikalizmussal szemben; a meglevő körülmények között azonban a radikális politikusok ellen intézett minden támadás a konzervatívoknak tett engedmény.

Általában a radikálisoknak valamivel mozgékonyabban és tevékenyebben kellene szerepelniök. Nem elég, ha reakciós személyeket támadnak és otromba élceket faragnak a vallásról; az aktív külpolitika pártjának [Auslandspartei] ugyanolyan eréllyel kellene fellépnie a semlegesség-politikusokkal szemben, mint amilyent Ochsenbein és Tsai tanúsítottak a jezsuitákkal és sonderbundosokkal szemben. A késedelem ma nagyobb veszély, mint valaha. A kapitulációk kérdése[103], amelyben a svájci nép kilenc tizede a

szövetségi tanács doktriner módon gyáva értelmezésével szembefordulva dönt, alkalmas fegyvert ad a radikálisok kezébe ahhoz, hogy hamarosan véget vessenek a fennálló nyomorúságnak. A politikai ügyosztálynak (Furrernak) a kapitulációk ügyében a svájci szövetségi tanácshoz intézett jelentése, amelyet a legtöbb újság és kiváltképp a „Neue Zürcher Zeitung"[333] a politikai bölcsesség netovábbjaként dicsőít, mély bepillantást nyújt a szövetségi tanács szatócsvircsaftjába, amely néhány batzenes[334] alapon és a magánjog elvei szerint intézi a külpolitikát: „Miből fizessük – kérdezi Furrer – a kártalanítást? Teljességgel lehetetlen, hogy ezt az összeget valamelyest is jelentős részben a Szövetség pénztárából vegyük. ... Ezt az összeget tehát a kantonoknak kellene fedezniök. Ha azonban nyugodtan és elfogulatlanul ítéljük meg a körülményeket, s nem engedjük, hogy vakon elragadjon bennünket a lelkesedés, akkor meg fogunk győződni arról, hogy ezen összeg behajtása is a lehetetlenségek közé tartozik, főként a jövőt illetően, még ha elismernők is a jelennek ezt a lelkesítő hatását." – Másutt pedig: „Egy egész nagy nemzet, amely még néhány ezredet sem tud kiállítani, aligha lesz képes arra, hogy tartósan biztosítsa függetlenségét és politikai szabadságát." Az itáliai köztársaságok valamikor bizonyára az őt megillető köszönettel adóznak majd a szomszédos svájci köztársaságnak legelső tisztviselője e hivatalos nyilatkozatáért. A „Neue Zürcher Zeitung", a szövetségi elnök félhivatalos lapja, kijelentette, hogy azt a határozatot, amely szerint a fennálló kapitulációk megszüntetése a kantonok szuverén jogkörébe tartozik, a szövetségi tanács egyhangúlag fogadta el. Ez nem áll. Az olasz Franscini nem volt jelen, Druey, a „permanens forradalom" híve pedig olyan értelemben akart javaslatokat tenni a szövetségi gyűlésnek, hogy „szüntesse meg a kapitulációkat, ha Itália és Svájc helyzete megköveteli ezt". Továbbá azt javasolta, hogy amíg ez a dolog el nincs döntve, szüntessék be a nápolyi ezredek számára való toborzást, s ez a fődolog.

Ochsenbein úr, a Sonderbund-háború Napóleonja, nemcsak a porosz Lohbauert akarja behozni*, hanem a porosz mundért is. De a költségeken meghiúsul ez a dicséretes szándék.

Néhány franciának az az ajánlata, hogy állítsanak fel Svájcban játékkaszinót, mélységes erkölcsi felháborodást keltett a derék republikánusokban. A németországi kaszinóbérlőket nyilván megrettentette a tiszteletreméltó frankfurti nemzetgyűlés határozata[335], mert különben nem hozzák a Sonderbund-kantonok kormányában levő urakat abba a nehéz helyzetbe, hogy választani legyenek kénytelenek nagy pénzbeli előnyök és öröklött

* *V. ö. 82. old. – Szerk.*

erkölcsük közt. A luzerni nagytanács 79 szavazattal 67 ellenében elutasította bizonyos Bias úr ilyen irányú ajánlatát; azonkívül a Népegylet ottani szekciója is ilyen értelmű petíciót intézett a szövetségi szervekhez; erre a vállalkozók Schwyz felé fordultak (Stansba*) és Szentgallenhez (Rapperswilbe), de kívánságuk nem teljesült. Ezeknek az uraknak most bizonyára annak a homburgi kaszinóbérlőnek az energiájára lesz szükségük, aki kijelentette, hogy az ő játékkaszinója tovább fog fennállni, mint a frankfurti parlament.

A nagytanács, amely néhány nap óta ismét ülésezik, s amelyben most is, mint eddig, von Tillier úr elnökölhet, noha a hazaárulás gyanúja tapad nevéhez, az ipartörvény cikkelyek szerinti megvitatásával foglalkozik; ebből mi nem találunk más említésre méltót, mint azt a rendelkezést, hogy politikai menekültek a viszonosság minden igazolása nélkül is folytathatnak ipari tevékenységet. A belügyi osztály azt is javasolta, hogy fordítsanak 8000 frankot tudományra, művészetekre stb.

Der republikanische Musterstaat
A megírás ideje: 1849 március 10.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 15. (246.) sz.
Jelzés: II

* *Stans valójában Unterwalden kantonhoz tartozik. – Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

Ma semmi más hírünk nincs a hadszíntérről, mint a „Breslauerei Zetung" magyar tudósítása. Ebből kitűnik, hogy az osztrákok csakugyan súlyos vereséget szenvedtek a szolnoki csatában és kénytelenek voltak visszavonulni Pest felé. *Kecskemétet* állítólag ismét elfoglalták a magyarok. A hír szerint Albert Jellachich, szerezsán-ezredes, Holstein herceg őrnagy, és maga Ottinger cs. kir. tábornok is elesett.

A magyar tudósító azt állítja, hogy Székesfehérvárat (a Duna jobb partján, Bécs irányában) elfoglalták a magyarok, s újabb sikereik következtében Lobkowitz herceg Debrecenbe utazott, hogy *közvetítő javaslatokat* tegyen a magyaroknak[336]. *Bővebbet holnap.*

A megírás ideje: 1849 március 15.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 15. (246.) sz., 2. melléklet
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A „Breslauer Zeitung" ma két magyar tudósítást közöl, március 6-áról és 7-éről, s ezek most kivételesen egy kissé zavarosak. Érezni rajtuk azt a roppant hatást, amelyet az osztrákok hirtelen gyors visszavonulása Pesten tett, az ezernyi szóbeszédet, amelyet okozott, és amelyben a tények túlzásokkal keverednek.[337]

Mezőkövesdnél, egy mérfölddel Makláron és kettővel Kápolnán túl, március 3-án állítólag nagy csata zajlott le, amelyben Dembiński a terep mesteri kihasználásával és ügyes taktikai manőverrel *teljes győzelmet aratott a császáriakon*. Az utóbbiak veszteségeit 7000 emberre és 60 ágyúra teszik.

Nem kétséges, hogy a magyarok egyáltalán nem vonultak vissza a Tiszán át, mint ahogy az osztrák lapok világgá kürtölik, hanem a Tiszán innen kellett történnie valaminek, ami a császáriak vereségéhez hasonló (még ha túlzók volnának is a fenti adatok). Windischgrätz nem ok nélkül vonul vissza.

Hogy *Szolnoknál* szintén megverték a császáriakat és mint gyanítottuk, elfogták ott elhelyezett csapattestüket, azt a március 6-i magyar tudósítás megerősíti:

„Tegnap reggel 7 órakor azonban még egy döntő csapás érte a cs. sereget. A Tisza menti Szolnoknál ugyanis egy magyar csapat, amely Cibakházánál kelt át a Tiszán, körülzárta Gramont 5000 főnyi dandárát és szörnyű mészárlás után *Gramont* altábornaggyal együtt foglyul ejtette. Itt *Ottinger* lovastábornok halálos sebet kapott és tegnap Budán meghalt bele."

A magyarok egyébként nem álltak meg itt. A magyar tudósító szerint *Ceglédig* nyomultak előre és ott 5-én véres ütközetben *legyőzték a császáriakat* (bizonyára a Zeisberg által Pestről hozott három zászlóaljnyi segélycsapatot). Újra elfoglalták Kecskemétet is, egy igen jelentős várost a Tisza és Duna között. E vereségek miatt Jellachich állítólag követte Windischgrätz herceget és szintén *elhagyta Pestet*. Hír szerint már maguk a császáriak lebontották a Pest körül emelt sáncokat; magát Pestet tehát nem akarják védeni, hanem csak Budáról akarják ágyúval tartani. A budai várat jól ellát-

ják élelemmel, de innen is szállítanak el nagy kaliberű lövegeket, s ebből úgy látszik, hogy nem gondolnak nagyon hosszú védekezésre.

Eddig a magyar tudósítás *valószínűnek* hangzó jelentései. Valószínűtlenebbnek látszanak a következők:

Görgey állítólag Győr felé nyomul előre egy hadtesttel, hogy elvágja a császáriak visszavonulásának útját – arról nincs szó, hogy ez az előrenyomulás a Dunától északra vagy délre folyik-e.

A magyarok állítólag Pest alatt átkeltek a Dunán és elfoglalták *Székesfehérvárt* (Pest hátában), hogy elvágják a Mészáros-úton át[338] való visszavonulást.

Nem lehet megállapítani, hogy mi igaz ebből a két hírből. Mindenképpen túlzottnak látszanak.

A magyarok táborából továbbá ezt jelenti a magyar tudósítás:

„Mint Debrecenből jövő utasok elmondják, Kossuth indítványára a magyar nemzetgyűlés határozatot hozott, hogy népfelkelést hirdet a hadsereg támogatására. A képviselők legtöbbjét megbízták, hogy kormánybiztosként szervezze a népfelkelést. Úgy látszik, az erdélyi orosz beavatkozás hírére hozták ezt a rendkívüli intézkedést. Azt is mondják ezek az utasok, hogy Madarász László rendőrminiszter kivált a debreceni ideiglenes kormányból."[339]

Bécsből továbbá ezt írják 9-én:

„Igaznak bizonyul Önöknek küldött tegnapi levelemnek a szolnoki csatáról szóló közlése. *A magyarok ragyogó győzelmet arattak* és kis híján a főhadiszállást is megsemmisítették. Maga Windischgrätz herceg komolyan megsérült az egyik karján. Zeisberg dandárának sorsáról *még semmit sem lehet tudni*, állítólag *teljesen felmorzsolódott*, Karger dandárát *beleszorították a Tiszába, és csak kevesen menekültek meg*. Maga Karger tábornok csak három dragonyos önfeláldozásának köszönhette megmenekülését, akik átvágták magukat vele. Szóval *az osztrákok általános vereséget szenvedtek*, s még az ellenség is elismeri, hogy a magyar sereg vezetői rendkívüli hadvezéri tehetségről tettek bizonyságot. E tábornokok közül az Önökkel legutóbb közölt neveken kívül dicsérő említést érdemel még a francia Duchâtel (nyilván Duhamel) tábornok, Guyon (angol) és Czartoryski herceg (Adam Czartoryski fia); ők derekasan helytálltak a főparancsnok Dembiński tábornok oldalán.

Kossuth *Stratimirovichot*, a szerbek főnökét, *Horvátország bánjává és Szerbia vajdájává nevezte ki*[340]; ez a választása általános elismerésre talál, mert mind a szerbek, mind a horvátok nagyra becsülik ezt a fiatal, szép és vitéz férfiút.

Utóirat, déli 3 órakor. Egy utas, aki 9-én (?) hagyta el Pestet, arról számol be, hogy elutazásakor a város *nagy izgalomban* volt; *Budán nagyszabású védelmi intézkedések* történtek, és mindkét városban nyüzsgött a katonaság; a magyarok pedig *óráról órára várták az övéik bevonulását*, s a nemzeti lelkesedés helyenként tüzes kiáltásokban tört ki belőlük, a katonák tömege ellenére, akik egyébként mással voltak elfoglalva."

Más oldalról ezt írják, szintén Bécsből:

„*Windischgrätz herceg taktikáját*, amelyet a tüzes magyarokkal és lengyelekkel szemben folytat, sokan helytelenítik magában a hadseregben, amely ezért demoralizáltnak látszik. A magyarokat vezénylő számos tábornok mind több erősítést von össze, s ha csak árulás nem történik az egyik oldalon, vagy tetemes erősítés a másikon, akkor *nem várható, hogy egyhamar véget ér a háború.*"

Windischgrätz egyébként kijelentette, hogy *ha nem kap még* **50 000 főnyi** *erősítést, akkor nem bír a magyarokkal*!!

Szíveskedjék most megmondani a „Kölnische Zeitung", hogy a magyarok ezen újabb győzelmeivel és Windischgrätz e kijelentésével hányadik „szakaszába" lépett a magyar háború*.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 15.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 16. (247.) sz.

Jelzés: *

* *V. ö. 181. old. – Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

Bécsi és prágai leveleink és újságaink ma este megint csak nem érkeztek meg. De a breslaui, lipcsei stb. lapokban sincs osztrák részről egy szó sem a hadműveletekről. A „Breslauer Zeitung" magyar tudósítója viszont újabb, Cegléd környékén lezajlott harcokról, nagy tömeg Pestre vitt sebesültről, visszavonulási előkészületekről ír. De ez a lap sem jelent még semmiféle döntő fontosságú dolgot.

Az osztrákok hallgatásában az a legfeltűnőbb, hogy *egyetlen oldalról* sem közölnek semmit. Máskor mindig akadt valahol egy kis zug, ahonnan valami kis eredményt jelenthettek a császáriak. Most azonban ez is megszűnt. Úgy látszik, mintha a magyarok egyszerre minden ponton valami egészen váratlan energiát fejtenének ki és mindenféle előre nem látott akadályokat gördítenének a 250 000 főnyi császári sereg előnyomulása elé.

Erdélyből február 16-a vagy 17-e óta, vagyis négy hete nincs semmi hír. Egy szó sincs a Götz–Ramberg–Jabłonowski-csapatok Tokaj felé való előnyomulásáról. Egy szó sincs Nugent szerémségi hadműveleteiről. Egy betű sincs Rukavina, Todorovich és Gläser bánáti hadtetteiről. Ha itt-ott megtudunk valamit, akkor ezt is csak nem hivatalos, bizonytalan híresztelésekből tudjuk meg.

Szóval a hivatalos jelentések hallgatása egyre kínosabbá, a nem hivatalos jelentések tartalma pedig egyre fenyegetőbbé válik Ausztriára nézve. Az utóbbiakról holnap közlünk néhány részletet.

Az „Allgemeine Oderzeitung" egy tudósítása szerint az osztrákok arra készülnek, hogy mint Erdélybe, *Krakkóba* is *bevonultassák* az *oroszokat*.

A megírás ideje: 1849 március 16.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 16. (247.) szám., rendkívüli melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A mai rendkívüli mellékletünkben közölt összefoglalás* után most közöljük a magyar hadszíntérről szóló részletes jelentéseket.

Először a *Pestnél* folyó hadműveletekről. Úgy látszik, a harc Cegléd környékére összpontosul; eszerint bizonyára mind a magyar, mind a cs. kir. sereg jóval délebbre húzódott. Legalábbis nem hallani már Eger, Kápolna, Mezőkövesd környéki harcokról. Ezért feltehetőleg Jellachich is Cegléd felé vonult. Bebizonyosodik, hogy Windischgrätz, gyenge eredményei miatt elégedetlenül, visszahelyezte főhadiszállását Budára és ezzel visszavonult az aktív parancsnokságtól. Sebesülését azonban kétségbe vonják. A megvert nagy hadvezér most összevon minden valamennyire is mozdítható csapatot, még a Komáromot ostromló hadtestből és Krakkóból is, hogy megőrizze valahogy pozícióját. – A legutóbbi hadműveletekről a „Breslauer Zeitung" ez év március 9-i magyar tudósítása ezt írja:

„Tegnap Szolnok irányában valószínűleg csata volt. Az éjjel ugyanis igen sok sebesültszállító kocsi érkezett. Az a körülmény, hogy még mindig nem adtak ki hadijelentést, valamint az, hogy a katonai parancsnokság rendeletére a pesti hídfő sáncállásával átellenben levő dunai házsor egész frontját hirtelen ki kellett üríteni és katonasággal szállni meg, újabb vereségre vall. Ezt az utóbbi intézkedést ugyanis csak a gyors visszavonulás fedezésére hozhatták. A budai vár helyőrségének magasabb rangú tisztjei ma el is küldték asszonyaikat. Közvetlen híreink egyáltalán nincsenek, mert a lejjebb levő vidékről nem engedik át Pest felé az utasokat. Állítólag ma szintén lesz ütközet, hacsak az állandóan zuhogó erős eső meg nem akadályozza. Ha mégis meglesz a csata, akkor a megvert fél számára nagy veszteségekkel fog járni a visszavonulás, mert az ottani utakat minden eső feneketlen sártengerré teszi, s a lövegek meg a málhák elszállítására gondolni sem lehet. Pesten 2 krajcárral megdrágult a hús fontja, mert *egy portyázó magyar*

* *Lásd az előző oldalt. – Szerk.*

csapat egy nagy szállítmány marhát hurcolt el az innen 3 órányira levő Gödöllőről. Debrecenből azt halljuk, hogy a magyar kormány Hám Jánost, Magyarország hercegprímását és két másik magas rangú prelátust, akik Pesten maradtak, mint hazaárulókat megfosztotta tisztségüktől. Hercegprímássá Horváth Mihályt, az elmés és szabadelvű magyar történetírót nevezték ki, aki azelőtt kanonok, majd csanádi püspök volt. (Ezt másfelől is megerősítik.) Tegnap este, mikor a sebesültek megérkeztekor sok nézelődő gyűlt össze, egy kiküldött erős járőr szétkergette őket. Egyébként úgy zsúfolva van minden kórház és kaszárnya sebesültekkel, hogy az újonnan érkezetteket a lépcsőkre és az előcsarnokokba kellett fektetni."

Egyébként is furcsán áll a császáriak ügye; ez tűnik ki Windischgrätz hercegnek egy március 8-án, a budai főhadiszálláson kelt kiáltványából, amely az ostromállapot tartamára megtilt minden közvetlen és közvetett érintkezést a lázadókkal és az általuk elfoglalt területek lakosaival. Ugyanígy minden kereskedelmi kapcsolat is tilos. Mindazok, akik e tilalmakat megszegik, statáriális eljárás alá esnek, ugyanígy azok is, akik segédkeznek ebben. Az árukat pedig elkobozzák és a kincstár javára értékesítik.

Épületes a kép a császáriak háta mögött is. A kormánypárti „Lloyd" következő pozsonyi közlése megmutatja, hogy mennyire jutottak Komárom előtt ezek az urak és milyen illúziókat igyekszenek terjeszteni:

„Miközben a főserege Windischgrätz tábornagy vezetésével, fáradhatatlanul üldözve az ellenséget, már a Tiszántúlon tevékenykedik (!), a második hadtest Komáromnál operál, ahol megbízható jelentések szerint, f. hó 15-én nagy támadás indul majd (!). E célra Bécsből, Budáról és Eszékről *sok* (!) gőzhajót irányítottak oda, *igen sok különféle* kaliberű hajítólöveggel és *négyszeres* lőporkészlettel. Saját Duna-partunkon néhány vontatógőzös áll, amelyek hadihajók módjára ágyúkkal és bombákkal vannak ellátva és amelyek a tartaléknak a fő szállítóeszközei lesznek. *Bizonyára csak* néhány kisebb röppentyűvetői gyakorlatra lesz szükség ahhoz, hogy észre térítsék Komárom helyőrségét és elérjék a vár átadását, valamint a Bécs, Pozsony és Pest közötti vízi út megnyitását."

Ugyanaz a cikk, amely ezekkel a nevetséges szájhősködésekkel kezdődik, rögtön ezután beismeri, hogy a szlovák parasztok tudni sem akarnak a cs. kir. megszállásról. Más letartóztatásokon kívül ugyanis „a múlt héten rossz-szándékú fegyverrejtegetés miatt a közeli szlovák falvakban letartóztattak és ide hoztak 12 parasztot, s vétkességük szerinti mértékben 2, 3 és 4 évi börtönbüntetésre ítélték őket".

A most már több ízben hiába agitált szlovákok olyan híven kitartanak a magyarok mellett, hogy a 2–3 millió ember közül az osztrákok csak 1400-at

voltak képesek toborozni maguknak. Olvassuk csak el a következő jelentést Lőcséről (a Szepességből), amely egyúttal azt is megerősíti, hogy a császáriak még mindig ugyanott állnak, ahol akkor voltak, amikor Görgey elvonult a Tiszához:

„*Lőcse*, március 1. A szlovák népfelkelés[130] egyelőre 15 századból áll, századonként 90 fővel. Három század Lőcsén állomásozik helyőrségként, öt Eperjesen, a többi Kassa felé vonul. Ramberg tábornok tegnap 20 000 forint hadisarcot vetett ki erre a városra. Eperjesről több mint 500 ember menekült el Görgeytől való félelmében; sokan közülük Pestig mentek."

Délről csak annyit hallunk, hogy *Szegedet még mindig 40 000 főnyi magyar tartja megszállva*, s hogy 30 000 szerb áll a város előtt, Szeged bevételére készülve.

Végül Erdélyből is érkezett néhány jelentés, de ezek furcsa módon még mindig nem terjednek túl február 16-án, 17-én. Az egyik (szász) jelentés szerint Bem súlyos beteg kézsebe miatt; a másik jelentést, amely Segesvárnak a székelyek által való bevételéről szól, arról szóló részletei teszik érdekessé, hogy miként töltötték ott a székelyek az éjszakát. Segesvárra február 16-án egyidejűleg vonult be Medgyesről mintegy 8000 fő 12 ágyúval, Udvarhelyről* 5000 fő 5 ágyúval és Marosvásárhelyről 3000 fő. Ezek az erők arra késztették a van der Heydte őrnagy vezette vitéz osztrák–orosz csapatokat, valamint a város érdemes polgárőrségét, hogy harc nélkül visszavonuljanak Nagyszeben irányában, s bízzák a székely rablóbandák kényére-kedvére asszonyaikat, gyermekeiket és vagyonukat. Azt mondják, ezek rögtön 30 000 forint sarcot róttak ki a városra; „a széki községekben** ennél összehasonlíthatatlanul magasabb összegeket szedtek be. Az ellenség felkutatott minden ólmot és ónt, ami csak található volt, a kutakba süllyesztett töltényeket is kiszedte és a puskaport a napon megszárította, hogy ismét használható legyen."

Végül közöljük még a következő érdekes *krakkói* hírt. Látható belőle, hogy milyen előre kitervelt dolog Oroszország és Ausztria cselszövénye.

Krakkó, március 12. Az itt parancsnokoló *Legedicz* cs. kir. tábornok tegnap magához hívatta Stanisław Jabłonowski herceget és meglehetősen kurtán tudatta vele: a városi hatóság folyamodjék a kormányzósághoz, hogy *a határon álló orosz csapatok szólíttassanak fel a Krakkóba való bevonulásra a nyugalom fenntartása végett*, minthogy neki (Legedicznek) *az egész osztrák*

* *Székelyudvarhely. – Szerk.*

** *Ti.* Segesvár szék községeiben – *Szerk.*

katonasággal együtt Magyarországra kell vonulnia. A herceg azonban azt felelte a cs. kir. tábornoknak, hogy *a krakkóiak sem most, sem máskor nem támasztanak ilyen kérést*, s ha a katonaság teljesen elhagyná a várost, akkor a polgárság biztosítaná a törvényes rend fenntartását. Önök bizonyára emlékeznek arra, hogy Erdélyben Puchner tábornok az oroszok bevonulása előtt ugyanilyen közvetett felszólítást intézett Brassó és Nagyszeben városához, hogy kérjék az orosz segítséget.

Ami végül a magyar bankjegyek kérdését illeti, a katonai önkényuralomnak ezúttal meg kellett hajolnia a necessitas rerum*, a cs. kir. állam hitelhiánya előtt. A Kossuth-bankók egy részét már kivonták a forgalomból, a pesti kispolgárok sírása és fogaik csikorgatása ellenére.

Windischgrätz tábornagy ugyanis f. hó 9-én hirdetményt tett közzé Pesten, s eszerint a közpénztárakban tilos a magyar 100 forintos és 5 forintos pénzjegyek elfogadása. Ez a hirdetmény rendkívül nagy megdöbbenést keltett itt, s ebben a pillanatban teljesen szünetel minden pénzforgalom. Lehet, hogy ezért nem is tartják meg a pesti vásárt[341], amelynek látogatottsága amúgy is gyér. A magyar 1 forintos és 2 forintos bankjegyekre alighanem ugyanez a sors vár.[293]

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 16.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 17. (248.) sz.

Jelzés: *

* – a dolgok szükségessége – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Minthogy a bécsi posta megint nem érkezett meg, Magyarországról semmi közvetlen hírünk nincs. Amit Prágán és Augsburgon át kaptunk, abban nem sok az újság.

Az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-nak azt írják 8-án Pestről, hogy a császáriak ismét elfoglalták Szolnokot[342]. A későbbi hírek, mint látni fogjuk, egészen mást mondanak. Az „Allgemeine Zeitung" egyébként elismeri, hogy a császáriak Szolnoknál „meglehetősen nagy vereséget" szenvedtek, s ennek során „2 századból alig 40 fő" menekült meg. Az ütközet lefolyásáról ez a lap a következő tudósítást kapta a Szolnok melletti *Abonyból*:

„A kápolnai csata[289] után előnyomultunk Kövesd*, majd Poroszló felé. Minthogy ott a talaj mocsaras volta miatt a lovasság nem léphetett akcióba, azt a parancsot kaptuk, hogy menjünk Szolnokra. Éppen idejében érkeztünk ahhoz, hogy véget vessünk az ütközetnek, amelyet 15 000 magyar kezdett 40 löveggel két dandár ellen, s amely sokba került nekünk, mert Karger dandárát kiszorította Szolnokról. Ebben a pillanatban erősítés érkezik Pestről, s mi 15 000 embert és 36–40 löveget állíthatunk szembe velük, de nem kétséges, hogy ha erőink jelentős növekedését látják, vissza fognak vonulni. Csapataink vitézsége dicséretre méltó. *Tegnap Szolnok a magyarok kezére került ugyan*, de ma estére bizonyára visszaszerezzük."

Hogy mit tartsunk ezekről a Szolnok visszavételéről szóló szájhősködésekről, az kitűnik abból a pesti levélből, amelyet a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" közöl. Ott ez áll:

„A bán** tegnap valóban elindult Pestről, mégpedig reggel 4 órakor. Arról azonban, ami a közvetlen közelünkben levő hadszíntéren történik – mint mondják, Cegléd és Abony között –, sajnos, a legcsekélyebb tudomásunk sincs. Az itteni titkos bujtogatók csodákat mesélnek a lázadók hadseregének

* Mezőkövesd. – *Szerk.*

** Jellachich. – *Szerk.*

erejéről, arról, hogy táboruk 6 óra járásnyi kiterjedésű. Persze ezek a hírek nyilván erősen túlzottak, az azonban mégsem tagadható, hogy a szolnoki útvonalon már másodízben *nyomul egy tekintélyes felkelő haderő a kívánatosnál közelebb a fővároshoz*. A megbízhatóbbak aggodalmát még növelik azok a persze szükséges *intézkedések, amelyek biztosítani akarják az összeköttetést* a budai vár és az Újépület, Pest ezen új és egyetlen erődje[343] között. Tegnap délután nagy sietve *lőréseket* vágtak ezen az épületen, s a szomszédos házak lakói szigorú parancsot kaptak: legyenek *menetkészültségben*, hogy ha megkapják a jelzést, *hat órán belül* egész cókmókjukkal elhagyhassák lakásukat. Sietve lebontották tegnap a Lánchídat építő társaságnak azokat az építményeit, műhelyeit stb. is, amelyek a Duna két partján a Lánchíd erődházai mellett voltak. Ezért az itteni csekély létszámú lojális lakosság körében *borús hangulat* uralkodik, miközben az ellenpárt csak nehezen képes leplezni titkos örömét."

Hogy általában milyen a császáriak helyzete, az már abból is kitűnik, hogy Windischgrätz a magyarok összeköttetéseinek elvágása céljából a legszigorúbban megtiltott minden érintkezést és kereskedelmet az általuk megszállt vidékekkel. Állítólag minden oda utazó személyt letartóztatnak, áruit pedig elkobozzák. A közelgő pesti vásárra való tekintettel rendkívüli rendőri idegenellenőrző intézkedéseket is tettek.

A főserege balszárnyáról (Schlickről) még mindig nincs semmi hír. Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" azt állítja ugyan, hogy már nyolc óránvira volt Debrecentől, és nem tudnak arról, hogy ismét visszavonult. Ez azonban szemérmetlen hazugság; Maklár, ahol a császáriak saját jelentéseik szerint álltak, teljes 15 német mérföldnyire van Debrecentől, s köztük van mérföldnyi széles mocsárövezetével a Tisza, 10 mérföldre Debrecentől. Tények hiányában a „Kontitutionelles Blatt aus Böhmen" a következőképpen szájhősködik:

„Schlick gróf altábornagy hadműveleteitől bízvást várhatunk (!) szép eredményeket, mint ahogyan általában büszkén (!) állapíthatjuk meg, hogy éppen a tokaji összecsapás után kialakult nehéz helyzetben bizonyította be, milyen kiváló hadvezér!"

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" is megerősíti, hogy a magyarok elfoglalták Pest megye déli, *Kecskemét* felé eső részét. Sőt a Dunáig nyomultak előre és kapcsolatba léptek a túlsó part (Tolna megye) felkelőivel:

„A felkelők üzelmeinek Kalocsa az egyik fő fészke, innen bujtogatják az egész környéket, nevezetesen a Duna másik partján levő Tolna megyét. Az itteni felkelők olyan arcátlanok, hogy elsüllyesztenek minden hajót,

amely a Dunán jár. Különösen a földvári* és dunavecsei parasztok tűnnek ki ebben. A cs. kir. katonaságtól egyáltalán nem félnek, mert az a tévhitük, hogy Kalocsánál 12 000 honvéd áll. Állandóan fanatizálják őket a Debrecenből küldött plakátok."

Eszerint a Dunának Dunavecsétől Tolnáig terjedő egész szakasza (légvonalban 9–10 mérföld) mindkét oldalon a magyarok kezén van, s ez erősen veszélyezteti a hajózást.

A következő hírből kitűnik, hogy milyen hadviselés folyik ezen a vidéken, és milyen kevés a reményük az ügyetlen osztrákoknak arra, hogy boldogulnak ezekkel az elérhetetlen lázadó csapatokkal.

„Az a különítmény, amelyet néhány nappal ezelőtt indítottak útnak gőzhajón Dunaföldvárra (Tolna megyébe) a legújabb zendülés leverésére, egyáltalán nem is látott ellenséget. A kikötéskor lőtték ugyan a vontatógőzöst, de a lázadók még a partraszállás előtt úgy szanaszét szaladtak, mint a szélben a pelyva. Igazi gerillaháború! Egy hír szerint a Simunich-dandár Bicskén, Batthyány Kázmér gróf birtokán, négy óra járásra Budától, elsáncolt táborba vonult, hogy fenntartsa a Dunántúlon a rendet és a kialakult új helyzetet."

Erdélyből egy szó sincsen.

A Bánátból „az *várható*, hogy a bánnak (a Szolnok elleni hadjáratba való) bekapcsolódásával egyidejűleg most már mozgásba *fog* jönni az osztrák–szerb csapatok hosszú vonala, amely Bajától Temesvárig húzódik" („Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"). Valóban! Most végre megtudjuk tehát, hogy az a híres, Gläser altábornagy által Rukavina, Todorovich és más tábornokok csapataiból, az újságok oly hangos hírverése közepette megalakított hadosztály, amelynek Erdélyt és Nagyváradot kellett volna meghódítania, még a Marosnál levő hadállását sem tudta megtartani, hanem visszahúzódott Temesvárig! A magyar jelentések persze már régen hírül adták ezt, de hát nekik nem szabad hinni!

És ennek a lapnak egy másik cikkében ez áll:

„Tegnapig (március 7-ig) nem volt elfoglalva sem Szeged, sem Szabadka – amelynek közelében, mint már közöltem, a szerbek ragyogó győzelmet arattak és valósággal szecskává aprították a magyarokat, s egy magyar hadtest előnyomult ebben az irányban. Így beszélik olyan utasok, akik ma érkeztek erről a vidékről."

Ennek a dolognak azonban van egy egészen sajátságos oldala is. A szerbek

* Dunaföldvár. – *Szerk.*

a legnagyobb mértékben elégedetlenek vezetőikkel. Rajachich pátriárka napról napra népszerűtlenebbé teszi magát azzal, hogy kiközösítette Stratimirovichot, szembefordult a nemzeti bizottsággal, amelyet most feloszlatott, újjáalakított[314] és áthelyezett Nagybecskerekre, s egyéb önkényes beavatkozásaival. Stratimirovich eltűnt és úgy látszik, átállt a magyarokhoz.[344] Rukavina és Todorovich szerb ugyan[345], de mindenekelőtt cs. kir. tábornok, aki nem ismer más nemzetiséget, mint az osztrákot. Ehhez járul még az, hogy a rendes csapatok és a szerb granicsárok meg önkéntesek között erős feszültség van.

„A szerbek panaszkodnak a lovasság hiánya miatt, s ráadásul a császári csapatok nem is igen sietnek, hogy segítsenek a »rácoknak« – ez az elnevezés ismét elterjedt a katonák közt" („Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"). Szóval mióta Stratimirovich nincs ott, a szerbek engedetlenkednek, sőt, mint éppen bécsi lapok jelentik, *tárgyalnak a magyarokkal.* Meg kell várnunk, mi lesz a hatása annak, hogy Kossuth Stratimirovichot bánná és vajdává nevezte ki*.

Az osztrákokat itt újabb csapás fogja érni azzal, hogy *a törökországi szerbeket visszahívják Magyarországról.* A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" ezt jelenti erről:

„Egy Belgrádban kibocsátott fejedelmi rendelettel visszahívták az osztrák földön harcoló szerbeket. Nem tudjuk, hogy vonatkozik-e ez Knićanin hadtestére is, a parancs ugyanis túl általánosan hangzik. A mi szerbjeink gyanakvással fogadják ezt a lépést, és szeretnék tudni, hogy nem az olmützi udvar[149] eszközölte-e ki diplomáciai úton ezt a rendeletet. Mások tisztára szervezési és újoncozási ügyet látnak benne, mi viszont arra hajlunk, hogy a török fegyverkezésekkel hozzuk összefüggésbe. Az bizonyos, hogy az irreguláris szerb csapatok egyebet sem tudtak, mint rabolni, gyilkolni és gyújtogatni, s Szerbia söpredéke voltak. Rablási vágyukban nem tettek különbséget. Szekérszámra hurcolták át zsákmányukat a Száván, és mindenfelől felhangzott a panasz, ahova ezek a csapatok betörtek: Óvjon meg az ég az ilyen barátoktól, ellenségeinkkel majd csak elbánunk!"

Egy másik cikkében ezt írja erről ez a lap:

„Egy másik kellemetlen körülmény, amely rossz sejtelmekkel tölt el bennünket, a szerb fejedelemségi csapatok visszahívása a Vajdaságból. E politika rejtelmeibe nem tudunk behatolni. Azt mondják, hogy a Porta, Anglia és Franciaország követelte e csapatok visszahívását. Mi nem hisszük

* *V. ö. 213. old. – Szerk.*

ezt, legalábbis joguk nem volt erre; a fejedelemségből érkezett segélycsapatok ugyanis nem a reguláris katonasághoz tartoznak, amellyel tetszése szerint rendelkezhetik az ottani kormány, hanem önkéntesek, akik azért jöttek, hogy néprokonaik szabadságharcában részt vegyenek. A szerbeknek pedig joguk van rá, hogy részt vegyenek ebben a harcban, mert Szerbia alkotmányos ország, népe szabad nép. A délszláv zűrzavarok nem fejeződtek be, sőt napról napra növekszenek."

Egyébként a pátriárka* következő, február 24-i, Nagykikindán kelt közleménye is azt bizonyítja, hogy a szerbek fosztogatása súlyos volt:

„Minthogy elharapózott a fosztogatás mind a segélycsapatokban, mind pedig a mi csapatainkban, kénytelen vagyok elrendelni: 1. Senki se merészkedjék zsákmányolt állatot vagy más zsákmányolt javakat vásárolni. 2. Tettenérés esetén a vásárló mind a megvett zsákmányt, mind az érte fizetett vételárat elveszti. 3. Minden zsákmányolt tárgy koboztassék el ott, ahol megtalálták, s az illetékes hatóságok tegyenek nekem jelentést róla."

Ami azonban a leginkább felháborítja a mégiscsak nemzeti harcot folytató szerbeket, az az, hogy a nemes Jellachich bán, aki mint bán, egyben a katonai határőrvidék[346] feje is, kiáll az *elnémetesítés mellé*. A „Konstitutionelles Blatt" ezt írja március 1-én a Száva melléről:

„Jellachich bán határozottan szóbeszéd tárgya lett; legutóbbi tevékenységét titokzatos homály fedi, s a délszlávok gyanakodva szemlélik őt. Itt nagyon kedvezőtlenül fogadták a pátriárkához intézett parancsát, amelyben elrendeli, hogy az itteni katonai határőrvidéken ismét a *német nyelvet* kell bevezetni. Valóban, Jellachich bán nem mérte fel e lépésének horderejét. A szerbek éppen azért lobbantották lángra a nemzeti háborút, hogy kiszakítsák magukat egy idegen nép fennhatósága alól, hogy megmentsék a pusztulástól irodalmukat (!), művészetüket (!), dalaikat, minden nemzeti kincsüket, amelyhez hű szívvel ragaszkodnak – a szerbek nem fognak készségesen engedelmeskedni ennek a parancsnak. Egyébként bármi késztette is erre az igen tisztelt bánt, számunkra egy pillanatra sem kétséges, hogy a pátriárka vissza fogja utasítani ezt a parancsot."

A bán, a nemes lovag, nyilvánvalóan igen szánalmas szerepet tölt be. Gyanús személyként egy ideig Pesten tartották, s arra használta őt a kormányzat, hogy nevével és felelősségével fedezzen minden, a szlávok közt népszerűtlen kormányzati aktust. A nemes férfiú egyszer elkötelezte magát az osztrákoknak és visszavonhatatlanul szakított a magyarokkal. Most, ami-

* Rajachich. – *Szerk.*

kor már késő, belátja, hogy szláv ravaszsága ellenére is szégyenletesen rászedték a császáriak, s még azt sem tagadhatja meg, hogy aláírjon egy olyan gyalázatos nyilatkozatot, mint amilyen a legutóbbi, a Windischgrätzcel való állítólagos viszályairól szóló. Úgy kell neki.

Pétervárad körül van zárva. Állítólag a helyőrség az összes tiszteket letartóztatta hűtlenség és árulás miatt.

A Szlovákföldön, a cseh és szlovák szabadcsapatok ellen vívott csatáról részletesebb híreink vannak. A harc a Vág melletti Turánynál folyt (annak a Jablunkai-hágónak a lábánál, amely egyszer már olyan ominózus volt Štúr és Hurban urak számára).[347] Az itt győzelmet arató, mintegy 12 000 főnyi magyar–szlovák hadtest megszállva tartja a Magas-Kárpátokat és állítólag Chlapka[323] és Aulich parancsnoksága alatt áll.

Hír szerint az osztrák kormány megtagadta a közösséget Puchnernak az oroszok Erdélybe való bevonulását kérő felszólításával, s ragaszkodik ahhoz, hogy ezek vonuljanak vissza, mihelyt a 15 000 főnyi bánáti csapatok erősítésül bevonultak Erdélybe. Minthogy azonban a szerbek vonakodnak ettől, az orosz hadtest egyelőre bizonyára ott marad.

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" szerint Pesten ezt a debreceni hírt mesélik:

Egy képviselő azt javasolta, hogy a nemzetgyűlés ismerje el Ferenc József császárt Magyarország törvényes királyának. Először Nyáry támogatta ezt a megbékélési javaslatot, s maga Kossuth is ragyogó beszédet tartott a javaslat mellett, amelyet ezután egyhangúlag elfogadtak.[348]

Egy másnapi pesti levél hozzáfűzi ehhez:

„A tegnap közölt debreceni hír, úgy látszik, megerősítést nyer, s mint mondják, a nemzetgyűlés valóban elismerte Ferenc József császárt Magyarország törvényes királyának. Ez az elismerés azonban a pragmatica sanctión[349] alapul, s hogy a Kossuth-párt milyen követeléseket épít erre az alapra, azt már az utolsó előtti országgyűlésen elhangzottakból tudjuk. Mint halljuk, azt is nyomatékosan hozzáfűzték, hogy erre a lépésre kiváltképp az az óhaj késztette őket, hogy bebizonyítsák az európai monarchiáknak és főként a közvetlenül szomszédos nagyhatalmaknak: a legkevésbé sem gondolnak arra, hogy egységes nagy, sőt talán vörös szarmata–magyar köztársaságot alakítsanak. Ezt tehát nem lehet az igazi megbékéléshez vezető lépésnek tekinteni."

Ha a magyarok valóban hoztak is ilyen határozatot, alapjában véve akkor sem sokat jelent ez a manőver. Ha győznek és Bécs előtt állnak, akkor hamarosan vége „Magyarország törvényes királyának".

Továbbá egy másik, a Dráva mellékéről érkezett levélben ez áll:

„Debrecenben és környékén rendkívül háborúpárti és harcias a hangulat. Egy cs. tiszt, aki nem akart testvérei ellen harcolni és akit ezért kötelezvény ellenében elbocsátottak[350], olyan kijelentéseket tett előttünk, amelyekből a következőket emeljük ki mint figyelemre méltókat: »Kossuth serege – mondotta – körülbelül 100 000 főre rúghat, tüzérsége pedig mintegy 400 (?) löveget számlálhat. Különleges röppentyűket állítanak elő. Reguláris gyalogságuk is van, és 7 régi alapokon nyugvó huszárezredük, ezeken kívül még 7 huszárezredet alakítottak: a Kossuth-, Mészáros-, Batthyány-, Madarász-, Hunyadi-huszárokét stb.[351] Nagyon sokat gyakorlatoznak; Debrecen körül 6 mérföldnyi körzetben igen erősen el vannak sáncolva a falvak, s nagyon téved, aki azt hiszi, hogy könnyen és gyorsan legyőzhetők ezek a lázadók« – mondta informátorunk. A Tiszánál folyó hadmozdulatokról – amennyire áttekinthetjük őket – azt gondoljuk, hogy hadműveleteinket a legalaposabban és a legkörültekintőbben kell előkészítenünk, mert itt derekas manőverekre lesz szükség, s még mindig úgy látjuk, hogy Magyarországon levő csapataink, legalábbis a jelenlegi döntő pillanatban, *nem elegendők*. Ne vádoljanak pesszimizmussal. Mi úgy látjuk, hogy a lázadókban sok az energia, a kunsági és a Kunság körüli tömegekben pedig az igazi fanatizmus, s ezért fájlaljuk az északi tartományokban folyó újoncozás késedelmességét, mert ez akadályozza a kormányzatot a magyarok legyőzésében."

Ezzel a szomszédos publicista számára bizonyára nagyon örvendetes közléssel zárjuk ma sorainkat, még mindig „finem Hungariae"* várva.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 17.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 18. (249.) sz.

Jelzés: *

* – „Magyarország végét" (*v. ö. 203. old.*) – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

Ma este megint nem kaptunk bécsi lapokat. Bevalljuk, hogy megmagyarázhatatlan számunkra ez a határtalan rendetlenség, amely naponta növekszik.

Breslaun át kaptunk március 11-ig terjedő pesti híreket. Ezekben nincs egyetlen hivatalos szó sem a hadszíntérről, de van nem hivatalos magyar és osztrák jelentés, s a fődolgokban a kettő *tökéletesen* megegyezik.

Napról napra jobban kitűnik, hogy a császáriak két hete az egyik vereséget a másik után szenvedik el. A cs. kir. osztrák tábornokoknak legalább a feléről bebizonyosodott, hogy tisztára tökkelütöttek, s a nem kevésbé ügyetlen Windischgrätz most kiebrudalja őket a parancsnoki posztokból. *Zeisberg* teljesen eltűnt, *Karger* és *Deym* ellen, akik Szolnoknál kompromittálták magukat, vizsgálat indul, *Wrbna*, aki a magyar tudósítás szerint a fő vétkes volt az osztrákok mezőkövesdi vereségében, állítólag szintén vizsgálat elé kerül és mint mindenfelől írják, „kegyvesztett lett" és „minden bizonnyal nyugállományba vonul".

Hogy milyen volt az állítólagos kápolnai győzelem[289], azt a bécsi kőnyomatos tudósító[290] következő híre mutatja:

„A kápolnai jegyző jelentése szerint, akinek az ottani csatában elesettek eltemettetéséről gondoskodnia kellett, a halottak száma a magyarok részéről *1500 és a császáriak részéről 4000* volt."

Osztrák jelentésekből kitűnik továbbá, hogy *Schlick Budára* érkezett *haditanácsba*, s hogy ő veszi át az északi hadsereg parancsnokságát, *Jellachich* bán a déli hadseregét, *Windischgrätz* tábornagy pedig Budán marad. Úgy látszik, nem veszik bizonyosra, hogy meg tudják tartani az egyesített fővárost*.

Hogy milyen hatást keltettek Pesten Windischgrätznek a magyar bankjegyek ügyében tett legutóbbi intézkedései[293], azt a magyar tudósítás („Breslauer Zeitung") következő hírei tanúsítják:

---

* Pest-Buda. – *Szerk.*

„A pesti kereskedők gyűlést akartak tartani e rendszabály megvitatása céljából, de Windischgrätz herceg nem engedélyezte. Pesten olyan nagy volt a felháborodás, hogy a herceg kénytelen volt 40 000 pengő forintot küldeni kis osztrák bankjegyekben, hogy a munkásokat kifizessék. – A Pesti Kereskedelmi Bank is körlevelet akart kiadni arról, hogy mint eddig, továbbra is elfogadja a magyar bankjegyeket, de Windischgrätz a banknak is megtiltotta ezek elfogadását. A bankjegyek miatti zűrzavar egyébként úgyszólván lehetetlenné teszi a mostani pesti József-napi vásár[341] megtartását, s végeredményben az osztrák kereskedőket érinti a legsúlyosabban, mert sem eladni, sem pénzt behajtani nem tudnak."

A császáriak egészen rendkívüli intézkedések megtételére kényszerülnek, hogy legalább ott tarthassák magukat, ahol már vannak; ennek újabb bizonysága Windischgrätznek egy március 10-én Budán kelt rendelete; ez kimondja, hogy a felkeléshez csatlakozó nemeseknek és polgároknak, városoknak és községeknek kártérítési igény nélkül kell tűrniök a katonaság rekvirálásait; utánuk a nemességnek és a polgárságnak azok a kategóriái lesznek kötelesek viselni a katonaság ellátási költségeit, amelyek közönyösnek mutatkoztak a császáriak ügyével szemben; náluk azonban a rekvirálások nyugta ellenében történnek, és az illetők kártérítési igénye megmarad. Teljes kártérítésre különösen a hű és lojális lakosok tarthatnak igényt: a károkozásra felbujtók vagyonát hatósági zárlat alá helyezik.*

Tolna és Baranya megyéből ezt jelenti a magyar tudósítás:

„A mohácsi posta tegnap visszajött, Mohácsot és Pécset elfoglalták a magyarok. A Duna budai partján levő Pentelére bevonult Perczel magyar tábornok 10 000 emberével[322]. Pentele mintegy 8 mérföldnyire van Budától. A Duna menti Földvárról a parasztok előztek 400 cs. katonát. A pesti oldalon lassan haladnak a hadműveletek, s úgy látszik, a magyarok főereje áthúzódik a Duna budai partjára. A magyaroknak nagyon fontos lehet, hogy Pestet megkíméljék a bombáztatástól, s ezért fő támadásukat Buda ellen kell irányítaniok; annak bevétele után Pest magától elvész."

Mindazonáltal az a hír, hogy *Pécs* a magyarok kezén van, valamint hogy erős magyar hadtest vonul fel a Duna jobb partján, megerősítésre szorul.

Komáromból a következő (osztrák) hír érkezett:

„Komárom lövetésére 6000 darab 60 fontos bombát szállítottak oda; az erőd köré futóárkokat ásnak és vizet vezetnek beléjük, hogy elárasszák az erőd földalatti építményeit (!). A helyőrség 10 zászlóaljból áll. A lakosok

* *V. ö. 235–236. old. – Szerk.*

többnyire ingyen kénytelenek adni élelmiszert nekik, mert nem tudják felváltani a 100 forintos Kossuth-bankókat, amelyekkel a legénységet fizetik."

„Futóárkok", amelyekkel „földalatti építményeket árasztanak el", eddig ismeretlenek voltak, ez nyilván valami egészen új cs. kir. osztrák találmány, éppen úgy, mint azok a híres léggömbök, amelyekkel Velencét akarják bombázni.

Erdélyből ezt a hírt kaptuk, amely mindenesetre igen érzékenyen érinti majd a szomszédos oroszbarát publicistát:

„Erdélyből kerülő utakon f. hó 4-ig terjedő hírek érkeztek. Brassó és Nagyszeben városának *az oroszok elszállásolásáért napi 1000 forint költséget kell viselniök*, s ez ellen már panaszt is tettek a főhadparancsnoknál. Bem még mindig Medgyesnél áll, Puchner pedig csak eddigi erőire támaszkodhatik. *Jelentékeny orosz segítség* (?) *nélkül* vagy a Bánátból kiinduló elterelő hadmozdulat (?) nélkül a szerencsétlen Erdély pacifikálása nem képzelhető el."

„A Bánátból kiinduló elterelő hadmozdulat!" Mintha a szerbek nem vonakodnának már hat hete attól, hogy elhagyják hazájukat, csupán az erdélyi Szászföld zsidó módra kufárkodó flamandjainak[271] megmentése végett – mintha a Marosnál álló 10 000 magyar nem adna nekik a soknál is több tennivalót!

Az „Ostdeutsche Post"[352] azt állítja, hogy Görgeyvel való viszályai miatt Dembiński lemondott, s Görgey lett a főparancsnok a Tiszánál.[353] Ez a hír, amelyet legkésőbb 10-én írhattak meg Pestről, tisztára statáriális szóbeszédnek látszik[143], és egyetlen oldalról sincs a legkevésbé sem megerősítve. Mi csak a teljesség kedvéért közöljük.

A megírás ideje: 1849 március 17.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 18. (249.) sz., 2. kiadás
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A magyar hadi hírek

Köln, március 19. Végre ismét egy hadijelentés, a 28. számú. De ebben a március 15-i „Wiener Zeitung" által közölt iratban hiába keresünk beszámolókat a Tisza vidékéről, a főhadszíntérről; hiába kérdezzük, hova lettek Jabłonowski, Götz és társaik; a hivatalos jelentés, éppen a legfontosabb dolgokat illetően megőrzi igen sokatmondó hallgatását. Beszámol viszont a császáriak következő hatalmas sikereiről:

1. *Erdélyből*: „Puchner altábornagy, főhadparancsnok, hogy gátat vessen az ellenség pusztításainak, amelyek a súlyos pénz- és élelmiszer-rekvirálások révén teljes romlással fenyegették a szász vidékeket, továbbá hogy megszállja a Küküllő vonalát, s onnan tovább nyomuljon előre Marosvásárhely felé és megteremtse az összeköttetést Malkowsky altábornagy úr Besztercéig előretört hadtestével, van der Null dandárját múlt hó 28-án Szelindekre, március 1-én Selykre, 2-án Egerbegyre és Asszonyfalvára vonultatta előre, s 3-án utánavonult oda a két dandárból, a Stutterheim- és a Kalliány-dandárból álló főcsapat. Miután március 2-án az első dandárok győzelmes elővédharcot vívtak, másnap, a három dandár egyesülése után, az ellenséget sorra kiverték az általa Kiskapus előtt, az ekemezei vendéglőnél és Medgyes előtt elfoglalt három állásból; az ellenség vesztesége halottakban és sebesültekben 300 fő és 85 fogoly volt. A felkelők nagy sietve visszavonultak Marosvásárhely felé, ahova Medgyes elfoglalása után egy lovasosztag és egy gyalogos zászlóalj két ágyúval üldözte őket Buseck alezredes parancsnoksága alatt. Marosvásárhely már biztosított elfoglalása ismét helyre fogja állítani az összeköttetést a Malkowsky-féle hadtesttel és Urban ezredessel, valamint Bukovinával is."

Még ha mindez igaz is, akkor sem bizonyít egyebet, mint hogy a császáriak – nyilván az *oroszok támogatásával* – elfoglalták Medgyest, miközben Bemet sebesülése akadályozta a parancsnoki tiszt betöltésében. Ezzel a császáriak nyertek néhány mérföldnyi területet. Ha a hadijelentés Marosvásárhely „biztosított" elfoglalásával és a bukovinai Malkowsky-hadtesttel

való összeköttetés várható helyreállításával kérkedik, akkor azt is vegyük figyelembe, hogy Puchner Medgyesnél áll, Malkowsky pedig legfeljebb Besztercénél, hogy e két hely között 20–25 mérföldön át magas hegyvidék húzódik, s hogy a „biztosított" összeköttetéssel való hencegés körülbelül annyit tesz, mintha az olaszok azt állítanák, hogy a piemonti fegyverszünet felbontásával[251] „biztosítva van" a magyarokkal való „összeköttetésük".

Egyébként a következő közlés azt bizonyítja, hogy Bem súlyos beteg, és hogy a székelyek valóban jókora sarcot róttak ki (teljesen jogosan) a szász nyárspolgárokra, fekete-sárga[142] lelkesedésük jutalmaként!

„*Nagyszeben*, február 26. Bem 23-án betegen Marosvásárhelyre utazott; egyik ujjának amputálása következtében karja igen veszélyes állapotban van. – Segesvár 30 000 pengő forintnyi sarcot kellett hogy fizessen a székelyeknek, s most ismét 100 000 pengő forintot követelnek tőle és a szék községeitől. – Az összes lapok írtak a 195 000 főnyi román népfelkelésről; biztosíthatom Önöket, hogy ez a szám csak papíron létezik."

2. *Komáromról* ezt közli a jelentés:

„A komáromi ostromzár-parancsnokság jelentései szerint Ács és Gönyű között elkészült a hajóhíd, s ezzel megtörtént Komárom szorosabb körülzárása. F. hó 11-én a helyőrség a Vágnál levő hídfőállásból kitörést hajtott végre Hetény felé, de a Veigl-dandár visszaverte."

Duroc megmondta Napóleonnak, hogy Komárom „imprenable"*. Árulás nélkül nem jutnak be oda a császáriak, s a magyarok már tettek erélyes intézkedéseket, hogy megvédjék magukat az árulástól.

3. A *Bánátból*:

„Miután a cs. osztrák–szerb hadtestnek és a bánáti főhadparancsnok, Rukavina báró altábornagy vezetése alatt álló csapatoknak a hadműveletei február havában megtisztították az ellenségtől a Maros egész bal partját, az erdélyi határtól a Tiszáig, és csapataink jól kombinált, az aradi és a temesvári erőddel összefüggő felállítása biztosítja ezt, *a szerb segélyhadnak*[354] a Bánátban és Bács megyében való *további tartózkodása nem látszott már szükségesnek*, és Todorovich tábornok *abban a helyzetben volt*, hogy eleget tehetett a szerb fejedelmi kormányzat azon már előbb kifejezett óhajának, hogy békés foglalkozásának folytatására hazabocsáthatta ezt a vitéz segélyhadat. E hó első napjaiban a segélyhad a Tiszán és a Dunán két gőzhajón visszatért Belgrádba. Todorovich tábornok főhadiszállása március 1-én a Tisza melletti Törökkanizsán volt, három órányira Szegedtől és Szabadká-

* – bevehetetlen – (*v. ö. 133. old.*) – *Szerk.*

tól, s az elővédek a Tisza mindkét partján ebben az irányban, e városok közvetlen közelébe voltak előretolva."

Valóban! A szerb segélyhadra már nem volt szükség! De mi lett az Erdély és Nagyvárad elleni hatalmas expedícióból, amelyet olyan nagy hangon harangozott be az utolsó előttit megelőző hadijelentés*? Miután a Maros bal partját megtisztították, a császáriak egyszerre csak defenzívára szorítkoznak, ahelyett, hogy tovább nyomulnának előre! Ennek megvannak az okai, de ezeket persze nem a cs. kir. jelentéstől kell megkérdezni. Helyette a szlávok lapja, a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" tájékoztat róluk. E lapnak március 9-én ezt írják *a Száva mellől*:

„Napról napra több nálunk a viszály, napról napra nyomasztóbbá válik helyzetünk, s a tapasztalatból kell ráébrednünk arra, hogy a népek e nagy harcában mi a *kifacsart citrom*ról szóló, igen épületes tanmese *eljátszásában segédkeztünk*. Még nem is tértünk magunkhoz abból a csapásból, amelyet Jellachich bánnak a német nyelv bevezetéséről szóló legutóbbi parancsa** mért ránk; még nem feledtük el azt a mély fájdalmat, amelyet az az intézkedés keltett bennünk, hogy a Szerb Fejedelemségből jött összes szabadcsapatok térjenek vissza hazájukba, s máris egyre-másra újabb csapások zúdulnak ránk. Így a napokban Windischgrätz herceg azt a parancsot adta Rajachich pátriárkának és Todorovich tábornoknak, hogy *fel kell oszlatni mindazokat a nemzeti hivatalokat*, amelyeket a Vajdaság meghódítása óta létesítettek ott, továbbá, hogy *a császáriakon kívül az összes többi helyőrséget meg kell szüntetni* és vissza kell állítani egykori hatáskörükbe *a régebbi főhadparancsnokságokat* és ezredeket. A tábornagy e rendelete nagy bizalmatlanságot és elégedetlenséget keltett, s mindenki feszült figyelemmel várta a pátriárka válaszát; ez megjelenésekor felderítette az elkomorult arcokat és tápot adott a reménységre. Így hangzott: »Amíg én ezen ország kormányzója vagyok, nem fogok és nem akarok hozzájárulni ehhez a feloszlatáshoz; ennek nem szabad, nem lehet megtörténnie. Ha pedig Ön ragaszkodik parancsa végrehajtásához, én feloszlatok mindent, de nem kezeskedem azért, hogy mit fog szólni hozzá a nemzet.« Hasonlóképpen megnyugtató volt Todorovich tábornok válasza is. *Nagyon kellemetlen hatást tett* a kremsieri birodalmi gyűlés feloszlatásáról és az oktrojált alkotmányról[327] szóló hír."

Ha a jelentés ezt közli Pétervárad ostromáról:

„Nugent gróf táborszernagy maga folytatja a tárgyalásokat Pétervárad, e

* *V. ö. 186–187. old. – Szerk.*
** *V. ö. 224. old. – Szerk.*

fontos erődítmény átadásáról, ahol a csapatok és a lakosság nagy része oly nagy hajlamot mutat a kötelességéhez való visszatérésre, hogy ez bízvást remélhetővé teszi: néhány napon belül a háború e fontos pontján is, éppúgy, mint Eszék várán, újra a cs. kir. zászlót látjuk lobogni",

akkor a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" a következő délszláv siránkozó zsoltárral felel rá:

„*A Dráva mellől*, március 9. Nugent Dáljáról a szerémségi Čerevičre helyezte át főhadiszállását, Dálját azonban megszállva kell hogy tartsa, mert egy esetleges rajtaütés kiindulópontjává lehet. Egyébként hogy milyen kevés a csapatunk, az részben abból is látható, hogy a csapatrészeket gyakran két különböző helyre is kivezénylik, és nyilvánvaló, hogy a sürgető körülmények okozzák ilyen egymást keresztező parancsok kiadását. – A Bács megyei Szabadkánál csak három zászlóalj állott szemben a tegnap említett magyar csapattal, s ezeknek meg kellett hátrálniok a nagy túlerő előtt. – A Pétervárad elleni hadműveletek gyorsan haladnak. Eszékről naponta szállítanak arrafelé ostromlövegeket, s eszerint *egy szó sem igaz mindabból, amit eddig az erőd közeli átadásáról fecsegtek*. Mindez vérmes illúziókon alapul, ami azonban még nem történt meg, az kétségtelenül (!) talán (!!) hamarosan (!!!) be fog következni. Az ausztriai szerbeknek, akiket nagyon elkedvetlenített odaáti testvéreik visszahívása, egyáltalán nincs ínyükre, hogy császári csapatok folytatnak hadműveleteket Pétervárad ellen; ők ugyanis a maguk tulajdonának tekintik ezt az erődöt és elfoglalását saját nemzeti csapataikkal akarják végrehajtani. Ez, a Stratimirovich-féle hátsó gondolatokkal összefüggésben, jellemző egy bizonyos hangulatra, amely most is megnyilvánul a tömegek és a középosztályok körében, abban, hogy azt mondják: meg kell várni, hogy a magyarok, a svábok vagy a szerbek fognak-e uralkodni itt. Látható, hogy ebben is a partikuláris érdekek kerekednek felül, s ezek kielégítése fontosabbnak látszik, mint a összbirodalom fenntartása."

Látjuk, hogy milyen viharfelhők gyülekeznek a Szerb Vajdaságban a süllyedő osztrák összmonarchia feje fölött, s hogy mennyire igazunk volt, amikor már régebben rámutattunk arra, hogy milyen kevéssé számíthat a kamarilla még a szerbekre is. De ez nemcsak a szerbekre vonatkozik, hanem az *összes délszlávok* egyek az újjáéledt osztrák álnoksággal való elégedetlenségben; ezt mutatják a következő sorok:

„A 9-i zágrábi lapokban már benne van az oktrojált alkotmányról és a birodalmi gyűlés feloszlatásáról szóló hír. Hiába kerestünk kitörő örömöt ezekben a lapokban, ellenkezőleg, a 10-i »Slavenski Jug« meglehetősen nehezteléen ír, a 9-i »Südslavische Zeitung«-ban pedig csak néhány panaszkodó sor van erről az eseményről."

Ehhez még a hivatalos „Wiener Zeitung" a következőket közli Zágrábból:

„Néhány nap óta sorra érkeznek ide a mozgó nemzetőrség[355] tagjai, akik önkényesen elhagyták a határon levő őrhelyüket, mert állítólag néhány hete nem kaptak sem zsoldot, sem kenyeret. Nem tudjuk, hogy ez valóban így van-e, s ha igen, ki a hibás benne; mindenesetre azonban fájlalnunk kell a határszolgálatot a vártnál nagyobb készséggel elvállalt nemzetőreink hazatérését, minthogy a bizalmatlanságnak, amelyet illetményeik visszatartása keltett bennük, kiszámíthatatlan káros következményei lehetnek. Mindenesetre pedig kívánatos lenne, ha a nagytekintetű báni tanács[226] kinyomozná és a nyilvánosság elé tárná a nemzetőrök ezen önkényes hazatérésének okait és végre szigorú büntetéssel sújtaná a vétkeseket."

A déli, szlávok lakta területek felől tehát semmi veszély sem fenyegeti már a magyarokat, annál kevésbé, mert Knićanin, a szerbeknek Stratimirovich után a legnépszerűbb vezetője, szintén visszatért hazájába (Török-Szerbiába).

4. A hadijelentés egyszerre csak igen naivan bevallja, hogy – amint a magyar tudósítás egészen helyesen közölte – a magyar gerillák az osztrákok háta mögött ismét előnyomultak a Dunáig. Ezt így mondja el:

„A vízi összeköttetést a Duna mentén inkább csak fegyveres népfelkelők bandái szakították meg, amelyeket ellenséges érzelmű fanatikusok Kalocsa, Dunapataj és Solt környékén gyűjtöttek össze, s amelyek segítségével a Duna már teljesen lecsillapított jobb partját akarták fellázítani Paksnál és Dunaföldvárnál. A megfelelő erősítés, amelyet Pécs helyőrsége Szlavóniából Reiche ezredes vezetésével kapott, az az expedíció, amely Őfőméltósága Windischgrätz herceg tábornagy parancsára három nappal ezelőtt 15 uszályhajón a két Duna-part nyugtalanított vidékeire ment, valamint azoknak a Nugent gróf táborszernagy hadtestéhez tartozó csapatoknak a hadműveletei, amelynek Lederer báró ezredes parancsnoksága alatt Szekszárdnál és Mohácsnál állottak, *bizonyára* már véget vetettek a szétszórt ellenséges hordák e gyenge kísérleteinek és tartósan *biztosították* a fenyegetett vidékeket."

„Bizonyára biztosították"! Kezd már egy kissé túl gyakran ismétlődni az, hogy a cs. kir. hadijelentések nem valóban végrehajtott, hanem még csak végrehajtandó cselekményekről beszélnek. Ha meg nem szünteti Welden ezt a szokást, akkor még a „Kölnische Zeitung" sem tudja majd elvállalni hadijelentéseinek további képviseletét.

Elég az hozzá: hogy a parasztok felkelésben *vannak*, az *tény*, hogy pedig az osztrákok pacifikálni *fogják* őket, az *jövendölés*.

Ennyi az, amit a hadijelentés közöl. Szerencsére e hivatalos irat hallgatása nem akadályozza meg, hogy egyéb híreket ne kapjunk a Tisza mellől. Egy tudósítás azt állítja, hogy Szolnokot ismét kiürítették a magyarok. Az osztrák

hadijelentés hallgatása azt bizonyítja, hogy ez hazugság.[342] Ellenkezőleg: a császáriak szénája nagyon rosszul áll ott. A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" „Pest, március 10." kelettel így siránkozik: „Ha csak egy századrészét is elhihetjük a magyarok szóbeli hadijelentéseinek, akkor a magyarok legkésőbb március 15-ig itt lesznek Pest-Budán. Én a magam részéről még mindig bizakodom a császári fegyverek győzelmében. Meglehetősen megbízható forrás szerint az osztrák sereg tegnap még Abonyban állt; az itteni elégedetlenek híresztelései szerint azonban a császáriak messze Cegléd mögé vonultak vissza, s a magyarok szuronyrohammal vették be ezt a helységet. Állítólag ma vívják a döntő csatát. Bár kísérné a győzelem istene a császáriak zászlaját! Nem vagyok rémlátó és nem hiszek sejtelmekben, de szívem nyugodtabban fog verni, ha szerencsésen túl leszünk március 15-én. Vakul hiszek abban, hogy ezzel a nappal kihuny a Pest-Budát fenyegető veszély utolsó szikrája. Azt mondják, a magyarok szilárdan elhatározták, hogy hatalmas fegyverténnyel ünneplik meg ezt a napot."

Budapest tehát még mindig veszélyben van! – továbbá a bécsi kőnyomatos tudósító[290] ezt írja: „Ezzel szemben egybehangzók a jelentések arról, hogy milyen makacs ellenállásba ütközik a cs. kir. sereg. Az utóbbinak a létszáma 148 000 főre emelkedett ugyan, de a harcoló seregben ennek csak egyharmadát használják fel. A magyar huszárok harci vitézségét és bátorságát rendkívülinek mondják, s állítólag különösen a Wallmoden-vértesezrednek[356] okoztak nagy veszteségeket. Alaposan megnehezíti a hadjáratot azoknak a vidékeknek a barátságtalan magatartása is, amelyeken a cs. kir. csapatok most táboroznak."

A császáriak *Maklárt*, a megbízható hírek szerint általuk elfoglalt legtávolibb falut *felégették*, mert ott 5 lőszeres kocsit a magyarok kezére játszottak. Az állítólagos bűnösöket, szám szerint ötöt, azonnal kivégezték. Ez az a civilizált hadviselés, amellyel a nemes Windischgrätz biztosítani igyekszik magának a zászlóit eddig nem kísérő győzelmet. Ezért kiadta a következő kiáltványt is, amelynek lényeges tartalmára már tegnap utaltunk*:

Pest. „Ezennel következők rendeltetnek:

1. Ezután minden hadi követelmények (requisitio) terhét a pártütésben részt vevő magyar nemesség és polgárság minden kárpótlás vagy megtérítés igényelhetése nélkül viselendi.

2. Mindazon városok és községek, melyek a pártütőkhöz csatlakoznak vagy akármely ürügy alatt magokat fölkelésre csábíttatni engedik, ugyanezen minőség alá esnek.

---

* *V. ö. 228. old. – Szerk.*

3. Minden megyei, kerületi, városi és községi elöljáróknak, valamint minden közhivatalnokoknak és földesuraknak, kik a cs. k. seregek közeledésekor állásukat vagy lakhelyöket elhagyják és ezáltal nemcsak a had élelmezését nehezítik, hanem a szegény és ártatlan néposztály nyomasztását is előidézik, minden ingó s ingatlan vagyonaik összeíratnak és zár alá tétetnek, talált terményeik s marháik pedig tüstént a cs. k. seregek élelmezésére fölhasználtatnak. Ugyanezen tekintet alá esnek mindazon egyének és tisztviselők is, kik gonosz szándékból a legfelsőbb kincstárnak valami kárt okoznak, Őfelsége* hív alattvalóit üldözés tárgyává teszik, vagy ezt, hol lehet, tehetségük szerint nem akadályozzák.

4. Egyéb, a cs. k. seregek élelmezésére megkívánandó tárgyak a nemesség és polgárság azon vagyonosb részétől fognak behajtatni, amely Őfelsége, legkegyelmesebb Császárunk és Királyunk szent és igazságos ügyében tétlennek mutatkozik. Mindazáltal ezen hadikövetelmények (requisitio) nyugtatvány mellett fognak történni, fönnmaradván igények a megtérítésre.

5. A földmívesek tartoznak ugyan a hadi követelmények tárgyait, melyek a cs. k. seregek parancsnokai által kívántatnak, azonnal, minden ellenkezés nélkül előállítani, azonban az 1., 2. és 3. szám alatt említettek vagyonábóli teljes megtérítésről biztosíttatnak.

6. A szenvedett károk teljes megtérítésére számot tarthatnak különösen mindazok, kik Őfelsége iránt tanúsított tántoríthatatlan hűségök miatt a pártütők által megkárosíttattak vagy megkárosíttatni fognak.

7. Ha az 5. és 6. pont alatti kártérítésre az említett három osztálybeliek vagyona elegendő nem volna, az illetők kára egy részrehajlatlan bizottmány által lelkiismeretesen megbecsültetvén, az a körülményekhez képest a megyére vagy az egész országra, méltányos elvek szerint, ki fog vettetni.

Költ budai főhadiszállásomon,
március 10-én, 1849,

herceg Windischgrätz Alfréd s. k.,
császári királyi tábornagy."[357]

A főbelövetések is újra kezdődnek. A „Breslauer Zeitung" ezt írja: „13-i pesti hírek szerint statáriális ítélet alapján főbelőtték a hitszegő Zanini-gyalogezred Kápolnánál foglyul ejtett őrnagyát**".

Remélhetőleg Kossuth nem mulasztja el, hogy alaposan meg ne torolja ezt az aljas gyilkosságot.

* I. Ferenc József. – *Szerk.*
** Luigi Venturini. – *Szerk.*

Ezek az intézkedések, Windischgrätz „herceg úr" makacs hallgatásával egyetemben, minden egyébnél jobban bizonyítják, milyen ragyogó az erőfölényben levő cs. kir. hadsereg helyzete a Tiszánál, és mennyire „a vége felé közeledik a magyarországi háború"*.

Végül a Kárpátokból a következő rövid tudósítást kaptuk; ez csak azt mutatja, hogy milyen kevés eredményt érnek el ott fönn a császáriak és milyen kelletlenül fogadja a Szepesség lakossága a csupa csőcselék elemből álló úgynevezett szlovák népfelkelést[130]. A szlovák nép, mint már gyakran mondottuk, többségében a magyarokkal tart. A cikk így szól:

„*Kassa*, március 3. Ramberg tábornagy** kiáltványt adott ki, amellyel megparancsolja a lakosságnak, hogy a szlovák népfelkelést ugyanúgy tisztelje, mint a császári csapatokat. Egyben felhatalmazza ezen népfelkelés vezetőit arra, hogy Windischgrätz herceg ez év január 1-i kiáltványa értelmében[358] *tegyen a földdel egyenlővé* minden olyan helységet, amely *meg meri* támadni a népfelkelést. – Holnap Hurban, Štúr és a szlovák nép más választott (!) megbízottai (!) Olmützbe[149] mennek, hogy tolmácsolják a császárnak népük jogos kívánságait és panaszait (!)."

Štúr és Hurban urak annyira „megbízottai" a szlovákoknak, hogy a szlovákok már több ízben kiűzték őket a Jablunkai-hágón át Morvaországba!

Végül felhívjuk még a figyelmet Windischgrätz 11-i kiáltványára, amelyben kimutatja, hogy milyen kevéssé nemzeti az az ügy, amelyért a felkelők harcolnak: minden 100 fogoly közül ugyanis legalább 60 egyéb nemzetiségű található.

Quod erat demonstrandum!*** Hiszen a magyaroknak éppen azt vetették mindig a szemükre, hogy a magyarországi harc *nemzetiségi harc*, nem pedig szabadságharc! Valóban, nincs ravaszabb, mint egy osztrák tábornagy! Ugyanebben a kiáltványában *a megszorult Windischgrätz szabadcsapatok alakítását követeli a magyarok ellen*!

Szép lehetőség szomszédaink, a „Kölnische Zeitung" urai számára!

Die ungarischen Kriegsnachrichten

A megírás ideje: 1849 március 19.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 20. (250.) sz.

Jelzés: *

---

* *V. ö. 93. old. – Szerk.*

** *Helyesen*: altábornagy – *Szerk.*

*** – Ezt kellett bebizonyítani! – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A következő bécsi jelentés csattanós bizonyítéka annak, hogy miképpen állnak a császáriak:

„*Hivatalosan cáfolják* több lapnak azt az állítását, hogy *Magyarországon aggasztó fordulatot vettek az ügyek*. Mindazonáltal a közvéleményben továbbra is él ilyen nézet."

Tehát a hivatalos hadijelentés közzététele utáni napon Weldennek még külön is biztosítania kell a népet afelől, hogy a magyarországi ügyek nem „vettek aggasztó fordulatot". Ez a tény egymaga is tökéletesen elegendő!

Bécsben továbbá a következő statáriumi hírt[143] terjesztik:

„A *Magyarországon* operáló hadsereg hadállásai a következők: *Tokajt* Götz dandárja tartja elfoglalva, *Miskolcot* Jabłonowski dandárja, Schlick altábornagy *Egernél* áll hadtestével, s a hadsereg zöme innen le Szolnokig van összpontosítva, a bán* Cegléden van főhadiszállásával, a hercegtábornagy** *Budán*."

Hogy Schlick Egernél és Jellachich Ceglédnél áll, az aligha vitatható, hiszen nekik már egy héttel ezelőtt is itt, meglehetősen messze hátul volt a hadállásuk. Hogy azonban Jabłonowski Miskolcon, Götz pedig éppenséggel Tokajban van, az nyilvánvaló hazugság. Ezt már a tegnapi hadijelentésnek is tudnia kellett volna.

A „Breslauer Zeitung" a következő magyar tudósítást közli, amelyet ezúttal kivételesen *igen bizonytalannak* és legalábbis *első részét* illetően tisztára pesti piaci pletykának kell tartanunk[359]:

„A *rácok* Szabadkánál ismét *súlyos vereséget szenvedtek a magyaroktól*. Ennek következtében Rukavina tábornok, a temesvári erőd császári parancsnoka, futárt küldött Windischgrätzhez Pestre, azonnali segítséget kérve,

* Jellachich. – *Szerk.*
** Windischgrätz. – *Szerk.*

mert máskülönben meg kell adnia magát. *Görgey magyar tábornok felmentette Komárom várát, amelyet Simunich császári altábornagy már lövetett. Simunich, sok málháját hátrahagyva, Lipótvár felé vonult vissza.* Tegnap *megérkezett Pestre Schlick gróf* altábornagy, akit Windischgrätz a visszavonulás vezetésével megbízott. Az altábornagy magánemberként a legnagyobb csodálattal nyilatkozott Dembińskiről. – Az újabb, rendkívül szigorú zárlat miatt nincsenek biztos híreink a magyar hadsereg jelenlegi helyzetéről, de az ágyúk és lövedékek folytonos visszaszállítása világosan a magyarok előretörésére vall. Tegnap egy *magyar portyázó csapat* jelent meg *Budafokon*, 1½ órányira Budától, s ez igen nagy riadalmat keltett a budai várban. A jelenlegi József-napi vásárra[341] Pestre érkezett bécsi nagykereskedők legtöbbje pedig becsomagoltatta áruit és visszavitette Bécsbe."

Erdélyből az „Österreichischer Korrespondent" útján a következő jelentéseket kaptuk; ezeket szintén teljes fenntartással közöljük, mert végtelenül osztrákpártiak:

„*Brassó*, február 22. Az itteni szász városi tanács, amely eleinte orosz segítségért folyamodott Lüders tábornokhoz, most már úgy látszik, nemigen örül ennek a lépésének. Valóban, az oroszok feltűnő módon viselkedtek itt. Olyan részleteket hallunk, amelyek, ha eléggé hitelesek volnának, *kétségtelenül kívánatossá tennék az orosz segélycsapatok mielőbbi eltávolítását.* Az orosz csapatok eltartására valami jövedelemadó-félét vetettek itt ki a lakosságra, holott mi azelőtt azt véltük, hogy semmiképpen sem róhatják ránk ezt a terhet. – *Beszélnek arról, hogy erős, Oláhországba menő török csapategységek érkeznek ide; itt is várnak újabb orosz csapatokat.*"

„*Nagyszeben*, február 26. *Bemről* mindenféle hírek keringenek, s ez azt bizonyítja, hogy nincs pontos értesülés hadmozdulatairól. Tegnap azt mondták itt, hogy amputációja következtében meghalt (!), amit egyelőre nem hiszek el. Az azonban igaz, hogy lőszerhiánnyal küzd. Minthogy (!) erősítést és lőszert vár Kolozsváron át Magyarországról, erejét Marosvásárhely ellen fordítja; mert (!) bár Urban ezredes csupán négy zászlóaljnyi reguláris katonasággal operál, Bem mégis sokkal inkább fél ettől a hőstől, mint az összes hadtestparancsnokoktól, az orosz kozákokkal egyetemben. Miután két hetet tétlenül töltött el itt, ma megmozdult a sereg. Ebben a pillanatban két dandár van úton, az egyik Segesvár felé, a másik Medgyesen át Balázsfalva felé vonul. A. Sever, román prefektus, aki 400 népfelkelővel Resináron állomásozott, szintén azt a parancsot kapta, hogy vonuljon Balázsfalva felé. A Bánátból még mindig nem érkezett meg a segítség; ezzel szemben azt mondják, hogy újabb orosz csapatok jönnek ide. Ezt nem

hihetem, annál is kevésbé, mert a szomszéd országból kapott összes hírek megegyeznek abban, hogy *nagy török csapategységek vannak felvonulóban Oláhország felé.*"

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 20.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 március 21. (251.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Mióta a császáriak másodszor is sikertelenül kíséreltek meg átkelni a Tiszán, a hadműveletek ismét megakadtak. Windischgrätz Budán van, állítólag közigazgatási ügyek rendezése végett; haditanácsot tartottak Schlickkel és Jellachichcsal, s ezen lényegesen módosították a hadműveleti tervet. Schlick az északi hadsereg parancsnoka marad; Jellachich pedig teljesen lemond a Szolnoknál való tiszai átkelésről, amellyel hónapok óta hiába próbálkoztak, s délre, Szabadka felé vonul, hogy egyesüljön a Szeged előtt állomásozó szerbekkel és határőrökkel, és valószínűleg megkísérelje Szeged bevételét, majd itt átkeljen a Tiszán, és a Tisza bal partján Debrecen felé operáljon.[360] A magyarok bizonyára illő módon fogadják majd. Kérdéses, hogy sikerül-e a seregéhez való csatlakozásra rábírnia a szerb népfelkelést, amely az ott álló csapatok zömét teszi ki.

A temesi bánságban[128] nincs mozgás. A szerbek, akik napról napra tisztábban látják az osztrákok álnokságát, amelynek áldozatául estek, sehol sem támadnak. A szerbek nélkül pedig semmit sem tehetnek az ott állomásozó császáriak. A „Südslavische Zeitung" ezt jelenti onnan:

„Ó-Aradnál a felkelők ismét jelentős tömegeket összpontosítottak, amelynek parancsnokai: Damjanich felkelő tábornok (azelőtt kapitány a Rukavina-ezredben[300]), Vetter tábornok (azelőtt őrnagy a Dom Miguel-ezredben[361]) és Gaál ezredes (nyugalmazott cs. kir. alezredes), aki a vár ostromát vezeti[362]."

Tolna és Baranya megyében egyre fenyegetőbb a felkelés. Minden mozgatható csapatot oda küldtek. Megjegyzendő, hogy Baranya megyében, a felkelés fészkében, nagyrészt *szlávok* élnek, szerbek és szlavónok.

Állítólag Erdélyben Bem betegsége idejére egy francia tiszt vette át a parancsnokságot. Azt mondják, Szolnoknál is egy francia, név szerint Duchâtel vezette a hadműveleteket.[260]

A mind épületesebbé váló szláv „zűrzavarokra" részletesebben ki fogunk térni.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 21.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 22. (252.) sz.

Jelzés: *

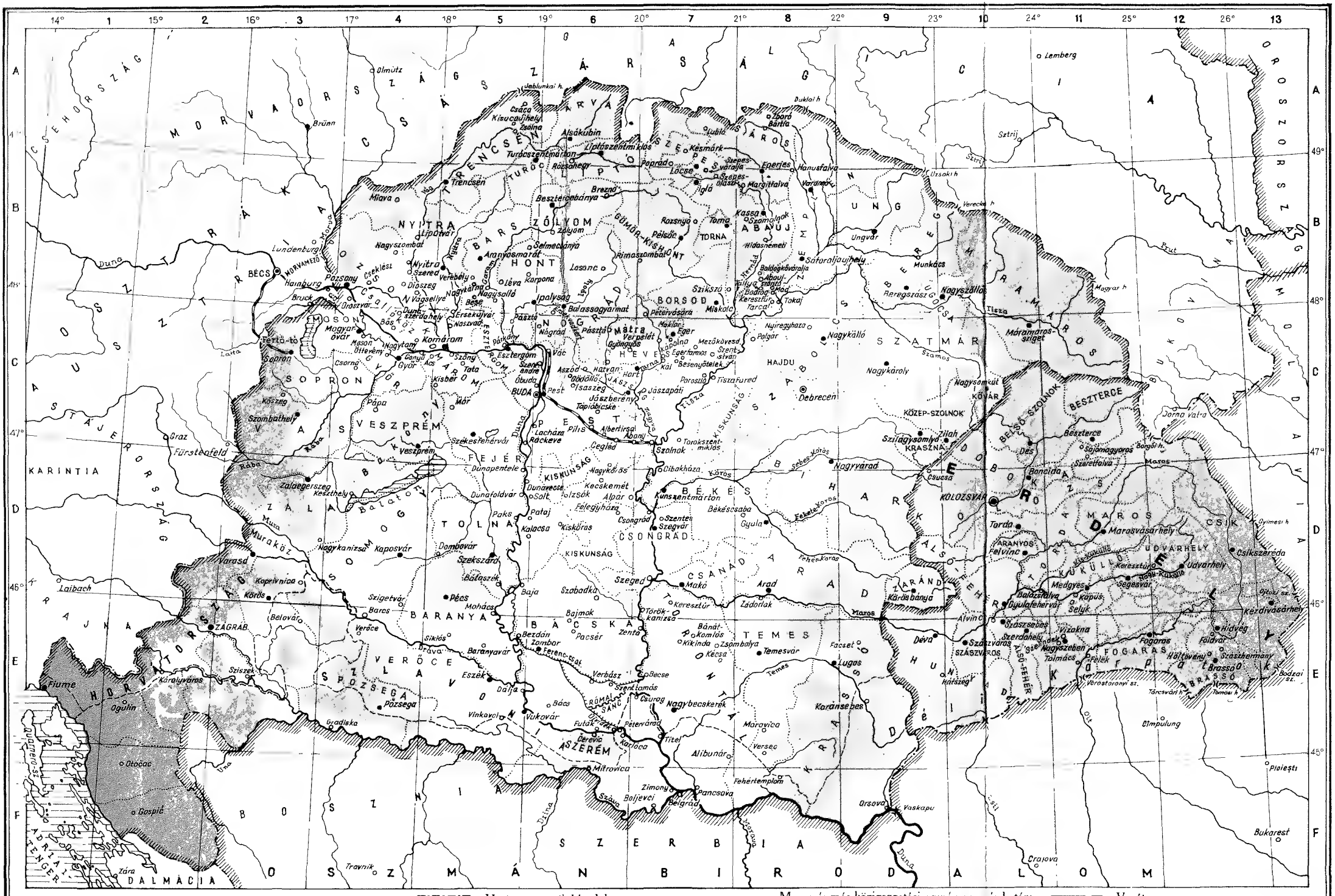
MAGYARORSZÁG és ERDÉLY
az 1849-es évben
Határ az osztrák birodalom és a vele szomszédos államok között
Határ az osztrák birodalom országai között
Horvátország és a határőrvidék határa
Megye és más közigazgatási egység neve és határa
Ország fővárosa
Megye és más közigazgatási egység székhelye
Község, nagyközség
Vasút
Hegyes és dombos vidék
Síkság, alföld
Mocsár

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A hadszíntér hírei ma nem jelentősek. Jellachich *visszatért Pestre*, miután – mint a magyar tudósítás állítja – Jászberénynél a magyarok legyőzték. Állítólag már 1000 sebesült érkezett Budára. Schlick is Budán van még. A magyar tudósítás folyton azt állítja (amit azonban mi egyelőre még pesti pletykának tartunk), hogy Görgey 30 000 fővel betört a Szlovákföldre és elfoglalta a bányavárosokat. – Földvár* környékén 2000 honvéd és 6000 felkelő paraszt volt. A csapatokkal oda irányított hajók azonban már másnap dolgukvégezetlenül visszatértek. Még Pest közvetlen környékén is csak úgy rajzanak a lovas felkelő bandák („Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"). – Schwarzenberg osztrák miniszter és Kübeck volt pénzügyminiszter állítólag Pesten van a magyar bankjegyek ügyének rendezése céljából[293] (magyar tudósítás). – A szerbek Szabadka előtti győzelméről és e város bevételéről szóló hír most átváltozott *a szerbek vereségévé* és annak beismerésévé, hogy a magyarok Szegeden kívül *még Szabadkát is elfoglalva tartják*.[359] A Szerémségben, mint a délszlávoknál mindenütt, nagy izgalom uralkodik.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 22.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 23. (253.) sz., melléklet

Jelzés: *

* Dunaföldvár. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A moldvai határról érkezett március 6-i levelek szerint nemcsak az Erdélyben levő oroszok kaptak 8000 főnyi erősítést, hanem a bukovinai határon felállított orosz hadtest is csak parancsra vár, hogy Bukovinába bevonuljon. *Bem jelentős erősítéseket vont össze és harmadszor fenyegeti Nagyszebent.* A Malkowsky-hadtest (Urban parancsnoksága alatt) *hátráló mozdulatot* volt kénytelen tenni – Bukovina határáig –, és *Beszterce* városát *ismét át kellett engednie a magyaroknak.*

A megírás ideje: 1849 március 20.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 március 21. (251.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről – A szerb bonyodalmak

Magyarországról szóló mai jelentéseinket egy győzelmi hírrel kell kezdenünk, amely, ha igaz volna, a legnagyobb örömet keltené a német demokraták közt.

Breslauból ezt írják nekünk:

„* *Breslau, március 23. Most kaptuk Ratiborból a hírt, hogy *Dembiński* **rohammal bevette Pestet.** *Görgey*, aki seregével már Győr magasságáig hatolt, előőrsként Bécs felé menetel[363], amelyet Dembiński hamarosan elfoglalni szándékozik.

Csehországban minden pillanatban várják egy szörnyű forradalom kitörését, amely főként a nyomorgó falusi lakosságot fogja magával ragadni és valódi polgárháborúra fog vezetni. Szinte teljesen eltűnt a németek és csehek közti nemzeti gyűlölködés; a régi cseh küldötteket, Palackýt és társait kifütyülték, a német baloldaliak és csehországi elnökük, Borrosch viszont az egyik éljenzést a másik után aratták le[364]. Egyébként *Prágában már kihirdették az ostromállapotot.*"

Ugyanezt a hírt kapjuk a berlini demokratikus tudósító útján is. Eszerint egy képviselőnek a következőt írják:

„*Ratibor*, március 23. Dembiński egy nemrég megnyert és több előbbi győztes nagy csata után **rohammal bevette Pestet.** *Görgey*, aki hadtestével már előbb *Győr* magasságáig jutott el – hogy elvágja az esetleg menekülni próbáló osztrák sereg visszavonulási vonalát –, előőrsként Bécs felé vonul, ahol Dembiński valószínűleg megzavarja majd a húsvéti lábmosást és olyan bosszút áll Ausztrián, amilyent ez bőségesen megérdemel.

Prága ostromállapotban van, s ami ezzel jár, 26 ágyú van a városra irányozva. Bár még nem tört ki ott forradalom, de várják és így remélhetőleg ki is robbantják. S ha ez megtörténik, ha Csehország fölkel a kabinet ellen, akkor Olmützben[149] megdrágulnak a postalovak.

Közölték ezt a hírt Manteuffel miniszterrel, aki meglehetősen ijedten azt felelte, hogy a minisztérium még nem kapott erről jelentést."

Sajnos azonban ezek a hírek az itt olvasható fogalmazásban nyilvánvalóan nem helytállók és legalábbis koraiak. A hadseregek helyzete, amint ez a legutóbbi jelentésekből kitűnik, egyelőre nem teszi lehetővé, hogy a magyarok elfoglalják Pestet.

Pestről 18-áig vannak híreink. A legfrissebb bécsi lapokat, amelyek 19-éig tudósíthatnának, nem kaptuk meg. A „Breslauer Zeitung" 18-i magyar tudósításában kétségtelenül az áll, hogy a magyarok Izsáknál és Alpárnál győzelmet arattak Jellachichcsal szemben. Ez a két község a Pestről Kecskeméten át Szegedre vezető országút jobb és bal oldalán van, körülbelül Félegyháza magasságában, ott, ahol Jellachich, mint ismeretes, egyszer már vereséget szenvedett: nem tudjuk, hogy ez ugyanaz a csata-e, vagy egy újabb ütközet. Mindenesetre a magyarok e győzelmének a híre, mint a magyar tudósítás írja, úgy hatott a pesti tőzsdére, hogy a magyar bankjegyek árfolyama 20%-kal *emelkedett*. Állítólag szétvert csapatok és egy csomó sebesült is érkezett Pestre. Utána egyébként azt írja ez a tudósítás, hogy a magyarok háborúja nem látszik olyan mértékben beigazolódni, mint ahogyan a tőzsdén hiszik. A pesti pénzviszonyokról ezt írja a magyar tudósítás:

„Pesten nincsen tőzsde, és a mostani pénzügyleteket, amelyek csak a magyar pénzjegyek betiltása[309] óta öltöttek nagyobb méreteket, egyelőre egy kávéházban kötik. Tegnap azonban az itteni katonai hatóság letartóztatta az egyik fő beváltót, s ez az argumentum ad hominem* némi fennakadást okozott a bankjegybeváltásban, de a magyar pénzjegyek tartják tegnapi árfolyamukat, bár sokan úgy tekintik az említett letartóztatást, mint annak előjelét, hogy a magánforgalomban is teljesen érvénytelenítik a magyar bankjegyeket.

Azt a hadiadót, amelyet csak májusban kellene Pestnek lerónia, Őfőméltósága Windischgrätz herceg parancsára 24 órán belül be kell fizetnie. A cs. sóhivatal már csak ércpénzért árusít."

Ezenkívül szó van a tudósításban a magyarok és a törökök valamiféle szövetségéről, amelynek következtében a magyar hadműveletek nem Pest, hanem a Bánát és a török határ felé terelődtek. Ez a hír azonban egy kissé meseszerűen hangzik. Palóczy helyett, aki idős kora miatt lemondott, állítólag Almásy Pál lesz a debreceni magyar nemzetgyűlés elnöke.[365]

Más osztrák tudósítások szerint viszont Jellachich Szegednél (vagy Félegyházánál) győzelmet aratott a magyarokon. Nyilván a már említett hadműveletről van itt szó. Mindaddig azonban, amíg az osztrák hadijelentések

* – személyre szabott érv – *Szerk.*

mélyen hallgatnak a tiszai hadműveletekről és amíg más, tárgyilagos hírek meg nem erősítik esetleges győzelmi jelentéseiket, mi annak a magyar tudósításnak fogunk hinni, hogy Jellachich örvendetes vereséget szenvedett Félegyházánál.

E hitünkben megerősít bennünket a *statáriális ellenőrzés* alatt álló bécsi kőnyomatos tudósító[290] következő híre:

„A magyarországi hírek még igen távol vannak attól, hogy megnyugtatással szolgáljanak; **ismeretes, hogy jelentős kellemetlenségek történtek ott**, és igen magas rangú főtiszteket is felelősségre vontak. Ezek közt említik még Wrbna grófot is."

A Bánátból ma nincs semmi hír. Jabłonowskiról, Götzről és az osztrák sereg többi eltűnt hadtestéről egy szó sincs.

Amit viszont Erdélyből hallunk ma, az – csupa *bók Bemnek*. A „Deutsche Allgemeine Zeitung" ezt írja:

„Abban azonban megegyeznek a táborból jövő jelentések, hogy a legutóbbi medgyesi összecsapásban Bem újra igazolta rátermettségét, mert olyan előnyös hadállásokat foglalt el, hogy az egész ütközet folyamán sokkal többet manőverezett, mint amennyit harcolt."

A hadijelentések tekintetében közismerten hivatalos „Siebenbürger Bote" pedig egyenesen ezt írja:

„Aki maga nem volt tanúja Bem tiszteletet parancsoló magatartásának, szívósságának a harcmezőn, az nem is alkothat magának helyes fogalmat e tábornok rátermettségéről. Miközben hadállását mintegy fátyol takarja, ő lökésszerűen hagyja el a terepet, s ha csapatai ugyanolyan megbízhatók volnának, mint amennyire ő ért ahhoz, hogy olyan hadállásokat teremtsen, amelyekből mindig úgyszólván szembeszökően látható a legmélyebb összefüggés, akkor a jövőben nemcsak érdekes ütközetekben lenne részünk, hanem ragyogókban is. Bem a maga 5000–6000 főnyi haderejével reggel 9-től este 6-ig három hadállásban azzal a kitartással küzdött, amely nemcsak most, hanem állandóan jellemzi tevékenységét."

A császári kormány egyébként belátta, hogy nem lehet tréfálni a szerbekkel. A karlócai „Napredak" („Előre") március 13-án azt írja, hogy március 8-án késő este megérkezett Nagybecskerekre a pátriárkához* Stadion miniszter egy levele, amelyben a kormány megerősíti az ideiglenes szerb tartományi kormányt[314], s egyben azt az óhajt fejezi ki, hogy nyilatkozzanak a szerb lapok: milyen kormányt kell a nép kívánsága szerint felállítani a

* Rajachich. – *Szerk.*

„Vajdaságban". Továbbá két megbízottat kér Stadion miniszter a Vajdaságból, s ennek megfelelően Bogdanovichon kívül Paskovichot, Zivanovichot és Šupljikacot* is Bécsbe küldték. A nagybecskereki bizottság már megkezdte a tárgyalásokat a szerb tartományi gyűlés megalakításáról. A képviselők legnagyobb része azt kívánja, hogy mielőbb hívjanak össze nemzeti gyűlést és ott válasszák meg a vajdát.[366]

Azok közül a dzsidások közül, akik nemrég Zsombolyán szétkergették a kerületi bizottságot[367], néhányan Kécsára is elmentek, s elvették a szerbektől fegyvereiket. Aztán ellovagoltak Szerb-Cernyára[368] és fel akarták oszlatni a kerületi törvényszéket, de a szerbek kijelentették, hogy nem engedelmeskednek a katonai parancsnak és utolsó csepp vérükig védelmezik jogaikat; ha a dzsidások csak a legcsekélyebb túlkapásra is merészkednek, vér folyt volna. A dzsidások Bánátkomlóson és Kistószegen is fel akarták oszlatni a bizottságot, de az ottani románok és németek rögtön jelentést tettek erről, úgyhogy a pátriárka tudomására jutott. Így akarta Rukavina az egész környéken megszüntetni a kerületi bíróságokat és a nemzeti hivatalokat. Szerencse, hogy tovább nem ment; ha a dzsidások még távolabb is felkeresték volna a szerb falvakat, akkor egyiküknek sem maradt volna a helyén a feje. A fegyverelvételek hírére a pátriárka dühbe jött. Most úgy halljuk, hogy Rukavina enged, a (Schwarzenberg-)dzsidások[369] Todorovich parancsnoksága alá kerültek.

Hogy ezzel véget ért-e a szerb zűrzavar, azt majd meglátjuk. A kormány mindenesetre kompromittálta és megtagadta Windischgrätzet és Jellachichot, s mi különösen a lelkes Jellachich miatt örülünk ennek.

Vom Kriegsschauplatze –
Die serbischen Verwicklungen

A megírás ideje: 1849 március 26.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 27. (256.) sz.

Jelzés: *

* Jovan Šupljikac. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A hadszíntér

Hiába minden oda irányított erősítés, hiába minden erőfölény, a császáriak szerencsecsillaga még mindig nem akar felragyogni. Az „Ostdeutsche Post" ezt meséli egy március 20-i pesti tudósításában (?):

„Hammerstein báró *állítólag* már átkelt a Tiszán és Nyíregyházáig nyomult előre, 8 órányira Debrecentől. A másik oldalról Puchner már *bizonyára* Nagyvárad közelében van, s épp az imént *terjedt el az a hír*, hogy Szeged kardcsapás nélkül megadta magát."

„Állítólag" – „bizonyára" – „az a hír terjedt el" – ezek azok a megbízható hadszíntéri hírek, amelyeket az „Ostdeutsche Post" világgá röpít és amelyeket a szavahihető, „kritikusan vizsgálódó", tapasztalt „Kölnische Zeitung" minden további megjegyzés nélkül közölt olvasóival ma reggeli második kiadásában.

Továbbá ezt jelenti az „Ostdeutsche Post" és az ő nyomán a „Kölnische Zeitung":

„*Meglehetősen megbízható* jelentések szerint a Szeged előtt álló szerbek parancsot kaptak, hogy egyesüljenek a Tiszánál álló császári sereggel. A bán* aztán átvette az egyesített két hadtest főparancsnokságát és a csapatok *megkezdték az előrenyomulást* Debrecen felé." (!!!)

Ez az állítólagos pesti tudósítás nem egyéb, mint közönséges bécsi statáriális pletyka[143], amelyből egyetlen szó sem igaz. A „Kölnische Zeitung" tudhatta ezt; először is: nem adtak ki hadijelentést, holott bármilyen, mégoly csekély eredmény esetén is megtették volna ezt, és másodszor: olvashatott átvett hírként a „Deutsche Allgemeine Zeitung"-ban, eredetiben a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"-ben egy Pestről, 20-áról kelt *igazi tudósítást*, s ez *egy árva szót sem tud* a „keletnémet", „megbízható hírekről". És az érdemdús „Kölnische" még azzal meri vádolni a

* Jellachich. – *Szerk.*

„Breslauer Zeitung"-ot, amelynek nincsenek is kritikai igényei, hogy nem kezeli kritikusan a magyar tudósításokat!

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" ugyanis 20-ai kelettel az előbbieknek éppen az ellenkezőjét jelenti Pestről:

„Szeged elestét *nem erősítették meg*, ellenkezőleg, az a hír járja, hogy a császáriak *stratégiai okokból* elhagyták *Kecskemétet*. Úgy látszik, az ellenség arra a pontra koncentrálja minden erejét és Szegedet tekinti a jelenlegi osztrák hadműveleti terv kulcsának. Tegnap a mi részünkről is ment vasúton erősítés a hadszíntérre."

Ez minden, amit a valóban Pesten írt tudósítás a hadszíntérről jelent.

Hammerstein báró Galíciából valóban erősítésekkel – állítólag tíz zászlóaljjal – vonult lefelé a Hernád mentén Tokaj felé.[370] Kemény és győztes csata nélkül azonban sohasem juthatott volna itt át a Tiszán – és éppen az ilyen fontos győzelmet ne kürtölték volna rögtön szét hadijelentésekben a császáriak? Tokajtól Nyíregyházáig jó négy mérföld az út, ami azon a mocsaras vidéken és ebben az esős időszakban teljes két- vagy háromnapi menetelést jelent egy reguláris hadsereg számára. És Hammerstein Nyíregyházáig tört volna előre anélkül, hogy a Tiszán való, napokkal előbb megtörtént átkelésről hivatalos hír érkezett volna Bécsbe!!

Ha Hammerstein akár csak Tokajig is eljutott volna, akkor az egyik hadijelentést a másik után kapnók, teli diadalénekekkel. Azt is tudnók, hol áll Götz, hol áll Jabłonowski, hol áll Csorich, hol áll Schlick. Mindebből semmit sem tudunk. Február 26-a óta, mióta a kétértelmű kápolnai csata[289] lezajlott, *vagyis csaknem négy hete*, nem hallottunk *egyetlen hivatalos szót* sem a Tisza mellékéről, a hallott nem hivatalos hírek pedig naponta ellentmondtak egymásnak.

Az első tehát abból a három hadoszlopból, amelynek élén a „Kölnische Zeitung" átkelt a Tiszán, csak a képzeletben létezik.

A második hadoszlopnak a Schlickének kellene lennie. De Schlick 17-én vagy 18-án még Cegléden volt, amint ezt a „Konstitutionelles Blatt" is jelenti. Szolnoknál, a legközelebbi átkelőhelyen, szó sem lehetett a Tiszán való átjutásról. Hiszen itt még Jellachich, a nemes bán és rablófőnök is csődöt mondott, s le is tettek minden olyan kísérletről, hogy itt jussanak át. Ha pedig Tiszafüredné l, az egyetlen kézenfekvő átkelőhelyen kelt volna át Schlick a Tiszán, akkor előbb oda kellett volna mennie, ott összpontosítania erőit és egy csatát megvívnia. Mindennek a 18-tól 20-ig terjedő rövid idő alatt kellett volna megtörténnie, ami pedig nyilvánvaló kronológiai okokból lehetetlen. Schlick ceglédi tartózkodásából sok mindenre lehet következtetni, de egy sietve végrehajtandó tiszai átkelésre nem; ellenkező-

leg, más hírekkel összefüggésben azt lehet következtetni belőle, hogy itt, ahol csapatai jobbszárnyának helyre kell állítania az összeköttetést Jellachich hadtestének szélső balszárnyával, Schlick csupán szemle végett jelent meg.

A harmadik hadoszlop természetesen a Jellachiché lett volna. Ez azonban az egyetlen rendelkezésünkre álló közvetlen pesti hír szerint „stratégiai okokból" (minden vereségükkor ezt mondják a császáriak) Kecskemétnél is hátrább vonult vissza. Kecskemét pedig 12 mérföldnyire van Szegedtől, amely az egyetlen itt lehetséges tiszai átkelőhely és közismerten sarkpontja Jellachich hadműveleteinek. Mit ér hát, ha a szerbek „parancsot kaptak", hogy „egyesüljenek" vele, aki tőlük 14 mérföldnyire van, s mit jelent itt az a nevetséges kiegészítés, hogy e puszta egyesülési *terv* alapján a bán egyenest „Debrecen felé vonul előre", amely Szegedtől, a még el nem foglalt Szegedtől, több mint 25 mérföldnyire van?

Puchner – meséli tovább az „Ostdeutsche Post" – most már *bizonyára* közel van Nagyváradhoz. Ha ez a császáriak óhajától függne, akkor persze már rég ott volna. Mostanáig azonban csak annyit tudunk, hogy miközben a jelenleg Erdélyben levő 30 000 orosz a székelyeket tartja féken, ő nem Nagyvárad felé, hanem az ellenkező irányban, Segesvár és Marosvásárhely felé operál.

Hogy egyébként mit jelent a magyaroknak a Tisza mögötti erős hadállásukból való kiűzése és Debrecen elfoglalása – különösen most, amikor közeleg az *esős idő* –, azt megvilágítják a „Konstitutionelles Blatt" következő sorai:

„A Tiszánál és a Tiszán innen levő agyagos utakon és földeken folytatandó hadműveletek szempontjából persze előnyösebb, ha néhány héttel később kezdődik el a *szokásos esős idő*. Ebben az időszakban Debrecen szükségképpen szigetté válik, s még békeidőben is *csak nagy keservesen talál utat* oda az ember. Ebből megítélhetik Önök, micsoda terepakadályokkal kell megbirkózniok derék csapatainknak, hogy elérjék a lázadás tűzfészkét. Ráadásul a Debrecen felé vezető úton olyan nagy kiterjedésű puszták vannak, hogy *csaknem egy napot* kell lovagolni, amíg elérjük azt az *egyetlen kutat*, amelynél a csikósok itatnak. És ezeken a síkságokon kell az osztrák lovasságnak megmérkőznie azzal az ellenséggel, amely otthon van itt, és amelynek kicsiny, fáradhatatlan lovait a puszta tevéinek nevezhetjük."

Tehát előbb a Tisza és a Körös mocsarai, amelyek természetes árokként veszik körül a debreceni pusztaságot, aztán maga Debrecen Szaharája, ahol az osztrák vérteseknek és dzsidásoknak ugyanolyan harcot kell vívniok a könnyű magyar huszárokkal, mint amilyent az algériai háború[371] első éveiben a nehézkes francia lovasságnak kellett vívnia az arab lovasokkal.

A Bánátból azt halljuk, hogy egy újabb esemény járult hozzá a szerb bonyodalmakhoz. A románokat felbujtották a szerbek ellen –, hogy a császáriak mellett-e, vagy ellenük, azt nem tudjuk. Valószínűleg császári cselszövés rejlik emögött.

A temesvári erődítményt erősen felfegyverzik, nem a magyarok, hanem a szerbek ellen. A szerbek elégedetlensége, mint látjuk, növekszik.

Ami Pétervárадnak egy idő óta többször is „remélt" bevételét illeti, ez a remény most ismét szétfoszlik. Hallgassuk meg a „Konstitutionelles Blatt"-ot:

„*A Dráva mellékéről*, március 18. Nemrég azt olvashattuk a bécsi lapokban, hogy a császári csapatok rohammal elfoglalták a pétervárади erősséget. Pétervárad nem vehető be rohammal másképpen, mint 20 000–30 000 ember lemészárlása árán. Aki katona és ismeri az erődöt, annak egyet kell értenie velünk. Ha az erőd önként meg nem adja magát, akkor csak kiéheztetéssel törhető meg. Sajnos, a közeli megadást illető reményeink, amelyeket kezdetben ébresztettek bennünk a parlamenterek, egyre inkább halványodnak, s az onnan most menekült tisztek szerint nem is kedvezők a kilátások, különösen azért nem, mert a közlegények és a honvédek terrorisztikusan viselkednek."

A császáriak hátában újabb felkelés „remélhető". A bakonyi erdőket elfoglalva tartó dragonyosezredet Pestre rendelték, és meg is érkezett oda. A honvéd-gerillák, akik tömegesen kószálnak ott, azonnal meg fogják ismét szervezni a felkelést és összeköttetésbe lépnek a Tolna megyei felkelőkkel.

Kriegsschauplatz

A megírás ideje: 1849 március 28.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 29. (258.) sz., melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Itália - A hadszíntérről

A hadműveletek kezdenek határozottabb körvonalakat ölteni. Miközben a piemontiak Buffaloránál átkeltek a Ticinón, Radetzky Paviánál kelt át rajta, és a Ticino és a Pó között, piemonti területen áll.

Még nem világos, hogy csupán elterelő jellegű-e ez a támadás, vagy valóban Torinóig akar előrenyomulni Radetzky. Az utóbbi lehetséges volna, ha igaz az, amit a „Journal des Débats"-nak[372] 21-én Torinóból írtak: hogy a Parmát és Modenát megszállva tartó csapatok csatlakozásával Radetzky hadserege 60 000–70 000 főre és 120 ágyúra növekedett, a piemontiak pedig eddig mindössze 55 000–65 000 embert és 100–110 ágyút tudnak szembeállítani velük. Ezek az adatok azonban kétségkívül tévesek, legalábbis a piemonti hadsereget illetően. Ezenkívül La Marmora hadteste, amely Parmáig nyomult előre, újabb kikülönítésekre fogja kényszeríteni Radetzkyt.

Elég az hozzá, hogy Radetzky piemonti területen áll. Ebben az ismert Ramorinónak a hanyagsága vagy az árulása a vétkes, aki már 1831-ben Lengyelországban és 1834-ben a szavojai hadjáratban is igen kétes szerepet vitt[373]. Ő tehet arról, hogy az osztrákoknak sikerült a Pó mentén behatolniok az ő hadosztálya és Durandóé közé. Ramorinót rögtön elcsapták és felelősségre vonták.

Chrzanowski a következő intézkedéseket adja ki Radetzky manőverének elhárítására: Durando Stradellából, a Ramorinót a parancsnokságban felváltó Fanti és egy a vigevanói főhadiszállásról a Póhoz irányított hadosztály szemből támadást fog intézni az osztrákok ellen; eközben a genovai herceg hadosztálya, amely 20 000 fővel Buffaloránál átkelt a Ticinón, a lombardiai parton Paviáig vonul lefelé és elvágja az osztrákok visszavonulási útját.

Ha Radetzky erői nem elegendők arra, hogy ellenálljon a piemontiaknak, akkor könnyen megtörténhetik a vén rókával, hogy csapdába esik, körülzárják és megsemmisítik. Előnyomulásával azonban mindenképpen döntő csatát provokált ki, amelyről ma vagy legkésőbb holnap okvetlenül hallani fogunk.

Egyébként Chrzanowski haditerve teljesen megegyezik azzal, amit mi tegnap valószínűnek mondottunk[374]. Mialatt La Marmora a hercegségekben szítja a felkelést, és a piemontiak szélső balszárnyán előnyomul a Póig, illetve a Pón túl, Favorola hadosztálya Varesén át behatolt a lombardiai hegyek közé. Velük van a lombardiai felkelők egyik bizottsága. A felkelés rohamosan terjed. 20-án Comóban a piemonti határvidék felkelői találkoztak a valtellinaiakkal és a felső-comóiakkal. Mihelyt az osztrákok elhagytak egy helységet, ott máris megszervezték a felkelést. Mind Milánó felé vonulnak; a felkelők állítólag már megtámadtak és megsemmisítettek egyes osztrák csapatrészeket. A hírek szerint 21-én egész Lombardiában kitör az általános felkelés. A „Patrie"[375] szerint Milánóban már kitört a felkelés, ismeretes azonban, hogy a „Patrie" hazudni szokott. Mindenesetre történtek Milánóban olyan előkészületek, amelyek arra vallanak, hogy az osztrák parancsnok fél a felkeléstől és a vidéki lakosság csatlakozásától.

Talán a ma délben érkező svájci lapok írnak még valami fontosat, ezt majd a „Legújabb hírek" között fogjuk közölni.

Italien – Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 28.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 29. (258.) sz., melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A „Kölnische Zeitung" nyilván megint arra lesz kénytelen, hogy a „három hadoszlopával"* visszavonuljon a Tiszántúlról; a hadjárat egyre szomorúbb fordulatot vesz a császáriakra nézve.

De engedjük át a „Kölnische Zeitung"-ot jogos fájdalmának. Forduljunk inkább mindjárt *Erdély* felé.

Nagyszebent elfoglalta Bem. Nincs semmi kétség: a bécsi tőzsdebárók lapja, a statáriális *„Lloyd"*[143], két különböző forrásból közli a hírt. Ha nem volna igaz, statárium idején a hír közlése néhány hónapnyi „könnyű vasban végzendő sáncmunkára" juttatná a szerkesztőket.

Bem nyugodtan hagyta, hogy a derék Puchner, akit az ugyanilyen derék „Ostdeutsche Post" tegnap már Nagyvárad közelébe nyomultatott elő, a székelyek ellen vonuljon a Kárpátok magas hegyeibe, és hadtestének csak mintegy a felét állította szembe vele a székely népfelkelés támogatásául. Ő maga, mint a „Lloyd" jelenti, gyorsan Nagyszeben ellen vonult, megtámadta az oroszokat és kiverte őket onnan. A „Lloyd" azt állítja, hogy csupán 3000 orosz volt ott, ez azonban aligha lehetséges, mert több mint kétszer ennyien voltak, ha ugyan a többi nem vonult Puchnerral a székelyek ellen, ami persze lehetséges. – Bem csapatai állítólag „nagy pusztítást" vittek végbe Nagyszebenben, de ez csak jogos megtorlás lett volna a császáriak elkövette barbárságokért és az oroszok behívásáért. Néhány óra múlva Bem ismét elhagyta a várost; miután kemény fenyítésben részesítette a szász nyárspolgárokat, természetesen nem volt egyéb teendője ott.

E hadjárat stratégiai célja nyilván Puchner újólagos elszigetelése és a Maros mentén a Bánátból felvonuló császáriak előzése. Hamarosan meghalljuk majd, hogyan bánt el ezekkel a fáradhatatlan lengyel, hogyan üldözte őket talán mélyen be a Bánátba és hogyan vont onnan erősítéseket magához.

---

* *V. ö. 250–251. old. – Szerk.*

Miközben Puchner a császáriakkal meg az oroszokkal benn a hegyek közt hadakozik a székely gerillák ellen, Malkowskyt és Urbant, a hős lovagot, „Bukovina Jellachichát", teljesen kiverték Erdély északi részéből. Az utolsó hadijelentés szerint Beszterce még Urban kezében volt; Besztercéről Dorna-Vatrára, Dorna-Vatráról mélyen be Bukovinába verték vissza. Malkowskynak, a főparancsnoknak a főhadiszállását már ismét Felső-Wikowra helyezték vissza, teljes 20 mérföldnyire Besztercétől és csak 8 mérföldnyire az orosz határnál levő Csernovictól. Ezt jelenti az „Österreichischer Korrespondent". Magában Csernovicban – írja továbbá a lap – nagy az aggodalom; a császáriak óvóintézkedései, a torlaszok emelése, a hágók megszállása, a népfelkelők mozgósítása stb. – mindez azt mutatja, hogy közel a veszély. A magyarok azonban óvakodni fognak attól, hogy messzebb hatoljanak be Bukovinába, mint amennyire ez a határ biztosítása végett szükséges. Nagyon jól tudják, hogy az oroszok csak arra várnak, mikor vonulhatnak be. Novoszelicán, közvetlenül Bukovina és Oroszország határán, 10 000 orosz áll, s az egész moldvai határvonal meg van rakva oroszokkal.

Ebben a dologban csak az a fontos,

1. hogy Bem önállóan tevékenykedhetik csapatainak egy részével a Maros mentén lefelé, s eközben hadtestének többi része a székelyekkel együtt elegendő arra, hogy Puchnert meg az oroszokat foglalkoztassa;

2. hogy északon, ahonnan azelőtt mindig magának Bemnek kellett kiűznie a császáriakat, annyira kiszélesedett a felkelés, hogy Bem nélkül is elbánnak majd Malkowskyval és Urbannal;

3. hogy tehát Bem nem csupán hadvezérként működik kiválóan, hanem egyúttal az erdélyi felkelést is szervezi, és az eddiginél is félelmetesebbé tette;

4. hogy a románokat, akik az erdélyi lakosság többségét alkotják, s akik kezdetben olyan fanatikusan szálltak szembe a magyarokkal és a székelyekkel, vagy teljesen megfosztották harci kedvüktől ez utóbbiak sikerei, vagy éppenséggel arra késztette őket a számukra gyűlöletes orosz bevonulás, hogy csatlakozzanak a székelyekhez. Enélkül Bem legutóbbi sikerei tisztára lehetetlenek lettek volna.

Végre kaptunk néhány hírt arról, hogy a *Tiszánál* milyen a császáriak helyzete. A „Lloyd" 20-i kelettel azt jelenti Pestről, hogy *Götz* Tokajban áll, *Jabłonowski* Miskolcon, *Schlick* Egerben, *Jellachich* pedig – Cegléden.

Vagyis: itt a császáriak *március* 20-án pontosan ugyanott tartanak, ahol *január* 20-án tartottak. V. ö. ezzel a 19. hadijelentést és hozzá fűzött megjegyzéseinket, „Neue Rheinische Zeitung", 214. sz.*

* *V. ö. 100–103. old. – Szerk.*

A császáriak tehát két hónapig csatangoltak váltakozó szerencsével a Duna, a Kárpátok és a Tisza között. Amikor a Tisza be volt fagyva, ott álltak előtte és megkísérelték a jégpáncélon át való előnyomulást; a magyarok veszteséget okozva visszaverték őket. Utána azt mondták, hogy a jégzajlás akadályozza az átkelést. De a magyarokat ez nem akadályozta, hanem követték a császáriakat a jobb partra. Azután odaérkezett Görgey, visszavetette Schlicket a főseregig, egyesült Dembińskivel, és ketten Pesthez néhány mérföldnyi távolságig törtek előre. Ez négy héttel ezelőtt történt. Ismét visszavonultak, a császáriak követték őket, de a dicső kápolnai „győzelem"[289] óta még egyetlen lépéssel sem jutottak előbbre: Schlick főhadiszállása, Eger, úgyszólván *a kápolnai csatatéren* van.

Ne firtassuk, hogy Götz valóban Tokajban van-e, vagy csak a közelében. Amit a 24-i bécsi statáriális kőnyomatos tudósító[290] 24-i számából ma tényszerűen megtudunk erről a területről, az ennyi: *Hammerstein* tábornok, akinek 10 zászlóaljjal Galíciából Magyarországra való bevonulását olyan határozottan jelentették a bécsi lapok és a pesti tudósítások, *még egyáltalán nem ért el Magyarországra*!!

Schlick és Jabłonowski a jelenlegi hadállásában egyelőre ártalmatlan. Schlick hadteste állítólag már mozgásban van; de mit ér ez „a beállott nedves, havas időben" és a közelgő tavaszi esőzés idején, amelyről ma reggel írtunk*?

Hát még a bán, a lovagi, legyőzhetetlen Jellachich bán! Ő Szeged ellen vonult, bevette Kecskemétet, Félegyházát, négy mérfölddel arrább ütötte fel főhadiszállását, Szegednél állítólag úgy szétverte a magyarokat, hogy a város megadta magát; már leírták hogyan vonult a lakosság a bán elé fehérruhás lányokkal, koszorúkkal, zászlókkal, zenével és egyéb tartozékokkal. És lám, ez a délszláv Don Quijote egyszerre megint csak ott áll, ahonnan elindult, ugyanazon a helyen, ahol ismét találkozott Szolnoknál megvert csapataival – a Pest megyei Ceglédnél!

Úgy látszik egyébként, hogy az olmützi kormány[149] megelégelte Windischgrätz tehetségtelen hadviselését. *Windischgrätzet állítólag elmozdították*, s helyette *d'Aspre* táborszernagy veszi át a tiszai hadsereg parancsnokságát[376]. Kétségtelen: d'Aspre tavaly Itáliában eleget gyújtogatott és fosztogatott ahhoz, hogy egy Schwarzenberg–Stadion-kormány alkalmas tábornokot lásson benne.

Máskülönben úgy hírlik, valóban megadják azt az 50 000 főnyi támogatást, amelyet Windischgrätz szorgalmazott azért, hogy elbánjék a magya-

* *V. ö. 251. old. – Szerk.*

rokkal.* Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" bécsi jelentése szerint Bécsből, Morvaországból, Csehországból és Galíciából 50 000 ember vonul a hadszíntérre, s ebből csak a Komáromot ostromló sereg megerősítésére 10 000 főt szánnak. Néhány nappal ezelőtt 6 nehéztüzérségi üteget is szállítottak oda Olmützből. Csak az isten tudja, honnan kerülhetnének elő mindezek a csapatok. Csoda volna, ha a minisztérium a Magyarországon és Itáliában már harcban álló (mintegy 350 000 főnyi) csapatokon kívül még 50 000 embert tudna kiállítani a német és szláv tartományokból, amelyeket feldühített az oktrojálás[327].

24-én az a hír járta a bécsi tőzsdén, hogy a három nap óta hevesen bombázott *Komárom megadta magát*. Ha ez igaz volna, akkor először hivatalos jelentésekből értesülnénk róla, mint a kápolnai „győzelemről", nem pedig tőzsdei szóbeszédekből.

A *Bánátból* csupán azt a bécsi és olmützi lapokban közölt hírt kaptuk, hogy a Duna melletti Baját 18-án 4000 magyar elfoglalta. Baja Bács megyében van, vagyis a Szerb Vajdaságnak követelt területen, egy magasságban Szabadkával, mintegy 8 mérföldnyire tőle. A helyőrség átkelt a Dunán, vagyis a felkelt Tolna megyébe ment; igyekszik elébe menni a gőzhajókon és vontatókon odaérkező Horváth ezredesnek, akinek a Dunát meg kell tisztítania a gerilláktól. De alkalmasint soha többé nem hallunk felőlük, mert a felkelők nyilván már rég felaprították őket.

A szlovák hegyekből azt halljuk, hogy most *Perczel* áll az ott szervezett gerillacsapatok élén, amelyekről már többször volt szó. A „Schlesische Zeitung"-nak 22-én azt írják Bécsből, hogy Perczel nemrég Nagyszombatnál állt, 5 mérföldnyire Pozsonytól és 11-re Bécstől, s az előbbi várost fenyegette. Onnan azonban visszament Nyitrára és most a morva határ felé vonul, hogy Olmützöt fenyegesse. Mindenütt fellázítja a szlovákokat, gerillacsapatokat fegyverez fel és szervez. Megsarcol minden olyan falut és községet, amely újoncokat állított a cs. kir. hadsereg számára: felakasztat minden olyan papot, aki azelőtt Hurban pártján állt.[377]

Látjuk, hogy az az úgynevezett szlovák küldöttség, amely – élén Hurbannal – nemrég Olmützben járt[378], milyen kevéssé képviseli a szlovákokat, s hogy ezek mennyire a magyarokhoz húznak inkább. Rövid időn belül Perczel ugyanolyan félelmetes erőt összpontosíthat itt, mint amilyennel Görgey hajtotta végre zseniális hadjáratait.

Szóval: a császáriak mindenütt vereséget szenvednek, s ami a magyar

* *V. ö. 214. old. – Szerk.*

forradalom elfojtására kell nekik, az nem egyéb, mint – 50 000–60 000 *orosz*!

Ami azonban új fordulatot adhat az egész magyar forradalmi háborúnak és európai háborúvá változtathatja azt, az a szláv mozgalmon kívül, az itáliai háborún kívül a török ügy. Törökország Európa legsebezhetőbb pontja; esetleges törökországi megmozdulások azonnal összeugrasztják Angliát és Franciaországot Oroszországgal. Törökország pedig, úgy látszik, mindenképpen meg akar mozdulni a román tartományokban elkövetett orosz túlkapások és a szláv dunai tartományokban folyó orosz intrikák ellen. Csernovicból (Bukovinából) ezt írják nekünk március 16-án:

„Jassyból jövő levelek arról tudósítanak, hogy a törökök jelentékeny erővel, mint mondják, 100 000 fővel, bevonultak *Galacba*, valamint *Oláhországba*, hogy *fegyverrel emeljenek óvást a dunai fejedelemségeknek az oroszok által való megszállása ellen.*"

Továbbá az „Österreichischer Korrespondent" március 13-án azt írja a dalmáciai *Zárából*, hogy a szomszédos Mostarban már két hete erősen fegyverkeznek és a környéken minden fegyverre fogható férfit behívnak. Áprilisban minden 16 és 40 év közötti férfit be akarnak hívni, s családonként csak egy férfi maradhat otthon támaszul. Zárában nem tudják, mit gondoljanak efelől.

Ha bebizonyosodik, amit egy idő óta francia lapok is jelentenek, hogy a Porta komolyan ki akar állni Oroszországgal szemben, akkor ez újabb és alig elkerülhető indíték az európai háborúra. S ez a háború el fog jönni, előbb, mintsem gondolnók, következménye pedig az európai forradalom lesz.

Utóirat. Mint a „Wiener Zeitung" jelenti, Nagymezőnél (2 mérföldnyire Selmecbányától) visszavertek egy gerillacsapatot, amely Simonyi Ernő vezetésével Komáromtól nyomult odáig. Csupán ez meg néhány tűzvész az, amit a hivatalos lap Magyarországról tud.

Pestről azt írják, hogy állítólag 20-án kezdődik meg az általános támadás. Schlick támogatására nehéztüzérséget indítottak útnak. Szabadka még nincs elfoglalva, jóllehet Todorovich ott 5000 szerb önkéntest kapott erősítésül. Bajáról viszont állítólag ismét kiverték a honvédeket.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 29.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 30. (259.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Itália - A hadszíntérről

Mint már tegnap közölhettük olvasóközönségünk legnagyobb részével*, Vigevanónál és Mortaránál egyidejűleg két ütközet zajlott le, az egyikben az osztrákok arattak sikert, a másikban a piemontiak győztek.

Ma már vannak pontosabb híreink. Mondjuk el időrendben.

A „Constitutionnel"[379] egyik tudósítása alapján kétségtelen, hogy Ramorino árulást követett el. Az volt a megbízatása, hogy a lombardiai hadosztállyal Vigevanóból kiindulva, akadályozza meg az osztrákoknak a Ticinón való átkelését. Ő kiküld egy vadászzászlóaljat, amely megszállja a folyót. 20-án reggel megjelenik egy osztrák ezred, s ezt öt óra hosszat, reggel 5-től 10-ig feltartóztatják. Közben az ezred helyébe egy egész császári dandár érkezett a Ticinóhoz. Manara, a lombardiai zászlóalj parancsnoka, csodálkozik, hogy még mindig nem kapott segítséget, s visszavonul Vigevanóba, a hadosztály főhadiszállására. Ramorino csapatai már elhagyták Vigevanót. A lombardiaiak mind messzebb vonulnak vissza és végül találkoznak egy piemonti hadtesttel, amelyhez csatlakozhatnak. Ezalatt Ramorino olyan meneteléseket végeztetett hadosztályával, amelyek kiáltó ellentétben voltak a neki szóló parancsokkal. De még aznap letartóztatták és remélhetőleg agyonlövik.

Ramorino árulása folytán az osztrákoknak sikerült a Lomellinában, a Pó és a Ticino között összpontosítaniok főerejüket és beékelődniök a piemonti hadseregbe. Durando és a Pótól délre álló egész hadtest el van vágva a főseregtől.

Ekkor Radetzky 21-én a Vercellibe vezető úton két oszlopban észak felé, Vigevano és Mortara ellen indult. Vigevano előtt a piemontiak feltartóztatták az egyik oszlopot. Négy óra hosszat harcoltak hátrálás nélkül Sforzescánál és Gambolónál a császáriak túlerejével szemben. Végre 4 óra felé megérkezett a Savona-dandár és *veszteségeket okozva, visszavetette az osztrákokat*. Állítólag 1500 fogoly jutott a piemontiak kezére.

---

* *V. ö. 253–254. old. – Szerk.*

Rögtön ezután, 6 órakor, a császáriak megtámadták Mortarát; a piemontiak derekasan védekeztek, és végül a tartalék hadosztály védelme alatt visszavonultak erről a pontról.

A tartalék hadosztály késő estig állta a harcot, s csak akkor jutott Mortara az ellenség kezére.

Ennyi az, ami bizonyos. Innen fogva a hírek ellentmondanak egymásnak. Az egyik szerint a szavojai herceg* 22-én ismét támadásba kezdett és megfutamított két magyar ezredet, a másik szerint Radetzky előrenyomul a Vercellibe vezető úton.

26-án Párizsban egy táviratról beszéltek, amely szerint Radetzky már csak 4 mérföldnyire van Torinótól. De még az osztrákbarát „Journal des Débats" is kénytelen beismerni, hogy ez a hír alaptalan, és semmi esetre sem lehetett 26-án Párizsban. Mégis azon fáradozik, hogy az időpontok és távolságok egybevetésével hitelesítse ezt.

Elismeri továbbá, hogy Radetzky olyan hadállásba merészkedett bele, amelyben vereség esetén el van veszve. „Ha a piemonti hadseregnek lesz ideje rá, hogy Radetzky háta mögött összpontosuljon, akkor igen súlyos helyzetbe hozhatja őt."

Ebben azonban kételkedik a „Journal des Débats". Először is – mondja – a piemonti hadsereg túlságosan hosszú vonalon nyúlik el, hiszen Novarától Castel San Giovanniig van felállítva, sőt még Aronánál és Sarzanánál vagy most Parmánál is vannak kikülönített alakulatai; másodszor pedig feltételezhető, hogy amikor Radetzky elhatározta a Ticinón való átkelést, egész mozgatható ereje, 70 000 ember és 120 ágyú, vele volt.

Először is a piemonti hadsereg 21-e óta valóban úgy van megosztva, hogy a Radetzkyval közvetlenül szemben álló hadteste *egymagában* csakugyan gyenge ahhoz, hogy ellenálljon neki. Ez Ramorino árulásának a következménye. De nem is erről van szó. Az osztrákok jobbszárnyán a genovai herceg tevékenykedik, balszárnyán a piemonti tartalékok állnak Casalénál és Alessandriánál, a hátában pedig Durando áll Stradellánál. Radetzky valósággal körül van zárva és vereség esetén szinte el van vágva a visszavonulása. Furcsa feltevés az, hogy a piemontiak e különféle hadtestei nem fognak együttműködni (és ráadásul a genovai herceg hadteste és a fősereg tartaléka eléggé közel is vannak). Ramorino árulása egy pillanatra hátrányba juttathatta a piemontiakat, de *eldönteni* nem tudta a hadjáratot.

Másodszor a Ticino és a Pó között álló osztrák sereg korántsem rúg 70 000 főre. A „Journal des Débats" valóban nagyon naivan okoskodik, mikor azt

* II. Viktor Emánuel. – *Szerk.*

állítja: minthogy az Adda és a Ticino között Radetzkynak 70 000 embere volt, most tehát ugyanennyivel kellett átkelnie a Ticinón. Világos, hogy jelentékeny erőket kellett otthagynia a Pó lombardiai partján és Paviában, valamint a Lambrónál és az Addánál, hogy fedezze hadműveleti bázisát. A (császáriakért lelkesedő) „Basler Zeitung"[380] egy híre szerint az osztrákoknak Gallaraténál 8000, Magentánál 20 000, Paviánál 25 000, Piacenzánál 25 000 emberük volt. Csak az első három hadtest (összesen 50 000–53 000 fő) vihető át végszükség esetén a Ticinón; a piacenzai hadtest aligha elegendő arra, hogy Piacenzától Paviáig fedezze a Pót.

Eszerint a piemonti sereg, még a szélső, Aronán át Comóba és Sarzanán át Parmába kikülönített hadtestek nélkül is, valószínűleg tökéletesen elég lesz ahhoz, hogy Radetzkyval szemben helyt álljon.

Radetzky egyébként jócskán kivont csapatokat Lombardiából; ez már abból is kitűnik, hogy milyen sietve vonulnak utána a csapatok Venetóból, Veronából Lombardiába, Padovából pedig Veronába. Tirolban állítólag egy 7000 lövészből álló hadtestet mozgósítanak. Ezzel a Velencét körülfogó sereg meglehetősen meggyengül és a városnak a szárazföld felőli ostromzára hamarosan talán magától megszűnik.

Párizsban 27-én az a hír volt elterjedve, hogy a genovai herceg megverte az osztrákokat. 12 000 osztrák – három piemonti hadosztály által körülzárva – letette a fegyvert. Mi ezt a hírt sem tartjuk hihetőbbnek, mint a 26-it, amely a piemontiak vereségéről szólt.

Parmából azt írják, hogy 7000 *toscanai* és 8000 *római* csatlakozott La Marmorához.

Zambeccari római tábornok a modena–bolognai határon szétvert egy osztrák hadtestet.

Italien – Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 március 29.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 30. (259.) sz., melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A legújabb hír Magyarországról]

Magyarország. Március 21-én jelentik az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-nak Pestről:

„Bizonyosnak látszik, hogy *Kassa és Észak-Magyarország néhány más vidéke újra a magyarok birtokában van*, legalábbis a Kassára indított tegnapi posta nem jutott el *Gyöngyösig* és visszatért ide."

Gyöngyös Schlick Egernél levő hadállása mögött van, mintegy 11 mérföldre Pesttől.

A megírás ideje: 1849 március 29.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 március 30. (259.) sz., melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről – További orosz csapatok

Bem győzelmei következtében ismét **20 000 orosz** vonult be Erdélybe.[381]

Az Erdélyből kapott legújabb hírek megerősítik a magyarok győzelmét. Nagyszebenben Bem összelövette a főhadparancsnokság épületét, valamint a szász comes[382] lakását, azután kartáccsal megtámadta és szétkergette a nemzetőrséget, majd kétórai szabad rablást engedélyezett a városban. Akkor elvonult és Segesvárra ment, s ott még vadabbul garázdálkodott. Kassát megint elfoglalta egy portyázó magyar csapat és Selmecbányán is újra mutatkoztak honvédek.

Vom Kriegsschauplatze – Mehr Russen

A megírás ideje: 1849 március 30.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 március 31. (260.) sz.

Jelzés nélkül

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A hadszíntérről nincsenek újabb híreink. Csupán már ismert események egyes részleteiről értesültünk. Ezek lényege a következő:

Schulzig altábornagyot rossz magyarországi hadvezetői tevékenysége miatt visszahívták és Stájerországba helyezték át parancsnoknak. Ez az első olyan példa, hogy büntetéssel sújtanak egy sokat dicsért cs. kir. osztrák hadvezért. Mások számára is kilátásban van ez.

Állítólag Jellachich Félegyházán van, előőrsei pedig 4 órányira Szegedtől; ez a város be van kerítve és el van vágva a Bánátból jövő szállítmányoktól. De ha bármely részletes térképen megnézzük a Szegedet környező mocsarak fekvését, látni fogjuk, hogy ez a hír szánalmas kérkedés.

Mintegy 2500 magyar felkelő Sztrij körzetében betörést kísérelt meg Galíciába, de veszteséggel visszaverték őket. – Mint halljuk, *a magyar népfelkelő zászlóaljak keretét teljes egészében kiszolgált lengyel katonák* alkotják. – Windischgrätz tábornagynak az a legújabb rendelkezése, hogy senkit sem szabad *rákényszeríteni* magyar bankjegyek elfogadására (!!)[383], Pesten semmiféle hatást nem tett.

Egy másik kőnyomatos tudósító[290] ezt írja Bécsből:

„A magyarok egyre közelebb jutnak Pesthez és mindent meg fognak tenni azért, hogy Aradot felszabadítsák, Komáromot és Pétervárадot pedig fölmentsék; ez sikerülhet is nekik, mert a magyar haderő napról napra nagyobb és lelkesebb, a császári csapatok ellenben az erőltetett menetelések, a rossz ellátás és a folytonos csatározások miatt létszámukban megfogyatkoznak és el is kedvetlenednek. Nemrég igen heves ütközet volt Törökszentmiklósnál, itt mindkét fél nagy veszteségeket szenvedett, de a csatatér a magyaroké maradt. Várható, hogy Szegednél a Vetter és Damjanich vezette magyar déli hadsereg[362] a napokban keményen összecsap a szerb hadtesttel. A szerviánusok[139] valóban egy szálig visszatértek Szerbiába, s ez a mintegy 8000 főnyi csapat nagyon hiányozni fog a császári tábornokoknak. Pétervárad még mindig a magyar csapatok kezén van, és mint

tegnap hallottam, az ottani legénység, miután minden gyanús tisztet a kazamatákba vetett, elhatározta, hogy inkább a levegőbe röpíti Pétervárad öreg szikláit, mintsem hogy megadja magát. Így hát Karlócától kezdődően megnyílt ugyan a dunai hajózás, de onnan feljebb nem; minden olyan vízi járművet, amely a Dunán teljesen uralkodó Pétervároldhoz közelednék, ágyúval elsüllyesztenének. Komáromot március 17. óta bombázzák, minden eredmény nélkül; gőzhajóval naponta szállítanak Komárom alá nagy ostromlövegeket. Bem bevette Nagyszebent és elkergette az ott állomásozó 3000 oroszt és 2000 osztrákot."

Nagyszebennek Bem által való bevételéről a „Börsenhalle" egy bécsi tudósítója ezt írja: „Ha a térképre pillantunk, látjuk, milyen vakmerőséggel hajtotta végre a felkelővezér ezt a vállalkozását: a hírek szerint 12 000 emberével huszonhat órás erőltetett menetet végeztetett Vásárhelyről*, és napkelte előtt megtámadta Nagyszebent; az ottani orosz helyőrséget részben még laktanyáiban lepte meg és fegyverezte le, s több ágyút elvett tőlük. Mint a jelentés mondja, néhány oroszt fel is akasztottak. Így hát az orosz védelem, amelyet az orosz segélyhadtest bevonulásakor ígértek, nem sok gyümölcsöt hozott a szerencsétlen nagyszebenieknek."

Egy cs. kir. érzelmű tudósító a következőket írja a magyar határról a „Breslauer Zeitung"-nak:

„Napról napra erősödik az a szóbeszéd, hogy Windischgrätz herceg lemond, mert állítólag nem csupán a háború kedvezőtlen alakulása kedvetleníti el őt – aminek az okát abban látja, hogy sokszor kért, de mégsem kapott csapaterősítést –, hanem különösen az a gyámkodás sérti őt, amelyet újabban a kormány az ország polgári igazgatása tekintetében jónak lát gyakorolni fölötte. A Windischgrätz és a kormány közti entente cordiale-on** a bankjegy-história[309] ütötte az első rést, s Kübeck bárónak a magyar pénzügyek ellenőrzése céljából Budára való küldése*** szintén nem volt alkalmas a megzavart egyetértés helyreállítására. Mint mondják, Bécsben a nemrég táborszernaggyá előléptetett Welden bárót szemelték ki arra, hogy Magyarországon a szigorú tábornagy helyére lépjen[384], Welden helyett pedig Nugent gróf táborszernagy legyen a császárság fővárosának kormányzója, mert a tavaly tavaszi ismert friauli események[385] lehetetlenné tették e tábornok harctéri szerepeltetését. – *Maklár* szörnyű sorsát még mindig áthatolhatatlan homály fedi; a kápolnai csata[289] után sokat szenvedett ez a szép

* Marosvásárhely. – *Szerk.*

** – szívélyes egyetértésen – *Szerk.*

*** *V. ö. 243. old.* – *Szerk.*

község, ezért Windischgrätz herceg kárpótlásul 1000 forintot juttatott neki; később azt mondták, hogy a falut földig lerombolták, mert öt cs. kir. lőszereskocsit feltartóztatott. Ezt az állítást cáfolták ugyan a tábornagy szeme előtt, Pesten megjelenő magyar lapok, a rombolás ténye viszont megcáfolhatatlannak látszik."

Ugyanez a tudósító Komáromról a következő részleteket írja, s ezekből kitűnik, hogy a vár bevételére gondolni sem lehet. Egy vár „megrohamozása", különösen az olyan bevehetetlen váré, mint Komárom, az olyan roham, amelyet nem előz meg az, hogy rést lőttek rajta, tisztára őrültség volna. A tudósító mégis ezt jövendöli. Láthatjuk, hogy az osztrák tisztek a legnagyobb bolondságokat hitetik el a lapokkal.

Láthatjuk továbbá, hogy az úgynevezett Nádorvonal[386], amelyet a császáriak állítólag már rég bevettek, még mindig a magyaroké, s csak most kezdtek működni ellene a demontírozó-ütegek[387]. Ennek a külső erődnek a bevételéről tehát még egyáltalán nincs szó.

A tudósítás így szól:

„A komáromi várat f. hó 20. óta szorgalmasan lövik, de egyelőre csekély eredménnyel. Kétezer bombát akarnak a vár térségére vetni, s ha a védők még erre sem adják meg magukat, akkor megkísérlik az általános ostromot; a cs. kir. csapatok türelmetlenül várják ezt, mert a 12 fokos hidegben való táborozás nem nagyon csábító, s ezenkívül az egész környék községei annyira elszegényedtek és annyira ki vannak fosztva, hogy lakosságuk az osztrák táborba jár kéregetni és szívesen ad 30 krajcárt is egy komiszcipóért, csak hogy éhségét csillapítsa. A Duna melletti Sandbergre felvont ütegeknek a sziget megtisztítása és a Nádorvonal első erődítményében levő ellenséges lövegek elhallgattatása a feladatuk, egy másik üteg a hídfőtől kiinduló, Új-Szőnyön át vezető utat pásztázza, végül pedig a messzehordó mozsarak és röppentyű-ütegek következnek, az Itáliából jól ismert Jäger főhadnagy parancsnoksága alatt. A helyőrség halálmegvetően bátor, mert Makk várparancsnok, egy tűzmesterből 9 hónap alatt ezredességre emelkedett fiatalember, a vérpaddal néz szembe és drágán fogja adni az életét. – Debrecenben a felkelőtisztek igen vidáman élnek, mert ott bőven van pénz; egy pohár puncs 1 pengő forintba kerül, és egy egészen közönséges cilinderóráért, amely Németországban 35 forintba kerül, ott 200 forintot adnak. Az arany és az ezüst a magyar junta székhelyén is eltűnik a forgalomból, amelyet most kizárólag bankjegyekkel bonyolítanak le, nem azért, mintha a magyar kormány híján volna a talléroknak és a dukátoknak, korántsem – de az ércpénzt zár alatt tartja, nemcsak azért, hogy ezzel is növelje Ausztria bajait, hanem azért is, hogy minden eshetőségre készen tartsa nemesfém-

pénzét. Mint ismeretes, Kossuth agitátori ravaszságának sikerült ügynökei útján mindenütt elterjesztenie azt a mendemondát, hogy a bécsi Nemzeti Bank elvesztette minden hitelét és beszüntette a kifizetéseket. *Még Pesten is sikerrel járt ez a manőver*, s Windschgrätz herceget *alaposan feldühítette* az ellenség e sikerült cselfogása."

A megírás ideje: 1849 március 31.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 1. (261.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A „Lloyd" jelenti – és a „Lloyd", tudjuk, becsületes férfiú[388] –, hogy **a magyarok Görgey vezetésével átkeltek a Tiszán és Nógrádnál vannak**. Nógrád *Pesttől hét mérföldnyire északra* és mintegy 20 mérföldnyire a Tiszán innen van. Görgey Kassát és Gyöngyöst is elfoglalta. Ezért ment tehát vissza Pestre a kassai posta, még mielőtt Gyöngyösre ért volna!* E hadmozdulat célja Komárom felmentése.

Az osztrák lapok diadalmasan jelentették be, hogy Görgeyvel való nézeteltérései miatt Dembiński lemondott a parancsnokságról. Most ez megoldódik. Némi viszályok után Kossuthnak sikerült kibékítenie egymással a két tábornokot. Úgy egyeztek meg, hogy Görgey maradt a felkelő sereg egészének főparancsnoka, Dembiński pedig a magyar főszállásmesteri kar vezetője lett, s a hadjáratot szigorúan azok szerint a hadműveleti tervek szerint *kell* vezetni, amelyeket ő előír.[389] Dembiński hadtestének főparancsnokságát Vetter, egykori osztrák törzstiszt, most pedig a lázadók tábornoka vette át[362]; Aradnál egy francia a parancsnok, név szerint Duchâtel.

Nemrég *Schlick* valóban abban a veszélyben volt, hogy foglyul ejtik; magyar huszárok törtek rá, és csak egy horvát osztag megjelenése mentette meg.

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" a következőket írja a magyar háborúról, s ebből kitűnik, milyen rendkívüli hősiességgel küzdenek a magyarok: A magyar sereg nem szabályszerű, szervezett, kiképzett hadsereg. *Még arra sincs elegendő puskája, hogy felfegyverezze a hozzá csatlakozó népfelkelőket.* Ezért minden magyar arcvonal mögött ott állnak a fegyvertelenek és kiképzetlenek csoportjai, s csak arra várnak, hogy fölvehessék az *elesettek puskáit* és kitölthessék azokat a réseket, amelyeket az osztrák ágyúk ütnek a magyarok sorain. És ezek az újdonsült katonák megállják a helyüket a cs. kir. hadsereggel és a vele egyesült orosz csapatokkal szemben!

* *V. ö. 263. old. – Szerk.*

Az a hírhedt história, amely szerint a debreceni országgyűlés Magyarország királyának ismerte el Ferenc Józsefet*, ismét felbukkant a Pesten megjelenő statáriális[143] „Figyelmező"-ben[390] („Beobachter"). Csakhogy ezúttal a tulajdonképpeni elismerés állítólag a pragmatica sanctio[349] alapján és a magyar alkotmány elismerésének kikötésével történt, s Kossuth 15 más képviselővel együtt ellene szavazott.[348]

A „Konstitutionelles Blatt"-ban van egy csernovici (bukovinai) tudósítás Erdélyről; eszerint *egész Erdély a magyarok kezén van, Brassó kivételével,* s Bem ebbe a városba is behatolni készül. Úgy „vélik", hogy Malkowsky be fog nyomulni Erdélybe, miután éppen most kiverték onnan! Állítólag rögtön bevonul 30 000 orosz.

Egyébként az osztrák miniszterek úgyszólván *beismerik*, hogy Magyarországot *csak az oroszok segítségével lehet leigázni.* Majd meglátjuk, lesz-e elég bátorságuk ahhoz, hogy be is hívják az oroszokat.

A Bánátban rossz a helyzet. Egy szláv lapból, a „Morawské Nowiny"-ból[391] („Morva Újság") a következő kecskeméti, március 15-i tudósítást vesszük át a Szolnok melletti csatáról:

„Március 5-én reggel nyolc órakor nagy csata volt Szolnoknál. A mi részünkről két gyalogoszászlóalj, egy fél lovasezred és három üteg vett részt benne; az ellenséges sereg azonban roppant nagy volt. Mihelyt szembekerültünk vele a harcmezőn, ágyúikkal és egész gyalogságukkal megrohamoztak minket. Mikor láttuk, hogy már lehetetlen tovább tartanunk magunkat, meghátráltunk. Ekkor az ellenség két oldalról erősen szorongatni kezdett, úgyhogy a Szolnoknál egyesülő két folyó, a Zagyva és a Tisza partjai közötti szűk területre jutottunk. Most kezdődött csak igazán a harc: nekünk estek a huszárok és olyan szörnyű módon vagdalkoztak közöttünk, hogy sokan a vízbe ugrottak és megfulladtak. Látva a nagy veszélyt, védekezésbe mentünk át és tüzeltünk az ellenségre. Szerencsére olyan jól céloztunk, hogy a huszárok valósággal záporszerűen zuhantak le lovukról és visszavonulásra kényszerültek. Nekünk pedig sikerült szerencsésen kivágnunk magunkat erről a szűk parti sávról, ahol már majdnem foglyul estünk. Szörnyű látvány volt, amint katonák és lovak a vízbe fulladtak, s a mieink és a magyarok vérbe fagyva hevertek. E csata után 380 főnyi századunkból alig 34-en maradtak meg. De ha nagyon meggyengülten is, mégis továbbmentünk. Szolnoknál ledobtuk hátunkról a borjút és Nagykőrösön át Kecskemétre értünk, s itt most minden órában várjuk az ellenséget, mert Kossuth csak három órányira van tőlünk."

* *V. ö. 225. old. – Szerk.*

A szabadkai harcokról a következőket jelenti a „Lloyd":

„*Zimony*, március 19. Zombor elfoglalása után a diadalittas szerbek Dragich és Stejin vezetésével meg a Miloje Stanojevich vezette szerbiai segélyhaddal Bajmok és Pacsér irányában Szabadka ellen indultak. De a Szerb Fejedelemségből való szerbek, akik az ausztriai szerbekkel egyesülve Szabadka megrohamozására készültek, váratlanul parancsot kaptak a hazájukba való visszatérésre[354], s ezt rögtön teljesítették is. Mikor a magyarok értesültek a szerviánusok[139] visszarendeléséről, Szabadkáról, amely még nem volt elvágva a nekik jelentős erősítést adó Szegedtől, megrohanták a csekély erejű szerb csapatokat, ilyen bátorító kiáltozással: »Előre! Ne féljetek, a törökországi rácok már nincsenek itt!« A csata három álló óra hosszat tartott. A mieinknek volt két saját ágyújuk, egy 18 fontosuk Knićanintól meg egy račai 12 fontosuk, és vitézül kitartottak. Az ellenség visszavonulást színlelt. A megtévesztett szerbek, elhagyva kedvező állásukat, hevesen üldözni kezdték az ellenséget, de ez váratlanul megfordult, szétverte a szerbeket, megfutamította őket és zsákmányul ejtette az említett ágyúkat. Ebben a csatában a sajkások[152] szenvedték a legnagyobb veszteséget; közülük kétszázan maradtak holtan a csatatéren."

Egyébként Rukavina altábornagy itt következő temesvári kiáltványából kitűnik, hogy milyen hangulat uralkodik a szerbek soraiban:

„Egy idő óta az itteni lakosság körében olyan nézetek bukkannak fel és csaknem minden nyilvános vendéglőben és kávéházban olyan kijelentések hangzanak el, amelyek egy tovább már nem tűrhető rosszakaratról tanúskodnak. A tekintetes városkapitányság a neki mint polgári rendőrhatóságnak rendelkezésére álló teljes szigorral ellenőrzést kíván bevezetni e tekintetben, egész figyelmét a vendéglőkre és kávéházakra irányítva, nem tűrve ezekben semmi olyasmit, ami az uralkodó személye ellen, a kormányzat ellen és általában a jelenlegi viszonyok ellen irányul, véget vetve minden szóbeli vagy tettleges izgatásnak; minden vendéglőst és kávéfőzőt felelőssé téve abban a tekintetben, hogy kötelesek mindenkit, aki ilyesmire vetemedik, azonnal feljelenteni az illetékes térparancsnokságon, illetve a polgári hatóságnál, hogy letartóztatásuk a kellő időben megtörténjék. Aki ilyen feljelentés megtételét elmulasztja, első ízben elzárással és 100 pengő forint büntetéssel, második ízben szigorított elzárással és kétszeres pénzbírsággal, ismétlődés esetén pedig haditörvények szerinti eljárással és mestersége gyakorlásának jogától való megfosztással büntettetik; ugyanígy hadbírósági eljárás alá vonandók mindazok a lakosok, akikről kiderül, hogy tudomásuk van ilyen hazaáruló uszításról, de elmulasztották bejelenteni. A tekintetes városkapitányság ezzel nem csupán a váron belül kívánja megtenni a szük-

séges intézkedéseket, hanem a váralji bíróságokat is fel kívánja világosítani ezek teljes tartalmáról és felszólítani ezek szigorú alkalmazására."

Továbbá a „Südslavische Zeitung" ezt jelenti a Rajachich pátriárka és Rukavina altábornagy közti nézeteltérésekről:

„*Nagybecskerek*, március 13. A szerb főbizottság[137] és az alkotmánybizottság[392] tegnap egy küldöttség útján azt a kérést intézte a pátriárkához, hogy minél előbb hívjon össze nemzeti gyűlést. A pátriárka azt felelte, hogy nem teljesítheti azonnal ezt a kívánságot, mert a Bánát sok községe, nevezetesen Krassó megye és az oláh-illír ezred[234], még Rukavina fennhatósága alatt van. A pátriárka magánbeszélgetésben kijelentette, hogy a nemzeti gyűlés összehívása valószínűleg húsvét után történik meg. — Egyes körzetekben aláírásokat gyűjtenek a pátriárka elé terjesztendő beadványra. amelyben a nemzeti gyűlés mielőbbi összehívását sürgetik."

A megírás ideje: 1849 április 1.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 1. (261.) sz., 2. kiadás

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A legutóbbi hírek teljesen megerősítik azt a tegnapi közlésünket, hogy a magyarok Nógrád környékéig nyomultak előre. Miskolc környékén Görgey áttörte a császári sereg állását és ezzel – mint a bécsi kőnyomatos tudósító[290] egy 26-i pesti levél alapján közli – arra kényszerítette Ramberg altábornagyot, hogy a Duna menti *Vácig vonuljon vissza*, 20–25 mérföldre Miskolc mögé.

Ebből a hírből végre megtudunk valamit Götz és Jabłonowski oly rég elveszett hadtestéről, minthogy Ramberg éppen ennek a két dandárnak a parancsnoka. Ezek tehát Kassán át a Tisza felé vonultak, s ott a magyarok a Hernádon át visszaszorították őket. Miközben Bécsben azt a hírt terjesztették, hogy Tokajban vannak, nekik vissza kellett vonulniok Miskolcig, négy mérfölddel nyugatabbra, hogy meg ne szakadjon kapcsolatuk a fősereggel. És innen, Miskolcról veti egyszerre vissza őket 20–25 mérfölddel Görgeynek egy újabb bátor hadmenete. A Tiszához való előnyomulás helyett nem maradt más választásuk, mint hogy annál a kanyarnál, ahol a Duna a keleti irányból délnek fordul, megkíséreljék elzárni a magyarok útját Komárom felé.

Sajátságos sorsuk mindazoknak a császári hadtesteknek, amelyek a Magas-Kárpátoktól a Tisza felé vonulnak, hogy eltérítik őket kijelölt hadműveleti vonaluktól és a Pest felől tevékenykedő fősereghez vetik vissza. Schlick volt az első, aki a Hernád mentén lefelé, Tokaj felé vonult. Alighogy megérkezett oda, előzte őt Görgey, aki felső-magyarországi ragyogó visszavonulásával vagy inkább diadalmenetével a hátába került; Schlick altábornagy nem tehetett egyebet, mint hogy a Tisza mentén lefelé vonuljon, egyesüljön Windischgrätzcel és Felső-Magyarország keleti felét átengedje a magyaroknak. Azután Ramberg jön lefelé a Hernád mentén, s látjuk, hogy ugyanerre a sorsra jut.

Ezzel a magyarok ismét nagy stratégiai előnyt vívtak ki maguknak: felszabadították Felső-Magyarország nagyobbik felét a bányavárosokig és a

Jablunkai-hágóig, jobbszárnyuk a Kárpátokra támaszkodik, helyreállították az összeköttetést a Szlovákföld északkeleti részén levő szabadcsapatokkal és utat nyitottak Komárom felmentésére. S hogy mindezt csak úgy érhették el, hogy közben a császári hadsereg még jobban összpontosult, az aligha jelent hátrányt számukra az olyan országban, amilyen Magyarország, ahol a terepviszonyok miatt mind a hegyekben, mind a síkságon sokkal inkább a stratégiai kombinációktól és a gerillaharc eredményeitől függ minden, mint a nagy csatáktól. Itt éppen az a veszélyes, ha a császári sereg hosszú arcvonalba fejlődve átkarolja a magyarokat, de éppen a császáriaknak ezt a felfejlődését akadályozzák meg mindig; sőt jelenleg úgy áll a dolog, hogy a magyarok fenyegetik átkarolással a császáriakat.

Itt már semmi más nem segíthet a császáriakon, mint az, ha Galíciából erős segítséget kapnak, olyant, amely képes a Felső-Tisza megtartására. És ezt csak az *oroszok* adhatják meg, akár úgy, hogy Galícia megszállásával mozgási szabadságot adnak az ottani cs. kir. csapatoknak, akár úgy, hogy maguk bevonulnak Magyarországra. Emlékszünk arra a hírre, hogy Hammerstein 12 000 osztrákkal átkelt a Kárpátokon és a Felső-Tiszáig nyomult előre*, s hogy ez a hír tévesnek bizonyult. Most megismétlődik, mégpedig javított kiadásban.

Állítólag *maguk az oroszok* mennek Magyarországra. Az „Österreichischer Korrespondent" írja Pestről:

„Egy vasúton ide érkezett utas biztosított bennünket: jó forrásból arról értesült, hogy *az oroszok bevonultak Galíciába, hogy onnan azonnal továbbmenjenek Magyarországba.*"

Ez segíthet, más nemigen. Akár igazak azonban ezek a híresztelések, akár nem, mindenesetre azt tanúsítják, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak a császári tábornokok Felső-Magyarország birtoklásának.

Görgey ezen újabb expedíciója során több magyar mágnás birtokai teljesen elpusztultak; így Pallaviciniéi, Szirmay grófei stb. Ezek az urak elárulták honfitársaikat és szabadcsapatot akartak szervezni a magyarok ellen.

Erdélybe állítólag *60 000 orosz* vonult be.

Pesten 25-én azt beszélték, hogy a magyarok a francia Duchâtel vezetésével *rohammal bevették Arad várát*. Állítólag 3000 magyar esett el ott.

Ezeken kívül rengeteg statáriális hír[143] kering Bécsben és Pesten: Bem meghalt, Dembiński elvesztette a jobb karját stb.

A következő hírt a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen"-ből vettük át,

* *V. ö. 249. old. – Szerk.*

amelyet ismét csak ma reggel kaptunk meg: 25-én Pesten a legcsekélyebb hír sem volt Schlickről, sem Jellachichról. Azt gyanították, hogy tétlenkednek és erősítést várnak. „Ráadásul a mostani időjárás nem kedvez annak, hogy hadjáratot folytassanak a magyar puszták agyagtengerében. Tegnapelőtt szakadatlanul havazott, ma és tegnap pedig szünet nélkül országos pásztázó eső hull. A posta már tegnap is tíz órát késett."

Ezzel szemben állítólag újra helyreállt a Pest és Eszék közötti rendszeres dunai hajóközlekedés – majd meglátjuk, mennyi időre. Mindenesetre Jellachich Kecskemétre vonulása elvágta a Tolna megyei felkelőket a magyar főerőktől és meghiúsította a magyaroknak Szegedről a Duna felé irányuló, a jelek szerint valóban tervezett hadmozdulatát. Ezzel a hadmozdulattal a császáriak jobbszárnyán ugyanolyan átkarolást szándékoztak elérni, mint amilyent Görgey a balszárnyon jóformán már végrehajtott.

Komáromot még mindig eredménytelenül bombázzák. Magában az erődben harc folyt; a megadásra hajlók pártja alulmaradt, s a forradalmár magyarok most terrort vezettek be és minden árulót agyonlőnek. Az ostromló osztrák csapatoknak igen sok vesződséget, havat és esőt kell elviselniök. Március 24-én 4 láb[222] magasan állt a hó.

Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" „A magyar háború három hónapja" címmel olyan cikket közöl, amely fontos beismeréseket tartalmaz, annál is inkább, mert szerzője fekete-sárga[142]. Még visszatérünk rá.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 2.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 3. (262.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Ma mindenfelől azt a hírt kaptuk, hogy a magyarok Gyöngyösön át a Pesttől 5 órányira levő Vác környékéig törtek előre. Most már senki sem meri kétségbe vonni ezt; a „Kölnische Zeitung", az augsburgi „Allgemeine Zeitung", a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" mind egyetértenek ebben. Az osztrákoknak nagy sietve kellett Hatvanból és Gödöllőről a legrosszabb mezei utakon visszavonulniok Vácra.[393] A magyarok a szárnyakon fenyegetik őket és ugyanakkor az ostromlott Komárom körzetét is veszélyeztetik.

A magyarok e sikerei következtében ismét megnövekedett a pestiek bátorsága. Egész Pesten tömegesen el vannak terjedve Madarász, debreceni rendőrminiszter felhívásai, amelyek kitartásra szólítják fel a két főváros* lakosait, mert közel már a felszabadulásuk.

Az előrenyomult magyar hadtestnek[394] Görgey a főparancsnoka. Ismét az a hír járja, hogy Görgeyvel való egyenetlenségei miatt Dembiński lemondott. Helyette állítólag *Vetter* vette át a parancsnokságot,[353] aki Bemmel együtt kidolgozta az eredeti haditerveket.[395]

Egy másik, szintén kétségbe nem vonható hír arról szól, hogy *újabb, 30 000 főnyi orosz segélycsapat* vonult be *Erdélybe*. A „Lloyd" és több bécsi kőnyomatos tudósítás egybehangzóan közli ezt, valamint azt, hogy *az oroszok Bukovinát is megszállták*[396].

Egyébként a „Lloyd" ezenkívül arról is beszél, hogy az oroszok *tönkreverték és Oláhországba való visszavonulásra kényszerítették* Bemet. Nem tudjuk megítélni, hogy e hír első fele igaz-e, de hogy a másik feléből semmi sem igaz, az szinte bizonyos. Bem a Vöröstoronyi-szorosig üldözte az oroszokat, de ezen a szoroson nem tudott átkelni. Ha megverték Bemet, akkor csak az újonnan érkezett oroszok verhették meg, s ezek, akikre éppen Nagyszebennél volt szükség, más úton nem nyomulhattak be, mint a

* Buda és Pest. – *Szerk.*

Vöröstoronyi-szoroson. Ezen keresztül tehát semmiképpen sem szoríthatták ki oláh területre Bemet. A Vöröstoronyi-szorostól jobbra* még három Oláhországba vezető hágó van; de hogy ezekhez eljusson, Bemnek előbb be kellett volna vennie a császáriak és oroszok által megszállt Brassót, amelyet egyébként a Küküllőnél álló Puchner is fedezett. Bem itt sem kelhetett tehát át. Végül az Erdély és Oláhország közti ötödik szoros, a Zsilé, balra van Nagyszebentől. Bem őrült módjára cselekedett volna, ha ezt a szorost veszi igénybe. Ha Nagyszebennél megverték, akkor nyitva állt számára 1. a Maros mentén Magyarországra, 2. a Kolozsvárra, 3. a Marosvásárhelyre vezető út. Mindhárom esetben a harc színterén maradhatott volna és magyar alakulatokhoz vonulhatott volna vissza, hogy erősítést szerezzen. Ha viszont a Zsil-szoroson kel át, lábbal tiporja a stratégia legelemibb szabályait: önként elvágja magát hadműveleti bázisától, a Marostól, és szinte az életét megunva átmegy a határon. Amíg tehát azt nem halljuk, hogy a császáriak eddig még soha nem látott és hallott sikerekkel elvágták előle az egyébként biztosított visszavonulás útját, addig hihetjük ugyan róla, hogy vereséget szenvedett az orosz túlerőtől, de azt nem, hogy oláh területre ment át.

Az *aradi citadellának* a magyarok által való elfoglalásáról semmit sem hallottunk. Azt azonban a legfekete-sárgább[142] lapok is elismerik, hogy Ó-Aradon, a „magyar Zaragozában", és körülötte jelentős magyar sereg van összpontosítva, és itt bizonyára fontos dolgok vannak készülőben.

Egyébként Bem Erdélyben az oroszokkal szemben ugyanazt az üdvös terrort alkalmazta, mint amelyet a szászokkal és románokkal szemben. Egyebek közt állítólag felakasztatott 300 kozákot, akiket csapatai a Nagyszeben elleni támadáskor ejtettek foglyul, s kijelentette, hogy ez egyike volt élete leginkább kedvére való tetteinek.

Megtorlásul ezért és más rémtettekért, írja a „Lloyd", az oroszok az állítólag győztes csata után felakasztották Bem hat foglyul ejtett törzstisztjét.[397]

A cs. kir. sajtó azt reméli, hogy Komárom és Pétervárad hamarosan megadja magát. Tudjuk, milyen sokszor és milyen régóta voltak már „remélhetők" ezek a császáriak számára oly kívánatos események. Az esős idő még mindig tart, az utak egyre járhatatlanabbak, a posta napról napra többet késik, s egyelőre a hadműveleteket is korlátozni kell.

Egyszóval a cs. kir. ügy úgy áll Magyarországon, hogy az olmützi kor-

* *Értsd*: keletre – *Szerk.*

mány[149] komolyan tárgyalásokra gondol. Azt mondják, Miskolcon békekongresszus lesz. Az „Ostdeutsche Post" ezt írja erről:

„Úgy látszik, Magyarországra vonatkozóan a kormány új határozatokat hozott. Ezeknek egyike állítólag a fegyverletételre való ismételt felszólítás, s ezzel együtt a teljes büntetlenség (amnesztia) ígérete mindazoknak a csapatoknak és tiszteknek, akik visszatérnek az engedelmességre."[398]

A szerbekkel egyre súlyosabbá válik a dolog. Mint a „Lloyd" következő tudósításából kitűnik, ők többet követelnek, mint frázis-önállóságot[327].

„*Zimony*, március 21. Azokon a képviselőkön kívül, akiket a szerb nemzeti kongresszus a kormány kívánságára Bécsbe küldött, és akikről tegnapelőtti írásomban jelentést tettem[366], két másik választott képviselő, Aleksandar Kostich és Gyorgye Stojakovich elutazott Budára, hogy a Helytartótanácsnak[399] a szerb nemzetre vonatkozó minden ügyiratát, valamint a szerb nemzeti alapot és más intézményeket[400] elvigye Budáról."

Röviden: ha oroszok nem volnának, inkább azt kiálthatnók, hogy „Finis Austriae!"*, mint azt, hogy „Finis Hungariae!"** Most végre a szomszédos lap[57] publicistája is belátja ezt.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 3.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 4. (263.) sz.

Jelzés: *

* – „Vége Ausztriának!"[326] – *Szerk.*

** – „Vége Magyarországnak!" – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A délszlávok és az osztrák monarchia

A hadszíntérről nincs semmi hír. Egyetlen szóval sem erősítik meg azt a mesébe illő hírt, hogy Bem átment Oláhországba; ezt most már tisztára statáriális szóbeszédnek[143] tekinthetjük, hiszen az állítólagos „futárt" követően semmiféle hadijelentés nem jelent meg.

Az ausztriai szlávokról viszont érdekes híreket hallottunk. A *cseh* városlakók és parasztok körében, írja az augsburgi „Allgemeine Zeitung", olyan tisztelet és csodálat övezi *Kossuth* nevét, mint Napóleonét, s Prágában letartóztattak embereket, mert Kossuthot éljenezték. A „Südslavische Zeitung" ezt írja *Vinkovciból*, március 24-ről:

„Utasok ma azt a hírt hozták, hogy *Zimonyban* rendkívül nagy izgalom uralkodik. A városban magyar ruhás utcai felvonulások vannak, magyar szabadságdalok, Kossuthra kiáltott »Éljen!«-ek és »Živió!«-k* hangzanak el."

Todorovich Törökkanizsáról Nagykikindára (a Tisza és a Maros közé) vonult vissza, tehát korántsem egyesült Jellachichcsal. Ezzel *teljesen megszűnt* Szeged és Szabadka blokádja. Ez a visszavonulás nyilván a szerbek rossz hangulatának volt a következménye.

A szerbek fosztogatási dühének ezt a lehűlését Ausztria ingadozó politikája okozta; ez ma a szerbeknek, holnap a magyaroknak tesz ígéreteket, de hosszabb időtartamra jobb szövetségest lát a gazdag magyar arisztokráciában, amely az osztrákok győzelme után könnyen újra hatalomra és befolyásra juthat, mint az osztályoknak, érdekeknek és körülményeknek abban a zűrzavarában, amely a délszláv és különösen a szerb tartományokban uralkodik.

Vidulásul közöljük a következő legújabb statáriális hírt:

Kossuth tárgyalásokat folytat a kormánnyal és Magyarország teljes, azonnali behódolását a következő feltételekhez köti: fogadtassék el az egész

* – „Éljen!"-ek (szerb-horvát nyelven) – *Szerk.*

monarchiára vonatkozóan a birodalmi gyűlés alkotmánytervezete[401], ő pedig neveztessék ki Magyarország kormányzójává!!!

Baja még *nincs* visszafoglalva, Nugent hiába bombáztatta.

Bem 100 000 forint sarcot vetett ki Nagyszebenre. A románok egészen elkedvetlenedtek; népfelkelést többé már nem lehet szervezni náluk.

Die Südslaven
und die österreichische Monarchie

A megírás ideje: 1849 április 4.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 5. (264.) sz., melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A magyar háború

Köln, április 5. Tény az, hogy amikor az osztrákok győznek Magyarországon, akkor csak katonáik hosszabb és rendszeresebb fegyveres kiképzése révén, nem hadvezéreik *által*, hanem *hadvezéreik ellenére* győznek. Egyetlen erősségük a beléjük sulykolt begyakorlottság, amely *kompakt tömegként* tartja össze őket. Ezt a kompakt katonatömeget a tábornokok a háború kezdetétől fogva mostanáig olyan középszerűséggel és tehetségtelenséggel használták fel, amely párját ritkítja. Nincs itt nagyszabású terv, nincs merészség, nincsenek ügyes hadmozdulatok, nyoma sincs kombinálásnak, kísérlet sincs arra, hogy meglepjék az ellenséget vagy tiszteletet keltsenek benne. Az osztrák seregek a legelcsépeltebb, a stratégia négy változatán (s'il y en a*) túl nem menő számítások alapján menetelnek a lehető legnagyobb lelkiismeretességgel, egyenes vonalban, az elfoglalandó pont felé, nem törődve azzal, ami tőlük jobbra vagy balra történik; s ha a magyarok egy váratlan hadmozdulata eltéríti őket ettől a vonaltól, akkor mindaddig tanácstalanok és használhatatlanok, amíg csak egy másik egyenes vonalat nem találtak a kitűzött cél felé. Semmi sem siralmasabb, mint ha azt látjuk, hogy a magyar tábornokok legváratlanabb és legzseniálisabb hadmozdulatai sem képesek akár csak a legcsekélyebb serkentő gondolatot is ébreszteni az esetlen osztrák seregtestben, sőt még a legkisebb ügyes ötletet sem tudják kicsiholni belőle. Teljesen a boldogult Coburg, Clerfayt, Wurmser és társaik ósdi, tisztes, együgyű stratégiája ez, s ez isten segedelmével immár vagy száz éve azon az axiómán nyargal, hogy két pont között az egyenes a legrövidebb út.

Miközben az osztrákok így lassan, de azért korántsem biztosan haladnak előre és párját ritkító stratégiai gondolatszegénységet tanúsítanak, a magyar hadsereg élén a stratégiai lángelme meglepő gazdagságát látjuk. Mindennap jobban kitűnik, milyen mesteri az a terv, amely szerint az egész hadjáratot

* – ha ugyan van ilyen – *Szerk.*

folytatják; e nagyszabású terv egyes mozzanatai között egész sora van a zseniális koncepcióban, meglepő és ügyes véghezvitelben egymással vetekedő epizódoknak. A magyarok, bármilyen hiányos is a kiképzésük és fegyverzetük, mindenütt a legpontosabb számítást, a terep legmesteribb kihasználását, a legbiztosabb áttekintést s a legmerészebb és leggyorsabb végrehajtást állítják szembe az osztrák seregek lomha, ötlettelen, de jól kiképzett tömegével. A lángelme fölénye küzd itt a létszám, a fegyverzet és a gyakorlottság fölényével. A magyar hadtestek vakmerő és gyors meneteit szemlélve alig érti az ember, hogy egy szinte teljesen kiképzetlen, rosszul felfegyverzett, kevés segédeszközzel ellátott hadsereg hogyan vállalkozhatik ilyen hadmozdulatokra és hogyan hajthatja ilyen tökéletesen végre őket. Emlékezzünk csak Görgey ragyogó hadmenetére Pesttől a szlovák bányavárosokon át, végig a Kárpátokon, majd a Szepességen keresztül a Tiszáig, s onnan ismét Pesthez hat mérföldnyi közelségbe, vagy pedig Bemnek Erdélyen keresztül tett többszöri, villámgyors diadalmeneteire.

A mai tiszai jelentések, amelyek nem hivatalosak ugyan, de különféle oldalaikról egybehangzók, s így hihetőbbek, mint bármilyen statáriális hadijelentés[143], végre lehetővé teszik, hogy határozott véleményt alkossunk a Tisza és Duna közti legutóbbi hadmozdulatokról.[402]

Ezek a hadmozdulatok ismét az olyan manőverek közé tartoznak, amelyeknél fényesebbet és zseniálisabbat talán nem is ismer a hadtörténelem. A két magyar hadvezér, Görgey és Dembiński (hogy az utóbbi még parancsnok, azt ez a hadmozdulat bizonyítja a legjobban[403]), merész, átgondolt és villámgyorsan végrehajtott manőverével teljesen meghökkentett egy olyan hadsereget, amely szabályos nyílt ütközetben okvetlenül fölényben lett volna vele szemben, húsz mérfölddel visszavetette, összes terveit meghiúsította, s még visszavonulási vonalát is fenyegeti.

Ismeretes a két sereg legutóbbi felállása:

A magyarok a Tiszánál és mögötte: Görgey Tokajnál, Dembiński Polgárnál és Tiszafürednél, Vetter Szolnoknál, Damjanich Szegednél.

A császáriak a szemben levő parton: Ramberg a Hernád mentén Miskolcig, Schlick Miskolctól Ceglédig, Jellachich Ceglédtől Kecskemétig és Kiskunfélegyházáig.

Görgey hirtelen elindul a Tiszától, kerülő úton (nyilván Zemplén megyén át) északnak, Kassa felé vonul és Ramberg hadosztályát (a Götz- és a Jabłonowski-dandárt) kiveri Sáros és Abaúj megyéből. Götz és Jabłonowski megtartotta ugyan Eperjest és Kassát – legalábbis az „Augsburger" így tudja –, a falvakat azonban mindenütt megtisztították a császáriaktól. Görgey nem sokáig tartózkodott itt, hanem most ismét dél felé fordult a

Hernád mentén, mindig maga előtt űzve a Ramberg-hadtest roncsait, bevette Miskolcot és aztán nyugat felé fordult; Rimaszombaton át Losonc felé vonult és az Ipolynál Losonc és Balassagyarmat közt helyezkedett el. Elővédje állítólag Nógrádig van előretolva.

A hős Ramberg gyors meneküléssel a legrosszabb utakon Hatvanon át, a Duna mellett *négy mérfölddel Pest fölött* levő Vácig vonult vissza. Ott már hajóhídat is vert, hogy hadtestét átvigye a Duna jobb partjára és így a folyam válassza el Görgeytől.

Miközben Görgey Miskolcon át nyomult előre, Dembiński Cibakházánál átkelt a Tiszán, 30 000 emberével áttörte Schlick állását annak leggyengébb pontján, Jászberény és a kápolnai csatatér között, keresztülvonult az ellenség megszállta területen és a Mátra hegység túloldalán egyesült Görgeyvel.

Schlick Pest fedezésére csapatainak egy részét Hatvannál hagyta (ott, ahol februárban a magyarok látogatást tettek). A másik résszel, mint mondják, Dembiński seregét „üldözi". Teljesen érthetetlen, hogy mi értendő ezen az „üldözésen", hacsak azt nem akarja, hogy elvágják és a Hernádnál tiszta magyar területre szorítsák.

Ugyanakkor Jellachich seregét Damjanich Szegedtől, Vetter pedig Szolnoktól szorította vissza. Mint ismeretes, Jellachich elfoglalta Kecskemétet és négy mérfölddel messzebbre, Félegyházáig tolta előre főhadiszállását. Damjanich előzte onnan, Kecskemét elhagyására kényszerítette, Nagykőrösnél megverte, és visszakergette Ceglédre. A legutóbbi jelentések szerint Jellachich ezt a községet is elhagyta, és főhadiszállását a *Pesttől négy mérföldnyire* fekvő Pilisre vonta vissza.

Az osztrákokat tehát minden ponton visszaszorították, és a hadszíntér újra Pesttől néhány mérföldnyi távolságba került.

Ezúttal azonban a magyarok egészen más együttessel tevékenykedtek és egészen más módon helyezkedtek el, mint hat héttel ezelőtt, amikor Hatvannál állottak.

Akkor egy vonalon álltak; ez jobb felől a Mátra hegységre, bal felől a Tiszára támaszkodott. Egyelőre csak egy céljuk volt: Pest fenyegetése.

Most másként van. Fel kell menteni Komáromot és támogatni kell a Duna jobb partján, a császáriak hátában levő felkelést. Ebből fakad a jóval nagyobb merészség, a hadmozdulatok jóval művészibb kombinációja.

A magyarok két hosszú ívelt vonalon állnak, az egyik északkeletre, a másik délkeletre van Pesttől. Az előbbi Egertől és a Dembiński által megszállt Gyöngyöstől Balassagyarmatig és Nógrádig nyúlik, ahol Görgey áll. Mialatt Dembiński Schlicket tartja sakkban és Pestet fenyegeti, Görgey átkergette a Dunán Ramberget és olyan súlyosan fenyegeti az alig kétnapi

járásra levő Komárom ostromgyűrűjét, hogy onnan már csapatokat küldtek ellene, és a vár már csak nagyon lazán van körülvéve. Ugyanakkor ismét felkelésre tudja buzdítani a szomszédos, Duna menti magyar megyéket, főként Esztergomot, meg tudja szakítani a Pest és az ostromsereg közti hajóforgalmat, s az osztrákok hátában olyan ellenséget támaszthat, amely legalább a fősereg meggyengítésére rá fogja kényszeríteni őket. Vereség esetén pedig megint nyitva áll előtte a szlovák hegyekbe való visszavonulás útja.

A másik magyar sereg Pesttől délkeletre áll, az egyik szárnyával a Dunára, a másikkal a Tiszára támaszkodva, középpontja Kecskeméten, Nagykőrösön vagy talán már Cegléden van. Ez a hadtest a másik oldalról fenyegeti Pestet, s szintén képes arra, hogy a Dunán át segédcsapatokat vessen be Fejér és Tolna megyébe az ottani felkelés támogatására. Csupán néhány ezer honvédre van szükség, könnyűtüzérséggel, meg némi huszárságra, hogy az osztrák fősereg hátában, az egész bakonyi erdőségben, a Dunától Győrig teljes legyen a felkelés, Komárom ostromlói elszigetelődjenek, és a császáriak arra kényszerüljenek, hogy egész hadtesteket különítsenek ki a lázadók ellen. Az így meggyengült császári hadsereg aztán kevés ellenállást tudna kifejteni az egyesült magyar seregekkel szemben.

És a magyarok olyankor vállalkoznak ezekre a gyors és vakmerő menetelésekre, amikor az osztrák sereg a rossz időjárás és a sáros utak miatt egyetlen lépést sem képes tenni előre, csak többet hátra!

Egyébként az egész kombinációból az látható, hogy ezúttal valami nagyobb dologra törekednek, mint legutóbb. Azelőtt csak egyes hadtesteket szorítottak vissza Pest falai alá, most pedig az osztrák fősereg egészével teszik ezt. Most nyilván maga Pest a cél. Ezt ebben a városban is jól tudják. A magyar bankjegyek árfolyama *megint emelkedett*. A tartalék visszatért Gödöllőről Pestre (3 mérföldnyire), s málháját átvitték a Dunán Budára. Pest és Buda védőrsége az egész nap folyamán összetartásban volt a fellegvárban és a laktanyákban.

Egyszóval: az osztrákokat mindenfelől Pest felé szorítják, a magyar sereg összpontosítottabb, mint valaha, Szeged felszabadult, Jellachichnak a szerbekkel való egyesülése meghiúsult, a Komárom körüli ostromgyűrű meggyengült, a bányavárosok fenyegetett helyzetben vannak, a szlováklakta területeken és a Duna jobb partján levő gerillák támogatást kapnak, és Pest is fenyegetettebb, mint valaha – ez a közvetlen eredménye annak a nemcsak bátran és ügyesen megtervezett, hanem pontosan és gyorsan végre is hajtott összpontosított hadmozdulatnak, amelyet a négy magyar tiszai hadtest végzett.

Erdélyben is kezd tisztázódni Bem helyzete. Bem előbb megverte és vissza-

kergette Nagyszebenbe Puchnert. Március 10-én parlamentert küldött hozzá és megadásra szólította fel. Válasz helyett az orosz tábornok megkorbácsoltatta a parlamentert. Erre 11-én Bem támadást indított és elfoglalta a várost. Az oroszoknak nem volt kegyelem; forradalmi bizottság alakult és sok kozákot felakasztottak. Puchner Oláhországba menekült, az orosz tábornok állítólag ott maradt. 14-én Bem megindult Brassó ellen. Eközben a Vöröstoronyi-szoroson és a (Brassó melletti) Törcsvári-hágón át 40 000–50 000 orosz vonult be, megtámadták Bemet és kétszeres túlerejükkel legyőzték. Bem a Székelyföldre vonult vissza. Az öt felakasztott lengyel tiszt történetét* megerősítik; nevük Bilski, Woroniecki herceg, Dumanski, Podalecki és Wronski volt.[404] Kívülük állítólag még mintegy 70 tisztet és altisztet akasztottak fel az oroszok. Azt a hírt, hogy Bemet kiszorították Oláhországba, már alig hallani; csaknem ugyanilyen kalandosnak hangzik az a másik is, amely szerint a magyar tiszai hadsereghez menekült. Bem neve akkora rémületet kelt a császáriakban, hogy már azt állítják: ő volt az, aki a vakmerő tiszai átkelést kitervezte és vezényelte.

A Bánátból nincs más újság, csak az, hogy Rukavina a pátriárkának** *a szerb nemzetiségre vonatkozó minden követelését elfogadta.*

Komárom és Pétervárad kitart. Komárom alá maga Welden ment le. Nous verrons!***

Der ungarische Krieg

A megírás ideje: 1849 április 5.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 6. (265.) sz.

Jelzés: *

* *V. ö. 277. old. – Szerk.*

** Rajachich. (*V. ö. 272. old.*) – *Szerk.*

*** – Majd meglátjuk! – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A hadszíntérről semmiféle új hír nem érkezett. Csak Erdélyből kaptunk ma két *magyar*, maga Bem által aláírt hadijelentést, amelyek a debreceni hivatalos „Közlöny"-ben jelentek meg[405].

1. „Főhadiszállás, Szeben, március 15-én.

F. hó 13-ról kelt levelemben szerencsém volt jelenteni, hogy én a Vöröstoronyi-útszoroshoz egy csapatomat küldöttem, avégett, hogy amennyire lehet, az oláhországgali közlekedést elzárja. Ezen csapat azonban nem messzire nyomulhatott előre, mert az egész osztrák sereg a csak egy hegyhát által elválasztott közeli helységben, Freckben* tartózkodott, és így odábbnyomulásom alapos okot szolgálhatott azon aggodalomra, hogy csapatom oldalast fog megtámadtathatni.

Azonban ebbeli aggodalmamon egy kerülő úttal segítettem, és most nemcsak a nevezett útszorost megszállva tartandom, hanem egyszersmind az ellenséget Brassó felé szorítandom, ahol is nagy fáradságába kerülend neki a Kárpátokon átmehetés, azon esetre, ha ti. Oláhországba kívánna kiszökni. E hadi működésemet még ma meg fogom kezdeni.

Tegnap ismét egy törzstisztet, éspedig Coppet ezredest [. . .] fogtak el a mieink. A már előbb elfogott két más törzstiszt báró Berger alezredes és Teuchert őrnagy.

Szeben bevétele kimondhatatlanul hasznos vala reánk nézve, mindenfelé özönlik hozzánk a sok fegyver; holott ellenben az ellenség életének ütereje kettévágatott."

2. Főhadiszállás, Vöröstorony, március 16:

„Tegnapi intézkedéseimet, melyek a muszkáknak a Vöröstoronyi-útszorosból kiűzésére [. . .] voltak irányozva, oly váratlan jó siker koszorúzá, hogy a muszkákat még azon éjjel 11 órakor kivertük ezen erős állásokból.

* Felek. – *Szerk.*

Március 15-ét, a népszabadság születése napját, nem lehetne méltóbban megünnepelnünk.

A muszkák már délután 5 órakor, éspedig vad futással s a szó valódi értelme szerint hanyatt-homlok rohanva kezdtek megiramodni.

Az osztrákok négy tábornokai, Puchner, Pfersmann, Gräser és Jovich is 3 századdal itt futottak ki Oláhországba.

A Vöröstoronyi-útszorosnak saját magam által véghezvitt szigorú megszemlélése után oly intézkedéseket tettem, hogy a muszkák nehezen fognak itt többé ellenségképpen betörhetni.

Táboromnak más részét az osztrák seregek után küldöttem, melyek – a hadifoglyok előadása szerint – rendetlenül s nagyon megtöródve vonulnak Brassó felé. Főerejök Fogarason van, utócsapatjok pedig éppen most hagyja el Freck helységét.

Minthogy előbb az Olt folyam itteni hídját kelle helyreállítanom, ezáltal seregem gátolva volt az ellenség továbbűzésében, de most már annál nagyobb erővel kergethetem őt, miután a híd elkészült.

Remélem, 3-4 nap alatt Brassót is bevehetni, miáltal a császári ausztriai seregek részint megsemmisítve, részint elszórva, mindenesetre az ország belnyugalmára nézve ártalmatlanokká leendenek; ezután annál könnyebb leend majd az itt-ott feltűnő oláh csoportok ellen működni s azokat a törvényes engedelmességre vezetni.

Utóirat. Mihelyt sikerülend Brassót bevenni, seregemnek egy részével azonnal Magyarország felé indulok." (Mint olvasóink már tudják, Brassót nem sikerült bevennie Bem tábornoknak.)[406]

A „Deutsche Allgemeine Zeitung" következő tudósítása azt mutatja, hogy a magyar hadseregek újabb sikerei nagyon felbátorították a pesti forradalmárokat.

„*Pest*, március 30. Úgy látszik, hogy van itt egy *titkos bizottság*, amely *összeköttetésben áll a debreceni forradalmi kormányzattal.* Minden utcában naponta található ugyanis egész csomó magyar nyelvű nyomtatott plakát, amely részint a debreceni kormány hadijelentéseit, részint pedig ennek parancsait és rendeleteit tartalmazza. Nagyszebennek Bem által való elfoglalását már március 22-én hírül adták itt ezek a plakátok. A rendőrség *még mindig nem tudott* nyomára bukkanni ennek a titkos hírközpontnak. Ha hihetünk az egyik ilyen plakátnak, amelyet tegnap számtalan példányban szórtak szét, akkor *Gaál magyar alezredes március 23-án rohammal bevette Arad várát*[407]. A császári várparancsnok, Berger báró altábornagy azonban hír szerint szerencsésen megmenekült. – A bán, *Jellachich* báró altábornagy,

[. . .*] *itt van.* A *Szeged* elleni előretörés tervét *feladták.* A hadszíntér *mintegy 40 mérfölddel közelebb került az osztrák határhoz,* s ezzel körülbelül 300 négyzetmérföldnyi terület a magyarok kezére jutott. Általában a császári hadsereg [. . .] *defenzívára szorítkozik.* A tisztek körében is általános az a vélemény, hogy *jelentékeny erősítések nélkül nemigen képzelhető el döntő győzelem.* – Az itteni zsidó hitközségnek tegnap 40 000 forint büntetést kellett fizetnie, mert két helybeli zsidót Debrecenbe való szállítások miatt elítéltek. – Horváth ezredes Baja felé vonul, amelyet a felkelők 4000 emberrel megszálltak. A feladata az, hogy tisztítsa meg a Duna vonalát és semmisítse meg a felkelők hajóit."

Eszerint tehát Jellachich, miután háromszor vagy négyszer nekirugaszkodott a Tiszának, ötödszörre visszatért Pestre, s ahogyan előbb kiderült, hogy Szolnoknál nem lehet átkelni a Tiszán, és ezért Szeged ellen vonult, úgy most kitűnik, hogy Szegedet nem lehet bevenni. Ezek az ismételt visszavonulások a „nemes Jellachich bán" „babérai". Szegény Jellachich! Szegény „Kölnische Zeitung"!

Welden úr Komárom helyőrségéhez rettenetes kiáltványt intézett, amely sok nagy szó után a következő konkrétumot tartalmazza:

„Ennélfogva még 12 óra haladékot adok arra, hogy mindenki visszatérjen a cs. kir. zászlókhoz. E haladék elteltével azonban addig fogom folytatni Komárom rombolását, ameddig csak egyetlen derék katonám is lesz és ameddig ágyúimnak lesz mit lőniök. Isten megsegít! Komárom előtt, 1849 március 26-án."

Azt a hírt, hogy az oroszok bevonultak Galíciába, határozottan cáfolják.

Statáriumi jelentések[143] írják: Magyarországról még mindig nem kaptunk *vigasztaló* (!!!) *híreket.*

Jassyból érkezett levelek azt írják, hogy Moldvában nagyszabású előkészületek folynak valamilyen háborúra, nevezetesen mindenfelől nagy tömegben vonulnak be orosz csapatok, s mindennap várják Paszkevics tábornokot.

A „Neue Oderzeitung"[408] ma közli Magyarország volt nádorának, *István* főhercegnek egy feliratát, amelyből kitűnik, hogy miként tervezték és készítették elő már tavaly márciusban a Magyarországgal szemben most gyakorlatilag végrehajtott árulást. A felirat így szól:

„Felséges Uram! Magyarországnak állapota e pillanatban némileg aggasztó, elannyira, hogy napról napra a legerősb kitörések várhatók. Pesten anarchia létezik. A hatóságok bátorsági biztosságok[409] által vannak körükből

* *Nyomdahiba miatt itt és lejjebb is üres hely van a szövegben. – Szerk.*

mintegy kiszorítva, és míg a Helytartótanács[399], legalább még gróf Zichynek erélyes vezénylete mellett, tekintélye külsejét fenntartja, az Udvari Kamara[410] csaknem tökéletesen megsemmisült. A nemesség (a későbbi összefüggésből az tűnik ki, hogy itt a parasztokról van szó, minthogy a nemesség amúgy is jogokat élvez*) már számos helyeken felkelvén, magának tettleg jogokat szerezni törekszik.

Ebben az anomál és veszedelmes helyzetben mindenki a felelős minisztériumnak legközelebb bekövetkező alakításától[412] várja mentségét.

Ha úgy tekintjük is e tervet mint calamitast, azon kérdés támad: vajon melyik a legkisebb calamitas?

Én csak röviden kívánom elősorolni azon három eszközt, melyek által csak egyedül reménylek még valamit Magyarországban elérhetni.

Az első: minden fegyveres erőt kivinni az országból, és azt végpusztulásnak engedvén, tétlenül nézni az öldökléseket és gyújtogatásokat, nézni a nemességnek a paraszttal való küzdelmeit.

A második volna: hogy gróf Batthyányval (ki a népnek egyedüli hőse jelenleg — mert ha sokáig ingadozunk, nekie is letűnhetik csillaga) a törvényjavaslatok végett alkudozni és mindent menteni, amit még menteni lehet, és a teendőket előre tudni, ha ő elégületlensége esetére netalán lemondana.

A harmadik eszköz lenne: tüstént a nádornak szabadságra bocsátásával egy teljes és vérhatalommal felruházott királyi biztost tekintélyes hadsereg kíséretében Pozsonyba küldeni, honnét az országgyűlésnek tettleges eloszlatása után Pestre menvén, itt a vaskezű kormányt mindaddig működni hagyni, míg a körülmények megkívánnák.

Az elsőtől, nyíltan megvallom, visszaborzadok, mert először az, hogy úgy mondjam, erkölcstelen, és egy kormányhoz talán nem is illő, hogy alattvalóit, kiknek egy része mégis jó gondolkozású, tökéletesen elhagyja és a lázadás (!) minden borzasztóságainak martalékul odaengedje; továbbá pedig a többi tartományokban a fékezhetetlen nyers tömegeknek adandó példa miatt legkárosabb hatást okozhatná.

A *második eszköz* jó, s még segíthet is, és noha első tekintetre az elválásnak színét viseli, mégis e percben csak ez lenne egyedüli biztosítása a tartomány megtarthatásának, feltévén, hogy az újon kinevezendő urak még tökéletes befolyást képesek gyakorolni a mozgalmakra — amit a jelen nehéz időkben természetesen előre egész biztonsággal állítani nem lehet. Kedvezőbb idők fordultával majd másképp alakítani lehet igen sokat, ami jelenleg szakadást

* *A zárójelben levő szöveg Engelstől származik.*[411] — *Szerk.*

okozhatna. Nem tudom, ha vajon ildomos alkudozások által nem lehetne-e nyerni még némelyeket Batthyány és Deáktól – de csak egyedül őtőlük –, mert ha ők Pozsonyban tanácskozni fognak, mindentől tartok.

E helyen azonban mint a statusnak hű tisztviselője, bátorkodom Felségedet egy nagy jelentőségű körülményre figyelmeztetni: Mi történik akkor, ha az egyezkedés nem sikerülése esetére gróf Batthyány mindent kockára tenni és lemondani sat. kész lenne?

Itt kötelességemnek tartom, nem ugyan rémíteni, de mégis, az igazság mellett híven maradva, megjegyezni, miként ilyenféle esetben elkészülve kell lenni a Duna mentében és a Pozsonyból Bécsbe vezető országúton a pozsonyi ifjúság és tán még a nemesség egy része által is előidézhető demonstrációnak fegyveres erőveli ellentállásra. Ezen esetre még csak a harmadik eszköz maradna fenn, feltévén, hogy annak kivitelére nézve *akarat* és lehetőség nem hiányzanak.

A harmadik eszköznek igen gyorsan kellenék alkalmaztatnia. És itt négy kérdés támad:

a) elegendő pénz és lehetőség nem hiányzand-e ahhoz, hogy nagyobb fegyveres erő Magyarországba küldethessék, ami alatt én legalább 40 000–50 000 embert értek,

b) vajon a sereg kéznél van-e és gyorsan összevonható-e?,

c) van-e olyan királyi biztos, ki ezen foglalkozást elvállalná és ahhoz tökéletesen alkalmas?

d) végre nincs-e kétség aziránt, hogy ezen eszköz a kívánt cél elérésére még elegendő leszen? és később majd nem fog-e történni visszaegyezkedés? és hogy ennek tapasztalatánál a többi örökös tartományok nyugodtan maradnak-e? nem lészen-e szükség Galíciában, Olaszhonban stb. nagyobb fegyveres erőre?

Mindezen kérdésekre, melyeket én a saját állásomból meg nem ítélhetek, ha kedvező válasz adható, minélfogva a végrehajtás csalódások és netalán utóbb összedöntendő számítások nélkül megtörténhető, az esetben azoknak kivitele ellen nincsen észrevételem – feltévén, hogy előbb gróf Batthyányval az egyezkedés megkísértetett és eziránt a mindenesetre felrendelendő országos főhivatalnokok megkérdeztettek.

Őszintén megvallom, miként a dolgok jelen állásánál fogva én a második mód mellett lennék kénytelen nyilatkozni, és nem kétlem, hogy az ország főhivatalnokai is – noha velök még nem beszéltem – hasonló véleményben vannak; Mailáth országbírónak e részbeni nézeteiről bizonyosat tudok.

Ha mindazonáltal Felséged, bölcs belátásánál fogva, az első vagy a harmadik eszközt tartaná alkalmasbnak, kétségkívül a fentálló törvényekhez

és eddigi szokásokhoz képest vélem rendelkezendik, ha vajon azon esetre ideiglenesen Bécsben maradjak-e? vagy máshová utaznom szabad legyen?

Felségednek

Bécsben, 1848 március 24.

hű, engedelmes jobbágya
István m. k. "[413]

Tartózkodunk attól, hogy bármiféle kommentárt fűzzünk ehhez a valóban önmagát jellemző dokumentumhoz. Az eredetinek a margóján István főherceg és a kiadó saját kezű széljegyzetei találhatók: „Stephanus, 1848 márc. 23." és „Kiadt. marcz. 24-én" (vagyis: kiadatott március 24-én).

A ma reggel érkezett lapokból még a következőket idézzük:

A magyarok elfoglalták a Pesttől 4 mérföldnyire, a Hatvanba vezető úton fekvő Aszód községet. De már másnap újra elhagyták, hogy Nógrád és a Vág irányában nyomuljanak tovább előre. Görgeynek az Ipolynál való hirtelen megjelenése úgy felbátorította ismét a szlovák gerillákat, hogy a morva határig portyáznak.

Götz és Jabłonowski Vácott van. Az a hír tehát, hogy Görgeyvel szemben megvédték Eperjest és Kassát*, *hazugság* volt. Az egész Szepesség, sőt *egész Felső-Magyarország* tehát újra a magyarok kezén van, s a császáriak már csak a nyugati és déli széleket tartják megszállva, valamint a Duna és Dráva közti területet, meg Pest közvetlen környékét.

A pesti „Figyelmező" ezt írja: „A bán**, ki nemcsak vitéz, hanem *mély diplomata* is, furorét csinált Kecskeméten. Magához vette a kőrösi és kecskeméti cigánybandát; megjárta a várost a legeredetibb magyar melódiák kíséretében, s egyáltaljában szíves, magyaros magaviselete által úgy elbájolta az ottani magyarokat, hogy ezek arra fakadtak: »ha a Tisza közepére is vinne a lelkemadta, mennénk utána!«"[414]

Jellachich bán napról napra inkább paprikajancsinak és Don Quijoténak mutatkozik.

Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" közli a következő tényt, amely a magyar háború valóban forradalmi jellegének újabb bizonyítéka:

„Ugyanakkor, amikor a fiatal Esterházy gróf Komárom várának tisztje, akire a vár bevétele esetén valószínűleg a hazaáruló halála vár, apja, az öreg

* *V. ö. 282. old. – Szerk.*
** Jellachich. – *Szerk.*

Esterházy gróf, most 160 akó[415] bort ajándékozott a Komáromot ostromló csapatoknak, hogy a vár bevételére tüzelje őket!"

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 6.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 7. (266.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Ma örvendetes híreink vannak, *Bem hadijelentései*, amelyeket tegnap közöltünk, *az utolsó betűig igaznak bizonyultak*.

Bem kiverte Erdélyből Nagyszeben orosz védőőrségét, megsemmisítette az osztrák sereget és Brassó felé vonul. Puchner és tábornokai Oláhországba menekültek.

Bem 11-én elfoglalta Nagyszebent és úgy szétverte az oroszokat, hogy közülük csak 2000-en tudtak a Vöröstoronyi-szoroson át Oláhországba futni. A többiek, 2000–6000 fő (a hírek ellentmondók), részint elestek, részint fogságba kerültek. Bem 12-én és 13-án a szoros felé üldözte az oroszokat.

Eközben a szerencsétlen öreg Puchner elindult Medgyesről Bem üldözésére. Éppen tizenöt óra késéssel érkezett meg Nagyszeben elé, s csapatait az Olt menti Feleknél, Nagyszebentől és a Vöröstoronyi-szorostól oldalt állította fel. Aztán március 15-én Bem teljesen kiverte az oroszokat a szorosból és 16-án megsemmisítette az osztrák sereget. Az öreg, gyermeteg Puchner és tábornokai, Pfersmann, Gedeon és Schurtter meg három század szintén Oláhországba menekültek. A szétvert hadtest parancsnokságát Kalliány tábornok vette át; ő csapatával nagy rendetlenségben az Olt melletti, Nagyszebentől 8–10 mérföldnyire levő Fogarasig menekült.

Bem úgy megerősítette a Vöröstoronyi-szorost, hogy mint mondja, az oroszok többé nem juthatnak át rajta. Azután rögtön Brassó ellen fordult és azt reméli, hogy 3-4 nap alatt beveszi a várost. Az oroszok, akik rögtön jelentős haderőt (állítólag 20 000 főt 50 ágyúval) irányítottak Erdélybe, az Oláhországon át vezető kerülő úton valószínűleg későn fognak odaérkezni, s Bemnek talán még sikerül megszállnia és elsáncolnia a Törcsvári- és a Tömösi-hágót, meg a Bodzai-szorost (2–3 mérföldnyire Brassótól), mielőtt az oroszok odaérkeznének. Az oroszok itt jelentékeny ellenállásra és csak igen bizonytalan sikerekre számítanak; ez már abból is kitűnik, hogy Bukovinán át egy második megszálló hadtestet is küldtek Erdélybe.

Nagyszeben bevétele fölmérhetetlen jelentőségű volt Bem számára. Itt voltak a Puchner-hadsereg összes fegyver-, lőszer- és élelmiszerraktárai. Mindez most az ő kezére jutott, s az olyan hozzáértő és tevékeny felkelő tábornok, mint Bem, aki könnyen tud katonákat szerezni magának, kitűnően fel tudja majd használni ezeket a fegyvereket.

Brassó elfoglalásával Bem befejezi Erdély meghódítását. Azt ígéri, hogy ha sikerül ez a vállalkozása, egy sereggel Magyarország felé fordul. Ha az oroszok, akik mindent elkövetnek, hogy bosszút álljanak az elszenvedett vereségért, nem engedik is a Tiszáig eljutni, arra mégis lesz lehetősége a gyors Bemnek, hogy kitérőt tegyen a Bánátba, itt pedig döntő fontosságú lehet a megjelenése.

Nehogy azonban azt higgye valaki, hogy e hírek, amelyeket egyébként *mindenfelől egyszerre* kaptunk, kitaláltak, itt közöljük azt a néhány bánatos sort, amelyben a *hivatalos „Wiener Zeitung"* maga jelenti őket:

„Bukaresti hírek szerint Puchner táborszernagy március 19-én Rîmnicuban* (Oláhországban) volt. Bem megszállta a Vöröstoronyi-szorost, az orosz vesztegzár-állomást[416]. Egy Brassóból jött futár március 26-án azt a hírt hozta Csernovicba, hogy a cs. kir. erdélyi hadtest, miután későn érkezett Nagyszeben felmentésére, visszavonult Brassó felé, hogy fedezze ezt a várost. Puchner táborszernagy megbetegedése miatt átadta e hadtest parancsnokságát Kalliány tábornoknak, maga pedig a főhadparancsnoksággal együtt Rîmnicuba vonult vissza."

Azok a statáriumi hírek[143] tehát, hogy a Vöröstoronyi- és a Törcsvárihágón át két orosz hadoszlop vonult be, *teljesen alaptalanok* voltak. A „Kölnische Zeitung" balszerencséjére még csak nem is magyar, hanem igazi császári lapok közölték ezeket. A „magyar hencegés" viszont ezúttal szóról szóra igazolódott.

Erdélyről térjünk most át a *Bánátra*. Itt 16-án és 18-án a szegedi és a szabadkai magyarok a Tisza melletti Törökkanizsánál súlyos vereséget mértek a szerbekre. Azután állítólag Zenta magasságáig benyomultak a Bánátba és nagy pusztításokat vittek végbe. E vereségek miatt a pátriárka** ismét népfelkelést hirdetett ki az egész Vajdaságban. Az e vidékről érkezett legutóbbi (zimonyi, 28-i) hírek szerint azonban a szerbek újra legyőzték a magyarokat és ezzel visszaszerezték előbbi előnyös helyzetüket.

Az Alsó-Dunánál levő Baját még mindig egy csapat felkelő tartja megszállva. Horváth ezredes parancsot kapott, hogy verje ki őket onnan,

* Rîmnicu Vîlcea. – *Szerk.*

** Rajachich. – *Szerk.*

tisztítsa meg teljesen a Duna vonalát és e célból semmisítse meg a felkelők hajóit. Úgy látszik, ezek miatt a kalózladikok miatt utasították el a Duna-Gőzhajózási Társaság itteni ügynökségének azt a kérelmét, hogy legyen szabad Eszékig hajózni a Dunán.

Horváth azonban dolgavégezetlenül tért vissza. Úgy látszik, nem jutott messzebb a Bajától 8–10 mérföldnyire levő Kiskőrösnél.

A *Tisza* mellől ma igen kevés a hírünk. Egy osztrák oszlopot, amely Losoncig előremerészkedett, a honvédek megleptek és teljesen megsemmisítettek. Gödöllőn (Pesttől 3 mérföldnyire) egy császári kenyérraktárban tetemes készleteket tönkretett az eső. A dolgok itteni állásáról a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" egy bécsi tudósítójának következő sirámából alkothatunk véleményt:

„Nagyon félek ettől a magyar ügytől, s ha miniszter volnék, nem tudnék nyugodtan aludni tőle. Elhiszik-e Önök, ha azt jelentem, hogy *Windischgrätztől ténylegesen elvették a parancsnokságot*? A dolog odáig jutott, hogy a császárnak *elküldték Olmützbe*[149] *a kápolnai csata*[289] *terveit, hogy világosan bebizonyítsák a marsall tehetségtelenségét.* A Komárom alatt harcoló tisztek külön haditanácsot tartottak, s itt a nézeteltérések kiküszöböléséhez Welden erélyére és a csapatok iránta való kipróbált bizalmára volt szükség. Ma éjjelre visszavárják Weldent, holnap este tehát már olvashatunk jelentést a komáromi hadműveletekről; örülnék, ha számunkra kedvezően hangzanék, de nem merem remélni."

Egy bécsi kőnyomatos tudósító[290] azt jelenti, hogy Dembiński Pest alatt egy seregtesttel *átkelt a Dunán és Székesfehérvárt fenyegeti.* Mi erről egyelőre nem nyilatkozunk. Hogy ezen a tájon magyar alakulatok át fognak kelni a Dunán, azt már napokkal ezelőtt megmondtuk*; hogy Fehérvárt fenyegetik, az könnyen lehetséges; de hogy csupán gerillák-e ezek, vagy számottevő csapattest, az még nem dönthető el. Az mindenesetre feltételezhető, hogy nem Dembiński a parancsnokuk; a legutóbbi hírek szerint ő ennél jóval északabbra, a Zagyvánál és a Mátra hegységnél van csapataival.

Welden úr a komáromi táborból a vár elleni hadműveletekről szóló hosszú jelentést hozott magával, ez azonban, a sok frázis és szándékos homályosság ellenére, egyáltalán nem vigasztaló a császáriakra nézve. Az elfoglalás reményének nyoma sincs benne. Csak az eddig történteket sorolja szárazan fel. Kivonata itt következik:

„Komáromot 1848 nyarán újra felfegyverezték, csaknem 300 löveggel és legalább egy évre elegendő élelmiszerrel látták el; szeptemberben a ma-

* *V. ö. 284. old. – Szerk.*

gyarok mindenhova kitűzték a piros-fehér-zöld* zászlót és Jeszenák bárónak adták át a főparancsnokságot.[417] A vár védőrsége jelenleg még a következő csapatrészekből áll: a Sándor-gyalogság 6 százada, 2 század Poroszgyalogos, 8 honvédzászlóalj, 700 honvédtüzér és 2 század átpártolt osztrák huszár.[418] Azok a támadási kísérletek, amelyeket Windischgrätz parancsnokságával óriási tömegű csapatokkal intéztek az erőd ellen, mind sikertelenek voltak; a januárban, a Lipótvár felé való előnyomulás idején megkezdett körülzárást megszüntették, mert céltalannak bizonyult, s csak március 10. táján vált komollyá az osztrákok támadási szándéka. Bécsből ostromszereket, lövegeket és műszaki alakulatokat küldtek ide, de hiába, mert a rossz időjárás és az utak járhatatlansága megakadályozta a lövegek szállítását és felállítását. Március 24-én a Sandbergről 42 darab 12 és 18 fontos ágyú, bombavető mozsár és tarack nyitott gyilkos tüzet a várra. Az ostromlottak is heves tüzeléssel válaszoltak és megkísérelték, főként március 31-én, hogy megakadályozzák az ütegek telepítését; ezen a napon az ostromlók Nemesőrsnél hidat vertek a Dunán. Ugyanezen a napon Simunich osztrák altábornagy megkezdte Komárom szorosabb körülzárását; csapatait részben a Vág mentén vonultatta fel; ezek felállítása után az ostromlottak előőrseinek sikerült heves kézifegyvertűzzel jelentős veszteségeket okozniok a felállított csapatokban, főként a Sossai-dandárban. – A hivatalos szervek szerint természetesen igen csekélyek azok a veszteségek, amelyeket a magyarok reggel 10 órától délután 4 óráig tartó tüzelésükkel a Dunán átkelt ellenséges különítménynek okoztak. Ezzel egyidőben a Veigl-dandár is előrenyomult három csoportban a Vágnál levő hídfőállás ellen, a Crenneville vezette portyázó seregtest pedig a tartalékot alkotta. Az első csoport Várföld felé ment, amelyet a magyarok felgyújtottak, a második a vár téglavetője felé, a harmadik pedig a Duna bal partján, Izsán át a lőportorony felé, ahol a legélénkebb volt a tüzelés. E hadművelet folyamán az osztrákok igen jelentékeny veszteséget szenvedtek. – Így Komárom nyugati, északi és keleti oldalát tűzvonal vette körül; végül a Sandbergről 42 löveg lőtte a várat és a dunai hídfőállást. Éjjel négy 24 fontos leküzdötte a hídfőállást és tüzes golyókkal lőtte a várat. Április 1-én újabb 12 nehézágyú és két 60 fontos mozsár érkezett, ezeket Nemesőrssel szemben rakták partra."

Ebből a jelentésből csak az tűnik ki konkrétan, hogy a császáriak által állítólag már oly sokszor elfoglalt *Nádorsáncok*[386] még *magyar kézen* vannak, mint a *dunai hídfőállás* is, s hogy demontírozó-ütegekről[387] vagy éppen réstörő-ütegekről[419] még szó sem lehet.

* *Az eredetiben*: piros-zöld-fehér – *Szerk.*

Debrecenben nagy a vidámság és a jókedv. Bem odaküldött hét zsákmányolt orosz ágyút, s ezeket koszorúkkal díszítve közszemlére állították. Azt beszélik, hogy a debreceni országgyűlést *április 15-re Pestre hívták össze.*

Egy Horvátországból kapott hír szerint a császári kormányzat hirtelen sajátságos engedékenységet tanúsít a szlávok iránt. Mint ismeretes, a délszlávok tiltakoztak az ellen, hogy a határőrvidéken továbbra is fennmaradjon a korlátlan katonai uralom.[420] Az oktrojált alkotmány[327] azonban kinyilvánította, hogy a végvidékeken mindennek a régiben kell maradnia. Ez különösen nagy elégedetlenséget kelt a horvátokban és szerbekben; úgy látják, hogy országuk ezzel két egymással szemben álló részre van osztva. Most, amikor a szlávokra nagyobb szükség van, mint valaha, március 30-án egyszerre csak a következő plakátot függesztették ki Zágrábban:

„Biztos forrásból megtudtuk, hogy Őfelsége, Ferenc József, a mi ifjú császárunk és királyunk, *megerősítette* 1848. évi *világtörténelmi országgyűlésünk minden határozatát* és nevezetesen a *határőrvidék* jövőbeli viszonyairól szóló *26. cikkelyt.* Hogy a császár kegyelmén kívül kinek tartozunk leginkább hálával a dolgok e kedvező fordulatáért, azt minden igaz hazafi szíve maga is meg fogja súgni. Délszlávok! Kedves testvéreink! Ne csüggedjetek! Lesz tehát hazánk, s ezért Ausztriát is újra szeretni fogjuk; akkor begyógyulnak majd népünk tátongó sebei, amelyeket az Ausztria hatalmáért és dicsőségéért oly sok csatatéren vívott harc ejtett rajta. Akkor testvéreink, dicsőségünkre válik majd, hogy Európa déli részén oly bátran közreműködtünk az újjáépítésben, mert oly sok nemzet szabad otthonának tagjaiként mi is elfoglaljuk méltó helyünket, s elfeledve a múlt fájdalmait és megpróbáltatásait, tiszta szívből kiálthatjuk majd: Éljen Ferenc József, az alkotmányos császár és király! Éljen a vitéz Jellachich bán, a nemzet kedvence!"

A plakáton nem volt semmiféle aláírás, de az volt a vélemény róla, hogy Kulmer minisztertől származik, tehát félhivatalos. Az említett 1848-as határozatok a következőket követelték: a határőrvidék polgári közigazgatása az illetékes minisztériumoknak legyen alárendelve, vagyis csak a hadszervezés maradjon a hadügyminisztérium kezében, a határőröknek az országon kívül teljesítendő szolgálati kötelezettségét pedig oly módon korlátozzák, hogy állapítsanak meg meghatározott, a monarchia többi részével arányos kontingenst. Eddig ugyanis a határőrvidék polgári igazgatása is a katonai hatóságokra tartozott, és minden 16 és 60 év közti határőrvidéki férfit be lehetett hívni az országon kívül teljesítendő aktív szolgálatra. Éppen az így behívottak voltak azok, akiknek tömege tavaly augusztusban Itáliában és októberben Magyarországon, a Drávánál és a Bánátban,

Ausztria javára döntötte el a háborút. Ha a zágrábi plakát nemcsak cs. kir. osztrák blöff[421], akkor ezzel kimerül az a bűvészkedés is, hogy egyetlen lábdobbantással katonákat varázsoljanak elő a földből.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 7.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 8. (267.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről – Magyarország]

Ma azt jelenti a „Breslauer Zeitung" magyar tudósítója, hogy Bem március 20-án elfoglalta *Brassót*, mégpedig kardcsapás nélkül. Az osztrák és az orosz csapatok maradványai Oláhországba vonultak vissza. Nagyszeben és Brassó állítólag napi 1000–1000 forint készpénzt volt kénytelen fizetni az oroszoknak és ezenkívül is a leggyalázatosabb rekvirálásoknak és rablásoknak volt kitéve. Bem általános amnesztiát hirdetett mindkét városban. Azt mondják, a szászok rögtön nyilvánosan kijelentették, hogy az osztrákok *kényszerítették* őket az oroszok behívására (ez azonban nem igaz). – Állítólag 29-én a császáriak Welden vezetésével rohamot kíséreltek meg Komárom ellen (?) és olyan vereséget szenvedtek, hogy megszüntették a Komárom körüli ostromzárat. Csak Gönyűnél áll még egy megfigyelő hadtest. Úgy hírlik, hogy az olasz legénységű Wimpffen-ezred[422] egyik zászlóalja átállt a magyarokhoz. Ezeket a híreket teljes fenntartással közöljük, bár az utóbbi időben a magyar tudósító legfontosabb közlései rendszerint igazolódtak.

Debrecenben még állandóan készítenek bankjegyeket[293], mert a magyarok csempészés útján újabb jelentős mennyiségű bankjegypapírhoz jutottak.

„Március 15-én, a magyar zászlóbontás évfordulóján, Debrecen környékén nagy népünnepélyt tartottak, s erre nagy néptömeg gyűlt össze. Két egész ökröt, sok disznót és bárányt sütöttek, nem volt hiány borban, a cigányok magyar nótákat és indulókat játszottak, beszédek hangzottak el – pohárköszöntők a szokásos »Éljen«-ekkel*. Debrecenben nincsen katonaság, és a szolgálatot a nemzetőrség látja el. A nemzetőrök vérvörös szalagot viselnek a csákójukon és kalpagjukon. Egyébként országszerte szokásos, hogy a zászlóaljak legénységének a fele mindig a harctéren áll az ellenséggel szemben, három hónap múltán pedig az otthon maradt másik három század váltja fel őket[423]. Ez magyarázza a lázadó haderők létszámát és azt, hogy

* *Az eredetiben is magyarul. – Szerk.*

zászlóaljaik miért nem képesek szembeszállni a császáriak egyetlen szuronyrohamával sem." („Konstitutionelles Blatt aus Böhmen".)

Schlick és Jellachich ismét (már tizedszer) haditanácsra ment Pestre. Osztrák jelentések szerint Jabłonowski tábornok előnyomult Losonc felé.

„A f. hó 31-i keltezésű lembergi üzleti levelek ismét aggódó hangulatot keltettek. A legnagyobb kereskedőcégek azt jelentik onnan, hogy Lemberg egész helyőrsége Magyarországra vonul, és elvonulása után forradalmi megmozdulástól vagy a magyarokat segítő zavaró akciótól lehet tartani." (Kőnyomatos tudósító.[290])

Az engedményt ígérő zágrábi plakát* semmivé válik. Eddig még senki sem akadt, aki szerzőségét vállalta volna, és általában blöffnek tartják az egészet.

A megírás ideje: 1849 április 8.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 8. (267.) sz., 2. kiadás

Jelzés: *

* *V. ö. 297. old. – Szerk.*

[Friedrich Engels]

Osztrák siránkozás

Sehonnan sem kaptunk a legcsekélyebb új hírt sem, már csak azért sem, mert a többnyire legjobban tájékozott breslaui lapok ma a legutóbbi ünnep[424] miatt nem jöttek meg.

Komáromról a „Wiener Zeitung" a következő semmitmondó tényt jelenti hivatalosan:

„Az április 3-án ismertetett komáromi hadműveletek és események folyományaképpen a legújabb hírek alapján még a következőket közlik:

Április 2-án megkezdődött a vár szorosabb körülzárása, az 1-ről 2-ra virradó éjszakán a 8. sz. üteg megkapta a még hiányzó nehézlövegeket, és napkeltekor ez az igen kielégítően felszerelt üteg megnyitotta a 24 fontosok és tüzes golyóik tüzét az óvárra. A tüzelést az ellenség csak mérsékelten viszonozta a Nádorvonalról[386], az óvárból és a hídfőállásból."

Most már a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" is kénytelen elismerni, hogy a láz alaposan megtizedeli a tiszai hadsereget. „Az áradásos tiszai területeken állítólag rengeteg a beteg."

Ugyanennek a lapnak azt írják „a Dráva mellékéről, március 30-án", hogy a Bánátban is kezd Ausztriára nézve igen kellemetlen fordulatot venni a dolog. Halljuk csak a cs. kir. statáriális tudósító[143] siránkozását a körülmények ezen igen kínos „találkozásáról":

„A hadműveleti terep különösen nehéz; a hadsereg határőrcsapatainak legénysége nincs kellőképpen kiképezve, s a megszálló csapatok kikülönítése is apasztja őket. Vegyük figyelembe és mérlegeljük Magyarország és Erdély területi kiterjedését is. Ezzel szemben a lázadók jobban vannak összpontosítva és a Bánát felé törnek. Ennek következtében Todorovich tábornok császári szerb hadteste, amely mint legutóbb jelentettem, Szabadka környékéről Nagykikinda felé vonult, *igen szorult helyzetben* van, sőt ha a karlócai hír nem téves, szét is van verve.

A Pétervároadot ostromló sereg 3 zászlóaljnyi erősítést kapott és derekasan tevékenykedik a sáncokon. Ha (!) Komárom elesik (!), bizonyára nagyobb

csapatot irányítanak erre a pontra, mert *Erdélyen kívül sehol sincs olyan sürgős szükség erősítésre, mint itt*, nemcsak a vár miatt, hanem az ellenséges támadás valószínűsége miatt is. A Vajdaságban nagyon komor a hangulat, de nem az alsó rétegekben, hanem a társadalom középső és felsőbb köreiben. Hogy ez miként nyilvánult meg a mitrovicai odboron[230] és ennek légkörében, az abból is kiviláglik, hogy Puffer alezredes, aki mint kapitány, határozottságával tűnt ki az ismert reichenbergi dologban, *német lévén* nem tartotta ajánlatosnak, hogy átvegye a pétervaradi ezred parancsnokságát[425], holott az ezredben egy csoport kérelmezte is, hogy őt nevezzék ki ezredessé."

Végül pedig olvassuk el a következő megrázó jajkiáltást, amelyben e lap egyik bécsi tudósítója tör ki, akinek kezd végre derengeni valami, s gyanítja már, miről van szó:

„Most aztán csőstül jön a baj Magyarországból! Amiről eddig csak titkon sugdolóztak itt, arról most szárazon írja a »Wiener Zeitung« esti kiadása: a derék Puchner kiszorult Oláhországba – nyilván még csak hadtestének egészét sem gyűjthette össze, mert különben a Vöröstoronyi-szorosban megvethette volna a lábát. *Hol vannak barátaink, az oroszok*? És miért nem hatolnak be csapataink Magyarországból Erdélybe? Azt mondják, a Tisza vidéke teljesen járhatatlan – *de miért találnak a magyarok mégis utat a Tisza vidékén és a Tiszán át*? Szegeden nagyon drága a kenyér és Komáromban állítólag nagyon rossz a helyzet – ennyit már elértünk, *de honvédek még mindig olcsón, tömegével és úgy látszik, megfelelő minőségben kaphatók*. »Ó egek ura, tekints reánk!« Ha ez így folytatódik, akkor – *nos, jósolni nem szabad!*"

Ez

„das alte Österreich,
An Ehren und an Siegen reich!"*

Österreichisches Lamento

A megírás ideje: 1849 április 9. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 9. (268.) sz.

Jelzés: *

* – „az ősi Ausztria,
a dicsfény és a győzelmek fia!"[426] – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Teljesen kétségtelen már: Bem az ura egész Erdélynek. Az osztrákok, akik Nagyszebenből sietve Brassóba és az ottani orosz védőőrséghez vonultak vissza, nem tanúsítottak semmiféle ellenállást. Állítólag „lőszer hiányában", Brassót is kardcsapás nélkül hagyták el és oláh területre vonultak vissza. Itt állítólag mintegy 22 000 emberük van, 3000 lovasuk és 50 ágyújuk, ezenkívül 8000 orosz, és a besszarábiai–moldvai határon még egy 15 000 főnyi hadtest, amely már megkapta a parancsot a Pruton való átkelésre. Ezt jelenti a „Wiener Zeitung".

Nem firtatjuk, helytállók-e a „Wiener Zeitung" ezen adatai. De annyi bizonyos: *ha* helytállók, akkor nagyon meg kellett növekedniök Bem haderőinek, hogy 25 000 osztrákot 50 ágyúval meg 6000–10 000 oroszt ki tudjanak verni egy előnyös állásokban annyira gazdag vidékről, amilyen Brassó környéke. Az oroszok ellenére nyugodtak lehetünk tehát Erdély sorsa felől. Mert hogy a császáriaknak „lőszer hiányában" kellett elmenekülniök, noha Nagyszeben mellett Brassó volt a második legfőbb raktáruk, azt nyilván senkivel sem tudják elhitetni.

Minden eddig beérkezett jelentésből az tűnik ki, hogy a „Wiener Zeitung" az ötödére kicsinyíti le az Oláhországban levő *oroszok* létszámát.

A „Neue Oderzeitung" magyar tudósítója egy szemtanúnak, egy nagyszebeni szásznak a szavaival erősíti meg azt, amit már a „Breslauer Zeitung" jelentett Nagyszeben elfoglalásáról. Bem minden túlkapástól visszatartotta csapatait és általános amnesztiát ígért, csak azoknak nem, akik az oroszokat behívták. Ezek azonban már elmenekültek.

Ugyanennek a lapnak a krakkói tudósítása szerint azok a „leverő hírek", amelyeket Mayerhofer úr, a belgrádi cs. kir. konzul vitt Bécsbe, arról szólnak, hogy a török kormányzat tiltakozott a török területről kiinduló erdélyi orosz intervenció ellen, s kizárólag magának tartja fenn a területéről való intervenció jogát.[427]

Egyébként még a cs. kir. statáriális jelentések[143] is elismerik, hogy Bem

egyáltalán nincs fenyegetett helyzetben, sőt inkább *ő fenyegeti Oláhországot és Bukarestet.* Ha a körülmények alakulása folytán célszerűnek látszanék a benyomulás oda, akkor sem az elfojtott oláhországi forradalomra és a törököknek az orosz bevonulás által megsértett becsvágyára hivatkoznék. Az oroszoknak a dunai tartományokra irányuló igényei és az osztrákoknak az oroszokkal való szövetkezése a törökökben amúgy is élénk rokonszenvet keltettek a magyar ügy iránt.

A *Tiszánál* a tegnapi hírek óta nem történt változás a két hadsereg hadállásaiban. Erősödik azonban az osztrákok siránkozása, s helyzetük napról napra nyomasztóbbnak látszik. Állítólag Pesten 13 000 sebesült és beteg fekszik, s a tiszai hadsereg aktív létszáma 45 000 főre olvadt le. Hír szerint Windischgrätz átadta a parancsnokságot Jellachichnak (?). A magyarok bátorsága és ereje viszont napról napra növekszik. Egy Váctól Ceglédig nyúló nagy félkörben állnak Pest körül; gyorsan mozgó alakulataik Komáromig és a morva határig is elhatolnak. Kossuth újabb 15 millió forintnyi bankjegyet nyomatott[293], s ezzel további 6 hónapra fedezte hadserege költségeit.

A császáriak mindent megtesznek azért, hogy megjavítsák a tiszai hadsereg helyzetét. Komáromtól (ahol állítólag már 5000 osztrák halt meg betegségekben és csatában) egy hadtest Pest felé nyomult, s lemondtak a szorosabb ostromzárról; Bécsből 3 zászlóalj ment le, Olmützből két század vértes, meg egy ezred és egy zászlóalj gyalogos. Egyébként is nagy a készülődés Morvaországban és Galíciában. 10 000 oroszt akarnak Lembergbe hívni, hogy Hammerstein az ottani osztrák csapatok összességével végre elindulhasson Magyarországra (lásd a „Lengyelország" rovatot)[428]. Radetzky hadseregének legjobb tisztjeit – Hess báró altábornagyot, Benedek és Mayerhofer tábornokot – Magyarországra rendelték[429], de az osztrákoknak mégis olyan kevés a reményük a sikerre, hogy szándékuk szerint „csak májusban kezdődnek igazán komolyan a magyarországi hadműveletek"!

Délen ugyanilyen kellemetlen helyzetben vannak a császáriak. Megint beszélnek ugyan a szerbek zentai győzelméről és az utána elkövetett szokásos kegyetlenkedésekről. A szerbek és osztrákok közti kötelékek azonban annyira meglazultak most, hogy az utóbbiak a legrosszabbtól tarthatnak.

„Rukavina altábornagy a közelmúltban kategorikusan kijelentette, hogy a három bánáti határőrezred*, a polgári igazgatásban pedig a három megye,

* Az illír-bánsági 18. gyalogezred, a német-bánsági 12. gyalogezred és az oláh-bánsági 13. gyalogezred (*lásd 206., 233. és 234. jegyz.*). – *Szerk.*

Temes, Krassó és Torontál, szintén feltétel nélkül engedelmeskedni tartozik az ő parancsainak, mert az ellenkezőképpen cselekvőkkel szemben a legszigorúbb rendszabályokhoz kellene nyúlnia. Ez a nyilatkozata és táborkarának lagymatagsága a legnagyobb mértékben felháborította a lakosságot, s a pátriárka*, miután hiába fáradozott azon, hogy Rukavinát újra megnyerje a nemzet ügyének, tegnap kénytelen volt Jovan Nedeljkovichot futárként elküldeni Windischgrätz herceg őfőméltóságához, azzal a kéréssel: küldjön neki 20 000 puskát a fegyverképes szerbek felszerelésére, s utasítsa Rukavina és Todorovich tábornokokat, hogy becsületesebben kezeljék a szerb nemzet ügyét, mert *ellenkező esetben abba az igen kellemetlen helyzetbe kerülne, hogy kénytelen volna tárgyalásokba bocsátkozni a magyarokkal.* Aggodalommal nézünk a jövő elébe."

Ilyen tudósításokat kapnak az osztrák lapok Zimonyból.

Galíciába szintén ismét benyomultak a magyarok: A „Wiener Zeitung" ezt írja:

„Egy 800 főnyi magyar felkelő csapat megrohanta a közvetlenül a magyar határnál levő Brzozów falut, Szambor körzetében, az összes állatokat elhajtotta és azután visszavonult. A felkelők lelőtték a templomszolgát, aki harangozással vészjelet akart adni."

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 9–10.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 11. (269.) sz.

Jelzés: *

* Rajachich. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A hadszíntéren semmi sem történt. A császáriak nagy haditanácsot tartottak Pesten és elhatározták, hogy a következő négy hétben defenzívára szorítkoznak és eközben erősítéseket (mint mondják, 50 000 főt!) vonnak magukhoz. De a magyarok olyan kihívóan léptek fel, hogy Windischgrätznek e határozat ellenére is rájuk kellett vicsorítania már meglazult fogait. Április 4-én előrenyomult Gödöllőig, Pesttől 3 mérföldnyire, s ott ütötte fel főhadiszállását. Az „Ostdeutsche Post" egy csata közeledtére következtet ebből. Hatvannál és Ceglédnél állítólag ágyúdörgés hallatszott, de még semmit sem tudunk arról, hogy mi történt ott.[393]

Minthogy a felkelők újabban olyan felhívást terjesztettek, amely szerint a Kossuth-féle papírpénz törvényes pénzjegynek tekintendő és hadbírósági eljárás terhe alatt elfogadandó, a kormányzat ismételten hangsúlyozta, hogy e pénzjegyek érvénytelenek és értéktelenek, s különösen a Kossuth által újonnan kibocsátott 10 forintos pénzjegyek[293] elfogadásától óvta a közönséget, mert ezek a bankjegyek nemcsak elkobzandók, hanem büntetés alá is esik az, akinél ilyent találnak.

Baját, amely egy pillanatra a császáriak kezére került, visszafoglalták a magyarok. Általában úgy látszik, hogy jelentékeny eredményeket értek el a Bánátban. Bármennyi statáriális hírt[143] terjesztenek is az osztrákok, például azt, hogy Szeged a birtokukban van és lángokban áll, tulajdon lapjaik is kénytelenek visszavonni ezeket és elismerni, hogy a magyarok jelentős eredményeket érnek el a Bácskában (a Duna és Tisza között).

Komárom heves bombatűz alatt áll, de mit ér ez az olyan erősséggel szemben, amelynek *minden épülete bombaálló*? Nemrég a vár védői, hogy kimutassák, mennyire semmibe veszik a császáriak ágyúit, egy férfit sétáltattak végig a falon hálóingben és fehér hálósapkában, s ő egy fehér zsebkendővel roppant gondosan törölgette a falat. Csak úgy fütyültek mindenfelől a császári ágyúgolyók, de ez egyáltalán nem zavarta érdekes foglalatosságában a kedélyes magyart.

Erdélyből nincs újság. Egy statáriális hír azt állítja, hogy az oroszok nagy erőkkel betörtek Erdélybe és visszafoglalták a magyaroktól újabban meghódított állásaikat. Ritkaság az ilyen szemérmetlen hazugság. Egy másik hír szerint viszont Bem már megérkezett a Tiszához, s azt mondta, hogy Erdély biztonságban van, ő 20 000 embert hagyott ott az ország és a szorosok megszállására. Az egyik hír ugyanolyan kevéssé igaz, mint a másik. Egész Erdély Bemé, s ő még ott van; lehet, hogy néhány nap múlva a Dunáig és a Prutig terjedő egész terület az övé lesz.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 11.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 12. (270.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről – A német flotta

Schleswig-Holstein. A dánok elhagyták Haderslebent és a birodalmi hadsereg újra megszállta a várost.[430] A sundewitti csatáról néhány részletesebb jelentés érkezett; ezek szerint mindkét részről viszonylag jelentős volt a veszteség. A birodalmi hadsereg foglyokat ejtett. – Az északnémet lapok még mindig főként az Eckernförde kikötőjében történt furcsa szerencsés esettel[431] foglalkoznak. A legközelebbi német forradalomig bizonyára a legnagyobb birodalmi fegyvertényként szerepel majd ez a sajátságos és korántsem remélt esemény. Kiderül, hogy a dánok határozott parancsot kaptak az Eckernförde elleni esztelen kísérlet végrehajtására. Kézenfekvő, hogy ennek során az adott körülmények közt ilyen vereséget kellett szenvedniök. Egyébként az egész esetből látható, milyen mulatságos egy intézmény a német flotta. A német flottának ugyanis, amely a Frankfurtba küldött összes pénzek, fülbevalók, karkötők és hamis ékszerek ellenére még mindig csak papíron létezik, végre valósággá kell lennie.[432] Fel kell épülnie – a levegőbe repült „VIII. Keresztély" dán sorhajó roncsaiból! Nem tréfálunk. Egész Eckernförde meg az ott állomásozó diadalmas birodalmi csapatok azzal foglalkoznak, hogy kihalásszák a part felé sodródó roncsdarabokat, ágyútalpakat, vizeshordókat, vitorlarudakat és egyebeket, s eltegyék őket a német flotta felépítéséhez. A hamburgi „Börsenhalle" illő komolysággal számol be erről. Mi a magunk részéről előre látjuk, hogy a dicsőségesen meghódított „Gefion"-t ragyogóan visszaveszik a dánok, mihelyt a nyílt tengeren megjelenik.

Az Elba torkolatánál már megint négy dán záróhajó horgonyoz: három fregatt és egy korvett, az Odera torkolatánál pedig a „Havfrue"* fregatt. Volna itt alkalma a német flottának, hogy megmutatkozzék, de óvakodni fog tőle. Az egész német flotta semmi egyébre nem volt jó, mint arra, hogy sokat hetvenkedjenek vele, meg hogy busás hasznot hozzon a hamburgi,

* – „Hableány" – *Szerk.*

amerikai és angol hajótulajdonosoknak, akik nehéz pénzért rásózták kimustrált hajóikat a frankfurti birodalmi tehetetlenségre [Reichsohnmacht]*. Az Elbán horgonyzó flottillának, amelynek litografált képe már minden képkereskedésben látható, egyetlen hajója sem állja a tengert, s még kevésbé bírják el ezek a vékony falú, hadihajóvá előléptetett egykori kereskedelmi briggek és weseri gőzhajók az ágyúk súlyát és a tüzelés okozta rázkódást. A Weseren álló, elegánsan berendezett és nemrég szerencsésen megfeneklett hajdani óceánjáró gőzösökről nem is akarunk szólni.

A német flottának ez az egész históriája tisztára plágium, ilyesmi *volt már*. Évekkel ezelőtt a belga „mintaállam" (amely vízen is mintaállama Németországnak) 1 200 000 frankért megvette liverpooli hajótulajdonosoktól a „British Queen"** nevű gőzhajót, hogy gőzhajójáratot indítson Antwerpen és New York között. Ennek a hajónak az árbocain is a fekete-vörös-arany lobogó[433] lengett; ebben is egy a német haza a belga mintaállammal. De mi történt? Már az első úton kiderült, hogy a „British Queen" nem állja a tengert, s azóta ez a kimustrált liverpooli hajó az antwerpeni kikötőmedencében vesztegelt, míg végül 130 000 frankért újra el nem adták, „ócska fa" megjelöléssel.

Ez hát a német flotta! Ha a dánok legközelebb német hajót zsákmányolnak, akkor ők is mint „ócska fát" fogják elárverezni Koppenhágában.

Hogy a németek sohasem válhatnak tengeri hatalommá, arról földrajzi helyzetük tehet. Lehetne ugyan olyan tengeri hatalmuk, amely legalább partjaikat megvédi és uralkodik az Északi-tengeren, a dánok és az oroszok ellenére is. De mindaddig még ezt sem érhetik el, amíg a fekete-vörös-arany és fekete-fehér birodalmi hercehurca[434] folyik. Német flotta csak akkor válik lehetségessé, ha árbocain a vörös zászló leng majd.

Vom Kriegsschauplatze – Die deutsche Flotte

A megírás ideje: 1849 április 12. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 13. (271.) sz.

Jelzés: *

* A nemzetgyűlésre és a birodalmi központi hatalomra[39] [Reichsmacht]. – *Szerk.*

** – „Angol királynő" – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről – Windischgrätz-féle kommentár az oktrojált alkotmányhoz[327]

Minthogy ma este nem érkeztek Breslauból és Bécsből levelek és lapok, a magyar hadieseményekről csak kevés anyagunk van. A császáriak ismét győzelmekről beszélnek, amelyeket – mint mondják – a magyarokkal szemben vívtak ki. Állítólag Jellachich Ceglédnél 17 ágyút zsákmányolt a magyaroktól, Jabłonowski újra Losoncig nyomult előre. Schlick Hatvannál az egész vonalon visszavetette a magyarokat stb. Ezt írják április 4-én Pestről az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-nak. Ugyanarról a napról kelt más tudósítások azonban semmit sem tudnak erről és azt állítják, hogy az osztrák sereg még mindig teljes visszavonulásban van, s hogy a pesti magyaroknak még sohasem volt jobb a kedvük, mint éppen most. Az bizonyos, hogy a magyarok határozott előretörése alaposan keresztülhúzta Windischgrätznek azt a jámbor tervét, hogy amíg 50 000 főnyi erősítést nem kap, négy hétre fegyvernyugvást kényszerít a magyarokra. Windischgrätz látja, hogy már most döntő csatába kell bocsátkoznia, olyanba, amely döntő a császáriakra nézve, ha vereséget szenvednek, de semmiképpen sem döntő akkor, ha ők verik meg a magyarokat. A magyarok bármikor visszavonulhatnak a Tisza úttalan mocsaraiba és pusztáiba, amelyek mögött úgy védve vannak, mint a legerősebb várban; a császáriaknak, akiknek nincs hadműveleti bázisuk, s akik mögött 60 mérföldnyi ellenséges föld terül el, vereségük esetén vad futásban kellene visszavonulniok Bécs felé, mint egykor Napóleonnak a lipcsei csata után a Rajna felé. Kevesen fognak megmenekülni, s a megmenekültek már nem fognak hadsereget alkotni.

Úgy látszik egyébként, hogy a császáriak egyetlen igazi előnyt értek el a Pest előtt végrehajtott csapatösszevonással: Görgey, miután Klapka és az ő eddig szlovák területen portyázó hadteste egyesült vele, letett arról a tervről, hogy a hegységen át Komárom felé nyomuljon előre. Valamivel délebbre húzódott, hogy a magyarok Hatvannál és Gyöngyösnél álló fő-

erejével együtt a Schlick-hadtesttel szálljon szembe. A magyarok e tájon kivívandó győzelme persze sokkal fontosabb, mint a komáromi ostromsereg ellen irányuló bármi sikeres, de múló jelentőségű portya.

Délen a magyarok döntő eredményeket értek el azokon a pontokon, ahol még harc folyik, nevezetesen a Bácskában. A szerbek állítólagos zentai győzelme statáriális köddé[143] foszlik. Emellett azt halljuk most, hogy a magyarok Szabadkáról és Szegedről ellenállhatatlan erővel nyomulnak dél felé, maguk előtt űzve a szerbeket, elfoglalták Zombort és Újverbászt stb., az egész Bácskát meghódították, s Pétervárad ostromlóit fenyegetik. Újverbász valóban csak néhány mérföldnyire van Péterváradtól, s rövidesen fontos híreket fogunk hallani erről a környékről. Ezt a meglepően gyors hadműveletet a Vetter–Damjanich-hadtest hajtotta végre,[435], miután az észak felé hátráló Jellachich ellen egy megfigyelő dandárt hagyott hátra. Ez a hadművelet igen nagy jelentőségű, nem csupán Pétervárad felmentése szempontjából, hanem főként a szerbek miatt. Mint ismeretes, a szerbek már nagyon feszült viszonyban vannak a császáriakkal és már többször is azzal fenyegetőztek, hogy tárgyalni kezdenek a magyarokkal. Márpedig semmi sem segíthetné elő e tárgyalások gyors befejezését jobban, mint az, hogy a magyarok ilyen hirtelenül és meglepetésszerűen megerősödnek a Vajdaságban.

Északon hír szerint a Lembergben parancsnokoló Hammerstein tábornok 15 zászlóaljjal megindult Magyarország felé. Emlékszünk rá, hogy indulásának híre egyszer már bejárta az összes lapokat*; azt mondták, már átkelt a Tiszán és a Debrecentől 8 mérföldre levő Nyíregyházáig nyomult előre, de ebből egy szó sem volt igaz. Utalunk egyébként tegnapelőtti lembergi tudósításunkra[428], amelyben semmi sem mutatott ilyen gyors indulásra.

A „Lloyd" április 7-i száma szerint 20 000 orosz már megindult **Erdélybe** és Muravjov tábornok is oda igyekszik Besszarábiából egy 20 000 főnyi hadtesttel. A törökök is a határra vonultak Oláhország őrizete végett. Az eddig Galacban és Brăilában állomásozó török csapatok, körülbelül 6000 fő, március 21-én Bukarestbe vonultak, s Galacban arra számítanak, hogy néhány napon belül új török helyőrség érkezik oda.

Bizonyára nem kell hozzáfűznünk, hogy ezek ismét tisztára statáriális híresztelések.

Bukovinából arról értesülünk, hogy Malkowsky, aki különféle statáriális lapok szerint már Beszterce és Marosvásárhely közt állt, egyáltalán nincs is Erdély földjén. Előnyomulás helyett csapatainak nagy részét Bukoviná-

* *V. ö. 249. old. – Szerk.*

ból – éppen megfordítva – Galíciába kellett küldenie. Ezek most Delatynnál, a bukovinai határtól mintegy 15 mérföldnyire állnak, ahol magyar betöréstől lehet tartani.

Egy dokumentummal fejezzük be, amelyet a pesti „Figyelmező" a következő bevezető megjegyzéssel közöl: „Az ausztriai birodalmi alkotmány a következő felvilágosító nyilatkozat kíséretében adatott ki Magyarországon, mely ugyan még nem érkezett el hozzánk hivatalosan, de a királyi biztos uraknak szétterjesztés végett elküldetvén, igen fontosnak tartottuk, hogysem közlésével tovább késhettünk volna:"

Maga a dokumentum így hangzik:

„Őfelsége, *I. Ferenc József*, legkegyelmesb császárunk és királyunk határozata következtében, mint Magyarországban teljes hatalmú megbízottja, folyó hó 4-én az összes birodalom számára kiadott és ide mellékelt alkotmányra nézve következő, a magyar viszonyokat különösen érintő megmagyarázásokat az egész ország minden lakosainak juttatom köztudomására:

Az egy és oszthatatlan ausztriai császári birodalom számára Ő császári és királyi Felsége egy alkotmány-oklevelet adott s hirdettetett ki, mely az egész birodalmat öszves kapcsolatban övezze körül, az egésznek egységét alkatrészeinek önállóságával és szabad kifejlésével öszvekösse, s egyszersmind minden nemzetiségeknek egyenjogúságot biztosít.

Őfelsége intézkedik, hogy ezen oklevél – minden népeihez kibocsátott nyilatkozatának kíséretében – azonnal Magyarországa lakosainak is az ott élő nyelveken tudomására adassék.

Reményteljesen hiszi Felséges Urunk, hogy Magyarországának népei elismerendik az alkotmányos tehetőségüknek és politikai jogaiknak ezen oklevél által abban biztosított tágítását és öregbedését, miszerint képviselőik által azon összes birodalom közös ügyeinek intézésére, amely a pragmatica sanctiónál fogva[349] ugyanazon uralkodó alatt egyesült, minden népeket ezentúl az egyenjogúság kapcsával összeforrasszon, alkotmányilag befolyni jövendőre hivatva vannak. Elvárja Őfelsége, hogy népei ebben ön biztosságuknak, jólétük- és alkotmányos jövőjüknek erőteljes biztosítékát szemlélendik, és méltánylandják azon jótékony következményeket, melyeknek az anyagi érdekek egybeforrása s a valódilag szabad politikai intézmények közösségéből származniok kellend.

Őfelsége ezen nagyszerű műnek végrehajtásánál, melyet életfeladatul tűze maga elé, a magyarországi viszonyok sajátságait kellőleg számba venni célozta; legfelsőbb akarata az, hogy ezen minden népeinek közös java által parancsolt egyesítési munka a fennálló viszonyoknak okos méltánylatával

s azon intézményeknek gondos kíméletével létesíttessék, melyeket az idő s a tapasztalás közhasznúaknak és életrevalóknak bizonyított; akarja ezek szerint Felséges Urunk, hogy a különféle vallásfelekezeteknek törvényesen biztosított szabadság s a földmívelői néposztálynak az 1848-i év tavaszán felséges előde* megegyezésével adott engedmények[436] tiszteletben tartásával a magyar országos törvényhozásnak az ország belügyeit s ezeknek célszerű átalakítását illetőleg kellő szabad tehetőségi köre, körülírva a birodalmi egység s erőteljes igazgatásának a birodalmi alkotmányban tartalmazott nélkülözhetetlen kellékei által, fennmaradjon.

Amint a béke és rend biztosítva s a még jelenleg is, mély fájdalmára, ezen országa egy részében dúló fegyveres lázadás megzabolázva leend, Őfelsége Magyarország törvényhozásának ismét törvényes működési tért nyitand. Rend- és békeszerető népeinek vele és vitéz hadseregeivel egyesülendő közremunkálásától függ ezen időpont bekövetkezésének siettetése. Addig alkalmazni minden eszközöket, melyek segedelmével a rend, béke és egy szabályzott beligazgatás helyreállíttassék, az országon ejtett számos sebek begyógyulása biztosíttassék s lázadási merényletek megújulása lehetetlenné váljék, Felséges Urunk uralkodói tiszte és joga.

Tudand Őfelsége élni jogaival és tisztének megfelelni, s elvárja, hogy Őt ebben minden jóérzetűek támogatni iparkodni fognak: miszerint ők magok, úgy honfitársaik is részesülhessenek azon jótékonyságokban, melyeknek egy nagy birodalom újjászületése és minden erőknek egy nagy célra irányzott egyesítése által szükségképp mindenkire kihatniok kell.

Kelt budai főhadiszállásomon, március 20., 1849.

Herceg *Windischgrätz Alfréd* s. k.,
csász. és kir. tábornagy."[437]

Vom Kriegsschauplatze –
Windischgrätziger Kommentar
zur oktrojierten Verfassung

A megírás ideje: 1849 április 12. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 13. (271.) sz.

Jelzés: *

* V. Ferdinánd. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[Álhír a felkelők vereségéről]

A ma reggel kapott bécsi lapokban végre megint találunk valami hivatalos cs. kir. életjelet. Pesten és Budán a következő szövegű plakátot függesztették ki:

„A kegyelmes bán úr* hadtestének egy dandára tegnap a Jászberenyből kivezető úton ellenséges alakulatba ütközött. Csapataink, bár az ellenség számbeli fölényben volt velük szemben, rögtön megtámadták és szétverték őket s tizenhét ágyút zsákmányoltak tőlük. Ez *azoknak a hadműveleteknek a kezdete*, amelyek a lázadók megsemmisítésével fognak végződni. (!!)
Buda, 1849 április 5.

Ladislaus Wrbna gróf
altábornagy és a 2. hadtest parancsnoka."

Ehhez a jelentéshez az „Ostdeutsche Post" szolgáltat kommentárt egy szintén 5-én kelt pesti tudósításában, amelyben ez áll:

„Tegnap ütközet zajlott le. Híresztelésektől volt terhes a levegő. Még jobban növekedett a mozgolódás, amikor este 7 óra körül visszahozták a pontonokat, majd lőszerkocsik, üres ágyútalpak és katonák kisebb csapatai is követték őket. Ugyanakkor a Lánchíd melletti megerősített Duna-part házainak lakói parancsot kaptak, hogy legyenek készen a lakásukból való távozásra. Ma sebesültszállító kocsik érkeztek, s az a hír terjedt el, hogy a bán vereséget szenvedett, és a felkelők Cegléd felől a városhoz közelednek. Az érkezett katonák a bán hadtestéből valók voltak."

Ez inkább vereségnek látszik, mint győzelemnek, pedig ismeretes, hogy az „Ostdeutsche Post" korántsem a magyarokat pártolja.

Ez tehát, mint Wrbna úr mondja, „azoknak a hadműveleteknek a kezdete, amelyek a lázadók megsemmisítésével fognak végződni". Eszerint minden esélyünk megvan rá, hogy rövidesen súlyosabb ütközetekről hallunk.

* Jellachich. – *Szerk.*

A „lázadók megsemmisítésének" históriáját egyébként még a „Kölnische Zeitung" sem hiszi többé el Wrbna úrnak.

Úgy látszik, a pesti haditanácsban helyet foglaló urak sérelmesnek tartják, hogy Itáliából hozandó, állítólag tehetségesebb tisztek bekapcsolásával akarnak segíteni tehetetlenségükön. A tout prix* „a lázadók megsemmisítését" akarják, még mielőtt a novarai győzők[438] megérkeznek. Nous verrons.**

A megírás ideje: 1849 április 12. körül
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 13. (271.) sz.
Jelzés: *

* – Mindenáron – *Szerk.*
** – Majd meglátjuk. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A magyarok győzelme]

Köln, április 12. Ma második kiadást jelentetünk meg, nem azért, hogy ismertessük olvasóinkkal a tegnapi, alapjukban véve nagyon érdektelen frankfurti vitákat, hanem hogy beszámoljunk arról, ami sokkal fontosabb, hogy *a magyarok számottevő győzelmet arattak a császáriakon, és hogy az egész vonalon megvert császári hadsereg Pest falai alá vonult vissza.* (Lásd a „Magyarország" rovatot.*)

A megírás ideje: 1849 április 12.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 13. (271.) sz., 2. kiadás
Jelzés: *

* *V. ö. a következő cikkel. – Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A magyarok győzelme]

Hosszas lehangoltság után a „Kölnische Zeitung" most egyszerre ismét fölemeli tapasztalt fejét és így szól:

„Hosszú szünet után az osztrákok újra megkezdték hadmozdulataikat, s az a csapás, amelyet most fognak mérni, *valószínűleg döntő lesz.*"

Imígy szól a „Kölnische Zeitung", hálával eltelve azon 40 000 orosz[439] és 50 000 osztrák iránt, akiket újabban vetettek be Magyarország ellen, s akik külön arra rendeltettek, hogy kihúzzák a „Kölnische Zeitung"-ot abból a bonyolult helyzetből, amelybe erőszakolt magyarországi hadműveleteivel juttatta magát.

De a „Kölnische Zeitung" tervez, Dembiński végez!

Néhány órával azután, hogy a derék szomszéd lap – furcsán semmibe véve az általa háromszor is jelentett debreceni diadalútja terméketlenségét – ilyen „döntő" varázserőt tulajdonít az osztrák támadásnak, befut ide Kölnbe az a hír, „**hogy Dembiński az egész vonalon megverte és Pest falai alá szorította vissza az osztrákokat**".[440]

„Igazán, ez így van! Ez valóban így van! Megírták nekem!"

Maga Windischgrätz sem tagadja ezt. Megérkezett a 34. hadijelentés; ebben Windischgrätz azon siránkozik, hogy az ellenség túlerőben van, főként a könnyűlovasságot illetően, amely döntő a magyar síkságokon, meg hogy a magyaroknak „sok a lövegük", s kijelenti, hogy *Pestről erősítéseket vár.*[441] A jelentés így hangzik:

„*Bécs*, április 9. Őfőméltósága Windischgrätz herceg tábornagy Pesten, 7-én este kelt közlései ismertetik annak a már előbb említett nagyszabású felderítésnek az eredményeit, amelyre a tábornagy f. hó 4-én és 5-én személyesen vállalkozott az ellenséges csapatokkal szemben. – Ezek ugyanis állítólag 50 000 emberrel, nagyszámú löveggel és *különösen erős lovassággal*, Görgey és Klapka parancsnoksága alatt Miskolctól Gyöngyös irányában Mezőkövesdig nyomultak előre, elővédjük pedig Dembiński vezetésével Hatvanig hatolt előre. – Ez utóbbit Schlick gróf altábornagy úr f. hó 2-án

megtámadta, s jelentős veszteséget okozva neki lövegekben és foglyokban, Hortig szorította vissza. – Egy másik felkelőcsapat a Tisza jobb partján állt, Szolnok és Jászapáti között, s Jellachich báró táborszernagy elleni hadmozdulatra készült.

Schlick gróf altábornagy 3. hadtestének állásai a Zagyva mögött voltak, az 1. hadtest pedig Tápióbicskénél volt felállítva. Ebben a helyzetben a tábornagy maga akart meggyőződni az ellenség állásairól és erejéről, s ezért 4-én Gödöllőre érkezett; ide volt rendelve a 2. hadtest egy része is, miközben ennek balszárnya azonban Balassagyarmaton és Vadkerten* maradt.

A végrehajtott felderítés az egész erejét megmutatta az ellenségnek, amely most támadást gyanítva, előbb a harmadik, majd az első hadtesttel szemben bontakoztatta ki főerejét. – Hozzávetőleg *négy ellenséges hadtest* lehetett ott; ezek most Gyöngyös és Szolnok előtt egyesültek és megkísérelték, hogy Tóalmás irányában megtámadják centrumunkat. – A harmadik hadtestnek az ellenség jobbszárnya felé irányuló hadmozdulata, s az a dicső ütközet, amelyet – mint már közöltük – Jellachich báró táborszernagy vívott Tápióbicskénél, *meggyőzte* a tábornagyot arról, hogy *az ellenség, főként a könnyűlovasság tekintetében, fölényben van* ezen a teljesen nyílt terepen; ő tehát, hogy közeledjék mindenfelől érkező tartalékaihoz, azt a parancsot adta, hogy az első és a harmadik hadtest, valamint a második, amely addig tartalékként állt Vác és Pest közt, egyesüljön Pest körül egy összpontosított állásban, úgy, hogy egy Palotától, Keresztúrtól** Soroksárig terjedő nagy ívben körülzárja ezt a várost.

E hadmozdulat során – *amelyet az ellenség nagyon sietve követett*, s különösen az Isaszegnél felállított első hadtestre vetette rá magát, azt vélve, hogy a Gödöllő előtt felállított harmadik hadtesttel van dolga[442] – 6-án dél felé ütközet alakult ki; ebben a Fiedler-dandár, a Lobkowitz-hadosztály egy osztagával megerősítve, visszavonulásra kényszerítette az ellenséget; ezt az ellenség később tizenkét század nagy lovasrohamával próbálta fedezni, ami azonban két századnyi Kress-könnyűlovas és egy századnyi Max Auersperg-vértes[443] oldaltámadása folytán szintén meghiúsult; ez alkalommal az ellenség további hat ágyút veszített és sok halottat hagyott a csatatéren, mert lövegeink jól irányzott tüze nagy pusztítást végzett soraiban. Jellachich báró táborszernagy szintén hevesen támadta az ellenséget, s utána elfoglalta a számára kijelölt állást.

* Érsekvadkert. – *Szerk.*
** Rákospalota, Rákoskeresztúr. – *Szerk.*

A tábornagy úr őfőméltósága *elhatározta, hogy ott várja be azokat az erősítéseket*, amelyek e pillanatban mindenfelől úton vannak Magyarország felé, s minthogy serege tökéletesen összpontosítva van, ez alkalmat nyújt neki arra, hogy minden irányban az események megkívánta erővel tevékenykedjék."

Hely hiányában, sajnos, holnapra kell halasztanunk a császáriak ezen épületes és remélhetőleg utolsó hadijelentésének kommentálását.

Ma csak annyit fűzhetünk hozzá, hogy a „Breslauer Zeitung" jelentései szerint a Dembiński parancsnoksága alatt álló magyar sereg részben elvágta Jellachich hadtestét a főseregtől, és ugyanez történt a Schlick-hadtest egy részével is. Holnap estére tudni fogjuk, mi igaz ezekből a hírekből. Az azonban bizonyos, hogy a császáriak a hadjárat megindítása óta még nem szenvedtek két olyan vereséget, amilyent Bemtől Erdélyben és Dembińskitől Gödöllőnél. Váljék egészségükre!

A megírás ideje: 1849 április 13.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 13. (271.) sz., 2. kiadás

Jelzés. *

[Friedrich Engels]

Az osztrákok veresége

Visszatérünk Windischgrätz két hadijelentésére.

A 33. így kezdődik:

„Őfőméltósága Windischgrätz herceg tábornagy *tudomást szerzett arról*, hogy Gyöngyös és Hatvan között a lázadók jelentős haderőt vonnak össze, s ezért megbízta Schlick gróf altábornagyot, hogy végezzen ott felderítést."

„Tudomást szerzett róla!" Csakugyan, azokban az ütközetekben, amelyek rákényszerítették csapatait, hogy Kassától Vácig és Kiskunfélegyházától Pilisig húsz–harminc mérföldet vonuljanak vissza a győzelmes magyarok elől, nagyon keserves módon „szerzett tudomást" róla Windischgrätz!

De térjünk a tárgyra.

Schlicknek ezzel az április 2-i „felderítésével" megkezdődött az ütközeteknek az a sora, amely öt napig tartott és 6-án a császáriak Pest falaiig való általános visszavonulásával végződött. Kíséreljük meg ezen ütközetek menetének leírását a persze roppant hiányos anyag alapján, s hogy ne tulajdonítsunk túl nagy eredményeket a magyaroknak, főként éppen a császári hadijelentések szerint.

A császáriak állása a 34. hadijelentés szerint a következő volt:

Az osztrák sereg egy hosszú vonalon, Balassagyarmattól Vácon és Aszódon át Ceglédig helyezkedett el. A balszárnyat a Ramberg vezette második hadtest[444] alkotta, amelynek legmesszebbre előretolt dandárai (Götz és Jabłonowski) nem Losoncnál álltak, mint régebben dicsekedtek vele, hanem hat mérfölddel hátrább, Balassagyarmatnál, Vadkertnél* és Vácnál. A centrum Schlick volt a harmadik hadtesttel, amely Hatvan és Aszód környékén, a Zagyva mögött foglalt el állást. A jobbszárnyat Jellachich alkotta a Cegléd-től Jászberényig felállított első hadtesttel, szintén a Zagyva mögött, de valamivel hátrább.

* Érsekvadkert. – *Szerk.*

Így helyezkedtek el a császáriak a hadijelentés szerint.

Velük szemben a magyaroknak két fő tömege állt. Az északi hadtest Dembiński[403], Görgey és Klapka vezetésével Gyöngyösről Schlick ellen nyomult elő. Egy másik hadtest, amelynek vezetői nincsenek megnevezve, Jászapátitól Szolnokig Jellachichcsal szemben állt, néhány mérföldnyire az ő főerőitől. Az egész vonalon a Zagyva választotta el egymástól az ellenséges hadtesteket.

Schlick április 2-án elindult és Hatvannál átkelt a Zagyván. Azt tapasztalta azonban, hogy — mint a 33. hadijelentés mondja — *„az ellenfél ereje sokkal nagyobb az övénél*, s ezért a további erősítések megérkeztéig inkább szilárd állásba vonult Gödöllőnél. E visszavonulás során von Kalchberg, a Prochaska-gyalogezred kapitánya,[445] azt a parancsot kapta, hogy romboltassa le a Hatvan mögötti hidat.

Kalchberg kapitány igen vitéz századával a leghevesebb ágyú- és puskatűzben, példaadó kitartással, elvégezte ezt, s ezzel annyira feltartóztatta az ellenséget, hogy az csak kevéssé zavarhatta a hadtest visszavonulását."

Vagyis az osztrákok elvesztették az ütközetet és kénytelenek voltak feleútig visszavonulni Pest felé. Minden, amit elértek, csupán annyi volt, hogy az ellenfél *„csak kevéssé zavarhatta* a visszavonulást".

A Zagyva Hatvannál keskeny kis folyócska, alig hét mérföldre forrásától. A híd lerombolása legfeljebb a tüzérséget, vagy talán a gyalogságot is akadályozhatta az üldözésben, de a huszárokat semmiképpen sem tartóztathatta fel. Pedig egy visszavonuló sereg számára éppen az a legkellemetlenebb ezen a hullámos, síkságba átmenő terepen, ha a könnyűlovasság üldözi.

A 34. hadijelentésben már győzelemmé változik át az osztrákoknak ez az első veresége. „Ez utóbbit (a Dembiński vezette magyar elővédet) Schlick gróf altábornagy úr f. hó 2-án megtámadta, s jelentékeny veszteséget (!) okozva neki lövegekben és foglyokban (!!), Hortig szorította vissza." (!!!)

Windischgrätz olyan rövidnek tartja olvasóinak emlékezőtehetségét, hogy feltételezi róluk: április 9-re már elfelejtették, amit 7-én nyomatott ki.

Ha egyáltalán van valami értelme ennek a passzusnak, akkor ez az, hogy a „jelentékeny veszteség lövegekben és foglyokban" nem a magyarokra, hanem a *császáriakra* vonatkozik.

E vereség következtében Windischgrätznek jobban össze kellett vonnia seregét. A balszárnyról (a 2. hadtestből) sürgősen Gödöllőre rendelték Csorich hadosztályát Vácról. Jellachich azt a parancsot kapta, hogy zárkózzék fel és tartsa fenn az összeköttetést Schlickkel. Maga Windischgrätz 3-án Gödöllőre, 4-én Aszódra ment. (Így mondja a 33. hadijelentés. A 34.

szerint Windischgrätz csak 4-én ment Gödöllőre. Így egyeznek egymással ezek a jelentések!)

Jellachich északnyugati irányban, Ceglédtől Gödöllőhöz közelítette hadtestét. E hadmozdulata közben 4-én Tápióbicskénél megtámadták. A hadijelentés most ezt mondja:

„Rastich tábornok gyorsan támadásba ment át, szuronnyal támadta az előretörő, fölényben levő ellenséget és vissza is vetette; ez alkalommal 12 ágyút zsákmányolt a felkelőktől, közülük 4 fogatolt volt, s ezeket rögtön biztonságba helyezték, 8-at pedig beszögeltek. Több foglyot is ejtettünk, de sajnálatunkra mi is elveszítettük a vitéz Riedesel báró őrnagyot és Gyurkovics századost a banderiális huszároktól[182]."

Először tizenhét volt a zsákmányolt ágyúk száma, azután tizennégy, végül tizenkettő; de fogatolva voltak és biztonságba helyezték őket. Most végre bevallják, hogy *volt* ugyan tizenkét ágyúnyi zsákmányuk, de ebből nyolcat, sajnos, ott kellett hagyniok. Azt mondják ugyan, hogy beszögelték ezeket. Ez azonban nem sokat számít. S éppen abból, hogy nyolc zsákmányolt ágyút ott kellett hagyniok, éppen ebből látható, milyen győzelmet arattak a tápióbicskei ütközetben. Ha győz valaki, akkor ura marad a csatatérnek, s ha ura a csatatérnek, akkor ura az ott levő fogatolatlan ágyúknak is.

A tápióbicskei „dicső ütközet"* tehát alapjában véve ismét csak vereség, a második, amelyet a császáriak „nagyszabású felderítésük" során elszenvedtek.

Most azonban maga Windischgrätz állt a sereg élére, és a következő eredményeket vívta ki:

„F. hó 5-én a tábornagy megtámadta a Hatvannál álló ellenséget; ez alkalommal egy osztály Civalart-dzsidás[446] és 3 század Kress-könnyűlovas[443] ritka bravúrral rohamozott meg 4 osztag ellenséges huszárt, s csekély veszteség árán – 2 halottjuk és 10 sebesültjük volt – ragyogó győzelmet aratott.

A csatatéren hatvan huszár hevert holtan, köztük 1 tiszt; ezenkívül 40 sebesültjük volt a felkelőknek, 32 emberük pedig fogságba esett."

Hogy „ez alkalommal" mellesleg milyen hőstetteket vitt végbe néhány császári lovasszázad, azt elmondja Windischgrätz, de hogy mi volt az eredménye az *egész* „támadásnak", azt nem tudjuk meg. Itt tehát nyilván megint egy egészében balszerencsés ütközetből ragadott ki néhány, pillanat-

* *V. ö. 318. old. – Szerk.*

nyilag kedvező epizódot, hogy eltussolja, milyen rossz volt az eredménye az egésznek.

Ennek az ütközetnek az eredménye – a császáriaknak Pest falai alá való visszavonulása volt. Ezek az ütközetek, mondja Windischgrätz, meggyőzték őt arról, hogy „az ellenség, főként a könnyűlovasság tekintetében, fölényben van ezen a teljesen nyílt terepen"*, s így kényszerítve érezte magát arra, hogy a legsürgősebben Pest közvetlen közelébe összpontosítsa mindhárom hadtestet.

Ez a mozdulat egyébként nem annyira stratégiai számításból fakadt, mint inkább nyomasztó szükségből. Windischgrätz elismeri, hogy az ellenség *„nagyon sietve követte*, s különösen az Isaszegnél felállított első hadtestre vetette rá magát, azt vélve, hogy a Gödöllő előtt felállított harmadik hadtesttel van dolga".** Windischgrätznek tehát csak annyi elégtétele volt a nagyon szorongatott visszavonulásért, hogy a magyarok nem azt a hadtestet verték meg, amelyre gondoltak.

E visszavonulás folyamán 6-án ismét ütközet alakult ki, „ebben a Fiedler-dandár, a Lobkowitz-hadosztály egy osztagával megerősítve, visszavonulásra kényszerítette az ellenséget; ezt az ellenség később tizenkét század nagy lovasrohamával próbálta fedezni, ami azonban két századnyi Kress-könnyűlovas és egy századnyi Max Auersberg-vértes oldaltámadása folytán szintén meghiúsult; ez alkalommal az ellenség további hat ágyút veszített és sok halottat hagyott a csatatéren, mert lövegeink jól irányzott tüze nagy pusztítást végzett soraiban."***

Stratégiai kérdésről ennél kolosszálisabb badarságot még a „Kölnische Zeitung" sem írt soha. *Egy* dandár, amelyet egy hadosztálynak egy osztaga erősít meg, visszavonulásra kényszeríti a diadalmas és túlerőben levő magyarokat! Ezek, hogy visszavonulásukat fedezzék, *tizenkét* huszárszázaddal nagy rohamot intéznek – egy ilyen csekély gyalogsági erő ellen! S egyre szebb lesz a dolog. A *tizenkét* magyar lovasszázadot *három* császári lovasszázad megfutamítja és végül hat ágyút zsákmányol!! Mint látjuk, a győzelemhez szokott Windischgrätz megint kénytelen volt néhány kedvező mozzanatot kiragadni egy egészében nagyon kedvezőtlen ütközetből, s ezzel olyan történetet mondani el, amely meseszerűségében minden münchausen-iádát felülmúl.

* *V. ö. 318. old. – Szerk.*
** *Uo. – Szerk.*
*** *Uo. – Szerk.*

A vitéz Jellachich bán sem járt jobban. Ő „szintén hevesen támadta az ellenséget, s utána elfoglalta a számára kijelölt állást". Ez a néhány szó is eléggé bizonyítja, hogy Jellachichnak súlyos ütközetet kellett megvívnia és át kellett törnie magát, hogy Pest felé visszavonulhasson. Hamarosan megtudjuk majd, hogy mekkora veszteséggel.

Ebben a Pest előtt elfoglalt állásában tehát Windischgrätz „elhatározta, hogy ott várja be azokat az erősítéseket, amelyek e pillanatban mindenfelől úton vannak Magyarország felé, s minthogy serege tökéletesen összpontosítva van, ez alkalmat nyújt neki arra, hogy minden irányban az események megkívánta erővel tevékenykedjék"**.

Azóta Görgey és Dembiński alkalmasint már megsemmisítő csapást mért a nemes tábornagynak erre a jámbor tervére és nevetséges kérkedésére.

A két hadijelentést egybevetve kitűnik, hogy a császáriak az egész vonalon visszaszorultak és Pest védelmére szorítkoznak. Bizonyára hamarosan hallunk majd Dembiński Pest elleni támadásáról vagy a császáriak hátában tett lépéseiről.

A császáriak veresége az összes nem hivatalos tudósítások szerint sokkal súlyosabb, mint amilyent a hadijelentések beismernek. 2-ától Pesten az egész vonalon szakadatlan ágyúdörgés hallatszott. 3-ától és 4-étől megkezdődött a visszavonulás Pest utcáin. Lőszeres és málhás szekerek, tartalék ágyútalpak, sebesültszállító kocsik, magános, fegyvertelen, nem sebesült katonák sűrűn követték egymást. Az egész városban védelmi rendszabályokat foganatosítottak, különféle pontokon házakat foglaltak le a katonaság számára, s a legénység készenlétben áll arra, hogy azonnal lebontsa a hajóhidakat.[447]

Pesten emelkedett a magyar bankjegyek árfolyama[293], Breslauban esett az osztrák értékpapíroké; azok a Pozsonyból érkezett magánlevelek okozták ezt, amelyek *a magyarok Gödöllőnél aratott döntő győzelméről szólnak*. A „Breslauer Zeitung"-nak azt a hírét, hogy Jellachich el van vágva és Schlicket ugyanez a sors fenyegeti, egyelőre még nem is vesszük figyelembe – elegendők a magyaroknak a császáriak által *elismert* eredményei is.

A „Kölnische Zeitung" azzal fenyegetőzik, hogy tizenkét napon belül 30 000 katona érkezik majd Itáliából magyar földre!! Holnap visszatérünk majd erre. Fenyegetőzik továbbá 40 000 orosszal, akik Erdély felé vonulnak, s végül azzal a 18 zászlóaljjal, amely Hammerstein vezetésével a Szepességen át tör majd be. Az oroszok még nincsenek ott, Hammerstein pedig eddig

* *V. ö. 318. old. – Szerk.*
** *V. ö. 319. old. – Szerk.*

még csak a *parancsot* adta ki arra, hogy Duklánál, a galíciai–magyar határon vonjanak össze egy hadtestet. Mire elkészül ezzel, addigra a magyarok már messze előrejuthatnak!

Die Niederlage der Östreicher

A megírás ideje: 1849 április 13.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 14. (272.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Pestről ma még nem érkeztek újabb megbízható hírek. A bécsi kőnyomatos tudósító[290] azt jelenti ugyan, hogy az osztrák hadsereg teljesen elhagyta Pestet, átkelt a Duna jobb partjára, a magyar tábornokok pedig 7-én este bevonultak Pestre, s itt fáklyásmenet és általános ujjongás fogadta őket. Ez a hír azonban minden bizonnyal idő előtti. A Pest előtti csata, amely 2-án kezdődött meg s 5-én és 6-án közvetlenül Pest falaiig terjedt ki, 7-én és ha hihetünk egy elszigetelt jelentésnek, 8-án még tartott. Nem nehéz belátni, hogy a Pest előtti győzelem nem olyan csekélység, mint ahogy némelyek gondolják. A császáriaknak van két előnyük. Először is: a hátukat fedezi a Duna és a budai vár, meg maga a város, amelynek elsáncolt bejáratai visszavonulás esetén fel tudják tartóztatni az ellenséget addig, amíg a megvert császáriak át nem kelnek a folyamon. Másodszor: előnyük a magyarokénál koncentráltabb hadállásuk. Ők félkört alkotnak Pest körül, a magyarok pedig egy még nagyobb félkört a császáriak körül. Ehhez járul még az, hogy az osztrák sereget a maga nehézkes, lassú, de szívós és parancsra parírozó jellege különösen alkalmassá teszi a defenzívára. Nagyon valószínű tehát, hogy a császáriak még két nappal tovább harcoltak Pest előtt. Hogy azonban végül mégis szétverték és a Dunán átkergették őket, abban a mindenfelől érkező, a magyar sereg váratlan erejéről és hallatlan vitézségéről szóló jelentések alapján nem kételkedhetünk. A császári horda visszavonulása Pesten át és a Dunán keresztül 48 óráig szakadatlanul tartott. A város kapui előtt még mindig ágyúdörgés hallatszott.

Ezekből a jelentésekből mindenesetre úgy látszik, hogy a magyarok nem stratégiai manőverrel akarják pesti hadállásuk elhagyására kényszeríteni a császáriakat, hanem magának Pestnek a falai alatt bocsátkoztak bele a döntő csatába. Véleményünk és az eddigi hírek szerint sikerük nem lehet kétséges.

Bécsben azt beszélték, hogy *Kossuth* a magyar seregnél tartózkodik, Klapka súlyosan megsebesült, mások szerint Jászberénynél fogságba került stb. Ha az utóbbi igaz volna, akkor a hadijelentésekből már tudnánk róla.

Ebből az alkalomból néhány értesülést közlünk magáról Klapkáról. Klapka nem lengyel, mint néhol mondták róla*, hanem magyar, magyar szláv, Temesvárról való, ahol apja hosszú évekig polgármesterként a városi tanács élén állt. Az ifjút kalandvágya a katonáskodáshoz vonzotta. A bécsi bombászkar iskoláján nagyon kitűnt a matematikában és a hadtudományokban, s 1841-ben a magyar nemesi testőrséghez osztották be. Ennek a testületnek a hagyománya és a szelleme nem olyan volt, hogy ő kellemesnek találja azt a monarchia határán levő és békeidőkhöz illő állomáshelyet, ahova 6 év múlva áthelyezték, s lemondott főhadnagyi rangjáról. Később Bukarestben találjuk, ahol felajánlja tüzérségszervezői szolgálatait a hoszpodárnak**. Még egy Indiába való utazástól sem idegenkedett. Eljött azonban 1848 márciusa, s Klapka áprilisban már Pesten volt, szoros kapcsolatban a radikális párttal. Most emelkedni kezdett, mert lelkes magyar hazafi és Görgey mögött a felkelő hadsereg legnagyobb tehetségű hazai tisztje.

Egyébként úgy látszik, mintha egyszerre minden oldalról csak úgy özönlenének a magyarok. Hirtelen tömegével jelennek meg a csatatéren azok a tartalék csapatok, amelyeket a Tisza és a Maros közt harcképes katonákká képeztetett ki Kossuth. *A magyarok* nemcsak Erdélyben, nemcsak Pestnél, hanem a Bánátban is *győznek és hallatlan sebességgel törnek előre.*[448] Már tegnap jelentettük, hogy megszállták a Bánátot és szinte az egész Bácskát; nem akartuk közölni, mert túl hihetetlennek tartottuk azt, hogy egy magyar hadtest Perczel vezetésével az ostromló osztrákokon keresztül egészen Péterváradig tört előre; úgy látszik azonban, mégis el kell hinnünk: maga az „Agramer Zeitung" közli, a horvátországi kormányzat lapja. Perczel és Batthyány (Pétervárad volt parancsnoka)*** áttörte az ostromgyűrűt és friss csapatokkal bevonult a várba. Úgy látszik, a vár ostromát teljesen abbahagyták; Nugent újra nyugatnak, Zombor felé indult, mert a magyarok elfoglalták ezt a várost és környékét. Péterváradról és környékéről a császáriak mind visszavonultak a Szerémségbe és Szlavóniába.

A magyarok ezen újabb előretörése folytán *a szerbek teljesen el vannak szigetelve a Bánátban*, mint ahogy azelőtt Puchner el volt szigetelve Erdélyben. Világos, hogy ez az elszigeteltség csak előnyös lehet a szerbek és magyarok még folyamatban levő tárgyalásai[450] szempontjából.

Végül, úgy látszik, *Erdélyben* tökéletesen megszilárdultak Bem hódításai. Az Oláhországba menekült osztrákok, akiknek számáról csak most értesül-

---

* *V. ö. 158. old. – Szerk.*

** Gheorghe Bibescu havaselvei fejedelem. – *Szerk.*

*** Batthyány Kázmér.[449] – *Szerk.*

tünk hivatalosan, *lemondanak minden olyan kísérletről, hogy visszatérjenek Erdélybe*. Oláhországon át a Bánát felé fognak indulni. Szerencsés utat!

Itt közöljük azt a hivatalos jelentést, amelyet maga a „Wiener Zeitung" ad erről:

„A legújabb erdélyi hírekből megtudjuk, hogy a cs. kir. csapatok március 13-án Nagyszeben közelébe jutottak és Fenyőfalvánál helyezkedtek el, hogy összeköttetést létesítsenek a Talmácsnál álló oroszokkal. 15-én a cs. kir. csapatok Brassó felé vonultak, az oroszok pedig a határ legszélén levő cs. kir. vesztegzár-állomáson[416] sáncolták el magukat. Az erdélyi főhadparancsnokság, Puchner altábornagy és több cs. kir. tábornok, valamint 1200 főnyi cs. kir. gyalogság szintén Oláhországba vonultak vissza, Rîmnicuba* mentek. 18-án a cs. kir. erdélyi hadtest Brassóhoz érkezett, azzal a szándékkal, hogy megvédje ezt az Engelhardt tábornok vezetése alatt álló, oroszok által megszállt várost. A Bem vezette lázadók szintén megérkeztek Brassóba. Időközben azonban Lüders tábornok parancsot adott Brassó kiürítésére. Ez és az a körülmény, hogy a cs. kir. csapatoknak nem volt lőszerük, meg sok egyéb tekintetben is hiányt szenvedtek és kimerültek voltak, arra késztette a cs. kir. csapatokat vezénylő Kalliány cs. kir. tábornokot, hogy kiürítse Brassót és március 20-án az oroszokkal együtt Oláhországba vonuljon. Ez a hadtest 8140 főnyi gyalogságból és tüzérségből, 900 főnyi lovasságból és 42 ágyúból áll. Heydte báró, cs. kir. őrnagy, 1200 főnyi gyalogságával és 240 főnyi lovasságával a Törcsvári-hágó felé tört, s március 21-ére az oláh területen levő Cîmpulungba várták őt. Ezzel mintegy 12 000-es létszámú cs. kir. sereg áll oláh területen. A Kalliány tábornok parancsnoksága alatt álló főerő Cîmpinába, Ploieştibe és Konkurrenzbe** van elhelyezve s állítólag 10–12 napot pihen. Ellátásáról a lehetőség szerint a tartományi kormányzat gondoskodik. Hírek szerint Nagyszebenben most a volt magyar hadügyminiszter*** a parancsnok[451], Bem pedig Brassóban áll a lázadók élén, s úgy vélik, innen Bukovinába próbál áttörni. Igen nagy a számuk azoknak a menekülteknek, akik elhagyták Erdélyt, hogy Oláhországban keressenek oltalmat. Március 27-én von Reichetzer cs. kir. őrnagy, a főparancsnokság segédtisztje, Craiovából Bukarestbe érkezett, hogy előkészítse a cs. kir. csapatoknak Cîmpinából Craiován és Orsován át a Bánátba való átvonulását."

Ebből az következik, 1. hogy Bemnek igen jelentős hadserege lehet, ha

---

* Rîmnicu Vîlcea. – *Szerk.*

** *Azonosíthatatlan helynév.* – *Szerk.*

*** Mészáros Lázár. – *Szerk.*

12 000 osztrákot és 10 000–15 000 oroszt le tudott győzni; 2. hogy egyelőre az oroszoknak sincs kedvük visszatérni Erdély területére, s így végre Erdély és vele a magyar forradalmi hadsereg háta *biztosítva* van.

Úgy látszik tehát, a 40 000 orosz nem akar segítségére menni a „Kölnische Zeitung"-nak. De megmarad még neki Hammerstein 15 zászlóalja és Haynau 30 000 embere.

Eh bien!* A legutóbbi közvetlen jelentések szerint Hammerstein** még Lembergben volt és arra akarta rávenni a polgárokat, hogy petícióban kérjék tőle az oroszok behívását. Egyúttal parancsot adott ki, hogy vonjanak össze egy hadtestet Duklánál, Lembergtől 25 mérföldre. Mire ezt a hadtestet oda koncentrálják, ellátják lőszerrel, élelemmel, szállítóeszközökkel stb., addig legalább 3–4 hét telik el, s ki tudja, hol állnak addigra a magyarok!

Ami Haynau híres 30 000 emberét illeti, akik állítólag 12 napon belül (!) magyar földön lesznek – ezek még kevésbé veszélyesek. Haynaunak abba kellett hagynia Velence körülzárását és Lombardiába kellett vonulnia. Tudjuk, miféle munkát adtak neki március 31-én és április 1-én a bresciaiak.[452] Tudjuk, hogy addig nem hagyhatja el helyét, amíg Radetzky fel nem váltja – s Radetzky még mindig nem teheti meg ezt. Ha pedig végre felváltják, akkor még 150–170 német mérföldet kell megtennie, hogy Pestre érjen. Az út egy részén van ugyan vasút, de amikor 30 000 embert kell szállítani a hozzá tartozó tüzérséggel, lovassággal, trénnel és egyébbel együtt, akkor a vasút csak kevéssé gyorsítja meg a menetet. A „tizenkét napból" tehát könnyen lehet hat hét is, addig pedig van idejük a magyaroknak arra, hogy nagyon kemény leckéket adjanak Windischgrätz seregének. Ki tudja – meglehet, hogy a magyarok feleútig elébe mennek Haynau úrnak!

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 14.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 15. (273.) sz.

Jelzés: *

* – Nos, jó! – *Szerk.*

** *Az eredetiben*: Schlick – *Szerk.*

[Karl Marx]

[A nemzetgyűlés jogainak semmibevevése – Besúgói szolgálatok Manteuffel számára]

Berlin, április 13. A második kamarának* az 5 fontnál[453] kisebb súlyú tárgyak portómentességére vonatkozó javaslatát természetesen egyáltalán nem veszik figyelembe. A határozatot meghozták, és noha alkotmányos államokban az a szokás, hogy a parlament önállóan dönt az efféle ügyekben, von der Heydt úr másként vélekedik erről. Mindeddig még arra sem méltatta a kérdéses ügyet, hogy elmondja róla véleményét.

Mint ismeretes, *von Meusebach* úr a legnélkülözhetetlenebb az összes kormánytanácsosok közül. Nála jobban senki sem ért ahhoz, hogy jól és értékesen használja fülét és szemét és hogy mindig a legpontosabban és leggyorsabban értesítse barátját, Manteuffelt, a berliniek hangulatáról, szándékairól stb. Természetes, hogy e „leleplezések" szerzőjének nagy jártassága van az olyan dolgokban, amelyeket vulgo** besúgásnak neveznek. Erre a nemes célra különféle irodalmi zsebmetszőket használ fel. Legbizalmasabb barátai és legügyesebb eszközei *Gödsche*, a „Kreuzzeitung"[454] ismert tárcaírója, és *Röhrdanz*, író***.

Mecklenburgból is érkezett egy jegyzék; ez tiltakozást nyilvánít ki az ellen, hogy a porosz király feltétel nélkül elfogadja a császári koronát[455].

A megírás ideje: 1849 április 14.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 15. (273.) sz., 2. kiadás
Jelzés: *

* A porosz nemzetgyűlés második kamarája. – *Szerk.*

** – köznyelven – *Szerk.*

*** Röhrdanz úr már 1844-ben, Párizsban is hasonló törekvések gyanújába keveredett, s ezennel felszólíttatik, hogy tisztázza magát ezen vádak alól. – *A „Neue Rheinische Zeitung" szerkesztősége.*

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A császáriak egyre hátrább szorulnak vissza; a magyarok Rákos mezején állnak, a régi magyar királyválasztások színhelyén, egy félórányira Pesttől, és csatára készülnek.

Ezek a legújabb, 8-i pesti hírek. Amit ezenkívül még jelentenek, az bizonytalanabb. Így a „Breslauer Zeitung"-nak azt írják, hogy Windischgrätz nem fog csatába bocsátkozni, és csapataival már vissza is vonult Pestre. A császáriakkal együttérzők úgy gondolják, hogy a magyarok nem merészkednek támadásra Pest ellen, egyrészt az ott emelt erős torlaszok miatt, másrészt azért, hogy ne tegyék ki fővárosukat a pusztulásnak. Ezenközben Pesten rosszul állnak a dolgok. Windischgrätz előbb Pestre, azután Budára tért vissza, anélkül, hogy bármit is elárult volna az ütközet eshetőségéről. Ez természetesen nagyon bántotta a „hűséges alattvalókat" és nagyon felvidította a magyarokat.

Ugyanakkor Wrbna úr f. hó 7-én a következő kiáltványt függesztette ki:

„Buda és Pest városok ostromállapotban vannak, és azért piaconi vagy utcáni gyülekezések tiltvák; mivel azonban ezen parancsolat néhány nap óta meg nem tartatik, kénytelen vagyok ezzel emlékezetbe hozni, hogy a lakosok a házakban maradjanak és a szükségtelen kocsizástól is tartózkodjanak. Az őrjáratoknak meg vagyon hagyva minden összecsoportozások ellen *fegyvereik teljes használatával fellépni. Akárminő zendülési mozgalmaknak legközelebbi következése a városnak lődöztetése lenne*, mihez már minden készületek megtétettek."[456]

Ő apostoli Felségének sok hűséges alattvalója, aki Pesten nincs már biztonságban, Budára, a várba költözött át, sőt Bécsbe is érkeztek már pesti menekültek. A pesti magyarok örvendeznek, az osztrákok viszont fenyegetőznek. A hajóhíd budai oldaláról két, csőre töltött tizenkét fontos, a budai fellegvár falairól pedig számos nehézlöveg irányul Pestre, nyomatékot adva Wrbna* fenyegetésének.

---

* *Az eredetiben tévesen*: Welden – *Szerk.*

A magyar támadás hevessége állítólag felülmúlja az osztrákok minden várakozását. Öt napja a magyarok, különösen a sok huszár, sem éjjel, sem nappal nem hagyják nyugodni a császáriakat, s e huszárok vakmerősége az osztrákok minden számítását meghaladja.

A császáriak egyébként mindent megmozgattak, hogy helytálljanak. A váci és veszprémi megszálló csapatok Pestre vonultak. Komáromból, Bécsből stb. erőltetett menetben közelednek az erősítések, a döntő csatáról azonban bizonyára elkésnek.

Április 11-én a bécsi tőzsdén az a hír terjedt el, hogy Pest előtt visszaverték a magyarokat. Ezt a hírt mi csak tőzsdei kacsának tartjuk. Nem sokkal hihetőbb egyébként az a másik hír sem, hogy Görgey egy magyar hadtesttel fölmentette Komáromot, arra kényszerítve az ostromló sereget, hogy ellene forduljon és hagyja abba a vár ostromát. Nagyon valószínű, hogy Nyitra, Esztergom és Nógrád megyében magyar, illetve szlovák szabadcsapatok portyáznak, és a Komáromot ostromló hadtestet nyugtalanítják, de az nem hihető, hogy a magyar fősereg elküldi Görgeyt egy jelentékeny hadtesttel akkor, amikor Pest előtt döntő csatába készül bocsátkozni.

Hogy mi az igaz arról a győzelemről, amelyet a 33. hadijelentés szerint Jellachich aratott – aki azután „elfoglalta a számára kijelölt állást",* mint a 34. hadijelentésben Welden, ez a nevetséges plakátcsináló mondja –, azt szintén elárulja a „Lloyd", amikor azt jelenti Pestről: ott már úgy tudták, hogy a bán fogságba került, s nagyon meg voltak lepve, mikor újra hírt hallottak róla.

A magyar hadseregről is megtudunk még néhány részletet. Klapka *nincs* fogságban, mint néhány lap állította, hanem egyik parancsnoka a magyarok derékhadának. A magyar hadsereg balszárnyát Damjanich vezeti, egy bánáti szerb, aki már Nugent és Dahlen ellen is vezetett hadtestet Baranya megyében,[131] azután a Bácskában és Szegednél. Ha egyes statáriumi lapok[143] azt mondják, hogy *most* eladta magát (!) a magyaroknak, akkor ez éppen annyira ostoba, mint amennyire nyomorúságos hazugság. Megvannak még a régebbi osztrák hadijelentések, amelyek az ellenkezőjét bizonyítják.

A döntő csata állítólag 8-án volt. Hogy megütköztek és igen hevesen ütköztek meg, azt tudjuk; a harc kimeneteléről azonban csak az említett jelentéseket kaptuk.

Ha Windischgrätzet átkergetik a Duna jobb partjára, akkor lehet, hogy csapatait rögtön Győr mögé vonja vissza és abbahagyja Komárom ostromát.

* *V. ö. 318. old. – Szerk.*

A Lajtáig egyetlen védelmi vonala sem marad, s hogy ezt tartani tudja-e, az is csak vert seregének erkölcsi állapotától függ majd. Mindenesetre Windischgrätz vereségével Magyarország egyelőre megszabadul a császáriaktól, az osztrákok viszont a magyar támadás visszaverésével sem jutnának előbbre, mint a Tiszáig. A Tiszánál pedig újra kezdődnék a régi kiszorítós játék mindaddig, amíg 50 000–60 000 főnyi cs. kir. erősítés nem érkeznék oda.

A Bánátot illetően megerősítik, hogy a magyarok az egész *Bácskát* meghódították és felmentették Péterváradot. Nugent, père et fils*, ezúttal megint felsült.

Végül egy bécsi kőnyomatos tudósító[290] alapján közöljük a következő részleteket néhány magyar tábornokról és a magyar hadseregről:

„Görgey megérdemli, hogy a magyar tábornokok közül külön kiemeljük. Még nagyon fiatal, de roppant tehetséges, rendkívül tevékeny, fáradhatatlan és bátor; bizonyára nem alaptalanul tartják róla, hogy ő a lelke az összes hadműveleteknek, mert ismeretes, hogy Kossuthnak ügyvédi pályafutása során nem sok alkalma volt a hadtudományban kitűnni. A külföldiek közül az angliai *Guyon* emelkedik ki. Vakmerősége nem ismer akadályt. Így nemrég hadoszlopa élén 400 főnyi veszteséggel rohammal elfoglalt egy olyan hegyet, amelyre hét kanyarral vezet fel az út és amely jócskán meg volt szállva osztrák csapatokkal és ágyúkkal, pedig volt lehetősége rá, hogy ha jelentős időveszteséggel is, megkerülje ezt.[457]

A vitéz Guyon semmiféle akadálytól nem riad vissza, s ugyanolyan hidegvérű, mint amennyire rettenthetetlen; ő az egyik legmerészebb harcosa ennek a maga nemében egyedülálló hadjáratnak. A *honvédek*, akiknek ruházata és élelmezése eleinte nyomorúságosnak látszott, jelenleg jobb állapotban vannak. A télen nem volt szokatlan, hogy silány ruházatú honvédeket találtak megfagyva az úton. Megtanulták azonban, hogyan kell elviselni a hadjárat fáradalmait, s most a fegyelmezett csapatok bátorságával küzdenek. Windischgrätz kezdetben nyugton hagyta a magyarokat, s ők pompásan kihasználták ezt; azzal érték el sikereiket a szervezésben, különösen a honvédekében, hogy kisebb portyázásokra használták és ezzel lassanként hozzászoktatták a háborúhoz őket.

Ezenközben a lehetőség szerint be is fejezték katonai kiképzésüket. Jelenleg a honvédek jelentősen előrehaladtak fejlődésükben és már ki is tűntek egyes csatákban. A magyar hadseregnek, mint ismeretes, kitűnő lovassága

* – apa és fia – *Szerk.*

a fő erőssége, s az osztrákok napról napra jobban tartanak ettől; még a bátorságukról ismert Wallmoden-vérteseknek[356] is gyakran volt alkalmuk tapasztalni a magyar huszárok erejét, s nem egyszer maradtak alul ezek féktelen támadásaival szemben."

A megírás ideje: 1849 április 15. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 15. (273.) sz., 2. kiadás

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Még mindig nincs döntő hír a Rákos mezejéről. Úgy látszik, 8-án csak kisebb ütközet volt; a fő csatát 9-ére várták. Bécsben a legellentmondóbb hírek keringtek. Némelyek szerint a magyarok győzelmesen bevonultak Pestre; mások szerint megverték őket, és Schlick 5000 honvédet bekerített és foglyul ejtett. Annyi bizonyos, hogy sem hadijelentés, sem távirati jelentés, sem bármiféle egyéb hivatalos hír nincsen, s ez egyelőre elegendő bizonyíték arra, hogy a császáriak nem állnak valami különösen jól. Továbbá Windischgrätz állítólag fia révén elküldte Olmützbe[140] *lemondását*. A magyarországi főparancsnokságot mind Hessnek, mind Weldennek felajánlották, de mindketten elutasították, minthogy nem kapnak teljesen szabad kezet.

A pesti fekete-sárgák[142] arra számítanak, hogy a magyarok nem fogják kitenni fővárosukat a bombázásnak és a lángoknak. Mint mondják, Dembiński is ellenezte ezt, és kijelentette, hogy Lengyelország csak azért bukott el 1831-ben, mert túl nagy stratégiai jelentőséget tulajdonítottak a fővárosnak, Varsónak.[295]

A Bácskában a magyarok feltartóztathatatlanul törnek előre. Megerősítették azt a hírt, hogy Perczel és Batthyány* bevonult Újvidékre. Újvidék éppen szemben van Pétervároddal, a Duna másik (bal) partján, s mint Pétervárad is, a magyarok kezén van. A magyarok rohammal bevették a szerbek által a múlt évben olyan szívósan védelmezett szenttamási sáncokat, ugyanígy az ő kezükön van Zombor és Óbecse is. Most a Tisza bal partját fenyegetik; Rajachich pátriárkának el kellett hagynia Nagybecskereket és Pancsován át Zimonyba megy; Knićanin hirtelen ismét megjelenik a harcmezőn, hogy szorultságukban segítsen az osztrákoknak.

Erdély biztonságban van. A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" ezt írja Csernovicból:

---

* Batthyány Kázmér. – *Szerk.*

„*Csernovic*, április 5. El van döntve, hogy 60 000 főnyi orosz megszállja Galíciát és helyőrségként ott is marad; Hammerstein báró altábornagy 25 zászlóaljjal és megfelelő számú ágyúval Magyarországra vonul. Ma elutazik von Malkowsky altábornagy, hogy felváltsa a beteg Puchner altábornagyot. Egész Erdély el van torlaszolva, Bem egy 100 000 főnyi hadsereget vezényel, ebből 10 000 fő a lengyel légióhoz[146] tartozik, s van egy bécsi főiskolásokból és proletárokból álló légió is[458]. Bukovinában most ismét attól félnek, hogy betörnek oda a magyarok, akik újabb utasok jelentése szerint különös rokonszenvet éreznek Bukovina iránt. Az is igaz, hogy a báró Sivkovich-ezred[459] 4. zászlóaljának elindulását ad interim* felfüggesztették, mert úgy látszik, mégis hajlamos némi ellenállásra."

Bem ugyanis igen erős újoncozást folytat az erdélyi oláhok és szászok között. Minden fegyverképes embert honvédzubbonyba bujtatnak, kiképeznek és felhasználnak az osztrákok ellen. Mint látjuk, Bem alaposan megtorolja az osztrákokon hadkiegészítési rendszerüket, amely a kötéllel fogott bécsieket a magyarok elleni, a magyarokat pedig az olaszok elleni harcra kényszerítette. Nagyszebenben nagy ünnepi lakoma volt az oláh–magyar barátság tiszteletére.

Magyar hír szerint az összes minisztereket táviratilag Olmützbe rendelték.[460]

A tegnapi esti kiadású „Lloyd" hiteles értesülésként közli, hogy a Komáromnál összpontosított hadtest parancsnokságát Wohlgemuth altábornagy vette át.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 16. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 17. (274.) sz.

Jelzés: *

* – ideiglenesen – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről – Paraszthábor Bukovinában

A magyarok Pest előtt hirtelen félbehagyták a harcot és elővédeiket ott hagyva, Vácra vonultak. Vác Pesttől északra, a Duna mellett van, éppen abban a szögletben, ahol a Duna elhagyja a keleti* irányt és dél felé fordul. *Vácot, a Komárom felé vezető út kulcsát, a magyarok elfoglalták.*[461] Jellachich a *Duna jobb partján*, Szentendrénél áll!

Bécsben e hírek 13-án dél óta ismeretesek és „lesújtó hatást" keltettek. Állítólag Welden már 14-én elindult a magyarországi hadsereghez.[462]

Még nem tudunk közelebbi részleteket a harcnak erről az új fordulatáról és a magyaroknak erről a stratégiailag rendkívül fontos sikeréről. Nem tudhatjuk tehát, hogy a magyar sereg valóban Komárom felé vonul-e, hogy felmentse, vagy csupán el akarja csalogatni a császáriakat Pest előtti megerősített állásukból, hogy nyílt terepen vívjon csatát velük, s magát Pestet ne tegye ki a bombáztatás veszélyének.

A többi hír a legnagyobb mértékben ellentmondó. Sem a magyar seregnek a Pest előtti legutóbbi harcokban elfoglalt állásáról, sem magának ennek a harcnak a részleteiről nem tudunk semmit. Windischgrätz senkit sem bocsátott át Pest határain. Csak annyit tudunk, hogy 8-án (húsvét vasárnapján) némi elővédharcokon kívül semmi sem történt. 9-én sem dördült el egyetlen ágyú sem. Úgy látszik, ez volt az a nap, amelyen a magyarok főereje elindult Vác felé. Ugyanebbe az irányba vonult két osztrák dandár is.

Állítólag Pesttől délre, Ráckevénél, a Vetter vezette magyarok[353] hidat próbáltak verni a Dunán, de megakadályozták őket benne.

Egyébként a legmeseszerűbb és legellentmondóbb hírek keringenek. A svarcgelbek[142] azt mondják félelmükben, hogy Bem 20 000 emberrel

---

* *Az eredetiben*: nyugati – *Szerk.*

megérkezett Erdélyből és a Duna mentén, Kalocsa irányában (a Bácska határán) mozog, hogy onnan átkeljen a jobb partra és az osztrákok hátában nyomuljon előre. Egyébként ezen a vidéken Perczel az egyik fontos pozíciót a másik után veszi el a szerbektől. Hadműveleteinek egyik fő támaszpontja most az eddig ostromlott Pétervárad.

Az osztrákoknak egy másik, félelemből fakadó híre szerint Görgey már a Lajta menti Bruckban van, néhány órányira Bécstől!

Egyébként a kormány végre megígérte a Szerb Vajdaságnak, hogy az önálló koronatartományok sorába lépteti.[463] Kétséges, hogy ez a kormány javára fogja hangolni a szerbeket, akik napról napra jobban sürgetik a magyarokkal való megegyezést. A szerbek már nem bíznak abban a kormányban, amely oly gyakran próbálta elárulni őket. A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" tudósítója ezt írja a Dráva mellékéről: „Nemsokára talán *menekülésem közben* írok Önöknek!"

Erdélyből egy szót sem kaptunk. Ugyanígy Galíciából, az oroszok állítólagos bevonulásáról sem. Bukovinában ellenben újra felbukkan a rég elfelejtett hucul nemzet, élén parasztkirályával, Kobilicával.[464] Itt, az összmonarchiának ebben a legtávolibb zugában kifejlődik az a parasztok és nemesek közti harc, amelyet az oktrojált megváltási törvény[200] végrehajtása mindenütt elő kell hogy idézzen Ausztriában. Kobilica *egyenest a magyarokhoz csatlakozik*. Olvassuk csak, mit ír erről április 4-én a Csernovicban megjelenő „Bucovina"[465]:

„A hírhedt *Kobilica* és veszélyes ügynöke, Birla Mironyuk, újra megjelent a hegyekben a (rutén) huculok között és veszedelmes illúziókat kelt a községekben; arra uszítja őket, hogy nyúljanak hozzá az uradalmi erdőkhöz és legelőkhöz, valamint arra, hogy tartsanak ki engedetlen magatartásuk mellett: ő hamarosan a segítségükre megy majd *egy magyar sereggel*. A Kobilica keltette izgatott hangulat különösen Berhomet környékén vált aggasztóvá, ezért a kerületi hivatal indíttatva érezte magát, hogy egy teljes századot küldjön ki erre a vidékre és egyéb erélyes rendszabályokat tegyen. A kerületi hivatal utasítása szerint a századot Berhometben és környékén szállásolták el. Wex kerületi biztos vezeti a hivatalos eljárást, amely mindenekelőtt a környék uradalmi erdői és legelői ellen elkövetett bitorlások megszüntetésére fog kiterjedni, a tettesek kivizsgálására és szigorú megbüntetésére, a községek megleckéztetésére és megfigyelésére, a legerélyesebb és legkíméletlenebb eljárásra minden rendzavaróval és uszítóval szemben, a falusi nép megfigyelésére és féken tartására s Kobilica meg ügynöke, Birla Mironyuk kézre kerítésére. — Ezekkel az erélyes rend-

szabályokkal talán sikerül végre a rutén hegyi községek végleges lecsillapítása."

Jó szerencsét az osztrák parasztháborúhoz!

Vom Kriegsschauplatze – Bauernkrieg in der Bukowina

A megírás ideje: 1849 április 17. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 18. (275.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Elkemann

Köln, április 18. Tegnap Berlinben a második kamara arról szavazott, hogy teljes egészében elvetendő-e az egyesülési jog megsemmisítésére irányuló, Manteuffel úr által beterjesztett törvény, vagy nem.[466] A törvény elvetéséről szóló javaslat elbukott, 137 szavazatot kapott 141 ellenében. A baloldal tehát csak 4 szavazattal maradt kisebbségben. E között a 4 szavazat között, amelyeknek mindegyike a balközéptől származott, ott volt *Elkemann, worringeni* lelkész úré, *Köln és Mülheim falusi körzeteinek* képviselőjéé is. Megkérdezzük választóit és elektorait: vajon azért választották-e meg a lelkész urat, aki akkor oly rendkívül szabadelvűen beszélt, hogy segítsen eloktrojálni tőlük azt a kevés polgári jogot is, amely még megmaradt?

Elkemann

A megírás ideje: 1849 április 18.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 19. (276.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Miután Windischgrätzet egészen a Dunához szorították vissza, meglehetősen világosan áll előttünk a magyarok hadműveleti terve. Miközben Dembiński (az augsburgi „Allgemeine Zeitung" szavaival) „teljesen lekötötte" a Schlick vezette osztrák derékhadat, Vácnál Görgey jelentékenyen megnövelt erővel fordult a császáriak balszárnya ellen, amelyet maga Windischgrätz vezényelt, visszaverte ezt és elfoglalta Vácot. Hogy mi lett Jellachichcsal és az osztrákok jobbszárnyával, arról szinte minden jelentés mélységesen hallgat. Az egyik jelentés szerint, amint már tegnap közöltük, Szentendrénél áll, Buda és Vác között a Duna jobb partján. Ezt ma közvetlenül Pestről is megerősítik.[467] Csak azért vonulhatott oda, hogy feláldozva a jobbszárnyon előbb elfoglalt hadállását, fedezze a fenyegetett balszárnyat. Azonkívül, hogy a magyaroknak nagy erőik vannak Vácnál, talán azzal is magyarázható ez a különben teljesen érthetetlen hadmozdulat, hogy a „nemes" bán horvátjait már egyáltalán nem lehet tűzbe vetni, s napról napra jobban respektálják a magyar huszárokat. Pesten és környékén azonban jócskán fosztogattak és erőszakoskodtak, úgyhogy a horvát Don Quijote* kénytelen volt statáriálisan agyonlövetni néhányat a leginkább zsákmányéhesek közül. Még mindig beszélnek horvátok dezertálásáról is. Ezért nyilván már csak tartalékként használhatták a Pestnél összevont hadtesteknek ezt a legszeretetreméltóbbikát. Megerősíti ezt a „Deutsche Allgemeine Zeitung" egy tudósítása is, amely szerint 5000–6000 horvátot tartalékként küldtek Pestre.

Eközben azonban a magyaroknak az osztrák jobbszárnnyal szemben álló balszárnya sem volt tétlen. Kétségtelen, hogy Pest alatt legalább egy helyen átkeltek már a Dunán, mégpedig anélkül, hogy bármilyen jelentékenyebb ellenállásba ütköztek volna, mert e környékről az összes császári csapatok elvonultak Pestre. Az itt parancsnokló Vetter (aki azelőtt a 37. császári

* Jellachich. – *Szerk.*

gyalogezred őrnagya volt) Dunapentele és Dunaföldvár irányában tevékenykedik és egybehangzó hírek szerint már úton van Székesfehérvár felé. Úgy látszik, a Bácskában is a Duna és a Dráva felé tör előre a Batthyány* és Perczel vezette főerő, hogy elvágja Nugentnak és a szerbeknek az osztrák főserreggel való közvetlen összeköttetését vagy arra kényszerítse Nugentot, hogy vonuljon sietve vissza Eszékre, illetve Zágrábba.

Windischgrätz tehát mindenfelől fenyegetve van, és balról is, jobbról is be van kerítve. Ma este már itt is lehet az a megerősített hír, hogy Görgey Esztergomnál, Vetter Székesfehérvárnál áll. Hogy mi lesz aztán a császáriakkal, ha így mindkét visszavonulási vonaluk el van vágva, azt csak az isten tudja.

A császáriaknak egybehangzó a véleményük arról, hogy miként küzdenek a magyarok most, amikor már volt idejük begyakorolni magukat. Az „Ostdeutsche Post" ezt írja:

„Ellenfeleink fanatizmusa, a rendelkezésükre álló látszatpénz[293] egész tömegeket vonz hozzájuk, mi pedig csak sorokat állíthatunk szembe velük. Mint vad hegyi folyó, törik át az elébük állított erős falakat." Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" pedig ezt írja: „A huszárok olyan vitézül harcolnak, hogy a császári hadsereg jelentékeny erősítések nélkül képtelen bármilyen előretörésre. Ezek a magyarok nem piemontiak (!); itt még Radetzky egész seregének is nehéz dolga volna."

A pesti fekete-sárgák[142] viszont teljesen el vannak csüggedve. Csapatostul menekülnek Pestről, részben Budára, részben Esztergom felé, vagy éppen Győrig.

Benedek megérkezett Bécsbe. Állítólag ő fogja vezetni Hammerstein hadtestének elővédjét, amely az osztrák statáriális kérkedés[143] szerint már Kassánál áll! Haynau hadteste *nem* megy Magyarországra. Mi rögtön megmondtuk, hogy Itáliában nem nélkülözhetik őt.**

Most állítólag a martalóc múltú Welden úr fogja kisegíteni szorultságukból a császáriakat, az az ember, aki rohammal akarta bevenni Komáromot, mint valami itáliai falut. Már el is utazott a hadszíntérre.

A Bánátban és a Bácskában szintén napról napra rosszabbul áll a császáriak szénája. A „Südslavische Zeitung" azon jajong, hogy elesett Szenttamás, amelyet a szerbek, mint tavalyi hőstetteik színhelyét[153], Srbobrannak (szerb védvárnak) neveztek el. A császáriak teljesen elhagyták Bácskát, Nugent a Duna mögött van védelmi állásban, és örül, ha a Szerémséget meg

* Batthyány Kázmér. – *Szerk.*

** *V. ö. 329. old.* – *Szerk.*

tudja tartani. A szerbek hangulata egyre „ijesztőbb"; azelőtt a magyarokat gyűlölték, de ennek helyébe most a *németgyűlölet* lépett. A háború hátrányos fordulatát egyenesen annak tulajdonítják, hogy az osztrák tisztek szándékosan, tervszerűen feláldozzák a szerbeket. Ismét Knićanint várják szerbiai segédcsapatokkal, mások szerint az ismert Vuchich lesz ezek parancsnoka. Egyébként az osztrák kormány végre visszahívta és nyugdíjazta Rukavina tábornokot[468], s ezzel utat nyitott a szerbeknek teendő engedmények felé.

Erdélyből egyetlen szó sincs. A „Kölnische Zeitung" tegnap ismét bevonultatta az oroszokat és Puchnert. Ez a hír a „Bukurester Zeitung"-ból[469] származik, innen került a „Wiener"-be és végül a „Kölnische"-be. De csak azokat a hadállásokat jelölte meg, amelyeket Puchner és az oroszok Nagyszebennek Bem által való bevétele után, a Vöröstoronyi-szoroson át való menekülésük előtt foglaltak el. A „Kölnische Zeitung" ugyanolyan jól tudhatja ezt, mint mi; azon való örömében azonban, hogy végre ismét előretörni látszanak valahol a császáriak, csapdába esett, és szó szerint átvette a „Wiener Zeitung"-nak ezt az ősrégi hírét, amely az olvasók *szándékos* megtévesztésére volt szánva. Így készül a történelem.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 18.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 19. (276.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A szlovákok – Dembiński állítólagos hadijelentése

Minthogy a berlini vonat nem érkezett meg, a hadszíntérről nincs semmi újabb hírünk. Az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-ban, amely most minden bécsi és magyarországi hírt egy napos késéssel közöl, természetesen szintén nincs semmi újdonság. „Megbízható" bécsi tudósítójának a legutóbbi hadi eseményekről szóló jelentése csupa badarság és kiáltó ellentétben van a földrajzzal. Így szerinte a felkelők „Szentendrénél" hidat akartak verni, holott Szentendre és a magyarok közt a Dunának két ága és egy 4 mérföld hosszú, $^1/_2$ mérföld széles sziget van stb.

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" tegnap „A Szlovákföldről" címmel hosszú cikket közölt; ez a végén keserűen panaszolja: az osztrák kormány semmit sem tesz azért, hogy támogassa a szlovákok között a Magyarország ellen irányuló pánszlávisztikus elszakadási törekvéseket. Minden során meglátszik az azon való bánkódás, hogy a szlovákok egyáltalán nem vehetők rá pánszlávisztikus magyargyűlöletre, hogy a szlovák parasztok elsősorban a mögé a párt mögé állnak, amely a feudális terhektől való végleges megszabadulásukat biztosítja, hogy a magyar nemesség természetesen magyar érzelmű, és a városok német polgársága szintén a magyarokkal érez. Az olmützi udvarnak a „szlovák bizalmi férfiakkal" kapcsolatos ismert dicsekvését is megcáfolják:

„A köznép természetesen csak keveset vagy semmit sem tud a »szlovák bizalmi férfiak« megválasztásáról; a művelt szlovákok a vállukat vonogatják erre a balfogásra, amelynél rosszabbat nem is lehetett volna elkövetni. Az egyetlen mindenütt népszerű és tisztelt név Kolláré, a költőé; a többiek ügyvédek, akiket egy lélek sem ismer a Szlovákföldön, akik soha tollat nem ragadtak a szlovákok érdekében, soha olyan lépést nem tettek, soha olyan szót nem szóltak, amely jogosulttá tenné őket a nemzet »bizalmi férfiainak« megtisztelő címére, bár személyes jellemvonásaik tiszteletreméltó voltához különben nem fér kétség. A Szlovákföldön ők – Kollárt kivéve – »bizal-

matlansági férfiak«. Szerencsétlen ötlet, hogy egy magyar ügyvédet tettek a szlovákok szószólójává.[470] Talán ez volt az oka annak, is hogy a »Slowenski pozornik« (»Szlovák Figyelő«)[471], mikor első számában a bizalmi férfiakról szól, még azzal sem fárad, hogy megnevezze őket, megint csak Kollárt kivéve, akinek megadja az őt megillető tiszteletet."

Tegnap este óta itt Kölnben közkézen forog egy írás, állítólag „Dembiński tábornok 27. csatajelentése Kossuthnak", keltezése: Gödöllő, április 7. Ezt a jelentést Frankfurtban nyomták, ahonnan már nem egy hamis hír érkezett Ausztrián át. Egyébként, ha a jelentés nem hiteles is[472], a meglevő anyagok alapján készült jó utánzat. Az adatok és a seregek hadállásai mindenütt eléggé egybehangzanak az osztrák hadijelentésekkel; csak az április 2-i ütközetről tartalmaz a jelentés újat. A lényege a következő:

Dembiński, aki itt mint a derékhad parancsnoka és général en chef* szerepel (a jobbszárnyat Vetter, a balt Görgey vezeti), előbb Egernél teljesen szétvert egy ellenséges hadtestet, azután Gyöngyösnél megfutamította az utóvédet. Ebben a második ütközetben a magyarok állítólag 16 löveget zsákmányoltak és 1200 foglyot ejtettek, ami egy kis túlzás.

5-én Hatvannál az osztrákokat Gödöllőig vetették vissza, s 6-án itt fontos csata zajlott le. A magyarok itt teljes győzelmet arattak, 26 löveget, 7 zászlót, 38 lőszerkocsit zsákmányoltak, 3200 foglyot ejtettek és Pest falaiig kergették vissza az osztrákokat. A császáriaknak állítólag 6000 halottjuk és sebesültjük volt, a magyaroknak 2000.

Mint látjuk, a jelentés semmi újat nem tartalmaz a számadatokon kívül, ezek pedig, még ha valódi is a jelentés, valószínűleg túloznak. A győzelem utáni első pillanatban mindig eltúlozzák az ellenség veszteségeit.

Alapjában véve tehát egyre megy, hogy valódi-e a jelentés, vagy csupán utánzat, hiszen az *eredményeket* tekintve csak ismert dolgokat közöl.

Ami azonban nagyon kétségessé teszi valódiságát, az a keltezése. A 7-én Gödöllőn kelt jelentés nem érhetett 10-ére kinyomtatva vissza Debrecenből. Ha a hadseregnél nyomták és Pesten vagy Budán terjesztették volna, akkor más úton már hallottunk volna róla. Emellett a röpirat csak ezzel a néhány szóval jelöli meg forrását: „Magyarból fordítva." Sem azt nem mondja meg, hol nyomták az eredetit, sem azt, hogy honnan jött. Ha tehát tartalma nem zárja is ki valódiságát, formája mindenesetre nagyon gyanús. De mint

* – főparancsnok – *Szerk.*

mondottuk, mindegy az, hogy hiteles-e a röplap, vagy csinálmány, mert egyáltalán semmi újat nem közöl.

Die Slovaken – Angebliches Bulletin Dembiński's

A megírás ideje: 1849 április 19. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 20. (277.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A csak ma (csütörtökön) este megérkezett keletnémetországi levelek és lapok szerint a magyarok az urak a Duna bal partján egészen a Garamig, amely északról jöve öt mérfölddel Komárom alatt ömlik a Dunába. 12-én Pestet még mindig körülzárva tartotta egy magyar hadtest, amelyet a háztetőkről szabad szemmel is egészen jól lehetett látni és amely állítólag elfoglalta a pesti indóházat. Magát a várost nem támadta, hogy ne tegye ki bombázásnak, s azért sem, mert itt, a budai ágyúk tüzében, nem lehetne átkelni a Dunán.

A váci csatáról a legellentmondóbb hírek keringenek, de abban mind megegyezik, hogy az osztrákok balszárnya teljes vereséget szenvedett ott. Götz, mint az egyik forrás állítja, nem esett el, hanem súlyos sebesüléssel a magyarok kezére került.[473] A Vácnál egyesült osztrák hadtestek a vereség után részben a Dunán át vonultak vissza, részben pedig két dandárnyi erővel a Garam mögé húzódtak.[474] Itt állítólag már jó ideje (!) öt dandárnyi Ausztriából stb. érkezett erősítés állomásozik, amelyet a „Wanderer"[475] 25 000 főre becsül!! Ez az öt dandár nyilván a néhai komáromi ostromló hadtestből kivált néhány ezredre csökkentendő, hiszen ha a Garamnál, Váctól négy mérföldnyire, öt dandár állott volna, akkor ezek bizonyára nem maradtak volna ott tétlenül, amikor Vácnál megdördültek a magyar ágyúk!

Egyáltalán ez a „Wanderer" csupán statáriális nyugtató-lapocska.[143] Neki azt kell jelentenie, hogy Vácot harc nélkül foglalták el a magyarok, csak egy szabadcsapat volt ott, holott az összes többi lap heves harcról ír, s bizonyos hogy ott volt Götz, Jabłonowski és Csorich, nem is számítva azokat a csapatokat, amelyeket Windischgrätz vitt magával, mikor személyesen odament. Úgy véli továbbá a „Wanderer", hogy Pest koránt sincs fenyegetett helyzetben (!!), mert különben a császáriak elvitték volna onnan sebesültjeiket és egy második hajóhidat is vertek volna. Nos, a sebesültekkel sosem törődtek sokat a császári tábornokok, amivel pedig törődnek, a málha, a lőszer és mindenekelőtt a pénz, az már rég át van szállítva Budára. Sőt

ellopták *a magyar nemzeti bank* 1 700 000 pengő forintot érő arany- és ezüstkészletét* is, amely a magyar egy- és kétforintos bankjegyek fedezetéül szolgált[293], s átadták ezt a budai kamarai főfizető hivatalnak[410]. Ami a második hidat illeti, világos, hogy Pesttől Vácig és Esztergomig terjedő hosszú arcvonalukon sokkal nagyobb szükségük van az osztrákoknak hidászalakulataikra, mint Pesten, amely most már nem centrumuk, hanem jobbszárnyuk**.

Ennek a „Wanderer"-nek most egyszeriben a császári sereg létszámát is 100 000 főre kell tennie, mégpedig: 50 000 fő Pestnél, meg az említett, nem létező 25 000 fő a Garamnál, a Vogl parancsnoksága alatt álló 10 000 főnyi segélycsapat Galíciából, továbbá Nugent csapatai, ez összesen 100 000 fő – ennek már igazán megnyugtatóan kell hatnia. Készséggel elhisszük, hogy Windischgrätznek a legutóbbi csaták előtt 50 000 embere volt és most még 40 000 van. De a Garamnál levő 25 000 legfeljebb 10 000-re csökkentendő, s szét vannak szórva a Duna két oldalán, Győrtől és Esztergomtól Érsekújvárig, ezek a Komáromot ostromló hadtest maradványai, újonnan érkezett csapatokkal megerősítve; Vogl még Galíciában van, Nugentot pedig erősen szorongatják a Szerémségben. A háború kezdetén persze 200 000 főnyinél nagyobb volt a császári haderő, de a magyarok alapos pusztítást végeztek és mindenfelé szétkergették a császáriakat. Puchner Oláhországban van, Knićanin visszament Szerbiába,[476] a bánáti szabadcsapatok hazamentek, a horvátok tömegével szétszéledtek, s az egész hadseregből legfeljebb talán 120 000 harcképes katona van még szétszórtan a nagy magyarországi területen, s közülük mintegy 50 000–55 000 a magyar főssereggel szemben.

Azok a hírek, amelyek szerint egy magyar hadtest Pesttől délre, a Bácska térségében átkelt a Dunán és Székesfehérvár felé vonul***, továbbra is tartják magukat, de e hadtest helyzetéről még semmi pontosat nem tudunk.

Komárom úgyszólván már fel van mentve. A magyarok előretörése alaposan megbontotta az ostromgyűrűt; miután Windischgrätz csapatainak nagy része már előbb Pest felé vonult, a hátramaradtaknak nyilván Esztergom felé kell vonulniok, hogy frontot alkossanak az ezen oldalról előnyomuló magyarok ellen. Már régebben is hallatszott olyan hír, hogy a védősereg kitörést intézett a gyenge ostromlók ellen, szétszórta őket és megszerezte az összes ostromlóvegeket. Egyébként, mint most az „Ostdeutsche

* *Értsd*: a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank – *Szerk.*

** *Az eredetiben tévesen*: balszárnyuk – *Szerk.*

*** *V. ö. 341–342. old.* – *Szerk.*

Post" írja, Komárom *két évre* el van látva élelemmel, a védősereg egységes, és eltökélte, hogy a végsőkig fog védekezni.

Felső-Magyarországnak azon a kis részén, amelyet a császáriak még megszállva tartanak, most szintén közeleg uralmuk vége. Az „Österreichischer Korrespondent" szerint egy magyar hadoszlop – állítólag 800 gyalogos, 200 lovas és 5 ágyú –, Beniczky, lengyel tiszt vezetésével[477] f. hó 4-én bevonult Lőcsére, 5-én Iglóra, 6-án Rozsnyóra. Az e hadmozdulat által fenyegetett Eperjes védelmére a Welden-ezrednek[478] a szomszédban állomásozó egyik zászlóalját rendelték oda, de a magyarok ennek ellenére elfoglalták Eperjest, s a Kárpátokba, a galíciai határra szorították vissza a cs. kir. csapatokat meg a híres szlovák népfelkelőket.[130]

A híresztelések szerint hol Debrecennél, hol pedig már a Duna menti Kalocsánál álló *Bem* neve most *a Bánátban* hangzik fel riasztó kísértetként. F. hó 2-án azt írják Ó-Orsováról, hogy Bem 10 000 emberrel expedíciót készít elő a Bánát ellen. Egyébként itt Rukavinát nem nyugdíjazták*, hanem csak a polgári közigazgatás vezetésétől mentették fel, s ezt a pátriárkára** bízták. Rukavina a bánáti katonai határőrvidék parancsnoka maradt, Mayerhofer tábornok pedig neki alárendelve a szerémségi határőrvidék parancsnoka lesz.[479]

A magyarok egyébként nem érték be a Bácskával. Átkeltek a Tiszán és elfoglalták a nagykikindai és a törökbecsei körzetet.[480]

Ebben a végszükségükben nem volt más segítségük a császáriaknak, mint a radikális gyógymód. Végre megjött a hivatalos hír Windischgrätz elmozdításáról és Weldennek magyarországi főparancsnokká való kinevezéséről.[462] Ugyanakkor Weldennel együtt (akinek helyébe *Böhm* lép Bécsben) Wohlgemuth is elutazott Magyarországra, s ott egy hat dandárból álló hadtest parancsnoka lesz. Benedek Galíciába ment, hogy átvegye Vogl hadtestében annak a 10 zászlóaljnak a parancsnokságát, amelynek Eperjesre kell bevonulnia. Wrbnát állítólag nyugdíjazták.

Ezzel azonban még nincs vége a hadseregbeli forradalomnak.

Azt is belátták, hogy *az oroszok nélkül nem boldogulnak a magyarokkal. Ezért közvetlenül folyamodtak orosz segítségért.* **30 000 oroszt várnak Krakkón át Magyarországra.**

A Bánátban is *orosz segítséggel* tartják életben a veszélybe került jelszót: „svoboda a slavjanstvo" („szabadság és szlávság"). Már volt is szó orosz

* *V. ö. 343. old. – Szerk.*

** Rajachich. – *Szerk.*

csapatok közeledéséről, s hogy meggyorsítsák a dolgot, egy 5-én, Zimonyban tartott gyűlésről küldötteket menesztettek Bukarestbe Duhamelhez.

Reméljük, hogy az oroszok mindenhova későn érkeznek, s addigra már annyira eldől a háború, hogy legfeljebb csak tanúi lehetnek annak, miként vetnek szégyenletes véget a vitéz magyarok és a bécsiek – akik hamarosan szintén újra színre léphetnek – „az ősi Ausztriának, a dicsfény és a győzelmek fiának"[426].

A legújabb bécsi és breslaui lapokat ma megint nem kaptuk meg.

A megírás ideje: 1849 április 19.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 20. (277.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Nem érkezett posta

Értesülésünk szerint az esedékes bécsi és breslaui lapok egyáltalán nem érkeztek meg a tegnap esti utolsó berlini vonattal. Ha tehát a „Kölnische Zeitung" azt állítja, hogy ők mégis megkapták ezeket a bécsi lapokat, akkor ez nem egyéb, mint „magyar hencegés".

Ausbleiben der Posten

A megírás ideje: 1849 április 20.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 21. (278.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Az új horvát-szlavón-dalmát prédaállam

Zágráb. Miközben a tulajdonképpeni Magyarországon a magyarok győzelmes fegyverei alapjában rendítik meg a cs. kir. összmonarchiát, a délszláv tartományokban egyre újabb nehézségeket támaszt az osztrák kormánynak a nemzeti elkülönülési mozgalom. A horvátok most kieszelték egy olyan horvát–szlavón–dalmát Háromegy Királyság[227] gondolatát, amely a déleurópai pánszlávisztikus törekvések súlypontjául kell hogy szolgáljon. A horvát–szlavón tartományi gyűlés bizottsága[203] rögtön „munkálat alá vette" (hogy az ausztriai horvát-német nyelven szóljunk) a pandurok, hajdukok[481] és szerezsánok[301] e szentháromságát, a vörösköpenyesek e királyságát, s most itt van kinyomtatva a bizottság által készített erre vonatkozó törvényjavaslat[482]. Érdekes okmány ez. Nyoma sincs benne a magyargyűlöletnek vagy a *magyar* túlkapásokkal szembeni óvóintézkedéseknek, ellenben magán viseli a *németgyűlölet*, a *német* túlkapások elleni védekezés, a *németellenes* pánszláv szövetség bélyegét. Ezt kapták konstitucionálispatrióta üvöltőink[49], a szent római birodalom[483] hívei azért, hogy a horvátokért rajonganak. Azt már régebben megállapítottuk, hogy a Szerb Vajdaságban ugyanilyen gyűlölet és ugyanilyen bizalmatlanság uralkodik a németekkel szemben*.

A vörösköpenyes nyakazó-szentháromság rögtön hódításokkal kezdi létét. Eltekintve attól, hogy egész Horvátországot és Szlavóniát elszakítja Magyarországtól, követeli a Muraközt, vagyis Zala megyének a Dráva és a Mura közti szögletét, meg az isztriai–trieszti kerülethez tartozó Quarneroszigeteket, vagyis Magyarország egy darabkáján kívül *Németország* egy darabkáját is.

Követeli továbbá azt a jogot, 1. hogy Horvát-Szlavóniának Dalmáciával való belső kapcsolatai az illetékes tartományi gyűlések által rendeztessenek; 2. hogy a Háromegy Királyságnak a Szerb Vajdasággal való kapcsolatai

* *V. ö. 343. old. – Szerk.*

közös megegyezéssel rendeztessenek; 3. hogy a Háromegy Királyság „kölcsönös megegyezés alapján lépjen *szorosabb politikai szövetségre* az Osztrák Császárság szomszédos *szláv* tartományaival is", vagyis alkosson a cs. kir. összmonarchián belül valami *pánszláv Sonderbundot*[80] *a németek és magyarok ellen*. És a sonderbundosdinak ez a joga a pandúr–szerezsán szemléletmód szerint az első az emberi jogok között; „az egyesülésnek ez a *természetes* (!) joga *semmiféle ürüggyel* meg nem tagadható vagy meg nem vonható sem a Háromegy Királyságtól, sem azon ausztriai szláv tartományoktól, amelyek azonos vagy rokon nemzetiségük alkalmából (horvát németség!) egyesülni kívánnak". Vagyis első, „természetes" emberi jogunk, hogy felélesszük a prágai szláv kongresszust[189] mint *törvényhozó testületet*! Milyen naiv követelés ez egy Schwarzenberg–Stadion-kormánnyal szemben!

Ezeket a hódításokat és pánszlávisztikus szövetségeket ünnepélyes nyilatkozat követi:

„A Háromegy Királyság sohasem volt *német* ország (Dieu merci!*) és nem is akar ezzé, vagy akár csak *a német birodalom részévé avagy tagjává* is válni; s ezért határozott beleegyezése nélkül a Háromegy Királyság a jövőben sem vonható be *semmiféle olyan szövetségbe*, amelyet Ausztria jelenleg vagy a jövőben *Németországgal* kötne."

A *németekkel* szembeni ilyen ünnepélyes nyilatkozatokat sürgősen szükségesnek tekintik, noha tudomásunk szerint soha senki nem tartotta Horvátországot vagy a többi nyakazó-vidéket „német tartománynak", és noha Németország egyelőre a legcsekélyebb mértékben sem vágyik arra, hogy bekebelezze a német birodalomba az otocsáci[484] vagy szerezsán urakat.

És az egész irományban egy szó sincs a *magyarokról*, nincs egyetlen olyan paragrafus sem, amely a sokat sérelmezett magyar elnyomással szemben védené a vágyott háromegy prédaállamot.

Látható azonban, mire irányul ez az egész dolog; az egységes, centralizált Ausztria, amelyre a kormány törekszik, és amelyben persze tartósan a németek mint a legcivilizáltabb nemzet lennének erkölcsi fölényben, ezerszer akkora félelmet kelt ebben a pánszlávisztikus szentháromságban, mint a legyőzöttnek vélt magyarság. Látható továbbá, hogy ezekben a prédanemzetecskékben a németek elleni gyűlölet messze felülmúlja a magyarok elleni gyűlöletet. És mégis ezek a prédanemzetecskék a szövetségesei a „Kölnische Zeitung"-nak, a német patriótának!

Ezek után az általános elvek után most azoknak a kikötéseknek a hosszú sora következik, amelyekkel a délszláv prédaállamok az osztrák centrali-

* – hála istennek! – *Szerk.*

zálással szemben, vagyis a német elnyomással szemben biztosítani akarják magukat.

Ilyen az, hogy mindazok az ügyek, amelyeket ez a törvény nem testál határozottan a központi kormányzatra, a tartományi kormányzat hatáskörébe tartozzanak. A központi kormányzat illetékességét pedig csupán a következő területeken ismerik el: 1. a külügyekben, kivéve a Németországhoz való, előbb említett viszonyt, amely csak a tartományi gyűlés $^2/_3$-os többségi határozatával változtatható meg; 2. a pénzügyi igazgatásban, amennyire ez elkerülhetetlenül szükséges; 3. a hadügyekben, de csak az állandó hadsereget illetően; 4. a kereskedelmi ügyekben; 5. a szárazföldi és vízi utak ügyeiben.

Továbbá a birodalmi gyűlésben való képviseleten kívül követelik még a háromegy prédaállamok „a Háromegy Királyság fiainak figyelembevételét a különböző központi hivatalok betöltésénél, tekintettel népességi arányaikra és a szükséges tulajdonságokra" (megint az a szép horvát németség!), a hivatalos nyelven való érintkezést a központi kormányzattal, e prédaállamoknak külön minisztert a központi kormányzatban való képviseletükre és minden egyes minisztériumban külön igazgatási osztályt a prédaállamok ügyei számára.

Egyébként a prédaállamokat „a Háromegy Királyság államtanácsa"[226] fogja kormányozni, a fegyveres erő pedig, a hadsereg, ugyanúgy, mint a banderiális alakulatok,[485] a népfelkelés és a nemzetőrség, a bán parancsnoksága alatt áll. De a központi hatalom parancsai alapján csak a hadsereget irányíthatja a bán, a többi fegyveres erő vezetéséért „a nemzetnek" felelős.

A belügyekben a következő változtatásokat követelik: 1. a háromegy prédaállam által kiállítandó csapatok létszáma népessége lélekszámához viszonyítva egyetlen más osztrák tartományénál ne legyen nagyobb, és 2. polgári ügyekben a határőrvidék[152] a rendes polgári közigazgatás és igazságszolgáltatás alá tartozzék; csak a valóban fegyverben álló határőrök tartozzanak a katonai igazgatás és igazságszolgáltatás alá[420]. Ezzel azonban magától meg is szűnik az egész cs. kir. határőrvidék. Erre még visszatérünk.

Ez annak az új háromegy otocsáci–pandúr–horvát prédaállamnak a tervezete, amelyet oda akarnak tenni nekünk Németország délkeleti határára, ha a forradalom és a magyarok lehetővé teszik ezt.

Der neue kroatisch–slavonisch – dalmatische Raubstaat

A megírás ideje: 1849 április 20.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 21. (278.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A tegnapelőtt este kimaradt „Wiener Zeitung" és ennek nyomán az összes többi bécsi esti lap ezt jelenti:

„Teljesen meghiúsult a magyar felkelőknek az a terve, hogy felmentik Komáromot. Azt az általuk kivívott sikert, hogy időlegesen elfoglalták Vácot, szintén elragadták tőlük, mert Csorich altábornagy hadosztálya kiűzte ebből az állásukból a felkelőket. Azok az impozáns erősítések, amelyeket a cs. kir. sereg mindenfelől kap, már a legközelebbi jövőre előre láttatják az offenzívának a cs. kir. csapatok részéről való igen eredményes újrakezdését."

Ez a cs. kir. statáriális hír[143] azonban, amint ez már most szinte biztosan állítható, *szemenszedett hazugság*. Ha valami igaz volna belőle, akkor legkésőbb 24 órán belül hadijelentést adtak volna ki, ez pedig nem történt meg. Ráadásul az összes többi hír is ellentmond ennek a keltezés nélküli és semmiféle részletet nem közlő állításnak.

Nem akarjuk megismételni a Bécsben és Breslauban keringő sok hírt arról, hogy Komárom fel van mentve, Görgey Bécs felé vonul, Dembiński és Vetter átkarolta a császári sereget, és ennek Bécs felé vezető visszaútja el van vágva, hogy a Duna két oldalán minden megyében megindult a népfelkelés stb. Amíg még nem szakadt meg a postaforgalom Pest és Bécs közt, addig nem sokat kell adnunk ezekre a híreszteléseke.

18-áig szó sem esett Bécsben a pesti posta elmaradásáról. 14-én délről még voltak hírek Pestről. Ezek egy szót sem szóltak Vác visszafoglalásáról.

Emlékszünk rá, hogy napokkal ezelőtt már az „Ostdeutsche Post" is írt Vác visszafoglalásáról. Könnyen lehet, hogy Vácot kétszer kellett bevenni, s hogy a császáriak egyszer ideiglenesen visszahódították, mielőtt végleg kiverték őket onnan. Teljesen egybevág a hadijelentések eddigi gyakorlatával az, hogy végszükségben a hivatalos nyugtató lap képmutató fenntartással közli is ezt az ideiglenes visszafoglalást.

Pesten 14-én semmit sem tudtak Vác állítólagos bevételéről. Ellenkezőleg,

a „Lloyd" ezzel a dátummal így ír: „Egyelőre a magyarok meglehetősen elbizakodottan viselkednek Vácott; az átmenő leveleket és más küldeményeket akadályozás nélkül elküldik ide, de előbb felnyitják, megvizsgálják és a Honvédelmi Bizottmány[165] hivatalos pecsétjével látják el. Ilyen borítékban érkezett ide tegnap egy jelentés azzal a hírrel, hogy a magyar táborban teljes tiszteletadással eltemették Götz tábornokot.[473] Állítólag tizenkét zászlóalj vonult fel a gyászszertartásra."

Minden egyéb ugyanaznap kelt pesti hír is csak újabb bizonyítékát adja az ottani osztrákok félelmének. A „Spiegel"-nek[486] ezt írták:

„Mikor Önöknek írok, éppen azon vagyok, hogy családomat biztonságba helyezzem. Azt beszélik, hogy múlt éjszaka minden németet meg akartak gyilkolni (!); az ilyen és hasonló hírek viharos gyorsasággal terjednek; a magyarság fanatizmusa minden pillanatban kitöréssel fenyeget."

A tábor meglátogatása tilos, a harangtornyok meg vannak szállva; a pesti magyaroknak állítólag az a szándékuk, hogy az első kívülről jövő támadásra félreverik a harangokat. Pest előtt 11-e óta nem sok történt. 14-én délben néhány helyen csatározás folyt, mert a közelben magyar előőrsök mutatkoztak. Mintha ágyúdörgés is hallatszott volna.

Úgy látszik, a cs. kir. pénzügyek szintén rosszul állnak. Windischgrätz 10-én közhírré tette, hogy *a császáriak* most *magyar papírpénzt* fognak kibocsátani, Magyarország nemzeti jövedelmeire alapozott utalványokat, *kényszerárfolyamon*, mégpedig 5, 10, 100 és 1000 forintos címletekben. A cs. kir. hadsereg ilyen papírrongyokkal fizet majd a számára teljesített szállításokért, s így még mielőtt visszavonulna, néhány millióval meglopja Magyarországot. Még nem volt a világon olyan mocskos rablórendszer, amilyent a „Kölnische Zeitung" e tisztes barátai hoztak létre a civilizáció minden fokozatából, kezdve a horvát-tatár nomádok fosztogatásain és végezve a legmodernebb papírpénz-szélhámosságon és váltószédelgésen.

S miközben maguk az osztrák bankjegyek tőzsdei ingadozásoknak vannak kitéve, ezeket az utalványokat teljesen névértékben kellene elfogadni a magánforgalomban!

Mindezek a hírek sokkal inkább igazolják azt a várakozást, hogy az osztrákok hamarosan visszavonulnak Pestről, mint azt az állítást, hogy bevették Vácot.

Vác bevétele azonban stratégiai okokból is szinte lehetetlen. A császáriakat az összes jelentések szerint mindenütt a Duna és a Garam mögé vetették, s Pest az egyetlen pont, amely a bal parton még a kezükön volt. Pestet nem hagyhatták védtelenül. Ezért a támadás csak a jobb partról történhetett, a császáriaknak a túlerőben levő magyar tüzérség tüzében

kellett volna átkelniök a Dunán és elűzniök Vácról egy túlerőben levő sereget. Mindez teljesen lehetetlen volt, s ha lehetséges lett is volna, nagy csata nélkül nem történhetett volna meg. Ilyesmiről azonban senki nem tud semmit, még a „Wiener Zeitung" sem. Szerinte a Csorich-hadosztály vitte véghez mindezt. *Egyetlen* hadosztály!

Windischgrätz szerencsésen megérkezett Olmützbe.[460] Welden még nincs a seregnél, de egy felfuvalkodott parancs előtte jár katonáinál, ezeknél „a fél világ (!) által megcsodált hősöknél (!!)", olyan parancs, amelyet akár a „Kölnische Zeitung" is írhatott volna tiszai manővereinek legszebb napjaiban. Ellenségeit „elvetemült gonosztevőknek" nyilvánítja, akik „megvásárolható lengyelek eszközével" tették Magyarországot, pusztulással fenyegeti őket, s aztán hozzáfűzi: „De még ez egyszer békejobbot nyújtunk félrevezetett testvéreink felé!" Welden úr *tehát alkudozni akar*. A magyarok nem kérnek majd ebből.

Az osztrákok által már megkapott erősítésekről keveset hallani. A Nyitra* menti Érsekújvárnál állítólag nyolc zászlóalj (?) áll; ennyire olvadt tehát már le a Garamnál levő 5 dandár.**

Bécsből állítólag 6 zászlóalj indult útnak, és a Mészáros-út[338] tele van erősítést szállító szekerekkel.

Bécs mellett, a Morvamezőn *állítólag* tartaléktábor létesül 25 000 emberrel, Pettaunál (Stájerországban) egy másik, 15 000-rel, s Tabornál és a csehországi Budweisnél egy harmadik, 20 000–30 000-rel – és május 10-re mindez teljesen elkészül! De honnan vennék ezeket a csapatokat?! Haynau hadteste *nem* megy, mert Radetzky nem nélkülözheti. Ehelyett elküldte egész könnyűlovasságát. Végül Voglt állítólag Eperjesre várják.

A bánáti és az erdélyi híreket, minthogy nem sürgősek, félretesszük a második kiadás számára.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 21. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 22. (279.) sz.

Jelzés: *

* *Az eredetiben*: Vág – *Szerk.*

** *V. ö. 347. old.* – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A bécsi posta nem érkezett meg. Ezért a felső-dunai hadszíntérről csak közvetett úton tudunk meg egy-két részletet. Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" „igen jól értesült", △ jelű bécsi tudósítója szintén azt állítja, hogy a császáriak újra megszállták Vácot és csak egy zászlóaljnyi magyart találtak ott, mert – zömük Görgey vezetésével *már elvonult Komáromba*! Így persze tisztázódik a dolog, s Vácnak ilyen megszállása nemcsak hogy lehetséges, hanem éppenséggel hiba is az osztrákok részéről, akiknek most a hátuk van fenyegetve. Welden sem Pestre ment, hanem a Nyitra* menti Érsekújvárra, ahol úgy látszik, csakugyan van valami osztrák–morva utóvéd. Innen a magyarok ellen vonul, akik a Garamnál hevesen támadják a hátráló császáriakat. Az ütközet kimenetele még nem ismeretes.

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" következő tudósításából is az tűnik ki, hogy Magyarország oroszlánbarlang, amelybe befelé sok harcos lábnyoma vezet, de kifelé kevés:

„Ha nyárig elhúzódik a dolog, akkor a kossuthisták olyan szövetségest kapnak a lázakban, amely az ezen éghajlathoz nem szokott osztrákokra sokkal veszélyesebb lehet, mint ellenfeleikre az oroszok, akiknek az ellenség háta mögé való bevonulása várható. A lázzal szemben semmit sem ér csapataink kipróbált vitézsége, s mihelyt Pesttől kelet felé szorítják vissza a felkelőket, a háború éppen azokra a vidékekre húzódik majd, amelyeken leginkább dühöng a láz."

A *Bánátban* a legnagyobb zűrzavar uralkodik. Miközben Perczel Péterváradról rettegésben tartja a környéket és már Szlavóniát fenyegeti, miközben a Pest és Mohács közti Duna-hajózás minduntalan megszakad, újabban az a hír járja, hogy Bem nagy erőkkel Temesvár felé tör előre. Állítólag felszólította Temesvárat és Aradot, hogy nyolc napon belül adják meg magukat. A Szerb Vajdaság az utolsókat rúgja; Knićanin visszatérne

* *Az eredetiben*: Vág – *Szerk.*

8000–10 000 emberrel, de csak akkor, ha előbb Todorovichot, Albert Nugentot, Bosnichot stb. elmozdítanák[487]; az idősebb Nugentot már félreállították és utódává Castiglionit, Krakkó bombázóját[488] nevezték ki, és egyik küldöttség a másik után megy Bukarestbe, hogy orosz segítségért könyörögjön. Puchner is a Bánát felé vonul.

Erdély még mindig teljesen Bem kezén van. Az oroszokat teljesen kiszorították utolsó hadállásukból, a Vöröstoronyi-szorosból. Az erdélyi románok közt, a magyarbarát párt erősen agitál Bem érdekében, s a falvakban való toborzást is támogatja. A hadseregszervezés csodálatos gyorsasággal halad. De Bem Nagyszebenben is zsákmányolt 21 ágyút 6000 lövedékkel és 5000 puskát 1 millió tölténnyel. Sikerült a legtöbb Bukarestbe menekült erdélyit visszatérésre bírnia azzal, hogy általános amnesztiát hirdetett ki és egyben vagyonelkobzással fenyegette meg a kinnmaradókat.

Galíciából úgy értesülünk (április 12-ről), hogy a magyarok egyre messzebb hatolnak be a Kárpátokba, Voglnak Magyarország felé irányuló állítólagos előnyomulásáról viszont semmi sem hallható. Szinte az egész krakkói helyőrség elindult Magyarországra. Arra számítottak, hogy az *oroszok* helyettesítik majd őket.

A császáriak már nem érzik biztonságban magukat a Szlovákföldön; ez kitűnik abból, hogy a pénztárakat Selmecbányáról Troppauba szállították át.

Végül a „Neue Oderzeitung" egy (magyar) jelentése a magyar hadsereg erejéről:

„A magyar hadsereg napról napra nagyobb létszámú, szervezettebb és fegyelmezettebb; hiteles kimutatások szerint az állománya – beleszámítva a bánáti és az erdélyi sereget és Pétervárad meg Komárom várőrségét is – 32 reguláris gyalogos és székely zászlóalj, 23 lovas- (huszár-, dzsidás-, vértes-) ezred, 105 honvédzászlóalj, 15 000 főnyi nemzetőrlovasság, összesen tehát 197 000 főnyi gyalogság, 30 000 főnyi reguláris lovasság, nem számítva a nemzetőrlovasságot, a nemzetőröket és a népfelkelőket."

A megírás ideje: 1849 április 21. körül
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 22. (279.) sz., 2. kiadás
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

A sok ellentmondó és részben nyilván a császáriak által kitalált híresztelésből csak két biztos tény emelkedik ki: először az, hogy a magyarok átkeltek a Garamon, s a Duna bal partján, Párkánynál, Esztergommal szemben, legyőzték a Simunich vezetésével ott egyesített hadtestet[489], és másodszor az, hogy másodízben is eltűntek Pest alól, és senki meg nem tudja mondani, hova vonultak. Jelenlegi helyzetükről és szándékaikról tehát nem sokat mondhatunk. Az a legvalószínűbb, hogy a Duna bal partján, a Duna mentén, Váctól Komáromig helyezkednek el, hogy Komárom sikeres felmentése után e vár ágyúinak védelme alatt átkeljenek a Dunán és elvágják a császári fősereg visszavonulásának útját.

A Párkánynál megvert hadtest Götz dandárjának maradványaiból, a Simunich-hadosztályból és a Komáromot ostromló hadtest ide vont nélkülözhető csapataiból állt.

Pesti osztrák tisztek kijelentései szerint az, hogy a császáriak visszafoglalták Vácot, kétségesebb, mint valaha.

A császáriak azt a hírt terjesztik, hogy Jellachich Pest előtt megverte és Gödöllőig visszaszorította a magyarokat. Ez a hír minden jelentőségét elveszti azzal a vele egyidejű és sokkal biztosabban megállapított hírrel szemben, hogy a magyarok éjszaka távoztak el Pest alól, de a környékbeli parasztok napkeltéig nem engedték kialudni az őrtüzeket, hogy megtévesszék az osztrákokat.

Állítólag a magyar sereg egy része Párkányról Ipolyságon át észak felé vonult, hogy kapcsolatba lépve az egész Felső-Magyarországon mozgósított szabadcsapatokkal, lehetetlenné tegye a Vogl-hadtest előnyomulását. Állítólag Vogl, mint Pesten és Pozsonyon át jelentik, Zboróná áll (Eperjestől 6 mérföldre); a Krakkón át kapott közvetlen jelentések és az e vidék felől legjobban tájékozott cseh- és morvaországi lapok azonban eddig még semmit sem tudnak erről. Egyáltalában, Vogl betörését olyan sokszor jelentették, hogy végül már nem hiszi el az ember. A császáriak Pesten és

Budán, valamint csapataik közt is azt a hírt terjesztik, hogy Kossuth, nem akarván útjukat állani az állítólag most kezdődő tárgyalásoknak (emlékezzünk csak Welden kiáltványára*), lemondott a Honvédelmi Bizottmány[165] elnöki tisztségéről és elmenekült.

Két nappal ezelőtt azt beszélték, hogy egy járőröző császári vadász a magyar táborban agyonlőtte őt. Úgy látszik, ez a híresztelés nem talált hitelre, ezért találtak ki újabbat.

A magyarok óvakodni fognak attól, hogy tárgyalásokra pazarolják a drága időt, s ezalatt a megvert és meggyengült osztrákok teljes nyugalomban erősítéseket vonjanak magukhoz, és 50 000–60 000 főnyi oroszra támaszkodva ismét visszavethessék a Tisza mögé ellenfeleiket!

Böhm azt jelenti Bécsből, hogy Komárom még állandóan körül van zárva, sőt a citadellából a cs. kir. ágyúk le is rombolták a Duna jobb partján levő hídfőálláshoz vezető hidat. Nem firtatjuk, hogy mi igaz ebből.

Erdély még mindig a magyarok kezén van, s Bem vezetése alatt a moldvai–oláh–bukovinai határ felől megtámadhatatlan roppant erőddé vált. A magyarok kitöréseket intéznek innen Bukovina ellen. Így április 9-én, amikor hat századnyi székely, két löveggel, Poiana Stampei-ig nyomult előre, megverte az osztrákokat és 14 zsákmányolt ökörrel és néhány lóval tért vissza a határon át. Világos, hogy az ilyen betörések nagyon ébren tartják a bukovinai parasztok mozgalmát. Kobilica megígérte, hogy 12-én egy magyar sereggel vonul be és a parasztokat az egész ország uraivá teszi.[464]

A Bácskában Perczel egyre újabb sikereket ér el. Betört a sajkás zászlóalj[152] területére, elfoglalta Goszpodincét és most a Tisza menti Csurogon van, a zászlóalj legnagyobb községében. A sajkások területe a Duna–Tisza közének legkülső szöglete, Péterváradtól keletre.

Állítólag Puchner és az oroszok Orsovánál megérkeztek a Bánát határára; 10 000 oroszt várnak. Újra felbukkant Stratimirovich is és szabadcsapatokat gyűjt össze a sajkások közt a magyarok ellen.

Zimonyból viszont ezt írják április 13-án:

„Szomorú látványt nyújtott tegnap a gőzhajó utasainak megérkezése. Az erdélyi főparancsnokság egész személyzete partra szállt, köztük Pfersmann tábornok és Appel tábornok is. Rossz öltözékük, sápadt arcszínük szerencsétlenségükről tanúskodott. Egy órányi pihenő után folytatták útjukat Zágrábon át Bécsbe. Magukkal viszik a jelentős hadipénztárat és az iratokat."

A Vajdaságban Rajachich fogja vezetni a polgári, Mayerhofer pedig a

* *V. ö. 357. old. – Szerk.*

katonai közigazgatást.[479] A szerbek május 20-án nagy nemzetgyűlést akarnak tartani és új vajdát választani.[137] Leginkább Knićanin esélyes erre. Birtokunkban van a Vajdaság alkotmánytervezete[392]; furcsa képet fognak vágni hozzá Olmützben[149]. Még visszatérünk rá.

Éppen most kaptunk egy április 16-án kelt levelet Lembergből, ebben egy szó sincs Vogl felső-magyarországi betöréséről.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 23. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 24. (280.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

16-án a magyarok a Pest előtt felállított császári sereg egész vonalán felderítést végeztek. A támadás csak délután 4 órakor indult meg; az ágyúzás körülbelül 6 óráig tartott. Kézifegyverrel nem történt tüzelés; a veszteség mindkét oldalon csekély volt. A támadás azzal kezdődött, hogy a magyar huszárok főzés közben rajtaütöttek a császáriakon, nagy zavart keltettek, s mikor az osztrákok hozzájutottak, hogy bevessék ellenük tüzérségüket, ugyanilyen gyorsan eltűntek. Még nem világos, hogy mi volt a magyarok célja ezzel a támadással. Feltételezik, hogy amíg Pest előtt harc folyt, a magyarok átkeltek a Dunán, s a „Breslauer Zeitung" magyarországi tudósítása valóban tudni véli, hogy sikerült ez az átkelés. De talán csak az volt a magyarok szándéka, hogy Pest előtt való hirtelen megjelenésükkel visszatartsák a császáriakat nagyobb csapatrészeknek a Garamhoz és Komárom felé való elvonásától. Mindamellett Welden, aki 17-én elutazott Pozsonyból, állítólag 18-án Budáról Esztergomhoz vezényelt 10 000 embert.

Buda gyapjúzsákokkal való burkolása még tovább folyik.

A váci és a Garam menti hadszíntérről nincsenek újabb pontos híreink. Még mindig nem világos, kinek a kezén van Vác. Valószínű azonban, hogy még a magyarok tartják megszállva.

A Garam menti összecsapásról[489] most megint azt a hírt terjesztik a statáriumi tudósítók,[143] hogy a magyarok ott vereséget szenvedtek és 2000 foglyot vesztettek. Ebből természetesen egy szó sem igaz. Legföljebb az sikerülhetett a császáriaknak, hogy megtartsák a Garamot.

Kossuth állítólagos menekülésének históriája* persze szintén tisztára mesének bizonyul. Miközben az osztrák tisztek tárgyalásokról beszélnek, a magyarok támadnak és Kossuth újabb ötvenezres újoncozást hirdet meg[490] (sőt a magyar tudósító 200 ezerről beszél). Mindenütt mozgósítják a népfelkelést, s állítólag sok ezer vasvillával és kaszával felfegyverzett népfelkelő

* *V. ö. 360–361. old. – Szerk.*

vonul a reguláris sereg mögött. Hír szerint ez utóbbinak most már 35 huszárezrede van.[491]

A Bánátból arról értesülünk, hogy Stratimirovich 13-án a sajkás-zászlóalj területén[152] Titelnél és Vilovánál visszavetette Perczelt; állítólag Todorovich is küldött oda 2 zászlóaljat. – A „Bucovina" című lap szívettépő képet rajzol a hasonnevű tartomány állapotairól. Olyan nagy ott a nyomor és az ínség, hogy egyes községekben akadnak olyan emberek, akik hetek óta kukoricaliszttel kevert aprított szalmát vagy őrölt makkot esznek.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 24.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 25. (281.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A magyarországi harc

Köln, április 25. Ma nincs semmi újabb hírünk a hadszíntérről. Az a már tegnap közölt hírünk, hogy egy jelentékeny seregtest *Pestről elvonult Esztergom felé*, teljesen beigazolódott, s ez a legfontosabb. Nyilván ez a *Pest feladását bevezető első lépés.*

Nem tudjuk, milyen létszámú volt az elvonult seregtest, s hány katona maradt még Pesten. Némely lapok szerint 10 000 ember vonult el; eszerint legfeljebb 5000–7000 fő maradhatott Pesten. A „Wanderer", ez a pur sang* statáriumi lap[143], amelynek vannak kapcsolatai a táborban, arról beszél, hogy „az *egész tábor* elindult" Esztergom felé, s ez éjszaka történt, miután Welden több óra hosszat Pesten volt, s azután visszatért Esztergomba. A „Wanderer" ezt meséli:

„Éjszaka 4 órakor megkezdődött az elvonulás Vác és környéke irányában. A Duna budai partján fel Komáromig álló egész hadsereg átkelt a folyón és a mai napon minden ponton megtámadja a felkelőket, s ezalatt Schlick és a bán** Vácon túli hadműveleteivel hátba és oldalba kapja őket. Már tegnap is azt beszélték a főhadiszálláson, hogy három napon belül döntő eredmények várhatók."

Az osztrák visszavonulásnak az a stratégiai indoklása, amelyet a „Wanderer" ad, több mint nevetséges. Eszerint a császári főserég Komárom (már idáig mentek tehát vissza!) és Esztergom között át akar kelni a Dunán és frontális támadást akar intézni a magyarok ellen, miközben Jellachich *és* Schlick (! vagyis két hadtest a háromból!) Vác irányában kel át és elvágja a visszavonulásukat.

De ha a császáriak ott tartanak, hogy már ilyen döntő manőverekre gondolhatnak, akkor miért nem maradnak a Duna bal partján, Pestnél, ahol teljesen ők az urai a dunai átkelőhelynek, s miért vonulnak fölfelé, Vác és Balassagyarmat felé? Hiszen ezáltal „Schlick és Jellachich" segítségével

* – telivér; vérbeli – *Szerk.*

** Jellachich. – *Szerk.*

teljesen elvághatnák hadműveleti bázisuktól a magyarokat és egy győzelmes csatában teljesen megsemmisíthetnék őket, vereség esetén pedig akadálytalanul visszavonulhatnának Pestre!

A „Wanderer" szépítgetése már csak azért sem egyéb, mint üres szólam, mert az a csekély erősítés, amit az utóbbi napokban a császáriak kaptak, csak az igen távoli jövőben engedi meg nekik, hogy a támadás újrakezdésére gondoljanak.

Világos, mint a nap: arról van szó, hogy *a császáriak visszavonulnak Pestről* és új hadállást foglalnak el Komáromtól Esztergomig és Szentendréig, a Duna és a Garam jobb partján; hogy kivédjék a magyarok Komárom felé való előretörését. Ez az egyébként nagyon *„sietve"* végrehajtott hátráló mozgás a legjobb kommentár a császáriaknak a Garam menti Párkánynál állítólag aratott győzelméhez.[489]

Ezekből a manőverekből úgy látszik, mintha Welden a maga brutális harcmodorának megfelelően mindenáron és minél előbb döntő ütközetet akarna kirobbantani. Valószínű, hogy túlzott sietsége kárára válik majd.

Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" „igen jól értesült", △ jelű bécsi tudósítója, aki fekete-sárga[142] hivatalnok és nagy tekintély a „Kölnische Zeitung" szemében, egyébként pedig szemérmetlenül henceg és rendkívül tudatlan a földrajzban, most ritka szemtelenséggel megint azt hazudja, hogy *két* magyar hadtest sietve Kassa felé vonult, hogy szembeszálljon Vogl altábornaggyal. E hadtestek egyike 30 000 főből áll, a másikat Görgey (!) vezényli – de Wohlgemuth altábornagy a sarkukban van, s ha előttük ér Miskolcra (az osztrákok most Miskolc felé menetelnek!!!), akkor a magyaroknak a Tiszán át vissza kell vonulniok! Pompás egy stratéga az igen jól értesült augsburgi „Allgemeine Zeitung"-nak ez az „igen jól értesült" tudósítója.

Ezekből a hazugságokból látható, milyen eszközökhöz kell folyamodniok a császáriaknak, hogy csak valamennyire is lelket öntsenek csapataikba.

Komáromot, amelyet fegyveres erővel nem tudnak elfoglalni, hasonló eszközökkel próbálták bevenni. Kémek útján azt a hírt terjesztették a védőseregben, hogy Debrecent már rég bevették a császáriak; Makk már szívesen kapitulált is volna, de Esterházy nem hagyta. Ekkor sikerült bejutnia egy magyar kémnek, s ő hírül adta a magyarok legutóbbi győzelmeit.

A Bánátban a magyarok már megkezdték Temesvár körülzárását.

Galíciából még mindig nem hallani semmit Voglnak és 12 képzeletbeli zászlóaljának Magyarországra való bevonulásáról, amelyet olyan nagy hangon kürtöltek szét. Mivel nem bíztak Galícia nyugalmában, úgy látszik, olyan sokszor változtatták meg az erre vonatkozó rendelkezéseket, hogy a szóban forgó csapatok még most sincsenek összevonva a határnál.

Erdélyből semmi hír. Csupán az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-nak az oláhországi határról származó, Bemről szóló jelentéséből közlünk egy részt. Ezek a magától az „Allgemeine Zeitung"-tól eredő beismerések a legcsattanósabb megerősítései annak, amit mi oly sokszor mondottunk Bemről:

„Ebben a pillanatban *egész Erdély* Bem ellenállhatatlan parancsszavára hallgat, ennek az éppoly *bátor*, mint szerencsés vezérnek a szavára, akinek *zsenialitása és ritka tettereje két császár legjobb csapatait morzsolta fel és űzte ki az országból.* Ez a rendkívüli férfiú viszonylag csekély és legnagyobbrészt gyakorlatlan erőkkel is képes volt elviselni azokat a mérhetetlen áldozatokat, amelyeket ez a példátlanul elkeseredett harc megkövetelt, és semmivé tenni az osztrák csapatok ragyogó fegyverténveit, sőt az oly általánosan rettegett orosz beavatkozást is. Bem sikerei már csak azért is *csodálatraméltók*, mert olyan országot sikerült meghódítania, amelynek lakói legnagyobbrészt – nevezetesen a szászok és a románok kivétel nélkül – hívek maradtak császárukhoz és szívesen hoztak meg minden, mégoly nehéz áldozatot is. E hosszú és pusztító harc ily szomorú kimenetele láttán minden eddigi áldozat, sőt a külföldi segítségért való folyamodás is tisztára pazarlásnak látszik, az ország visszahódítása viszont új és súlyos áldozatokat követel meg, annál is inkább, mert az azonnali sorozásokkal és sarcolásokkal a fáradhatatlan Bem *megtízszerezte* erejét. Nagyszeben lakosságát egymagát is 4 millió pengő forintnyi, három napon belül kifizetendő sarc sújtja. Ugyanilyen szomorú az a körülmény is, hogy ez a sajnálatos balsors, amelyet körültekintéssel és erélyes rendszabályokkal el lehetett volna hárítani, az ily módon kiszolgáltatott lakosságban nagymértékben lehűtötte a kormány iránti őszinte rokonszenvet, az oktrojált alkotmány[327] pedig kedvét szegi és megfosztja tetterejétől. Ez nagyon természetes is, ha figyelembe vesszük a mérhetetlen távolságot, amely a románok és szászok ismert petícióiban követelt jogok és a március 4-i alkotmányban megadottak között van, s azt a makacsságot is, amellyel a bécsi kormány visszatartja a román küldöttségnek Olmützben megígért engedményeket[492]. A nép józan esze azt tartja: alapjában véve egyre megy, hogy ki vonja kétségbe vagy csorbítja meg jogaikat, a magyarok önteltsége-e, vagy a mindenható kormány."

Der ungarische Kampf

A megírás ideje: 1849 április 25.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 26. (282.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Mai híreinket a „Neue Oderzeitung" következő tudósításával kezdjük: „Magánúton azt a fontos hírt kaptuk, hogy 20-án és 21-én nagy csata zajlott le a Garam és Komárom között.[489] Welden egy tartalék hadtest élén állott és a Garam közelében levő magaslatokat tartotta megszállva. A cs. kir. csapatok nagy része s vele Jabłonowski és Simunich dandárja a Garam és Komárom közti síkságon helyezkedett el. A magyarok olyan hevességgel támadták meg a császáriak összes állásait, hogy ezek rögtön a harc kezdetén megzavarodtak. Weldennek a katonák derekas védekezése ellenére vissza kellett vonulnia. *A cs. kir. sereg nagy veszteséget szenvedett halottakban és sebesültekben, ezenkívül húsz ágyú és kétezer fogoly jutott a felkelők kezére.*

Egy másik hír szerint, amely általánosságban megerősíti a magyarok győzelmének hírét, **e győzelem közvetlen következménye Komárom felmentése volt.**"

Magasabb körökben már ismerhették ezt a Hiób-hírt; ez abból is kitűnik, hogy von Festenburg kormánytanácsos, aki Welden táborszernagyot Magyarországra kísérte, 21-éről 22-ére virradó éjjel futárként Bécsbe érkezett, de sem érkezésének okáról, sem a magával vitt sürgönyökről nem szivárgott ki semmi a 22-i esti posta indulásáig.

Bármennyire valószerű is ez a hír, meg kell várnunk megerősítését. Breslauból kapott utolsó levelünk 23-án este kelt; addigra aligha érkezhetett meg oda a 21-én Komárom előtt kivívott magyar győzelem híre. De más oldalról is azt írják Breslauból, hogy a 23-án délelőtt érkezett vonattal az a hír jött, hogy *a magyarok bevették Esztergomot.*

Teljesen helyesen ítéltük meg Weldent, a mészárost. Sürgős volt neki, hogy a hadsereghez való megérkezését rögtön valami nagy csata pecsételje meg, hogy az egész világ visszhangozza dicsőségét. Minden bécsi hír szerint 20-án és 21-én valóban le is zajlott ez a csata.

Most az összes lapok egybehangzóan elismerik, hogy a császári főerőnek Pestről való kivonulásával valóban *elkezdődött a visszavonulás* ebből a

városból. Sőt úgy látszik, arról is meggyőződtek, hogy lehetetlen tartaniok Budát, s ezt szintén fel akarják adni. A sáncokhoz rekvirált összes gyapjúzsákokat visszaadták tulajdonosaiknak, s beszüntették a homokzsákoknak a sáncok előtti feltornyozását is. A „Breslauer Zeitung" magyar tudósítója szerint a magyarok már elfoglalták Újpestet (az első külvárost). Egyébként már nem sokan vannak ott; a fősereg, mint ismeretes, már rég elvonult, a gyalogos népfelkelés legnagyobb részét elbocsátották, s Pest előtt néhány honvéden és egy-két ágyún kívül már csak fokossal (egyik végén kis rézfejszés erős bottal) felfegyverzett lovas népfelkelők állnak.

Az augsburgi „Allgemeine Zeitung" „igen jól értesült" △-e szerint, aki egyébként egyetlen magyar vagy szerb nevet sem képes helyesen leírni, a magyarok már nem a Duna mentén állanak, hanem a Garam mentén, Lévától lefelé, a Garamnak a Dunába torkollásáig. Főerejük állítólag Ipolyságon van (néhány mérfölddel hátrább). Jobbszárnyukkal szemben Wohlgemuth áll 5000 emberrel.

Újabb hírek szerint ez a jobbszárny egy kanyart tett, átkelt a Garamon és Nyitráig nyomult előre, idáig szorítva vissza Wohlgemuthot. Ezt még a „Lloyd" is elismeri. A császáriak felállásáról nincs pontos hír. Bécsi lapok és kőnyomatos tudósítók[290] még mindig azt írják, hogy „Schlick és Jellachich Vácon túl, a felkelők hátában folytat hadműveletet"*, mintha csak nem kellene előbb „*be*"jutniok Vácra, mielőtt „túl"juthatnának rajta! Vác pedig magyar kézen van és marad, a svarcgelb[142] sajtó minden statáriumi[143] hazugsága ellenére is.

Welden, a mészáros, brutális támadhatnékjával a pusztulásba hajszolja önmagát. Ha védekezésben marad a Duna és a Garam mögött, egyesítve főerejét a Komáromot ostromló hadtestével, akkor talán sikerült volna az erősítések megérkeztéig tartania magát. Ő azonban egyedül akarja learatni a magyar forradalom elfojtásának dicsőségét, s ebbe most nyilván belebukik, egész hadseregével együtt.

Most ugyanis megtudunk végre valami közelebbit a Galíciából jövő erősítésekről. Egy részük Jablunkánál van összpontosítva. Állítólag ez Benedek vezetése alatt áll és gyorsan be fog nyomulni a bányavárosokba. Egy másik részük – 8 zászlóalj, 1200 lovas és 15 löveg – állítólag 16-a körül vonult el Lembergből, 6 zászlóalj, 800 lovas és 9 löveg pedig tartalékként követte. Ezeknek a csapatoknak, amelyeknek a létszáma bizonyára alaposan el van túlozva, három hadoszlopban kell átkelniök a Kárpátokon, és nem a Tisza irányában kell operálniok, hanem közvetlenül a magyar fősereg

* *V. ö. 365. old. – Szerk.*

ellenében. Hogy azonban mikor érkeznek oda, azt – furcsa módon – még homály fedi.

Nem helytálló tehát az a breslaui hír, hogy a munkácsi hegyekben bekerítették Voglt és felmorzsolták egész hadosztályát. Munkács messze keletre van Vogl hadműveleti vonalától. Lehetséges azonban, hogy Galíciából egy osztrák hadoszlop betört oda és vereséget szenvedett.

Komárommal is igen emberbaráti szándékaik voltak a császáriaknak: von Zitta tábornoknak, az árkász- és aknászkar dandárparancsnokának, a komáromi vár építőjének, egy végső kísérletet kellett volna tennie arra, hogy kikényszerítse a saját állítása szerint rohammal bevehetetlen erőd átadását. A jelentések szerint el akarja árasztani a kazamatákat, hogy ezzel kiűzze a helyőrséget erről a bombabiztos menedékhelyről, s arra a választásra kényszerítse, hogy vagy átadja Komáromot, vagy a város romjai között keres oltalmat a pusztító golyózápor elől.

A legutóbbi események nyilván meghiúsítják e jóságos szándék megvalósítását.

Délen, amint most hivatalosan közlik, udvariasan, de határozottan visszahívták Nugentot. Állítólag fiát, aki kardcsapás nélkül átadta Zombort a magyar népfelkelőknek, hadbíróság elé állítják. Ez tréfa! Stratimirovich győzelme nem akadályozza meg a magyarokat abban, hogy megszállva ne tartsák a Bácskát; a szerbek továbbra is menekülnek a Dunán és a Tiszán át. Nugent helyett most Mayerhofer a parancsnok; neki azonban már szinte nincsenek is csapatai, mert majdnem mind elvonult Budára.

Igaznak bizonyul az a hír, hogy Bem a Bánátban van. A nagyszebeni és brassói fegyvertárból jól felfegyverezte a székely népfelkelőket és rájuk bízva Erdély védelmét, legjobb, oláh és szász újoncokkal megerősített seregének 30 000–40 000 emberével előrenyomul. Állítólag már bevette Temesvárt.[127]

Most kibocsátották a Windischgrätz által kieszelt új magyar assignatákat*. De senki emberfia nem fogadja el őket. Minden pénzváltóhely és kereskedés zárva van. A magyar tudósító azt írja erről:

„A statáriummal való fenyegetés ellenére az összes bankházak és kereskedők megtagadták e pénz elfogadását. Közel lévén a magyar sereg, a császári katonai hatóságok nem tartották tanácsosnak, hogy erőszakot alkalmazzanak, s az assignaták további kibocsátása jobb időkre halasztódott. De már közkézen forog itt a magyar kormányzat egy rendelete, amely »elvetemült módon fabrikált hamis váltóknak« nevezi ezeket az assignatákat és mindenkit óva

* *V. ö. 356. old. – Szerk.*

int elfogadásuktól.[493] Kossuthnak egy másik kiáltványa törvényen kívül állóknak nyilvánítja azokat a Windischgrätz által kinevezett biztosokat, akik részlegesen újra bevezetni merészelik az 1848. évi országgyűlés által eltörölt robotot.[436] A dunavecsei parasztok, akik németek, már felhasználták ezt a nyilatkozatot, s agyonvertek egy ilyen biztost."[494]

Egy újabb és – különösen most, valószínű győzelmük küszöbén – igen nagy jelentőségű támasz a magyarok számára a Galíciában kibontakozóban levő *lengyel parasztfelkelés*. A bécsi kőnyomatos tudósító így ír erről a „Czas" („Az Idő")[495] című krakkói statáriális lap által eltitkolni próbált mozgalomról:

„*Krakkó* környékén a kényszersorozás miatt aggasztó mozgalmak jelentkeznek. **Háromezer paraszt a chrzanówi nagy erdőbe vonult és ott táborozik.** Szép szóval akartak a lelkükre beszélni, de ezt felelték: »Inkább itt haljunk meg, mint Magyarországon; mit ártottak nekünk a magyarok?« Sok fiatalember, aki szintén nem akar a magyarok ellen szolgálni, Krakkóból odamenekült, s félő, hogy ez a példa ragadóssá válik és *általános felkeléssé* fajul. Mint ismeretes, Krakkóból szinte minden csapat elment."

Most több szó esik az orosz segítségről, mint valaha. A hírek ellentmondók. Az azonban tény, hogy Kalischtól Bukarestig 200 000 orosz áll készen arra, hogy mihelyt az igazhitű cár parancsot ad rá, betörjön Galíciába és Magyarországra. 40 000 áll Krakkónál, 50 000 Brodynál (Radziwilownál), a többi részben hátrább, részben délebbre, Podóliában, Besszarábiában és a dunai fejedelemségekben.

Majdnem elfelejtettük közölni, hogy *megerősítették az osztrákoknak a Garam melletti első vereségéről szóló hírt*[489]. Wohlgemuth volt itt a parancsnok, s nem ő ejtett 2000 foglyot, hanem ő veszített ennyit. Ez az oka annak, hogy Lévánál, majd Nyitránál foglalt állást, ami egyébként érthetetlen volna.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 26.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 27. (283.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A magyarok győzelmei[496]

Köln, április 26. Azokból a zavaros hírekből, amelyeket ma Bécsen és Breslaun át a magyar hadszíntérről kaptunk, három tény tűnik ki világosan, határozottan és tagadhatatlanul:

1. A császáriak kiürítették Pestet és Budát.[497]

2. A magyarok a Garam és a Vág között győzelmet arattak.[489]

3. Komárom fel van mentve.

Maga a csata Léva és Nyitra között ment végbe, mégpedig Wohlgemuth szenvedett itt teljes vereséget. Öt mérföldet kellett visszavonulnia. Erre Görgey egész haderejével Komárom felé vonult, s a legutóbbi hírek szerint Érsekújvárnál és a Vág menti Szentpéternél állt, egy órányira Komáromtól.

Az a statáriumi jelentés[143], amely Komárom újabb körülzárását közli, semmiféle hitelt nem érdemel.

A magyar elővéd előőrsei állítólag már *Nagyszombatnál, Pozsonytól öt mérföldnyire* vannak. Más hírek szerint Pozsonytól *két mérföldnyire*, sőt a Morvánál, Bécstől néhány órányira látták őket!

Buda és Pest teljes kiürítése 21-én és 22-én történt meg. A császári főhadiszállás legutóbb *Esztergomban* volt. Onnan talán Győrbe helyezik át.

Délen a magyarok egyre messzebb terjeszkednek. A „Wiener Zeitung" elismeri, hogy még a török határon levő *Zimonyt* is *fenyegetik*.

Állítólag a magyarok Erdélyből betörtek Oláhországba és megverték az oroszokat.[498]

Egyszóval: a magyar forradalmi hadsereg minden ponton győzelmesen előrenyomul. Egy alig ötmilliós kis nép bátorságán és lelkesedésén megtörik a 36 milliós Össz-Ausztria egész hatalma, kudarcot vall az a győzelmes hadsereg, amelyet, mint Welden mondja, „a fél Európa megcsodált"*. A császáriak most Magyarországon megint ugyanazt a tapasztalatot szerzik,

* *V. ö. 357. old. – Szerk.*

amelyet 50 évvel ezelőtt Jemappes-nál és Fleurusnél[499] szereztek: nem könnyű dolog a forradalom ellen háborút viselni!

Siege der Ungarn

A megírás ideje: 1849 április 26.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 27. (283.) sz., rendkívüli melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Röviden kiegészítjük a ma reggeli rendkívüli mellékletünkben közölt híreket:

Amikor Welden Esztergomba érkezett és ott felállította főhadiszállását, a „Wiener Zeitung" szerint a következőképpen rendelkezett: Wohlgemuth a maga állítólagos „öt dandárjával" – amely valójában csak 16 000 fő volt – Nyitra környékén tartsa távol Komáromtól a Léván át előnyomuló magyarokat. Délebbre, a Duna és a Garam között, a Veigl-dandár a Komáromot ostromló hadtestet védje. A császáriak zöme, amely Esztergom és Szentendre körül összpontosult, kísérelje meg bevenni Vácot és ezzel a magyarok hátába kerülni. A hivatalos lap elismeri a magyarok erőfölényét, főként a könnyűlovasságét és a tüzérségét.

Egyúttal elismerik, hogy Dunaföldvárnál 2000 magyar átkelt a Dunán és felkelésre szólítja fel azt a vidéket. Földvártól a Balaton keleti sarkáig mintegy tíz mérföldnyi, nagyrészt mocsaras táj terül el; ha a magyarok megszállják ezt a könnyen védhető vidéket, akkor jobbszárnyukon a Balaton fedezi őket egész hosszúságában (10–12 mérföldön), s e mögött a természetes árok mögött teljes nyugalomban szervezhetik a felkelést. A császári Burich-dandár és a Horváth-féle hadoszlop, amelyet elébük küldtek Székesfehérvárra, nem sok kárt tehet bennük.

Wohlgemuthnak a Garamnál elszenvedett veresége után (amelynél, úgy látszik, Welden a zömmel egészen nyugodtan „tartalékban" maradt Esztergomnál) és miután már fel van mentve Komárom, amely most felbecsülhetetlen értékű támaszpontjukul szolgál a magyaroknak, Weldennek fel kell adnia esztergomi hadállását, s talán vérrel kell még kiküzdenie a Győrbe való visszavonulás útját is, amely a komáromi hídfőállás ágyúinak tüzén keresztül vezet. Győr, a Pestre vezető két út metszéspontja, meg a Rába folyó vonala az egyetlen olyan hadállás, amely a Dunától délre talán még lehetséges a császáriak számára. De Komárom közelsége és a Duna sok ága által szigetekre tagolt terep itt is megakadályozza, hogy a zöm rendszeres

kapcsolatot tartson fenn a Wohlgemuth-hadtesttel. Nem marad más tartható hadállásuk, mint a Morva–Lajta-vonal, vagyis *a visszavonulás osztrák területre.*

A Pestről és Budáról való kivonuláskor a legnagyobb fejetlenség uralkodott. A „jó érzelműek" jajveszékeltek; a *két városnak* a forradalmi csapatok által való elfoglalása *óriási erkölcsi hatást* keltett.

A parasztokat és a zsidókat mindenütt a magyarok karjaiba kergette a Windischgrätz–Stadion-féle zsarnokság. A szlovák parasztok, akik Kossuthnak köszönik a feudális terhektől való megszabadulásukat, és akikre Windischgrätz újra ki akarja vetni a régi robotot[494], rajonganak a magyarokért és mindenütt támogatják őket jelentéstétellel, jelzőtüzekkel stb.

A zimonyi szerb nemzeti tanács* a *három nagyhatalom* belgrádi *konzuljához* fordult védelemért. Az angol konzul elutasította ezt, azzal, hogy a tanács nem szabályos, törvényes szerv. Mayerhofer nagy sietve Belgrádba ment. Ilyen mélyre süllyedt a „tiszteletreméltó" Ausztria!

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 27.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 28. (284.) sz.

Jelzés: *

* *Értsd*: az ottani helyi odbor – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A magyarok sikerei – Izgalom Bécsben]

Köln, április 27. Ma van *Kossuth születésnapja*; a magyar forradalom vezetője ma lesz negyvenhárom éves.[500]

Amit ma reggel a magyarok sikereiről jelentettünk: hogy megverték Wohlgemuthot, elfoglalták Pestet és Budát, s felmentették Komáromot, azt ma már *megerősíti* egy *cs. kir. hivatalos hadijelentés* (a 35.). Most tehát bizonyos, hogy a magyarok már nemcsak a Garamon és a Nyitrán, hanem még a *Vágon* is átkeltek, és a Pozsonytól öt mérföldnyire levő *Nagyszombatig szorították vissza* Wohlgemuthot. Egyáltalán: Magyarországnak *már csak négy megyéje* van a császáriak kezén, s mindenütt elismerik, hogy *magyar földön nincs már tartható állásuk*.

Bécsben *nagy izgalom* uralkodik. A nép úgy tolong az utcákon, mint tavaly a forradalmi napokban. A katonaság, amely máskor oly pimasz, sajátságos módon ismét tartózkodóbb lett. Bécs a magyaroknak a Lajtán való átkelését várja, s hogy végbe vigye **ötödik forradalmát**,[501] amely nem csupán osztrák, hanem egyben európai forradalom is lesz. Éljen Kossuth! Éljenek a magyarok!*

A megírás ideje: 1849 április 27.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 április 28. (284.) sz., rendkívüli melléklet
Jelzés: *

* *Ez a két mondat az eredetiben is magyarul van. – Szerk.*

[Friedrich Engels]

A magyarok sikerei

Köln, április 28. A császáriak 35. cs. kir. hadijelentéséhez, amelynek legfőbb tartalmát reggel már közöltük, nincs szükség kommentárra. Így hangzik:

„A magyarországi seregnél történt eseményekről. Azon hátráló hadmozdulat után, amelyet az osztrák sereg e hó első napjaiban Pest irányában végzett, hogy ott összpontosított hadállást foglaljon el a két város* védelmére, az ellenség csaknem naponta intézett ellene támadási kísérleteket; ezek nem jártak ugyan eredménnyel, mégis bizonyságot szolgáltattak neki arra, hogy főerőink Pest és Buda körül összpontosultak. Kevéssel ezután az ellenség megtámadta Vácot, ahol két dandárunk állt, Götz tábornok parancsnoksága alatt, aki a támadás során hősi halált halt[473], majd e dandárokat a Duna mentén fölfelé szorította, Leléden és Kéménden túlra, s amikor úgy vélte, hogy kellőképpen el vagyunk foglalva Pestnél, két erős hadoszloppal – az egyikkel a Garam bal partján, a másikkal Ipolyságon át – egyenesen Léva felé nyomult előre. 18-ára itt kb. 30 000 embert vontak össze legjobb csapataikból, s három hadoszlopban, Nagykálnánál, Barsnál és Garamszentbenedeknél, átkeltek a Garamon.

Mikor von Wohlgemuth altábornagy, annak a mintegy 15 000 emberből álló 5 dandárnak a parancsnoka, amely Morvaországból és Ausztriából érkezett ide és tartalékként a Garam mögött volt felállítva, tudomást szerzett erről a hadmozdulatról, a 18-áról 19-ére virradó éjjel elvonult Kéméndről, hogy Málas és Bese közt szálljon szembe az ellenséggel.

Ez azonban teljes erejével – amely kétszerese volt a miénknek – csatarendbe állt Verebély és Nagysalló között. Jabłonowski herceg dandárának Nagysalló elleni támadása teljes sikerrel járt ugyan, s egy hadoszlop már elérte a községet, de mert a község lángba borult, le kellett mondania elfoglalásáról. Az ellenség ezt kihasználva a Garam és Nagysalló között megkerülte jobb-

* Buda és Pest. – *Szerk.*

szárnyunkat és Verebélyből ugyanezt a manővert kísérelte meg balszárnyunk ellen is. Kora reggeltől délutánig tartott a makacs küzdelem; Wohlgemuth altábornagy, a maga kipróbált higgadtságával, harcolva vezette vissza nagyon kimerült csapatait egyik hadállásból a másikba; az ellenség azonban egészen Nyitráig kiterjesztette átkaroló mozdulatát.

Wohlgemuth altábornagy már előbb parancsot kapott, hogy kedvezőtlen esetben a Nyitrán túlra, sőt még a Vágon túlra is folytassa visszavonulását, hogy a Vág völgyét, valamint Pozsonyt fedezze, s a Vág túloldalán a Csallóközön keresztül létesítsen összeköttetést a Komáromot ostromló hadtesttel, amely ezenközben igen élénken folytatta a tüzelést.

A vezénylő tábornok, Welden báró táborszernagy, aki 17-én Esztergomba érkezett, abban a meggyőződésben, hogy az ellenség főerői Komárom felmentése végett hajtották végre a hegyeken keresztül az átkaroló mozdulatot, azonnal utasította a bánt*, hogy egész haderejével törjön előre Pestről és támadja meg az ellenséget, de ne törekedjék túl gyors eredményekre. A bán 19-én *minden irányban* (!!!!) előrenyomult, de az ellenség olyan gyorsan hátrált, hogy még ágyúgolyóinkkal sem érhettük el. (!)

20-án egy másik ellenséges hadoszlop, amely addig az Ipoly folyó menti Pásztón** tartalékban állt az ellenség balszárnyával, leereszkedett a Garam jobb partján Kéménd és Esztergom felé, s rögtön megtámadta az ott felállított tartalékot, a Csorich-hadosztályt; ez, minthogy Wohlgemuth altábornagy e napon már Érsekújvárat is elhagyta, harcolva visszavonult Esztergom felé, s e pont minél hathatósabb védelme céljából lerombolta az ottani hajóhidat. 20-án a vezénylő tábornok Budára érkezett.

A katonai helyzet ilyen alakulása folytán a vezénylő tábornok úgy látta, hogy Pest és Buda további megtartása nagy hátrányokkal járhat a következő hadműveletekre nézve, főként azért, mert a Duna Komáromtól Vácig az ellenség kezén volt, s e két város egyike sem volt alkalmas arra, hogy a hadművelet sarkpontja legyen. A táborszernagy ezért hozzáfogott, hogy csapatait biztonságos állásban vonja össze, és meg van győződve arról, hogy a rendelkezésére bocsátott, már úton levő erősítések révén hamarosan olyan helyzetbe kerül, hogy ismét eredményesen lendülhet támadásba.

Pestről jövő f. hó 21-i hírek szerint e napon az ellenség Cinkotánál támadást indított, de ellene felvonuló csapataink egy nem nagyon heves csatában mindenütt visszaszorították.

---

* Jellachich. – *Szerk.*

** Ipolypásztó. – *Szerk.*

Nugent gróf táborszernagy Zimonyból küldött, és az imént megérkezett f. hó 17-i hírei szerint az Alsó-Dunánál egyre kedvezőbben alakult a helyzet: a sajkás-kerület[152] ismét meg van tisztítva az ellenségtől, a Péterváradról körüli állást a Mamula ezredes erélyes vezetésével célszerűen végrehajtott sáncmunkák nagyon megszilárdították, s a mindenfelől érkező csapatkiegészítések révén az ott alakuló hadtest rövidesen abban a kedvező helyzetben lesz, hogy ismét támadásba mehet át és Szeged ellen vonulhat."

Ez a hadijelentés megerősíti mindazt, amit mi már jelentettünk a hadszíntérről, s egyébként érthetőbben is van megfogalmazva, mint a császáriak eddigi, mindent elködösítő kiáltványai.

Komáromnál, ahova a magyarok pihent csapatokat és friss vágómarhát szállítottak, a császáriak sok löveget hagytak hátra, s ezek, ha részben beszögezve is, a magyarok kezére jutottak. Az összes lapok azért siránkoznak most – 24 órával az után, hogy mi ebben az újságban jeleztük ezt –, mert a császári csapatoknak egyetlenegy hadállásuk sincs már Magyarországon, s vissza kell vonulniok a Lajtán meg a Morván túlra.

Csúfos kudarcot vallott a császáriaknak az a kísérlete, hogy új magyar assignatákat, másként „hamis váltókat" bocsássanak ki. Az „Ostdeutsche Post" a következő történetet mondja el:

„A napokban egy magas rangú törzstiszt lépett be egy pénzváltó boltjába; azt kívánta, hogy váltsanak át neki 2000 forintnyi új assignatát osztrák bankjegyekre, s kijelentette, hogy ázsiót is hajlandó fizetni. A pénzváltó megtagadta ezt, azzal az ürüggyel, hogy csak néhány darab osztrák bankjegye van. De arra hajlandó, hogy néhány 100 forintost beváltson, még ázsió nélkül is. A tiszt így válaszolt: »Ön pénzváltó, Önnek *kell* hogy legyen, ha pedig nem vált, becsukatom a boltját.« Némi szóváltás után meg is történt a bankjegyek beváltása. Másnap a pénzváltó felesége egy csomagocska 5 forintost kapott ettől a törzstiszttől, új magyar utalványokban. Az asszony kijelentette, hogy nem tudja beváltani. Hamarosan maga a tiszt is megjelent, egy segédtiszt kíséretében. Eközben a pénzváltó is megjött és kijelentette, hogy az ezüstpénzt és az aranyforintokat[313] hajlandó beváltani, de a bankjegyeket nem, mert – amint nem minden logika nélkül okoskodott – *ha jók az utalványok, akkor a tábornok úrnak nem szükséges beváltania őket*, s ugyanúgy felhasználhatja, mint a pénzváltó; *ha pedig nem jók, akkor azért nem váltja be*, mert nem használhatja őket. Neki vannak kötelezettségei Bécsben, és még nem tudja, hogy elfogadják-e ott fizetés fejében az új utalványokat. Ha most beváltja a tábornok úrnak, akkor a következő pillanatban százak mennek majd hozzá ilyen kívánságokkal, s ő nem teljesítheti ezeket. A tábornok azt felelte: méltóságán alulinak tartja (!!!), hogy válaszoljon neki;

hívatta a polgármestert, de helyette egy városi tanácsos jelent meg, s a tábornok utasítására bezárta a boltot."

A Magyarországról érkezett hírek óriási hatást tettek Bécsben:

„Az utcákon úgy hullámzott fel és alá a nép, *mint tavaly a barikádok napjaiban*. Az idegen azt hihette, hogy a derűs tavaszi nap idézi elő az embertömegeknek ezt a hangyabolyszerű ide-oda hullámzását, de aki csak valamennyire is ismeri a főváros arculatát, az előtt világos volt: a kíváncsiság, a reménykedés, a lázas feszültség hatalmas emeltyűinek kellett működésbe lépniök ahhoz, hogy a bécsiek a mindenütt ott villogó szuronyok ellenére (és a rendügyelők ébersége ellenére is) valamiféle passzív ellenállásra bátorodjanak fel, amely utcasarki csoportosulásokban, hangos és félelem nélküli politizálgatásban és ezer más apróságban nyilvánul meg. *Volt légionisták* vonultak fel hetykén, kihívó tekintettel, díszlépésben, négyes és ötös sorokban az őrszobák előtt, volt *nemzetőrök* szorongatták egymás kezét, mintegy azt kérdve: »nos, kezdődik-e hamarosan?«, a »mindenáron való nyugalom« hívei ellenben csüggedten és félve osontak el a házsorokon, mintha Kossuth máris Bécs kapui előtt állna. – A »jó érzelműeknek« rossz a lelkiismeretük; ez tisztán és világosan meglátszott tegnap. A vendéglőkben és a kávéházakban már »Éljen!«-t* kiáltanak Kossuthra. »Várom az én időmet, és az el fog jönni«, mondja Parzival a királynőnek. – Mára, úgy látszik, valamicskét csillapodott az izgalom, legalábbis nem hallatszik olyan dobogás és zúgás, mint tegnap."

Más oldalról ezt írják *Bécsből*:

„A magyarországi események fordulata leírhatatlan csüggedést keltett itt a lakosság többségében (azaz a burzsoáziában). Az óráról órára ide érkező sok pesti menekült még növeli az aggodalmat, s most aztán kitör az általános átkozódás Windischgrätz ellen. (!) Már hangosan árulást emlegetnek. (!!) A város azonban nyugodt. Tegnap és ma ismét csapaterősítések indultak innen a hadszíntérre. Ide pedig megint friss csapatokat várnak; tegnap óta két zászlóalj már be is vonult belőlük. – Ma már nem érkezett meg a pesti postát hozó futárkocsi, s most megint azzal számolhatunk, hogy Kossuth zár alá veszi ezt a várost."

Egy harmadik, valamivel már messzebbre látó tudósító így vélekedik:

„Elkerülhetetlen a kormányválság, Schwarzenbergnek követnie kell Windischgrätzet, a közvélemény meg kell hogy kapja a maga áldozatát, máskülönben – de talán nem kell többet mondanom Önöknek."

---

* *Ez a szó az eredetiben is magyarul van. – Szerk.*

Világos, hogy most nem kormányválságokról, hanem egészen másféle válságokról van szó!

Fontos hírek érkeztek délről:

Vetter egy magyar hadoszloppal előnyomult Székesfehérvár és a Balaton felé.

Délebbre *Perczel* szintén átkelt a Dunán és *újra bevette* a Pécs felé vezető úton levő *Vukovárt.*

A szerémségi *Karlócát* a magyarok megtámadták és *bombázták.*

Több oldalról azt halljuk, hogy *Bem* betört Oláhországba és a határtól $3\,^1/_2$ mérföldre levő Rîmnicu-Fătitáig vetette vissza az oroszokat.[502]

Szóval a magyarok minden ponton győzelmesen törnek előre, s ha csoda nem történik, két héten belül megsemmisül az osztrák „összmonarchia", az európai ellenforradalom központja.

Az „összmonarchia" romjain pedig újra felemelkedik majd az európai forradalom.

Fortschritte der Magyaren

A megírás ideje: 1849 április 28.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 29. (285.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A császári hadsereg *bomladozik*. A horvátok nyíltan lázongtak és arra kényszerítették bánjukat, Jellachichot, hogy Pestről gőzhajón menjen le velük együtt a Dunán a Délvidékre, valószínűleg hazájuk védelmére. Jellachichnak engednie kellett, s így most az egész 1. hadtest dél felé vonul.[503]

Welden valóban Győrbe helyezte vissza főhadiszállását. Azt állítja ugyan, hogy Budán még van valamelyes helyőrség (azt mondják, 6000 fő, Schlick parancsnoksága alatt), de ez nagyon kétséges.[504]

Egy hír szerint, amelyet azonban másfelől tagadnak, az imént legyőzött Wohlgemuth most legyőzte Görgeyt!!!

A 22-i pesti posta 24 órás késéssel érkezett meg Bécsbe.

Pozsonyból április 24-én azt írják Breslauba, „hogy a komáromi ostromtüzérség éppen most érkezik meg ide a Dunán, s az osztrák csapatok Pozsony felé vonulnak vissza". Végül a tudósító annak az aggodalmának ad kifejezést, hogy hamarosan valószínűleg minden levelezés megszakad majd. A legutóbbi posta Pozsonyba sem érkezett meg.

Welden említett kiáltványa így hangzik:

„Közmegnyugtatásul ezennel tudomásul adatik, hogy a Welden báró táborszernagy főhadiszállásáról imént érkezett hírek szerint egy megfelelő létszámú csapat továbbra is megszállva tartja Budát, a fősereg pedig, amely a Duna jobb partján szakadatlanul követi az ellenség mozdulatait, összpontosítás alatt áll. Egyúttal tudomásul adatik, hogy csapataink még folyvást lövik és megfigyelés alatt tartják Komáromot. Hasonlóképpen a Csorich-hadosztály megszállva tartja Esztergomot és fedezi a dunai átkelőhelyet. Böhm báró altábornagy, tartományi főhadparancsnok és helyettes kormányzó."

Az osztrákok Bécs felé való visszavonulása tehát most az „összpontosítás" nevet kapta.

A statáriumi[143] „Presse" a következőket jelenti a legutóbbi hadműveletekről:

„A magyarok számára az volt a legfontosabb, hogy az őket fedező hegyek mögött gyors hadmozdulattal birtokukba vegyék a Duna bal partját Vác fölött. Ezzel kettős célt értek el: növekedett a felkelés kiterjedése és ereje, s ilyen módon remélhető lett Komáromnak, a Duna kulcsának felmentése. E terv végrehajtását néhány dandárnak csapataink elleni látszattámadásaival leplezték az osztrák hadvezér elől, s ez nagyrészt sikerült is nekik, mert ő nem vette észre a cselt. A felkelők átkeltek az Ipolyon és a Garamon, s így megkerülhették Wohlgemuth tábornokot, aki 15 000 emberrel Kéméndnél állt. A felkelőket nagy túlerőben levő tömegeik segítették hozzá a bekerítés végrehajtásához, amelyet Wohlgemuth igen bátor és önfeláldozó ellenállása sem akadályozhatott meg. A magyarok Nyitráig terjesztették ki a bekerítés vonalát, s miközben jobbszárnyuk Salló* és a Garam folyó közt oldalába került a cs. kir. csapatoknak, balszárnyuk ezek hátát fenyegette. Úgy látszik, ez lehetetlenné tette Wohlgemuth tábornoknak, hogy – eredeti szándéka szerint – a Vágon át vonuljon vissza, ezzel fedezze Pozsonyt, s kapcsolatba lépve a Komáromot körülzáró hadtesttel, elfoglalja a Csallóközt, ehelyett Érsekújvár felé vonult vissza."

Állítólag az (olasz) Mazzuchelli-ezred átállt a magyarokhoz.[505]

Pesten Havas, királyi biztos, egy hirdetményben arra figyelmezteti a lakosságot, hogy ne kövessen el merényleteket az elvonuló cs. kir. csapatok ellen, mert ez a város elpusztításával járna; arra inti őket, hogy semmiképp se akadályozzák az elvonulást. – A katonai kórházakat a város oltalma alá helyezték. Buda falairól eltűntek az ágyúk. Rosszul állhatnak a császáriak, ha már ilyen kiáltványokhoz folyamodnak.

*A magyar bankjegyek al pari*** *állnak*, az osztrákok jelentősen estek.

A „Pester Zeitung"[506] fölvett egy magyar szerkesztőt; a „Figyelmező" megszűnt.

A Pestről való visszavonulás állítólag annak a 48 órás fegyvernyugvásnak a következménye, amelyet a Pest előtt álló magyarok a császáriaknak engedélyeztek.

A „Neue Oderzeitung" ezt írja:

„A magyarok hadserege állítólag 200 000 főre rúg, a népfelkelést is beleszámítva; Kossuth az ország újonnan elfoglalt részein is meghirdeti a népfelkelést, s így hadereje hamarosan 300 000 főnyi lesz stb. stb. Tény az, hogy március 4. óta a horvát csapatok erélye csökkenőben van, s Jellachichnak minden tekintélyét latba kell vetnie, hogy kordában tartsa őket."

---

* Nagysalló. – *Szerk.*

** – *a névértékükkel megegyező árfolyamon – Szerk.*

Hammerstein lovassági tábornok eddig még nem hagyta el Lemberget, és a Deutschmeister-ezred[507] 1. zászlóalja csak f. hó 14-én vonult el Sztrijbe, hogy felváltson egy ott állomásozó, Magyarországra küldendő zászlóaljat. Így tehát tévesnek bizonyul az a hír, hogy Vogl altábornagy egy 20 000 főnyi hadtesttel már magyar földön áll. A Magyarország felé úton levő egész haderő 53 gyalogos-, 6 lovasszázadból meg 4 ütegből állhat és 3 oszlopot alkot; ebből az egyiket Barco tábornok, a másikat Benedek tábornok, a harmadikat pedig Ludwig ezredes vezeti. A hadműveletek vezetője Vogl altábornagy.

Simunich altábornagy elővigyázatosságból tüzérséget küldött Bécsbe, de már tegnap vissza is szállították ezt gőzhajón Magyarországra.

Bécsbe 25. óta ismét érkeztek friss csapatok, mások meg elvonultak onnan. A kereskedelmi és tőzsdei világ valamennyire magához tért rémületéből. De a külvárosokban, főként a Josephstadtban és Wiedenben, nagy izgalom uralkodik, s kivált az előbbiben a múlt éjjel mértéktelen italozás folyt a legtöbb vendéglőben, sőt magyar dalokat is követeltek és énekeltek.

Két nappal ezelőtt a josephstadti szállítóházban ügynökök próbálták megdolgozni az újjászervezés alatt levő magyar Sándor-gyalogezred[418] egyik egységét. De a zászlóaljat gyorsan továbbküldték és néhányat e „felforgatók"[49] közül letartóztattak. Ma volt az első sorshúzásos újoncozás, s eddig minden rendben ment, jóllehet a külvárosokban alaposan fel voltak uszítva a sorkötelesek. A kormányzat szigorított rendőri intézkedéseket tett a „felforgatók" odaférkőzésének megakadályozására és az idegenek eltávolítására. Sokan olvassák itt Kossuthnak a testvéri bécsi néphez intézett kiáltványait, amelyek arra hívják fel ezt, hogy működjék együtt Ferdinándnak, a törvényes császárnak a trónra való visszahelyezésében.[508] Az a hír is elterjedt, hogy a tegnapi minisztertanács úgy döntött: elutasítja az osztrák–magyar kérdésbe való orosz beavatkozást.

Ha egy kissé megkésve is, közöljük még a „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" egy Pozsonyból érkezett levelét, mert érdekes dolgokat tartalmaz:

„Már a múlt héten megszüntették az innen a felső megyékbe menő gyorskocsijáratokat, kevéssel ezután már a levélpostát is csak Nyitráig szállították, tegnap reggel pedig már az a hír járta: a magyarok bevonultak a Komáromtól 3-4 órányira levő Érsekújvárra. Egy Nagyszombatból érkezett utas aznap megmutatta nekem az ottani katonai parancsnok egy hirdetményét, amely cáfolta ugyan azt a hírt, hogy Nyitrára is bevonultak a magyarok, de úgy, hogy ennek éppen az ellenkezője volt kiolvasható ebből a néhány sorból. Tegnap délután ezt a kételyt is megerősítette az, hogy az itteni helyőrségnek egy lövegekkel is felszerelt különítményét vasúton Nagyszombatba

szállították. Késő este azt hallottam egy Érsekújvárról aznap érkezett ismerősömtől, hogy egy csaknem 40 000–45 000 főnyi felkelő csapat, jelentős számú löveggel, már elfoglalta ezt a várost, s hogy a cs. kir. csapatok – körülbelül 12 000–15 000 ember – a nagy ellenséges túlerő elől a Pozsonytól két órányira levő Vágsellyére vonultak vissza. Még csak féligmeddig hittem el ezt a furcsa hírt, amikor egy császári őrmestertől is hallottam a szomorú tény megerősítését. A kettő megegyezett abban, hogy a csapatoknak elfogyott a lőszerük, s már ezért is vissza kellett vonulniok. Olyan megállapítás ez, amelyet sajnos már nemegyszer kellett hallanunk a szerencsétlen magyarországi polgárháború kezdete óta. – Az itteni kereskedők is nagyon meg voltak lepve, amikor ma reggel vasúton Nagyszombatba akarván menni a vásárra, megtudták, hogy ez a járat szünetel. Erre vonatkozó kérdéseikre azt kapták válaszul, hogy tegnap este csaknem teljes helyőrségünk, lövegeivel együtt, sürgősen Nagyszombatba indult, és minden vagont lefoglaltak erre a célra. – Mint mondják, Érsekújvárnál meglehetősen heves összecsapás volt csapataink és az ellenséges sereg közt, s ebben nagy veszteségek érték a Nassau-gyalogezredet.[509] Azt is mondják, hogy a tegnap este Nagyszombatba indított vasúti vagonok ma nagy létszámú cs. kir. csapatokat hoznak ide.

A napokban a város határában kb. 18–20 zászlóalj fog letáborozni. Annyi bizonyos, hogy a várhegyen levő, s most jócskán megerősített erődítmény vendéglőse már a múlt héten határozott utasítást kapott az itteni katonai parancsnoktól, hogy legalább 3-4 heti tartalékot szerezzen be minden szükségleti cikkből, s az itteni helyőrség is minden pillanatban várja a parancsot, hogy mindenestül átköltözzék ebbe az erődítménybe. – Az új, kényszerárfolyamú papírpénz kibocsátásának bejelentése sem keltett valami örvendetes hangulatot. Azt kérdik erről: 1. Mekkora összegig emelkedik majd e kényszerárfolyamú papírok kibocsátása? 2. Teljes értékükön elfogadják-e majd ezeket a papírokat a csehországi, sziléziai és ausztriai gyárosok?

Utóirat. Éppen most hallottam azt a hírt, hogy a magyar előőrsök már Szerednél állnak."

Ugyanez a lap ezt írja Bécsből az erdélyi ügyekről:

„A napokban sok menekült érkezett ide Erdélyből. Többen, akik egyenesen Nagyszebenből jöttek – az egyenes út most Oláhországon és Eszéken át vezet – csaknem egybehangzóan mondják el az ottani eseményeket. A vérengzésekről szóló történetek nagyrészt hazugságok, a fosztogatókat agyonlőtték, s hamarosan helyreállították a legszigorúbb vasfegyelmet. Bem az ott maradt tisztek minden értéktárgyát nyílt piacon árvereztette el, de

Puchner tábornok holmiját és levelezését udvarias levél kíséretében elküldte neki néhány honvéddel. Ezeket azonban az oroszok elfogták, és a menekültek közül senki sem tudta megmondani, hogy mi lett aztán velük és az iratokkal. A menekültek egyébként vigasztalannak festik az ország állapotát és valóban megdöbbentőnek az oroszoknak a menekültekkel szemben tanúsított magatartását, abban azonban mindnyájan egyetértenek, hogy a törökök szívélyessége és előzékenysége igazán megható volt."

A megírás ideje: 1849 április 28. körül
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 április 29. (285.) sz., 2. kiadás
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Nincsenek híreink újabb győzelmekről. Azt halljuk azonban, hogy az osztrákok mindenütt a legnagyobb fejetlenségben vonulnak vissza.

Szép kis helyzetbe juttatta magát Welden, a brutális mészáros. Bécstől úgyszólván el van vágva, s most már csak Veszprémen át, a Balaton mentén, az úttalan hegyeken keresztül, Stájerország felé van nyitva számára a visszavonulás útja.

Wohlgemuth, aki teljesen el van vágva a hadsereg zömétől, teljesen tarthatatlan pozícióban helyezkedett el a Vág melletti Sellyétől a Duna melletti, csallóközi Bősig. Klapka jobbszárnya előtt, amely itt vele szemben áll, nyitva az út Pozsony felé.

Pestet most (23-án este) valóban elfoglalták a magyarok. A császáriaknak időt adtak az elvonulásra, mert ennek fejében ők megígérték, hogy nem bombázzák Pestet. A császáriak azt a látszatot keltik, hogy védeni akarják Budát, de ez semmit sem jelent. Budát csak azzal lehetett tartani, hogy bombázással fenyegették Pestet.

Welden megint Budán volt. Nyilván nem tudja, mitévő legyen. Jellachich horvátjainak vissza kellett térniök*; Pest alatt a magyarok tüzérséggel rakták meg a Dunát. De nyilván mégis meg fogják kísérelni, hogy áttörjenek Horvátországba.

Jabłonowski már átkelt a *Rábán* dandárával. Sopron felé halad.

Bécsben nagy az izgalom. A munkások ujjonganak. Magyarországra már három napja nem megy posta.

Állítólag ki van adva a parancs, hogy északról és délről 50 000 orosz vonuljon be Erdélybe.

Az olmützi kormány[460] most *határozottan azt kívánta, hogy az oroszok Magyarországon is avatkozzanak be.* A berlini „Nationalzeitung"[510] közli a következő feltételeket, amelyekkel a magyarok állítólag békét kötnének:

---

* *V. ö. 382. old. – Szerk.*

1. A Magyar Királyság elismerése régi határai között, vagyis Horvátországot, Szlavóniát és a határőrvidéket[152] is beleszámítva.

2. Unió Erdéllyel, amint a tavalyi erdélyi és magyar országgyűlés elhatározta és kimondta ezt.

3. Egész Ausztriára kiterjedő általános amnesztia; az összes októberi foglyok[511] azonnali szabadon bocsátása, a meggyilkoltak családjának kártalanítása.

4. A még Itáliában és a birodalom más országaiban szolgáló magyar ezredek hazabocsátása Magyarországra.

5. Az 1848. évi magyar alkotmány elismerése[512].

6. Magyarországot továbbra is ideiglenes, az országgyűlés által választott végrehajtó hatalom kormányozza mindaddig, amíg a trónöröklés törvényesen helyre nem állíttatott és a megválasztandó király Buda-Pesten meg nem koronáztatott s esküt nem tett az alkotmányra.

7. Galícia, Galíciai Lengyel Királyság néven, ugyanolyan kapcsolatba lép az osztrák államszövetséggel, mint amilyenben Magyarország van és lesz; csak perszonális unió fogja tehát Ausztriával összekötni, de önálló hadserege lesz és önállóan rendelkezik pénzügyeivel.

8. Magyarországnak az osztrák államadósságban való részesedéséről a magyar országgyűlés dönt, egyszerű szótöbbséggel.[513]

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 április 30.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 1. (286.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

Köln, május 1., este. A most érkezett berlini és bécsi lapok megerősítik, hogy tovább tart a császáriak visszavonulása. Pozsonyban, ahol 27-én még semmit sem tudtak a magyarok támadásairól, állandó a tolongás, zűrzavar, menekülés.

Komáromnál ütközet volt. A Schlick vezette császáriak két hadosztálynyi erővel visszaverték a magyarokat az Ács melletti Sandbergtől, s ezt most győzelemnek tüntetik fel. De a térképen azt látjuk, hogy Ács *Komáromtól egy mérföldnyire*, a Duna *jobb* partján van, s így még ebből a hivatalos jelentésből is kitűnik, hogy **a magyarok Komáromnál átkeltek a Dunán és ők az urai az Esztergomból Pozsonyba vezető útnak**. És Schlick még mindig a Komáromot körülvevő (!) cs. kir. csapatokról beszél!!

Welden főhadiszállása, amelyet Pestről Bábolnára, Bábolnáról Győrbe helyeztek át, most tovább vándorol visszafelé, **Sopronba**, közvetlenül a stájer határhoz és oldalt Bécstől.

Jellachich valóban azt a parancsot kapta, hogy vágja át magát Horvátországba s toborozzon magának minél nagyobb sereget.

A Dunától északra Wohlgemuth egyelőre eltűnt. A Csallóközről (a Duna e nagy szigetéről) kiűzték, s a csikósok (lovas népfelkelők) zavartalanul portyáznak Komáromtól Szerdahelyig, amely a félúton van Pozsonyhoz. Wohlgemuth csak Pozsony és a Morva felé vonulhatott.

A svarcgelbek[142] már csapatostul menekülnek Pozsonyból és Bécsből, részben a Dunán fölfelé, részben Prágába.

Az orosz beavatkozásról úgy beszélnek, mint ami küszöbön áll. Sőt egy lap már azt állítja, hogy az oroszok az osztrák–morva–magyar határon levő Lundenburgnál vannak, ami nyilván csak kitalálás. Állítólag tartalékul és városok helyőrségéül fognak szolgálni, mint Erdélyben, s ezzel az összes osztrák csapatok felszabadulnak arra, hogy a magyarok ellen koncentrálódjanak. **Állítólag Bécsbe 15 000 orosz érkezik helyőrségként.**

Egy porosz törzstiszt is Olmützbe érkezett „az osztrák kormányzattal való

megállapodás céljából".[460] A csehek „az Én dicső hadseregem"[514] bevonulásából hamarosan megtudják majd, miről szól ez a „megállapodás"!

Holnap este valószínűleg a magyarok további döntő sikereiről kapunk híreket.

A megírás ideje: 1849 május 1.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 2. (287.) sz., rendkívüli melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

Köln, május 2., este. A magyarok arra használják fel az osztrákok sietős visszavonulását és zavarodottságát, hogy egyrészt gyorsan előrenyomuljanak Bécs felé, másrészt hogy a Jablunkai-hágóig és a morva határig elfoglalják egész Felső-Magyarországot. A *szlovák bányavárosok* az ő kezükön vannak, s innen egészen a Jablunkai-hágóig nyomultak előre. Úgy látszik, már magát a hágót is elfoglalták, Neutitscheinben (Teschen mellett) ugyanis már ágyúdörgés hallatszott, eszerint tehát már a Kárpátokon *innen* is volt ütközet.

Ezzel a gyors hadművelettel a magyarok a Szlovákföldet teljesen megtisztították a császáriaktól, s egy 300–350 négyzetmérföldnyi[228], több mint 2 millió lakosú területet szereztek meg hadseregüknek újoncozásra. A szlovákok, akik azelőtt közömbösek, sőt részben magyarellenesek voltak, most határozottan a magyarok oldalán állnak, mióta ezek eltörölték a szlovák parasztok feudális terheit, s nyelvi és nemzetiségi tekintetben néhány engedményt tettek nekik.

Az emberek arra számítanak, hogy a magyarok átkelnek a Kis-Kárpátokon (a Morvaország és Magyarország közti határhegységen) és támadó éket képeznek *Olmütz* felé. Egyben egy kikülönített alakulattal a Jablunkai-hágón áthatolva megrongálhatják a Bécsbe vezető vaspályát, és így jelentősen hátráltathatják az oroszok Bécsbe vonulását. Morvaországból szinte az egész katonaságot kivonták; a szolgálatot mindenütt a nemzetőrség látja el.

Másfelől közvetlenül Bécs irányában operálnak a magyarok és mint breslaui tudósítónk jelenti, már **elfoglalták Győrt**. Az osztrák főhadiszállást *Sopronba*, a hadbiztosságot Pozsonyból Hainburgba (Bécstől 6 mérföldnyire) helyezték át. Várható, hogy itt az osztrákok újabb csatába bocsátkoznak. Kétségtelenül itt, a Duna és a Fertő tó között, a Lajta mögött van az egyetlen még lehetséges hadállás Bécs előtt.

Az osztrákok tehát a következő elhelyezkedésben igyekeznek újabb csatára felsorakozni: jobbszárnyuk Sopron körül összpontosul, a Fertő tó déli végétől Kőszegig és a stájer hegyekig, amelyekre jobbról támaszkodik;

centrumuk a Fertő tó északi végétől a Duna menti Hainburgig, elzárva a Bécsbe vezető utat; balszárnyuk, Wohlgemuth hadteste, a Duna túlsó partján, Pozsonynál, ahol azonban nem tarthatja magát, s mindenképpen a Morva mögé lesz kénytelen vonulni. Ezzel aztán osztrák területre tevődik át a háború, s Kossuth itt is folytatni fogja. **Kossuth kijelentette, hogy meg akarja előzni a benyomuló oroszokat és május 10-ét Bécsben akarja tölteni.** S Kossuth már bebizonyította, hogy meg tudja tartani szavát. Április 24-re Pesten akart lenni, s ezen a napon be is vonult oda.

Hogy Jellachichcsal mi történt, azt teljes homály fedi. Némelyek szerint már Mohácsnál van, nem messze a szlavóniai határtól (ami lehetetlen, mert Pesttől Mohácsig túl nagy a távolság). Más, fekete-sárga[142] híresztelések szerint ismét Pest mellett, a Rákos-mezőn foglalt el állást!! Ez az utóbbi természetesen még nagyobb hazugság, mint az előbbi.

A Délvidékről még nem érkezett meg a közvetlen megerősítés arról, hogy a magyarok elfoglalták Zimonyt. Az e vidékről kapott egyéb hírek ellentmondanak egymásnak, ugyanígy az oroszok bevonulásáról szóló is. Csak az bizonyos, hogy a krakkói határon táborozó orosz csapatokat összevonták s ezek készek rá, hogy bevonuljanak Ausztriába.

A megírás ideje: 1849 május 2.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 3. (288.) sz., rendkívüli melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

Köln, május 3., este. Minél vadabbul menekülnek a császáriak Magyarországról, minél kérlelhetetlenebbül üldözik őket a magyarok, annál zavarosabbak és ellentmondóbbak lesznek a hadszíntér eseményeiről szóló jelentések is. Csak egy dologban egybehangzók: abban, hogy a császáriak napról napra újabb vereségeket szenvednek.

A következő tények azonban szinte bizonyosnak tekinthetők:

Először: Az Ács melletti ütközet, amelyet a császáriak győzelmüknek tüntettek fel, számukra *vereség* volt. Ez abból látszik, hogy Schlick, aki állítólag győzött itt, rögtön utána visszavonult Győrbe. A kőnyomatos tudósító[290] is azt jelenti, hogy az ácsi összecsapás kedvezőtlenül végződött a császáriakra nézve, és hogy a Zanini-ezred[296], néhány tisztje kivételével, átállt a magyarokhoz.

Másodszor: Magyaróvár környékén (feleúton Győr és Pozsony közt) április 28-án *az osztrákok ismét vereséget szenvedtek*. Ezt különféle jelentések egybehangzóan közlik. Sok sebesültet vittek át a Lajtán, s az egész környék tele van velük. 29-én, 30-án még Bécsbe is vittek vagy 2000-et. Welden főhadiszállása némelyek szerint Pozsonyban van, mások szerint a Lajta melletti Bruckban (osztrák területen). Hír szerint Schlickre Győrnél is – 27-én állítólag ott volt – öldöklő csatát kényszerítettek rá az őt üldöző magyarok.

Ezzel az osztrák hadsereg zöme már ki van szorítva Magyarországról. Kétségtelen, hogy többsége már osztrák területen áll, s Magyarországon már csupán Pozsonyt és Sopront tartja megszállva. Emellett most már az is bebizonyosodott, amit előre megmondtunk: hogy a magyarok Komáromnál átkeltek a Dunán, s most e folyam mindkét partján koncentrikus mozgással Bécs felé nyomulnak. A „Wiener Zeitung" most szintén megerősíti, hogy a magyarok megtisztították a Szlovákföldet.

Harmadszor: Csaknem bizonyos, hogy Jellachich is *teljes vereséget szenvedett*. Ő maga, mint a „Wiener Zeitung" jelenti, már megérkezett Eszékre, minthogy tehát csak 23-án vagy 24-én indult el Pestről és 26-án már Eszéken volt, mindenesetre sokkal gyorsabban utazott, mint a hadteste.

Azt mondják, az *teljesen meg van semmisítve*, s az életben maradottak legnagyobb része átállt a magyarokhoz. Egy jelentés szerint a csata Kisbérnél zajlott le, ami azonban lehetetlen, mert ez a Komáromtól néhány mérföldnyire délre levő község teljesen kívül esik Jellachich útvonalán. Ez a jelentés egyébként is mindenféle lehetetlenségeket tartalmaz. Jellachich vereségének hírét azonban minden lap és tudósítás közli.

Kossuth egyik kiáltványa kimondja Magyarországnak és társországainak Ausztriától való függetlenségét, és ezen országoknak a Habsburg-Lotaringiai háztól való elszakadását, minthogy az ilyen áldatlan háborúba sodorta Magyarországot.[515]

A Délvidékről nincsenek híreink a magyarok újabb sikereiről. Állítólag Perczel Pest felé vonult főseregével. Temesvár megerősítéséhez Rukavina segítséget kért a szerbektől, de elutasították. Ezzel szemben a szerb nemzetgyűlés azonnali összehívását követelik a vajda megválasztása és a Vajdaság megszervezése végett.

Állítólag a magyarok Törökországon keresztül 80 000 puskát kaptak Angliából. A nagyváradi gyár naponta 300-at szállít nekik.

Ezalatt Bécsben a nép soraiban öröm és izgatottság, a kormányban megdöbbenés uralkodik. A *tőzsdén* 30-án *hallatlanul lanyha* volt a forgalom. A külvárosokból érkezett kiskereskedők *növekvő nyugtalanságról* számoltak be. Délután a barikádokról ismert arcok voltak láthatók az utcákon.

A kormány teljesen felbomlóban van. Nemcsak Stadion vált ki belőle, hanem *Schwarzenbergre* is rákerült már a sor, az ő helyére állítólag Colloredo-Wallsee lép.[516]

Közelednek az oroszok. Von Berg orosz tábornok már elutazott Krakkón át Bécsbe. Május 1-re és 2-ra 12 000–15 000 mindenféle fegyvernemhez tartozó oroszt *vártak Krakkóba*, velük 4 lovasszázadot és két tüzérüteget. Állítólag az igazhitű cár* *maga is valahova a közelbe megy* és ellenőrizni fogja a hadműveleteket.

Egy április 28-án kelt csernovici levél szerint *Bukovinába már bevonultak az oroszok*.

(A bécsi és a prágai lapokat ma este nem kaptuk meg.)

A megírás ideje: 1849 május 3.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 4. (289.) sz., melléklet
Jelzés: *

* I. Miklós. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[Dél-németországi levelek]

Köln, május 3. Ma Dél-Németország különféle részeiből több levelet kaptunk, s örömünkre ezek mind azt tudatják egybehangzóan: a nép mindenütt türelmetlenül várja azt a pillanatot, amikor végre egy igazi – tehát nem márciusi – forradalomban szállhat szembe az „Isten kegyelméből való" urak és tekintetes cinkosaik arcátlan ellenforradalmával és állhat bosszút a népjogok ellen oly régóta és napról napra elkövetett erőszakosságokért és aljasságokért. A nép mindenütt századokba szerveződik, vezetőket választ, fegyvert és lőszert szerez stb. Kiváltképpen pedig az örvendetes, hogy ott a katonák többségében olyan szellem uralkodik, amely lehetetlenné teszi, hogy ismét vérebekként és vadállatokként a testvéreikre uszítsák és saját húsuk-vérük ellen bőszítsék őket.

A nép jogos haragja olyan fokra hágott, hogy közeli kitörése nem lehet kétséges. Remélhetőleg azonban ezúttal olyan erővel zúg majd végig a vihar egész Németországon, hogy mindörökre és utolsó gyökeréig elsöpri végre a német földről az egész Isten kegyelméből való statáriumos, rablólovag- és népáruló bandát.

A megírás ideje: 1849 május 3.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 4. (289.) sz., melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

Magyarországi hírek

Köln, május 4. Május 1-i kelettel a következő híreket kaptuk Bécsből: „A múlt hónap utolsó napjain, különösen pedig tegnap, április 30-án, szokatlanul nagy élénkség volt észlelhető a főváros utcáin. Mindenkit izgalomba hoztak az elterjedt hírek, amelyek a magyar határon végbemenő hátráló csapatmozdulatokról szólnak. Az osztrák részről elszenvedett nagy veszteségeket és vereségeket bizonyítják azok a két napja folyton érkező rokkant- és sebesült-szállítmányok, amelyeket szekerek százai hoznak a bécsi katonakórházakba; ezek a kórházak már annyira tele vannak, hogy a folyosókon és az ágyak közti átjárókban is betegeket helyeztek el. Az ily módon visszahozott katonák a legsiralmasabb állapotban vannak, önkéntelenül Napóleon Oroszországból való visszavonulását juttatják eszünkbe – sápadt, meggyötört, lerongyolódott alakok fekszenek, hevenyészve bekötött sebekkel, a társzekerek kemény deszkáján; ezt a siralmas képet nem nézhetjük a részvét könnyei nélkül; a legtöbb sebesült gyógyíthatatlan, halálos sérülést kapott a magyarok lovasrohamai következtében, levágták az orrát vagy az állát, szóval leírhatatlan, milyen szörnyen elbántak ezekkel a szegény ördögökkel. Tegnap 10 szekérrel mindenféle fejfedő is érkezett ide, a legkülönbözőbb fegyvernembelieké, meg nyeregszerszámok, aztán vagy 500 gazdátlan ló, amelyek a csatában veszítették el lovasukat.

Mindenesetre igen rosszul áll Ausztria ügye Magyarországon. Egy hete még Pesten voltak a cs. kir. csapatok, most pedig néhány napja már Sopronban van a főhadiszállásuk, az osztrák sereg már nem hátrál, hanem valósággal menekül; éppen most jött meg a soproni vonat különféle fegyvernemekhez tartozó katonákkal és katonai málhával. Találkoztam egy ismerősömmel, egy azelőtt Bécsben állomásozó felső-ausztriai ezred őrmesterével; elbeszélése szerint teljesen kétségtelen, hogy a magyarok győzni fognak, mert a császári csapatokban uralkodó teljes zűrzavar is segíti őket, ők pedig egyáltalán nem adnak időt a császáriaknak, hanem egyre újabb és pihent erővel törnek rájuk és vetik vissza őket.

A magyar hadsereg hatszorta erősebb, és fanatikusan lelkesedik ügyéért, a császáriak viszont, akik fárasztó és céltalan meneteléseket végeznek, akik csüggesztő veszteségeket és vereségeket szenvednek el, akiket rosszul vezetnek, akiket tisztjeik a döntő pillanatokban cserbenhagynak, természetesen nem a kellő hősiességgel harcolnak a dinasztia ügyéért. Azt mondják, a cs. kir. tábornokok és tisztek, akiknek kiképzésére olyan rendkívül sokat költöttek a március előtti időkben, példátlanul tudatlanok; valósággal vágóhídra viszik csapataikat. Már öt tábornok ellen folyik vizsgálat. A (felső-ausztriai) *Hrabovszky-ezred*, amely csak nemrég érkezett meg Itáliából, *szinte egészében átállt*, ugyanígy az alsó-ausztriai *Hess-ezred* is[517], általában úgy hírlik, hogy *a német csapatok nem használhatók fel úgy dinasztikus célokra, mint a szlávok*. Egészében véve már *öt ezred* állt át, a sok horvátot nem számítva. *Hallatlan és hihetetlen a demoralizálódás a hadseregben*. A magyarországi háborút a lengyel Dembiński tábornok vezeti[403]. A lengyelek 10 légiót alkotnak, összesen 36 000 emberrel, körülbelül 25 tábornokuk van; állítólag ők viszik végbe a legpéldátlanabb haditetteket, és tőlük félnek leginkább a cs. kir. csapatok.

Vasárnap, április 29-én, fontos csata volt Mosonnál; az osztrákok itt 6000 halottat és sebesültet vesztettek; ebből arra lehet következtetni, hogy veresége súlyos volt, és hogy innen jöttek a szállítmányok.

Állítólag a bán* hadteste teljesen szét van verve.

Északnyugaton a magyar felkelők 15 000 emberrel és 30 löveggel benyomultak Turóc megyébe, s eddig Turócszentmártont, a megye székhelyét, és Mossócot foglalták el. Állítólag az a szándékuk, hogy átkelnek a Vágon, megszállják a Kisuca völgyét és elzárják a Sziléziából és Galíciából oda vezető utakat.

Turócszentmártonban, ahol sokan csatlakoztak önként a szlovák népfelkeléshez[130], állítólag nagyon félnek a magyarok bosszújától. Úgy látszik továbbá, hogy a Szlovákföld erősen hallgat a magyarokra.

Pozsonyba 29-én már ötödik napja nem érkezett posta Pestről. A város határában levő puszta területen sáncokat ásnak és erődítéseket emelnek.

Nachrichten aus Ungarn

A megírás ideje: 1849 május 4.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 6. (291.) sz.

Jelzés: *

* Jellachich. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A magyarországi helyzet]

A bécsi tudósításunkban (lásd: „*Köln*"*) szereplő híreken kívül semmi más határozott adatunk nincs a hadszíntér eseményeiről. Ezért ma csak a magyar–morva határról kapott néhány értesülésünket közöljük; ezekben a magyaroktól való félelem tükröződik.

A „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" ezt írja: „A galíciai–sziléziai határról, április 28. – A Nyitra melletti összecsapást követően a magyarok benyomultak a Szepességbe és a Kárpátok északnyugati nyúlványai közé. Kisucaújhely, Budatin és Zsolna az ő kezükön van. Néhány nap óta a Csácai- és a Jablunkai-hágót fenyegetik, ahova a császári megfigyelő haderők visszahúzódtak. A magyarok Sziléziába való betörésének megakadályozására egy gyalogoshadosztály Csácára és a f. év januárja óta Bielitzben helyőrségként állomásozó gyalogoshadosztály Jablunkára ment, végül egy zászlóaljat kivontak Troppauból és Friedek környékén helyeztek el. – Tegnapelőtt óta menekülő szlovákok mennek át Saybuschon és Andrichaun; a zsolnai cs. biztos már négy-öt napja Teschenben van.

Tegnapelőtt (26-án) heves ágyúzás hallatszott Saybuschban Zsolna vagy Teplic felől; ez este 6 óráig tartott. De arra, hogy a magyarok Galíciába látogatnak, csak azok gondolnak, akik úgy vélik, hogy a legutóbbi krakkói események[518] megállapodás eredményeként történtek Görgey előretörésével egyidejűleg."

Egy másik sziléziai tudósításában ezt írja ugyanez a lap:

„A Troppautól mintegy 2 órányira levő Karwin porosz városkában 24-én a vár tornyából állítólag sok jeltűz volt látható a Kárpátokban, s azt gondolják róluk, hogy galíciai népfelkelésre való mozgósítás a céljuk.

Egy felkelő csapat, amely legnagyobbrészt a pusztákon besorozott csikósokból, gulyásokból és kondásokból állt, szám szerint mintegy 15 000 ember, néhány löveggel, állítólag már Turócszentmártonig, sőt még aznap

* *V. ö. 396–397. old. – Szerk.*

este Zsolnáig (a Jablunkai-hágótól kb. $2\,^1/_2$ postaállomásnyira) tört előre. Pongrácz gróf és Révay királyi biztosok elmenekültek, hogy megmentsék életüket a magyarok elől; Wenk őrnagy* átment a Vág innenső partjára és a határ menti helységekbe rendelte minden szlovák község császári helyőrségét, hogy kapcsolatban maradjanak Morvaországgal és Sziléziával.

A határt lezárták, s a városokban és falvakban összeírták mindazokat a fegyverre fogható férfiakat, akiknek magyar betörés esetén népfelkelőként, Péter főhercegi juszticiárius parancsnoksága alatt kell harcolniok. – Kossuth hívei mindent elkövetnek, hogy megingassák a szlovákokat. El van terjedve egy nóta, amely hazaárulónak nevez minden olyan szlovákot, aki a királlyal, egy »német idegennel« tart; sajnos, némelyek hisznek is ennek és lépre mennek. Ez a keserű gyümölcse azon hadvezér** fonák politikájának, aki elaltattatta magát az álnok *magyar nemesség* által, s nemzetellenes rendszabályokkal elnyomott egy olyan népet, amely minden áldozatra kész volt a magyarok megfékezése végett."[519] (!?!)

Budáról úgy értesülünk, hogy a császáriak által itt hátrahagyott helyőrség 4 gyalogoszászlóaljból, 2-3 lovasszázadból és 83, legénységgel jól ellátott lövegből áll. A vár élelmiszerkészletei 6 hétre elegendők.

A megírás ideje: 1849 május 5. körül
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 6. (291.) sz., melléklet
Jelzés: *

* *Helyesen*: Trenck — *Szerk.*
** Windischgrätz. – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

A magyarok egyre messzebb nyomulnak előre. Már arról beszélnek, hogy betörtek Stájerországba (a Rába melletti Fürstenfeldnél), Morvaországba a (Jablunkai-hágó melletti Friedlandnál) és Galíciába (a morva határon levő Rajczánál). 29-én Győr még a császáriak kezén volt; azóta azonban állítólag már elhagyták. Pozsonyt elsáncolták a császáriak; némely hírek szerint már ki is ürítették.

Délen, úgy látszik, rosszul állnak a császáriak. A Duna és a Dráva közt levő *Pécset* állítólag *kiürítették*. Most úgy halljuk, hogy Jellachich hadteste teljesen szét van verve, *két ezrednyi horvát fogságba esett*, s beosztották őket a honvédek közé. Egy másik hír szerint Simunichot is bekerítették és foglyul ejtették.

Bem csapatai valóban a Bánátban vannak, Lugosnál és Karánsebesnél, s Arad és Temesvár várát fenyegetik.

A magyar sereg növekedéséről szóló hírek már-már meseszerűek. Állítólag 250 000 magyar áll fegyverben. Miközben Görgey 45 000 emberrel Wohlgemuth ellen harcol, 18 zászlóalj Jellachichot támadja, s ott van még Dembiński hadteste, mind közül a legerősebb, amely a kápolnai csata[289] óta nem vett részt ütközetben[520]. Győrnél most Guyon és Klapka a parancsnok.[521] A magyar országgyűlést május 10-ére *Pestre hívták össze*.[522] Állítólag az oroszok 8000 emberrel bevonultak Krakkóba.

A megírás ideje: 1849 május 5. körül
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 6. (291.) sz., 2. kiadás
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[Kossuth kiáltványa]

A „Neue Oderzeitung" alapján közöljük a következő részleteket Kossuth Gödöllőn, április 7-én kelt kiáltványából[523]:

[...] „Úzi az ország vitéz hadserege azon ellenséget, kinek honáruló biztosai Nógrádban, Somogyban immár megkezdték *újra a nép nyakába vetni a robot jármát, melyet a törvény eltörölt*[494], s melyet *újólag nyakatokba róni soha sem engedendjük*. Úzi azon ellenséget, mely császári parancsot adott ki a múlt hónapban, hogy ott, ahol a jobbágyság eltöröltetett is, *az eltörlött robot és dézsma árának felét a jobbágy saját erszényéből tartozzék megfizetni, holott ezen fizetés alól titeket feloldott a magyar törvény*[524], melyet szabadságtok védelmére fenntartani erős, elhatározott akaratunk.

Vitéz hadseregünk úzi határaitokról azon ellenséget, kinek császárja azt merte mondani, hogy Magyarország nincs s nem lesz többé, ki erdélyi testvéreinket tőlünk el merte szakítani, Horvátországot a magyartól elrabolni, saját hazánkat eldarabolni, s legtermékenyebb vidékeinkből egy külön Rácországot alkotni, azon rác rablók számára, kikkel a magyar nemzet kiirtására szövetkezni nem iszonyodott.[525]

Vitéz hadseregünk úzi határaitokról azon ellenséget, mely amerre megfordult, még futása közben is elég gyáva volt rabolni, mint az útonállók rabolnak, mely meg nem elégedett azzal, hogy ellopott, elrabolt mindent, mit megennie, meginnia lehetett, hanem amit nem bírt fölemészteni, elrontott, elpusztított, hogy éhséget hagyjon hátra számotokra, sőt embertelen vadsággal, pusztán rablási s kártékonysági indulatból, kitépte gyermekeitek fejei alól a párnákat s szélnek ereszté pelyheit, sőt nem kímélte a templomokat, kifeszegette az oltár márványkövét, leégette a kápolnák fedelét – kinek még *tisztjei* közt is akadtak emberek, kik [...] *zsebre rakták az ezüstkanalakat* ott, hol megvendégeltettek. Ilyen azon ellenség, melyet az ausztriai császár országunkra küldött, hogy eltörülje országunkat, kiirtsa nemzetünket, s a népet szolgává és koldussá tegye. [...]

Megjövendöltem nektek hónapok előtt, hogy az ausztriai császár zsarnok-

ságából Magyarország szabadsága, önállása s függetlensége fog felvirágozni.[526]

És Istennek hála, úgy vagyon. Legyen érte áldott az Úrnak szent neve. De legyen a nemzetnek örökös hálájával áldott a vitéz magyar hadsereg, mely életét, vérét a hazáért örömmel áldozva, rettenthetetlen vitézséggel veré az ellenség összes erejét, s folytonos győzelemmel haladva a dicsőségnek ösvényén, téged, oh magyar nép, hős vérének árán szabaddá, boldoggá teszen. Az ellenség hazug győzelmekkel kérkedett, hogy a magyar népet elámítsa, kétségbe ejtse.* Ámítá a népet hazug hírekkel, hogy Erdélyből kiverték seregeinket [. . .]; hogy Szegedet ostrommal bevette Jellachich, ki Szegednek soha még csak környékét sem láthatá.[527]

Sőt ami több, most, midőn öt nap alatt négyszer megveretve, legerősebb állomásaiból kiszorítva, Windischgrätz, Schlick, Jellachich egész seregével egyetemben Poroszlótól Pestig és Vácig szaladt, midőn a szózatot Gödöllőn azon szobában írom, hol Windischgrätz 24 óra előtt Magyarország leigázásáról mert álmodozni, még most is, midőn egész serege megveretve fut, s egész Erdélyt és Magyarország kétharmadát a zsarnok körmei közül kiragadtuk, még most is a pesti béres hírlapokban nem szégyenli azt hazudni, hogy ő győzött Jászberénynél![528] E kérkedésre adom nektek megnyugtató válaszul, véreim, atyámfiai! hogy én s a nemzet bajnokainak derék vezérei győzelmes hadseregünkkel Gödöllőn vagyunk, hová szuronnyal törtek utat rettenthetetlen honvédeink, Gödöllőn, melynek partjairól ellövöldözék türkőzve küzdő tüzéreink a kérkedő ellenséget – Gödöllőn, melynek partjairól a pesti Dunáig űzék huszáraink a futamlókat.

És amott Erdélyben nincsen császári ellenség többé; nyakunkra hozta ezen császár a béke nevében a vad muszkákat, de Bem s az erdélyi magyar hadsereg utolsó emberig kiverte Erdély szent földéről az ellenséget, muszka pártfogóival egyetemben.

És lent a Bácskában Perczel bevette Szenttamást, melynek ostroma tavaly annyi elpazarlott vér áldozatjába került[153]. És felszabadítá Péterváradot, melyet Ausztria árulással hálózott körül, és kitisztítja a rác rablóktól a dús Alföldet. Idefenn pedig, hol az ellenség főereje Magyarhont akará meghódítani, Görgey fővezér s alatta Damjanich, Aulich, Klapka, Gáspár tábornokok, Schlicket Hatvannál, Jellachichot Tápióbicskénél, Windischgrätzet, Schlicket, Jellachichot egyesülve az isaszegi rémítő pontokon megverve s Gödöllőt elfoglalva, győzelmes seregeikkel már a Rákoson állanak.

---

* *A „Neue Rheinische Zeitung"-ban itt az eredetiben nem szereplő mondat következik:* Jellemző hazugság ez, mert hazudni csak a gyáva képes. – *Szerk.*

Még néhány nap, s Magyarhon szabad leszen, és hazánk szent földét nem tapodandja bitor ellenség.

Ezt adom nektek örvendetes tudomásul, hazámfiai. [. . .] Éljen a szabad magyar haza!"

A megírás ideje: 1849 május 7. körül
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 8. (292.) sz.
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

A hadszíntérről

Az osztrák sereg mind tovább hátrál. Április 28-án kiürítették Győrt; 29-én a magyar előőrsök Öttevénynél álltak, 2 mérföldre Mosontól. A Duna másik partján a Diószegnél állomásozott osztrák hadtest is visszavonult Cseklészre (Pozsonytól 4 órányira). 30-án Pozsonyból már nem lehetett tovább menni, mint Oroszvárig (Pozsonytól 1 $^1/_2$ mérföldnyire a déli parton).

Az osztrák főparancsnokság Laxenburgban van, 1 $^1/_2$ órányira Bécstől.

A Szlovákföld most teljesen a lakosság által tárt karokkal fogadott magyarok kezén van. Ezek rengeteg fegyvert találnak itt, mert Windischgrätz lefegyvereztette a falusiakat és a megyeszékhelyeken halmoztatta fel a puskákat. A szlovák népfelkelésnek[130] nyoma sincs; Bloudek eltűnt, Janeček szabadcsapat-parancsnok átállt a magyarokhoz.[529] A magyarok a Szlovákföldről Morvaországot, Osztrák-Sziléziát és Galíciát fenyegetik. Beszélnek egy 40 000–60 000 főnyi inváziós hadtestről, amely Orosz- és Porosz-Lengyelországig terjesztené ki a háborút. Mindenesetre várható egy rajtaütés Prerau, a lengyel–sziléziai–osztrák vasutak csomópontja ellen.

Az oroszok felvonulásának hirtelen elakadását illetően breslaui tudósításunkra utalunk[530]. Még mindig beszélnek ugyan Erdély felé vonuló nagy orosz hadtestekről, de ezek a hírek egyelőre nem érdemelnek hitelt.

Mint már bebizonyosodott, délen Bem jelentős erőkkel betört a Bánátba, megszállta a Maros és a Duna közti hegyi szorosokat, bevette Lugost, sőt állítólag *Temesvárt* is elfoglalta.[127] Ezzel és a Perczel-hadtest egyes részeinek a Tiszántúlon, a nagykikindai kerületben végrehajtott előnyomulásával a Szerb Vajdaság köddé foszlott szét.

Jellachichot, akinek vereségét ismételten megerősítették, a megalakítandó (horvát–szlavón–bánáti) déli hadsereg korlátlan teljhatalommal felruházott főnökévé nevezték ki.

Ez a „déli hadsereg" papíron 30 000 főből áll, de valójában legfeljebb 8000 fő, meg néhány ezer ember a szerbiai rablóbandákból.

Vom Kriegsschauplatze

A megírás ideje: 1849 május 7. körül
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 május 8. (292.) sz.
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A forradalom közeledése]

Köln, május 8., este. A forradalom egyre közeledik. Miközben Drezdában a nép a legnagyobb vitézséggel küzd a szász és a porosz zsoldosok ellen,[531] s mindenünnen érkező fegyveres erősítések adnak választ a porosz invázióra, miközben Pfalzban a nép a honvédelmi bizottmány köré gyülekezik, a népfelkelés szerveződik és fegyverkezik, a hivatalnokok engedelmeskednek a népnek, a katonaság csatlakozik hozzá[532] – Németország minden része forrong és erjed. A Frankföld csak a kedvező pillanatra vár, hogy szintén elszakadjon Bajorországtól; a nép ott rendkívül izgatott, s főként a parasztok lesik türelmetlenül a harc kirobbanásának percét. Holnap részleteket is közölhetünk majd erről. Badenban és Württembergben még a katonaság is a birodalmi alkotmány mellett foglalt állást. Türingiából, Hessen-Kasselből, Darmstadtból egészen hasonló tartalmú hírek érkeznek.

Végül Poroszországban napról napra feltartóztathatatlanabbá és forradalmibbá válik a mozgalom. Breslauban tetőfokára hágott az izgatottság, kisebb rendzavarások, csapatösszetartások, járőrözések, utcai csoportosulások vannak, s mindezek nagyobb események előjelei. Egész Szilézia hasonló izgalomban van, s feszülten várja a magyarországi és bécsi híreket. Berlin nyugodt, erőszakkal tartja féken a kard uralma. A Rajnánál és Vesztfáliában a Hohenzollernek erőszakuralmi tervei a Landwehr[41] ellenállásán hiúsulnak meg, amely nem tűri, hogy újabb államcsínyek végrehajtására használják fel. Berg egész vidéke, a hageni, ruhr-mülheimi, krefeldi körzet, szóval éppen a leginkább fekete-fehér[434] területek, hirtelen *nyílt lázadásba* csaptak át.

A Brandenburg–Manteuffel-féle társaság ezenközben minden tőle telhetőt megtesz, hogy forradalomba kergesse a népet. A ma érkezett „Staatsanzeiger"-ban van egy körlevél az összes főprezidensekhez, amely felszólítja őket, hogy erélyesen szálljanak szembe minden „forradalmi" törekvéssel, amely a birodalmi alkotmány megvalósítására irányul, továbbá van egy levélváltás Bassermann birodalmi megbízott[533] és Brandenburg úr

között, amelyben az utóbbi kijelenti: 1. Poroszország sem most, sem a jövőben nem ismeri el a birodalmi alkotmányt, és 2. a központi hatalom sem most, sem a jövőben nem avatkozhatik be Poroszország belügyeibe, így a kamara feloszlatásába, az ostromállapotba stb.

A Rajna-vidék népének figyelmébe ajánljuk a hohenzollerni pimaszság ez utóbbi mintadarabjait. Úgy látszik, a dinasztia, azzal, hogy a leggaládabbul elutasítja a legcsekélyebb engedményeket is, erőszakkal forradalomba akarja kergetni a népet.

De ha ismét bekövetkezik a forradalom, Hohenzollern úr, *ki tudja, ezúttal is beéri-e a nép annyival, hogy* „**Le a kalappal**"![534]

A megírás ideje: 1849 május 8.

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 9. (293.) sz., rendkívüli melléklet

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[Az elberfeldi helyzet[535]]

„*Elberfeld*, május 8. Miután a rendőrség letépett sok plakátot, a néphez intézett felszólítást arra, hogy támogassa a Landwehr[41] ellenállását, valamint a Landwehrnek a király és a minisztérium elleni kiáltványát is, a nép megtámadta a rendőrséget és *arra kényszerítette, hogy függessze ki e plakátokat hivatalán és a kapukon*, s őrt állt ezek előtt. Estefelé, amikor egyre nagyobb lett az emberek tömege, az a hír terjedt el, hogy katonaság közeledik; ezért *a Landwehr felfegyverkezett* és kényszerítette a polgármestert, hogy menjen velük a vasútállomásra és bírja rá a katonákat, hogy forduljanak vissza. A kaszinónál azonban von Carnap úr elszökött, s a nép ekkor feldúlta az épületet. Miközben a Landwehr az állomásra ment, hogy megnehezítse a katonaság bevonulását, fegyveres erő jelent meg és zűrzavart idézett elő a néptömegben, olyan vagdalkozással, hogy sok sebesültet kellett elszállítani.

Az emberek azonban újra összegyűltek és a városházához mentek, ott azonban időközben polgárőrség[53] helyezkedett el, készen arra, hogy megvédje az épületet. Sok lőszer van felhalmozva ott, s a nép követelte ennek kiadását, de ezt megtagadták és a behatolási kísérletet meghiúsították. A kőzápornak azonban számos ablaküveg esett áldozatául. Ma reggel 8 órakor a Landwehr *teljes fegyverzetben* az Engelnbergen, Böttchernél áll, és *várja a katonaság megérkezését*.

Sok fegyveres proletár csatlakozott hozzájuk, valamint máshonnan való Landwehr-beliek is. A *polgárőrség* szintén aktív, de *nem fog szembeszállni a Landwehrrel*, hanem csak a csőcseléket tartja féken. De ha megjön a katonaság és megtámadja a Landwehrt, akkor jaj lesz neki. Nagyszámú katonaságnak kell lennie, mert különben semmit sem érhet el." [D. Z.*]

(Ma kora hajnalban innen, Kölnből, tüzérség indult Elberfeldbe, hogy kartácstüzet irányítson azokra a derék bergi munkásokra, akik nem akarják

* – „Düsseldorfer Zeitung"[536] – *Szerk.*

megengedni, hogy minden törvény ellenére egy hazaáruló kamarilla eszközeiül használják fel őket. Reméljük, a tüzérség *a maga kötelességét teljesíti* majd.)

A megírás ideje: 1849 május 9. körül

A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 10. (294.) sz.

Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[A hadszíntérről]

Újabb győzelmi hírek a magyar határról! Az **osztrákok veresége Öttevénynél**, amelyet már néhány nappal azelőtt jelentettünk*, teljesen bebizonyosodott. A Csallóköz csaknem teljesen a magyarok kezén van.

Egy **másik vereséget** a Vág melletti *Szerednél*, Pozsonytól kb. 5 mérföldnyire szenvedtek el az osztrákok. Görgey itt kierőszakolta az átkelést a Vágon és a császáriakat Pozsony környékéig vetette vissza.

Főként az osztrák lovasságot érték súlyos veszteségek mindkét ütközetben. Bécsbe galíciai és német lovasok érkeztek szekereken és gyalog, ló és kard nélkül, sokan a hátukon cipelve a nyerget, és siralmas, szennyes és csüggedt külsejükkel rémületet keltettek a svarcgelbekben[142]. Pozsonyon át megérkeztek a Hurban-csapat[130] szétvert, siralmas maradványai is.

Pozsonyban általános zűrzavar uralkodott a császáriak közt; arra számítottak, hogy május 4-én vagy 5-én döntő csata lesz ott, s nem bíztak a város megtartásának lehetőségében. Sok svarcgelb elmenekült. — A Szeredtől egy kissé északnyugatra levő Nagyszombatot szintén kiürítették a császáriak, és fölszedték az onnan Pozsonyba vezető síneket[537].

Bizonyos, hogy a magyarok *Morvaországot és Alsó-Ausztriát* a háború színterévé akarják tenni, vagyis *el akarják foglalni Bécset*. Még a bécsi kőnyomatos tudósító[290] is elismeri, hogy egész Alsó-Ausztria sóvárogva várja őket.

Bukovinában Kobilica, a paraszt-agitátor[464], egyre több gondot okoz a kormánynak.

A *Bácskában* Perczel jócskán fizettet a szerbekkel sarcot és szed közülük újoncokat. Ugyanakkor azonban biztosítja nyelvhasználati és nemzetiségi jogaikat és megszünteti a határőrvidéket.[538]

Az osztrák jelentések most azt állítják, hogy a Habsburg-ház állítólagos trónfosztása[508] csupán az osztrák kormánytól kiinduló álhír, amelynek az a

* *V. ö. 404. old. – Szerk.*

célja, hogy a többi tartományt a magyarok ellen uszítsa. Mások szerint az országgyűlés visszavonta határozatait, mert rossz hatást tettek a népre. Se non è vero, è ben trovato.*

A „Vjestnik" és a „Srpske Novine" szerint Perczel délen átkelt a Tiszán, elfoglalta a kikindai kerületet[172], mindenütt visszaszorította a szerbeket, és Versecet fenyegeti. Onnan mindenki Pancsova felé menekült. Állítólag egy hadtest Temesvárig nyomult előre (ennek Bem által való elfoglalása tehát nem bizonyosodott be**). Bem a hírek szerint Orsovánál áll, készen arra, hogy fogadja az Oláhországból erre nyomuló osztrákokat és oroszokat. A szerbek teljesen elvesztették a bizalmukat Todorovich tábornok hadvezetése iránt. A délszláv lapok egyöntetűen elismerik, hogy a Bánátot nem lehet megvédeni és a magyarok néhány héten belül újra meg fogják hódítani.[539]

A megírás ideje: 1849 május 9.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1849 május 10. (294.) sz., rendkívüli melléklet
Jelzés: *

* – Ha nem igaz is, igen találó.[247] – *Szerk.*
** *Lásd 370. és 404. old.* – *Szerk.*

[Friedrich Engels]

[Felkelés Elberfeldben és Düsseldorfban]

Köln, május 11.[540] Elberfeldből azt a hírt kaptuk, hogy a piactéren felállított szoldateszkát, miután kétszer rátámadt a népre, visszaverték, halottakban és sebesültekben veszteséget okozva neki.* A 16-osok ezredese alól kilőtték a lovat; ő maga súlyosan megsebesült. Állítólag Uttenhoven kapitány elesett, elölről és hátulról (!) golyóktól találva; azt mondják, saját emberei lőttek rá. A katonák támadása mindenkit rettentően feldühített. A polgárőrség[53] zöme a nép oldalára állt.

Állítólag a feloszlott községtanács helyére Biztonsági Bizottság[44] lépett, amelyhez az előbbi községtanács 4 tagja is csatlakozott. Von Carnap főpolgármester háza teljesen fel van dúlva; az egyik legértékesebb barikád a Von der Heydt-szálló mahagóni bútorából épült. A barikádok teljes száma 40 körüli lehet.

Mikor útnak indítjuk ezeket a híreket – amelyekért azonban nem minden tekintetben vállalhatunk kezességet –, a katonaság már elhagyta a várost, s a szomszédos községekből tetemes erősítések indultak el Elberfeld népének támogatására.

Düsseldorfban f. hó 9-én este, mikor megjött az a hír, hogy Elberfeldben kitört a harc, a pályaudvaron a nép valóban hősiesen szembeszállt a Kölnből erősítésül Elberfeldbe küldött katonasággal, és csakhamar minden utcában dúlt a barikádharc. Egész éjjel zúgtak a vészharangok, s a katonaság kartácstüzére a nép golyói feleltek. Reggel felé azonban győzött a szoldateszka, s a nap folyamán az utcasarkokon állítólag plakátokat függesztettek ki, amelyek hírül adták az ostromállapot és a haditörvénykezés életbe lépését.

Úgy hírlik, a nép oldalán mintegy húszan haltak meg, köztük Hartmann, az ismert szállító, meg egy lengyel festő, aki a közeledő katonák elé vetette magát, arra intve őket, hogy ne lőjenek testvéreikre, s a katonák golyóitól átlyuggatva, holtan hanyatlott a földre.

---

* *V. ö. 408–409. old. – Szerk.*

Azt mondják, a katonaság azóta védtelen férfiak, nők és gyermekek lelövöldözésével még véresebben pecsételte meg győzelmét.

A megírás ideje: 1849 május 11. előtt
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 május 11. (295.) sz., rendkívüli melléklet
Jelzés: *

[Friedrich Engels]

[Tisztességes Schwanbeck]

A „Kölnische Zeitung" társszerkesztője, Tisztességes Schwanbeck, nyilatkozatot tett közzé elberfeldi kalandjairól, s ebben egyebek közt azt állítja, hogy „a »Neue Rheinische Zeitung« egyik szerkesztője"* megrágalmazta őt. Erről az ügyről a „Neue Rheinische Zeitung" illető szerkesztője csak a következőket mondhatja: Amikor ő hivatalos tisztséget töltött be Elberfeldben[535], a Biztonsági Bizottság[44] egyik tagja arra kérte, hogy állapítsa meg a személyazonosságát annak a két úrnak, aki állítólag Kölnből érkezett és a városháza fogdájában volt akkor őrizetben; ezek egyike nem más volt, mint Tisztességes Schwanbeck. Ezen úr jelenlétében szerkesztőnk kijelentette: lesz rá gondja, hogy ezt az urat másnap reggel eltávolítsák a városból, s ez meg is történt. Továbbá ugyanennek a biztonsági bizottságbeli barátjának elmondott egy epizódott arról, hogy milyen kapcsolatban áll Schwanbeck úr Brendamour rendőrfelügyelő úrral; ezt K. Cramer úr már a nyilvánosság elé tárta a „Wächter am Rhein"-ben[541]. Ennyiből áll az egész „rágalmazás".

Egyébként hogy „Elberfeldben nincs semmi kikémlelni való" – amint Tisztességes Schwanbeck állítja –, arról senki sem szolgálhat bővebb felvilágosítással, mint az az Elberfeldben még most is kémként fogva tartott porosz tiszt, aki álnéven ólálkodott ott és akit rögtön letartóztattak.

A megírás ideje: 1849 május 16.
A megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung",
1849 május 17. (300.) sz., 2. kiadás
Jelzés nélkül

* Friedrich Engels. – *Szerk.*

Marx és Engels kéziratos hagyatékából

Karl Marx

[Feljegyzés a Gottschalk tiszteletére rendezni kívánt fáklyásmenet betiltásáról[542]]

A Munkásegylet[34] küldöttsége pénteken (december 23-án) 10 órakor elment Geiger rendőrfőnökhöz, hogy engedélyt szerezzen egy Gottschalk tiszteletére rendezendő fáklyásmenethez. Geiger kijelentette, hogy nem adhatja meg, „nincs megengedve". Akkor egy másik küldöttség Engels parancsnokhoz ment.

Ő megkérdeztette a vele beszélni akarók nevét. Beckhausen és még valaki bement, kijelentette, hogy a rendőrfőnökségről jönnek, ott nem adták meg az engedélyt a fáklyásmenet megtartására. Most őtőle akarják kérni.

Engels már fel volt készülve erre; még el sem hangzott az, hogy név szerint kinek a tiszteletére és mi célból rendeznék a fáklyásmenetet, s már közbe is vágott:

„Azokat az embereket a hatóság tartóztatta le stb. *Igaz*, az esküdtek felmentették őket; minthogy azonban a hatóság tartóztatta le, így ez most nem engedélyezheti a fáklyásmenetet."

Zenés szerenádot szintén „*semmiféle feltétellel*" nem akart engedélyezni.

A megírás ideje: 1848 decembere

Az első megjelenés helye: W. Kühn: „Der junge Hermann Becker", I. köt., Dortmund 1934.

Karl Marx

[Töredék „A burzsoázia és az ellenforradalom" című cikk fogalmazványából[543]]

5) [. . .] egyszóval *szokványos*. Így még ezek a szépséghibák is az általa képviselt osztály jellegzetes típusává tették őt, s így valami sajátos varázst adnak neki a porosz polgárság természettörténetének elfogulatlan megfigyelője szemében.

Térjünk át a programról a program megvalósítására, s ne feledjük el, hogy a Hansemann-kormány azt a korszakot jelzi, amelyben a felemelkedett német nyárspolgár arra törekszik, hogy az angol vagy a francia burzsoá szerepét játssza.

Hansemann, kormányára jellemző módon [. . .]

A megírás ideje: 1848 december vége

Az első megjelenés helye: „Marx–Engels Gesamtausgabe", I. rész. 7. köt., 1935.

Karl Marx

[A „Neue Rheinische Zeitung" első sajtóperében mondott védőbeszéd fogalmazványából[544]]

II. Jogi kérdések

A 222. cikkelyhez:

„Ha a közigazgatási vagy a bírói rendből egy vagy több hatósági személyt *hivataluk gyakorlásában vagy gyakorlása alkalmából* valamilyen szóbeli sértés ér, amelynek célja becsületüknek vagy érzékenységüknek megtámadása, akkor az, aki őket ily módon megsértette, egy hónaptól két évig terjedő bebörtönzéssel büntettetik. – Ha a sértés bírósági vagy törvényszéki tárgyaláson történt, a bebörtönzés két évtől öt évig terjed."

Mi a *becsület*? Mi az *érzékenység*?

A „sértés" és „rágalmazás" közti megkülönböztetés a *375. cikkelyben* foglaltatik, amely a következőképpen hangzik:

„Az olyan szidalmazások vagy sértő kifejezések, amelyek nem valamilyen *meghatározott tettel*, hanem egy bizonyos *vétekkel* való megvádolást tartalmaznak, ha nyilvános helyen vagy nyilvános gyűlésen hangzottak el, vagy pedig nyomtatott vagy nem nyomtatott írásokban kaptak helyet, amelyeket terjesztettek és osztogattak, tizenhattól ötszáz frankig terjedő pénzbírsággal büntetendők." 376. cikkely: „Minden egyéb szidalmazás vagy sértő kifejezés, amely nem súlyos és nem nyilvánosan történt, egyszerű rendészeti büntetést von maga után."

Rágalom tehát csak akkor áll fenn, ha valakit egy meghatározott tettel, pontosan megjelölt faktummal vádolok, amelyet állításom szerint ő maga követett el. Ha valakit tolvajnak nevezek, akkor erre csak a 375. cikkely érvényes; a „tolvaj" megjelölés nem „meghatározott tett", egyáltalán nem is „tettel" való megvádolás, hanem „sértő kifejezés" és „bizonyos vétekkel" való megvádolás. Ellenben az a kijelentés, hogy „tegnap itt meg itt elloptál

egy pár ezüstkanalat", a 375. cikkely szerint pénzbírság helyett szabadságvesztést és a polgári jogoktól való megfosztást von maga után. *Ok*: az utóbbi esetben a sértés nyilvánvalóbb, a becsületen nagyobb csorba esett stb. A 375. cikkely magánszemélyre, a 222. cikkely viszont hivatalnokra vonatkozik, amikor a vétséget hivatala gyakorlása közben követték el vele szemben. A hivatalát gyakorló tisztviselő megsértését a Code* hierarchikus szellemének megfelelően keményebben bünteti, mint a közönséges ember megsértését. Tartalmilag és fogalmilag a 222. cikkely teljesen azonos a 375. cikkellyel. A 222. cikkely csupán megszigorítása a büntetésnek arra az esetre, ha a 375. cikkelyben meghatározott vétséget hivatalukat gyakorló hivatalnokok ellen követték el.

Ha a rágalmazás vétségét hivatalukat gyakorló hivatalnokok ellen követték el, a 222. cikkely nem a 367. cikkelyt helyettesíti, hanem a 375. cikkelyt. Máskülönben a magánszemélyek elleni vétséget súlyosabban büntetnék, mint a hivatalukat gyakorló hivatalnokok ellenit, s ez ellentétes a Code szellemével.

Tehát: 1. a 222. cikkely azonos a 375. cikkellyel;

2. a 222. cikkely eltér a 367. cikkelytől, ahogyan a 367. is a 375. cikkelytől.

Zweiffelt illetően *csak ez* inkriminálható: „Zweiffel úr ezenkívül állítólag kijelentette, hogy nyolc napon belül végez" stb.[546] Erre tehát nem alkalmazható a 222. (375.) cikkely, mert ahhoz ilyesminek kellett volna elhangzania: „Zweiffel állítólag aljas és becstelen nyilatkozatokat tett" . . .** csak „fait précis"-t, egy meghatározott és pontosan megjelölt nyilatkozatot ró fel.

De más okból sem alkalmazható a 222. cikkely:

a) Zweiffel egyáltalán nem hivatalát gyakorolta.

A 222. cikkelyben a „hivataluk gyakorlásában vagy gyakorlása alkalmából" és a „*szóbeli* sértés" szavak ugyanazt a gondolatot fejezik ki, s egyforma nyomatékkal bizonyítják, hogy a törvényhozó ebben a cikkelyben csak olyan sértésekre gondolt, amelyeket *közvetlenül* a hivatali ténykedés alkalmából, tehát *szóbelileg* követtek el, és hogy a 222. cikkely nem terjed ki olyan sértésekre, amelyeket *jóval a hivatali ténykedés után* írásban követnek el.

Ha a sértést „par parole", szóbelileg követték el, akkor ezzel már adva van, hogy a hivatali ténykedés során követték el. Ha kimutatjuk, hogy a 222. cikkelyben a törvényhozó csak olyan sértésekre gondolt, amelyeket a hivatal-

---

* – Code pénal – büntető törvénykönyv[545] – *Szerk.*

** *A kéziratban itt egy kibetűzhetetlen szó következik.* – *Szerk.*

nok *személyes jelenlétében* követtek el, akkor ezzel bizonyítva van, hogy nem esnek a 222. cikkely hatálya alá az olyan esetek, amelyeket jóval később és a hivatalnok távollétében, *írásban* követtek el (az írásbeli sértés magában véve is a sértett távollétét előfeltételezi, a *szóbeli* sértés pedig a sértett jelenlétét).

A 222. cikkely indokolásában (előterjesztette Berlier államtanácsos úr, az 1810 február 6-i ülésen) ezt olvassuk:

„Itt tehát *csupán azon* sértésekről lesz szó, amelyek a *közrendet* veszélyeztetik, vagyis a hivatalnokokat vagy hivatalos közegeket hivataluk gyakorlásában vagy gyakorlása alkalmából érő sértésekről; ilyen esetben már nem magánszemélyen, hanem a közrenden esik sérelem... A politikai hierarchia veendő ilyen esetben figyelembe: aki egy igazságügyi közeggel szemben ragadtatja el magát sértésekre vagy tettlegességekre, az kétségtelenül bűnös, de kisebb botrányt okoz, mint ha egy bírót sértene meg."

Ebből kitűnik a következő:

A törvényhozó azt a sértést, amelyre a 222. cikkelyben jelöl meg büntetést, úgy tekinti, mint a tisztjét gyakorló hivatalnokkal való *szembehelyezkedés* legalsó fokú cselekedetét, mint olyan szembeszegülést és ellenállást a ténykedő hivatalnokkal szemben, amely megáll a zúgolódásnál, nem megy el a tettlegességig. De miként veszélyeztetheti az ilyen „sértés" a „közrendet"? A közrendet csak az zavarhatja meg, ha valamilyen módon zendülés indul a törvények megdöntésére, vagy ha a törvényt valamilyen hivatali ténykedésével végrehajtó hivatalnokkal szemben akár tettlegesen, akár csak sértő kifejezésekkel szembehelyezkedést tanúsítanak. Ha ma egy újságban megsértem a főügyészt, akkor ezzel nem zavarom meg a *„közrendet"*, s az idézett indokolásban szó szerint az áll: „Itt tehát csupán *azon* sértésekről lesz szó, amelyek a közrendet veszélyeztetik."

Ugyanott áll ez is: „Aki egy igazságügyi közeggel szemben ragadtatja el magát *sértésekre vagy tettlegességekre*, ...". „Sértés" és „tettlegesség" itt mint fogalmilag azonos, csupán súlyosságuk foka szerint különböző vétségek tárgyaltatnak. Ahogyan azonban *„tettlegesség"* csak a tisztjét gyakorló hivatalnok személyes jelenlétében követhető el, úgy a *„sértéshez"*, ugyanezen vétség legalsó fokához is a hivatalnok személyes jelenléte szükséges. Máskülönben a sértés nem idéz elő *zavart valamely hivatali ténykedésben*, s így nem is zavarja a közrendet.

Ha azonban szükséges a hivatalnok (a sértett) személyes jelenléte, akkor a sértés csak szóbelileg, „par parole" követhető el, s nem terjedhet ki írásbeli inzultusokra, vagy ha mégis, csak olyan esetekben, amelyekben a hivatali ténykedés alatt lehetségesek írásbeli inzultusok (például a vizsgálóbírónál). Ezért nem is szerepel a Code-ban *felségsértés*. A Code a hivatalnok meg-

sértését csak úgy érti, hogy a hivatalnokot *tisztje* betöltése során sértik meg, mégpedig *a maga személyes jelenlétében*, felségsértés pedig ebben az értelemben lehetetlenség, mert a király *személyesen* nem gyakorol semmiféle tisztet, hanem csak másokkal gyakoroltat, így hát a 222. cikkely értelmében *személyes jelenlétében* és *közvetlen tisztjében* soha nem sérthető meg.

Az a toldalék, hogy „gyakorlása alkalmából", látszólag változtat a dolgon, s elesik a személyes jelenlét követelménye. Ezt az értelmezést a legjobban a 228. cikkely cáfolja, amelyben ez áll:

„Minden olyan személy, aki egy tisztviselőt hivatala gyakorlása közben vagy gyakorlása alkalmából megüt – ha nem hazsnál is fegyvert és ha ez nem jár is sebbel vagy más következménnyel –, kettőtől öt évig terjedő fogházzal büntettetik. – Ha ez az erőszakos cselekmény bírósági vagy törvényszéki tárgyaláson történt, akkor a bűnös pellengérre állítással büntettetik."

A „gyakorlása alkalmából" toldalék meghagyja tehát szükséges feltételnek a személyes jelenlétet, hiszen nem verhetek meg valakit távollétében. Az „à l'occasion" nem is azt jelenti, hogy „viszonylatában", hanem azt, hogy „alkalmából". Nem adhatok „viszonylagos" ütlegeket.

Az „alkalmából" szót azért fűzte hozzá a törvényhozó, hogy a 222. és a 228. cikkely hatálya ne korlátozódjék a hivatali ténykedés *tartamára*, hanem az is sértésnek számítson, ami *közvetlenül előtte* vagy *közvetlenül utána* történik, de mindig *közvetlenül* a hivatali ténykedéshez kell kapcsolódnia és a hivatalnok személyes jelenlétében kell történnie.

Ahogy egy hivatalnokot csak jelenlétében verhetek meg, úgy csak a hivatalnok személyes jelenlétében és ennélfogva csak szavakkal történhetik az az eset is, amelyet a 222. cikkely tárgyal, mert ez ugyanazt a „gyakorlása alkalmából" kitételt tartalmazza, mint az ütéseket és sebeket tárgyaló 228. cikkely.

A 367. cikkelyhez:

Nem forog fenn rágalmazás a zsandárság ellen.

a) Az igazság bebizonyítása.

b) Mert nincsenek *megnevezve*. „Zsandár" nem egyént jelent, hanem gyűjtőfogalom.

Nem forog fenn rágalmazás *Zweiffel* ellen.

a) Nincsenek Zweiffelnek tulajdonítva olyan „tények, amelyek, ha valóságos tények lennének" stb., hanem csak „szók". Ez jogos megkülönböztetés. A „Nyilatkozat" nemcsak hogy nem tesz törvényileg büntetendővé, de még csak „a polgárok szemében gyűlöletessé és megvetendővé" sem.[547] [. . .*]

* *A kézirat következő sora kibetűzhetetlen. – Szerk.*

b) Zweiffel „*állítólag*". Az olyan állítás, amely hitelre akar találni, nem teszi önmagát kérdésessé.

A 367. cikkely a következő szavakkal fejeződik be:

„A jelen rendelkezés nem alkalmazható olyan tényekre, amelyeknek nyilvánosságra hozatalát a törvény megengedi, sem olyanokra, amelyeknek felfedésére vagy megakadályozására a megvádolás értelmi szerzője hivatali teendőinek illetve kötelességének természete folytán kötelezve volt."

Ehhez jön még a 372. cikkely:

„Ha a megvádolás tárgyát képező tények a törvény értelmében büntetendők és a megvádolás értelmi szerzője bejelenti őket, akkor e tények vizsgálatának idejére felfüggesztetik a rágalmazásért ellene indított eljárás és ítélet."

369. cikkely.

A megírás ideje: 1849 február 7.

Az eredeti nyelve: német és francia

Friedrich Engels

[Az ausztriai katonai diktatúra[548]]

Köln, március 17. Az 1848. év a forradalmi reminiszcenciákban, illúziókban és egyéb frázisokban való csalódás éve volt. 1848-ban fél Európa felzúdult népe jóllakatta magát frázisokkal, színes rongyokkal, felhívásokkal és felvonulásokkal; egészen következetes dolog hát, hogy 1848 forradalma az általános ellenforradalmi katonai diktatúrában végződött.

Legalábbis az az eredménye azonban megvolt az 1848-as forradalomnak, hogy nemcsak tökéletesen felvilágosította mindenütt a népet az eddigi frázisok felől, hanem hogy olyan tüzet hajított is az öreg Európába, amellyel a világ összes Cavaignacjai és Windischgrätzei sem fognak boldogulni.

Az 1849. év a katonai diktatúra mindenhatóságában való csalódásnak az éve.

A katonai diktatúra mindenekelőtt két dolgon bukik el: először a bármiféle bonyodalom megoldására való képtelenségén, másodszor a saját költségein. Mihelyt szerveznie kell vagy mihelyt rendszeres pénzforrásokat kell teremtenie, összeomlik.

A katonai diktatúrának erre az összeomlására az „ősi tiszteletreméltó" Osztrák Császárság nyújtja nekünk az első példát. Ausztria, amely csak a kard legerőszakosabb, legvégsőkig kiélezett uralmával menthette meg létét, Ausztria e pillanatban a kard uralmán megy tönkre.

Amikor Bécsben a szlávok segítségével megfékezték a forradalmat, amikor a szláv–osztrák hadsereg bevette Pestet[549], amikor a statáriumhősök azt hitték, hogy játszva elbánnak a magyar forradalom maradványával és két héten belül visszaállítják a régi, a Ticinótól és a Pótól a Dnyeperig és a Kárpátokig terjedő összprédaállamot, akkor hamar készen volt az olmützi kamarilla[149] terve. Azt tervezték, hogy mihelyt Magyarországon mindenütt felállították a kard diktatúráját, feloszlatják a kremsieri Reichstagot, amely addig a szlávok miatt hasznos volt[550], elkopott szerszámként félredobják a szlávokat, a forma kedvéért egy soha meg nem valósítható alkotmányt oktrojálnak, s visszaállítják a régi, Metternich-féle rendszert, azzal a régi

módszerével együtt, hogy az egyik nemzet segítségével igázzák le a másikat.

A császári rablóbandáknak a Tiszánál elszenvedett vereségei elhalasztották e jámbor terv megvalósítását. A szlávokra még a csatatéren volt szükség.

De a küszöbönálló oktrojálásnak híre terjedt. A Reichstag nyugtalanná lett. A szláv klub[551] napról napra veszélyesebb a miniszterek számára. Megállapodnak, hogy március 15-én úgy, ahogy van, elfogadják az alkotmánytervezetet[401], s ezzel elébe vágnak az oktrojnak. Erre a kamarilla nem tehet egyebet, mint hogy a birodalmi gyűlés megelőzése végett kétségbeesett csínyre* merészkedik, és *ideje előtt* és a szlávok ellenére feloszlatja a Reichstagot és diktálja az ún. alkotmányt[327].

Ez a statáriális charta bombaként csapott az ausztriai népegyveleg közé. Eddig csak a németek és magyarok érezték a dühöt Ausztriának azzal az eljárásával szemben, hogy gyáva árulás révén győz, a győzelem után pedig a legkegyetlenebb banditákat is felülmúlja barbárságban; most a szlávok is osztoznak velük ebben a dühben. Őket egy „szláv Ausztria" reményével hitegették, s felhasználták arra, hogy győzzenek Itáliában és Magyarországon, s köszönetképpen újra alávetik őket a régi, Metternich-féle korbácsnak. „Szláv Ausztria" helyett valami ún. „nemzetek egyenjogúságát" adják nekik, s ez azt jelenti itt, hogy minden nemzet *egyaránt jog nélküli* a főnemesek mindenható kamarillájával szemben, akiknek nincsen semmiféle nemzetiségük. A sokat ünnepelt „szabadságok" helyett szuronyokat szegeznek nekik, a szláv többségű Reichstagot puskatussal kergetik szét, s Prágát, a pánszlávizmus szent bölcsőjét, ostromállapottal fenyegetik.**

Ezt kapták hát az ausztriai szlávok és kiváltképp a csehek annak fejében, hogy a német és a magyar forradalomhoz való csatlakozás helyett a kamarillával szövetkeztek nemzeti sonderbundosdijuk[80] megvalósításáért. A németek és a magyarok elég sokszor megjósolták nekik, hogy mit érnek majd el ezzel; ők nem hallgattak az okos szóra. Az olyan tartomány, amely azon a címen, hogy a maga *külön* szabadságát akarja kivívni, összeszűri a levet az ellenforradalommal az ország egészének szabadsága ellen, nem is érdemel jobbat, mint azt, hogy az ellenforradalom végül őt is becsapja és mellőzze.

Hogy milyen hatást tett az új ellenforradalmi államcsíny a szlávokra, arról még csak keveset tudunk. Délről, valamint Galíciából még nincsenek

* *A kéziratban Engels először ezt írta*: államcsínyre; *ezt aztán megváltoztatta.* – *Szerk.*

** *A következő bekezdés eredetileg így kezdődött*: Az ausztriai szlávok élharcosai, a csehek, azok . . .: *e szavakat Engels áthúzta.* – *Szerk.*

hírek. A morvák túlságosan demoralizált, elernyedt nép ahhoz, hogysem másképpen szemlélték volna a dolgot, mint együgyű közömbösséggel. A csehek viszont, az ausztriai szlávok szóvivői és a legcsúfabbul becsapottak, már hallatták hangjukat. Határtalan a dühük. Annyira csalódottak, hogy Prágában teljesen forradalmivá lett a közvélemény. A kamarillával kötött szláv szövetség fejei, a vadcsehek eddigi bálványait, a *Palackýakat*, a *Strobachokat*, a *Braunerokat*, most mindenki átkozza. A csehországi *német* képviselőket nagy üdvrivalgás fogadja a prágai pályaudvaron. Sőt Borrosch, a németkedő *Borrosch* tiszteletére, akinek a házát nemrég lerombolták Prágában, *valóságos diadalmenetet* rendeztek *a pánszlávizmus fővárosában*. A cseh diákok a vállukon vitték be a pályaudvarról, a birodalmi gyűlés *német baloldalához tartozókra* rengeteg „Slavá!"-t* kiáltottak[364], és Prága összegyűlt népe azt énekelte: „Was ist des Deutschen Vaterland!**

Most a csehek Frankfurtba is akarnak küldötteket választani[552] – most, amikor már későn van. De az osztrák kormány bizonyára azzal fog válaszolni erre, hogy rendelettel visszahívja a Szent Pál-templomból az összes osztrák küldötteket.[553]

A cseheknek ezek a megnyilvánulásai irányadók arra vonatkozóan, hogy a többi ausztriai szláv hogyan fogadja majd a statáriális chartát. Minden látszólagos engedmény ellenére a horvátok és főként a szerbek a mélyére fognak nézni a császári adománynak, s a galíciai parasztok furcsa képet fognak vágni annak hallatára, hogy most mégis kártalanítást kell fizetniök a feudális szolgálmányokért.[200]

Ezzel az államcsínnyel meg fog szűnni mind a szláv nemzetiség- és szabadságrajongóknak, mind a szláv parasztoknak Ausztria és a császár iránt érzett lelkesedése. Két hét sem telik bele, s Ausztria egy hajszálnyival sem bízhatik jobban a szlávokban, mint a németekben és az olaszokban; Ausztria most már semmi másra nem támaszkodik, mint 600 000 katonájára és – Oroszországra.

Éppen ez az államcsíny, amelynek az összprédaállam egységét és oszthatatlanságát kellene megrendíthetetlenül helyreállítania, éppen ez ad majd lökést az osztrák monarchia megdöntéséhez s talán európai háborúkhoz és forradalmakhoz.

Magyarországon a sereget másodízben verik vissza a Tiszától, s a magyar forradalom ereje napról napra félelmetesebbé nő; a szerbek tárgyalásban állnak a magyarokkal[450], talán – még osztrák jelentések szerint is – már át

* „Éljen!"-t. — *Szerk.*

** „Milyen a németek hona!"[426] – *Szerk.*

is álltak hozzájuk; Horvátországban naponta rosszabbodik a közhangulat; Bécs akár egy tűzhányó, 30 000 szurony is alig tarthatja féken; Itáliában küszöbön áll egy háború, e pillanatban talán már meg is indult[251], s akkor Radetzky demoralizált bandái egészen másféle ellenféllel találják szemben magukat, mint tavaly; a pénzügyi helyzet napról napra súlyosabb, a deficit a havi ötmillió forintot is meghaladja; s most mindehhez hozzájárul még a szakítás a szlávokkal, akiknek – mikor még égető szükség van rájuk – arcukba vágják a kesztyűt, egészen úgy, mintha provokálni akarnák Jellachichot, hogy horvátjait és határőreit zeneszóval vigye át a magyarok táborába!

Túl sok ez a vén Ausztriának. Csak Oroszország beavatkozása menthetné meg, Oroszország beavatkozása pedig, ha csak egy lépéssel is messzebb terjed, mint eddig – elkerülhetetlenül *európai háborút* jelent.

Ide juttatta a katonai diktatúra Ausztriát: a bukás, a legteljesebb felbomlás szélére, a csőd küszöbére.

A kard csak terrorizálni tud, de tovább nem terjed a hatalma. A kard terrorja a lehető legostobább, legesztelenebb terror. Azzal azonban, hogy kartácstűzzel fojtanak el egy forradalmat, még semmi nincs elintézve; könnyű dolog kihirdetni és bevezetni az ostromállapotot, de *kikerülni belőle*, ez éppen a fődolog, ehhez pedig több kell a kackiás bajusznál.

A főúri kardcsörtetők éppen azért oktrojálták az alkotmányt, hogy ki lehessen kerülni a kivételes ostromállapotból, az ideiglenességből, hogy „*lezáruljon a forradalom*". De éppen ez az alkotmány válik indítékká arra, hogy *most aztán csakugyan megkezdődjék* az ausztriai forradalom.

„Gott erhalte Franz den Kaiser!"*

A megírás ideje: 1849 március 17.

* – „Isten, óvd meg Ferenc császárt!"[554] – *Szerk.*

Friedrich Engels

[A porosz Landwehr mozgósítása[555]]

Köln, április 3. Posen nagyhercegségben az egész Landwehrt behívták és már el is indították Schleswig-Holstein felé.

Cleve környékén szintén hívtak be Landwehr-korosztályokat, és Schleswig-Holsteinba irányították őket.

Úgy halljuk, most *az egész nyolcadik* (rajnai) *hadtestet mozgósítani akarják* és **a Rajna-tartományban az egész Landwehrt be akarják hívni.** Azt mondják, a nyolcadik hadtestnek a francia határhoz kell vonulnia. Hogy mi célból, és mire kell ott, az nem látható át.

Azt azonban át lehet látni, hogy egyáltalán miért hívják be a Landwehrt a Rajnánál. Mindazokban a tartományokban, amelyeknek kétséges a Hohenzollern-ház és az isten kegyelméből való királyi porosz monarchia iránti hűségük, azzal akarják *ártalmatlanná tenni a fegyverfogható fiatalembereket*, hogy porosz tisztek parancsnoksága alatt glédába állítják és a sorkatonasággal egy hadtestben keverik össze őket. Azután más, megbízhatóbb csapatokkal együtt idegen tartományokba akarják elküldeni ezeket a statárium és egyéb királyi porosz rendszabályok segítségével féken tartott gyanús Landwehr-belieket, hogy ott szükség szerint az engedetlenség újabban elharapózó szellemének elfojtására használják fel őket.

A törvény szerint a Landwehr csak *külső ellenséggel* szemben használható fel. A dán háborút[2] egyenest arra találták ki, hogy ez a törvény maga adja meg a kormánynak azt az ürügyet, amelynek révén lábbal tiporhatja. Ha Schleswig-Holsteinba már szállítottak Landwehr-belieket, akkor majd találnak módot rá, hogy távolabbra is szállítsák őket, Kelet-Poroszországba vagy Sziléziába. Rajnai fiataljainknak ott ugyanazt a dicsőséges szolgálatot kell majd teljesíteniök, amelyre tavaly áprilisban és májusban Posenban a sziléziai Landwehrt használták fel[556].

A népeknek ugyanazt az uszítását, amelyet a cs. kir. osztrák kormány nagyban folytat azzal, hogy [. . .]

A megírás ideje: 1849 április 3.

Az első megjelenés helye: „Voproszi Isztoriji KPSZSZ", 1970. évi 12. sz. (oroszul)

Friedrich Engels

Helyreigazítás[557]

Alulírottaknak, akik a badeni–pfalzi hadjáratban a Willich-féle szabadcsapathoz tartoztak, tudomásukra jutott, hogy ezt az alakulatot a következő vádakkal illetik:

1. hogy Willich alakulata a Fekete-erdőben cserbenhagyta a Beckerét;
2. hogy nem ismerte el Becker főparancsnokságát;[558]
3. hogy svájci területre ment, amikor Becker alakulata még nyolc mérföldnyire mögötte volt.

Az első vádat illetően a következő tények lehetnek döntők: Willich Furtwangenban állt, azzal a megbízatással, hogy tartsa a simonswaldi völgyet és a Höllentalba vezető szorosokat. Csapatainak legnagyobb részét előretolta a hegyen túl Simonswald és St. Märgen felé. Becker Tribergben és St. Georgenban állt, Willichtől jobbra. Nagy meglepetésünkre egyszerre csak megérkezett Furtwangenba Becker, egész alakulatával. Ezt a meglepő manőverét azzal magyarázta Willichnek, hogy Tribergben elhelyezett csapatai tisztjeik akarata ellenére elhagyták állásaikat, s ő maga St. Georgenból ment utánuk, hogy rábírja őket: szállják meg újra Triberget. Valóban, estefelé Becker ismét elvonult alakulatával. Eközben Willich a főhadiszállásra, Donaueschingenbe ment, hogy személyesen győződjék meg a dolgok állásáról. Az ellenség, amely Württembergen át betört Villingenbe, már az országútig jutott el. Donaueschingenben előbb úgy határoztak, hogy egy óra járásnyival hátrább, Hüfingennél foglalnak el állást; később azonban úgy döntöttek, hogy visszavonulnak a svájci határig és a Wutach-völgyet védik. Mihelyt ezt a határozatot meghozták, Willich két sürgönyt küldött Furtwangenba. Onnan *először* Beckert értesítették, és csak utána Willich előretolt századait, bár ez utóbbiak a járhatatlan hegyi utakon csak később kaphatták meg a hírt. Mire tehát Willich alakulata Furtwangenban összegyűlt, Becker szintén ott lehetett. Maga Willich Neustadtig elébe ment alakulatának, s itt addig várt az indulással, amíg Becker alakulatából két század meg nem érkezett. Bonndorfból megint küldött Beckernek egy

sürgönyt, s ebben jelezte, hogy az ellenség már erősen előrenyomulóban van Lenzkirch felé, s ezért inkább a bonndorfi* utat kellene választani. Becker valóban ezen az úton indult el, és megtámadtatás nélkül egész alakulatával megérkezett Tiengenbe; ennek során Willich előbb, Stühlingentől, az utóvédet alkotta egy századdal és két löveggel, később pedig, Ofteringennél és Wutöschingennél, a jobbszárnyat. Látnivaló, hogy „cserbenhagyásról" itt egyáltalán szó sem lehet.

A második vád arra vonatkozik, hogy Willich egyik századának Furtwangenban állomásozó kapitánya nem volt hajlandó elhagyni Willich által kijelölt állását és elmenni Beckerrel. És helyesen tette; a Willich-alakulat önkéntesen állott össze és önkéntesen helyezte magát Willich parancsnoksága alá. Csupa olyan emberből állott, aki tudja, miért verekszik. Magától értetődik, hogy ha az ilyen alakulat szétforgácsolódik és szétszóródik, akkor semmit sem ér. Azonkívül Willich azt a parancsot kapta, hogy alakulatával éppen ezt a hadállást tartsa, s az említett század elvonása keresztezte volna összes rendelkezéseit.

A harmadik vád még megalapozatlanabb. Ismeretes, hogy az utolsó, Jestettenben tartott haditanácson Becker a Svájc területére való átlépés mellett, Willich pedig a harc folytatása mellett foglalt állást[559]. Ismeretes, hogy Tiengenből Becker a derékhaddal együtt Baltersweilbe vonult, s ekkor Willich Erzingennél 350 emberével és 4 lövegével fedezte ezt a visszavonulást; Becker Baltersweilből Jestettenbe ment, s eközben Willich Baltersweilnél elfoglalta a hadsereg által feladott pozíciót. Ismeretes, hogy Willich még 24 óra hosszat ott maradt alakulatával ebben a pozícióban — a tüzérség már elvonult —, s ezalatt Sigel Rafznál és néhány órával később Becker Rheinaunál átment Svájcba; hogy csupán akkor hagytuk el a tábort, amikor már órákig megtámadtatás nélkül álltunk szemben az ellenséges előőrsökkel; hogy éjszaka még német földön sátoroztunk, és csak másnap reggel**, utolsókként léptünk svájci területre.

Semmiképpen nem kívánjuk beleártani magunkat azokba az áldatlan viszályokba, amelyek a badeni hadsereg különböző vezetői közt kitörtek.

* *A kéziratban*: lenzkirchi – *Szerk.*
** 1849 július 12-én. – *Szerk.*

Csak azt követeljük, hogy ne terjesszenek hazug állításokat alakulatunkról és vezetőinkről.

Waadt kanton, 1849 július 26.*

A megírás ideje: 1849 július 26.

Az első megjelenés helye: „Beiträge zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung", 1967. évi 2. sz.

* *A kéziraton ezután ceruzával a következő aláírás szerepel (nem Engels írása)*: Koehler százados – *Szerk.*

MELLÉKLETEK

A belga király parancsa Marx kiutasítására

Lipót, belga király
Üdvözlet mindazoknak, akik most és
a jövőben olvassák!

Az 1835 szeptember 22-i, az 1841 december 25-i és az 1846 február 23-i törvény alapján.

Igazságügy-miniszterünk javaslatára elrendeltük és elrendeljük:

Egyetlen cikkely

Megparancsoljuk, hogy a *Marx, Charles* nevű személy, a filozófia doktora, körülbelül 28 éves, született Trierben, Poroszország, huszonnégy órán belül hagyja el a Belga Királyságot, s a fent említett 1835 szeptember 22-i törvény hatodik cikkelyében megszabott büntetés terhe alatt megtiltjuk, hogy ide visszatérjen.

Igazságügy-miniszterünket megbízzuk a jelen rendelkezés végrehajtásával.

Kiadatott Brüsszelben, 1848 március 2-án.

Lipót s. k.

A Király nevében:

De Haussy s. k.
igazságügy-miniszter

A másolat hiteléül:
De Crassier s. k.
főtitkár

Eredeti nyelve: francia

Marx menetlevele, amelyet Belgiumból való kiutasításakor adtak ki*

Igazságügyi Minisztérium

Börtönügyi és Közbiztonsági Igazgatóság

2. szekció

2. iroda

73 946. sz.

Menetlevél

(1790 május 30–június 13-i törvény, 1815 május 11-i rendelet)

Személyleírás

Kora	*28* év**	
Magassága	1 méter	centiméter
Haja	*fekete*	
Homloka	*rendes*	
Szeme	*barna*	
Orra	*közepes*	
Szája	*rendes*	
Szakálla	*fekete*	
Pofaszakálla	*fekete*	
Bajusza	*fekete*	
Álla	*kerek*	
Arca	*rendes*	

A Közbiztonsági Igazgatóság főnöke felkéri a polgári és katonai hatóságokat, hogy adjanak szabad utat a *Brüsszel*ből *Quiévrain*en át *Franciaország*ba utazó *Marx, Charles, úr*nak, foglalkozása *a filozófia doktora*, születési helye *Trier* (*Poroszország*) lakhelye –, és szükség esetén nyújtsanak neki segítséget és védelmet.

A jelen menetlevél *a Királyságból a mai napon való kiutazásra érvényes.*

Kelt *Brüsszelben, 1848 március 4-én*

* *A kézzel írt szavak dőlt betűkkel vannak szedve. – Szerk.*

** *Ez pontatlan: Marx ekkor 30 éves volt. – Szerk.*

Arcszíne *barna*
Testalkata *erős*
Különös ismertetőjelek

Saját kezű aláírás
Dr. K. Marx s. k.

A Közbiztonsági Igazgatóság főnökének rendeletéből

Becquet s. k.
az útlevélosztály vezetője

[A kiállító hatóság bélyegzője]

Az első megjelenés helye: Sz. Z. Leviova:
„Marksz v germanszkoj revoluciji 1848–1849 godov",
Moszkva 1970.
Eredeti nyelve: francia

A párizsi Német Munkások Klubjának[560] közleménye

A Német Munkások Klubjának bizottsága a „Réforme" című lapban ismertetni fogja azokat az intézkedéseket, amelyeket szükségesnek tekint ahhoz, hogy nyilvánosan tarthassa üléseit.

H. Bauer, cipészmunkás;
Herman, műasztalos;
J. Moll, órás;
Wallau, nyomdász;
Karl Marx
Karl Schapper.

Az első megjelenés helye: „La Réforme", 1848 március 10.
Eredeti nyelve: francia

Nyugták a Kommunisták Szövetségének Központi Vezetősége által kapott és adott pénzösszegekről[561]

I.

Kommunisták Szövetsége
V. p., e.!*

A Központi Vezetőség igazolja, hogy tagjától, Karl Marxtól huszonöt frank összeget átvett (f. c.**).

Párizs, 1848 április 2.

A Központi Vezetőség nevében
K. Marx
Engels
Henry Bauer
*Joseph Moll****

---

* – Világ proletárjai, egyesüljetek! – *Szerk.*
** – fidei commissum (szabad felhasználásra) – *Szerk.*
*** *Saját kezű aláírások.* – *Szerk.*

II.

Kommunisták Szövetsége
V. p., e.!*
A Központi Vezetőség átvett tagjától, Marxtól hetvennégy frank húsz centime kölcsönt, amit ezennel igazol.
Párizs, 1848 április 2.

A Központi Vezetőség nevében
Engels
Bauer
*J. Moll***

III.

Kommunisták Szövetsége
V. p., e.!*
Friedrich Crueger, a Szövetség tagja elismeri, hogy a Központi Vezetőségtől huszonöt frank kölcsönt kapott, s kötelezi magát, hogy mihelyt lehet, visszafizeti ezt a Szövetség vezetőségének.
Párizs, 1848 április 2.

*Friedrich Crueger***

Az első megjelenés helye: „Der Bund der Kommunisten. Dokumente und Materialien", I. köt., Berlin 1970.

* – Világ proletárjai, egyesüljetek! – *Szerk.*
** *Saját kezű aláírások.* – *Szerk.*

Jelentés a Marx által a kölni rendőrfőnökségen szóban elmondottakról[562]

A kérelmező, a politikailag gyanús *dr. Karl Marx*, 1818 május 5-én, Trierben született, 1842–43-ban itt, Kölnben élt, mint a „Rheinische Zeitung"[563] szerkesztője tevékenykedett, majd külföldre ment, onnan kieszközölte szülővárosából, Trierből, a csatolt kivándorlási engedélyt[564], s ezzel elvesztette a porosz állampolgárságot.

Elmondása szerint egy nemzetgazdasági mű kiadásával foglalkozik, s részben írói munkája jövedelméből akar élni, részben feleségének magánvagyonából, aki 3 gyermekével* még Trierben van.

A kérvény bélyegilletéke le van róva és tisztelettel mellékelve van.

Köln, 1848 április 19.

Hünermund
rendőrbiztos

Az első megjelenés helye: „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft", Berlin, 1968. évi 3. sz.

* Jenny, Laura és Edgar. – *Szerk.*

Tudósítás Marxnak és Engelsnek a kölni Demokrata Társaság 1848 augusztus 4-i közgyűlésén elmondott felszólalásáról[565]

[...] Ezután dr. *Marx* úr, a „Neue Rheinische Zeitung" főszerkesztője, megvilágítja azon alapelveket, amelyeket Weitling úr a Demokrata Társaság két héttel ezelőtt tartott ülésén kifejtett, s egy hosszabb, alapos beszédben, az utóbbi évszázadok forradalmainak történelmi fejlődése alapján igyekszik bebizonyítani, hogy a politikai és a társadalmi érdekek Weitling által feltételezett különválása éppoly kevéssé képzelhető el, mint közvetlen szembenállásuk, sőt hogy a politikai és a társadalmi érdekeknek kölcsönösen át kell hatniok egymást. Az az állítás is helytelen, hogy a társadalmi fejlődés késlelteti a politikait; sajnos, a társadalmi fejlődés tekintetében mi, németek, csak most tartunk ott, ahova a franciák már 1789-ben eljutottak; a mostani ellentétek megoldását csak ezeknek határozott megjelölése és az egyes osztályok érdekeinek feltárása teszi lehetségessé; csak ezzel, tehát szellemi fegyverek alkalmazásával jöhet békességes úton létre kiegyenlítődés; Párizsban véres következményei voltak annak, hogy nem vették figyelembe az egyes rendek egymással szembeni álláspontját, megtagadták a kölcsönös engedményeket és téves fogalmakat alkottak a lakosság osztályai közötti viszonyról. Hasonló okból a diktatúrát, amelyet Weitling a legkívánatosabb alkotmányformaként javasol, Marx célszerűtlennek és teljesen lehetetlennek tartja, mivel a hatalom nem hozható létre egyetlen osztály által, s méltán nevezhető esztelenségnek az a törekvés, hogy egyetlenegy fej rendszerét vigyék keresztül a diktatúrában; ellenkezőleg, a kormányzó hatalomnak, a párizsi ideiglenes kormányhoz hasonlóan, a legkülönbözőbb elemekből kell összetevődnie, s ezeknek aztán eszmecsere útján kell megegyezniök az igazgatás legcélszerűbb módját illetően.

Engels úr beszámol arról, hogy a kormányzat elutasította dr. Marxnak a polgárjog megadása iránti kérelmét. Minthogy nevezett a porosz Rajna-tartomány szülötte, s a márciusi forradalom után minden politikai menekültnek újra megadták a polgárjogot, a polgárjognak ezen megtagadásában igazságtalanság és szószegés rejlik; ezzel Marxot külföldinek tekintik, akit bármely pillanatban ki lehet utasítani.

Az első megjelenés helye: „Der Wächter am Rhein", Köln, 1848 augusztus 23.

Tudósítás Engelsnek a rajnai demokraták első kerületi kongresszusán, Kölnben, 1848 augusztus 13-án mondott felszólalásáról[566]

Engels, Kölnből: a Rajna-vidéknek jellemző vonása a gyűlölet a hivatalnokszellemmel és a porosz begyepesedettséggel szemben; remélhető, hogy ez az érzület továbbra is meglesz benne.

Az első megjelenés helye: „Neue Rheinische Zeitung", 1848 szeptember 13. (101.) sz.

Tudósítás Marxnak a bécsi Demokrata Egyletben 1848 augusztus 28-án mondott felszólalásáról[567]

[. . .] egy *idegen* doktor volt oly vakmerő, hogy a következőket mondja egy itteni egyletben, amelyben éppen a miniszterek leváltásáról folyt a vita: „Mindeddig csupán két olyan főhatalomról volt szó, amelyhez a miniszterek leváltása ügyében fordulni akarnak: a birodalmi gyűlésről és a császárról; megfeledkeztek azonban a legfőbb hatalomról: a népről! *A néphez kell fordulnunk, s minden eszközzel hatnunk kell rá. Vihart kell támasztanunk a kormány ellen, s minden módon, még mefisztói eszközökkel is, ezért kell munkálkodnunk. Ezen kell dolgoznunk a sajtó révén, plakátok révén, beszélgetések révén.*"

Az első megjelenés helye: „Wiener Zeitung",
1848 szeptember 17. (252.) sz., melléklet

Kühlwetter belügyminiszter levele Marx porosz állampolgársága ügyében

Nagyságos dr. Marx úrnak,
Kölnben
II. 1883. B.

Válaszolva Nagyságod m. hó 23-i panaszára, azt, hogy a kölni királyi kormányzat most megtagadja az Ön kérését, a poroszi minőség adományozását, nem tekinthetem törvénytelennek, mivel Önnek nincs *joga* a honosíttatásra. Azzal ugyanis, hogy megkapta az 1845-ben, Észak-Amerikába való kivándorlás céljából kérelmezett elbocsátó okmányt[568], amelyet külföldre költözésével fel is használt, az 1842 december 31-i törvény 20. §-a értelmében – 1843. évi törvénygyűjtemény, 17. old. – az Ön poroszi minősége megszűnt. A kivándoroltnak visszavételre való igényjogosultsága pedig sem ezen törvényben nem foglaltatik benne, sem a szövetségi gyűlés f. é. március 30-i határozatából, sem általános jogalapokból nem vezethető le.

Berlin, 1848 szeptember 12-én

Kühlwetter s. k.
belügyminiszter

Az első megjelenés helye: „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt", 1913 június 27. (176.) sz.

A „Neue Rheinische Zeitung" felelős kiadóinak közleménye a lap újramegjelenéséről

Tisztelt előfizetőinkhöz!

Érdeklődésünkre a várparancsnokság közölte velünk, hogy a kölni ostromállapot október 4-ével megszűnik, s így a

„Neue Rheinische Zeitung"

október 5-én újra megjelenik[569]

Bátorkodunk tehát, szeptember 28-i körlevelünkre[570] hivatkozva, ezennel felhívni lapunk barátait, hogy fizessenek elő a 4. negyedévre, s szíveskedjenek mielőbb bejelenteni ezt a legközelebbi postahivatalban.

Újabb berendezéseink lehetővé teszik, hogy a jövőben a szétküldés minden késedelmességének elejét vegyük.

Az előfizetés díja Kölnben negyedévenként 1 tallér 15 ezüstgaras, Poroszország minden más helységében pedig 1 tallér 24 ezüstgaras 6 pfennig. Hirdetési díj a négyhasábos petit-sorra vagy ennek megfelelő terjedelemre 1 ezüstgaras 6 pfennig.

Köln, 1848 szeptember 30.

A felelős kiadók

Megjelent röplapként

Engels adatai Bern kanton külföldieket nyilvántartó hivatalának jegyzékében

A külföldi egyén családi és keresztneve	**Engels,** *Friedrich*
Születési vagy illetőségi helye	*Barmen (Poroszország)*
Foglalkozása	*író*
Házastársa és gyermekei	–
A bemutatott okmányok	*a francia kormány által 1848 március 30-án kiállított, egy évig érvényes útlevél*[571]
Az engedélyezett tartózkodási hely	
község	*Bern*
közigazgatási kerület	*Bern*
A tartózkodási engedély	
kelte	[18]*48 dec. 23.*
tartama	*1849 dec. 31.*
illetéke L[ivre] r[a]p[pen]	*40 gs**
Megjegyzések	*A kantontanács 1848 dec. 9-i határozata alapján. Ezen engedély csak nyugodt és minden tekintetben kifogástalan magatartás feltételével adatott ki. Németországba utazott. Iratok kiadva, 1849 jan. 13.***

Az első megjelenés helye: „Voproszi Isztoriji", 1970. évi 11. sz.

* – garas – *Szerk.*

** *Az utolsó két mondat másféle kézírás.* – *Szerk.*

A kölni Munkásegylet[34] 1849 február 4-i közgyűléséről szóló tudósításból[572]

[. . .] Közli továbbá [Schapper polgártárs], hogy Marx és Engels urak felajánlották: szintén kéthetenként, mégpedig az egylet elnökével felváltva, társadalmi témájú előadásokat tartanak a tagok számára, ugyancsak díjtalanul.

Az első megjelenés helye: „Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit", 1849 február 15. (3.) sz.

A kölni Munkásegylet[34] 1849 február 15-i bizottsági ülésének jegyzőkönyvéből

[. . .] Ezután Engels javaslatára az egylet úgy határoz, hogy egy bizottságot nevez ki, amely kapcsolatba lép a Demokrata Társaság[565] egy bizottságával, hogy megtegyék a szükséges intézkedéseket a francia februári forradalom évfordulójának egy itt rendezendő banketten való megünneplésére [. . .].[573]

Az első megjelenés helye: „Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit",
1849 február 24. (6.) sz.

Köln városparancsnokának levele a Rajna-tartomány főprezidenséhez Marx kiutasítása ügyében

Eichmann úr Őexcellenciájának,
a Rajna-tartomány főprezidensének

Marx úr, a „Rheinische Zeitung" szerkesztője, miután most már az esküdtek is felmentették[674], egyre pimaszabbá válik, s úgy látom, végre eljött az ideje annak, hogy kiutasíttassék, mert mégsem hagyhatjuk, hogy egy pusztán megtűrt idegen mindent befröcsköljön mérgével, hiszen a belföldi csürhe amúgy is eléggé megteszi ezt.

Ma reggel újra követeltem kiutasítását *Geiger* rendőrfőnöktől. Ő írásos javaslatot kért tőlem ebben az ügyben, s én ezt a következőképpen tettem meg:

„A parancsnokságnak mintegy $^3/_4$ évvel ezelőtt nyomós és elégséges okokból meg kellett tagadnia *Marxtól*, a »Neue Rheinische Zeitung« szerkesztőjétől azt, hogy jóváhagyja *Köln* polgáraként a porosz alattvalói kötelékbe való felvételét.* Azóta úgy viselkedik ez az ember, hogy igen veszélyesnek látszik továbbra is megtűrnünk őt, aki egyre olvasottabb lapjában alkotmányunk, királyunk** és legmagasabb rangú állami tisztviselőink mindennemű gyalázására ragadtatja magát, amivel egyre nagyobb elégedetlenséget igyekszik kelteni és közvetve lázadásra hív fel. Ezért Köln erődítményének biztonsága érdekében a parancsnokság követeli a rendőrfőnökségtől, hogy az eddig megtűrt Marxot utasítsa ki innen."

Tisztelettel azonnal értesítem Excellenciádat erről az ügyről, mert ebben végső fokon még Önhöz történhetik folyamodás. Ezen ember kiutasítása erősíteni fogja a rendőrséget és újra nagyobb tekintélyt ad neki, kérem tehát hozzá Excellenciád támogatását, valamint a főparancsnoksággal való megbeszélését ezen ügyben, ha ezt szükségesnek látja.

Vagyok mély tisztelettel
Excellenciád legalázatosabb szolgája
Engels ezredes

Köln, 1849 február 17.

Az első megjelenés helye: „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft", Berlin, 1969, 5. sz.

---

* *V. ö. 441. és 445. old. – Szerk.*
** IV. Frigyes Vilmos. – *Szerk.*

A kölni királyi kormányzat jelentése Manteuffel belügyminiszternek Marx kiutasítása ügyében

Marx ezenközben még mindig itt van, anélkül, hogy tartózkodási engedélye vagy igazolványa lenne, s az általa szerkesztett újság, a maga destruktív tendenciáival, gúnyolva és csúfolva mindazt, amit máskülönben tisztel és szentnek tart az ember, továbbra is a fennálló berendezkedések megdöntésére és a szociális köztársaság megteremtésére izgat, s azért is egyre ártalmasabb, mert az a merészség és szeszély, amellyel írják, mindinkább növeli olvasóinak körét.

A korábban ellene indított vizsgálatok felmentését eredményezték, ugyanígy azok is, amelyeket később lázadásra való egyenes izgatás miatt folytattak ellene.[574]

Most az itteni várparancsnokság felszólította a rendőrfőnökséget, hogy Marxot mint veszedelmes embert utasítsa ki innen. Midőn ide csatoljuk az erre vonatkozó javaslatot a rendőrfőnök* jelentésével együtt, csak oszthatjuk az utóbbinak azt a nézetét, hogy Marxnak ebből a városból való kiutasítása teljesen hasztalan lenne, ha nem járna együtt a porosz államból való egyidejű eltávolításával. Nincs semmi kétségünk afelől sem, hogy Marxnak ezen államból való kiutasítását azonnal eszközölni kell, mihelyt ő valami különös külső alkalmat ad erre. Az azonban már aggályosabbnak látszik, hogy célszerű-e a jelen pillanatban kiutasítani őt, csupán annak az újságnak az irányzata és veszélyessége miatt, amelyet már hosszabb ideje ugyanilyen módon szerkeszt. Lehetséges, hogy e rendszabály végrehajtása azt idézné elő, hogy a demokrata párt demonstratíve Marx mellé áll. Ezért, s azért is, mert a kir. Belügyminisztérium már előbb, m. é. szeptember** 12-i leiratában*** indíttatva érezte magát arra, hogy Marxszal szemben teendő rendszabályainkról értesüljön, szükségesnek tartjuk, hogy mielőtt Marxnak ezen államból való kiutasításához nyúlnánk, biztosítsuk Excellenciád hozzájárulását ehhez.

Az első megjelenés helye: „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt", 1913 június 27. (176.) sz.

---

* Geiger. – *Szerk.*

** *A kéziratban*: augusztus – *Szerk.*

*** *V. ö. 445. old.* – *Szerk.*

A solingeni Demokrata Egylet meghívója Marxnak, Freiligrathnak, Engelsnek, Schappernak és Wolffnak

Karl Marx úrnak,
a „Neue Rheinische Zeitung" főszerkesztőjének,
Köln

Polgártárs!

Az itteni Demokrata Egylet határozata értelmében 18-án a tavalyi márciusi forradalom emlékezetére nagyarányú ünnepi demokratikus bankettet tartunk itt.[575]

Ismerve ezen ügy iránti szeretetét, bátorkodunk meghívni az ünnepségen való részvételre Önt, valamint Freiligrath, Engels, Schapper és Wolff polgártársakat, akiket szíveskedjék erről értesíteni, abban a reményben, hogy meghívásunknak eleget fognak tenni.

Üdvözlettel demokrata testvéreinknek
az ünnepség bizottsága nevében
H. Schäffer

U. i. Pótlólag arra kérjük, hogy közöljék a szerdai „Neue Rheinische Zeitung"-ban a mellékelt hirdetést, hirdetési díját pedig utánvételezzék az alulírottakra.

A fenti bizottság nevében
H. Schäffer

Az első megjelenés helye: „Der Bund der Kommunisten. Dokumente und Materialien", I. köt., Berlin 1970.

Manteuffel belügyminiszter leirata a Rajna-tartomány főprezidenséhez és a kölni királyi kormányzathoz Marx kiutasítása ügyében

Eichmann úr Őméltóságának,
királyi főprezidensnek,
Koblenzba

Méltóságod m. hó 29-i, *dr. Karl Marx* kiutasítására vonatkozó becses levelére ma utasítást küldtem a kölni királyi kormányzatnak, s ennek másolatát szíves tudomásulvétel végett ide mellékelem.

Egyúttal tisztelettel Méltóságodra bízom, hogy szíveskedjék a nevezett kormányzatnak a maga részéről megadni a megfelelő útmutatásokat azon pontokat illetően, amelyeknek szem előtt tartását a nevezett *Marx* kiutasítása esetében kiváltképpen szükségesnek tartja.

Berlin, 1849 április 7.

von Manteuffel s. k.
belügyminiszter

Másolat

A kölni királyi kormányzatnak

Válaszolva a királyi kormányzatnak m. hó 10-i jelentésére*, amelynek mellékleteit csatoltan visszaküldöm, közlöm, hogy a magam részéről nincs semmi kifogásom az ezen állam kötelékébe már nem tartozó *dr. Karl Marx* szándékolt kiutasítása ellen. De a királyi kormányzatnak nincs is szüksége ehhez külön felhatalmazásra; saját megfontolása alapján kell eldöntenie, hogy van-e elegendő ok az ilyen intézkedésre. Persze kívánatosnak látszik, hogy akkor nyúljanak nevezett *Marx* kiutasításához, amikor egy általa elkövetett konkrét, szembeszökő vétek közvetlen alkalmat ad erre; ilyen alkalom azonban nem is hiányozhatik, mert tudomásom szerint éppen nemrégiben ismét hazaáruló és az országra veszélyes cselekmények súlyos gyanúja merült fel ellene.[576]

* *V. ö. 451. old. – Szerk.*

Amikor ennek értelmében a további határozathozatalt egyedül a királyi kormányzatra bízom, annak idején részletesebb jelentést várok az ügy kimeneteléről.
Berlin, 1849 április 7.

von Manteuffel s. k.
belügyminiszter

Az első megjelenés helye: „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft",
Berlin, 1969, 5. sz.

A kölni királyi kormányzat átirata a Rajna-tartomány főprezidenséhez és a kölni rendőrfőnökhöz Marx kiutasítása ügyében

Köln, 1849 április 19.
ad 2474. sz.

Eichmann úr Őméltóságának,
a Rajna-tartomány királyi főprezidensének,
Koblenzba

Méltóságod f. hó 13-i rendelkezésének eleget téve van szerencsénk mellékelten megküldeni az itteni rendőrfőnöknek adott, *Karl Marx* író kiutasítására vonatkozó utasításunk másolatát.

Királyi kormányzat
Belügyi osztály
Birck *Wenzel*

A. 547

Másolat

Geiger kir. rendőrfőnök úrnak, *A. 524*
helyben

Az Ön m. hó 1-i jelentése, amelynek mellékleteit csatoltan visszaküldjük, arra késztetett bennünket, hogy *dr. K. Marx* kiutasítását illetően megkeresést intézzünk a belügyminiszter úrhoz, s ebben felhívjuk a figyelmét: nincs ugyan semmi kétségünk afelől, hogy Marxnak ezen államból való kiutasítását azonnal eszközölni kell, mihelyt ő valami különös külső alkalmat ad erre, az azonban már aggályosabb, hogy kiutasítása csupán annak az újságnak az irányzata és veszélyessége miatt történjék, amelyet már hosszabb ideje ugyanilyen módon szerkeszt. A miniszter úr nekünk adott f. hó 7-i válaszáról tudomásulvétel végett mellékelten másolatot küldünk, s felhatalmazzuk Önt, hogy rendelje el és hajtsa végre nevezett *Marxnak* ezen államból való kiutasítását, mihelyt egy általa elkövetett konkrét, szembeszökő vétek ismét közvetlen alkalmat fog adni erre. Megjegyezzük ehhez, hogy azon jelentésekből, amelyek révén – a miniszter úr közlése szerint – éppen nemrégiben hazaáruló és az országra

veszélyes cselekmények súlyos gyanúja merült fel nevezett Marx ellen[576], előttünk semmi sem ismeretes, s felhívjuk Önt, azonnal tájékoztasson minket arról, amit efelől esetleg megtudott, hogy eldönthessük, ennek alapján folyamodjunk-e a kiutasításhoz.
Köln, 1849 április 19.

Királyi kormányzat
Belügyi osztály
Birck s. k.
A másolat hiteléül
Perker

Az első megjelenés helye: „Zeitschrift für Geschitswissenschaft", Berlin, 1969, 5. sz.

Hír Engels Elberfeldből való kiutasításáról[577]

Elberfeld, május 15. A helyzet változatlan, tegnap óta semmi sem zavarta meg a nyugalmat és a rendet; a város arculata változatlan. Ma az utcasarkokon plakátot függesztettek ki, amely hírül adja, hogy a Biztonsági Bizottság[44] bizonyos von Mirbach urat nevezte ki a fegyveres erők főparancsnokává*; a bizottságnak egy másik közleménye tudatja, hogy Fr. Engels urat, a „[Neue] Rheinische Zeitung" egyik szerkesztőjét, kiutasították.[535] Egy másik plakáton a Biztonsági Bizottság elrendeli, hogy mindenhol csak fekete-vörös-arany zászlót[433] szabad kitűzni, s felhívja a szomszédos községeket, hogy siessenek Elberfeld segítségére. Essenből azt a hírt kaptuk, hogy a szabadságukról visszatért Landwehr-katonák[41] Weselbe mentek. Az ezt közlő magánlevél hozzáteszi, hogy *Essenben kihirdették az ostromállapotot*. Az ostromállapotot elrendelő ezredes közleménye szerint az adott okot erre, hogy az ezredes úr úgy gondolta, más módon nem lehet összeszedni a Landwehrt.

Az első megjelenés helye: „Neue Kölnische Zeitung",
1849 május 17. (113.) sz.

* Helyesbítésül itt közölhetjük, hogy von *Mirbach* úr, később tisztázandó okokból, nem fogadta el a főparancsnokságot, valamint hogy *Anneke* úr ugyanezen okokból önként hagyta el Elberfeldet, nem pedig kiutasították onnan, mint ezt jelentették. *Dr. Gottschalk*, aki állítólag *Annekével* együtt jutott a kiutasítás sorsára, egyáltalán nem is volt Elberfeldben, hanem teljes nyugalomban Ems fürdőhelyen tartózkodik. – *A „Neue Kölnische Zeitung" szerkesztőségének megjegyzése.*

A demokratikus és munkássajtó Marx kiutasításáról és a „Neue Rheinische Zeitung" megszüntetéséről

„Trier'sche Zeitung"[578]

Köln, május 18. [. . .] Az a hír járja, hogy minden demokratát, aki nem kölni illetőségű, a rendőrség kiutasít; ez kiváltképpen a „Neue Rheinische Zeitung" szerkesztőségének tagjai ellen irányul. Tény az, hogy Karl Marx már tegnap kapott ilyen értelmű rendelkezést. Fr. Engels tegnap délben elutazott Rajna-Pfalzba.[579]

Az első megjelenés helye: „Trier'sche Zeitung",
1849 május 20. (120.) sz., melléklet

„Neue Kölnische Zeitung"

Köln, május 19.

Lesből döfött le a gyilkos gerely,
Orv kéztől kellett elesnem,
Így terült ifjúi erőben el
Rebellis, büszke testem.[580]

F. Freiligrath:
„A »Neue Rheinische Zeitung« búcsúszava"

A „Neue Rheinische Zeitung" megszűnt.

Ezért jelenünk meg gyászkeretben.

A délről és keletről jövő legérdekesebb hírek is eltörpülnek amellett a váratlan gyászhír mellett, hogy a „Neue Rheinische Zeitung" ma jelent meg utolsó ízben.

És hogy jelent meg!!

Vörös, vörös, vörös – mindig is ez volt csatakiáltása, ma azonban még öltözéke is *vörös*. Az újság vörös nyomása nem kevéssé lepte meg olvasóit – az a szellem, amely e lángbetűkből még egyszer felénk lobog, most kihuny, s ez mély fájdalmat kelt bennünk.

Semmiféle lap nem kárpótolhat bennünket ezért a veszteségért. Hiába keressük majd a világ legszellemesebb újságjaiban is 1848 véres júniusának cikkeit, sehol sem

találunk többé a „jó porosz pénzügyi gazdálkodás" ilyen csattanós bizonyítékaira, sem egy „Szileziai milliárd"-ra, sem egy „Bérmunka és tőke"-re[581]. Meg kell vallanunk, hogy a „Neue Rheinische Zeitung" dicsőséges elbukásával csapás érte a rajnai demokráciát. Gyászolunk – de Freiligrath költészete, amely örök csúcspontját mai „Búcsúszó"-jában érte el, vigasztalást is nyújt nekünk:

„Búcsút – de örökre nem megyek el,
Nem hal meg, testvérek, a szellem!
Már holnap a holt csörtetve kel
S még jobban vív új hadak ellen!"

Az első megjelenés helye: „Neue Kölnische Zeitung",
1849 május 20. (115.) sz.

„Neue Deutsche Zeitung"

Köln, május 19. Épp most jelenik meg itt vörös nyomással a *„Neue Rheinische Zeitung" utolsó száma*. Végül ez a lap is elbukott az Isten kegyelméből való poroszság csapásai alatt. Minthogy bírósági üldözéssel nem tudott elbánni vele a kormányzat, s ostromállapotra minden provokáció ellenére sem akadt ok, végül is főszerkesztőjének* kiutasításához folyamodott, a többi szerkesztő számára pedig kiutasítási és letartóztatási parancsokat készített elő arra az esetre, ha még ez a rendszabály sem hozná meg a kívánt eredményt. – A német nép napról napra inkább megtanulja majd értékelni azt a boldogságot, amelyet frankfurti képviselői szándékoznak szerezni neki a porosz örökös császársággal.

Az első megjelenés helye: „Neue Deutsche Zeitung",
1849 május 22.

„Deutsche Londoner Zeitung"[582]

– Május 19. A „Neue Rheinische Zeitung" megjelenése egyelőre megszűnik; mai utolsó száma teljes egészében *vörös* színnel van nyomva. Főszerkesztője ellen a következő rendelkezést bocsátották ki:

„Legutóbbi számaiban a »Neue Rheinische Zeitung« egyre határozottabban lépteti előtérbe a fennálló kormányzat megvetésére, erőszakos megdöntésére és a szociális köztársaság bevezetésére való bujtogatást. Ezért főszerkesztőjétől, *dr. Karl Marxtól* megvonandó a vendégjog, amelyet oly rútul megsértett, s minthogy nevezett nem nyert engedélyt államainkban való további itt-tartózkodásra, azoknak 24 órán belüli elhagyására utasítandó. Amennyiben önként nem tesz eleget a hozzá intézendő fel-

* Marx. – *Szerk.*

szólításnak, kitoloncolandó a határon túlra. Köln, 1849 május 11. Kir. kormányzat, Moeller. Geiger kir. rendőrfőnök úrnak, helyben."[583]

Ma egy utcai plakátot függesztettek ki itt, amely gyűlésre hív fel a demokrácia új orgánuma azonnali megteremtésének megtárgyalása végett.

Íme, ti alkotmányos németek, ezek a ti új vívmányaitok! Egy német embert, egy poroszt, kiutasítanak Németországból, mert „megsértette a vendégjogot", egy újságot megszüntetnek, mert kimondta az *igazságot*, mert a nemes Marx elmésségét és éles stílusát nem tudták megtámadni a reakciós porosz statáriális lapok. Igen, von Hohenzollern úr, fáj, nagyon fáj az igazság, amelyet a „Neue Rheinische Zeitung" mondott neked (egyik cikkét, „A Hohenzollern-ház tettei" címűt[584], következő számunkban közölni fogjuk), s ha semmit sem érnek a sajtóperek, sem az egyéb mindenféle zaklatások, mert a porosz inkvizíció tortúrái egy rajnai esküdtszék józan esze következtében 8–10-szer is megfeneklettek – akkor a végső eszközhöz nyúl az ember: a lap elnémításához. A porosz reakció csődbe jutott tökfejei hiába intéztek rohamot a „Neue Rheinische Zeitung" ellen, törvényes úton nem lehetett elbánni vele; az ittas Frigyes Vilmos statáriális lapjai nem voltak képesek elvenni az erejét azoknak a kommentároknak, amelyeket Marx a potsdami képmutató rendeleteiről adott. S ami a legnagyobb baj: a „Neue Rheinische Zeitung" olyan gyorsan és széles körben terjedt el, hogy általános visszhangot keltett. A trónusán ülő Hohenzollern, körülvéve „az Én dicső hadseregem"-mel[514] meg a szolgálatában álló firkászok légiójával, retteg *egyetlen* demokratikus laptól, már nem is tud nyugodtan aludni tőle, mert az kimondja a meztelen igazságot – el kell tehát némítani. Idáig jutott a monarchia: brutális erőszakhoz kell nyúlnia, hogy elnémítson egy újságot, amely azzal fenyegeti, hogy nyomorult senyvedésének még siralmasabb véget vet az igazság megcáfolhatatlan erejével! Ez a biztosított porosz sajtószabadság, ez az értelmezése a porosz alkotmánynak – a német birodalmi alkotmánynak!

Az első megjelenés helye: „Deutsche Londoner Zeitung",
1849 május 25. (217.) sz.

„*The Democratic Review*"[585]

A német királyok és fejedelmek, akiket „alattvalóik" vére mocskol be, mindent megtesznek azért, hogy létrejöjjön a vörös köztársaság. Poroszország háromszorosan esküszegő királya* elhatározta, hogy kiérdemli a „legaljasabb" nevet. Április 27-én feloszlatták a porosz képviselői kamarát, s ugyanaznap este, mikor tömegek gyűltek össze az utcákon, tüzet nyitottak az emberekre és könyörtelenül mészárolták őket. Azóta Poroszországban a rögtönbíráskodás az egyetlen törvény, szakadatlanul folynak a letartóztatások és zsúfolva vannak a börtönök. Május elején felkelések törtek

* IV. Frigyes Vilmos. – *Szerk.*

ki a Rajna-tartományban[535]. Némelyik felkelt városban leverték a hazafiakat, máshol a *burzsoázia* elárulta őket, megint más helyeken pedig még kitartanak.

A *„Neue Rheinische Zeitung"* című nagyszerű újságot erőszakkal elnémították, s főszerkesztőjét, dr. Marxot kiutasították Kölnből. Az újság utolsó száma május 19-én jelent meg, *vörös festékkel* nyomva; ez minden sorával „késhegyig menő harcot" hirdetett Ő porosz Felsége ellen s a német nép minden elnyomója és árulója ellen.

Az első megjelenés helye: „The Democratic Review", I.,
London, 1849 június–1850 május

Eredeti nyelve: angol

Per a német nemzetgyűlés képviselőinek megrágalmazása ügyében

Tárgyalta Kölnben, 1849 május 29-én
a királyi tartományi bíróság
rendőrbírósági tanácsának ülése[586]

A német nemzetgyűlés képviselőinek megrágalmazása ügyében mára megidéztettek a következő személyek:

Georg Weerth, író,
dr. Karl Marx, a „Neue Rheinische Zeitung" volt szerkesztője,
Johann Wilhelm Dietz, nyomdatulajdonos,
Hermann Korff, a „Neue Rheinische Zeitung" volt felelős kiadója,
Arnold Bechtold, a Lange-nyomda művezetője,
dr. Hermann Becker, joggyakornok,
dr. Ernst Dronke, író.

A vádlottak közül csupán Dietz, Korff, Bechtold és Becker jelent meg; a meg nem jelentek ellen ezért in contumaciam* kell eljárni.

Az ügyészség képviselője, *Bölling államügyész*, ismerteti a vád tárgyát. *G. Weerth* – mondja – azzal vádoltatik, hogy „Leben und Taten des berühmten Ritters Schnapphahnski" című novellájában, amely a „Neue Rheinische Zeitung" tárcarovatában, múlt év augusztus és szeptember havában jelent meg[587], *Lichnowski* hercegnek olyan tényeket tulajdonított, amelyek, ha igazak volnának, megvetésre és büntetésre méltóvá tennék, s ezzel megrágalmazta őt. *Dr. Karl Marx* szintén Lichnowski herceg megrágalmazásával vádoltatik. A „Neue Rheinische Zeitung" 1848 szeptember 6-i, 95. számában egy Breslauból, augusztus 29-éről keltezett cikk azt vetette Lichnowski herceg szemére, hogy felszólította kerülete elektorait: ne válasszanak képviselőjükké városi embert, mert az ilyen csak a városi adók csökkentésére és a falusi adók emelésére törekednék. Az államügyész felolvassa e cikk egyes részeit, s bizonyítani igyekszik, hogy ezek sértők Lichnowski hercegre. Dr. Marxnak mint főszerkesztőnek felelnie kell e cikk tartalmáért, amelynek szerzőjét nem akarta megnevezni. *Korff* azzal vádoltatik, hogy 1. a „Neue Rheinische Zeitung" 1848 szeptember 14-i, 102. számában, a 4. oldalon a 4. hasábban megjelent, Frankfurtból, szeptember 12-éről keltezett cikkben Stedmann, német nemzetgyűlési képviselőnek olyan tényt tulajdo-

* – távollétükben – *Szerk.*

nított, amely, ha igaz volna, megvetésre méltóvá tenné, s ezzel megrágalmazta őt; és 2. abban a kiáltványban, amely a „Neue Rheinische Zeitung" 1848 szeptember 23-i, 110. számában, a 4. oldalon a 2. hasábban jelent meg, azzal rágalmazta meg a frankfurti német nemzetgyűlés azon képviselőit, akik a Dániával való fegyverszünet[37] elfogadását megszavazták, hogy népárulók. A két inkriminált cikk felolvastatik. Az első azt veti a szemére név szerint *Stedmann* képviselőnek: abban a reményben, hogy miniszterré lesz, egy bizottsági ülésről szóló beszámolójába hamis adatokat vett be. A Marx és Korff elleni vád *Johann Wilhelm Dietzre* is kiterjesztetik, mint a „Neue Rheinische Zeitung" kinyomatójára. Az államügyész az oktrojált alkotmány[588] 25. és 26. cikkelyéből és a Rajnai Büntető Törvénykönyv 60. cikkelyéből igyekszik levezetni Dietznek a kifogásolt cikkért való felelősségét. A *Becker*, *Bechtold* és *Dronke* elleni vád szintén úgy hangzik, hogy megrágalmazták azokat a képviselőket, akik a Dániával való fegyverszünetet megszavazták. 1848 szeptember 20-án itt az Eiser-féle teremben nyilvános gyűlés volt, amelyen a malmői fegyverszünetet vitatták meg. *Dronke* beszédet tartott ott, s népárulóknak nyilvánította azokat a képviselőket, akik a fegyverszünet elfogadására szavaztak. A gyűlés jóváhagyta ezt a nyilatkozatot, s úgy határozott, hogy kinyomatja és az utcasarkokon kifüggesztve közzéteszi. Ezen határozatot *dr. Becker* kinyomásra átadta *Bechtoldnak*, s ő gondoskodott a nyomtatásról.

A vádlottak, amikor az elnök részletesebben kihallgatta őket, kijelentették a következőket:

Dietz elismeri, hogy kinyomatta a kifogásolt cikkeket. Szerzőiket nem ismeri. Azt állítja azonban, hogy ő nem felelős ezen cikkek tartalmáért, minthogy az újság szerkesztője és a felelős kiadója ismeretes és Poroszországban tartózkodott. Dr. Marxot nemrég kiutasították ugyan, de ő erről nem tehet; mindenesetre Marx a vizsgálat egész ideje alatt kölni lakos volt.

Korff bevallja, hogy a „Neue Rheinische Zeitung" felelős kiadója volt. A kifogásolt cikkeket az ő jóváhagyásával fogadták el. Védője, *Rath* ügyvéd, azt igyekszik kifejteni, hogy az illető cikkek nem tartalmaznak rágalmazást. Megnevezi szerzőjüket, s azt állítja, hogy védence ezzel minden felelősség alól mentesül.

Dr. Becker elismeri, hogy kinyomtatásra átadta Bechtoldnak az Eiser-terembeli kiáltványt, amelyet a „Neue Rheinische Zeitung" egyik kifutójával küldtek el neki. A kérdéses kiáltvány tartalmát azonban nem ismerte, mert nem volt jelen szeptember 20-án az Eiser-terembeli tárgyalásokon. Mint a Demokrata Egylet[565] titkárának, neki kellett minden nyomtatványról gondoskodnia, s ezért neki küldték el azon kéziratot. Egyébként a kiáltványt már közölte a „Neue Rheinische Zeitung" az előtt, hogy ő átadta a kéziratot Bechtoldnak. A vádlott kijelenti: arra esetleg hajlandó, hogy feleljen a kiáltvány tartalmáért. Beszédében egyúttal felhívja a figyelmet arra, hogy a vád a birodalmi igazságügy-miniszter megkeresésére emeltetett. A vád, mondja, nem bizonyos személyek ellen, hanem bizonyos párt ellen irányul. Midőn a szónok ezt ki akarja fejteni, az államügyész kétszeri indítványára az elnök figyelmezteti őt, hogy ne térjen el a tárgytól.

Bechtold elismeri, hogy olvasta és kinyomtatás céljából továbbította a dr. Beckertől kapott kéziratot. Védője, *Pfeiffer* ügyvéd erre kifejteni igyekszik, hogy a kiáltvány szerzője ismeretes lévén, a nyomdász nem büntethető. Ha a vád a Büntető Törvénykönyv 60. cikkelyére akar hivatkozni, akkor bizonyítania kell a vádlottnak azt a szándékát, hogy a képviselőket megrágalmazza, ennek bizonyítását pedig az ügyészség meg sem kísérelte. Egyébként ezen kiáltvány nem tartalmaz semmiféle a törvény értelmében vett rágalmazást, semmiféle olyan konkrét tényt, amely a képviselőket bírósági üldözés vagy gyűlölet és megvetés tárgyává tenné; csupán bírálatot mond a fegyverszünetre vonatkozó határozatról.

Erre *Bölling* államügyész hosszabb beszédben igyekszik igazolni a vádat és gyengíteni a vádlottak védekezésül felhozott érveit. Beszéde végén azt az indítványt teszi, hogy Weerth, Marx, Dronke és Korff vádlottak ítéltessenek fejenként háromhónapi fogházbüntetésre és 1000 frank pénzbírságra, a többi vádlott pedig fejenként egyhónapi fogházbüntetésre, és mindegyikük terheltessék meg a költségek egy hetedével.

Ezután a bíróság visszavonult, s mintegy kétórás tanácskozás után kihirdette az ítéletet; eszerint *Korff egyhónapi fogházbüntetésre* ítéltetik Stedmann képviselő megrágalmazása miatt, a *Weerth* elleni idézés *semmisnek* nyilváníttatik, minthogy nem jelöli meg kellőképpen a vádpontokat, a többi vádlott pedig *felmentetik*.

Az első megjelenés helye: „Kölnische Zeitung",
1849 május 31. (129.) sz.

A „Neue Kölnische Zeitung" szerkesztőségének közleménye

Mikor az egykori „Neue Rheinische Zeitung" főszerkesztője, Karl *Marx* úr, eltávozott innen, intézkedett, hogy a „Neue Rheinische Zeitung" számára még folyamatosan beérkező jelentések adassanak át felhasználás végett a „Neue Kölnische Zeitung"-nak. Bátorkodunk felhívni erre a tisztelt tudósítók figyelmét, s egyben arra kérni őket, hogy tudósításaikat az egyszerűség kedvéért közvetlenül a mi címünkre küldjék.

A „Neue Kölnische Zeitung" szerkesztősége

Az első megjelenés helye: „Neue Kölnische Zeitung",
1849 június 1. (124.) sz.

Rendőrségi értesítés Marxnak Párizsból való kiutasításáról[589]

Faubourg St. Germain negyed

[A kiállító hatóság bélyegzője]

A rendőrfőnök irodája

Értesítés Marx úrnak arról, hogy lakóhelyét Morbihan département-ban jelölték ki.

Ezernyolcszáznegyvenkilencedik év július tizenkilencedike.

Mi, a Faubourg St. Germain negyed alulírott rendőrbiztosa, –

értesítjük *Marx* (Charles) urat, aki 29 éves, Trierben (Poroszországban) született, doktor, rue de Lille 55. sz.* alatti lakos, a belügyminiszter úr** döntéséről, amelynek értelmében köteles lakóhelyét Morbihan département-ba áttenni, s felszólítjuk, hogy tegyen eleget az őt illetően hozott intézkedésnek.

Dererleur s. k.

Eredeti nyelve: francia

* *Helyesen*: 45. sz. – *Szerk.*
** Dufaure. – *Szerk.*

Rendőrségi értesítés Marx fellebbezésének elutasításáról

Faubourg St. Germain negyed

Párizs, 1849 augusztus 16.

Uram,

Teljesítve a rendőrfőnök úr* utasításait, tisztelettel értesítem Önt, hogy a belügyminiszter úr** nem tartotta szükségesnek az Ön arra vonatkozó kérelmének teljesítését, hogy vonja vissza döntését. Ennélfogva felszólítom, hogy *késedelem nélkül* hagyja el Párizst, s utazzék Morbihan département-ba, oda téve át lakóhelyét.

Tisztelettel üdvözli

Dererleur s. k.
a Faubourg St. Germain negyed
rendőrbiztosa

[A kiállító hatóság bélyegzője]
Marx úrnak, porosz menekültnek, rue de Lille.

Eredeti nyelve: francia

* Carlier. – *Szerk.*
** Dufaure. – *Szerk.*

FÜGGELÉK

Jegyzetek

[1] „Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie" – német napilap, 1848 jún. 1-től 1849 máj. 19-ig jelent meg Kölnben; főszerkesztője Marx volt, szerkesztői: F. Engels, W. Wolff, G. Weerth, E. Dronke, F. Wolff és (1848 okt.-től) F. Freiligrath. A „Neue Rheinische Zeitung" mint a demokrácia proletárszárnyának harcos orgánuma a néptömegek nevelője volt. Elszánt és következetes magatartása, harcos internacionalizmusa és politikai leleplező cikkei már megjelenésének első hónapjaiban is ellene való hajszára késztették a feudális monarchista és a polgári liberális sajtót; a porosz kormány üldözte a lapot és szerkesztőit, s az 1848 nov.–dec.-i ellenforradalmi fordulat után még fokozódott ez az üldözés. 1849 májusában, amikor az ellenforradalom általános támadásba lendült, a porosz kormány, miután előzetesen már megtagadta Marxtól a porosz állampolgárságot, parancsot adott az országból való kiutasítására; ez és a lap többi szerkesztője ellen indított eljárások arra késztették a szerkesztőséget, hogy szüntesse be a lap kiadását. – Marxnak és Engelsnek a lapban megjelent írásai e köteten kívül sorozatunk 5. és 6. kötetében találhatók. – *1*

[2] E cikkben a Németország és Dánia között Schleswigért és Holsteinért folyó háborúról van szó.
A napóleoni háborúk utáni, 1815. évi bécsi kongresszus a nagyrészt német lakosú Schleswig és Holstein hercegségeket Dániának juttatta. Az 1848 márc.-i német forradalom kitörése után e hercegségek német lakosságának nemzeti mozgalma megerősödött, radikális jelleget öltött és a német egységért folyó harc részévé lett. Schleswig-Holstein népe felkelt a dán uralom ellen és ideiglenes kormányt alakított. Fegyveres harcát Németország más részeiből érkezett önkéntes alakulatok is támogatták. Poroszország, Hannover és a Német Szövetség más államai küldtek ugyan csapatokat a hercegségekbe, de a porosz kormány, a népi felkelésektől és a forradalom elmélyülésétől félve, ingadozó magatartást tanúsított a schleswig-holsteini kérdésben és voltaképpen csak látszatháborút folytatott. A frankfurti nemzetgyűlés liberális többsége titokban szintén arra törekedett, hogy a nemzeti egység rovására megegyezzék a dán vezető körökkel. Bonyolította a helyzetet, hogy Anglia, Svédország és a cári Oroszország is Dánia oldalán állott és a szövetségi csapatoknak a hercegségekből való visszavonását követelte.
Az orosz cárizmus beavatkozásának lehetőségéről szólva Engels itt Nesselrode kancellárnak a berlini kormányhoz intézett 1848 máj. 8-i jegyzékére utal, amely az Oroszország és Poroszország közti szakítással fenyegetve követelte a csapatok visszavonását. Mindez akadályozta a német szövetségi csapatok és önkéntes osztagok hadi cselekményeit.
A szövetségi csapatok e cikkben említett vereségének híre 1848 máj. 30-án jelent meg a „Börsenhalle" (v. ö. 11. jegyz.) 11 179. számában; innen a német lapok többsége átvette. Az eseményekre vonatkozóan lásd még 5. köt. 27–28. old. – *3 428*

[3] A frankfurti nemzetgyűlés 1848 máj. 26-i határozatának szavai; v. ö. 5. köt. 10. old. – *3*

[4] „Schleswig-Holsteinische Zeitung" – északnémet újság, megjelent Hamburg-Altonában, 1848-tól, majd 1849 ápr.-tól „Norddeutsche Freie Presse" néven. – *3*

[5] Engels itt az Ausztria és Poroszország között, a többi német állam fölötti hegemóniáért folyó küzdelemre gondol. – *5*

[6] Ebben a cikkben foglalkozott a „Neue Rheinische Zeitung" első ízben a Camphausen-kormány bukásával. V. ö. 5. köt. 87–88. old. – *6*

[7] A „kiegyező-gyűlés" – a berlini porosz nemzetgyűlés; ezt 1848 máj. 22-re hívták egybe, hogy „a koronával egy alkotmányban kiegyezzék". Az 1848 ápr. 8-i választási törvény az általános választási jog alapján rendelte el ugyan a képviselők megválasztását, de ennek jelentőségét erősen csorbította a közvetett (kétlépcsős) választási rendszer. A képviselők többsége a burzsoáziából és a porosz hivatalnokokból került ki. – *6*

[8] V. ö. 5. köt. 74. old. – *7*

[9] Reichensperger, Bernkastel körzet képviselője a porosz nemzetgyűlésen, sok más Rajna-tartományi képviselővel együtt nem volt hajlandó támogatni azt a javaslatot, hogy a gyűlés ismerje el a márc. 18-i forradalom résztvevőinek érdemeit. Körzetének választói üzenetben tiltakoztak Reichensperger e magatartása ellen, erről hírt adott a „Neue Rheinische Zeitung" 1848 jan. 25-i (25.) számának rendkívüli melléklete. – *7*

[10] A Német Szövetség és Dánia közti 1848 júl.-i fegyverszüneti tárgyalásokról lásd még 5. köt. 239–241. és 242–245. old. A szerződés feltételeiről lásd. 37. jegyz. – *8 9*

[11] „Börsenhalle. Hamburgische Abendzeitung für Handel, Schiffahrt und Politik" – német napilap, megjelent 1805-től, Hamburgban. – *8*

[12] „Faedrelandet" – dán lap, 1834-től 1839-ig hetenként, később naponta jelent meg Koppenhágában; 1848-ban a dán kormány félhivatalos lapja volt. – *8*

[13] Ez a hír a „Francia Köztársaság" c. rovatban jelent meg és arról a sajtótörvény-javaslatról szól, amelyet 1848 júl. végén terjesztettek a francia alkotmányozó gyűlés elé. A törvényjavaslat, amelyet 1848 aug. 11-én fogadtak el, szigorúan büntette a hatósági szervek sajtó útján való megsértését, a tulajdon, a vallás és a család alapjai elleni támadást. A német sajtóban sok kommentár jelent meg erről. – *10*

[14] Code Napoléon (Napóleon törvénykönyve) – így nevezték 1807-től kezdve a francia polgári törvénykönyvet, a Code civilt, amely a formális polgári egyenlőség talaján állt. – *10 124*

[15] V. ö. 5. köt. 185–188. old. – *10*

[16] A bécsi forradalom hírére Milánóban 1848 márc. 18-án felkelés tört ki; ötnapos elkeseredett küzdelemmel sikerült elűzni a városból Radetzkyt és 15 000 katonáját. Márc. 22-én ideiglenes kormány alakult a liberális polgárság képviselőiből. – *11*

[17] „Allgemeine Zeitung" (Augsburger", „Augsburger Allgemeine") – német konzervatív napilap, alapították 1798-ban; 1810-től 1882-ig Augsburgban jelent meg. – *11 104 189*

[18] Arról az 1848 júl. 23–25-i ütközetről van szó, amelyben Custozzánál, Verona közelében, a Radetzky vezette osztrák hadsereg súlyos vereséget mért a Károly Albert király parancsnoksága alatt álló piemonti csapatokra. – *11*

[19] A curtatonei ütközetben (Mantova közelében) 1848 máj. 29-én az osztrák csapatok visszaszorították a piemonti hadsereggel együttműködő toscanai hadtestet; e hadtest ellenállása azonban lehetővé tette, hogy a piemontiak átcsoportosítsák erőiket és másnap visszavessék az osztrákokat előbbi állásaikba. – *11*

[20] Gottschalk és Anneke letartóztatását illetően lásd 5. köt. 153., 154–156. old. – *13*

[21] „Zeitung des Arbeitervereins zu Köln" – német újság, megjelent Kölnben, 1848 ápr.-tól okt.-ig, szerkesztője júl.-ig A. Gottschalk, utána J. Moll volt. A lap a kölni Munkásegylet és más Rajna-tartományi munkásszervezetek tevékenységét ismertette hasábjain. – *13*

[22] „Deutsche Zeitung" — burzsoá liberális napilap, a Németországnak porosz vezetés alatt való egyesítését kívánó alkotmányos monarchisták lapja, megjelent 1847-től 1850-ig, 1848 szept. végéig Heidelbergben, Gervinus szerkesztésében (ezért „Gervinus-Zeitung"-nak is nevezték), majd Majna-Frankfurtban. – *13*

[23] 1848 augusztusában Kölnben nagy ünnepségekkel emlékeztek meg a kölni dóm építése megkezdésének 600. évfordulójáról; ezekre az ünnepségekre IV. Frigyes Vilmos is Kölnbe látogatott. – *13 19 23*

[24] Lettres de cachet – az abszolutizmus idején Franciaországban kibocsátott királyi elfogatóparancsok (szó szerint: pecsétes levelek); ezek alapján vizsgálat és ítélet nélkül börtönbe lehetett bárkit vetni. – *13*

[25] A „Neue Rheinische Zeitung" ugyanezen számában, a „Dänemark" (Dánia) rovatban, „A fegyverszünet története – A blokád" címmel, „Koppenhága, augusztus 5." keltezéssel megjelent cikkről van szó, amely a „Faedrelandet" alapján ismertette a német–dán fegyverszüneti tárgyalások történetét. – *14*

[26] A „tett kormánya" – a Camphausen-kormányt követő Auerswald–Hansemann kormány (1848 jún. 26–szept. 21.); elnöke Auerswald volt, tulajdonképpeni feje pedig pénzügyminisztere, Hansemann. – *14*

[27] A goitói ütközet (1848 máj. 30.) a curtatonei ütközet (v. ö. 19. jegyz.) folytatása volt; ebben a piemontiaknak sikerült visszavetniök az osztrákokat előbbi állásaikba. – A monzambanói ütközetben (1848 júl. 29.), a custozzai ütközet (v. ö. 18. jegyz.) előestéjén, az osztrákok visszavetették a piemontiakat a Mincio folyó mögé, megszerezték ennek átkelőhelyeit, s így szabadon manőverezhettek a folyó két partján. – A piemonti parancsnokság egyik ütközetben sem volt képes erélyes cselekvésre és az egyes szakaszokon elért sikerek továbbvitelére. – *15*

[28] 1848 jún. 11-én az osztrák csapatok elfoglalták Vicenza jól megerősített várát, amelynek védekezésre kész, erős helyőrsége volt. Durando tábornok, Vicenza parancsnoka, áruló módon kapitulált. A piemontiak Károly Albert vezette főerői semmit sem tettek azért, hogy elvonják Radetzky csapatait Vicenzától. – *15*

[29] Az 1821-es piemonti forradalom előtt Károly Albert, dinasztikus céljai érdekében, liberális körökkel kacérkodott és tettre biztatta az összeesküvőket, a forradalom kitörése után azonban kiadta terveiket a hadügyminiszternek. Mikor I. Viktor Emánuel lemondása után régenssé lett, a felkelés központjából, Torinóból Novarába menekült és tevékenyen részt vett a felkelés leverésében. – *16*

[30] A Schapper kiutasítását célzó kísérletet illetően lásd 20=21. old. és 5. köt. 348–349. old. – *17*

[31] Lásd IV. Frigyes Vilmos 1848 márc. 18-i leiratát az egyesült Landtag összehívásának meggyorsításáról. – *17*

[32] In partibus infidelium (a hitetlenek tartományaiban) – a nem katolikus országokbeli egyházmegyékbe kinevezett püspökök (címzetes püspökök) címének kiegészítése; átvitt értelemben: csak látszólag létező, sehol sem létező. – *17*

[33] „A német nép alapjogai" c. dokumentum 1. cikkelyének 1. §-a kimondta: „Minden németet megillet az általános német állampolgári jog. Ebből eredő jogait *mindegyik német államban* gyakorolhatja." Schapper a továbbiakban tulajdonképpen e cikkely 2. §-át idézi. – *18*

[34] A kölni Munkásegyletet 1848 ápr. 13-án alapította Gottschalk, s kezdeti 300-as taglétszáma május elejére már 5000-re emelkedett (a tagok nagy része munkás vagy kézműves volt). Az egylet vezetőinek többsége a Kommunisták Szövetségének tagja volt. Kezdetben az egylet szektás taktikát folytatott, de Marx, Engels és híveik hatására a tudományos kommunizmus forradalmi agitációjának és propagandájának egyik központjává lett. 1848 októberében Marxot, 1849 februárjában Schappert választották az egylet elnökévé. Az ellenforradalom támadása és a rendőri megtorlások fokozódása azonban megakadályozta az egylet további működését. A „Neue Rheinische Zeitung" megszüntetése és vezetői zömének Kölnből való elutazása után a Munkásegylet a szokványos munkás önképző egyesületek egyikévé lett. – *20 417 448 449*

[35] Ezt a megjegyzést a „Neue Rheinische Zeitung" szerkesztősége a „Finanzplan der Linken" (A baloldal pénzügyi tervei) c. cikkhez fűzte, amely ismertette a porosz alkotmányozó gyűlés baloldali képviselői által kidolgozott, az állam pénzügyeinek rendbehozását célzó javaslatot. E javaslat lényege az volt, hogy bocsássanak ki sajátos fajtájú papírpénzt: „porosz kamatozó kötvényeket", amelyek évi $3^1/_3\%$-ot hoznának, és amelyeket 20 év alatt törlesztenének. A javaslattevők azt bizonygatták, hogy tervük előnyösebb, mint a kényszerkölcsön, vagy a bankárok által nyújtandó nagy kölcsönök felvétele. – Ebben a szerkesztőségi megjegyzésben esik első ízben szó arról a taktikáról, amelyet a lap az ellenforradalom támadásának időszakában hirdetett: hogy az adófizetés megtagadásával kell nyomást gyakorolni a kormányra. Marx és Engels számos cikkükben fejtették ki ezt a taktikát; v. ö. 41. old., továbbá 6. köt. 3–8., 16., 17–18., 19., 26., 27–28., 29., 35., 39–40. old. – *22*

[36] A cím a megbukott Auerswald–Hansemann-kormány (v. ö. 26. jegyz.) várható utódaira vonatkozik. V. ö. 5. köt. 374–376. old. – *23*

[37] 1848 aug. 26-án Malmőben a Német Szövetséget képviselő Poroszország és Dánia – Anglia, Oroszország és Svédország nyomására – héthónapos fegyverszünetet kötött a Schleswig és Holstein birtoklásáért folyó háborúban (v. ö. 2. jegyz.). A fegyverszünet feltételei szerint mind a poroszok, mind a dánok visszavonják csapataikat a két hercegségből, a schleswigi és a holsteini csapatokat különválasztják egymástól, a két egyesült hercegség 1848 márc. 24-én megalakult ideiglenes kormánya feloszlik és helyébe a szerződő felek által alakított kormány lép (ebben a dán pártnak három, a schleswig-holsteinieknek pedig csak két szavazatuk van), s a márc. 17-e után kiadott összes törvények és rendeletek érvényüket vesztik, vagyis Schleswig-Holstein népének összes demokratikus vívmányai megsemmisülnek. Ezzel Poroszország vezetői az összes érdekeket feláldozták saját dinasztikus, ellenforradalmi elképzeléseiknek, arra is törekedve, hogy elkerüljék a bonyodalmakat Oroszországgal és Angliával. A frankfurti nemzetgyűlés némi kezdeti vonakodás után 1848 szept. 16-án jóváhagyta a fegyverszünetet. V. ö. még 8., 9. és 27–28. old., továbbá 5. köt. 370–373., 377–381. és 392–393. old. – *25 27 463*

[38] Engels itt a következő tényekre utal: 1648-ban Frigyes Vilmos brandenburgi választófejedelem János Kázmérnak a lengyel trónra való jelölését támogatta, de 1656-ban, mikor a lengyel királynak nehézségei támadtak, katonai szövetséget kötött X. Gusztáv svéd királlyal és támogatta ennek a lengyel trónra támasztott igényeit. Az 1655–60-as svéd–lengyel háborúban hol az egyik, hol a másik fél mellé állt, s így 1657-ben elérte Kelet-Poroszország Brandenburghoz csatolását. – 1795 ápr. 5-én Bázelban Poroszország különbékét kötött Franciaországgal; ezzel megkezdődött az első franciaellenes koalíció felbomlása. – 1805 novemberében Oroszország és Poroszország Potsdamban egyezményt kötött arról, hogy együttesen szállnak szembe a napóleoni Franciaországgal. A porosz kormány megígérte, hogy csatlakozik a harmadik franciaellenes koalícióhoz (amely Angliából, Ausztriából, Oroszországból és Nápolyból állt), de az osztrák és orosz csapatok austerlitzi veresége után nem teljesítette ígéretét. – 1848 tavaszán, a Posen nagyhercegségben fellobbant lengyel nemzeti felszabadító mozgalom idején, a poseni porosz hatóságok megígérték a nagyhercegség „nemzeti átszervezését" és az önkormányzat bevezetését, de ehelyett katonaságot vontak oda és leverték a mozgalmat. – *26*

[39] Az ideiglenes német központi hatalmat a frankfurti nemzetgyűlés 1848 jún. 28-i határozata hozta létre, a birodalmi kormányzóból (erre a tisztségre János osztrák főherceget választották meg) és a birodalmi kormányból. A központi hatalomnak nem volt saját költségvetése és hadserege, tehát semmiféle tényleges hatalma sem; politikailag az ellenforradalmi fejedelmeket támogatta. – *26 42 63 48 309*

[40] A frankfurti nemzetgyűlés 1848 nyarán és őszén tárgyalta Limburg státuszának kérdését; a Holland Királyságnak ez a tartománya ugyanis egyben a Német Szövetségnek is tagja volt. Erről a kérdésről sokszor az ún. központi hatalom (lásd 39. jegyz.) képviselői számoltak be a gyűlésnek. – *26*

[41] Landwehr – eredetileg általános felfegyverzés, népfelkelés. A tulajdonképpeni Landwehr-rendszert a napóleoni háborúk idején fejlesztették ki a katonailag kiképzett hadkötelesek idősebb évjáratainak hadi szolgálatba való bevonására. A tilsiti béke (1807 jún.) után a Landwehr már komolyabb szerepet játszott és szoros kapcsolatban állt az állandó hadsereggel. Két korosztályra oszlott: 26–32 és 32–39 évesekre; az utóbbiakat helyőrségi és megszálló csapatoknak szánták. A porosz törvények szerint a Landwehrt csak háborúban lehetett behívni. – *27 408 457*

[42] Dannevirke – a dán királyság déli határán levő hatalmas védősánc, amely a X. sz.-ban épült a németek támadásainak feltartóztatására. – *27*

[43] L. Lessing: „Nathan der Weise" (Bölcs Náthán), III. felv., 7. jel. – *28 123*

[44] A kölni Biztonsági Bizottság az 1848 szept. 13-i kölni népgyűlésen alakult meg, a „Neue Rheinische Zeitung" szerkesztősége, a kölni Munkásegylet (lásd 34. jegyz.) és a kölni Demokrata Társaság (lásd 565. jegyz.) kezdeményezésére. A 30 tagból álló bizottságba beválasztották a lap szerkesztői közül Marxot, Engelst, W. Wolffot, Dronkét és Bürgerst, a Munkásegylet vezetői közül Schappert és Mollt stb. – *29 412 414 457*

[45] V. ö. 5. köt. 479–482., 483–484. old. – *29*

[46] Az 1848 szept. 17-én Worringen, Köln elővárosa mellett tartott népgyűlésnek, amelyen a szomszédos községek lakói is megjelentek és amelyet a kölni demokratikus szervezetek hívtak össze, nagy jelentősége volt a tömegeknek az ellenforradalom ellen való mozgósításában. A gyűlés helyeselte a kölni Biztonsági Bizottság (lásd 44. jegyz.) megalakulását, csatlakozott a demokratikus erőknek a malmői fegyverszünet (lásd 37. jegyz.) elleni

tiltakozásához, és kimondta, hogy Németországban „demokratikus–szociális, vörös köztársaságot" kell teremteni. – *30*

[47] V. ö. 5. köt. 398., 402–404. old. – *31*

[48] Poroszországban az 1848 szept. 11-én lemondott Auerswald-kormány helyébe szept. 21-én új kormány lépett, élén von Pfuel tábornokkal. A Pfuel-kormány nov. 8-ig volt hivatalban. V. ö. 5. köt. 397. és 405. old. – *31*

[49] Üvöltőknek (Heuler) nevezték 1848–49-ben a republikánus demokraták a polgári konstitucionalistákat, akik viszont felforgatóknak (Wühler) csúfolták ellenfeleiket. – *31 68 138 352 384*

[50] Santa Hermandad – a XV. sz. végén a királyi hatóságok közreműködésével létrehozott spanyol városszövetség, amely a feudális abszolutizmus érdekében, a földesúri oligarchia elleni küzdelemre létesült. A XVI. sz. közepétől a Szent Hermandad fegyveres erői rendőri feladatokat teljesítettek, ezért az elnevezés később a rendőrség gúnynevévé vált. – *31*

[51] „La Nation, organe quotidien démocrate socialiste" – a belga kispolgári demokraták lapja, 1848-tól 1856-ig jelent meg Brüsszelben. – *33*

[52] 1848 szept.-ben Belgiumban ünnepségek voltak az 1830. évi belga forradalom évfordulójára. – *33*

[53] Az 1848 márc.-i forradalom után Kölnben, Berlinben és más német városokban polgárőrség alakult, többnyire a vagyonos polgárság képviselőiből. A polgárőrségnek nem volt szilárd szervezete, és tagjai nem kaptak katonai kiképzést. Engels, Dronke és Weerth azért lépett be a kölni polgárőrségbe, hogy forradalmi befolyást gyakoroljon ennek demokratikus elemeire. – *34 38 408 412*

[54] „The Times" – a legtekintélyesebb angol konzervatív irányú napilap; 1785-ben alapították Londonban „Daily Universal Register" címmel, 1788 óta jelenik meg „The Times" címmel. – *34*

[55] Lásd a „Neue Rheinische Zeitung" 1848 jún. 1-i (1.) számának „Die belgische Konstitution" (A belga alkotmány) c. cikkét, amelyet valószínűleg Weerth írt. – *34*

[56] „Le Messager de Gand et des Pays-Bas" – francia nyelvű napilap, megjelent 1830-tól, a belgiumi Gentben; a holland orangisták és a hozzájuk csatlakozó genti flamand polgárok finanszírozták; 1848-ban támogatta a munkások követeléseit. – *34*

[57] „Kölnische Zeitung" – német napilap, e címmel 1802-től 1945-ig jelent meg Kölnben; a porosz liberális burzsoázia lapja; 1848–49-ben a forradalommal szemben álló irányzatokat képviselte és támadta a „Neue Rheinische Zeitung"-ot. – *35 138 278*

[58] „L'Indépendance Belge" – belga napilap, 1831-ben alapították Brüsszelben, a liberálisok orgánuma volt. – *35*

[59] 1848 márc. 29-én a Franciaországból hazatérő belga republikánus légió a határon, Risquons-Tout belgiumi falunál megütközött a belga katonasággal. A belga kormány a demokratákkal való leszámolásra használta fel az ezen ügyben indított pert, amelyet aug. 9-től 30-ig tárgyaltak Antwerpenben; 17 embert halálra ítéltek, köztük Mellinet tábornokot is. V. ö. 5. köt. 362–365. old. – *35*

[60] Ez a cikk rokon vonásokat mutat Marxnak „A városi tanács" és „Egy burzsoá okmány" c. cikkeivel (lásd 6. köt. 33., ill. 143–148. old.). – *36*

[61] Bécsben 1848 okt. 6-án felkelés tört ki; közvetlen oka az a császári parancs volt, amely a bécsi helyőrség egy részét a Pákozdnál megvert Jellachich megsegítésére Magyarországra irányította. A Windischgrätz parancsnoksága alá helyezett haderő, amelynek egyik hadteste Jellachich horvátjaiból állt, okt. 24-től nov. 1-ig tartó elkeseredett harcban leverte a felkelést. V. ö. 5. köt. 436–437., 438–440., 8. köt. 56–67. old. – *36 68 118 142*

[62] A párizsi proletariátus 1848 jún. 23–26-i felkeléséről és ennek vérbefojtóiról van szó. A júniusi párizsi mészárlásokkal kezdődött meg az európai ellenforradalom térhódítása. – *36 142*

[63] „Allgemeine Oderzeitung" – német napilap; ezzel a névvel 1846-tól 1849 márc.-ig jelent meg Breslauban, és katolikus ellenzéki irányzatú volt; ekkor megváltoztatta nevét („Neue Oderzeitung"-ra) és irányzatát; a német polgári demokrácia lapjaként jelent meg 1855 végéig. 1855-ben Marx e lap londoni tudósítója volt. – „Schlesische Zeitung" – német napilap, 1742-től 1945-ig jelent meg Breslauban; az 1848-as forradalom előtt és alatt alkotmányos monarchista irányzatú volt. – „Breslauer Zeitung" – német napilap, 1820-ban alapították; irányzatát többször változtatta; a XIX. sz. 40-es éveiben liberális volt; 1848–49-ben támadta a magyar forradalmat. – *37*

[64] V. ö. még „A berlini ellenforradalom", „A kormány vád alá helyezve", „Semmi adót többé!!!" és „Felhívás. . ." c. cikkekkel, 6. köt. 3–8, 17–18, 26 és 34. old. – *38*

[65] A Köllnisches Rathaus (köllni tanácsháza) Berlin központjában volt, amelynek a XIX. sz. közepén még megvolt a régi neve: Kölln vagy Altkölln. A porosz nemzetgyűlés 1848 nov. 14-én a Köllnisches Rathausban ülésezett. – *38*

[66] E „kiáltványok" szövegét a „Neue Rheinische Zeitung" 1848 nov. 14-i (142.) száma ismerteti. – *38*

[67] A királyi Főtörvényszék volt a porosz királyság legmagasabb bíráskodási szerve; végső fokon ez döntött a kerületi és tartományi bíróságok tevékenységével szemben benyújtott fellebbezések és panaszok ügyében. – *39*

[68] Brüsszelből való kitoloncolása után (lásd 33–34. old.) Engels Párizsba, majd innen gyalog Svájcba ment. Kb. nov. 9-én érkezett meg Bernbe és mintegy 1849 jan. 12-ig tartózkodott itt; ekkor értesült arról, hogy a letartóztatás veszélye nélkül hazatérhet Németországba. *40*

[69] A svájci köztársaság 1848 szept. 12-én elfogadott alkotmánya megszilárdította az eredményeit annak a győzelemnek, amelyet a haladó erők a Sonderbund elleni háborúban (v. ö. 80. jegyz.) arattak: különálló kantonok szövetségéből egységes, föderális szövetségi állammá alakította át Svájcot. Az alkotmány kimondta, hogy a köztársaság legfelső végrehajtó szerve a szövetségi tanács (Bundesrat), ennek elnöke a köztársasági elnök tisztjét tölti be. A törvényhozás két kamarából, a nemzeti tanácsból (Nationalrat) és kantontanácsból (Ständerat) áll, a kettő együtt alkotja a szövetségi gyűlést. Az alkotmány előírta az egységes vám-, posta- és pénzrendszer bevezetését; emellett széles körű önkormányzati jogokat hagyott a kantonok kezében. Az alkotmány szerint a kantontanács a kantonok két-két képviselőjéből tevődik össze; a nemzeti tanácsot három évre választják, s választójoga van minden 20. évét betöltött svájci állampolgárnak, aki három hónapja egy helyen lakik. Egyes kantonok, így pl. Freiburg (Fribourg) kanton kormánya a választásokon való részvétel feltételévé tette az új alkotmány elismerését is; Freiburgban,

ahol a katolikus papság felkelést szervezett (lásd 88. jegyz.), ez az intézkedés a klerikálisok ellen irányult. A formalista állásponton levő nemzeti tanács azonban az általános választójog megsértését látta a választások ilyen módjában, s megsemmisítette a freiburgi választásokat. (V. ö. még 6. köt. 30—32. old.) Később a szövetségi gyűlés érvénytelenítette a freiburgi választások megsemmisítését (lásd 44–45. old.). – *40 44 52 207*

[70] 1848 szept. 12. előtt (v. ö. 69. jegyz.) a Svájci Államszövetség legfőbb szerve a kantonok kiküldötteiből álló Tagsatzung (szövetségi parlament) volt. Azt a kantont, amelynek székhelyén a Tagsatzung, később pedig a szövetségi gyűlés ülésezett, s amely az ülések közti időben a Szövetség ügyeit intézte, főkantonnak (Vorort) nevezték. Az 1848-as alkotmány életbelépése előtt a főkanton vezetősége bizonyos mértékben az ország kormányának funkcióit is betöltötte, s a főkanton elnöke volt a Tagsatzung elnöke. 1815-ben úgy döntöttek, hogy csupán Zürich, Bern vagy Luzern lehet főkanton. E cikk megírásakor Bern volt a főkanton. – *40 42 44 52 73*

[71] Az Olaszországgal határos Tessin (Ticino) kantonban menedéket találtak az osztrákellenes nemzeti felkelésben részt vett olasz menekültek. Radetzkynak, az észak-itáliai osztrák seregek parancsnokának nyomására Bern főkanton két megbízottat (Eschert és Munzingert) és egy dandár katonaságot küldött Tessinbe, azzal a követeléssel, hogy az összes olasz menekülteket küldjék Svájc belsejébe. A kanton vezetősége megtagadta ezt, csak a felkelés közvetlen résztvevőit volt hajlandó eltávolíttatni. A „Neue Rheinische Zeitung" hónapokon keresztül foglalkozott ezzel a konfliktussal; az új szövetségi gyűlés erről folytatott tanácskozásairól lásd 6. köt. 79–93. old. – *40 45 59 64 66*

[72] Az üdvözletekre az adott okot, hogy a berlini porosz nemzetgyűlés 1848 nov. 15-i ülése egyhangúlag elfogadta az adómegtagadásra való felhívást (v. ö. 38–39. old., 6. köt. 29. old.). – *41*

[73] V. ö. „Neue Rheinische Zeitung" 1848 nov. 21., 25. és 26-i (148., 152. és 153.) sz. – *41*

[74] Ennek a hírnek az alapja a német ideiglenes központi hatalom és a svájci hatóságok közti konfliktus volt. A német fél 1848 okt. elején jegyzéket intézett Bernhez, s azt követelte tőle, hogy vessen véget a német republikánus menekültek tevékenységének és szállíttassa el őket a Németországgal határos kantonokból. Mind ez, mind a hasonló tartalmú okt. 23-i jegyzék fenyegetéseket is tartalmazott. A svájci kormány azonban elutasította a német követeléseket. A konfliktus, amelyet határincidensek kísértek, később is folytatódott. V. ö. 6. köt. 42–50. old. – *42 44*

[75] Az 1803. évi svájci alkotmány szerint a nagytanácsok a városi kantonok törvényhozó testületei voltak. – *43 55 73 82 85 208*

[76] Néhány nappal e tudósítás megjelenése előtt, a „Neue Rheinische Zeitung" 1848 nov. 21-i (148.) számában ** jelzéssel, „Bern, november 16." keltezéssel, a következő hír jelent meg:

„Sietve közlöm Önökkel a végrehajtó szövetségi tanács megválasztásának eredményét, amely a nemzeti tanács és a kantontanács mai együttes ülésén született meg. Megválasztották:

elnökké: Furrer polgármestert, Zürichből;
alelnökké: Druey államtanácsost, Waadtból;
tagokká: Ochsenbein ezredest, Bernből;
Franscini ezredest, Tessinből;
Munzinger urat, Solothurnból;
Näff urat, Szentgallenből;
Steiger urat, Luzernből.

A mérsékelt párt tehát, mindkét tanácsban többségben lévén, összes jelöltjeit bejuttatta a radikális jelöltek: Eytel, Stämpfli, Luvini stb. ellenében."
Ebben a hírben, amely talán Engelstől származott, volt néhány pontatlanság; ezeket az magyarázza, hogy a szövetségi tanács akkor még nem alakult meg véglegesen. Steigert Ochsenbein helyébe a nemzeti tanács elnökévé választották, a szövetségi tanács hetedik tagja pedig az aargaui Frey-Hérosé lett. Részletesebben lásd 6. köt. 59–63. old. – *44*

[77] „La Suisse" – liberális svájci újság, 1846-tól 1860-ig, Bernben jelent meg. – „Berner Verfassungsfreund" – mérsékelt liberális svájci napilap, e címmel 1836-tól 1849-ig, Bernben jelent meg. – *44*

[78] „Nouvelliste Vaudois" – svájci újság, 1798-tól 1804-ig és 1824-től 1914-ig jelent meg Lausanne-ban; a 40-es években radikális demokrata irányzatú volt; hetenként kétháromszor jelent meg. – *44*

[79] „Berner Zeitung" – svájci heti-, később napilap, 1845-től 1894-ig, Bernben jelent meg; a 40-es években radikális irányzatú volt; alapította és szerkesztette J. Stämpfli. – *45*

[80] Sonderbund (Különszövetség) – a hét gazdaságilag legelmaradottabb katolikus svájci kanton 1843-ban kötött reakciós szövetsége; célja a haladó polgári átalakulások akadályozása, a kantonok különállásának erősítése, valamint az egyház és a jezsuiták kiváltságainak megvédelmezése volt. Amikor a polgári liberálisok és radikálisok a legtöbb kantonban és ennélfogva a Tagsatzungban (országgyűlésben, lásd 70. jegyz.) is túlsúlyba kerültek, különféle reformokat fogadtak el, és végül 1847 júl.-ban a Tagsatzung határozatot hozott a Sonderbund feloszlatásáról. Ezt a Sonderbund nem ismerte el és november elején csapataival megtámadta a többi kantont. Nov. 23-án a szövetségi kormány csapatai leverték a Sonderbundot; a győzelem után 1848-ban Svájc új alkotmányt fogadott el (lásd 69. jegyz.). A reakciós katolikus körök azonban a Sonderbund veresége után is megpróbáltak – a parasztság konzervatív részére támaszkodva – szembeszegülni a liberális reformokkal. – *45 55 82 86 207 353 425*

[81] V. ö. 6. köt. 79–93. old. – *46*

[82] A birodalmi kormány és Svájc közti konfliktusról lásd még 6. köt. 42–50. old. – *50*

[83] Franz Raveaux 1848 aug.-tól a Német Szövetség svájci diplomáciai képviselője volt; erről a tisztségéről mondott le. – *50*

[84] Barataria (kb. Potomsziget) – képzeletbeli sziget Cervantes „Don Quijoté"-jában (II. rész 45–53. fej.), amelynek helytartójává Sancho Panzát nevezik ki. Engels az ekkor csak papíron létező egységes német államot nevezi itt Barataria Birodalomnak. – *50*

[85] „Frankfurter Oberpostamtszeitung" – német újság, 1619-től 1866-ig jelent meg Majna-Frankfurtban. A Thurn und Taxis hercegek birtokában volt, akik számos német államban postaregáléval rendelkeztek. 1848–49-ben a lap az ideiglenes központi hatalom (v. ö. 39. jegyz.) hivatalos sajtószerve volt. – *53*

[86] Escher hasonló jellemzését lásd 6. köt. 83–84. old. – *54*

[87] Neuchâtel köztársaságot a bécsi kongresszus a porosz királynak ítélte oda, s ő különálló állammá nyilvánította; Neuchâtel ekkor a Svájci Szövetség kantonjává lett. 1831-ben a neuchâteli republikánusok felkeltek az alkotmány módosításáért és a Poroszországtól

való teljes elszakadásért. A felkelést azonban von Pfuel vezérőrnagy, a porosz király meghatalmazottja, nagy kegyetlenséggel leverte; utána ő lett Neuchâtel porosz kormányzója. Az 1848-as republikánus felkelés köztársasággá alakította át és gyakorlatilag felszabadította a porosz uralom alól Neuchâtelt, 1857-ben a porosz királynak hivatalosan is le kellett mondania róla. – *54*

[88] 1848 okt. 24-én Freiburgban (Fribourg) a katolikus papság Marilley püspök vezetésével felkelést szervezett a kanton demokratikus kormányának megdöntésére. A felkelést azonnal leverték és Marilleyt letartóztatták. Okt. 30-án a freiburgi egyházmegyéhez tartozó öt kanton (Freiburg, Bern, Waadt (Vaud), Neuchâtel és Genf) kormányképviselői Freiburgban konferenciát tartottak; határozatot hoztak arról, hogy a püspököt szabadon bocsátják, de megtiltják neki, hogy az említett öt kantonban tartózkodjék és tevékenykedjék. Dec. 13-án Marilleyt kiutasították; a püspök 1856-ig száműzetésben élt. – *55*

[89] „Der Schweizerischer Beobachter" – konzervatív svájci újság, 1833-tól 1850-ig jelent meg Bernben, hetenként háromszor. – *55 73*

[90] 1848 nov. 24-én éjjel IX. Pius pápa, a római forradalmi mozgalom erősödésétől félve, a nápolyi királyságba, Gaëta várába menekült. A pápai államban harc indult a köztársaság kikiáltását kívánó demokratikus elemek és a liberálisok között, akik azt akarták, hogy a pápa térjen vissza Rómába és szentesítsen bizonyos alkotmányos engedményeket. E harcban a liberálisok vereséget szenvedtek, és Rómában kikiáltották a köztársaságot, de csak 1849 febr. 9-én. – *55 154*

[91] „Journal du Valais" – svájci liberális újság, megjelent 1848-tól 1857-ig Sionban. – *56*

[92] Josef Sedlnitzky gróf, aki 1848 márc.-ig a Habsburg-birodalom legfőbb udvari rendőri és könyvvizsgáló hivatalának elnöke volt, a márciusi forradalom kitörése után visszavonult a közélettől. – *58*

[93] Berg és Luvini párbajának előzményeiről lásd 6. köt. 86–87. old. – *61 62*

[94] Donizetti „Belisario" c. operájából (szövegíró: Salvatore Cammarano). – *64*

[95] Arról a szövetségi szerződésről van szó, amelyet 1814-ben a svájci Tagsatzung (v. ö. 70. jegyz.) dolgozott ki és 1815-ben a bécsi kongresszus hagyott jóvá; a szerződés elismerte Svájc örökös semlegességét és 22 kanton föderációjaként határozta meg a Svájci Államszövetség államszervezetét. Az 1848-as alkotmány elfogadásával (v. ö. 69. jegyz.) ez a szerződés érvényét vesztette. – *66*

[96] „Basler Intelligenzblatt" – svájci konzervatív lap; ezzel a címmel 1845-től 1856-ig jelent meg, Bázelban. – *68*

[97] 1848 okt. 6-a hajnalán a bécsi felkelők egy csoportja lebontotta a bécsi Duna-csatornán a Tabor külváros felé átívelő egyik hidat, hogy ezzel is akadályozza a császárvárosból Magyarországra vezényelt csapatok elvonulását. – *69*

[98] 1848 szept. 21-én, mikor híre ment a malmői fegyverszünetnek (v. ö. 37. jegyz.) és az emiatt 18-án kirobbant frankfurti népmozgalomnak, német republikánus emigránsok Gustav Struve vezetésével svájci területről benyomultak Badenba, s másnap, a felfegyverzett badeni demokratákra meg a helyi polgárőrségre támaszkodva, a határ közelében levő Lörrachban kikiáltották a Német Köztársaságot. Néhány nap múlva a badeni kormánycsapatok leverték a felkelést; Struvét és sok társát elfogták és bebörtönözték. – *71 76*

[99] Arról az erélyes válaszról van szó, amelyet a svájci szövetségi kormány adott a birodalmi központi hatalomnak (v. ö. 39. jegyz.) 1848 okt. 23-án Bernben átnyújtott második jegyzékére; ez annak a szigorú kivizsgálását követelte, hogy miként használhattak fel német republikánusok svájci területet a Badenba való betörésre (v. ö. 98. jegyz.). – *71*

[100] II. Ferdinánd, Szicília és Nápoly királya, 1848 szept. 3-tól 6-ig barbár módon lövette Messinát; ezért kapta a „Kartácskirály", „Bomba-király" nevet. – *73 88*

[101] Kormányzótanácsnak nevezték a kanton igazgatását irányító testületet. – *73 79 85 90*

[102] Őskantonok azok a hegyi kantonok, amelyek körül a XIII. és XIV. sz.-ban a Svájci Szövetség kialakult. Az első három kanton Schwyz, Uri és Unterwalden volt; a Sonderbund-háború (lásd 80. jegyz.) idején ezek a haladó erőkkel szemben harcoltak. – *73 79*

[103] Kapitulációk – svájci kantonok megállapodásai némely európai állammal arról, hogy bizonyos összeg ellenében zsoldosokat szállítanak nekik. Ilyen megállapodások a XV. sz. elejétől fogva jöttek létre. Itt arról a zsoldosszállítási szerződésről van szó, amelyet 1848-ban Bern és néhány más kanton kötött II. Ferdinánd nápolyi királlyal. A Nápolyban szolgáló svájci katonáknak az olasz nemzeti mozgalom ellen való felhasználása nagy elégedetlenséget keltett Svájcban. Az 1898 szept. 12-i szövetségi alkotmány azután megtiltotta kapitulációk kötését. – *73 79 81 88 90 208*

[104] A forradalmi vívmányok védelmében 1848 máj. 15-én megindult nápolyi tömegfelkelés elfojtása során II. Ferdinánd katonái és deklasszált elemek sok házat kifosztottak, köztük ott lakó svájciakét is. – *73*

[105] Az ún. polgárközösség a középkor végén intézményesült Svájcban. Tagjai gazdasági és politikai kiváltságokat élveztek (mentesítve voltak sok hűbéri szolgáltatás alól, joguk volt a közösség vagyonának használatára, előnyben voltak a jövedelmező állami tisztségek betöltésénél stb.). Aki nem születésénél fogva volt tagja a közösségek valamelyikének, az megszabott időtartamú helyben lakással és ingatlan birtoklásával, vagy belépési összeg lefizetésével szerezhette meg a polgárjogot. Ennek feltételei azonban egyre súlyosbodtak; végül Svájc egész lakossága kiváltságos polgárokra (Burger) és kiváltság nélküli közlakosokra (Einwohner) oszlott; de a polgárközösségen belül is kialakult a patríciusok csoportja, amelynek tagjai a legtöbb privilégiumot élvezték. A polgárközösség megszüntetése az 1798–99-es Helvét Köztársasággal kezdődött; ekkor kimondták az összes svájciak jogegyenlőségét, és átadták a politikai hatalmat a kommunáknak, a minden lakost átfogó községeknek. Betetőzte ezt az 1848-as alkotmány (lásd 69. jegyz.), amely kiszélesítette a kommunák jogait; a polgárközösségek kezében csak vagyonuk kezelése és jótékonysági funkciók maradtak meg. – *73 77*

[106] Az idézett szavak Drigalskinak a düsseldorfi lakossághoz intézett üzenetéből valók. Lásd 6. köt. 98. jegyz. – *75 124*

[107] Az említett brosúrát W. Löwenfels, F. Neff és G. Thielmann írta; címe: „Der zweite republikanische Aufstand in Baden" (A második bádeni republikánus felkelés), Bázel 1848. – *76*

[108] „Die Evolution" – a svájci német emigránsok forradalmi demokratikus irányzatú hetilapja; 1848–49-ben jelent meg Bielben, Johann Philipp Becker szerkesztésében. 1848 dec. 1-i mutatványszáma „Die Revolution" címmel jelent meg. – *76*

[109] A „»Segíts Magadon« Védelmi Szövetség", amelyet 1848 őszén J. Ph. Becker alapított Bielben (itt volt a szövetség központi vezetősége is), demokratikus irányzatú szervezet

volt; céljául azt tűzte ki, hogy a német köztársaság kivívásáért folytatandó harcra egyesítse a Svájcba menekült volt német szabadcsapatosok összes csoportjait. A szövetség szervezete, a francia és olasz titkos társaságok mintájára, konspiratív jellegű volt. A német birodalmi kormányzat nyomására a svájci kormány bírói eljárást indított Becker és a szövetség más szervezői ellen; ennek következtében Beckert egy évre kitiltották Bern kantonból. (V. ö. 84. old.) – *76 84*

[110] Miután 1844 okt.-ben Luzern kanton reakciós nagytanácsa (v. ö. 75. jegyz.) határozatilag korlátlan jogokat adott a jezsuita rendnek a vallásügy és a közművelés területén, a liberálisok fegyverrel próbálták megdönteni a kormányzatot, s dec. 8-án önkénteseik megtámadták Luzernt; a kormánycsapatok azonban szétverték őket. A második luzerni hadjárat 1845 márc. 31-én indult meg, hasonló okból, a szomszédos kantonok területéről; ez is kudarccal végződött. – Az első badeni hadjáraton az 1848 ápr.-i badeni republikánus felkelés értendő, amely azzal kezdődött, hogy republikánus alakulatok Svájcból behatoltak Badenba. A rosszul megszervezett akció vereséggel végződött; ugyanígy a második, a szeptemberi benyomulás is (v. ö. 98. jegyz.). – A Val d'Intelvi-i hadjárat: 1848 okt.-ben Észak-Lombardiában felkelés tört ki a megszálló osztrák csapatok ellen. A svájci emigrációban élő Mazzini a felkelők támogatására expedíciót szervezett a Tessin kantonban letelepedett olasz menekültekből. Az expedíció tagjai Val d'Intelvi körzetében átlépték a határt és egyesültek a felkelőkkel. A felkelést azonban hamarosan leverték, s az életben maradt olasz menekültek visszatértek Svájcba. Ez adott okot Radetzkynak arra, hogy az olasz menekültek elleni rendszabályokat követeljen a svájci kormánytól (v. ö. 71. jegyz.). – *76*

[111] A Bern kanton által 1848 márc. 30-án életbe léptetett szabadcsapat-törvény megtiltotta a német menekülteknek, hogy katonai jellegű szervezeteket alakítsanak. – *76*

[112] Horvátokon itt az osztrák császári hadseregnek eredetileg horvát származású katonákból álló könnyűlovassági és gyalogos határőr-alakulatainak tagjai értendők; ezek kíméletlen harcmodorukról voltak hírhedtek. A bécsi kormány az osztrák, magyar és olasz nemzeti mozgalmak ellen is harcba vetette őket. – *79*

[113] Az 1848 tavaszán kibontakozott pénzválság hatására az osztrák nemzeti bank 1848 máj.-tól kezdve nagy mennyiségű fedezetlen pénzjegyet bocsátott ki, s ez inflációt okozott. A húszkrajcáros volt a legnagyobb címletű osztrák váltópénz, 1 forint 60 krajcárral volt egyenlő, vagyis három húszassal. – *79*

[114] Azoknak az anyagi károknak a megtérítéséről van szó, amelyeket a nápolyi királyságban élő svájciak Nápoly és Messina lövetése és kifosztása idején (v. ö. 104. és 100. jegyz.) szenvedtek. – *79*

[115] „Preussischer Staatsanzeiger" („Staatszeitung", „Staatsanzeiger") – német napilap; 1819-től 1848 ápr.-ig „Allgemeine Preussische Staatszeitung", 1851 júl.-tól 1871-ig „Königlich-Preussischer Staatsanzeiger" címmel jelent meg; a porosz kormány hivatalos lapja volt. – „Janus. Jahrbücher deutscher Gesinnung, Bildung und Tat" – német pietista (v. ö. 116. jegyz.) folyóirat; 1845-től 1848-ig, Berlinben jelent meg, W. A. Huber szerkesztésében. – *82*

[116] A pietizmus a XVII. sz. második felében a német protestantizmusban a merev dogmatizmussal szemben fellépő irányzat, amely eredetileg a kegyesség gyakorlását, a szigorú önmegtartóztatást, a vallásos lelkület elmélyítését tűzte ki céljául; később formálissá vált. – *82*

[117] Georg Herwegh demokrata költőt IV. Frigyes Vilmos 1842 nov. 19-én kihallgatáson fogadta; ő azután dec. 19-én nyílt levelet intézett a királyhoz, s ebben szemére vetette, hogy nem tartja meg a sajtószabadság megadására adott ígéretét. A levél 1842 dec. 24-én, a „Leipziger Allgemeine Zeitung"-ban jelent meg, majd más német és külföldi lapokban is. Hogy csökkentse e levél hatását, a király utasítást adott, hogy a félhivatalos lapokban jelenjenek meg Herweghet diszkreditáló cikkek, Herweghet pedig kiutasította Poroszországból. – Engels e tudósításának megjelenése után Lohbauer nyilatkozatot tett közzé („Neue Rheinische Zeitung", 1849 jan. 19-i, 199. sz. melléklet); ebben tagadta, hogy ő írta a tudósításban említett cikket, s kijelentette, hogy Berlinbe költözéséig Württembergben a vezérkarnál szolgált. – *82*

[118] Engels valószínűleg arra utal, hogy Beckerék mozgalma a két badeni expedíció folytatása lett volna (v. ö. 110. jegyz.). – *84*

[119] „Bédouins"-nak (beduinoknak) csúfolták a svájci nemzeti-tanácsi választásokon a royalista jelölteket. – *87*

[120] „Wächter" – svájci radikális újság, megjelent 1848 jan.-tól Murtenban (Freiburg kantonban), J. K. Sieber szerkesztésében. – *90*

[121] Biblia, Lukács 15, 21. – *90*

[122] Horatius: „Epistulae" (Levelek), I. 2, 16. – *90*

[123] Az eredetiben: „das ist des Pudels Kern" – szó szerint: ez a kutya magva. V. ö. Goethe: „Faust", I. rész, Dolgozószoba. – *91*

[124] A „Neue Rheinische Zeitung" 1849 jan. 24-i (203.) számának „Meine Armee in Köln" (Az Én hadseregem Kölnben) c. cikke szóvá tette, hogy a 34. ezred katonái kölni nyilvánosházak feldúlásával szórakoznak. A cikk kérdést intézett Engels ezredeshez, Köln város másodparancsnokához, igaz-e, hogy mikor e házak tulajdonosai a nekik okozott károk megtérítését kérték, azt felelte nekik: „Az egyik ilyen házban egy katonától tizenegy tallért elloptak, s ezt meggondolva, a néhány ház feldúlásával a katonák *még korántsem ártottak eleget.*" – *92*

[125] Hazatérve Németországba, Engels ezzel a cikkével megkezdte a magyar szabadságharc eseményeinek részletes elemzését, elsősorban a von Welden tábornok által közzétett hivatalos osztrák hadijelentések meg az ausztriai és németországi lapok híradásai alapján. Az ezekből vett idézetekben a kiemelések általában Engelstől származnak. A jelen cikk alapja a 18. hadijelentés, amelyet a „Neue Rheinische Zeitung" 1849 febr. 2-i, 211. száma teljes szövegében közölt, „Bécs, február 2." keltezéssel. – *93*

[126] Horatius: „Epistula ad Pisones" (Ars poetica) (Levél Pisóékhoz), 139. sor. – *93*

[127] Valójában Temesvár vára a szabadságharc idején mindvégig a császáriak kezén volt. – *93 370 404*

[128] A Dráva vonalán ez idő tájt csak Eszék vára volt magyar kézen, ez is csak 1849 febr. 12-ig. A történeti szempontból nem szabatos „Bánát" (= Bánság) elnevezéssel a „Neue Rheinische Zeitung" mindenütt a Temesköz területét jelöli. – *93 137 241*

[129] 1 német mérföld = 7,5325 km, 1 osztrák mérföld = 7,5859 km. Engels távolság-megjelölései azonban sok helyütt pontatlanok. – *94*

[130] Itt arról a szlovák légióról van szó, amelyet 1848 szept.-ben a császáriak védőszárnyai alatt, Hurban elnökletével megalakult Szlovák Nemzeti Tanács szervezett meg a magyar forradalom elleni harcra. A légió (amely nagyrészt nem is szlovákokból, hanem csehekből verbuválódott) először 1848 szept. 19-én tört be Magyarországra Nyitra vármegye szélein, de nem tudta megnyerni a szlovák tömegek támogatását, s ezért szept. 29-én már kénytelen volt elhagyni az országot. Újjászervezése után december elején a Jablunkai-hágón át tört be másodízben, de ekkor sem volt képes számottevő támogatást szerezni magának. – *95 177 218 237 349 397 404 410*

[131] Valójában Damjanich tábornok ekkor a Temesközben tevékenykedő honvédcsapatok parancsnoka volt. – *95 137 145 332*

[132] A karlisták, Don Carlos trónkövetelő hívei, a katonaságra, a klérusra és egyes vidékek elmaradt parasztságára támaszkodva 1833-ban polgárháborút robbantottak ki Spanyolországban, s Cabrera y Griño vezetésével partizán módszerekkel harcoltak. 1840. évi vereségük után Cabrera megkísérelte a karlista mozgalom feléledtését, s 1848-ban felkelést robbantott ki Katalóniában, de vereséget szenvedett. – *97*

[133] A párizsi helyzetre vonatkozólag lásd 6. köt. 199–201. old. – *97*

[134] 1832-től 1914-ig a francia hadsereg legénységének egy része piros nadrágot viselt. – *97*

[135] Valójában a temesközi németek zöme a magyar forradalom híve volt. – *98*

[136] A szerb felkelők 1849 jan. 3-án megverték az 1848–49 fordulóján Pancsováig előrenyomult honvédcsapatokat, s ezzel rákényszerítették őket, hogy Nagybecskerekig visszavonuljanak. – *98*

[137] A magyarországi szerbek 1848 máj. 13–15-én Karlócán tartott nemzeti gyűlése autonóm Szerb Vajdasággá nyilvánította a Délvidéket. A gyűlés Josif Rajachich karlócai metropolitát, a szerb nemzeti mozgalom (többségi) konzervatív irányzatának fejét pátriárkává, Stevan Šupljikac ezredest, a császári hadsereg határőr-ezredparancsnokát pedig a megindítandó magyarellenes felkelés katonai irányításával megbízott vajdává választotta. A Vajdaság területén a végrehajtó hatalom gyakorlását az egyidejűleg megalakított főodborra ruházta; ennek elnöke Gyorgye Stratimirovich, a nemzeti mozgalom (kisebbségi) liberális irányzatának feje lett. Šupljikac azonban ekkor Észak-Itáliában szolgált, csak október elején kapta meg a császári hadvezetéstől az engedélyt a hazatérésre; ezért eleinte a hadműveletek irányítása is Stratimirovichra hárult, s a vezetésével elért hadisikerek az egyébként Rajachich nézeteit osztó szerbek körében is rendkívül népszerűvé tették őt. Amikor tehát dec. 27-én Šupljikac váratlanul elhunyt, Stratimirovichnak minden reménye meglehetett arra, hogy az összehívandó újabb nemzeti gyűlés rá ruházza a vajdai méltóságot. Rajachich csak azzal tudta elejét venni ennek, hogy nem várva meg az újabb nemzeti gyűlést, jan. 6-án önhatalmúlag Kuzman Todorovich császári tábornokot nevezte ki a felkelősereg vezérévé. – *98 105 109 125 163 172 177 197 272 362*

[138] A szerb felkelőket támogató segédcsapatok soraiban nem harcoltak oroszok. Engels gyanúját az az ekkortájt Európa-szerte elterjedt hiedelem okozhatta, hogy a kis szláv népek nemzeti mozgalmai pusztán az orosz nagyhatalmi törekvéseket szolgáló pánszláv bujtogatás termékei. – *98 136 162*

[139] Szerviánusoknak azokat a fegyvereseket nevezték, akik a török fennhatóság alatt álló Szerb Fejedelemségből érkeztek Magyarországra az itteni szerb felkelők megsegítésére. – *98 265 271*

[140] A Tisza mentén összpontosított magyar főerők parancsnoka ekkor a lengyel Henryk Dembiński gróf altábornagy volt. – *98*

[141] Az 1848 tavaszán és nyarán Lombardiában lezajlott harcokat lezáró, 1848 aug. 9-én megkötött fegyverszünet nem vezetett végérvényes békekötésre, s az európai közvélemény – mint hamarosan kiderült: joggal – arra számított, hogy 1849 tavaszán Piemont ismét hadra kel Ausztria ellen. (V. ö. 251. jegyz.) – *98*

[142] Fekete-sárga volt a színe az Osztrák Császárság államzászlajának; a „svarcgelb" a császár híveinek gúnyos elnevezése. – *98 107 178 189 199 231 275 277 335 337 342 366 369 389 392 410*

[143] A „statáriális", „statáriumi" jelzőt Engels itt és más cikkeiben is a „hazug", „valótlan" szinonimájaként használja, ennek előzményét lásd 6. köt. 194–198. old. – *100 111 137 164 189 195 229 238 249 255 270 274 279 282 288 294 301 303 306 311 332 342 347 355 363 365 369 372 382*

[144] Lipótvár védői febr. 2-án feladták a várat, erről azonban a cikk megírása idején Kölnben még nem tudhattak. – *100 138*

[145] Itt az 58. sorgyalogezredről van szó, amelynek az ezredtulajdonosa István főherceg volt, továbbá az 1. könnyűlovas-ezredről, amelynek ezredtulajdonosa a mindenkori uralkodó volt. – *102*

[146] A honvédsereg lengyel légiója 1848 novemberében alakult meg a Magyarországra sietett lengyel önkéntesekből. A tarcali ütközetben a légió valóban nagy veszteségeket szenvedett. – *102 173 336*

[147] A tarcali ütközet valójában a Klapka parancsnoksága alatt harcoló honvédcsapatok győzelmével ért véget. Engels tehát jó érzékkel következteti ki, hogy a 19. osztrák hadijelentés ferdít. – *102 111*

[148] Zemplénben ukránokon kívül szép számban éltek magyarok és szlovákok is. Egyébként mind a magyarországi ukránok, mind a szepesi szászok zöme a magyar forradalom híve volt. – *102*

[149] Az októberi bécsi felkelés kitörésekor az udvar és az osztrák kormány a morvaországi Olmützbe menekült. – *104 109 129 172 223 237 245 257 278 295 335 362 424*

[150] Stratimirovich valóban nem volt meggyőződéses híve az ellenforradalomnak; abban a hiszemben fogott mégis a Habsburgok oldalán fegyvert, hogy ilyen módon sikerül érvényt szereznie azoknak a szerb nemzeti követeléseknek, amelyeknek teljesítése elől a magyar forradalom vezérkara elzárkózott. Jellachich viszont a Habsburg-abszolutizmus és a birodalmi egység feltétlen híve volt, s csupán a horvát közvélemény megtévesztéséül használt nemzeti jelszavakat. – *104*

[151] „Südslavische Zeitung" – német nyelvű horvát lap, megjelent 1849–50-ben Zágrábban. A Horvátországban akkortájt már valóban kialakulóban levő Habsburg- és Jellachich-ellenes mozgalom szócsöve azonban nem ez a lap, hanem a liberális Dragojlo Kušljan báró szerkesztette „Slavenski Jug" volt (lásd 187. jegyz.) – *104*

[152] A Magyarország déli részén szervezett határőrvidék lakossága el nem idegeníthető földjeinek használata fejében katonai szolgálat teljesítésére volt kötelezve a lakóhelye szerinti

határőrkerületben. A határőrkerületek katonai és egyben közigazgatási egységek is voltak. Ilyen egység volt a Titel környéki sajkás zászlóalj is, amelynek szerb legénysége folyamőri szolgálatot teljesített. – *104 145 271 354 361 364 379 388*

[153] A sajkás kerület északnyugati határa mentén húzódó római sáncmaradványokról van szó. Szenttamásnál és itt Stratimirovich 1848 nyarán több ütközetben kitüntette magát. – *105 342 402*

[154] Stratimirovich fiatalon a császári hadseregben szolgált, s ott hadnagyságig vitte, a seregből azonban még a forradalom kitörése előtt kilépett. A tábornoki rangot mint a szerb felkelő had vezére vette fel, az ilyen „nemzeti" rendfokozatok érvényét azonban a császáriak nem ismerték el. – *105*

[155] 1848 november–decemberében Stratimirovich a főodbornak egy küldöttségét vezette Bécsbe és az udvarhoz. A küldöttségjárás nyomán a dec. 2-án trónra lépett új osztrák császár, Ferenc József egy dec. 15-én kelt pátensben teljesítette a magyarországi szerbek néhány kívánságát, bár korántsem valamennyit: Šupljikacot megerősítette vajdai méltóságában, Rajachichot pedig a maga nevében is pátriárkává nyilvánította; autonómiát azonban csak a háborús viszonyok megszűnte utánra ígért a délvidéki szerbeknek. – *105*

[156] 1848 szept. 11-től kezdve Jellachich hadtestparancsnokként harctéri szolgálatot teljesített. – *105*

[157] 1848 júniusában a horvát sabor úgy döntött, hogy az udvarhű Franjo Kulmer bárót a maga állandó képviselőjeként a trón mellé rendeli. Ferenc József azonban ehelyett dec. 2-án az osztrák kormány tárca nélküli miniszterévé nevezte ki Kulmert, s ez nem felelt meg a sabor elképzeléseinek. – *105*

[158] Ez az utalás a felsőházi tagsággal bíró főrendekre vonatkozik; ezeknek valóban csak elenyésző töredéke ment az országgyűléssel Debrecenbe. Egyébként azonban kormánybiztosi, honvédtiszti és más beosztásokban a főurak közül is igen sokan szolgálták a forradalom ügyét. – *105 180*

[159] Bem jelentései a valóságban nem túloztak. A szóban forgó menekültek nem az ellenség által elfoglalt, hanem éppen az általa felszabadított területekről érkeztek Debrecenbe – nagyrészt azért, mert a román felkelők előző pusztításai folytán hajléktalanul maradtak. – *105*

[160] „Közlöny. Hivatalos lap" – magyar napilap, megjelent 1848 jún.-tól dec.-ig Pesten, 1849 jan.-tól jún.-ig Debrecenben, 1849 jún.-tól júl.-ig Pesten, majd Szegeden, végül Aradon; a kormány hivatalos lapja volt, akárcsak Franciaországban a „Moniteur". – *105 170*

[161] Ezek minden alap nélküli közlések voltak. – *105*

[162] A grochówi csata (1831 febr. 25.) az 1830–31. évi lengyel szabadságharc egyik legnagyobb csatája volt. – *106*

[163] Jan. 21-én Puchner tábornok erdélyi császári főhadparancsnok csapatai Nagyszebennél valóban visszaverték Bem támadását. Bem hadteste azonban csak Szelindekig vonult vissza, s ott megállapodott. – *107*

[164] „Wiener Zeitung" – osztrák napilap, a kormány félhivatalos lapja, megjelent Bécsben, 1780-tól 1931-ig, különböző címekkel. Több melléklapja is volt, pl. az „Abend-Beilage zur Wiener Zeitung". – *107*

[165] Magyarországon 1848 októbere óta az Országos Honvédelmi Bizottmány gyakorolta a végrehajtó hatalmat; Madarász László ennek legtevékenyebb és legradikálisabb tagja volt. A Bizottmány többször a császáriak által megszállt területekre is eljuttatott ellenállásra szólító felhívásokat; hogy az adott esetben melyik felhívásról történik említés, az nem állapítható meg. – *108 356 361*

[166] Simunich altábornagy ekkor a Felvidék nyugati részén működő egyik császári hadosztály parancsnoka volt, Wrbna altábornagy pedig Windischgrätz főseregének II. hadtestét vezényelte, egyszersmind a budai katonai kerület irányítását is ellátta. – *108*

[167] Itt valószínűleg a Honvédelmi Bizottmány által január 24-én kiadott, az ország törvényhatóságaihoz intézett kiáltványról van szó. (Szövegét lásd „Kossuth Lajos Összes Munkái" XIV., Budapest 1953, 205–209. old.) – *108*

[168] A „Riadó" c. versről van szó. – *108*

[169] Ezek téves értesülések voltak. – *109*

[170] A tudósító valószínűleg arra a körözőlevélre utal, amelyet Windischgrätz parancsára Schlick tett közzé 1849 jan. 28-án, s amely elrendeli Kossuth és 16 további személy őrizetbe vételét. – *109*

[171] „Konstitutionelles Blatt aus Böhmen" – német nyelvű prágai napilap, megjelent 1848-ban. – *109*

[172] Nagykikinda és Óbecse egy-egy (nagyrészt szerb lakosságú) kiváltságos kerület székhelye volt. – *109 411*

[173] Engels itt Rajachich pátriárkának azt a felhívását idézi, amelyet a „Südslavische Zeitung" alapján a „Konstitutionelles Blatt" 1849 febr. 7-i, 32. száma ismertetett. – *109*

[174] „Vjestnik" – szerb lap, megjelent 1848–49-ben Pesten, majd Újvidéken és végül Karlócán, ahol a főodbor hivatalos lapjának számított. – „Napredak" – a szerb nemzeti mozgalom liberális irányzatát képviselő lap, megjelent 1848–49-ben, Karlócán, majd Zimonyban. – E két lapot Engels a „Konstitutionelles Blatt" 1849 febr. 6-i, 31. számának melléklete alapján idézi. – *109*

[175] Ennek a történetnek valószínűleg az a vérengzés a gyökere, amelyet a szerviánusok még 1848 aug. 19-én követtek el Fehértemplom ellenállást tanúsító német és román lakóinak soraiban. 1849 januárjában Fehértemplom nem tanúsított ellenállást, s Todorovich csapatai erőszakoskodás nélkül vonultak be a városba; alkalmaztak ugyan megtorlást, de az általuk kiválogatott 75 polgárt hadbíróság elé állították. – *110*

[176] Bem jan. 24-én Szelindeknél visszaverte a táborát megtámadó Puchnert, s még egy hétig szelindeki állásában maradt. – *111*

[177] Bem hadtestének tényleges létszáma ennek kb. egyharmada volt. – *111*

[178] V. ö. 6. köt. 251–256. old. – *112 117*

[179] A „Kölnische Zeitung" 1849 febr. 16-i, 40. számának „Kein Zentrum!" (Nincs centrum!)., *** jelzéssel megjelent vezércikkéről van szó. – *112*

[180] Nugent táborszernagy a 30. sorgyalogezred tulajdonosa volt. – *113*

[181] Eszék vára ekkorra ténylegesen már megnyitotta kapuit Nugent előtt. (V. ö. 128. jegyz.) – *116*

[182] Vilmos főherceg a 12. sorgyalogezred tulajdonosa volt. Az ún. banderiális huszárezredet (v. ö. 485. jegyz.) Jellachich szervezte meg Horvátországban, 1848 nyarán. Később ráragadt a „Jézus-Mária-huszárok" gúnynév, mert valahányszor magyar huszárokkal akadtak össze, éktelen jajveszékelésben törtek ki. – *116 322*

[183] „Grazer Zeitung" – osztrák napilap, alapították Grazban, 1785-ben. – *118*

[184] Magyaromániások – a magyar felsőbbség megszállott hívei. – *118*

[185] 1848 novemberében Rajachich újjáalakította a szerb főodbort (v. ö. 137. jegyz.), mégpedig úgy, hogy a főodbor elnökévé magát tette meg, Stratimirovichot pedig alelnökké minősítette vissza. – *118*

[186] „Deutsche Allgemeine Zeitung" – német napilap, ezzel a címmel 1843-tól 1879-ig jelent meg Lipcsében (azelőtt: „Leipziger Allgemeine Zeitung", 1837–42); 1848 nyaráig konzervatív, utána liberális irányzatú volt. – *118*

[187] „Slavenski Jug" – zágrábi horvát lap, megjelent 1848–50-ben; kezdetben osztrákbarát irányzatú volt, de az oktrojált alkotmány után (v. ö. 327. jegyz.) kritizálni kezdte az osztrák politikát és rokonszenvet tanúsított a magyarok Ausztria elleni harca iránt; ezért betiltották. – *119*

[188] „Die Presse" – osztrák liberális napilap, megjelent 1848 júl.-tól 1896-ig, Bécsben. 1861–62-ben, amikor a lap antibonapartista irányzatú volt, Marx is dolgozott e lap számára. – *119*

[189] 1848 jún. 2-án Prágában összeült a Habsburg-birodalom szláv politikusainak kongresszusa, hogy megkísérelje összehangolni a szláv nemzeti mozgalmak törekvéseit. A kongresszus idején, jún. 12-én az akkor még a csehországi főhadparancsnokság élén álló Windischgrätz fegyveres provokációja következtében felkelés tört ki Prágában; csatlakozott ehhez a kongresszus küldötteinek egy része is. Windischgrätz azonban csapatainak bevetésével kíméletlenül elfojtotta a felkelést, s a kezére került felkelőket kegyetlen megtorlással sújtotta. – *119*

[190] V. ö. 6. köt. 293–297. old. – *121*

[191] Ilyen tartalék hadtest valójában nem létezett; a főhadszíntéren ekkor csak a Jellachich vezényelte I. és a Wrbna parancsnoksága alatt álló II. hadtest állott Windischgrätz rendelkezésére. – *121*

[192] Günydal Tschech, volt storkowi polgármesternek IV. Frigyes Vilmos porosz király ellen 1844 júl. 26-án elkövetett sikertelen merényletéről (v. ö. 21. köt. 350. old.). – *122*

[193] Az osztrák uralkodó körökben meglévő antiszemitizmus ellenére Ausztriában a gazdag zsidó bankárok és kereskedők olyan gazdasági erőt alkottak, amellyel az udvarnak is számolnia kellett, különösen azért, mert gyakran nyújtottak vagy közvetítettek külföldről a kormánynak nagy összegű kölcsönöket. – *123*

[194] A magyarországi zsidóság minden rétegének érdekében állt, hogy minél előbb megszűnjenek a tőkés fejlődést akadályozó feudális kötöttségek. Emellett a forradalom megnyitotta a zsidók alkotmányos egyenjogúsítása felé vezető utat (bár nem haladt teljes

következetességgel előre rajta). Ezért a magyar zsidók nagy többsége támogatta a forradalmat; sokan közülük a honvédseregbe is beléptek. A Kossuth vezette Honvédelmi Bizottmány pedig felhasználta az üzleti úton járó zsidó kereskedőket arra, hogy segítségükkel értesüléseket szerezzen az ellenségről, fenntartsa a kapcsolatot a megszállt területeken élő híveivel, s terjessze felhívásait. – *124*

[195] Egykorú hivatalos magyar fordítás; lásd „Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelsőbb manifestumok és szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországban kiadott hirdetményeknek", Buda 1849, 41. old. – *124*

[196] 1749-ben Mária Terézia ún. türelmi adó fizetésére kötelezte a Magyarországon élő zsidókat. A XIX. sz. 40-es éveiben erősödött a harc e megalázó és amellett összegében jelentősen megnövekedett adó megszüntetéséért. 1846 jún.-ban megszüntették az adót, azzal a feltétellel, hogy a zsidóknak öt éven belül ki kell fizetniök addig felgyülemlett türelmiadó-hátralékukat, 1 200 000 forintot. E súlyos feltétel ellenére a zsidók az emancipációjuk felé vezető fontos lépésnek tekintették a türelmi adó megszüntetését. – *124*

[197] Franz Förstert (aki nem szállító, hanem a Duna-Gőzhajózási Társaság raktárnoka volt) azzal vádolták, hogy az Esztergomban veszteglő „Hermine" gőzöst megkísérelte átjátszani a forradalom mellett kitartó s ezért a megyének a császáriak által meg nem szállt Duna-balparti részére menekült megyei vezetők kezére. – *124*

[198] „Leipziger Zeitung" – német konzervatív lap, e címmel 1810-től jelent meg Lipcsében. – *124*

[199] Itt az Osztrák Császárság 1848 júliusában megnyílt birodalmi gyűléséről van szó. – *124*

[200] Az osztrák birodalmi gyűlés 1848 aug. 31-én kimondotta a jobbágyfelszabadítást. Ez az intézkedés – a márciusi magyar jobbágyfelszabadítástól eltérően – nemcsak az alól mentette fel a parasztokat, hogy a szoros értelemben vett, a jobbágyi földek használata fejében rájuk háruló ún. úrbéres szolgáltatásokat tovább teljesítsék, hanem mentesítette őket azoktól a terhektől is, amelyek egyéb, nem úrbéres jellegű földjeik használata fejében hárultak rájuk. A földesurak kármentesítése tárgyában készülő osztrák jogszabály viszont (amelyet az osztrák kormány később, 1849 márc. 4-én rendeleti úton léptetett életbe) a kármentesítési összegek lerovását – szintén eltérően magyar megfelelőjétől – csak részben nyilvánította az államkincstár feladatává, s részben az érdekelt parasztok kötelességévé tette. Ezért tarthattak ekkor némelyek attól, hogy a jogszabály életbelépése elégedetlenséget fog kelteni a parasztság soraiban. – *125 338 426*

[201] Mayerhofer ezredes, belgrádi osztrák konzul, a Habsburg-érdekek legfőbb képviselője volt a szerb nemzeti mozgalom táborában; elsősorban azon fáradozott, hogy ne engedje a Stratimirovich körül tömörülő liberális kisebbség kezébe jutni a mozgalom irányítását. – *125*

[202] Pest megszállása (1849 jan. 5.) után Windischgrätz új kormányszékeket szervezett az általa meghódított magyarországi területek ideiglenes igazgatására, s ezeknek irányítását nagyrészt konzervatív magyar politikusokra bízta. – *125*

[203] Az 1848 jún. 5-én Zágrábban megnyílt horvát sabor (amely kétharmadrészt konzervatív, egyharmadrészt liberális elemekből állott) jún. 29-én diktátori hatalommal ruházta fel Jellachichot; ő pedig mindenekelőtt arra használta fel ezt, hogy a sabort júl. 9-én meghatározatlan időre (ténylegesen: sohanapjáig) elnapolja. Egyáltalán nem volt alaptalan az a feltevés, hogy az esetleg újból összeülő sabor visszavonná Jellachich diktátori fel-

hatalmazását: szept.-től fogva, mióta a felszínen is láthatóbbá lett, hogy ő voltaképpen nem a horvátok nemzeti érdekeit, hanem a Habsburgok birodalmi érdekeit védi, megcsappant a sabor képviselőinek iránta való bizalma, amely 1848 nyarán még szinte osztatlan volt. – *125 352*

[204] Urban ezredes Puchner egyik alparancsnoka volt. Az erdélyi hadjáratát 1848 decemberében megindító Bem Kolozsvár felszabadítása után nem fordult egyenest Puchner Nagyszeben körül csoportosuló főerői ellen, hanem előbb Urbanra vetette magát, s csak akkor indult meg Nagyszeben felé, amikor őt már Bukovinába kergette. Febr. 12-én azután Urban ismét magyar földre lépett, de két hét múlva másodszor is Bukovinába futott Bem elől. – *126*

[205] Értsd: a Szerémség déli és keleti szegélyén elterülő péterváradi határőrkerület lakóiból szervezett 9. határőr-gyalogezred két zászlóaljával. – *126 145*

[206] August Leiningen-Westerburg gróf altábornagy a 31. sorgyalogezred tulajdonosa volt. Az illír-bánsági zászlóalj a Temes vm. déli részén kialakított illír-bánsági határőrkerület lakóiból szervezett 18. határőr-gyalogezredhez tartozott. – *126 145 171 187 304*

[207] Osztrák–szerb hadtestnek a jelentés a szerb felkelő hadat nevezi. – *126*

[208] A Szeged meghódolásáról szárnyra kelt hír teljesen légből kapott volt. – *128*

[209] A Brassó elfoglalásáról szóló hír is alaptalan volt; Brassót Bem csak márc. 20-án szabadította fel. – *128*

[210] Febr. 4-én 7 ezer főnyi orosz segélycsapat érkezett Havaselvéről Puchner táborába. – *128 134 136 165 183*

[211] A horvát alakulatok átállásáról szóló mendemonda nem felelt meg a valóságnak. – *128*

[212] A 3, ill. a 6 font természetesen az ezen ágyúkhoz használt lövedék súlyát jelenti. 1 bécsi font = 0,5612 kg. – *128*

[213] A magyar hadvezetés február derekán valóban összpontosította a honvédsereg főerőit, de nem Erdélyben, hanem a Tisza völgyében. – *129*

[214] „Der Lloyd" – kormánytámogató osztrák lap, e címmel 1848-tól 1854-ig jelent meg Bécsben, naponta kétszer, Löwenthal szerkesztésében. – „Österreichischer Korrespondent" – az osztrák kormány félhivatalos lapja, e címmel naponta jelent meg Bécsben, 1848–49-ben (1848 nov.-től 1849 ápr.-ig Olmützben). – *129*

[215] A megszállók zaklatásainak valóban nemcsak a forradalom hívei voltak kitéve, hanem az egyébként ellenforradalmi érzületű városlakók is. Ottinger nem hadtestnek, hanem a Jellachich-hadtest egyik dandárjának volt a parancsnoka, s mindössze kétezer emberrel rendelkezett. – *130*

[216] A Honvédelmi Bizottmány forma szerint csak 1849 jan. 29-én nevezte ki Dembińskit a honvédsereg főerőinek parancsnokává, ő azonban már egy héttel korábban tevékenykedni kezdett, s először Perczel táborába utazott, de csak 22-én indult el Debrecenből, 21-én tehát még nem lehetett a táborban. – *131*

[217] Perczel a hadügyminisztérium utasítására szüntette be támadó hadmozdulatait és vonult vissza ismét a Tisza bal partjára; a minisztérium ugyanis azt kívánta, hogy Perczel had-

teste az általános támadás megindítása előtt egyesüljön Klapkáéval és Görgeyével. Dembiński helyeselte is ezt a tervet. – *131*

[218] A jászok és kunok nem nemesek, hanem szabad parasztok voltak. A Jászkun kerület élén valójában nem főispán, hanem főkapitány állott, s ezt a méltóságot a mindenkori nádor viselte. – *132*

[219] Február elején Bem valóban Dévaig vonult nyugat felé, de csak azért, hogy felvegye a Temesközből táborába indított erősítéseket; utána ismét megindult Erdély szíve felé. – *132 141*

[220] Ez téves értesülés volt: Gyulafehérvár mindvégig a császáriak kezén maradt. – *132*

[221] Komárom vára a honvédcsapatok dec.-i visszavonulása után is magyar kézen maradt. – *133*

[222] 1 bécsi láb = 0,316 méter. – *133 275*

[223] Az 1805 dec. 26-án megkötött pozsonyi békével zárult le az a háború, amelyet a Habsburgok a harmadik franciaellenes koalíció tagjaiként a napóleoni Franciaország ellen vívtak. – *133*

[224] Mielőtt Bem megkezdte nyugati irányú hadmenetét (v. ö. 219. jegyz.), febr. 4-én megütközött az újból rátámadó Puchnerral; ez az ütközet azonban korántsem vezetett seregének megsemmisülésére. – *134*

[225] Arról a magyar nyelvű utasításról van szó, amelyet gróf Almásy Móric, a jan.-ban Windischgrätz által szervezett magyarországi „Kincstári Igazgatóság" ideiglenes elnöke küldött Horvátországba. A „Deutsche Allgemeine Zeitung" 1849 febr. 14-i, 45. száma idézte a következő megjegyzést, amelyet a „Slavenski Jug" ehhez az utasításhoz fűzött: „Kommentárok nélkül közöljük az osztrák politikának ezen újabb lépését. A horvát nemzetnek, amely megtanulta, hogy pénzzel és vérrel fizessen a császárunk és királyunk, a Habsburg-Lotaringiai Ház iránti odaadásáért, most azt is meg kell még tanulnia, hogy megértsen efféle magyar nyelvű utasításokat." – *135*

[226] Báni tanács – az 1848-as horvát sabor által kiküldött és a sabor elnapolása (v. ö. 203. jegyz.) után is működő bizottság. 1848–49-ben ez a testület gyakorolta a végrehajtó hatalmat Horvátországban. – *135 163 205 234 354*

[227] Háromegy Királyság – Dalmácia, Horvátország és Szlavónia. Az 1848-as horvát sabor a horvát hatóságoknak mind a három királyságra kiterjedő hatáskört követelt. – *135 352*

[228] 1 német négyzetmérföld = 56,738 km²; 1 osztrák négyzetmérföld = 57,5465 km². – *136 145 391*

[229] Valójában ezek csupán hadosztályok, illetve dandárok voltak. – *138*

[230] Mitrovica – amely nem a Temesközben, hanem a Szerémségben fekszik – a péterváradi határőrvidék (v. ö. 205. jegyz.) főtisztkari helye volt. A január végi mitrovicai gyűlésen csak Rajachich híveinek egy csoportja vett részt. Az ostromállapotot (az akkor Nagybecskereken tartózkodó) Rajachich hirdette meg jan. 30-án. Febr. 9–10-én azután a főodbor ülést tartott Temesváron, s itt a pátriárka súlyos vádakat emelt Stratimirovich ellen; ekkor sem állt be azonban végleges törés kettejük között. – *145 177 302*

[231] Ez a történet hihetetlen; Jovanovich ugyanis nem került fogságba, hanem elesett az aradi harcokban. Az azonban hihető, hogy a szerbek kezén nem voltak százával magyar hadifoglyok; a Délvidéken ugyanis irtóháború folyt, s a szemben álló felek általában nem ejtettek foglyokat. – *145*

[232] „Srpske Novine" – a Szerb Fejedelemség kormányának félhivatalos lapja, megjelent 1835-től, Belgrádban, 1848–49-ben Miloš Popovich szerkesztésében. – *145 198*

[233] A német-bánsági határőrkerületet Torontál vm. déli részéből alakították ki, lakói a 12. határőr-gyalogezredben szolgáltak. – *145 187 304*

[234] Az oláh-bánsági határőrkeruletet Krassó vm. délkeleti részéből alakították ki, lakói a 13. határőr-gyalogezredben szolgáltak. – *146 187 272 304*

[235] Bicskei főhadiszállásán Windischgrätz 1849 jan. 3-án feltétel nélküli fegyverletételt követelt a magyar országgyúlés békekuldottségétől. – *146*

[236] Eszék a Szlavóniához tartozó Verőce vármegye székhelye volt, a horvát nemzeti mozgalom azonban Szlavónia teljes területét Horvátországhoz tartozónak tekintette (v. o. 227. jegyz.). – *146*

[237] A szlovákok tobbsége valóban rokonszenvezett a forradalom ügyével. – *147*

[238] A három lengyel tábornok feltehetőleg Dembiński, Bem és Wysocki. – A fegyveres harcra jelentkező Rózsa Sándor 1848 októberében bűnbocsánatban részesult, s ezután társaiból alakított szabadcsapatával részt vett a szabadságharcban, de nem a Bakonyban, hanem a Temeskozben tevékenykedett. – *147*

[239] Ezek téves értesulések. – *147*

[240] A békepárt részéről erős hangulatkeltés folyt a Habsburgokkal kotendő elvtelen kompromisszum érdekében; ezért a képviselőház 1849 jan. 13-i ülésén Kossuth megeskette a képviselőket arra, hogy a harc végéig kitartanak helyukon. Az esku egyhangú letétele után mondott szavai így hangzottak: „Míg Önok az eskühoz hívek maradnak, Magyarország nincs elveszve." (Lásd „Kossuth Lajos Összes Munkái" XIV, kot., 114. old.) – *147*

[241] Batthyány Lajos tagja volt a 235. jegyzetben említett békeküldöttségnek. Windischgratz jan. 8-án elfogatta őt. Mikor vizsgálat indult ellene, kihallgatóit illetéktelennek nyilvánította, s arra hivatkozott, hogy az V. Ferdinánd által szentesített 1848 : III. tc. 33. és 34. §-a értelmében miniszter ellen csak a képviselőház emelhet vádat, a bírói eljárást pedig ilyen esetben a felsőház által, saját soraiból választott bíróságnak kell lefolytatnia. Kihallgatása nem tizennégy, hanem tíz részletben zajlott le; az „Allgemeine Oderzeitung" levelezőjének Pestről való távozásáig három ízben hallgatták ki. – *148*

[242] Hrabovszky és Móga altábornagy, valamint Lázár Gyorgy tábornok egyaránt odaadó híve volt az uralkodóháznak. A szabadságharc kitorésekor azonban mindhárman Magyarországon szolgáltak, és csak 1849 első napjaiban mondták fel a magyar hadugyminiszter iránti engedelmességet (erre az előző jegyzetben megemlített 1848 : III. tc. kotelezte őket). Ezért a császáriak, akiknél ekkor jelentkeztek, hadbíróság elé állították őket, s Hrabovszkyt és Lázárt tíz-, Mógát pedig otévi várfogságra ítélték. – *148*

[243] Ez a hír alaptalan volt. Rothkirch nevű ezred nem is létezett; Leonhard Rothkirch und Panthen gróf altábornagy 1834-től 1842-ig a 12. sorgyalogezred tulajdonosa volt, 1842-

ben azonban ehelyutt már Vilmos főherceg lépett az ő orokébe (v. o. 182. jegyz.) A Vilmos-gyalogosok mindvegig rászolgáltak a császári hadvezetés bizalmára. – *149*

[244] Ez a hír is valótlan volt – *149*

[245] Estei Ferenc főherceg és modenai herceg a 32., a Vasa-házból valo Gusztáv királyi herceg pedig a 60. sorgyalogezred tulajdonosa volt. Az említett (hazai legénységu) zászlóaljak egyébként kezdettől fogva magyar oldalon harcoltak, majd honvédzászló-aljakká alakultak át: a 32. gyalogezred itt szereplő 3. zászlóaljából lett a 110., a 60. gyalogezred három zászlóaljából pedig (amelyek kozul itt kettőről esik szó) a 119., a 120 és a 121. honvédzászlóalj Gorgeyvel ténylegesen nem 9, hanem 16 ezer ember érkezett a főhadszintérre. – *150*

[246] Ez a hír éppoly alaptalan volt, mint a hasonló korábbiak (v. o. 208. jegyz.). – *150 161*

[247] Giordano Bruno mondása („Gli eroici furori", II. rész, 3. dialógus). – *150 411*

[248] „Der Satellit. Beiblatt zur »Kronstadter Zeitung«" – erdélyi szász lap, megjelent 1835-től 1858-ig, Brassóban. – *151*

[249] „Siebenbürger Wochenblatt" – erdélyi szász hetilap, megjelent 1838-tól 1939-ig, Brassóban. – *152*

[250] A porosz vezető korok azért nem hosszabbították meg a Dániával kotott héthónapos fegyverszunetet (v. o. 37. jegyz.), hogy ebben a német kozvélemény előtt népszeru háborúban való részvételukkel noveljék a porosz monarchia tekintélyét. 1849 márc -ban kiújultak és váltakozó szerencsével folytak a hadmuveletek. Poroszország 1850 júl. 2-án a nagyhatalmak nyomására Berlinben békét kotott Dániával és ideiglenesen lemondott Schleswigről és Holsteinről. A schleswig-holsteini csapatok egy ideig saját erejukből folytatták még a háborút, de 1850 júl. 24–25-én az idstedti csatában vereséget szenvedtek; ezzel ellenállásuk véget ért. – *154*

[251] A római koztársaság kikiáltása után (v. o. 90. jegyz.) és a toscanai koztársaság kikiáltásáért indult kampány kezdetén Gioberti, a piemonti kormány feje megkísérelte Piemont katonai segítségével visszaállítani a pápa, illetve II. Lipót nagyherceg hatalmát. Ez és a haladó reformok bevezetésétől való vonakodása igen népszerutlenné tette őt, s 1849 febr. 21-én kénytelen volt lemondani. A tomegek nyomására márc. 12-én Károly Albert felmondta az 1848 aug. 9-én kotott fegyverszunetet (v. o. a 141. jegyz.); a császáriak azonban hamarosan szétverték a rosszul képzett és monarchista tábornokok által vezetett piemonti hadsereget. Márc. 26-án az új szárd királynak, II. Viktor Emánuelnek fegyverszunetet kellett kotnie Ausztriával, még az 1848 augusztusinál is súlyosabb feltételekkel. – *154 231 427*

[252] Laugier tábornok a piemonti uralkodó korok és az osztrákok segítségével megkísérelte, hogy megakadályozza a koztársaság kikiáltását Toscanában. Az ellenforradalmi probalkozás meghiusult, II. Lipot nagyherceg 1849 jan. 30-án Sienába, majd onnan Gaetába menekult. – *154*

[253] „Le Moniteur du soir" – francia napilap, Párizsban, 1831-ben alapították; a júliusi monarchia idején az orléanista burzsoázia lapja volt, 1848–49-ben az un. rendpárté. – A lap által kozolt hír nem volt igaz; csak annyi alapja volt, hogy Szicíliában kiéleződott a forradalmi harc II. Ferdinánd nápolyi király ellen. 1849 febr. 28-án a király ultimátummal fordult a szicíliaiakhoz; megígerte, hogy helyreállítja az 1812-es alkotmány néhány

pontját, de Szicília behódolását követelte. Az ultimátum elutasítása heves harcokra vezetett; a szicíliaiak 1849 máj. elejéig ellenálltak a nápolyi csapatoknak. – *154*

[251] Ez téves értesülés volt; a hír keltekor a honvédsereg főerői a Tarna vonalától keletre helyezkedtek el. – *154 156 161*

[255] Engels itt és a következőkben az osztrák hadsereg-főparancsnokság 23. hadijelentését idézi, amely a „Wiener Zeitung" 1849 febr. 18-i (42.) számában jelent meg. – *157*

[256] A császáriak jan. 30-án kivégeztették a fogságukba esett Vitalis Söll őrnagyot, a honvédseregbez csatlakozott tiroli önkéntesek vadászcsapatának parancsnokát. A magyar fogságban levő Fligelynek azonban (aki szintén őrnagy volt) semmi bántódása sem történt emiatt; a forradalmi hatóságok csupán annyi megtorlást alkalmaztak, hogy febr. 8-tól a nappali órákra korlátozták a kezükben levő és magánházaknál elszállásolt foglyok addig korlátlan utcai kijárását. – *159*

[257] Robert Blumot, a frankfurti parlament balszárnyának vezérszónokát, aki 1848 októberében részt vett a bécsi felkelésben, a felkelés leverése után a császáriak kivégeztették. – *159*

[258] Ez febr. 9-én történt, de nem a Temesközben, hanem a Hunyad megyei Piskinél. – *159*

[259] Ez téves értesülés volt. – *159*

[260] A honvédseregben nem szolgáltak francia tábornokok. – *160 241*

[261] Valójában nem folytak ilyen tárgyalások. – *161*

[262] Ez csak két nappal e cikk megírása után történt meg. – *161*

[263] Az orosz csapatok febr.-i erdélyi beavatkozását nem előzte meg semmiféle ilyen tartalmú tárgyalás és megegyezés. – *162*

[264] Görgey csapatai nem hatoltak be Galíciába. – *162*

[265] Ezek nem teljesen pontos előzetes értesülések a Ferenc József által márc. 4-én kibocsátott oktrojált alkotmány (v. ö. 327. jegyz.) rendelkezéseiről. – *163*

[266] A császáriak az általuk elfoglalt magyarországi megyékben felfüggesztették a választott megyei hatóságokat, és császári biztosokat bíztak meg a helyi közigazgatás irányításával. – *163*

[267] Valójában a magyarok létszáma itt csak 3000 volt. – *164 187*

[268] Engels itt nyilván a „Grazer Zeitung" 1849 febr. 28-i (59.) számának jelentését idézi. – *164*

[269] Ez a 16. határőr-gyalogezred, azaz az Orlát környéki falvak lakóiból szervezett 1. oláh határőrezred volt. – *164 187*

[270] Az 5. dragonyosezred egyik századáról van szó. Ennek az ezrednek ekkor Schlick volt a tulajdonosa; nevét azonban a törökverő Savoyai Jenő herceg tábornagyról kapta, aki 1684-től 1736-ig volt az ezred tulajdonosa. – *165 173*

[271] Az erdélyi szászok egy része flamand eredetű. – *165 187 229*

[272] Engels itt nyilván a „Presse" 1849 febr. 28-i (50.) számának jelentését idézi. – *165*

[273] Lassalle-t 1848 nov. 22-én Düsseldorfban letartóztatták és az államhatalom ellen fegyveres ellenállásra való felhívás vádjával perbe fogták. A pert a porosz Rajna-tartomány igazságügyi hatóságai minden eszkozzel húzták-halasztották. Lassalle kérésére a „Neue Rheinische Zeitung" tobb izben is kiállt az ő érdekében; Marx és Engels cikkeket irtak róla (v. ö. 6. köt. 248., 257–259., 310–312., 432–433., 442–446., 450–455. old.) és személyesen is kozbenjártak ügyében. A per tárgyalását 1849 máj. 3-án és 4-én tartották meg; az esküdtek felmentették Lassalle-t. – *167*

[274] A dusseldorfi polgárok 16 tagú kuldottségéről, amelyben a kolni Munkásegylet (v. o. 34. jegyz.) és a Demokrata Társaság tagjai is részt vettek, a „Neue Rheinische Zeitung" 1849 jan. 4-i (186.) száma számolt be. A lap kozolte a főügyésznek átadott beadványt is, amelyet 2800 dusseldorfi polgár irt alá. – *167*

[275] Gottschalk, Anneke és Esser 1848 júliusa óta voltak letartóztatásban; peruket dec. 21–23-án tárgyalta a bíróság (v. ö. 6. kot. 121–129. old.). A bíróság felmentette a vádlottakat. – *167*

[276] V. ö. 6. kot. 257–259. old. – *167*

[277] Marx itt a „Neue Rheinische Zeitung" és a demokraták rajnai kerületi bizottsága ellen 1848 febr.-ban Kolnben lefolytatott perekre utal; v. ö. 6. kot. 213–247. old. – *169*

[278] Bem valójában csak egy hónappal később vette be Nagyszebent. Úgy látszik, a tudósító azonosította a febr. 9-i piski győzelmet Szeben megvételével; Bem sebesulése ugyanis a piski ütközetben történt. – *170*

[279] Ezek mind téves értesulések voltak. – *171*

[280] Wodianer Albertet a császáriak azért hurcolták meg, mert az előző hónapokban – akárcsak apja, Wodianer Sámuel – tevékenyen támogatta a forradalmi kormányzatot. A szoban forgó (óbuda-újlaki) posztógyár a Gyáralapító Társaság létesítménye volt; 1848-ra azonban csak az uzembe helyeztetés kuszobéig jutott el. – *172*

[281] „Pesther Courier" – a Pestet megszálló császáriak lapja, megjelent 1849-ben. – *172*

[282] Harmincadhivataloknak Magyarországon a vámhivatalokat nevezték. Magyarország a Habsburg-birodalmon belul onálló vámterületet alkotott. – *172*

[283] Erbach nem Windischgratz, hanem Schlick adjutánsa volt, s elfogatásakor Windischgratz parancsaival igyekezett Schlick főhadiszállására – *172*

[284] Kiss Ernő természetesen nem állt át a császáriakhoz, s ekkor valóban Debrecenben tartózkodott mint a honvédsereg országos főhadparancsnoka (nem tábornagyi, hanem altábornagyi rangban). – *172*

[285] Mészáros Lázár ekkor nem „ismét", hanem folytatólagosan hadügyminiszterként tevékenykedett. (V. ö. 105. old. és 161. jegyz.) – *172*

[286] Valójában nem folytak békealkudozások, és Kossuth említett beszédéből sem lehet ilyenekre következtetni. – *172*

[287] Ezek a főhadszíntérrel és Szegeddel kapcsolatos hírek mind alaptalanok voltak. – *172*

[288] Itt a galíciainak mondott, de ténylegesen bukovinai „Militär-Gränz-Cordon" egyik zászlóaljáról, ill. az 51. sorgyalogezredről van szó; az utóbbinak Károly Ferdinánd főherceg volt a tulajdonosa. – *173*

[289] Az 1849 febr. 26–27-én Kápolnánál vívott ütközetben Windischgrätz valóban meghátrálásra kényszerítette Dembińskit. A honvédcsapatoknak azonban sikerült rendezetten visszavonulniok a Tisza bal partjára, s az ütközet kedvezőtlen kimenetele csak késleltette, de továbbra sem tette lehetetlenné a főhadszíntéren összpontosított honvédcsapatok stratégiai ellentámadásának megindítását. – *175 179 184 186 189 199 220 227 250 257 266 295 400*

[290] Ez a kőnyomatos tudósító („Litographische Korrespondenz") félhivatalos kiadvány volt, amelyet a császári hatóságok a közvélemény befolyásolására adtak ki. – *175 186 202 227 235 247 257 265 273 295 300 326 333 369 393 410*

[291] Az erdélyi fejedelemség 1765-ben Mária Teréziától megkapta a nagyfejedelemség rangját; ezt a címet viselte 1848-ig, s ekkor ismét egyesült a királyi Magyarországgal. A császáriak azonban a szabadságharc megindulásától kezdve megint különálló nagyfejedelemségként kezelték Erdélyt, jóllehet az uralkodó 1848 tavaszán annak rendje és módja szerint szentesítette az uniót kodifikáló 1848 : VII. magyarországi és 1848 : I. erdélyi törvénycikket. – *175*

[292] Egykorú hivatalos magyar fordítás, lásd „Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelsőbb manifestumok és szózatoknak. . .", Buda 1849, 43. old. – *176*

[293] Az első, két- és egyforintos bankjegyeket 1848 aug.-ban ill. okt.-ben bocsátotta ki a magyar kormány megbízásából a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank; ezek fedezetéül a kormány birtokában levő nemesfémkészlet szolgált. Később azután, a háborús költségek növekedése miatt, a pénzügyminisztérium fedezetlen pénzjegyeket is kibocsátott (1848 szept.-től 5, nov.-től 100 forintos, majd 1849 jan.-tól 30, febr.-tól 15 krajcáros, 1849 márc.-tól 10 és júl.-tól 2 forintos címletekben). Ezeket az ún. Kossuth-bankókat Pest bevétele után egy ideig a császáriak is kénytelenek voltak megtűrni, mert más pénz nem volt forgalomban, s így azonnali érvénytelenítésük megbénította volna az ország gazdasági életét. Forgalomból való kivonásuk tehát fokozatosan történt. Az egy- és kétforintos bankjegyek pedig sokáig egyáltalán nem estek tilalom alá, mert ezeknek volt fedezetük, s mert a fedezetükül szolgáló nemesfémkészlet árulás folytán a császáriak kezébe került. – *176 219 227 243 299 304 306 324 342 348*

[294] 1848 nyarán a bánáti határőrök zöme csatlakozott a szerb felkeléshez, s ettől kezdve csak a vajdasági hatóságokat ismerte el felsőbbségének. – *178*

[295] 1830 nov. 29-én Lengyelország orosz uralom alatt álló részén szabadságharc tört ki a cárizmus ellen; ez 1831 szept. 7-én Varsó elestével ért véget. – *183 335*

[296] Itt az olasz legénységű 16. sorgyalogezred 1848-ban Magyarországon állomásozó és kezdettől fogva a magyarok oldalán harcoló két zászlóaljának egyikéről van szó. Az ezred tulajdonosa Pietro Zanini altábornagy volt. – *184 393*

[297] 1848 őszén a galíciai lengyel nemzeti felszabadító mozgalomban kialakult egy burzsoá demokratikus irányzat, amely a forradalmi Magyarországgal szövetségben lengyel nemzeti felkelést akart előkészíteni; e felkelés fő mozgatóereje az ún. nemzeti gárda lett volna. Ez az elképzelés azonban nem valósult meg, mert a mozgalom mögött nem állottak tömegek, s a nemzeti gárda tagjainak is csak egy kis része vállalta a harcot, amelyet egyébként a Magyarországon küzdő lengyel légió (v. ö. 146. jegyz.) is támogatott volna. – 1849

jan. 5-én Bem egy magyar csapattal betört Dél-Bukovinába. Ezért olyan hírek terjedtek el, hogy hamarosan a lengyel légióval együtt nagyobb magyar erők is útnak indulnak a lengyel forradalmárok támogatására. Később, áprilisban, Dembiński valóban Kossuth elé terjesztette egy magyar hadtest Galíciába való benyomulásának tervét, s Kossuth jóvá is hagyta ezt, a terv azonban már nem valósulhatott meg. – *185*

[298] Erdély szász városaiban – éppúgy, mint az ország más területein – 1848 tavaszán nemzetőrség alakult; ezekből az alakulatokból azonban a helybeli románokat és magyarokat többnyire kirekesztették. 1848 őszén a szász nemzetőrök is fegyverre keltek a forradalom ellen, s rövidesen egy szász önkéntesekből alakult vadászzászlóalj is csatlakozott hozzájuk. – *187*

[299] „Siebenbürger Bote" – erdélyi szász lap, megjelent 1848–49-ben német nyelven, Nagyszebenben. – *187*

[300] Rukavina a 61. sorgyalogezred tulajdonosa volt. – *187 241*

[301] Szerezsánoknak (vörösköpenyeseknek) nevezték a török határszélen folyó csempészkedés leküzdésére szervezett félreguláris határőr-alakulatok tagjait; ezek nem kaptak zsoldot, hanem részesedtek az általuk elkobzott csempészárúból. – *187 352*

[302] Vetter 1848 novemberéig és 1849 júniusától tevékenykedett a Délvidéken, ebben az időben nem. – *187*

[303] Perczelnek nem volt része a Duna melléki gerillák tevékenységének irányításában. – *188*

[304] Károly porosz királyi herceg a császári hadsereg 8. vértesezredének volt tulajdonosa. – *190*

[305] Itt a 3. dragonyosezred egyik századosáról, Josef Holsteinről van szó. – *190*

[306] Franz Khevenhüller-Metsch gróf altábornagy a 35. sorgyalogezred tulajdonosa volt. – *192*

[307] Karl Ludwig Ficquelmont gróf lovassági tábornok (aki az 1848-i forradalom kitörése előtt osztrák államértekezleti miniszter, utána pedig másfél hónapig osztrák külügyminiszter volt) a 6. dragonyosezred tulajdonosának címét viselte. – *192*

[308] 1848 nov. 30-án Knićanin sikeresen vert vissza egy Tomasevác ellen intézett magyar támadást. (V. ö. 136. jegyz.) – *193*

[309] Egykorú hivatalos magyar fordítás, lásd „Gyüjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelsőbb manifestumok és szózatoknak. . .", Buda 1849, 43–44. old. – 1849 febr. 23-án Windischgrätz értéktelennek nyilvánította a 15 és 30 krajcáros magyar pénzjegyeket (v. ö. 293. jegyz.), s ez pánikot keltett a magyarországi üzleti körökben; ennek eloszlatására adta ki Windischgrätz az idézett kiáltványt. – *193 197 246 266*

[310] Az osztrák Nemzeti Bank által forgalomba hozott húszkrajcárosok ugyanis ekkor már eltűntek a forgalomból, ugyanúgy, mint minden más fémpénz. – *196*

[311] Fischhof és Goldmark az osztrák birodalmi gyűlésbe megválasztott néhány zsidó képviselő közé tartozott, s mindkettő meggyőződéses híve volt a polgári átalakulás ügyének; Windischgrätz szemében tehát kétszeresen is szálka lehetett. Mindketten magyarországi születésűek voltak, s ezért a tábornagy a pesti zsidók küldöttei előtt kelt ki ellenük. – *196*

[312] Az 1848 szept. 7-i pátens tette közhírré az osztrák birodalmi gyűlésnek a jobbágyfelszabadításra vonatkozó, aug. 31-i döntését (v. ö. 200. jegyz.) – *196*

[313] A (körmöci) aranyforint 4 forint 30 krajcárnyi, 1 souverain d'or pedig 13 forint 20 krajcárnyi ezüst- (vagy pengő-) pénzzel volt egyenértékű. – *197 379*

[314] Itt a főodbornak Rajachich pátriárka által önhatalmúlag eszközölt átalakításáról van szó. – *197 223 247*

[315] Az utóbbi három személy a fentebb név szerint nem említett tanácsosok, ill. bírósági ülnökök közé tartozott. – *198*

[316] Ezt (a pápai nunciusok helyetteseiével azonos) címet viselte a Habsburg-birodalom konstantinápolyi diplomáciai képviseletének vezetője; ez egyébként a rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter rangjának felelt meg. – *198*

[317] Valójában Perczel nem vett részt a kápolnai ütközetben. – *199*

[318] „Kossuth Hírlapjá"-ról van szó, amely 1848 júl. 1–dec. 31-ig, Pesten jelent meg, Bajza József szerkesztésében, de Kossuth szellemi irányításával. – *200*

[319] A Zanini-zászlóalj (v. ö. 296. jegyz.) fogságba jutását (184. old.) sokak szerint árulás okozta; ez azonban nincs bebizonyítva. – *200*

[320] Ez téves értesülés volt. – *201*

[321] Ez a hír nem felelt meg a valóságnak. – *202*

[322] A Perczelről itt elmondottak is mind koholmányok voltak. – *202 205 228*

[323] Az északnyugati Felvidéken magyar részről ekkortájt csak portyázó csapatok tevékenykedtek; ezeknek a parancsnokai között azonban nem volt ilyen vagy hasonló nevű. – *202 225*

[324] Slovanska Lipa (Szláv Hársfa) – cseh nemzeti egyesület, 1848 ápr. 30-án, Prágában alakult meg, Štúr kezdeményezésére. Feladatául azt tekintette, hogy ápolja a Habsburg-birodalom keretei között élő szláv népek nemzeti kultúráját és kivívja önállóságukat. Lapokat adott ki és vidéki tagozatokat is létesített. A császári hatóságok 1849-ben feloszlatták. – *202*

[325] Itt a márc. 5-i szolnoki ütközetről van szó; ezt azonban nem a honvédsereg főerőinek a Tisza jobb partján lefelé haladó egységei vívták meg, hanem a délvidéki magyar csapatoknak a Tisza bal partján felfelé vonult egyik csoportja, Damjanich vezényletével. – *203*

[326] Állítólag Kościuszko, amikor az 1794 okt. 10-i maciejowicei csatában sebesülten fogságba került, így kiáltott: „Finis Poloniae!" („Vége Lengyelországnak!"). Erre utal itt Engels. – *203 278*

[327] 1849 márc. 4-én I. Ferenc József feloszlatta az osztrák birodalmi gyűlést, amely az októberi bécsi felkelés óta a morvaországi Kremsierben (a mai Kroměřížben) ülésezett, s oktrojált alkotmányt bocsátott ki. Ez kimondotta Magyarországnak autonóm tartományokra való feldarabolását, az egyes tartományokat azonban csak jelentéktelen jogokkal ruházta fel, s igen erős birodalmi centralizációt írt elő. Ez az „alkotmány" nagy elégedet-

lenséget keltett a magyarországi nemzetiségek soraiban; a szerbek korében azért is, mert az államirat csak jövőbeli lehetőségként tárgyalta az autonóm Vajdaság megszervezését. Az oktrojált alkotmány a gyakorlatban soha nem lépett életbe; 1851 dec. 31-én formálisan is eltorolték. – *205 232 258 278 297 310 367 425*

328 „Agramer Zeitung" – német nyelvű horvát lap, megjelent Zágrábban, 1826-tól (ezzel a címmel 1848-tól, naponta); a Horvát Nemzeti Párt udvarhű tobbségének a szócsove volt. – *205*

329 Célzás arra, hogy a szerezsánok (lásd 301. jegyz.) voros koponyeget hordtak, a császári sorezredek katonáinak zome pedig frakkszerű mundért viselt – *205*

330 Engelsnek ez az írása kiegészíti Svájcban írt cikkeinek sorozatát, amelyet hazatértekor abbahagyott. A cikk címe és első mondata Marxnak „Belgium, a »mintaállam«" c. cikkére utal (5. kot. 300–303. old.). – *207*

331 „Neue Deutsche Zeitung. Organ der Demokratie" – német demokratikus napilap, 1848 júl. 1-től 1849 ápr. 1-ig Darmstadtban, majd 1850 dec. 13-ig (betiltásáig) Majna-Frankfurtban jelent meg, O. Lüning, J. Weydemeyer és G. Günther szerkesztésében. – *207*

332 „Der Arbeiter" – svájci munkásújság, megjelent Szentgallenban, 1848 júl.-tól 1849-ig.

333 „Neue Zurcher Zeitung" – liberális svájci német napilap; 1780 óta jelenik meg, Zurichben (1821-ig „Zurcher Zeitung" címmel). – *209*

334 Batzen – 30–32 német pfennig ertéku berni ezüst váltópénz; először a XV. sz. végén verték. – *209*

335 A frankfurti nemzetgyulés 1849 jan. 8-i határozata kimondotta, hogy 1850 jan. 1 után sehol Németországban nem múkodhetik játékkaszinó. – *209*

336 Mindezek a hírek alaptalanok voltak. A Jellachich családnak tudomásunk szerint nem is volt Albert keresztnevű tagja, s szerezsán-ezredesi tisztség sem létezett. (A szerezsánokról lásd 301. jegyz.) – *211*

337 Az e cikkben kozolt hírek szinte kivétel nélkul légből kapottak voltak. – *212*

338 Mészáros-útnak nevezték a Budáról Győron át Bécs felé vezető országutat, mert az állataikkal Bécsbe igyekvő marhahajcsárok legtobbje hagyományosan ezt az utat kovette. – *213 357*

339 1849 márc.-ban az ún. békepárt, amely a Habsburg-monarchiával való békés kiegyezés híve volt, hajszát indított a magyar országgyulés radikális balszárnyának egyik vezetője, Madarász László ellen. Urugyul az árulás miatt kivégzett Zichy Ödon gróf gyémántjainak órzésében előfordult lazaságot használták fel, s bár vádjaikat nem tudták bizonyítani, Madarász kénytelen volt lemondani rendőrminiszteri tisztjéről. – *213*

340 Ez téves értesulés volt. – *213*

341 Itt az évenkinti negy pesti országos vásár kozul a március kozepére eső József-napi vásárról van szó. – *219 228 239*

342 A császáriak valóban újból megszállták Szolnokot, mert Damjanich, a honvédsereg

távolabbi hadműveleti terveinek megfelelően, nem sokkal a márc. 5-i győzelem után harc nélkül kiürítette a várost, s visszatért a Tisza bal partjára. – *220 235*

[343] Az Újépület (Neugebäude) kaszárnya és börtön volt, amelyet II. József építtetett 1786-ban, az akkori Pest külvárosában. 1898-ban bontották le, helyén ma a Szabadság tér terül el. – *221*

[344] Ez a hír alaptalan volt. – *223*

[345] Valójában csak Todorovich volt szerb; Rukavina horvát volt. – *223*

[346] A horvát bán tisztségénél fogva egyben Horvátország főkapitánya is volt (ahogyan a magyar nádor Magyarországé). 1848 előtt azonban a főkapitányi méltóság üres cím volt; a katonaság tényleges irányítása Horvátországban és a horvát határőrvidéken a zágrábi, Szlavóniában és a szlavóniai végvidéken a pétervárади, a Temesközben és a temesközi határőrvidéken a temesvári főhadparancsnokra, Dalmáciában pedig a zárai kormányzóra hárult. 1848-ban megváltozott a helyzet: Jellachichot márciusban nemcsak bánná nevezték ki, hanem egyben zágrábi főhadparancsnokká is, decemberben pedig zárai kormányzóvá is megtették. – *224*

[347] 1848 dec.-ben a Jablunkai-hágón átkelő szlovák légiót (v. ö. 130. jegyz.) a magyar csapatok szétverték. – *225*

[348] Valójában a képviselőház csak egyetlen alkalommal tárgyalt Ferenc József trónra lépéséről: 1848 decemberében, ekkor azonban éppen e lépés *el nem ismerését* foglalta határozatba. – *225 270*

[349] Pragmatica sanctión az az elv értendő, amelyet Magyarországon az 1723. évi I., II. és III. tc. szentesített, s amely a nőági örökösödést is biztosította a Habsburg-ház számára. A törvény kimondta, hogy a Habsburgok országait „felosztathatatlanul és szétválaszthatatlanul" kell kormányozni; nem vitatta azonban el Magyarország önállóságát. Ebben az értelemben hivatkozott a későbbi országgyűléseken az ellenzék a pragmatica sanctióra. Utolsó előtti országgyűlésen itt az 1844–48-as értendő. – *225 270 312*

[350] A Magyarországon szolgáló, de a birodalom más tartományaiban honos császári tiszteknek a szabadságharc megindulása után lehetőséget adtak arra, hogy hazatérjenek, ha írásban kijelentik, hogy nem fognak Magyarország ellen harcolni. – *226*

[351] Valójában az újonnan szervezett honvéd huszárezredek között csak egy olyan volt, amely az itt felsorolt nevek egyikét viselte: a 13. (Hunyadi) huszárezred. – *226*

[352] „Ostdeutsche Post" – mérsékelt liberális irányzatú osztrák napilap, 1848-tól 1866-ig, Bécsben jelent meg. – *229*

[353] A kápolnai ütközet után a magyar főserег tisztikarának Görgey körül tömörülő többségi csoportja csakugyan lemondásra szólította fel Dembińskit. Ürügyként az általa elkövetett hadvezetési hibákra hivatkoztak, ténylegesen pedig az volt az okuk, hogy Dembiński – a Honvédelmi Bizottmány és az élén álló Kossuth irányvonalának megfelelően – az ellenséges főerők megsemmisítésére törekedett, Görgey csoportja viszont úgy vélte, hogy a Habsburgokat kompromisszumos megegyezésre lehet kényszeríteni, s ehhez operatív sikerek is elégségesek. Dembiński azonban nem tett eleget a felszólításnak, s ezért Kossuth mozdította el őt, aki nem volt elég erős rá, hogy szembehelyezkedjék a Görgey-csoporttal. Dembiński utódául Kossuth márc. 8-án Vettert nevezte ki, aki szintén az ő

irányvonalát követte. Vetter – nem kívánván Dembiński sorsára jutni – márc. 28-án beteget jelentett, s így a fősereg irányítása végül valóban Görgey kezébe került, de csak március utolsó napjaiban. – *229 276 337*

[354] Szerb segélyhadon az a Szerb Fejedelemségből érkezett önkéntes csapat értendő, amely Knićanin parancsnoksága alatt harcolt a Délvidéken a magyarok ellen. 1849 februárjában a császári hatóságok a szerb nemzeti mozgalom gyengítése céljából e csapatok hazarendelését követelték a belgrádi kormánytól, s ez teljesítette is ezt a követelést.– *231 271*

[355] 1848 szeptemberében, magyarországi hadjáratának megindításakor, Jellachich nemzetőri alakulatokkal is megerősítette hadtestét, amikor azonban október elején elmenekült Magyarországról, hazaküldte ezeket, hogy otthon határvédelmi feladatokat teljesítsenek. – *234*

[356] Ludwig Wallmoden-Gimborn gróf lovassági tábornok a 6. vértesezred tulajdonosa volt. – *235 334*

[357] Egykorú hivatalos magyar fordítás; lásd „Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelsőbb manifestumok és szózatoknak. . .", Buda 1849, 69–70. old. – *236*

[358] Pontosabban Windischgrätz 1848 dec. 26-i kiáltványáról van szó; eszerint kötél általi halállal büntetendő mindenki, akit kezében fegyverrel fognak el, és megsemmisítendő minden olyan lakott hely, ahonnan támadást intéznek a császári csapatok, fogataik stb. ellen. – *237*

[359] Valójában éppen a tudósítás első pontja felelt meg a tényeknek: márc. 5-én a Szabadkát védelmező magyar csapatok csakugyan vereséget mértek a császáriak és a szerb felkelők egy csoportjára, amely megkísérelte a város elfoglalását. – *238 243*

[360] Ez téves értesülés volt. – *241*

[361] Dom Miguel portugál trónkövetelő a 39. sorgyalogezred tulajdonosa volt. Vetter azonban nem ebben az ezredben szolgált annak idején, hanem a 37. sorgyalogezredben, amelynek tulajdonosa Mihály orosz nagyherceg volt. (V. ö. 341–342. old.) – *241*

[362] A valóságban Damjanich és Vetter ez idő tájt a főhadszíntéren tevékenykedett, s Gaál Miklós is csupán február közepéig vezette Arad várának ostromát. A Temesközben működő és Arad várát is ostromló V. honvédhadtest parancsnoka márciusban már Vécsey Károly gróf tábornok volt. – *241 265 269*

[363] Ez a tudósítás nem felelt meg a valóságnak. – *245*

[364] Itt az osztrák birodalmi gyűlés feloszlatása (lásd 327. jegyzet) után hazatérő képviselők prágai fogadtatásáról van szó. Palacký azért veszítette el népszerűségét, mert régebben a birodalomnak a Habsburgok vezetésével, felülről való föderalizálását propagálta és remélte, de a márc. 4-i fejlemények rácáfoltak várakozásaira. A Palacký illúzióit nem osztó Borrosch népszerűsége ellenben megnőtt. – *245 426*

[365] Itt a magyar országgyűlés képviselőházának elnökségéről van szó, de pontatlanul: Palóczy László a Háznak nem elnöke, hanem korelnöke volt, s erről a tisztségéről nem mondott és nem is mondhatott le; Almásy Pál a Ház alelnöke volt, s ezután is az maradt. A tévedés forrása feltehetően az volt, hogy ők ketten váltakozva helyettesítették a Ház elnökét, ifj. Pázmándy Dénest, aki jan.-ban cserbenhagyta a forradalom ügyét. – *246*

[366] A Stadionnal kapcsolatos értesülésekből annyi felel meg a valóságnak, hogy ő február közepén csakugyan szerb megbízottak Bécsbe küldését kérte Rajachichtól; ez volt az előzménye a felsorolt négy személy bécsi működésének. Az „ideiglenes szerb nemzeti kormányt" azonban sem ekkor, sem később nem ismerte el az osztrák kormány. – A nagybecskereki bizottságon az ottani kerületi odbor értendő. – *248 278*

[367] A császári hatóságok nem nézték jó szemmel a vajdasági autonómia kiépülését; ezért Rukavina kísérletet tett az előző hónapokban megalakult helyi odborok és más szerb hatalmi szervek felszámolására. Az itt elmondottak is ezzel a kísérlettel álltak összefüggésben. – *248*

[368] Magyar-, vagy Német-Cernyáról lehetett szó; Szerb-Cernya nevű település nem létezett. – *248*

[369] A 2. dzsidásezredről van szó, ennek tulajdonosa ekkor Hammerstein altábornagy volt, az ezred azonban megtartotta egyik régebbi tulajdonosa, Carl Schwarzenberg herceg tábornagy nevét. – *248*

[370] Ez a hír nem felelt meg a valóságnak. – *250*

[371] A francia kormány 1830-ban gyarmati hódító háborút indított Algéria elfoglalására; az algériai nép Abd el-Kader vezetésével elsősorban a gerillahadviselés módszerét alkalmazta a francia hódítók ellen. A harc – kisebb megszakításokkal – 1847-ig tartott, és a franciák győzelmével végződött; ezzel azonban nem fejeződött be az algériai nép szabadságharca. – *251*

[372] „Journal des Débats politiques et littéraires" – francia polgári napilap; 1789-től jelent meg Párizsban, különféle címekkel; a júliusi monarchia idején az orléanista burzsoázia lapja, az 1848-as forradalomban az ellenforradalmi „rendpárt" szócsöve, az 1851-es államcsíny után a mérsékelt orléanista ellenzék orgánuma volt. – *253*

[373] Az 1830–31-es lengyel szabadságharcban (lásd 295. jegyz.) az emigráns Ramorino egy felkelő hadtest parancsnoka volt; Varsó eleste után osztrák területre vitte át hadtestét, s ezt aztán ott internálták. – 1833-ban olasz forradalmi emigránsok Ramorino parancsnokságával katonai behatolást készítettek elő Szavojába, a piemonti republikánus felkelés kirobbantása végett; Ramorino ekkor elsikkasztotta annak a pénznek egy részét, amelyet Mazzinitól önkéntesek toborzására kapott,'s gyakorlatilag elősegítette a felkelők haditervének meghiúsulását; a piemontiak legyőzték az 1834 februárjában behatoló német és lengyel önkéntesek által támogatott olasz forradalmárokat. – Az osztrák–olasz háború második szakaszában Ramorino egy lombardiaiakból álló piemonti hadosztály parancsnoka volt. 1849 márc. 20-án visszavonulási parancsot adott csapatainak; ezzel lehetővé tette, hogy az osztrákok Piemont területére lépjenek és a piemonti hadsereg egy részét elvágják a derékhadtól. Ramorinót a piemonti haditanács ítélete alapján 1849 májusában agyonlőtték. – *253*

[374] V. ö. 6. köt. 370–373. old. – *254*

[375] „La Patrie" – francia napilap, 1841-ben alapították Párizsban; 1850-ben az ún. rendpárt érdekeit képviselte, később bonapartista irányzatú lett. – *254*

[376] D'Aspre az itáliai hadműveletekben vett részt, a magyarországiakban nem. – *257*

[377] Perczel ekkor a Bácskában harcoló honvédcsapatok, a IV. hadtest élén állott, a róla itt elmondottaknak semmi alapjuk nem volt. – *258*

[378] Az oktrojált olmützi alkotmány (lásd 327. jegyz.) nem adott területi autonómiát a szlovákoknak, ezért a magyarellenes szlovák nemzeti mozgalom vezetői 1849 márc. 20-án I. Ferenc József elé járultak, kérve a szlovákok lakta terület Magyarországtól való különválasztását. A küldöttség útja azonban eredménytelen volt. – *258*

[379] „Le Constitutionnel" – francia napilap, 1815-től 1817-ig és 1819-től 1870-ig jelent meg Párizsban, a 40-es években a mérsékelt orléanisták lapja, 1848–49-ben a monarchista burzsoázia, majd a bonapartisták újsága volt. – *260*

[380] „Basler Zeitung" – svájci konzervatív napilap, 1831-től 1859-ig Bázelban jelent meg. – *262*

[381] Ez álhír volt; a február elején Havaselvéről Erdélybe betört orosz csapatok Bem győzelmes előretörésének hatására visszamenekültek oda. – *264*

[382] A comes a Szász Egyetem feje, a Királyföld első tisztviselője volt. – *264*

[383] Windischgrätznek ez az intézkedése 1849 márc. 21-én kelt. (Lásd még 293. jegyz.) – *265*

[384] Ebben a kivételes esetben a „Breslauer Zeitung" előre tudott Windischgrätznek Weldennel való fölcseréléséről; ez csak ápr. 12-én történt meg. (V. ö. 462. jegyz.) – *267*

[385] Az 1848 márc.-i Habsburg-ellenes lombardiai és venetói felkelés miatt Radetzky csapatai szorult helyzetbe kerültek, s ezért április második felében Nugent Illíriából segítségükre sietett. Venetóban és különösen a hegyes Friaulban Nugent serege csak gyönge ellenállásra talált, de kíméletlenül elpusztított mindent, ami útjába került. Ápr. 21-én Nugent barbár módon bombáztatta Friaul székhelyét, Udinét. – *267*

[386] A Nádorvonal (Nádorsáncok) Komárom tulajdonképpeni várához csatlakozó, 5 km hosszú külső erődvonal volt, amely az egész várost és a tőle északra, a Duna és a Vág között levő mocsaras területet is körülvette. Építése József nádor rendeletére, 1809-ben kezdődött és 1848-ban fejeződött be. – *267 296 301*

[387] A demontírozó-ütegek feladata az ellenséges ágyúk harcképtelenné tétele volt. – *267 296*

[388] Utalás Shakespeare „Julius Caesar"-jára (III. felv., 2. szín). – *269*

[389] A főszállásmesteri kar (Generalquartiermeisterstab) a császári hadseregben az a testület volt, amely a vezérkar mellett a hadsereg menetvonalainak és szálláshelyeinek kijelölésével, valamint katonai-földrajzi és hadtörténeti munkák irányításával foglalkozott. A honvédseregnek azonban nem volt ilyen testülete; a Dembińskiről itt mondottak nem felelnek meg a valóságnak. Erre vonatkozólag lásd a 353. jegyz. – *269*

[390] „Figyelmező" – az udvarhű magyar politikusok vezető lapja, e címen 1848–50-ben jelent meg, hol Pesten, hol Pozsonyban. Eredetileg (1841–44) „Világ", majd (1844–48) „Budapesti Híradó" címmel Pesten adták ki. – *270*

[391] „Morawské Nowiny" – cseh nyelvű napilap, megjelent 1848 nov.-től Brünnben (Brnoban). – *270*

[392] Az alkotmánybizottság 1849 jan. 24-én alakult meg Stratimirovich elnökletével. Feladata az volt, hogy a következő szerb nemzeti gyűlés számára kidolgozza a létrehozandó Szerb Vajdaság alaptörvényének tervezetét. (V. ö. 352–354. old.) – *272 362*

[393] 1849 ápr. 2-án a magyar fősereg Hatvannál győzelmet aratott és ezzel megkezdte a császári fősereg visszaszorítását, bár egyelőre nem jutott el Vácig, hanem csak Gödöllőig. – *276 306*

[394] A honvédseregnek ekkor nem egy, hanem négy hadteste tevékenykedett a főhadszíntéren Görgey vezénylete alatt. – *276*

[395] Az április eleji támadás tervének fő vonalait csakugyan Vetter dolgozta ki, még visszalépése előtt, de Bem közreműködése nélkül. – *276*

[396] Valójában az orosz csapatok csak május elején vonultak be Galíciába és Bukovinába, s csak 1849 júniusában nyomultak be Erdélybe. – *276*

[397] Az Erdélyről szóló, itt közölt hírek alaptalanok voltak. – *277*

[398] Ez a hír is valótlan volt. – *278*

[399] 1848 áprilisáig a Helytartótanács volt a Magyarország közigazgatását legfelső fokon irányító kormányszék; élén a nádor állt, székhelye Budán volt. – *278 289*

[400] „Szerb nemzeti alapon" a közcélokra, főleg oktatási célokra tett alapítványok értendők, „más intézményeken" valószínűleg a Pesten működő szerb kulturális egylet, a Matica Srpska és a Pesten tanuló szerb diákok kollégiuma, a Thökölyanum. – *278*

[401] Az itt említett alkotmánytervezetet feloszlatása előtt (v. ö. 327. jegyz.) dolgozta ki az osztrák birodalmi gyűlés; ez számottevő önkormányzatot készült adni a birodalom egyes tartományainak. – *280 425*

[402] A hadmozdulatoknak a következő bekezdésekben adott leírása szinte teljességében téves. – *282*

[403] Főparancsnoki megbízatásának megszűnte után (lásd 353. jegyz.) Dembiński nem vett részt a hadműveletek irányításában. – *282 321 397*

[404] A felsoroltak közül csak Józef Woroniecki, Mieczysław Woroniecki öccse volt létező személy; ő azonban nem került az oroszok kezébe, így fel sem akasztották. – *286*

[405] „Közlöny", Debrecen, 1849 márc. 22.-i, 59. sz., 207. old. – *286*

[406] Valójában Bem már márc. 20-án elfoglalta Brassót, harc nélkül. – *287*

[407] Arad vára csak jún. 29-én nyitotta meg kapuit a honvédcsapatok előtt. – *287*

[408] „Neue Oderzeitung" – német polgári demokratikus napilap; ezzel a címmel 1849-től 1855-ig jelent meg Breslauban (1846-tól 1849-ig „Allgemeine Oderzeitung" címmel ellenzéki katolikus lap volt). 1855-ben Marx a lap londoni tudósítója volt. – *288*

[409] Az 1848 márc. 15-i pesti forradalom létrehozta a Közbátorsági Választmányt a forradalmi vívmányok védelmére. Ennek mintájára aztán más törvényhatóságokban is alakultak hasonló bizottságok, április derekán azonban a forradalmi kormány létrejöttének folyományaként valamennyi feloszlott. – *288*

[410] A Budán székelő magyar Udvari Kamara 1848 ápr.-ig a Magyarország pénzügyeit legfelső fokon kezelő kormányszék volt. – *289 348*

[411] Bár 1848 márciusában nem törtek ki Magyarországon nemesi felkelések, Engels alaptalanul feltételezte, hogy a nemességnek – mint kiváltságos rendnek – nincs semmi oka megmozdulásokra; a Habsburg-hatalom ugyanis erősen akadályozta a nemesség érdekeinek érvényesülését. – *289*

[412] Az első független, felelős magyar kormányt 1848 ápr. 7-én nevezte ki V. Ferdinánd; a kormány elnöke Batthyány Lajos gróf volt. – *289*

[413] „Közlöny", 1848 dec. 6., 179. sz., 843–844. old. – *291*

[414] „Figyelmező", 1849 márc. 28., 57. sz. – *291*

[415] 1 pozsonyi akó = 54,3 liter. – *292*

[416] A császáriak a török határ mentén vesztegzár-állomásokat létesítettek; ezeken hosszabb-rövidebb ideig megfigyelés alatt tartották a Keletről érkező utasokat és árukat. – *294 328*

[417] 1848 szeptemberétől Majthényi István báró ezredes (októbertől tábornok) volt Komárom várának parancsnoka. Jeszenák János báró, Nyitra vármegye főispánja, Nyitrában és Pozsonyban tevékenykedett kormánybiztosként. – *296*

[418] A 2. sorgyalogezred (tulajdonosa ekkor Récsey Ádám báró táborszernagy volt) megtartotta előbbi tulajdonosától, I. Sándor orosz cártól származó elnevezését. Poroszgyalogságnak a 34. sorgyalogezredet nevezték, mert tulajdonosa Vilmos porosz királyi herceg volt. A császári hadseregnek – a horvát banderiális huszárezreden kívül (182. jegyz.) – csak magyar huszárezredei voltak; az „osztrák" szó tehát itt a „császári" szinonimájaként szerepel a szövegben. – *296 384*

[419] A réstörő ütegek az ostromágyúk közé tartoztak; feladatuk az volt, hogy közvetlenül ostrom előtt a lehető legrövidebb távolságból kilőtt lövedékeikkel szétrombolják az ellenséges erődítményt. – *296*

[420] Horvát és szerb részről már 1848 márciusában nyomatékosan követelték, hogy a határőrvidék igazgatása csak a szorosan vett katonai ügyek tekintetében tartozzék a katonai hatóságokra, egyébként pedig a határőrvidék lakói is kapják meg az ország többi lakosáéval azonos politikai jogokat. Így foglalt azután állást a májusi karlócai szerb nemzeti gyűlés (137. jegyz.) és a júniusban összeült horvát sabor (203. jegyz.) is. Az oktrojált alkotmány (327. jegyz.) azonban úgy rendelkezett, hogy a határőrvidék továbbra is különálló és katonai igazgatás alatt levő tartománya maradjon a birodalomnak; ezért is fogadta a délszláv közvélemény olyan nagy felháborodással az alkotmány oktrojálását. – *297 354*

[421] Ez a plakát nyilván az előző jegyzetben említett közfelháborodás eloszlatására szolgált, de valóban csak blöff volt. Ferenc Józsefnek ugyanis esze ágában sem volt, hogy szentesítse a horvát sabor törvénycikkelyeit, s nem szentesítette a XXVI.-at sem; egyébként ez nem is a végvidék közjogi helyzetéről szólt, hanem csak a határőrvidék lakóit terhelő feudális kötelmek felszámolásáról intézkedett. – *298*

[422] Itt a 13. sorgyalogezredről van szó; ennek fő toborzóhelye Padova, ezredtulajdonosa Maximilian Wimpffen báró tábornagy, az első császári íjásztestőrség kapitánya volt. – *299*

[423] Ez csak a magyar nemzetőrség szervezésének kezdeti időszakában lehetett így, 1849-ben azonban már nem. – *299*

[424] A húsvét 1849-ben ápr. 8–9-re esett. – *301*

[425] A mitrovicai gyűlés határozatilag megerősítést kért a császáriaktól Radosavljevichnek, akit Jellachich állított a pétervaradi határőr-gyalogezred élére (v. ö. 178. old.); ők azonban Puffert, Mayerhofer sógorát nevezték ki ezredparancsnokká. Puffer át is vette a parancsnokságot, bár lehet, hogy csak némi habozás után. – *3*

[426] E. M. Arndt: „Des Deutschen Vaterland" (A német hazája). – *302 350 426*

[427] A dunai fejedelemségek, Moldva és Oláhország (Havaselve), amelyekből Lüders csapatai benyomultak Erdélybe, Törökország fennhatósága alatt álltak, de az orosz–török megegyezések lehetőséget adtak a cári kormánynak arra, hogy belső forrongás esetén beavatkozzék ügyeikbe. 1848-ban az orosz és a török kormány együttes erővel fojtotta el a havaselvei polgári demokratikus forradalmat; a török kormányt azonban aggodalommal töltötte el az orosz csapatoknak a fejedelemségekben való jelenléte. – *303*

[428] Az említett helyen a lap hírül adta, hogy Lemberg lakosságának bizonyos körei azt kérik: ha a város császári helyőrsége átvonul Magyarországra, helyét orosz katonaság foglalja el. – *304 311*

[429] Ezek részben téves, részben pontatlan értesülések voltak. – *304*

[430] A schleswig-holsteini háborút (lásd a 2., 37. és 250. jegyz.) a németek a Német Szövetség összes államai nevében viselték; ezért Schleswig-Holstein szárazföldi és tengeri haderejét úgy tekintették, mint annak az össznémet birodalmi hadseregnek és flottának a magvát, amelynek megalakítását a frankfurti nemzetgyűlés által kidolgozott birodalmi alkotmány előirányozta. – *308*

[431] 1849 ápr. 5-én a schleswigi Sundewitt-félszigeten levő Eckernförde kikötőjének német parti ütegei tűz alá vették az öbölben megjelenő dán hajórajt; sikerült elfoglalniok a „VIII. Keresztély" sorhajót és a „Gefion" fregattot (az előbbi azonban elvontatása előtt tűz martalékává lett). Ennek az eseménynek nem volt lényeges hatása a háború menetére, de a hivatalos porosz sajtó mégis óriási győzelemként ünnepelte. – *308*

[432] A Német Szövetség államaiban a Dánia elleni háború kezdete óta erős kampány folyt a birodalmi tengeri flotta megteremtéséért; ennek hiánya ugyanis gyenge pontja volt a német haderőnek. A frankfurti nemzetgyűlés külön tengerészeti bizottságot alakított és 6 millió tallért (3 millió pengő forintot) irányzott elő hadihajók építésére. Mindenütt magántársaságok és bizottságok létesültek a flottaépítésre szánt adományok összegyűjtésére. – *308*

[433] A fekete-vörös-arany zászló az egységes Németországot jelképezte; ugyanezek (az 1830–31-es forradalom óta) a belga zászló színei is, de más sorrendben (fekete-arany-vörös) és függőleges elrendezésben. – *309 457*

[434] A fekete-fehér színek a porosz királyság zászlajának színei. – Engels itt arra céloz, hogy a frankfurti nemzetgyűlés liberális többsége a porosz királyt akarta német császárként az egységes Németország élére állítani. – *309 406*

[435] Valójában ekkor Perczel volt a IV. hadtest parancsnoka (v. ö. 377. jegyz.). – *311*

[436] 1848 áprilisában V. Ferdinánd szentesítette az országgyűlés által elfogadott és a polgári átalakulás alapjait lerakó ún. márciusi törvényeket, köztük az 1848 : IX. tc.-t is, amely az úrbéres jobbágyokat és zselléreket állami kármentesítéssel megszabadította a földesúri szolgáltatások terhétől. – *313 371*

[437] „Figyelmező", 1849 ápr. 4., 63. sz. – *313*

[438] Az 1849 márc. 22–23-i novarai csatában a Radetzky vezette császáriak legyőzték a piemonti csapatokat, s ezzel felszabadították azon erejük egy részét, amely addig Észak-Itáliában volt lekötve. – *315*

[439] Valójában ekkor még nem indult meg az újabb intervenció Magyarország ellen. – *317*

[440] A magyar fősereg élén ekkor valójában már Görgey állt (v. ö. 353. és 403. jegyz.). – *317*

[441] Ezt a hadijelentést Engels a 317–325. old.-on elemzi. A jelentés nemcsak a hadiesemények menetét ábrázolja pontatlanul, hanem tévesen nevez meg egyes magyar csapatrészeket, parancsnokokat stb. is. – *371*

[442] A hadijelentés azt akarja mondani; a magyaroknak csak az volt a szándékuk, hogy a III. hadtestet lekötve tartsák az általa Gödöllőtől keletre elfoglalt állásban mindaddig, amíg sikerre nem viszik az Isaszegtől délkeletre elhelyezkedő I. hadtest elleni nagy erejű támadásukat. – *318*

[443] Carl Kress báró altábornagy a 7. könnyűlovas-ezred, Maximilian Auersperg gróf lovassági tábornok pedig az 5. vértesezred tulajdonosa volt. – *318 322*

[444] Ramberg nem a II. hadtest parancsnoka volt, hanem egy önálló, hadtest-kötelékbe nem tartozó hadosztályé, amely a Götz- és a Jablonowski-dandár egyesítésével jött létre. – *320*

[445] František Adolf Prochaska báró altábornagy a 7. sorgyalogezred tulajdonosa volt. – *321*

[446] Charles Civalart gróf a császári darabonttestőrség kapitánya, az 1. dzsidásezred tulajdonosa volt. – *322*

[447] Pest-Budán ekkor csak egy hajóhíd volt felállítva: a pesti Nagyhíd utca (ma Deák Ferenc utca) torkolata és a budai vár alsó vízikapuja között. – *324*

[448] 1849 márc.–máj.-ban Perczel és Bem csapatai a Bácskában és a Temesközben több ízben súlyos vereséget mértek a császári csapatokra és a szerb felkelőkre, s kiszorították őket ezekről a területekről. – *327*

[449] Batthyány Kázmér nem volt Pétervárad parancsnoka, de mint a Délvidék teljhatalmú országos biztosának, hatásköre február közepe óta erre a várra is kiterjedt. – *327*

[450] Ebben az időben már (és még) nem folytak ilyen tárgyalások. – *327 426*

[451] Mészáros Lázár ebben az időpontban is hadügyminiszter volt, sohasem vette át Nagyszeben parancsnokságát. – *328*

[452] 1849 márc. 20-án Bresciában Habsburg-ellenes felkelés tört ki, s ezt márc. 31-én és ápr. 1-én Haynau véres kegyetlenséggel fojtotta el. – *329*

[453] 1 porosz font = 0,4677 kg. – *330*

[454] „Neue Preussische Zeitung" – konzervatív német napilap, megjelent 1848-tól, Berlinben; a porosz junkerek és az udvari kamarilla érdekeit képviselte. „Kreuzzeitung"-nak is nevezték, mert címlapján rajta volt a Landwehr-vaskereszt. – *330*

[455] Mecklenburg nagyhercegség vezető körei válaszoltak ezzel a frankfurti nemzetgyűlésnek, amely felajánlotta a német császári koronát IV. Frigyes Vilmosnak. – *330*

[456] Egykorú hivatalos magyar fordítás; lásd „Gyűjteménye...", 79–80. old. – *331*

[457] Ez a mondat a Guyon hadosztálya által 1849 febr. 5-én kivívott branyiszkói áttörésre utal. – *333*

[458] A bécsi nemzetőrségnek és a főként egyetemi hallgatókból álló Akadémiai Légiónak több tagja a bécsi forradalom leverése (1848 nov. 1.) után Magyarországra jött és a honvédhadseregben harcolt. – *336*

[459] Jovan Sivkovich báró, szolgálaton kívüli altábornagy, a 41. sorgyalogezred tulajdonosa volt. – *336*

[460] Az osztrák kormány március első felében visszaköltözött Bécsbe, az udvar azonban még vagy két hónapig Olmützben maradt. – *336 357 387 390*

[461] Az 1849 ápr. 6-i isaszegi győzelem után a magyar hadseregparancsnokság úgy határozott, hogy Pest határában a II. hadtest egymaga foglalkoztassa az ellenséges főerőket; eközben az I., III. és VII. hadtest törjön előre a Duna bal partján Komárom f é, s ott átkelve a jobb partra, kerüljön a hátába az ellenségnek. E mozdulat végrehajtása során a III. hadtest ápr. 10-én véres utcai harccal felszabadította Vácot. – *337*

[462] 1849 ápr. 12-én Windischgrätzet felmentették a Magyarországon harcoló császári hadak főparancsnokának tisztsége alól, s helyette Welden táborszernagyot nevezték ki. – *337 349*

[463] Valójában a kormány ekkor sem tett ilyen ígéretet, hanem kitartott az oktrojált alkotmányban (lásd 327. jegyz.) foglaltak mellett; eszerint a magyar forradalom leküzdése után kell dönteni az autonóm Vajdaság megszervezéséről. – *338*

[464] Huculoknak nevezték a Kárpátok északkeleti lejtőin élő ukránokat. 1848 tavaszán, amikor a szomszédos Galíciában bevezették a feudális terhek megszüntetéséről szóló törvényt, Bukovinában, amelyre ez a törvény nem terjedt ki, az ukrán parasztság körében antifeudális és nemzeti felszabadító mozgalom indult meg. E mozgalom vezetői közül kiemelkedett Lukjan Kobilica hucul paraszt, aki az osztrák birodalmi gyűlés képviselője lett és a birodalmi gyűlés baloldalához csatlakozott, megszervezte a parasztok petícióinak beterjesztését, s követelte a földesurak által elvett földjeik visszaadását. Bukovinában 1849 tavaszán megerősödött a parasztmozgalom; parasztosztagok alakultak, mind nagyobb méreteket öltött a földesúri erdők és földek igénybevétele. A parasztokat vezetőik, Kobilica és Birla Mironyuk, arra szólították fel, hogy tartsanak készenlétben élelmiszert és takarmányt a magyar csapatok számára és egyesüljenek velük, ha behatolnak Bukovinába. A bukovinai parasztok forrongását a császári csapatok elfojtották. – *338 361 410*

[465] „Bucovina. Gazeta românească pentru Politică, Religie si Literatură" – német és román nyelvű lap, megjelent 1848-ban, Csernovicban. – *338*

[466] A „Neue Rheinische Zeitung" következetesen küzdött Manteuffel törvényjavaslatai ellen, amelyek lényegében a sajtó-, az egyesülési és a gyülekezési szabadság teljes megsemmisítésére irányultak. (V. ö. 6. köt. 416–419. és 423–431. old.) – *340*

[467] A Pest határában felsorakozott II. magyar hadtest élén a valóságban nem Dembiński, hanem Aulich állott, s az ő csapatai nemcsak Schlick hadtestét tartották lekötve, hanem

Jellachichét is, amely – az itt írtaktól eltérően – nem vonult Szentendrére, hanem egyelőre szintén a pesti oldalon maradt. Császári oldalról a váci ütközetben a Ramberg-hadosztály vett részt, de Ramberg megbetegedése miatt ezt Götz vezényelte. – *341*

[468] Ez téves értesülés volt. *343*

[469] „Bukurester Deutsche Zeitung" – német nyelvű román lap, megjelent 1848-tól, Bukarestben. – *343*

[470] Ez nem vonatkozhatik arra a szlovák küldöttségre, amely márc. 20-án járt Ferenc Józsefnél (v. ö. 378. jegyz.; ennek a küldöttségnek ugyanis Kollár nem volt tagja, szószólója pedig Jozef Kozáček, zólyomi plébános volt. Vonatkozhatik viszont arra a másik, háromtagú bizottságra, amelyet az osztrák kormány febr. 12-i határozata alapján Stadion állított össze, hogy nyilatkozzék a szlovák nép kívánságairól; ennek ugyanis tagja volt Kollár, másik két tagja pedig Ján Hlaváč eperjesi ügyvéd és František Hánrich beszterce-bányai kincstári ügyész volt. Közülük a cikkíró feltehetően Hlaváčot minősíti magyarnak; hogy miért, azt nem tudjuk. – *345*

[471] „Slowenskí pozornik" – 1849-ben, Szakolcán megjelent szlovák lap. – *345*

[472] Természetesen nem volt hiteles. – *345*

[473] Götz valóban nem esett el a váci ütközetben, de halálos sebesüléssel került fogságba. – *347 356 377*

[474] Császári részről Vácnál – mint láttuk (467. jegyz.) – csak két dandárnyi erő vett részt a harcban; akik e két dandár legénységéből el tudtak menekülni, azok mind a Garam jobb partjára futottak. – *347*

[475] „Der Wanderer" – bécsi napilap, az alkotmányos monarchisták orgánuma, megjelent 1809-től 1866-ig, Bécsben. – *347*

[476] Április elején azonban Knićanin megint megjelent a Délvidéken (v. ö. 335. old.). – *348*

[477] Itt arról a portyázó csapatról van szó, amelyet Beniczky Lajos, Zólyom, Hont, Bars, Turóc és Árva vármegye kormánybiztosa szervezett. – *349*

[478] Welden 1849 eleje óta a 20. sorgyalogezred tulajdonosa volt. – *349*

[479] Pontosabban ez volt a helyzet az április eleji átszervezés után: Rukavina temesközi főhadparancsnok maradt; Rajachich császári biztosi felhatalmazással a polgári közigazgatás irányítója lett a Bácskában, a Szerémségben és a Temesköz nyugati felén (de itt is csak a vármegyékben, a határőrvidékhez tartozó területeken nem); Mayerhofer a Bácska, Szerémség és Temesköz teljes területéből szervezett VII. magyarországi katonai kerület élére került, s így fölöttesévé lett mind Rukavinának, mind Rajachichnak. – *349 362*

[480] Törökbecse – mint Nagykikinda is – a kikindai kiváltságos kerülethez tartozott (v. ö. 172. jegyz.); itt tehát ennek a kerületnek a felszabadításáról van szó. – *349*

[481] A „pandúr" szó eredetileg fegyveres szolgát, gyalogos katonát, de rablót is jelentett. Hasonló jelentése volt a „hajdú" szónak is (eredetileg: hajtó, vagyis marhahajcsár); az ebből származó „hajdúk" szóval jelölték a török uralom alá került balkáni területek szegénylegényeit. – *352*

[482] A szóban forgó törvényjavaslatot a báni tanács 1849 januárjára dolgozta ki, azaz még az oktrojált alkotmány (327. jegyz.) megszületése előtt, olyan időpontban, amikor csak kevesen kételkedtek a magyar forradalom közeli összeomlása felől. Ez magyarázta azt, hogy a javaslat elintézett dologként kezelte Horvátországnak Magyarországtól való elkülönülését és elsősorban a birodalom központi hatóságaival szemben igyekezett körülbástyázni Horvátország belkormányzati önállóságát. – *352*

[483] Szent római birodalom (Heiliges römisches Reich deutscher Nation – a német nemzet szent római birodalma) – ez volt a hivatalos neve 962-től 1806-ig a Német-Római Birodalomnak. – *352*

[484] Az otocsáci határőrvidék – amely a 2. határőr-gyalogezred legénységét szolgáltatta – a horvát végvidék része volt. – *353*

[485] Ezt a középkori eredetű kifejezést Horvátországban ekkor azoknak az önkéntes alakulatoknak a megjelölésére használták, amelyek felszerelése közadakozásból történt. A legismertebb ilyen alakulat a banderiális huszárezred volt (v. ö. 182. jegyz.) – *356*

[486] „Der Spiegel für Kunst, Eleganz und Mode" – német nyelvű folyóirat, megjelent 1828-tól, Budán. – *356*

[487] Knićanint valóban elválasztotta a szerb felkelő had irányítását mindinkább a maguk kezébe vevő császári tisztektől az, hogy ő nem igyekezett a szerb nemzeti érdekek érvényesítését mindenáron összehangolni a Habsburgok birodalmi érdekeinek védelmével; a Délvidékre való visszatérését azonban nem kötötte az említett császári tisztek eltávolításához. – *359*

[488] Az 1848 ápr.-i krakkói nemzeti felkelés idején Castiglioni, a város császári főparancsnoka, tüzérséggel lövette Krakkót. – *359*

[489] Ez a hír az ápr. 19-én lezajlott nagysallói ütközetre vonatkozik, amelyben Damjanich és Klapka csapatai vereséget mértek a császáriak újonnan szervezett (Wohlgemuth parancsnoksága alatt álló) IV. hadtestére. – *360 363 366 368 371 372*

[490] Érdekes, hogy a képviselőház valóban megajánlott Kossuth javaslatára újabb ötvenezer újoncot, de csak e cikk megírása napján, ápr. 24-én, s így Kölnben még nem tudhattak róla. – *363*

[491] Ez erős túlzás; a honvédsereg huszárezredeinek száma a szabadságharc végére is csak 18 volt. – *364*

[492] Az erdélyi román nemzeti mozgalom konzervatív szárnyának feje, Andrei Şaguna, erdélyi ortodox püspök, 1849 febr. 25-én azzal a kéréssel járult Ferenc József elé, hogy szervezzenek Erdélyből, valamint Magyarország és Bukovina románlakta területeiből autonóm román koronatartományt. A császár nem ígérte ugyan meg, hogy teljesíti ezt, de nem is tagadta meg határozottan. Az oktrojált alkotmány ismét különálló koronatartománnyá nyilvánította ugyan Erdélyt (annak ellenére, hogy 1848-ban az uralkodó szentesítette az uniót), de nem nyilvánította román koronatartománnyá és nem csatolt hozzá további románlakta területeket; így valóban nem elégíthette ki a román nacionalistákat. Nem elégíthette ki az erdélyi szászokat sem, akik még 1848 októberében azt kérték az udvartól, hogy a Királyföldet szakítsák ki Erdély testéből és nyilvánítsák különálló koronatartománnyá, most pedig azt tapasztalták, hogy az udvar ebbe sem hajlandó belemenni. – *367*

[493] Ezt a rendeletet az ápr. 14-én Magyarország kormányzó-elnokévé választott Kossuth bocsátotta ki ápr. 22-én; az itt idézett szavak azonban nincsenek benne. – *371*

[494] A szoveg itt Kossuth ápr. 7-i kiáltványára utal (részleteit lásd e kotet 401–403. old.), amely csakugyan azt állítja, hogy a császári biztosok kozul némelyek a robotrendszer helyreállításával próbálkoznak. Ilyen próbálkozások azonban a valóságban nem voltak, s nem is lehettek, mert a császáriaknak nem állott érdekukben, hogy a parasztı tomegeket maguk ellen hangolják. Így a népfelkelésben egyébként kiemelkedő szerepet játszó dunavecsei parasztokról szóló hír is alaptalan volt. – *371 375 401*

[495] „Czas" – lengyel újság, megjelent 1848 végétől, Krakkóban. – *371*

[496] A „Neue Rheinische Zeitung" 1849 ápr. 27-i számának rendkívuli melléklete, amelyben ez a tudósítás megjelent, csak 28-án reggel kerult ki a nyomdából, s ezért a Kolnben lakó előfizetőkhoz jutott el. A szerkesztőség azonban olyan fontosnak tartotta ezeket a híreket, hogy a tobbi előfizető kedvéért a lap 28-i számában is kozolte a cikket, változatlan szoveggel és némi kiegészítéssel (lásd 374–375 old.). – *372*

[497] A magyar hadsereg 1849 ápr. 24-én harc nélkul visszafoglalta Pestet, máj. 4-re Buda kórulzárása is befejeződott. – *372*

[498] Ez a hír alaptalan volt. – *372*

[499] Engels itt azokra a nagy gyózelmekre utal, amelyeket a forradalmı háboru ıdószakában Franciaország az európai ellenforradalmı koalícióval szemben aratott: Jemappes-nál (Belgiumban) 1792 nov. 6-án és Fleurusnél (Belgiumban) 1794 jún. 26-án. – *373*

[500] Valójában Kossuth 1802 szept.-ben (valószínúleg szept. 19-én) szuletett. – *376*

[501] Az előző négy bécsi forradalmon valószínűleg a kovetkezőket értı Engels: 1. Az 1848 márc. 13-i tömegmegmozdulást, amellyel megkezdődott a forradalom Ausztriában; 2. a felfegyverzett munkások, kézművesek és diákok máj. 15-i és 26-i megmozdulását, amelynek eredményeként a kormány kénytelen volt további engedményeket tenni a demokratikus mozgalomnak; 3. az aug. 23-i éhségtuntetést, amelynek során a munkanélkuliek osszecsaptak a nemzetőrség polgári alakulataival; 4. az okt. 6-tól 31-ig tartó felkelést, amely egyik csúcspontja volt az ausztriai és egyben a német forradalomnak. – *376*

[502] Ezek a mellékhadszínterekre vonatkozó értesulések tévesek voltak. – *381*

[503] Perczel bácskai eloretorese (448. jegyz.) valóban keltett az I. hadtest horvát katonáiban olyan aggodalmat, hogy a magyarok Szlavóniába is be fognak hatolni. Jellachichnak és Weldennek azonban szintén volt ilyen aggodalma; ezért Welden alulról jovő nyomás nélkul, a maga elhatározásából rendelte délre az I. hadtestet. – *382*

[504] A megerős'tett budai várban a császáriak négyezer főnyi védőőrséget hagytak; ennek parancsnoka Heinrich Hentzi tábornok volt. – *382*

[505] Luigi Mazzuchelli gróf, szolgálaton kívüli táborszernagy, a 10. sorgyalogezred tulajdonosa volt. Ezredének legénysége nem Itáliából, hanem Galíciából kerult ki. Az ezred átállásáról nincs tudomásunk – *383*

[506] „Pester Zeitung" – német nyelvű konzervatív napilap, 1845-től 1862-ig, Pesten jelent meg. – *383*

[507] Hoch- és Deutschmeister-ezrednek a 4. sorgyalogezredet nevezték, mert ezredtulajdonosa mindig a Német Lovagrend két legmagasabb méltóságának, a hochmeisteri és a deutschmeisteri tisztségnek a viselője volt (ebben az időben D'Este Miksa József főherceg). – *384*

[508] A magyar országgyűlés 1848 decemberében érvénytelennek nyilvánította Ferenc József trónra lépését (348. jegyz.), s ekkor valóban arra az álláspontra helyezkedett, hogy a törvény értelmében a magyar korona továbbra is V. Ferdinándot illeti meg. 1849 ápr. 14-én azonban az országgyűlés kimondta a Habsburg-ház trónfosztását, s ezzel Ferdinándot is megfosztotta a magyar koronához fűzött jogától. Kossuth tehát ápr. 14. után nem adhatott és nem is adott ki Ferdinánd uralmának helyreállítását támogató kiáltványt; ha Bécsben mégis terjesztettek ilyesmit, akkor ez hamisítvány volt. – *384 410*

[509] Adolf nassaui herceg a 15. sorgyalogezred tulajdonosa volt. – *385*

[510] „Nationalzeitung" – német polgári liberális lap, 1848 ápr. 1-től 1915-ig jelent meg, Berlinben. – *387*

[511] Itt azokról van szó, akik az 1848 okt.-i bécsi felkelésben való részvételük miatt letartóztatásban voltak. – *388*

[512] 1848. évi magyar alkotmányon a pozsonyi országgyűlés által 1848 márc.–ápr.-ban alkotott törvények összessége értendő. – *388*

[513] A valóságban ez idő tájt magyar részről sem ilyen, sem más békefeltételeket nem állítottak össze. – *388*

[514] Utalás IV. Frigyes Vilmos 1849 jan. 1-i újévi üdvözletére (v. ö. 6. köt. 152–156. old.). – *390 460*

[515] Itt a magyar országgyűlés által Kossuth kezdeményezésére 1849 ápr. 19-én elfogadott függetlenségi nyilatkozatról van szó. Ennek szövegét a „Neue Rheinische Zeitung" is közölte 1849 máj. 6-i (291.) számában. – *394*

[516] Ezek elsietett hírek voltak: Stadion csak máj. 17-én lépett ki a kormányból, Schwarzenberg ezután is kormányfő maradt. – *394*

[517] Hrabovszky a 14., Hess pedig a 49. sorgyalogezred tulajdonosa volt; a két ezred katonáinak átállásáról nincs tudomásunk. – *397*

[518] 1849. ápr.-ban újoncok egy nagyobb csoportja megszökött a Krakkó közelében levő Chrzanówból, hogy átjusson Magyarországra; egy részüket a császáriak elfogták, s négyüket Krakkóban agyonlőtték. – *398*

[519] Ez a szlovák nacionalisták álláspontja volt, ők azt nehezményezték, hogy Windischgrätz a megszállt területeken nem rájuk, hanem inkább udvarhű magyar főurakra támaszkodott. – *399*

[520] Dembiński április második felében az északkeleti országrész védelmére hivatott XI. hadtest parancsnoka lett; ez azonban újonnan szervezett hadtest volt, s a kápolnai csatában még nem vett részt. – *400*

[521] Valójában Győrt a VII. hadtest egy része szállta meg, Poeltenberg Ernő lovag ezredes vezetésével. – *400*

[522] Az országgyűlés május végéig Debrecenben maradt, s csak ekkor, Buda várának megvétele után határozott úgy, hogy júl. 2-tól Pesten folytatja üléseit. – *400*

[523] A gödöllői „Szózat"-ot a debreceni „Közlöny" ápr. 19-i száma alapján közöljük; a bekezdések tekintetében a „Neue Rheinische Zeitung"-ot követjük. – *401*

[524] Kossuth itt az osztrák kormány 1849 márc. 4-i rendeletére utal, amely a földesurak kármentesítését valóban ilyesféleképpen szabályozta (v. ö. 200. jegyz.). E rendelet hatálya azonban — bár az oktrojált alkotmány (v. ö. 327. jegyz.) az egységes Osztrák Császárság részévé nyilvánította Magyarországot – csak a birodalom Lajtán túli tartományaira terjedt ki; Kossuth tehát e helyütt alaptalanul ijesztette meg a magyarországi parasztokat. – *401*

[525] Ez utalás az oktrojált alkotmány területi rendelkezéseire (v. ö. 327. és 492. jegyz.). – *401*

[526] Kossuth itt 1848 szept. 18-án megjelent vezércikkére utal. – *402*

[527] Az ilyen hírekre lásd e kötet 128., 150. és 306. old. – *402*

[528] Erre nézve lásd e kötet 314. old. – *402*

[529] A forradalomellenes szlovák szabadcsapatok (lásd 130. jegyz.) említett parancsnokai közül Bloudek valóban eltűnt: április végén a Felvidéken is előretörő magyar csapatok elől csapatával (a császári sorkatonasággal együtt) visszahúzódott a határszélre. Janeček hamar ráébredt arra, hogy a szlovák szabadcsapatok csak tehetetlen eszközök a Habsburg ellenforradalom képviselőinek kezében; nem állt ugyan át a magyarok oldalára, de (1849 februárjától) abbahagyta a fegyveres harcot, visszatért szülőföldjére, Csehországba, s a magyarokkal való megegyezés gondolatát hirdette; ezért a császáriak május elején elfogták, s négy és fél évre bebörtönözték. – *404*

[530] V. ö. a „Neue Rheinische Zeitung" 1849 máj. 8-i (292.) számában megjelent „Breslau, május 4." keltezésű tudósítással. – *404*

[531] A porosz Rajna-tartományban, Bajor-Pfalzban és Badenban 1849 máj. elején harcok kezdődtek a birodalmi alkotmány megvédéséért. Ezt az alkotmányt ugyanis, amelyet a frankfurti nemzetgyűlés elfogadott és amelyben a tömegek a forradalom egyetlen még megmaradt vívmányát látták, több német állam (Poroszország, Szászország, Bajorország, Hannover stb.) nem akarta elismerni. A birodalmi alkotmány-hadjáratot (v. ö. 7. köt. 105–190. old.) az 1849 máj. 3-tól 8-ig tartó drezdai fegyveres felkelés vezette be. A felkelők, akik közt a legaktívabbak a munkások voltak, a város nagy részét elfoglalták és ideiglenes kormányt alakítottak; a szász és a porosz csapatok azonban leverték őket. – *406*

[532] A bajor-pfalzi honvédelmi bizottmány 1849 május elején népgyűléseken alakult meg Kaiserslauternban, s a tömegek támogatásával a birodalmi alkotmány elismerését követelte a bajor kormánytól. A bizottság mérsékelt tagjai a törvényes ellenállás keretei közt akarták tartani a mozgalmat, de a fenyegető porosz beavatkozás határozottabb cselekvésre késztette a pfalzi radikálisokat; máj. 17-én megalakították Pfalz ideiglenes kormányát és kimondták Pfalz elszakadását Bajorországtól. – *406*

[533] Ebben az időben Bassermann az ideiglenes központi hatalom (lásd 39. jegyz.) frankfurti megbízottja volt. – *406*

[534] A 48-as berlini forradalom napjaiban, márc. 19-én, a felfegyverzett néptömegek követelésére IV. Frigyes Vilmos kénytelen volt megjelenni a királyi palota erkélyén és fedetlen fővel tisztelegni a barikádharcban elesett felkelők tetemei előtt. – *407*

[535] 1849 máj. 8-án Elberfeldben, elsősorban a munkás- és a kispolgári tömegek részvételével, felkelés tört ki a birodalmi alkotmány védelmére, s ezt a Rajna-tartomány több más városában is (Düsseldorfban, Iserlohnban, Solingenben stb.) fegyveres harcok követték. A felkelés közvetlen oka a porosz kormánynak az a kísérlete volt, hogy katonaság segítségével letörje a Rajna-vidéki forradalmi mozgalmat, megsemmisítse a demokratikus szervezeteket és lapokat, s lefegyverezze az általa törvényellenesen mozgósított Landwehrnek azokat az alakulatait, amelyek megtagadták parancsainak teljesítését és követelték a birodalmi alkotmány bevezetését. Engels, aki máj. 11-én egy solingeni munkáscsapattal Elberfeldbe érkezett, tevékenyen részt vett a felkelésben; a helyi Biztonsági Bizottság (lásd 44. jegyz.) őt bízta meg azzal, hogy a városban a védelmi berendezések építését vezesse és az összes barikádokat meg a tüzérséget ellenőrizze. De Engels erélyes működése később elégedetlenséget keltett a burzsoázia köreiben; ezért máj. 15-én reggel elküldték őt a városból (v. ö. 457. old.). A Biztonsági Bizottság ebben is megmutatkozó ingatagsága hozzájárult a felkelés vereségéhez. (Az elberfeldi eseményekhez lásd még 408–409. old és 6. köt. 487–489. old.) – *408 414 457 461*

[536] „Düsseldorfer Zeitung" – német napilap, alapították 1745-ben („Düsseldorfer Staatsanzeiger" címmel), e címmel 1826-tól 1926-ig jelent meg, Düsseldorfban; a múlt század 40-es éveiben polgári liberális irányzatú volt. – *408*

[537] Pozsonyt ugyanis Nagyszombaton át lóvontatású vaspálya kötötte össze Szereddel. – *410*

[538] A Bácska felszabadítása után Perczel valóban az addiginál rugalmasabb politikát folytatott a szerb lakossággal szemben. Így engedélyezte, hogy a sajkás kerületben (lásd 152. jegyz.) továbbra is szerb nyelvű legyen a közigazgatás, s a katonai igazgatást polgárival váltotta fel. – *410*

[539] E cikke után Engels még egy cikket írt a „Neue Rheinische Zeitung"-ba a magyar szabadságharcról; ez „Magyarország" címmel a lap utolsó számában jelent meg (v. ö. 6. köt. 494–502. old.). – *411*

[540] Engels ezt a cikket valószínűleg nem 1849 máj. 11-én, hanem valamivel előbb írta, még mielőtt Kölnből a felkelt Solingenen keresztül Elberfeldbe érkezett (v. ö. 535. jegyz.). Lehet, hogy Solingenből küldte Kölnbe a tudósítást, s a máj. 11-i keltezés a szerkesztőségtől származik. – *412*

[541] „Der Wächter am Rhein" – német demokrata lap, megjelent 1848–49-ben, Kolnben, K. Cramer szerkesztésében; a kölni Demokrata Társaság üléseiről szóló beszámolókat is közölte. – *414*

[542] A fáklyásmenetet abból az alkalomból akarták megrendezni, hogy az esküdtszék a közvélemény nyomására felmentette F. Annekét, Ch. J. Essert és A. Gottschalkot (lásd még 20. jegyz. és 6. köt. 121–129. old.). A hatóság tilalma miatt a fáklyásmenet elmaradt. – *417*

[543] Ez a toredék nyilván Marxnak „A burzsoázia és az ellenforradalom" c. cikksorozata (6. kot. 95–116. old.) negyedik részéhez tartozik, amely „a tett kormányát" (lásd 26. jegyz.) jellemzi. – *418*

[544] Marxnak a „Neue Rheinische Zeitung" elleni első sajtóper tárgyalásán, 1849 febr. 7-én mondott védőbeszédét lásd 6. köt. 213–224. old. A fogalmazvány szövege néhány helyen kibetűzhetetlen. – *419*

[545] A Code pénalt (büntető törvénykönyvet) Franciaországban 1810-ben fogadták el, s Napóleon alatt Nyugat- és Délnyugat-Németországban (és más országokban) szintén bevezették; a Rajna-tartományban a Poroszországgal való egyesítés után is érvényben maradt. – *420*

[546] A teljes mondat így hangzik: „Zweiffel főügyész úr ezenkívül állítólag kijelentette, hogy nyolc napon belül végez a Rajna menti Kölnben a március 19-ével, a klubokkal és a sajtószabadsággal meg a cudar 1848-as év más elfajulásaival." (Lásd 5. köt. 155. old.) – *420*

[547] A Zweiffelnek tulajdonított nyilatkozattal kapcsolatban (lásd 546. jegyz.) Marx a büntető törvénykönyv 367. cikkelyét idézi; ez így hangzik: „A rágalmazás vétségét követi el az, aki nyilvános helyeken, vagy nyilvános gyűléseken, vagy autentikus és nyilvános okiratban, vagy kifüggesztett, árusított, illetve osztogatott nyomtatott vagy nem nyomtatott írásban valakit olyan tényekkel vádol, amelyek, ha igazak lennének, a megvádoltat bűnügyi vagy rendőrbírói üldözésnek, vagy akár csak a polgárok megvetésének, illetve gyűlöletének tennék ki." – *422*

[548] Engels feltehetőleg a „Neue Rheinische Zeitung" számára írta ezt a cikket, amely azonban nem jelent meg. – *424*

[549] Engels itt arra utal, hogy a császári hadsereg Jellachich vezette horvát csapatainak nagy részük volt 1848 okt.-ben a bécsi felkelés leverésében és 1849 jan. 5-én Pest elfoglalásában. – *424*

[550] A birodalmi gyűlés képviselőinek többsége szláv volt; ez megkönnyítette az olyan hiedelmek elterjesztését, hogy Ausztrián belül a szlávok javára fognak eltolódni a hatalmi viszonyok. – *424*

[551] Szláv klubon az osztrák Reichstag (országgyűlés) szláv képviselőinek előbb említett többségi csoportja értendő. – *425*

[552] A cseh nemzeti mozgalom Palacký körül tömörülő többsége a Habsburg-birodalom belső újjászervezésével szerette volna ugyan megoldani az ausztriai szlávok problémáit, de a birodalom kereteinek lerombolása nélkül. Ezért ellenezte azt, hogy Ausztria beolvadjon a leendő egységes Németországba, s addig mereven elutasította azt a gondolatot, hogy Csehország is képviseltesse magát a német egység megteremtésére hivatott frankfurti alkotmányozó gyűlésben. – *426*

[553] Mint más német hatalmak (v. ö. 531. jegyz.), a Habsburgok is ellenségesen fogadták a frankfurti parlament által kidolgozott liberális szellemű össznémet birodalmi alkotmányt; ezért az osztrák kormány ápr. 15-én hivatalosan is elutasította ezt, s hazarendelte képviselőit Frankfurtból; a nemzetgyűlés ott a Szent-Pál templomban tartotta üléseit. – *426*

[554] Az osztrák császári himnusz – a „Gotterhalte" – első sora (szövegét L. F. Haschka, zenéjét J. Haydn írta). – *427*

[555] Engels feltehetőleg a „Neue Rheinische Zeitung"-ba szánta ezt a cikket, amely azonban befejezetlen maradt és nem jelent meg. A cikk megírására az adott okot, hogy a porosz kormány intézkedéseket tett a Landwehr (lásd 41. jegyz.) mozgósítására. Ennek okaként a schleswig-holsteini háború (lásd 2. jegyz.) kiújulását és más ürügyeket jelöltek meg; a valódi cél azonban a porosz és általában a német forradalmi demokratikus mozgalom gócainak fegyveres erővel való megsemmisítése volt. – *428*

[556] Posenban 1848 ápr.–máj.-ban lengyel nemzeti felkelés tört ki; ennek kegyetlen letörésére a sziléziai Landwehrt is felhasználták. – *428*

[557] Engels ezt a nyilatkozatot a Willich-féle szabadcsapat tagjai nevében írta, akik a többi felkelő csapat visszavonulását fedezve, 1849 júl. 12-én utolsókként hagyták el Németországot, de akiket svájci tartózkodásuk idején támadások értek a felkelés szintén emigrációban levő kispolgári vezetői részéről. A „Helyreigazítás" további sorsa nem ismeretes; a benne szereplő tényeket részletesebben is leírta Engels, v. ö. 7. köt. 184–188. old. – *429*

[558] Johann Philipp Becker a badeni népfelkelők parancsnoka volt. - *429*

[559] A felkelőknek ez az utolsó haditanácsa Jestettenben, 1849 júl. 10-én folyt le, közvetlenül a svájci területre való átlépésük előtt (v. ö. 7. köt. 187–188. old.). – *430*

[560] A Német Munkások Klubját 1848 márc. 8–9-én alakították meg Párizsban a Kommunisták Szövetségének vezetői. A klubban Marxé volt a vezető szerep. A klub fő feladata az volt, hogy a párizsi német munkásoknak megmagyarázza a proletariátus taktikáját a polgári demokratikus forradalomban. – „La Réforme" – francia napilap, a demokrata republikánusok és kispolgári szocialisták lapja, 1843-tól 1850-ig jelent meg Párizsban. 1847 októbere és 1848 januárja között a lap Engels több cikkét közölte. – *438*

[561] Mindhárom nyugtát Engels írta. – *439*

[562] Kölnbe érkezése után Marx 1848 ápr. 13-án kérte a kölni rendőrfőnökségtől polgárjogának újra megadását. (Lásd 27. köt. 455. old.) Ápr. 18-án Hünermund rendőrbiztos magához hívatta Marxot, és jelentést írt a Marx által elmondottakról. A kérvényt a porosz hatóságok elutasították (v. ö. 5. köt. 366–369. old.). – *441*

[563] „Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe" – német napilap, 1842 jan. 1-től 1843 márc. 31-ig jelent meg Kölnben. Az újságot a porosz abszolutizmussal szemben ellenzéki rajnai burzsoázia képviselői alapították, s az újság munkatársai közé baloldali hegeliánusokat is bevontak. Marx 1842 ápr.-tól munkatársa, okt.-től vezető szerkesztője volt a lapnak, amely Engels cikkeit is közölte. Marx vezetése alatt a lap egyre határozottabban forradalmi demokrata jelleget öltött; *ezért a kormány különösen erős cenzúra alá vetette, majd betiltotta.* – *441*

[564] Az említett okmány nincs benne abban a dossziéban, amely a Marx porosz állampolgárságával kapcsolatos iratokat tartalmazza, s amely a rendőrségi irattárban fennmaradt; lehetséges, hogy visszaadták Marxnak. – *441*

[565] A kölni Demokrata Társaság 1848 áprilisában alakult meg. Tagjai között kispolgárokon kívül munkások is voltak. Marx részt vett a társaság vezetésében és Engelsszel meg a „Neue Rheinische Zeitung" más szerkesztőivel együtt igyekezett azt határozott demokratikus állásfoglalásra késztetni. 1849 ápr.-ban Marx és harcostársai, a proletárpárt megalakítására készülve, szervezetileg különváltak a kispolgári demokráciától és kiléptek a Demokrata Társaságból.

A Demokrata Társaság 1848 aug. 4-i közgyűlésén Marx megbírálta W. Weitlingnek júl. 21-én ott tartott beszédét. E beszédében Weitling, aki „demokratának, szocialistának és kommunistának" nevezte magát, kijelentette: a forradalomnak sürgős feladata, hogy diktatórikus ideiglenes kormányt hozzon létre, amely személyek szűk köréből, „a legélesebb elméjű emberekből" áll, s itt magára gondolt mint teljhatalmú kormányzóra. Weitling nem ismerte fel a német forradalom polgári demokratikus jellegét; ezért utópisztikus társadalomátalakító terveinek azonnali forradalmi megvalósítását követelte, s

azt állította, hogy a politikai kérdésekkel való foglalkozás elterel ettől a fő céltól. Marx bírálatának tartalmára csupán az itt közölt tudósításból következtethetünk; ez azonban helyenként zavaros és bizonyára pontatlan.
A fő figyelmet Marx a német forradalom sajátosságaira és sürgős feladataira fordította: az elavult feudális rend maradványainak megszüntetésére. Weitlinggel polemizálva kiemelte, hogy a politikai és a társadalmi harc szorosan összefügg, a politikai és a társadalmi követelések elválaszthatatlanok egymástól és kölcsönösen meghatározzák egymást. Gyökeresen eltérő volt Marx és Weitling álláspontja abban a kérdésben is, hogy milyen legyen a formája a forradalom győzelme után megteremtendő hatalomnak. Marx határozottan elutasította a személyi diktatúra gondolatát, s olyan forradalmi demokratikus hatalom szükségességét hangsúlyozta, amely a forradalmat megvalósító osztályok: a proletariátus, a parasztság és a kispolgárság szövetségére támaszkodik. – *442 449 565*

[566] A rajnai demokraták első kongresszusát Kölnben, 1848 aug. 13–14-én tartották. Részt vett rajta Marx és Engels is, s képviselve voltak a Rajna-vidék és Vesztfália demokrata- és munkásegyletei. Lásd még 5. köt. 467. old. – *443*

[567] Marx azért utazott Bécsbe, hogy megszilárdítsa kapcsolatait az ottani demokratikus munkásegyletekkel és pénzt szerezzen a „Neue Rheinische Zeitung" további kiadásához; a párizsi felkelőkért való kiállása miatt ugyanis sok részvényes megtagadta támogatását a laptól. – Marx aug. 27-én érkezett meg Bécsbe. Másnap a Demokrata Egylet összejövetelén vitába szállt a demokraták berlini központi bizottsága képviselőjének, J. Fröbelnek az álláspontjával. Fröbel helyeselte azt a javaslatot, hogy kéréssel kell fordulni a császárhoz: mentse fel Schwartzer munkaügyi minisztert, aki a fő okozója volt a polgári nemzetőrség és a bécsi munkások 1848 aug. 23-i véres összeütközésének. Marx elvből elutasította az uralkodókkal való egyezkedést. (V. ö. 5. köt. 474. old.) Aug. 30-án az Első Bécsi Munkásegyletben beszédet mondott a párizsi 1848 jún.-i felkelésről, s kiemelte az emigráns német munkások szerepét (v. ö. 5. köt. 475. old.). Szept. 2-án a bérmunkáról és tőkéről tartott előadást az egyletben (v. ö. 5. köt. 476. old.). Az osztrák parlament német–cseh frakciójának vezetője, A. Borrosch biztosította őt beszélgetésében arról, hogy a németek és csehek közti nemzeti ellentét nem terjed ki a két nemzet munkásainak egymáshoz való viszonyára, mert a munkásokat összekötik a közös osztályérdekek. (V. ö. 22. köt. 377. old.) – *444*

[568] Marx Görtz trieri főpolgármesterhez intézett 1845 okt. 10-i és nov. 10-i levelében (27. köt. 578., 579. old.), amelyben a porosz állam kötelékéből való elbocsátását kérte, ezt azzal indokolta, hogy Észak-Amerikába kíván kivándorolni. (Más dokumentumunk nincs arra, hogy valóban ez volt a szándéka.) Ennek alapján von Auerswaldnak, a trieri kormányzati prezidensnek a Rajna-tartomány főprezidenséhez és a belügyminiszterhez intézett 1845 nov. 6-i, Marx porosz állampolgárságának megszüntetéséről szóló levelében is szerepel ez az indítóok. Marx porosz állampolgársága hivatalosan 1845 dec. 1-én szűnt meg. Marxnak a porosz állampolgárság újabb megadása iránti későbbi kérelmét lásd 5. köt.. 366–369. old. – *445*

[569] Pénzügyi és egyéb nehézségek miatt a „Neue Rheinische Zeitung" okt. 5-e helyett csak okt. 12-én jelent meg újra. – *446*

[570] Lásd 5. köt. 486. old. – *446*

[571] Azt az útlevelet, amelyet Engels a tartózkodási engedély megszerzése végett a berni kantontanácsnak benyújtott, a Francia Köztársaság hatóságai állították ki számára 1848 márc. 30-án. Ebben az időben Marx és Engels hazafelé készültek, hogy közvetlenül részt vegyenek a német forradalomban; ápr. 6-án indultak el Párizsból. – *447*

572 Ennek és a következő tudósításrészletnek a forrása: „Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit" (Szabadság, Testvériség, Munka) – a kölni Munkásegylet lapja, megjelent 1848 okt. 26-tól, hetenként kétszer, Kölnben. Gottschalknak és híveinek közbelépésére 1848 dec.-ben megszakadt a lap megjelenése (helyette 1849 jan. 14-től a „Freiheit, Arbeit" jelent meg, amely szemben állt a Munkásegylet vezetőségével); a „Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit" 1849 febr. 8-tól jún. végéig jelent meg újra. – *448*

573 A bankettot 1849 febr. 24-én tartották meg; v. ö. 6. köt. 569–570. old. – *449*

574 A kölni esküdtszék 1849 febr. 7-én Marx, Engels és Korff mint a „Neue Rheinische Zeitung" munkatársai, febr. 8-án pedig Marx, Schneider II., ügyvéd és Schapper mint a demokraták rajnai kerületi bizottságának tagjai ügyében hozott felmentő ítéletet (lásd 6. köt. 566. és 567. old.). – *450 451*

575 1849 febr.-ban és márc.-ban a demokraták a Rajna-tartomány több városában bankettot rendeztek a francia és a német forradalom évfordulójára. A solingeni bankettot a „Neue Rheinische Zeitung" márc. 14-i (245.) száma jelentette be. Marx és Engels nem vett részt a banketton. – *452*

576 Manteuffel belügyminiszter igyekezett Marxot, Engelst és harcostársaikat kapcsolatba hozni Hätzel cipésznek, a Kommunisták Szövetsége egyik tagjának ügyével, akinél Berlinben a Szövetség szervezeti szabályzatán kívül fegyvereket és kézigránátokat is találtak. Márc. 30-án Manteuffel egy titkosrendőrt küldött Kölnbe, hogy ez ott házkutatásokat végezzen, és a kezére kerülő bizonyítékok alapján letartóztatásokat foganatosítson. Ez a rendőrakció azonban sikertelen volt. – *453 456*

577 Megjelent a „Neue Kölnische Zeitung"-ban. – „Neue Kölnische Zeitung für Bürger, Bauern und Soldaten" – német forradalmi demokratikus újság, 1848 szept. 10-től 1849 jún. 14-ig jelent meg Kölnben, Anneke és Beust kiadásában. – *454*

578 „Trier'sche Zeitung" – német napilap, alapították 1757-ben, Trierben; ezzel a címmel 1815-től jelent meg; a 40-es évek elején polgári radikális újság, 1843-tól K. Grün befolyása alá kerül és az „igazi szocializmus" szócsövévé válik. 1851-ig jelent meg. – *458*

579 Mint a „Trier'sche Zeitung" máj. 18-i tudósítása is mutatja, újságíró-körökben már a „Neue Rheinische Zeitung" utolsó, máj 19-i számának megjelenése előtt hírük ment a lap szerkesztői elleni megtorlásoknak. A Majna-Frankfurtban megjelenő alkotmányos monarchista „Deutsche Zeitung" így írt erről, szintén máj. 18-án kelt kölni tudósításában: „A »Neue Rheinische Zeitung« főszerkesztője, Karl Marx úr, olyan rendelkezést kapott kormányzati prezidensünktől, hogy 24 órán belül hagyja el Kölnt, mert ellenkező esetben kér.yszerintézkedést lesz kénytelen foganatosítani ellene. Levelében azzal indokolta ezt, hogy Marx úr, lapja legutóbbi számainak féktelen hangjával, a királyi kormányzat és a hatóságok elleni támadásával és gúnyolódásával, valamint a szociális köztársaság nyílt követelésével, rútul megsértette a neki nyújtott vendégjogot. Minthogy a lap más munkatársai ellen feltehetőleg letartóztatási parancsot adnak ki, amiért is ezek menekülni készülnek, holnap reggel utoljára jelenik meg a »Neue Rheinische Zeitung«, mégpedig vörös festékkel nyomva. Ez a szám tartalmazza majd Freiligrath figyelemre méltó búcsúköltemányét is. Úgy látszik, a szerkesztők a munkásokkal együtt azonnal Pfalzba készülnek utazni." („Deutsche Zeitung", 1849 máj. 20., 138. sz.) – *458*

580 Lásd MEM. 6. köt., 506. old. után. – Gáspár Endre fordítása. – *458*

581 Utalás a „Neue Rheinische Zeitung"-ban megjelent következő cikkekre: Marx: „Porosz pénzügyi gazdálkodás Bodelschwingh és társai alatt" és „További adalék az ó-porosz

pénzügyi gazdálkodáshoz" (6. köt. 277–287. és 299–301. old.), W. Wolff: „Die Schlesische Milliarde" (cikksorozat), Marx: „Bérmunka és tőke" (6. köt. 386–412. old.). – *459*

[582] „Deutsche Londoner Zeitung" – a londoni német emigráció hetilapja, 1845 áprilisától 1851 februárjáig jelent meg a kispolgári demokrata L. Bamberger és J. Schabelitz szerkesztésében, Károly braunschweigi ex-herceg anyagi támogatásával. 1847-től 1851-ig F. Freiligrath is a szerkesztőség tagja volt. A lap Marx és Engels néhány írását is közölte. – *459*

[583] V. ö. 6. köt. 490. old. – *460*

[584] Lásd 6. köt. 466–469. old. – *460*

[585] „The Democratic Review of British and Foreign Politics, History and Literature" – chartista havi folyóirat, megjelent 1849 jún.-tól 1850 szept.-ig, Londonban, G. J. Harney szerkesztésében. 1850-ben Engels is tudósítója volt ennek a lapnak. – A „Political and Historical Review" (Politikai és történelmi szemle) c. cikket, amelynek részletét itt közöljük, valószínűleg Harney írta. – *460*

[586] V. ö. 6. köt. 582. old. – *462*

[587] G. Weerthnek Lichnowski herceget kigúnyoló, „Leben und Taten des berühmten Ritters Schnapphahnski" (A híres Kifosztovich lovag élete és tettei) c. novelláját a „Neue Rheinische Zeitung" 1848 aug.-ban, szept.-ben, dec.-ben és 1849 jan.-ban közölte, a szerző megnevezése nélkül. – *462*

[588] A porosz ún. oktrojált alkotmány 1848 dec. 5-én, a porosz nemzetgyűlés feloszlatásával egyidejűleg lépett életbe; kimondta, hogy „a törvényhozó hatalmat a király közösen gyakorolja a két kamarával"; a választások a két kamarában közvetettek: az elektorokat elektorválasztók választják; a második kamara választásában csak ún. „önálló poroszok" vehetnek részt, az első kamarába való választásánál pedig vagyoni cenzus korlátozza a választójogot; az első kamara tagjai sem útiköltséget, sem napidíjat nem kaptak, s arról is szó volt, hogy egy részüket a király nevezi ki. A végrehajtó hatalom egyedül a királyt illette meg; ő nevezi ki és bocsátja el a minisztereket, övé a hadüzenet és a békekötés joga, valamint a kamarák feloszlatásáé is. A kamarák tagjai „hűség- és engedelmességi esküt" tartoztak tenni a királynak. – *463*

[589] Az 1849 jún. 13-i párizsi események után (v. ö. 6. köt. 511–513. old.) a francia hatóságok megtorló intézkedéseket tettek a demokraták és szocialisták ellen. 1849 júl. 19-én közölték Marxszal, hogy a kiadott parancs értelmében el kell hagynia Párizst és Morbihan departement-ba, Bretagne egy mocsaras, egészségtelen részére kell költöznie. Marx tiltakozására a kiutasítást felfüggesztették; aug. 23-án azonban ismét olyan rendőrségi végzést kapott, hogy haladéktalanul hagyja el Párizst. Augusztus végén Marx elindult Londonba, s haláláig ott élt. – *466*

Mutató

(Nevek, újságok és folyóiratok)

A

ADAM – francia munkás, blanquista, a júliusi monarchia idején forradalmi titkos társaságok tagja, a párizsi 1848 jún.-i felkelés után emigráns Belgiumban, majd 1848 szept.-i kiutasítása után Londonban. – *33*

»*Agramer Zeitung*« (Zágrábi Újság), Zágráb. – *205 327* (328)

ALI, Mehmed Emin, pasa (1815–1871) – török politikus, 1846–52 külügyminiszter, 1852–71 (megszakításokkal) nagyvezír. – *198*

»*Allgemeine Oderzeitung*« (Általános Oderai Újság), Breslau. – *37 130 134 144 147–148 159 215* (63 241 408)

»*Allgemeine Zeitung*« (Általános Újság), Augsburg. – *11 68–70 104 121 138 171 189 190 193 195–196 199–200 202 220 221 258 263 275 276 279 282 291 310 341 342 344 358 366 367 369* (17)

ALMÁSY Móric gróf (1808–1881) – konzervatív magyar politikus; 1848 ápr.-ig a Helytartótanács és a magyar Udvari Kamara első alelnöke; 1849 jan.-tól a Windischgrätz szervezte magyarországi Kincstári Igazgatóság ideiglenes elnöke. – *135* (225)

ALMÁSY Pál (1818–1883) – liberális magyar politikus, az 1848–49-i országgyűlés képviselője és képviselőházának alelnöke; a forradalom bukása után emigrál. – *246* (365)

AMMON, von – porosz hivatalnok; 1848–49 düsseldorfi ügyész; 1849-ben az első kamara tagja. – *168*

ANNEKE, Friedrich (kb. 1817–kb. 1872) – porosz tüzértiszt; kizárták a hadseregből; 1848-ban tagja a Kommunisták Szövetsége kölni csoportjának, egyik alapítója és titkára a kölni Munkásegyletnek, Gottschalk híve; a „Neue Kölnische Zeitung" kiadója, a demokraták rajnai kerületi bizottságának tagja; 1848 júl.–dec. letartóztatásban; később részt vett a badeni–pfalzi felkelésben, majd kivándorolt Amerikába és részt vett a polgárháborúban. – *13 457* (20 275 542 578)

APPEL, Joseph – császári tábornok, karánsebesi dandárparancsnok. – *361*

»*Der Arbeiter*« (A Munkás), Szentgallen. – *208* (332)

ARNDT, Ernst Moritz (1769–1860) – német romantikus író, történész és filológus, a Napóleon elleni küzdelmek aktív résztvevője, 1848-ban a frankfurti nemzetgyűlés tagja (jobbközép), alkotmányos monarchista. – *302 350 426* (426)

D'ASPRE, Constantin, báró (1789–1850) – császári altábornagy, majd táborszernagy, hadtestparancsnok Venetóban. – *257* (376)

AUERSWALD, Rudolf von (1795–1866) – porosz liberális nemesi politikus; 1848 jún.–szept. miniszterelnök és külügyminiszter. – *6 26* (26 36 48 568)

Augsburger *lásd* Allgemeine Zeitung, Augsburg

AUGUSZTA MÁRIA LUJZA KATALIN (1811–1890) – Vilmos porosz herceg (a későbbi I. Vilmos császár) felesége. – *6*

AULICH Lajos (1792–1849) – császári őrnagy, majd alezredes s utóbb ezredes a 2. sorgyalogezredben; 1849 jan.-tól hadosztályparancsnok a honvédsereg feldunai hadtestében; febr.-tól tábornok, márc.–máj. a II. hadtest parancsnoka; júl.-tól hadügyminiszter; okt.-ben a császáriak Aradon kivégeztetik. – *177 225 402* (467)

AXENTE, Sever Ioan (kb. 1820–1906) – erdélyi román földbirtokos, a román nemzeti mozgalom híve, a román felkelő had 1. légiójának prefektusa. – *239*

B

BARCO, Giuseppe, báró (1798–1861) – császári ezredes, a 8. huszárezred parancsnoka, utóbb tábornok, majd altábornagy; dandárparancsnok Galíciában, majd Olmützben. – *384*

»*Basler Intelligenzblatt*« (Bázeli Közlöny) Bázel. – *68* (96)

»*Basler Zeitung*« (Bázeli Újság), Bázel. – *262* (380)

BASSERMANN, Friedrich Daniel (1811–1855) – német politikus, könyvkereskedő, az 1848–49-i forradalom idején a badeni kormány megbízottja a szövetségi gyűlésben, a frankfurti nemzetgyűlés képviselője (jobbközép). *406* – (533)

BATTHYÁNY Kázmér gróf (1807–1854) – nagybirtokos, a magyar arisztokrácia liberális szárnyának egyik vezető alakja; 1848 ápr.-tól Baranya vm. főispánja; 1849 febr.-ban délvidéki országos biztos; máj.-tól külügyminiszter és ideiglenes földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter; emigrációban hal meg. – *222 327 335 342* (449)

BATTHYÁNY Lajos gróf (1807–1849) – nagybirtokos, a magyar arisztokrácia liberális szárnyának feje, az Ellenzéki Párt elnöke; 1848 márc.–szept. miniszterelnök; az 1848–49-i országgyűlés képviselője; 1849 jan.-ban az országgyűlés békeküldöttségének tagjaként a császáriak fogságába kerül, s azok okt.-ben Pesten kivégeztetik. – *148 226 289 290* (241 412)

BAUDISSIN-KINZENDORF, Wolfgang, gróf (megh. 1849) – császári hadnagy, majd főhadnagy az 5. dragonyosezredben; 1849 febr.-ban elesik Erdélyben. – *173*

BAUER, Heinrich – német cipész, az Igazak Szövetségének egyik vezetője, a Kommunisták Szövetsége Központi Vezetőségének tagja; 1851-ben Ausztráliába emigrált. – *438 439 440*

BAVAY, Charles-Victor de (1801–1875) – belga igazságügyi hivatalnok, brüsszeli **főügyész.** – *33*

BECHTOLD, Arnold – kölni munkás, szedő a „Neue Rheinische Zeitung" nyomdájában. – *462–464*

BECKER, Hermann Heinrich (1820–1885) – jogász és publicista; 1848-ban a kölni Demokrata Társaság tagja, a Munkások és Munkáltatók Egyletének vezetőségi tagja; beválasztják a demokraták rajnai kerületi bizottságába és a kölni Biztonsági Bizottságba; 1849 máj.–1850 júl. a „Westdeutsche Zeitung" szerkesztője; 1850-től a Kommunisták Szövetségének tagja, 1852-ben a kölni kommunista-per egyik vádlottja; később nemzeti liberális, Dortmund és Köln főpolgármestere. – *31 462–464*

BECKER, Johann Philipp (1809–1886) – frankenthali kefekötő, az 1830–40-es években németországi és svájci demokratikus mozgalmak résztvevője; a svájci hadsereg tisztjeként

harcol a Sonderbund ellen, részt vesz az 1848–49-es forradalomban, majd a badeni népfelkelők parancsnoka. A 60-as években az I. Internacionálé egyik vezető tagja; Marx köréhez tartozott. – *76 77 84 429 430* (108 109 118 558)

BECKHAUSEN – német kőnyomdász, a kölni Munkásegylet tagja. – *417*

BEM, József (1794–1850) – lengyel tábornok, az 1830–31-es lengyel felkelő had tüzérségi főparancsnoka; 1848 okt.-ben részt vett a forradalmi Bécs védelmében; 1848 nov.-től a magyar honvédsereg tábornoka és az Erdélyben harcoló VI. hadtest parancsnoka, 1849 márc.-tól honvéd altábornagy, 1849 aug. 9-től a honvédsereg főparancsnoka; a forradalom bukása után Törökországba távozik és Murad pasa néven a török hadsereg tagja lesz. – *93 100 105 107 109 111 114 115 128 132 134 139–141 159 164 170 171 179 182 183 186–188 196 201 202 218 229 230 231 239 241 244 247 255 256 264 266 270 274 276 277 279 280 282 284–287 293 294 297 299 303 307 319 327 328 336 337 343 345 349 358 359 361 367 370 381 385 400 402 404 411* (159 163 176 177 204 209 219 224 278 297 381 395 406 448)

BENEDEK Lajos (1804–1881) – császári ezredes a 33. sorgyalogezredben, részt vett az 1846-i galíciai parasztfelkelés leverésében, 1848 ápr.-tól dandárparancsnok Radetzky seregében, 1849 tavaszán tábornok és dandárparancsnok Haynau seregének I. tartalék-hadtestében; utóbb altábornagy, majd táborszernagy. – *342 349 369 384*

BENICZKY Lajos (1813–1868) – Zólyom megyei földbirtokos, liberális politikus; 1848 ápr.-tól bányavidéki kormánybiztos; okt.-től honvéd őrnagy; nov.-től Zólyom, Hont, Turóc és Árva vm. kormánybiztosa; 1849 ápr.-tól alezredes; utóbb ezredes; 1849–57 várfogságot szenved. – *349* (477)

BENZ, Rudolf (1810–1872) – svájci katonatiszt, politikus; 1848–1869 Zürich kanton kormányának tagja, a nemzeti tanács tagja. – *40*

BERG, Fjodor Fjodorovics (Friedrich Wilhelm), báró (utóbb: gróf) (1790–1874) – orosz gyalogsági tábornok, a Magyarország elleni 1849-i intervenció idején az orosz hadsereg képviselője a bécsi udvarnál és Haynau főhadiszállásán; utóbb tábornagy. – *394* (93)

BERG – svájci ezredes, 1848-ban a nemzeti tanács tagja. – *61 62 64*

BERGER, Johann – császári őrnagy, majd alezredes a 63. sorgyalogezredben; 1849 márc.-ban Nagyszebenben magyar fogságba kerül. – *286*

BERGER, Johann Nepomuk, báró (1768–1864) – császári altábornagy, Arad várparancsnoka, utóbb táborszernagy. – *287*

BERLIER, Théophile, gróf (1761–1844) – francia jogász és politikus; mint a konvent tagja megszavazta a király kivégzését; a brumaire 18-i államcsíny (1799) után az államtanács tagja, részt vett a Code civil kidolgozásában. – *421*

»*Berner Verfassungsfreund*« (Berni Alkotmánybarát), Bern. – *44 45 88 90 91* (77)

»*Berner Zeitung*« (Berni Újság), Bern. – *45 64 90* (79)

BIBESCU, Gheorghe (1804–1873) – 1843–48 havaselvei fejedelem; az 1848-i forradalom idején emigrált. – *327*

BIRÓ Károly – esküdt Esztergom vm. párkányi járásában. – *108*

BLOUDEK, Bedřich (megh. 1875) – morvaországi származású gárdatiszt Liechtensteinben; 1848–49-ben a Szlovák Nemzeti Tanács tagja és a magyar forradalom ellen harcoló szlovák szabadcsapatok egyikének parancsnoka. – *404* (529)

BLÖSCH, Eduard Eugen (1807–1866) – svájci jogász, konzervatív politikus; 1838-tól Bern nagytanácsának tagja, 1848-ban a nemzeti tanács tagja. – *43 45*

BLUM, Johannes – a kölni Munkásegylet tagja. – *24 159*

BLUM, Robert (1807–1848) – lipcsei könyvkereskedő és publicista, demokrata; 1848-ban a frankfurti előparlament alelnöke és a frankfurti nemzetgyűlés baloldalának vezérszónoka; részt vesz az 1848 okt.-i bécsi felkelésben; Bécs eleste után főbelövik. – *159* (257)

BOECKER – 1848-ban a kölni községtanács tagja. – *36*

BOGDANOVICH (Bogdanović), Konstantin (1811–1854) – rumai szerb ügyvéd, politikus és publicista, a „Vjestnik" c. lap alapítója, 1848-ban Rajachich titkára, 1848 nov.-től a szerb főodbor bécsi megbízottja. – *248*

BOLLINGER – egy bécsi gépgyár svájci származású tulajdonosa. – *69*

BORNEMANN, Friedrich Wilhelm Ludwig (1798–1864) – porosz igazságügyi hivatalnok, liberális politikus; 1848-ban porosz nemzetgyűlési képviselő (jobbközép), 1848 márc.–jún. igazságügy-miniszter. – *6*

BORROSCH, Alois (1797–1869) – prágai német könyvkereskedő, liberális politikus; az 1848-i osztrák forradalom részvevője, 1848–49-ben az osztrák birodalmi gyűlés képviselője. – *245 426* (364 567)

BOSNICH (Bosnić), Todor – őrmester, majd hadnagy a 9. (pétervárad) határőr-gyalogezredben, a szerb felkelő hadban kapitány, a Szenttamást védő őrség parancsnoka. – *359*

BÖHM, Joseph Philipp, báró – császári altábornagy, opavai hadosztályparancsnok; 1849 ápr.-tól alsó-ausztriai főhadparancsnok és Bécs helyettes kormányzója. – *349 361 382*

BÖLLING – kölni ügyész. – *462 464*

»*Börsenhalle. Hamburgische Abendzeitung für Handel, Schiffahrt und Politik*« (Tőzsdecsarnok Hamburgi kereskedelmi, hajózási és politikai esti lap), Hamburg. – *8 266 308* (11)

BRANDENBURG, Friedrich Wilhelm, gróf (1792–1850) – porosz tábornok, 1848 nov.–1850 nov. az ellenforradalmi kormány elnöke. – *38 39 406–407*

BRAUNER, František August (1810–1880) – cseh jogász, liberális politikus, 1848–49 az osztrák birodalmi gyűlés képviselője. – *426*

BRENDAMOUR – 1849-ben kölni rendőrfelügyelő. – *414*

»*Breslauer Zeitung*« (Breslaui Újság), Breslau. – *37 107 108 128 131 144 146–147 149 156 158–159 161 162 170 179 182 211 212 215 216–217 227–228 236 238–239 246 266–267 299 303 319 324 331 363 369* (63 384)

BRIATTE, George-Franada (1805–1877) – svájci ügyvéd, radikális politikus; 1849-ben és 1853-ban a kantontanács elnöke, 1848-ban a szövetségi tanács képviselője Tessinben. – *52 66*

BRUGGISSER, Peter (1806–1870) – svájci politikus, 1848-ban a nemzeti tanács tagja. – *44*

BRÜGGEMANN, Karl Heinrich (1810–1877) – német liberális publicista, 1846–55 a „Kölnische Zeitung" főszerkesztője. – *112*

»*Bucovina. Gazeta românească pentru Politică, Religie şi Literatură*« (Bukovina. Román politikai, vallási és irodalmi újság), Csernovic. – *338 364* (465)

»*Bukurester Deutsche Zeitung*« (Bukaresti Német Újság), Bukarest. – *343* (469)

BURICH, Johann Wilhelm, báró (szül. 1792) – császári tábornok, majd altábornagy, kőszegi dandárparancsnok, majd dandárparancsnok Nugent hadtestében. – *374*

BUSECK, Carl, báró – császári őrnagy, majd alezredes a 3. könnyűlovasezredben. – *230*

BÜRGERS, Heinrich (1820–1878) – kölni radikális publicista; 1842–43 a „Rheinische Zeitung" munkatársa, a Kommunisták Szövetsége kölni csoportjának tagja, 1848–49 a „Neue Rheinische Zeitung" munkatársa, a kölni Munkásegylet és a Biztonsági Bizottság tagja; 1850-ben a Kommunisták Szövetsége Központi Vezetőségének tagja, 1852-ben a kölni kommunista-per egyik fővádlottjaként 6 évre elítélték; 1867 után nemzeti liberális. – *31 168* (44)

C

CABRERA Y GRIÑO, Ramón, gróf (1806–1877) - spanyol tábornok, a karlisták egyik vezére. – *97* (132)

CAMPHAUSEN, Ludolf (1803–1880) – kölni bankár, a Rajna-vidéki liberálisok egyik vezetője; 1847-ben az egyesült Landtag tagja, 1848 márc.–jún. porosz miniszterelnök, 1848 júl.–1849 ápr. Poroszország képviselője az ideiglenes központi hatalomnál. – *6 7* (6 26)

CANTADOR, Lorenz – düsseldorfi kereskedő, 1848-ban a düsseldorfi polgárőrség parancsnoka; 1848 dec.-ben a királyi hatalommal szemben fegyveres ellenszegülésre való felhívás vádjával letartóztatják, 1849 márciusában szabadon bocsátják; az Egyesült Államokba emigrál. – *167*

CARLIER, Pierre-Charles-Joseph (1799–1858) – 1849–51 Párizs rendőrfőnöke, bonapartista. – *467*

CARNAP, Johann Adolph – 1837–51 Elberfeld főpolgármestere. – *408 412*

CARTERET, Antoine-Désiré (1813–1889) – svájci politikus, 1848–49 a kantontanácsnak és Genf nagytanácsának tagja. – *59*

CASTELLA – svájci politikus. – *44*

CASTIGLIONI, Enrico, gróf (1790–1853) – császári altábornagy, 1846-tól Krakkó főparancsnoka; 1848-ban részt vesz a krakkói függetlenségi mozgalom leverésében; 1848 dec.-től a császáriak szervezte soproni katonai kerület parancsnoka. – *359* (488)

CAVAIGNAC, Louis-Eugène (1802–1857) – francia tábornok és politikus, mérsékelt republikánus; 1848-ban Algéria kormányzója, májustól hadügyminiszter, jún.–dec. miniszterelnök; az alkotmányozó nemzetgyűlés által diktátori teljhatalommal felruházva véres kegyetlenséggel nyomta el a párizsi júniusi felkelést. – *33 424*

CHIODO, Agostino, báró (1792–1861) – olasz politikus, tábornok, szenátor; hadügyminiszter, 1849 febr.–márc. a piemonti kormány feje. – *154*

CHRZANOWSKI, Wojciech (1793–1961) – lengyel tábornok, az 1830–31-i lengyel szabadságharc idején hadsereg-törzskari főnök; 1849 márc.-ban az Ausztria ellen harcoló piemonti sereg főparancsnoka. – *253 254*

CLERFAYT, Karl, gróf (1733–1798) – császári táborszernagy, majd tábornagy, 1788–89 részt vesz az osztrák–török háborúban; 1794–95 a francia köztársaság ellen harcoló császári hadsereg főparancsnoka. – *281*

COBURG-SAALFELD, Friedrich Josias, herceg (1737–1815) – császári lovassági tábornok, majd tábornagy; 1792-ben magyarországi főhadparancsnok; 1793–94 a francia köztársaság ellen harcoló császári csapatok főparancsnoka. – *281*

COLLOREDO-MELZ-WALLSEE, Franz, gróf (1799–1859) – osztrák politikus és diplomata, 1848–56 londoni követ. – *394*

»*Le Constitutionnel*« (Alkotmányos Újság), Párizs. – *260* (379)

COPPET, Jean – császári ezredes az 5. dragonyosezredben, 1849 márc.-ban Nagyszebenben magyar fogságba kerül; utóbb tábornok. – *286*

CRAMER, Karl – német demokrata, 1848–49 a kölni „Wächter am Rhein" c. lap szerkesztője és kiadója. – *414* (541)

CRENNEVILLE-FOLLIOT, François, gróf – császári alezredes a 26. sorgyalogezredben. – *296*

CRUEGER, Friedrich – a Kommunisták Szövetségének tagja, 1849-ben Danzigban a Demokrata Klub elnöke és lapjának szerkesztője. – *440*

CZARTORYSKI, Adam Jerzy, herceg (1770–1861) – lengyel nagybirtokos; 1804–06 orosz külügyminiszter; az 1830–31-i lengyel szabadságharc idején az ideiglenes kormány elnöke; a felkelés leverése után Párizsba emigrál; itt a lengyel emigráció konzervatív szárnyának feje. – *213*

CZARTORYSKI, Władysław, herceg (1828–1894) – az előbbinek a fia, 1849-ben egy álhír szerint a magyar honvédsereg tábornoka, a valóságban egyetemi hallgató Franciaországban. – *213*

»*Czas*« (Az Idő), Krakkó. – *371* (495)

ČARNOJEVIĆ, Gyorgye – császári kapitány a 31. sorgyalogezredben. – *115*

CZUCZOR Gergely (1800–1866) – bencés szerzetes, költő; a Magyar Tudományos Akadémia tagja. – *108* (168)

CS

CSORICH (Čorić), Antun, báró (1795–1864) – császári tábornok, majd altábornagy; salzburgi dandár- és várparancsnok; 1848 ápr.-tól bécsi hadosztályparancsnok; 1848 dec. hadosztályparancsnok a Magyarország ellen harcoló császári sereg II. hadtestében; 1849 jún.-tól a hadtest parancsnoka; 1850–53 hadügyminiszter. – *95 114 138 250 321 347 355 357 378 382*

D

DAHLEN, Franz, lovag (utóbb: báró) (szül. 1779) – császári altábornagy, zágrábi hadosztályparancsnok. – *332*

DAMJANICH János (1804–1849) – császári alszázados a 61. sorgyalogezredben; 1848 jún.-tól honvéd őrnagy és a 3. honvédzászlóalj parancsnoka, okt.-től alezredes, nov.-től ezredes, dec.-től tábornok, 1849 jan.-tól a temesközi honvédcsapatok parancsnoka; márc.–ápr. a III. hadtest parancsnoka; júl.-tól az aradi vár főfelügyelője; okt.-ben a császáriak kivégeztetik. – *95 137 138 145 187 241 265 282 283 311 332 402* (131 325 342 362 489)

DEÁK Ferenc (1803–1876) – Zala megyei birtokos, a magyar liberális nemesi ellenzék egyik vezetője; 1848 ápr.–szept. igazságügy-miniszter; az 1848–49-i országgyűlés képviselője; 1849 jan.-ban visszavonul a politikai élettől; a forradalom bukása után az ellenforradalmi rendszer elleni passzív ellenállás vezéralakja, az 1867-i kiegyezés legfőbb előkészítője. – *290*

DEMBIŃSKI, Henryk, gróf (1791–1864) – lengyel osztálytábornok, 1830–31-ben a lengyel felkelő had főparancsnoka; utána emigrációban él; 1849 jan. végétől a magyar honvédsereg altábornagya és márc. elejéig főparancsnoka, ápr.–máj. a IX. hadtest parancsnoka, majd júl. végén és aug. elején ismét főparancsnok; a forradalom leverése után Törökországba, majd Párizsba távozik. – *105–106 109 118 131 141 149 156 157 158 160 177 182 199 212 213 229 239 245 257 269 274 276 282 283 295 317 319 321 324 335 341 344 345 355 397 400* (140 216 217 289 297 353 389 403 467 520)

»*The Democratic Review of British and Foreign Politics, History and Literature*« (A brit és a külföldi politika, történelem és irodalom demokratikus szemléje), London. – *460* (585)

DERERLEUR – 1849-ben párizsi kerületi rendőrbiztos.– *466 467*

»*Deutsche Allgemeine Zeitung*« (Német Általános Újság), Lipcse. – *118 196–197 247 249 287 341* (186 225)

»*Deutsche Londoner Zeitung*« (Londoni Német Újság), London. – *459* (582)

»*Deutsche Zeitung*« (Német Újság), Majna-Frankfurt. – *13 196* (22 579)

DEYM-STŘITEŽ, Franz, gróf (1804–1872) – császári ezredes, a 9. huszárezred parancsnoka, majd tábornok és dandárparancsnok Schlick hadtestében; utóbb altábornagy. – *113 190 227*

DIETRICH, Anton (utóbb: báró) (1783–1870) – császári tábornok, belovári dandárparancsnok, majd altábornagy és hadosztályparancsnok Nugent hadtestében. – *116 159*

DIETZ, Johann Wilhelm – német nyomdatulajdonos, 1848 aug. 30-tól nála nyomták a „Neue Rheinische Zeitung"-ot. – *462 463*

DOLLESCHALL, Laurenz (szül. 1790) – 1819–47 rendőrtisztviselő Kölnben, a „Rheinische Zeitung" cenzora. – *20*

DRAGICH (Dragić) – a délvidéki szerb felkelőhad őrnagya, 1849 febr.–márc. a szerbek megszállta Zombor városparancsnoka. – *271*

DRIGALSKI – porosz altábornagy, 1848-tól düsseldorfi hadosztályparancsnok. – *75* (106)

DRONKE, Ernst (1822–1891) – német publicista és író, kezdetben „igazi szocialista", később a Kommunisták Szövetségének tagja; 1848–49 a „Neue Rheinische Zeitung" egyik szerkesztője, a kölni Biztonsági Bizottság tagja; Svájcba, majd Angliába emigrál, ott kereskedőként él és visszavonul a politikától. – *33 34 462–464* (1 44)

DRUEY, Henri (1799–1855) – svájci radikális politikus, az 1848-as szövetségi alkotmány egyik megteremtője; 1848–55 a szövetségi tanács tagja; 1850-ben szövetségi elnök. – *51 52 53 60 72 209*

DUCHÂTEL – ismeretlen személy, álhírek szerint 1848–49-ben a magyar honvédsereg francia nemzetiségű tábornoka. – *213 241 269 274*

DUCHÂTEL, Charles-Marie-Tanneguy, gróf (1803–1867) – francia politikus, orléanista; 1834–36 kereskedelmi miniszter, 1839-ben és 1840–48 belügyminiszter; malthusiánus. – *7*

DUFAURE, Jules-Armand-Stanislas (1798–1881) – francia ügyvéd és politikus, orléanista; 1839–40 közmunkaügyi miniszter, 1848-ban és 1849-ben belügyminiszter, az alkotmányozó és a törvényhozó nemzetgyűlés tagja; 1871–73, 1875–76, 1877–79 igazságügyminiszter, 1876, 1877–79 miniszterelnök. – *466 467*

DUFOUR, Guillaume-Henri (1787–1875) – svájci tábornok, liberális politikus; 1847-ben a Sonderbundot leverő szövetségi hadsereg parancsnoka; 1848–49 a nemzeti tanács tagja. – *45 48*

DUHAMEL (Gyugamel), Alekszandr Oszipovics (1801–1880) – orosz tábornok és diplomata; részt vett az 1830–31-i lengyel szabadságharc leverésében; 1842-ben és 1849-ben különleges diplomáciai megbízatásokat teljesített a moldvai és a havaselvei fejedelemségben. – *350*

DUMONT, Joseph (1811–1861) – német liberális publicista; 1831-től a „Kölnische Zeitung" tulajdonosa. – *37 100*

DURANDO, Giovanni (1804–1869) – olasz tábornok; a pápai hadseregben, majd az 1848–49-i itáliai szabadságharc idején a piemonti hadseregben szolgál; részt vesz az 1859-i és az 1866-i nemzeti felszabadító háborúban. – *253 260 261* ([28])

DUROC, Gérard-Christophe-Michel, gróf (1772–1813) – francia tábornok és diplomata, I. Napóleon főmarsallja. – *133 231*

Dušan *lásd* István, VI.

»Düsseldorfer Zeitung« (Düsseldorfi Újság), Düsseldorf. – *408* ([536])

E

EICHHORN, Johann Albrecht Friedrich (1779–1856) – porosz reakciós politikus, 1840–48 kultusz- és egészségügy-miniszter. – *82 86*

EICHMANN, Franz August (1793–1879) – 1845–50 a porosz Rajna-tartomány tartományi főprezidense; 1848 szept.–nov. porosz belügyminiszter; 1849-ben az első kamara tagja. – *450 453 455*

EISENFELS Rudolf – pesti nyomdatulajdonos. – *124*

ELKEMANN – német lelkész, 1849-ben Köln és Mülheim falusi körzeteinek balközép irányzatú képviselője a porosz Landtag második kamarájában. – *340*

ENGELHARDT, Anton Jevsztafjevics, báró (1795–1872) – orosz tábornok; részt vett az 1830–31-i lengyel szabadságharc leverésében; 1848–49-ben dandárparancsnok Lüders hadtestében. – *151–153 164 328*

ENGELS, Friedrich (1820–1895). – *33 34 168 414 439 440 442 443 447–449 452 457 458* ([1 2 5 34 44 53 76 84 117 118 125 129 138 143 146 173 255 273 330 411 434 499 501 535 539 540 548 549 555 557 560 561 563 565 566 571 574 575 576 582 585])

ENGELS – porosz ezredes, 1851-től tábornok, a 40-es és 50-es években Köln városparancsnoka. – *92 417 450* ([124])

ERBACH-FÜRSTENAU, Alfred, gróf (1813–1874) – császári alkapitány a 11. sorgyalogezredben, a magyarországi hadjárat idején Schlick adjutánsa; 1849 febr.-ban magyar fogságba kerül; utóbb őrnagy. – *172 196* ([283])

ERLACH család – Svájc egyik legrégibb nemesi családja. – *60*

ESCHER, Alfred (1819–1882) – svájci jogász, liberális politikus; 1847-ben Zürich kanton nagytanácsának elnöke; 1849-től több ízben a nemzeti tanács elnöke. – *44 46 48 54 66 83* ([71 86])

ESTERHÁZY Miklós gróf – konzervatív nagybirtokos. – *291 292*

ESTERHÁZY Pál gróf (1805–1877) – Esterházy Miklós fia, nemzetőri, majd honvéd őrnagy, a 18. honvédászlóalj parancsnoka, utóbb alezredes, majd ezredes és a Komáromot védő VIII. hadtest egyik hadosztályának parancsnoka; 1867 után a Deák-párt tagja. – *291 366*

ESTERHÁZY Pál Antal herceg (1786–1866) – Magyarország legnagyobb földbirtokosa, konzervatív politikus, császári diplomata; 1848 ápr.–szept. a magyar kormánynak a király személye körüli minisztere; 1848 szept.-ben csatlakozik az ellenforradalom táborához. – *188 197*

»*Die Evolution. Ein politisches Wochenblatt*« (Az Evolúció. Politikai hetilap), Biel. – *76 77* (108)

EYTEL, Jules (1817–1873) – svájci politikus, Vaud kanton radikálisainak egyik vezetője, 1848-ban a nemzeti tanács tagja. – *44 45* (76)

F

»*Faedrelandet*« (A Haza), Koppenhága. – *8 25–28* (12 25)

FANTI, Manfredo (1808–1865) – olasz tábornok és politikus; 1848–49-ben részt vett a forradalomban; 1859-ben az itáliai háborúban egy piemonti hadosztály parancsnoka; 1860–61 hadügy- és haditengerészeti miniszter. – *253*

FAVOROLA – piemonti tábornok, az 1849-i lombardiai hadjárat idején hadosztályparancsnok. – *254*

FAZY, James (1794–1878) – svájci radikális publicista és politikus; 1846–53 és 1855–61 a genfi kormány feje. – *44 52*

FERDINÁND, V. (1793–1875) – magyar király és I. Ferdinánd néven osztrák császár 1835–1848. – *313 384* (241 412 436 508)

FERDINÁND, II. (Bourbon Károly) (1810–1859) – Szicília és Nápoly királya 1830–1859. – *73 79 88 89* (100 104 253)

FERDINÁND ALBERT AMÁDÉ (1822–1855) – genovai herceg, Károly Albert szárd király fia; 1848–49 az Ausztria elleni háború részvevője. – *253 261*

FERENC JÓZSEF, I. (1830–1916) – osztrák császár és (1867-ig koronázatlanul) magyar király 1848–1916. – *172 205 225 230 270 288–291 295 297 312 313 427* (155 157 265 327 348 378 421 470 492 508)

FESTENBURG – osztrák miniszteriális hivatalnok, a Schwarzenberg-kormány idején miniszteri tanácsos. – *368*

FIEDLER, Joseph, lovag (1788–1876) – császári ezredes, az 51. sorgyalogezred parancsnoka, majd tábornok és dandárparancsnok Schlick hadtestében. – *318 323*

»*Figyelmező*«, Pest, ill. Pozsony. – *270 291 312 383* (390 414 437)

FISCHER – svájci politikus, a berni nagytanács tagja, 1848-ban a svájci nemzeti tanács tagja. – *43 45*

FISCHHOF, Adolf (1816–1893) – bécsi orvos, liberális politikus, az 1848-i bécsi forradalom résztvevője, a Biztonsági Bizottság elnöke, a birodalmi gyűlés képviselője. – *196* (311)

FLIGELY, August (1810–1879) – császári táborkari őrnagy, majd altábornagy. – *159* (256)

FOGARASY, Vasile – Krassó megyei román politikus; kezdetben magyarbarát és szerbellenes; 1849 febr.-tól a szerb főodbor egyik alelnöke. – *197*

FÖRSTER, Franz (megh. 1849) – a Duna-Gőzhajózási Társaság esztergomi raktárnoka. – — *124* (197)

»*Frankfurter Oberpostamtszeitung*« (Frankfurti Főpostahivatali Újság), Majna-Frankfurt. – *53 63* (85)

FRANSCINI, Stefano (1796–1857) – olasz-svájci radikális politikus, közgazdász; 1841-ben, 1843-ban és 1845-ben a szövetségi parlamentnek, 1848–57 a szövetségi tanácsnak a tagja. – *51 52 59 60 209* (76)

FREILIGRATH, Ferdinand (1810–1876) – német forradalmár költő, 1848–49 a „Neue Rheinische Zeitung" egyik szerkesztője, a Kommunisták Szövetségének tagja; az 50-es évektől kispolgári radikális. – *452 458—459* (1 579 582)

FREY, Remigius Emil (1803–1889) – radikális, svájci jogász, 1848–51 a nemzeti tanács tagja. – *44 53 54*

FREY-HÉROSÉ, Friedrich (1801–1873) – svájci katonatiszt és politikus, liberális; 1848–67 a nemzeti tanács és a szövetségi tanács tagja, 1854-ben és 1860-ban a Svájci Szövetség elnöke. – *44 53 60* (76)

FRIGYES, VII. (1808–1863) – dán király 1848–1863. – *25 26*

FRIGYES VILMOS (1620–1688) – brandenburgi választófejedelem 1640–1688. – *26* (38 455 534)

FRIGYES VILMOS, IV. (1795–1861) – porosz király 1840–1861. – *6 9 17 23 38 82 86 330 450 460 461* (23 31 117 192 514)

FURRER, Jonas (1805–1861) – svájci jogász és politikus, az 1848-i svájci alkotmány egyik szerzője; 1848–61 a szövetségi tanács tagja, 1849-től Svájc első elnöke. – *44 48 53 60 61 71 209* (76)

G

GAÁL Miklós (1799–1854) – császári mérnökalezredes, nagyszebeni kerületi erődítési igazgató; 1848 okt.-től Perczel hadtestének táborkari főnöke; dec.-től honvéd ezredes; 1849 jan.-tól tábornok, 1848 dec.–1849 febr. az Arad várát ostromló sereg parancsnoka, utóbb a honvédsereg várnokkarának főnöke; 1849 júl.-ban nyugalomba vonul; a forradalom bukása után a császáriak várfogságra ítélik. – *241 287* (362)

GAGERN, Heinrich Wilhelm August, báró (1799–1880) – liberális hesseni politikus; 1848-ban az előparlament tagja, a frankfurti nemzetgyűlés elnöke (jobbközép); 1848 dec.–1849. márc. a birodalmi központi hatalom elnöke. – *21*

GÁSPÁR András (1804–1884) – császári százados a 9. huszárezredben; 1848 okt.-től honvéd őrnagy, dec.-től ezredes; 1849 márc.-ban a VII. hadtest parancsnoka, ápr.-tól tábornok; a trónfosztás után visszavonul a szolgálattól; a forradalom bukása után a császáriak várfogságra ítélik. – *402*

GEDEON József (1789–1859) – császári tábornok, lembergi dandárparancsnok, majd altábornagy és Puchner egyik alparancsnoka, utóbb a császáriak pozsonyi katonai kerületének parancsnoka. – *293*

GEIER – 1848-ban Wesseling polgármestere. – *24*

GEIGER, Wilhelm Arnold – porosz rendőrtisztviselő; 1848-ban vizsgálóbíró, majd rendőrfőnök Kölnben. – *17 20 21 417 450 451 455 460*

Genovai herceg *lásd* Ferdinánd Albert Amádé

Gervinus-Zeitung *lásd* Deutsche Zeitung

GIOBERTI, Vincenzo (1801–1852) – olasz politikus és filozófus, az olasz nemzeti mozgalom liberális monarchista szárnyának képviselője; 1848 dec.–1849 febr. piemonti miniszterelnök. – *154* (251)

GLÄSER, Joseph, lovag (1777–1849) – császári altábornagy, nagyváradi hadosztályparancsnok, majd Rukavina alparancsnokainak egyike. – *115 126 141 175 187 201 215 222*

GOLDMARK, Joseph (szül. 1818) – bécsi orvos, polgári radikális, az 1848-i bécsi forradalom részvevője, a diákbizottmány elnöke, a Biztonsági Bizottság tagja, a birodalmi gyűlés képviselője; 1849-ben emigrál. – *196* (311)

GOTTSCHALK, Andreas (1815–1849) – orvos, a Kommunisták Szövetsége kölni csoportjának tagja; 1848 ápr. – jún. a kölni Munkásegylet elnöke, szektás nézeteket képviselt. – *13 167 417 457* (20 21 34 275 542 572)

GÖDSCHE, Hermann – 1848-ban a „Neue Preussische Zeitung" munkatársa. – *330*

GÖRGEY (Görgei) Artúr (1818–1916) – volt császári főhadnagy; 1848 jún.-tól százados az 5. honvédzászlóaljban; aug.-ban őrnagy és a Tiszán inneni mozgó nemzetőrség parancsnoka; okt.-ben ezredes, majd tábornok; nov.-től a feldunai (a későbbi VII.) hadtestnek, 1849 márc. végétől a honvédsereg főerőinek a parancsnoka, máj.-tól júl.-ig hadügyminiszter is; a honvédsereg élén a forradalom jobbszárnyának képviselője; 1849 aug. 11-től diktátor, két nappal később leteszi a fegyvert az orosz csapatok előtt; a császáriak kényszerlakhelyre telepítik. – *95 98 101 113 114 127 134 138 139 149 150 154 156–158 160 162 166 173 176 177 185 200 202 213 218 229 239 243 245 257 258 269 273 275 276 282 283 291 310 317 321 324 327 332 333 338 341 342 355 358 366 372 382 398 400 402 410* (217 245 264 353 394 400)

GÖTZ, Christian (1783–1849) – császári ezredes a 30. sorgyalogezredben, padovai városparancsnok; 1848 végén tábornok és dandárparancsnok Ramberg hadosztályában; az ápr. 10-i váci ütközetben halálos sebesülést szenved. – *95 113 114 127 128 137 138 156 157 160 173 174 176 186 215 230 238 247 250 256 257 273 282 291 320 347 356 360 377* (444 467 473)

GRAMONT, Franz, báró (1799–1849) – császári ezredes, a 8. (gradiskai) határőr-gyalogezred parancsnoka, majd tábornok és dandárparancsnok Jellachich hadtestében. – *101 212*

GRASSALKOVICH grófok – a XIX. sz. közepén kihalt nagybirtokos család; gödöllői kastélyát 1849-ben egy ideig Windischgrätz használta főhadiszállásául, később a király vásárolta meg (ma: Agrártudományi Egyetem). – *166*

»*Grazer Zeitung*« (Grazi Újság), Graz. – *118 159 162* (183 268)

GRÄFF – porosz igazságügyi hivatalnok, 1848-ban a porosz nemzetgyűlés képviselője (baloldal). – *41*

GRÄSER, Michael – császári tábornok, székesfehérvári dandárparancsnok, majd Puchner alparancsnokainak egyike. – *287*

GUIZOT, François-Pierre-Guillaume (1787–1874) – francia történetíró és politikus, orléanista; 1840–48 francia külügyminiszter, a finánctburzsoázia érdekeinek képviselője. – *7*

GUYON, Richard (1812–1856) – francia eredetű angol család sarja; a császári hadsereg nyugállományú főhadnagya; Bars megyei birtokok bérlője; 1848-ban Bars megye lovas nemzetőrségének parancsnoka; szept.-től honvéd őrnagy; nov.-től ezredes és egy Simunich ellen harcoló önálló dandár parancsnoka; 1849 jan.-tól hadosztályparancsnok a feldunai hadtestben; márc.-tól tábornok; ápr.–máj. Komárom várának parancsnoka; jún.–aug. a IV. hadtest parancsnoka; a forradalom bukása után emigrál és Hurşid pasa néven belép a török hadseregbe; az anatóliai sereg táborkari főnökeként részt vesz a krími háborúban. – *213 333 400* (457)

GY

GYIBICS-ZABALKANSZKIJ, Ivan Ivanovics, gróf (Hans Karl Friedrich von Diebitsch und Narden) (1785–1841) – orosz tábornagy, 1830–31-ben a lengyel szabadságharcot leverő orosz csapatok parancsnoka. – *106*

GYURKOVICH (Đurković), Evgenije – a magyarországi szerb iskolák felügyelője, 1849 febr.-tól a szerb főodbor kulturális osztályának vezetője. – *197*

GYURKOVICS (Đurković) (megh. 1849) – százados a banderiális huszárezredben; Tápióbicskénél elesik. – *322*

H

HÁM János (1781–1857) – 1828-tól szatmári püspok, 1848 jún.–1849 júl. kinevezett esztergomi érsek. – *217*

HAMMERSTEIN-EQUORD, Wilhelm, báró (1785–1861) – császári altábornagy, majd lovassági tábornok, lembergi főhadparancsnok. – *249 250 257 274 304 311 324 329 336 342 384* (369)

HANSEMANN, David Justus Ludwig (1790–1864) – nagytőkés, a rajnai liberális burzsoázia egyik vezetője; 1847-ben az egyesült Landtag képviselője, 1848-ban porosz nemzetgyűlési képviselő, márc.–szept. pénzügyminiszter. – *6 7 14 22 418* (26 36)

HATTEMER, Heinrich (1809–1849) – svájci filológus, az 1848–1 badeni felkelés részvevője. – *84*

HATZFELDT, Paul, gróf (1831–1901) – 1848-ban düsseldorfi diák, később porosz diplomata. – *168*

HAULIK György (1788–1869) – 1837-től zágrábi puspok, 1853-tól uo. érsek. – *163*

HAUSSY, de – 1848–49 belga igazságügy-miniszter. – *435*

HAVAS József (1796–1878) – helytartótanácsos, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnökhelyettese; 1848 ápr.–nov. a közmunka- és közlekedésügyi minisztérium osztályfőnöke; 1849 jan.–ápr. Pest, Buda és Óbuda császári biztosa. – *383*

HAYNAU, Julius Jacob, báró (1786–1853) – császári altábornagy, majd táborszernagy; 1848-ban Radetzky egyik alparancsnoka; 1849 máj.-tól a Magyarországon harcoló császári csapatok főparancsnoka. – *329 342 357* (352)

HÉBERT, Michel-Pierre-Alexis (1799–1887) – francia jogász és politikus, orléanista; 1834–48 a képviselőház tagja; 1841-ben főállamugyész, 1847–48 febr. igazságügyminiszter, 1849-ben a törvényhozó nemzetgyulés képviselője. – *33*

HECKER – porosz igazságugyi hivatalnok, 1848-ban államugyész, majd főugyész Kölnben. – *10 29 30*

HERMAN – muasztalos, 1848-ban Párizsban a Kommunistak Szovetségének tagja. – *438*

HERWEGH, Georg Friedrich (1817–1875) – német költő, demokrata, a badeni felkelés részvevője. – *82* (117)

HERZMANOWSKI, Józef – császári őrnagy az 58. sorgyalogezredben. – *102*

HESS, Heinrich, lovag (1788–1870) – császári altábornagy, a főszállásmesteri kar feje; 1848–49 Radetzky egyik alparancsnoka, 1848 júl.-tól táborszernagy, utóbb tábornagy. – *335 397* (517)

HEYDT, August, Freiherr von der (1801–1874) – elberfeldi nagytőkés, jobboldali porosz politikus; 1848 dec.–1862 kereskedelmi, 1862 és 1866 jún.–1869 dec. pénzügyminiszter. – *330 412*

HEYDTE, August Van der, báró – császári százados, majd őrnagy az 5. dragonyosezredben. – *218 328*

HOLSTEIN, Josef – császári főhadnagy, majd százados a 3. dragonyosezredben. – *190 211* (305)

HORVÁTH János *lásd* PETRICHEVICH-HORVÁTH

HORVÁTH Mihály (1809–1878) – hatvani prépost, történetíró, liberális; a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a magyar nemesi mozgalom híve; 1848 jún.-tól kinevezett csanádi püspök, 1849 máj.–aug. vallás- és közoktatásügyi miniszter; a forradalom bukása után emigrál. – *217*

HRABOVSZKY János báró (1779–1852) – császári altábornagy, pétervárad főhadparancsnok, 1848 máj.–júl. horvátországi kir. biztos; júl.–dec. budai főhadparancsnok; 1849 jan.-ban behódol a császáriak előtt, de azok mégis várfogságra ítélik. – *148 397* (242 517)

HUNGERBÜHLER, Johann Mathias (1805–1884) – svájci politikus, 1848–75 a nemzeti tanács tagja. – *54*

HURBAN, Jozef Miloslav (1817–1888) – hlubokai evangélikus lelkész, a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezetője; 1848 szept.-től a Szlovák Nemzeti Tanács elnöke, a magyar forradalom ellen harcoló szlovák szabadcsapatok legfőbb szervezője. – *202 225 237 258 410* (130)

HÜNERMUND, Eduard – 1848-ban kölni rendőrbiztos. – *441* (562)

I

IMOBERSTEG (Obersteg), Jakob (1813–1875) – svájci ügyvéd és politikus; 1844–46 és 1850–58 Bern kanton nagytanácsának tagja, 1848–58 a nemzeti tanács tagja. – *44*

»*L'Indépendance Belge*« (Belga Függetlenség), Brüsszel. – *35* (58)

ISTVÁN, VI. (Dušan) (kb. 1308–1355) – 1321-től szerb társrégens; 1331-től király; 1346-ban felveszi „a szerbek és görögök cárja" címet. – *193*

ISTVÁN (1817–1867) – osztrák főherceg és magyar királyi herceg; 1847 nov.–1848 szept. Magyarország nádora. – *102 288–290* (145)

J

JABŁONOWSKI, Feliks, herceg (1808–1857) – császári ezredes, a 15. sorgyalogezred parancsnoka, majd tábornoka, ill. altábornagy, a császáriak egyik Magyarországon önállóan működő dandárának parancsnoka. – *113 127 173 174 176 215 230 238 247 250 256 257 273 282 291 300 310 320 347 368 377 387* (444)

JABŁONOWSKI, Stanisław, herceg – lengyel nagybirtokos, 1848 ápr.-tól a galíciai lengyel nemzetőrség parancsnoka; az 1848 ápr.-i krakkói felkelés idején ő írta alá Krakkónak a császáriak előtti fegyverletételét. – *218 219*

JANEČEK, Bernard (megh. 1853) – cseh radikális; 1848 jún.-ban a prágai felkelés részvevője; 1848 szept.-től a Szlovák Nemzeti Tanács tagja és a magyar forradalom ellen

harcoló szlovák szabadcsapatok egyikének parancsnoka; 1849 febr.-ban hazatér és magyarbarát agitációba kezd; 1849 máj.–1853 okt. államfogoly, majd úton Amerika felé hajótörés áldozata lesz. – *404* (529)

JÁNOS (1782–1859) – osztrák főherceg, tábornagy, 1848 jún.–1849 dec. a frankfurti nemzetgyűlés választása alapján német birodalmi kormányzó. – *9* (39)

»*Janus. Jahrbücher deutscher Gesinnung, Bildung und Tat*« (Janus. A német érzület, műveltség és tett évkönyvei), Berlin. – *82* (115)

JÄGER, Friedrich – császári hadnagy, majd főhadnagy a hadsereg tűzszerészkarában. – *267*

JELLACHICH (Jelačić), Josip, báró (utóbb: gróf) (1801–1859) – császári ezredes, a 10. (I. báni) határőr-gyalogezred parancsnoka; 1848 márc.-ban tábornok, horvát bán és zágrábi főhadparancsnok, ápr.-ban altábornagy; a Magyarország ellen támadó császári sereg I. hadtestének parancsnoka; 1849 máj.-tól táborszernagy. – *68 104 105 118 119 121 125 128 132 137 141 149 150 163 172 201 205 212 216 220 222 224 227 232 238 241 243 246–251 256 257 265 275 279 282–284 287 288 291 297 300 304 310 311 314 318–322 324 332 337 341 354 360 365 369 378 382 383 387 389 392 393 394 400 402 404 427* (61 150 151 156 182 191 203 336 346 355 425 467 503 549)

JESZENÁK János báró (1800–1849) – Nyitra megye főispánja, majd Nyitra és Pozsony megye kormánybiztosa; a szabadságharc bukása után a császáriak kivégeztetik. – *296* (417)

»*Journal des Débats*« (Viták Lapja), Párizs. – *253 261* (372)

»*Journal du Valais*« (Valais-i Újság), Sion. – *56* (91)

JOVANOVICH (Jovanović), Josif – a szerb főodbor pénztárosa. – *197*

JOVANOVICH (Jovanović), Kosta – a mitrovicai szerbek képviselője a szerb főodborban, 1848 nov.-től a főodbor rendőri osztályának vezetője, 1849 febr.-tól a főodbor zágrábi ágenseinek egyike. – *197*

JOVANOVICH (Jovanović), Mihajlo (megh. 1849) – hadnagy a 9. (pétervaradi) határőr-gyalogezredben, majd „nemzeti" őrnagyi rangban a szerb felkelésben részt vevő pétervaradi határőrök parancsnoka. – *145* (231)

JOVICH (Jovic), Aleksandar, báró – császári ezredes, a 17. (naszódi) határőr-gyalogezred parancsnoka, majd tábornok. – *287*

K

KAĆANSKI, Sergij (1813–1859) – gör. kel. protoszingyel, majd archimandrita; 1849 febr.-tól a szerb főodbor egyházügyi osztályának vezetője. – *197*

KAISER – porosz tábornok, 1848–49-ben Köln városparancsnoka. – *33*

KALCHBERG, Wilhelm, báró (1807–1883) – császári kapitány a 7. sorgyalogezredben. – *321*

KALLIÁNY József (utóbb: báró) (1786–1859) – császári tábornok, stanisławówi dandárparancsnok, majd dandárparancsnok Puchner hadtestében; utóbb altábornagy. – *230 293 294 328*

KARA GYORGYE (Gyorgye Petrović) (1762–1817) – 1804–13 a török uralom elleni szerb szabadságharc vezére; 1811–13 a független Szerbia kormányzója, a Karagyorgye-

vics-dinasztia megalapítója; 1813-ban a felkelés leveretése után elmenekül Szerbiából; 1817-ben titkon hazatér; Miloš Obrenović parancsára megölik. – *193*

KARGER, Leopold, lovag (1792–1867) – császári ezredes, a 63. sorgyalogezred parancsnoka, majd tábornok és dandárparancsnok Jellachich hadtestében. – *204 213 220 227*

KÁROLY ALBERT (1798–1849) – szárd király 1831–1849. – *5 11 15* (18 28 29 251)

KARRER, Karl (1815–1886) – svájci ügyvéd, politikus, 1848–86 a nemzeti tanács tagja. – *60*

KATZENMAYER, Nepomuk – német kereskedő, az 1848 ápr.-i badeni felkelés résztvevője; a vereség után Svájcba emigrál. – *64*

KAZINCZY Lajos (1820–1849) – volt császári főhadnagy; 1848 szept.-től honvéd százados, nov.-től őrnagy és a honvédsereg utászkarának parancsnoka; 1848 jan.-tól alezredes és dandárparancsnok Perczel, majd hadosztályparancsnok Klapka hadtestében; máj.-tól ezredes és egy az északkeleti Felvidéken tevékenykedő önálló hadosztály parancsnoka; okt.-ben a császáriak Aradon kivégeztetik. – *130*

KELLNER – császári őrnagy a 35. sorgyalogezredben. – *192*

KIESEWETTER, Julius, lovag (1804–1862) – császári őrnagy, majd alezredes a 30. sorgyalogezredben. – *113 177*

KISS Ernő (1800–1849) – császári ezredes, a 2. huszárezred parancsnoka; 1848 szept.–dec. a temesközi honvédcsapatok parancsnoka, okt.-től honvéd tábornok, dec.-ben altábornagy, 1849 jan.-tól országos főhadparancsnok; okt.-ben a császáriak Aradon kivégeztetik. – *172* (284)

KLAPKA György (1820–1892) – volt császári főhadnagy, 1848 jún.-tól százados a 6. honvédzászlóaljban, okt.-től őrnagy és a temesközi magyar sereg táborkari főnöke; 1849 jan.-tól ezredes és a feltiszai (a későbbi I.) hadtest parancsnoka; ápr.-tól tábornok, máj.-ban helyettes hadügyminiszter; máj. végétől okt. elejéig a komáromi vár parancsnoka; a kapituláció után emigrál és az emigráció egyik vezető alakja lesz; a kiegyezés után hazatér és Deák-párti országgyűlési képviselő lesz. – *158 310 317 321 326 327 332 387 400 402* (147 217 489)

KLAPKA József (1786–1863) – 1819–1833 temesvári polgármester, Klapka György apja. – *327*

KNIĆANIN, Stevan Petrović (1807–1855) – szerb fejedelemségbeli ezredes, majd tábornok; 1848–49-ben a délvidéki szerb felkeléshez csatlakozó szerbiai önkéntesek parancsnoka. – *162 193 201 223 234 271 335 343 348 358 362* (308 354 476 487)

KOBILICA, Lukjan (1812–1851) – hucul paraszt, a 40-es években Bukovinában antifeudális mozgalom szervezője; 1848–49-ben az osztrák birodalmi gyűlés képviselője, a birodalmi gyűlés feloszlatása után hazájában folytatja a harcot; 1850-ben letartóztatják, börtönben hal meg. – *338 361 410* (464)

KOLAROVICH (Kolarović), Emanuil – a szerb főodbor tagja és számvivője. – *197*

KOLLÁR, Ján (1793–1852) – szlovák költő, pesti ev. lelkész, a szlovák nemzeti mozgalom konzervatív szárnyának feje; 1848-ban nem fejt ki politikai tevékenységet; 1849 ápr.-ban a Pest felé közeledő honvédcsapatok elől Bécsbe menekül és az ottani egyetemen a szláv régészet tanára lesz. – *344 345* (470)

KOLLER Károly – Esztergom megyei főszolgabíró. – *108*

»*Konstitutionelles Blatt aus Böhmen*« (Csehországi Alkotmányos Lap), Prága. – *109 111 118 119 124 134 138–139 149–151 161 162 165 166 172 176 177–178 204 205 220–225 232 233 235 243 249–252 269 270 274 276 295 300 301 335–336 338 344 358 384–385 398* (171 173 174)

KOPP – svájci politikus. – *44*

KORFF, Hermann – porosz tiszt, demokrata; politikai meggyőződése miatt elbocsátják a hadseregből; 1848–49 a „Neue Rheinische Zeitung" felelős kiadója; később az Egyesült Államokba emigrál.– *462–464* (574)

KOSSUTH Lajos (1802–1894) – a magyar liberális nemesi mozgalom balszárnyának vezetője; 1848 ápr.-tól magyar pénzügyminiszter; az 1848–49-i országgyűlés képviselője; 1848 szept.-től az Országos Honvédelmi Bizottmány feje; 1849 ápr.-tól Magyarország kormányzó-elnöke; a forradalom bukása után emigrál. – *93 96–98 102 103 108 109 119 120 123 128 135 136 141 158 159 161 171 172 176 191 193 197 200 213 219 223 225 226 229 236 268–270 279 304 306 326 327 333 345 361 363 371 375 376 380 383 384 392 394 399 401–403* (170 194 240 286 297 317 353 490 493 494 500 508 515 524 526)

KOSSUTH Lajosné Meszlényi Teréz (1810–1865) – *161*

KOSTICH (Kostić), Aleksandar – újvidéki városi aljegyző, a szerb nemzeti mozgalom liberális irányzatának képviselője; 1848 máj.-tól a szerb főodbor tagja; 1848 nov.–1849 febr. a főodbor politikai osztályának vezetője. – *278*

»*Kölnische Zeitung*« (Kölni Újság), Köln. – *35 37 93 94 97 104 110 112 151 170 179–183 185 191 194 195 197 214 234 237 249 250 255 276 278 288 294 315 317 323 324 329 343 351 353 356 357 366 414* (57 179)

»*Közlöny. Hivatalos lap*«, 1848 jún.–dec. Pest, 1849 jan.–jún. Debrecen, 1849 jún.–aug. Pest, majd Szeged, végül Arad. – *105 170 172 286* (160 405 413 523)

KRESTICH (Krestić), Mihajlo – titeli szerb kereskedő, a szerb főodbor tagja és főbiztosa. – *197*

KROGH, Gerhard Christopher (1785–1860) – dán tábornok, a schleswig-holsteini háborúban (1848 júl.–1849 ápr., 1850) a dán csapatok főparancsnoka. – *25*

KULMER, Franjo, báró (1806–1853) – horvátországi nagybirtokos, konzervatív politikus, 1848 jún.-ig Szerém vm. főispánja; jún.-tól a horvát sabor képviselője az udvarnál; dec.-től az osztrák kormány tárca nélküli minisztere. – *105 297* (157)

KUNZ (megh. 1848) – Specker gépgyárának könyvelője. – *63*

KÜBECK, Karl Friedrich, báró (1780–1855) – 1840–48 márc.-ig a bécsi udvari kamara elnöke; 1848 márc.-ban osztrák pénzügyminiszter; néhány nap múlva nyugalomba vonul, de továbbra is az udvar pénzügyi tanácsadója marad. – *243 266*

KÜHLWETTER, Friedrich (1809–1882) – porosz politikus, 1848 jún.–szept. belügyminiszter, később Düsseldorf kormányprezidense, majd Vesztfália tartományi főprezidense. – *445*

L

LAGERHEIM, Elias (1791–1864) – svéd diplomata, 1848-ban rendkívüli követ Dániában. – *8 9*

LAJOS, XIV. (1638–1715) – francia király 1643–1715. – *13*

LAJOS, XV. (1710–1774) – francia király 1715–1774. – *13*

LA MARMORA (Ferrero marchese della Marmora), Alfonso (1804–1878) – olasz tábornok és politikus; 1848, 1849–55, 1856–59 piemonti hadügyminiszter; 1855-ben a piemonti hadsereg főparancsnoka a Krímben; 1859–60, 1864–66 miniszterelnök. – *253 254 262*

LA ROCHE, Benoît (1802–1876) – svájci bankár; 1848–49-ben a posta főigazgatója. – *66*

LASSALLE, Ferdinand (1825–1864) – német író, ügyvéd és politikus; az 1848–49-i forradalom részvevője, 1848 nov.–1849 máj. letartóztatásban; 1863-ban az Általános Német Munkásegylet megalapítója; támogatta Németország „felülről" való egyesítését; a német szociáldemokráciában az opportunista irányzat első képviselője. – *167 168* (273)

LATINOVITS Károly – Bács-Bodrog vm. konzervatív pártállású alispánja; 1849 febr.-tól a Rajachich szervezte vajdasági legfelső bíróság elnöke. – *197*

LAUGIER César de Bellecourt, gróf (1789–1862) – francia származású toscanai tábornok, katonai író, a napóleoni háborúk részvevője, 1849 jún.-tól hadügyminiszter; 1851-ben nyugdíjazták. – *154* (252)

LÁZÁR György, gróf (1807–1861) – császári kapitány a 33. sorgyalogezredben; 1848 jún.-tól honvédőrnagy és az 1. honvédzászlóalj parancsnoka; okt.-től alezredes, ezredes, majd tábornok és dandárparancsnok a feldunai hadtestben ; 1849 jan.-ban behódol a császáriak előtt, de azok mégis várfogságra ítélik. – *148* (242)

LEDERER, Karl Joseph, báró (1800–1868) – császári ezredes, a 2. dzsidásezred parancsnoka, majd tábornok és dandárparancsnok Simunich hadosztályában. – *192*

LEDERER, Moritz, báró (szül. 1809) – császári alezredes a 3. vértesezredben, majd ezredes és dandárparancsnok Nugent hadtestében; utóbb tábornok. – *234*

LEGEDICZ, Ignacz (1791–1866) – császári vezérőrnagy, majd altábornagy, tarnówi dandárparancsnok, majd krakkói városparancsnok. – *192 218*

»*Leipziger Zeitung*« (Lipcsei Újság), Lipcse. – *124–125 151* (198)

LICHNOWSKI, Felix Maria, herceg (1814–1848) – sziléziai nagybirtokos, porosz tiszt, a frankfurti nemzetgyűlés képviselője (jobboldal); az 1848 szept.-i frankfurti felkelés során megölik. – *462* (587)

LIGNE, Eugène Lamoral, herceg (1804–1880) – belga diplomata és liberális politikus, Belgium követe Londonban (1838), Párizsban (1843–48), Rómában (1848–49), majd Pétervárott (1856). – *35*

LIPÓT, I. (1790–1865) – belga király 1831–1865. – *435*

LIPÓT, II. (1797–1870) – toscanai nagyherceg 1824–1859. – *154* (251 252)

»*Der Lloyd*« (Lloyd), Bécs. – *129 164 176–177 182 198 201 217 255 256 269 271 276 277 278 311 332 336 356 369* (214)

LOBKOWITZ, Joseph, herceg (1803–1858) – császári tábornok, prágai dandárparancsnok, majd hadosztályparancsnok Schlick hadtestében; utóbb lovassági tábornok. – *211 318 323*

LOHBAUER, Rudolf – német publicista, a 30-as években radikális meggyőződése miatt üldöztetve Franciaországba majd Svájcba emigrál; a 40-es években visszatér Berlinbe és a reakciós sajtó számára kezd dolgozni. – *82 209* (117)

LUDWIG, Gottfried (utóbb: báró) (1792–1880) – császári ezredes, az 1. könnyűlovas-ezred parancsnoka, utóbb tábornok, majd altábornagy. – *384*

LUSSER, Florian (1820–1889) – svájci jogász, főügyész, a nemzeti tanács tagja. – *54*

LUVINI, Giacomo (1795–1862) – svájci jogász, radikális politikus; 1847-ben ezredes a Sonderbund elleni háborúban; 1830–48 több ízben tagja a szövetségi parlamentnek; 1848-tól a nemzeti tanács tagja. – *61 62 64* (76 93)

LÜDERS (Ligyersz), Alekszandr Nyikolajevics (utóbb: gróf) (1790–1874) – orosz gyalog-

sági tábornok, 1831-ben részt vesz a lengyel szabadságharc leverésében; 1848-ban az orosz hadsereg Moldvát és Havaselvét megszálló V. hadtestének parancsnoka; 1849-ben hadtestével részt vesz a magyar forradalom eltiprásában; 1856-ban a krími sereg főparancsnoka; 1861–62 Orosz-Lengyelország helytartója. – *139 165 239 328* (427)

M

MADARÁSZ László (1811–1909) – ügyvéd, a magyar liberális nemesi mozgalom balszárnyához tartozó politikus, az 1848–49-i országgyűlés radikális képviselőcsoportjának feje; 1848 szept.–1849 ápr. a Honvédelmi Bizottmány tagja, a rendőrség feje; a forradalom bukása után emigrál. – *108 213 226 276* (165 339)

MAILÁTH György (1786–1861) – nagybirtokos, konzervatív politikus, 1839–48 országbíró, 1848-ban a felsőház elnöke, 1849 jan.-tól a császári megszállás alatt működő bíróságok irányítója Magyarországon. – *290*

MAKK (korábban: Mack) József (1810–1868) – a császári hadsereg bombászkarának főtüzére; 1848 szept.-től honvéd tüzér főhadnagy és a honvéd sereg 2. lovasütegének parancsnoka; okt.-től százados, majd őrnagy; 1849 jan.-tól alezredes; 1848 dec.–1849 ápr. a komáromi vár tüzérfőparancsnoka; a forradalom bukása után 1851-ben Habsburg-ellenes összeesküvést szervez, ennek leleplezése után Észak-Amerikába menekül. – *267 366*

MALKOWSKY, Ignác, lovag (1784–1854) – nyugállományú császári altábornagy; 1849-ben reaktivál, bukovinai hadosztályparancsnok, majd a Bem által Erdélyből kivert császári hadtest parancsnoka lesz. – *165 171 193 194 230 231 244 256 270 311 336*

MAMULA, Lazar (utóbb: báró) (1795–1878) – császári mérnökalezredes, majd -ezredes, a zárai katonai kerület erődítési igazgatója; 1848 végétől a szerb felkelő had műszaki alakulatainak parancsnoka; később altábornagy. – *379*

MANARA, Luciano (1825–1849) – az 1848 márc.-i milánói felkelés idején a lombardiai lövészászlóalj parancsnoka; a császáriak elleni partizánharc szervezője Észak-Lombardiában; 1849-ben részt vesz a római köztársaság védelmében; a francia beavatkozók elleni harcban elesik. – *260*

MANTEUFFEL, Otto Theodor, báró (1805–1882) – konzervatív porosz politikus, 1848–50 belügyminiszter, 1850–58 miniszterelnök és külügyminiszter. – *245 330 340 406 453–455* (466 576)

MARILLEY, Étienne (1804–1889) – 1846–79 svájci püspök; az 1848 okt. 24-i freiburgi reakciós megmozdulás szellemi vezére; 1848–56 száműzetésben. – *55* (88)

MARX, Edgar (1847–1855) – Karl Marx fia. – *441*

MARX, Jenny (szül. von Westphalen) (1814–1881) – Karl Marx felesége. – *441*

MARX, Jenny (1844–1883) – Karl Marx legidősebb leánya, hírlapíró, a nemzetközi munkásmozgalom részvevője, 1872-től Charles Longuet felesége.– *441*

MARX, Karl (1818–1883) – *168 435 436 437 438 439 440 441 442 445 448 450–453 455 456 458–467* (1 34 44 53 60 188 273 277 330 408 544 547 560 562 563 564 565 566 567 568 571 574 575 576 579 581 582 589)

MARX, Laura (1845–1911) – Karl Marx középső leánya, a francia munkásmozgalom részvevője, 1868-tól Paul Lafargue felesége. – *441*

MATHYS (Matthys) (1817–1872) – radikális svájci politikus, Bern kantonban különféle közigazgatási tisztségeket tölt be. – *43 45*

MATICH (Matić), Josif – zimonyi polgármester; 1849 febr.-tól a vajdasági legfelső bíróság alelnöke. – *197*

MAYERHOFER, Ferdinand (utóbb: báró) (1798–1869) – császári alezredes, ezredes, tábornok, majd altábornagy; 1843–49 belgrádi osztrák konzul, 1849 ápr.-tól a magyarországi 7. (délvidéki) katonai kerület parancsnoka. – *125 303 349 361 370 375* (201 425 479)

MAZZINI, Giuseppe (1805–1872) – olasz demokrata, az olasz nemzeti felszabadító mozgalom egyik vezéralakja; 1849-ben a Római Köztársaság ideiglenes kormányának elnöke; 1850-ben az Európai Demokrácia Központi Bizottságának egyik szervezője. – *81* (110 373)

MELLINET, Antoine-François (1768–1852) – francia származású belga tábornok, radikális demokrata, katonai vezető az 1830-i forradalomban; a brüsszeli Association démocratique tiszteletbeli elnöke; 1848-ban a risquons-tout-i perben halálra ítélik, majd büntetését kegyelemből 30 évi börtönre változtatják, 1849 szept.-ben szabadon bocsátják. – *35* (59)

MENGEN, Adolph, báró (megh. 1849) – császári tábornok, majd altábornagy, temesvári dandárparancsnok. – *115 187*

»*Le Messager de Gand et des Pays-Bas*« (Genti és Németalföldi Híradó), Gent. – *34* (56)

MÉSZÁROS Lázár (1796–1858) – császári ezredes, az 5. huszárezred parancsnoka; a Magyar Tudományos Akadémia lev. tagja; 1848 ápr.–1849 ápr. magyar hadügyminiszter; 1848 jún.-tól tábornok; az 1848–49-i országgyűlés képviselője; 1848 okt.–1849 ápr. a Honvédelmi Bizottmány tagja; 1849 ápr.-tól altábornagy; 1849 júl.-tól a honvédsereg főparancsnoka; a forradalom bukása után emigrál. – *105 128 172 226 328* (285 451)

METTERNICH, Germain – a Kommunisták Szövetségének és a német demokraták központi bizottságának tagja; az 1848 szept.-i frankfurti felkelés részvevője; 1849-ben a badeni–pfalzi felkelésben szabadcsapat-parancsnok.– *64*

MEUSEBACH – konzervatív porosz államhivatalnok, 1848-ban a porosz nemzetgyűlés tagja (jobboldal). – *330*

MICHEL – az „Evolution" egyik szerkesztője. – *77*

MICHEL, Georg (1804–1867) – svájci katonatiszt, politikus; 1847-ben a Sonderbund elleni háború részvevője; 1848–60 a nemzeti tanács tagja. – *48 65*

MIGUEL, Dom Maria Evaristo (1802–1866) – portugál uralkodó herceg 1826–1828, király 1828–1834, 1834-től trónkövetelő. – *38 241* (361)

MIHAJLOVICH (Mihajlović), Srećko – a zágrábi püspökség torontáli uradalmának jószágigazgatója, 1849 febr.-tól a szerb főodbor egyik alelnöke. – *197*

MIKLÓS, I. (1796–1855) – orosz cár 1825–1855. – *144 152 394*

MILDE, Karl August (1805–1861) – breslaui kartongyáros, liberális, az egyesült Landtag tagja; 1848-ban a porosz nemzetgyűlés képviselője és elnöke (jobboldal), jún.–szept. kereskedelmi miniszter. – *6*

MILETICH (Miletić), Svetozar (1826–1901) – joghallgató, a Pozsonyban tanuló szerb diákok egyletének elnöke, 1848 tavaszán a délvidéki szerb népmegmozdulások egyik fő szervezője, a szerb főodborban az ifjúság képviselője, 1849 febr.-tól a főodbor zágrábi ágenseinek egyike; 1867 után a magyarországi szerb nemzeti mozgalom vezető alakja. – *197*

MINUTOLI, Julius, báró (1805–1860) – porosz hivatalnok és diplomata; 1839-ben poseni rendőrkapitány és kerületi főnök, 1847–48 jún. berlini rendőr-főkapitány, később diplomáciai szolgálatban. – *39*

MIRBACH, Otto – volt porosz tüzértiszt, demokrata; az 1849 máj.-i felkelés idején Elberfeld katonai parancsnoka; a felkelés leveretése után emigrál. – *457*

MIRONYUK, Birla – a Kobilica vezette bukovinai antifeudális parasztmozgalom részvevője. – *338* (464)

MÓGA János (1785–1861) – császári tábornok, pesti dandár- és városparancsnok; 1848 jún.-tól altábornagy, szept.–okt. a dunántúli magyar csapatok főparancsnoka és budai hadosztályparancsnok; 1849 jan.-ban behódol a császáriak előtt, de azok mégis várfogságra ítélik. – *148* (242)

MOLL, Joseph (1812–1849) – kölni órás, az Igazak Szövetségének és a Kommunisták Szövetségének vezetőségi tagja; 1848 júl.–szept. a kölni Munkásegylet elnöke; a demokraták rajnai kerületi bizottságának és a kölni Biztonsági Bizottságnak tagja; 1849-ben a badeni–pfalzi felkelésben elesik. – *31 32 438 439 440* (21 44)

MOLTKE, Karl, gróf (1798–1866) – dán politikus, a schleswig-holsteini kancellária elnöke; 1848-ban a dán ellenforradalmi párt feje, a malmői fegyverszünet idején a schleswig-holsteini vegyesbizottság elnöke. – *28*

»*Le Moniteur du soir*« (Esti Értesítő), Párizs. – *154* (253)

MONTECUCULI-LADERCHI, Francesco (1802–1852) – császári alezredes, majd ezredes és ezredparancsnok a 8. vértesezredben; 1849 jan.-ban magyar fogságba esik. – *108*

MONTENUOVO, Wilhelm Albrecht, gróf (utóbb: herceg) (1821–1895) – császári alezredes a 49. gyalogezredben, majd ezredes a 4. vértesezredben, utóbb a 7. könnyűlovas-ezred parancsnoka, majd dandárparancsnok Wrbna hadtestében, 1849 aug.-tól tábornok, később altábornagy, majd lovassági tábornok. – *190*

»*Morawské Nowiny*« (Morva Újság), Brünn. – *270* (391)

MORRET – porosz rendőrtisztviselő, 1848–49 fogházigazgató Düsseldorfban. – *167*

MUNZINGER, Joseph (1791–1855) – liberális svájci politikus, 1848–55 a szövetségi tanács tagja, 1851-ben szövetségi elnök. – *60 66 71* (71 76)

MURAVJEV, Nyikolaj Nyikolajevics (1794–1866) – orosz tábornok, 1848 dec.-től annak az orosz hadtestnek a parancsnoka, amelyet a magyar forradalom kitörésekor az orosz birodalom délnyugati határán vontak össze. – *311*

MÜLLER, Tobias (1795–1875) – svájci ezredes, egy svájci zsoldoscsapat parancsnokaként részt vesz az 1848-i nápolyi forradalom leverésében és a római köztársaság elleni 1849-i hadjáratban. – *81 90*

N

NAPÓLEON, I., Bonaparte (1769–1821) – francia császár 1804–1814 és 1815. – *106 133 146 209 231 279 310 396* (545)

»*Napredak*« (Haladás), Karlóca. – *109 177 178 192–193 247*

»*La Nation, organe quotidien démocrates socialiste*" (A Nemzet, demokrata szocialista napilap), Brüsszel. – *33 35* (51)

»*Nationalzeitung*« (Nemzeti Újság), Berlin. – *387* (510)

NÄFF (Näf, Neff), Wilhelm (1802–1881) – svájci jogász és liberális politikus; 1848-ban a szövetségi tanács tagja, 1853 Svájc elnöke. – *44 60 74* (76)

NEDELJKOVICH (Nedeljković), Jovan – a szerb nemzeti mozgalom egyik szerémségi híve; 1848–49-ben Rajachich futára. – *305*

NEFF, Friedrich (1821–1849) – német betűszedő; az 1848. évi badeni felkelés résztvevője, majd emigráns Svájcban. – *64* (107)

NEMEGYEI Bódog – császári mérnökkari hadnagy Komárom várában; 1848 szept.-től a honvédsereg táborkari kapitánya, dec.-től őrnagy és egy bakonyi szabadcsapat parancsnoka; 1849 máj.-ban erődítési tiszt a IX. hadtestben; utóbb alezredes. – *116*

»*Neue Deutsche Zeitung. Organ der Demokratie*« (Új Német Újság. A demokrácia orgánuma), Darmstadt, majd Majna-Frankfurt. – *207 459* (331)

»*Neue Kölnische Zeitung*« (Új Kölni Újság), Köln. – *457 458 465* (577)

»*Neue Oderzeitung*« (Új Oderai Újság), Breslau. – *288 359 368 383 401* (63 408)

»*Neue Preussische Zeitung*« (Új Porosz Újság), Berlin. – *330* (454)

»*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*« (Új Rajnai Újság. A demokrácia orgánuma), Köln. – *10 18 20 31 33 34 41 92 124 179 181 256 330 402 414 419 441 442 446 450 452 455 457–463 465* (1 6 9 25 34 35 44 55 57 66 71 73 76 117 124 125 128 273 274 277 466 496 515 523 530 539 544 548 555 565 567 569 574 575 579 581 587)

»*Neue Zürcher Zeitung*« (Új Zürichi Újság), Zürich. – *209* (333)

NEUHAUS, Johann Karl Friedrich (1796–1849) – mérsékelt liberális svájci politikus; 1841-ben a szövetségi gyűlés elnöke, 1848-ban a nemzeti tanács tagja. – *74 85*

NEUMANN – porosz tábornok, a porosz király főhadsegéde. – *8 9*

NICOLOVIUS, Georg Heinrich Franz – porosz igazságügyi hivatalnok, 1848–49 főállamügyész a rajnai fellebbviteli bíróságon, Kölnben. – *167 168*

»*Nouvelliste Vaudois et Journal nationale Suisse*« (Vaudi Hírmondó és Svájci Nemzeti Újság), Lausanne. – *44 45* (78)

NUGENT, Albert Laval, Westmeath grófja, római herceg (1777–1862) – skót eredetű császári táborszernagy, majd tábornagy; gráci főhadparancsnok; 1848-ban az északitáliai hadjárat részvevője, 1848–49-ben a Stájerországból Magyarországra törő császári hadtest parancsnoka. – *95 101 113 116 126 133 137 141 151 183 188 215 232 233 234 266 280 327 332 333 342 348 359 370 379* (180 181 385)

NUGENT, Albert Eugen Laval, gróf, római herceg (szül. 1816) – Nugent tábornok fia; császári alezredes, majd ezredes; Jellachich szlavóniai országos biztosa; 1849 tavaszán a szerb felkelés részese. – *333 359 370*

NULL, Friedrich van der (1809–1854) – császári őrnagy a 17. határőr-gyalogezredben, utóbb alezredes a 2. határőr-gyalogezredben, majd ezredes és a 8. határőr-gyalogezred parancsnoka, végül dandárparancsnok Puchner hadtestében, később tábornok. – *101 230*

NÜCKEL – 1848-ban a kölni községtanács tagja. – *36*

NY

NYÁRY Pál (1806–1871) – Pest megyei földbirtokos, Pest megye alispánja, liberális politikus; 1848 márc.–ápr. a Pest megyei közbátorsági választmány elnöke; az 1848–49-i országgyűlés képviselője; 1848 szept.–1849 ápr. a Honvédelmi Bizottmány tagja; a forradalom bukása után a császáriak várfogságra ítélik. – *225*

O

OBILICH (Obilić), Miloš – szerb nemzeti hős, 1389-ben a Rigómezőn megölte I. Murad török szultánt. – *193*

OCHSENBEIN, Johann Ulrich (1811–1890) – svájci politikus és tábornok; 1847-ben a Sonderbund elleni háborúban a radikálisok, majd a liberálisok vezére, 1847–48 szövetségi elnök, 1848-ban a nemzeti tanács elnöke, 1848–54 a szövetségi tanács tagja. – *44 45 46 53 54 60 64 71 72 77 82 90 91 208 209* (76)

»*Ostdeutsche Post*« (Keletnémet Posta), Bécs. – *229 249 251 255 278 306 314 342 348 349 355 379* (352)

OTTINGER Ferenc (utóbb: báró) (1792–1869) – császári tábornok, budai dandárparancsnok, 1848 nyarán a dunántúli magyar csapatok parancsnoka, 1848 aug.-ban elpártol és dandárparancsnok lesz Jellachich hadtestében; 1849-től altábornagy. – *96 101 102 118 128 130 131 137 172 200 211 212* (215)

Ö

»*Österreichischer Korrespondent*« (Ausztriai Levelező), Bécs, 1848 nov.–1849 ápr. Olmütz. – *129 150 175 239 256 259 274 349* (214)

P

PALACKÝ, František (1798–1876) – cseh történész, a cseh nemzeti mozgalom (többségi) liberális irányzatának feje; 1848 jún.-ban a prágai szláv kongresszus elnöke, 1848–49 az osztrák birodalmi gyűlés képviselője, a Habsburg-birodalom felülről történő föderalizálásának szószólója. – *245 426* (364 552)

PÁLFFY János gróf (1797–1870) – császári tábornok, majd altábornagy; grazi dandárparancsnok; majd dandárparancsnok Nugent hadtestében. – *116*

PALKOVICH Károly (kb. 1815–1897) – Esztergom megye főjegyzője, 1849 márc.-tól kormánybiztosa. – *108*

PALLAVICINI Alfonz gróf (utóbb: őrgróf) (1807–1875) – udvarhű magyar nagybirtokos. – *274*

PALMERSTON, Henry John Temple, Viscount (1784–1865) – angol politikus, eleinte tory, 1830-tól a whigek jobbszárnyának egyik vezetője; 1807–09 tengerészetügyi államtitkár, 1809–28 hadügyminiszter; 1830–34, 1835–41, 1846–51 külügyminiszter, 1852–55 belügyminiszter, 1855–58 és 1859–65 miniszterelnök. – *205*

PALÓCZY László (1783–1861) – Borsod megyei földbirtokos, liberális politikus; az 1848–49-i magyar országgyűlés radikális képviselője, a képviselőház korelnöke; 1849 máj.-tól a kegyelmi szék tagja.– *246* (365)

PASKOVICH (Pasković), Jovan – 1849-ben Rajachich egyik titkára. – *108 248*

PASZKEVICS, Ivan Fjodorovics, herceg (1782–1856) – orosz tábornagy; 1831 jún.-tól a lengyel szabadságharcot leverő orosz sereg főparancsnoka, 1832-től Lengyelország helytartója, 1849-ben a magyar forradalom leverésében részt vevő orosz sereg főparancsnoka; 1854-ben a nyugati és déli orosz seregek, ápr.–jún. a dunai csapatok főparancsnoka. –*288*

PATOW, Erasmus Robert, báró (1804–1890) – porosz politikus, mérsékelt liberális; 1848-

ban porosz nemzetgyűlési képviselő (jobboldal), ápr.–jún. kereskedelmi miniszter; 1858–62 pénzügyminiszter. – *6*

»*La Patrie*« (A Haza), Párizs. – *254* (375)

PEEL, Robert, lovag (1822–1895) – angol politikus és diplomata, 1850-től parlamenti képviselő, 1847–49 febr. berni ügyvivő. – *66*

PERCZEL Mór (1811–1899) – Tolna megyei földbirtokos, liberális, majd radikális politikus; 1848 ápr.–júl. a magyar belügyminisztérium rendőri osztályának vezetője; az 1848–49-i országgyűlés képviselője; 1848 szept.-ben honvéd ezredes, okt.-től tábornok; okt.–1849 jan. a főhadszíntéren tevékenykedő egyik (a későbbi II.) magyar hadtest, márc.–jún. a IV., júl.-ban a X. hadtest parancsnoka; a forradalom bukása után emigrált; 1867 után hazatér. – *108 130 188 199 202 204 205 228 258 327 335 338 342 358 364 381 402 404 410 411* (216 217 303 317 322 377 435 448 503 538)

»*Pesther Courier*« (Pesti Futár), Pest. – *172* (281)

»*Pester Zeitung*« (Pesti Újság), Pest. – *383* (506)

PETAR, II., Petrović-Njegoš (1813–1851) – költő, 1830–51 Montenegró püspökfejedelme. – *193*

PETRICHEVICH-HORVÁTH János báró (1801–1865) – császári ezredes, a 10. huszárezred parancsnoka; 1849-ben egy a Duna–Tisza közi népfelkelés elfojtására kiküldött mozgó hadoszlop parancsnoka; később táborszernagy. – *258 288 294 295 374*

Petrović Njegoš *lásd* Petar, II.

PFEIFFER, Heinrich – Bechtold védője a „Neue Rheinische Zeitung" 1849 máj.-i perében. – *287 464*

PFERSMANN, Alois (1781–1854) – császári altábornagy, hadosztályparancsnok Puchner hadtestében. – *293 361*

PIATTOLI-TREUENSTEIN, Friedrich, báró – császári őrnagy a 9. sorgyalogezredben. – *102*

PIODA, Giovanni-Battista (1808–1882) – svájci ügyvéd, liberális politikus és diplomata; Tessin kanton államtitkára; 1847-ben főhadnagy a Sonderbund elleni háborúban; 1848–54 a nemzeti tanács tagja, 1853–54 elnöke; 1857–64 a szövetségi tanács tagja. – *46 48 65*

PITTET, Leon (1806–1858) – svájci politikus, 1837–46 és 1848–56 Freiburg kanton nagytanácsának tagja, 1847-ben harcolt a Sonderbund elleni háborúban, 1848, 1849, 1851 és 1853-ban diplomáciai megbízatásokat teljesített. – *44*

PIUS, IX. (Giovanni Maria Mastai-Ferretti gróf) (1792–1878) – római pápa 1846–1878. – *55 154* (90 251)

PONGRÁCZ Gáspár (szül. 1795) – Trencsén vm. alispánja; 1849-ben Trencsén császári biztosa. – *399*

POPOVICH (Popović), Marko – 1849 febr.-tól a szerb főodbor politikai ügyosztályának vezetője. – *197*

POTTIER, Adrien-Félix (1793–1855) – svájci politikus, 1848–55 Bázel kanton nagytanácsának tagja, a nemzeti tanács tagja. – *44*

»*Die Presse*« (A Sajtó), Bécs. – *119 382–383* (188 272)

»*Preussischer Staatsanzeiger*« (Porosz Állami Közlöny), Berlin. – *82 406* (115)

PUCHNER Antal báró (1779–1852) – császári altábornagy, erdélyi főhadparancsnok, utóbb táborszernagy, 1849 őszétől a császári testőrség alkapitánya és Velence város parancsnoka.

– 107 111 115 134 136 139–141 159 164 170 171 175 182 187 196 219 225 229–231 249 251 255 256 277 285 287 293 294 302 327 328 336 343 348 359 361 386 (163 176 204 224)

PUFFER, Joseph (1801–1872) – császári őrnagy, alezredes, majd ezredes és ezredparancsnok a 9. (pétervárади) határőr-gyalogezredben, 1849 máj.-tól a szerb felkelő had főparancsnoka, utóbb tábornok. – *302* (425)

Q

QUETTING – 1848-ban rendőr őrmester Kölnben. – *17*

R

RADETZKY, Joseph, gróf (1766–1858) – császári tábornagy, veronai főhadparancsnok; 1848–49-ben az Észak-Itáliában harcoló császári sereg főparancsnoka. – *55 73 79 81 90 91 253 260–262 329 342 357 427* (16 18 28 71 110 385 438)

RADOSAVLJEVICH (Radosavljević), Todor – hadbíró-százados a 9. (pétervárади) határőr-gyalogezredben; 1848 júliusában Jellachich ugyanezen ezred parancsnokává nevezi ki, ezt a kinevezést azonban az osztrák hadügyminisztérium Radosavljevich udvarhűsége ellenére sem ismeri el; 1849 februárjában Rajachich a főodbor igazságügyi osztályának vezetésével bízza meg; 1851-ben belgrádi osztrák konzul. – *178 197* (425)

RADOWITZ, Joseph Maria (1797–1853) – porosz tábornok és politikus; 1848-ban a frankfurti nemzetgyűlés jobboldalának egyik vezetője. – *23 24*

RAJACHICH (Rajačić), Josif (utóbb: báró) (1785–1861) – karlócai g. kel. metropolita; 1848 máj.-ban a karlócai szerb nemzeti gyűlés pátriárkává választja; 1848 nov.-től a szerb főodbor elnöke, 1849 ápr.-tól a Délvidék császári biztosa. – *98 104 109 111 145 178 197 223 224 232 247 248 272 285 294 305 335 349 361* (137 155 173 185 230 314 366 479)

RAMBERG, Georg Heinrich (utóbb: báró) (1786–1855) – császári tábornok, majd altábornagy, budějovicei dandárparancsnok, majd hadosztályparancsnok a Magyarország ellen harcoló császári sereg II. hadtestében, 1849 júl.-tól a III. hadtest parancsnoka. – *174 176 191 215 218 237 273 282 283 320* (444 467)

RAMORINO, Girolamo (1792–1849) – olasz tábornok, 1848–49 a piemonti hadsereg egyik hadosztályának parancsnoka; áruló taktikája miatt hadbíróság elé állítják és agyonlövik. – *253 260 261* (373)

RASTICH (Rastić), Danilo (utóbb: báró) (1794–1853) – sokác nemzetiségű császári ezredes, a 9. (pétervárади) határőr-gyalogezred parancsnoka, majd tábornok és dandárparancsnok Jellachich hadtestében; utóbb altábornagy. – *322*

RATH – porosz ügyvéd, Korff védője a „Neue Rheinische Zeitung" 1849 máj.-i perében. – *463*

RAVEAUX, Franz (1810–1851) – kölni dohánykereskedő, radikális; 1848-ban az előparlament tagja és a frankfurti nemzetgyűlés balközepének egyik vezetője, aug.-tól német birodalmi követ Svájcban; 1849-ben a badeni ideiglenes kormány tagja; a badeni–pfalzi felkelés leverése után emigrál. – *50* (83)

REEDTZ, Holger Christian (1800–1857) – dán államférfi és diplomata, az 1848–50-es porosz–dán háború idején Dánia fegyverszüneti megbízottja, 1850–51 külügyminiszter. – *8 27*

»*La Réforme*« (A Reform), Párizs. – *438* (560)

REICHE, Philipp – császári alezredes, majd ezredes a 6. (varasdi) határőr-gyalogezredben. – *234*

REICHENSPERGER, August (1808–1895) – porosz igazságügyi hivatalnok, katolikus politikus; 1848 jún.-tól a frankfurti nemzetgyűlés tagja (jobboldal), elnök a trieri kerületi törvényszéken, 1849-től a kölni fellebbviteli bíróság elnöke, később a Centrum párt egyik vezetője. – *7* (9)

REICHETZER, Rudolf – császári százados, majd őrnagy az 1. könnyűlovas-ezredben, az erdélyi főhadparancsnokság segédtisztje. – *328*

RÉVAY György báró (1779–1858) – Turóc vm. főispánja; 1849-ben Árva és Turóc császári biztosa. – *399*

»*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*« (Rajnai Újság, politika, kereskedelem és ipar), Köln. – *441* (563)

RICZKÓ Károly (megh. 1849) – császári főhadnagy a 9. huszárezredben; 1848 júl.-tól a Bihar megyei nemzetőrség őrnagya; 1849 elején honvéd alezredes, majd ezredes és dandárparancsnok Bem seregében; 1849 febr. 18-án Királynémetinél halálos sebbel fogságba esik. – *173*

RIEDESEL, Hermann, báró (megh. 1849) – császári százados, majd őrnagy a 4. vértes-ezredben; Tápióbicskénél elesik. – *322*

RIMPLER – szolgálaton kívüli porosz tüzér őrnagy, 1848 jún.–nov. a berlini polgárőrség parancsnoka. – *38*

RINTELEN, F. Wilhelm (megh. 1869) – berlini igazságügyi hivatalnok; 1848-ban porosz nemzetgyűlési képviselő (jobboldal), 1848 nov. – 1849 ápr. igazságügy-miniszter, 1849-ben az első kamara tagja. – *38*

RITTINGHAUSEN, Moritz (1814–1890) – német publicista, demokrata; 1848-ban a kölni Demokrata Társaság és a Biztonsági Bizottság tagja, a „Neue Rheinische Zeitung" munkatársa, 1849-ben a „Westdeutsche Zeitung" egyik kiadója; később az I. Internacionálé tagja és szociáldemokrata képviselő. – *168*

RODBERTUS-JAGETZOW, Johann Karl (1805–1875) – porosz földbirtokos és közgazdász, katedraszocialista; 1848-ban a porosz nemzetgyűlés balközepének vezetője, az Auerswald-kormány kultuszminisztere. – *23*

ROGIER, Charles-Latour (1800–1885) – belga politikus, mérsékelt liberális, 1847–52 miniszterelnök és belügyminiszter. – *35*

RÓZSA Sándor (1813–1878) – betyárvezér, 1848–49-ben szabadcsapat-parancsnok a Délvidéken; 1856-ban, ill. 1872-ben életfogytiglani rabságra ítélik. – *147* (238)

RÖHRDANZ – német irodalmár, a porosz rendőrség ügynöke. – *330*

RÖSER, Peter Gerhard (1814–1865) – kölni szivarkészítő, 1848–49 a kölni Munkásegylet alelnöke, a „Freiheit, Brüderlichkeit, Arbeit" kiadója, 1850-től a Kommunisták Szövetségének tagja, 1852-ben a kölni kommunista-per egyik fővádlottja, később lassalleánus. – *448*

RUDICS József – konzervatív politikus, 1841–48 Bács-Bodrog vm. főispánja, 1849 febr.-tól a szerb főodbor alelnöke s egyben egyetlen magyar tagja. – *197*

RUKAVINA, Gyuro, báró (1777–1849) – császári altábornagy, majd táborszernagy, horvátországi alkapitány, temesvári várparancsnok, majd temesközi főhadparancsnok. –

115 136 141 162 164 175 178 187 215 222 223 231 238 241 248 271 272 285 304 305 343 349 (300 345 367 479)

RÜTTIMANN, Johann Jakob (1813–1876) – svájci jogász, politikus; 1844–72 Zürich kanton nagytanácsának tagja, 1848–54 a kantontanács tagja; részt vesz a szövetségi alkotmány kidolgozásában. – *52 54*

S

SALGET, Hubert – 1848-ban a kölni Munkásegylet tagja. – *24*

»*Der Satellit. Beiblatt zur, Kronstädter Zeitung*'« (A Bolygó. A »Brassói Újság« melléklapja), Brassó. – *151* (248)

SCHAPPER, Karl (kb. 1812–1870) – német forradalmár, az Igazak Szövetsége és a Kommunisták Szövetsége vezető tagja; 1848–49 a „Neue Rheinische Zeitung" korrektora, a demokraták rajnai kerületi bizottságának tagja; 1849 febr.–máj. a kölni Munkásegylet elnöke; 1850-ben a Kommunisták Szövetsége kettészakadásakor a Marx-ellenes frakció egyik vezetője, majd szakít a frakciózással és újra csatlakozik Marxhoz; 1865-ben az I. Internacionálé Főtanácsának tagja. – *17–21 31 168 438 448 452* (30 33 34 44 574)

SCHARNHORST, Gerhard Johann David (1755–1813) – porosz tábornagy, katonai teoretikus, 1807–10 hadügyminiszter, 1810–13 vezérkari főnök; hadügyi reformjaival az általános védkötelezettség alapján teljesen újjászervezi a porosz hadsereget; kidolgozza a Napóleon elleni 1813-i hadjárat tervét; e hadjáratban halálosan megsebesül. – *63*

SCHÄFFER, H. – a solingeni Demokrata Egylet egyik vezetője. – *452*

SCHLEINITZ, Alexander Gustav Adolf, báró (később: gróf) (1807–1885) – porosz junker politikus; 1848, 1849–50 és 1858–61 külügyminiszter. – *6*

»*Schlesische Zeitung*« (Sziléziai Újság), Breslau. – *37 131–133 180 258* (63)

»*Schleswig-Holsteinische Zeitung*« (Schleswig-Holsteini Újság), Hamburg-Altona. – *3* (4)

SCHLICK (Schlik), Franz Heinrich, gróf (1789–1862) – császári altábornagy; krakkói kormányzó; 1848 dec.-től a Magyarország ellen harcoló császári sereg III., 1849 jún.-tól I. hadtestének parancsnoka; utóbb lovassági tábornok. – *93 94 96 100 102 104 111 113 114 127 128 136–138 141 149 156–158 160 172 173 184 185 189–191 196 203 221 227 238 239 241 243 250 251 256 257 259 263 269 273 275 282 283 300 310 311 317–321 324 329 335 341 365 369 382 389 393 402* (170 270 283 467)

SCHMERLING, Anton, lovag (1805–1893) – osztrák politikus, 1848-ban a frankfurti nemzetgyűlés tagja (jobbközép), a birodalmi központi hatalom belügyminisztere, majd miniszterelnöke és külügyminisztere; 1849 júl.–1851 jan. osztrák igazságügy-miniszter; 1860 dec.–1865 júl. államminiszter. – *64*

SCHMUTZ, Johann – császári kapitány a 35. sorgyalogezredben. – *192*

SCHNEIDER, Johannes (1792–1858) – svájci államférfi; 1831-től Bern kanton alkotmányozó tanácsának és nagytanácsának tagja, 1848–50 Svájc nemzeti tanácsának tagja. – *208*

SCHNYDER, Anton – svájci politikus. – *44*

SCHRECKENSTEIN, Ludwig Roth von, báró (1789–1858) – porosz tábornok, 1848 jún.–szept. hadügyminiszter. – *6*

SCHRÖDER – 1848-ban fogházőr Kölnben. – *13*

SCHULZIG, Franz Joseph, lovag (utóbb: báró) (1787–1864) – császári tábornok, majd altábornagy, ljubljanai dandárparancsnok, 1848 dec. – 1849 ápr. Schlick egyik alparancsnoka. – *127 156 157 184 203 265*

SCHURTTER, Joseph – császári tábornok, nagyszebeni dandárparancsnok, utóbb altábornagy. – *152 293*

SCHWANBECK, Eugen Alexis (1821–1850) – német hírlapíró, 1847–49 a „Kölnische Zeitung" munkatársa. – *104 112 117 120 121 414*

SCHWARZENBERG, Edmund, herceg (1803–1873) – császári tábornok; a bécsi udvari haditanács tagja; 1848 tavaszától dandárparancsnok Radetzky seregében; 1848 nov.-től altábornagy és hadosztályparancsnok Wrbna hadtestében; 1849 jún.-tól a III. hadtest parancsnoka, utóbb tábornagy. – *184 248*

SCHWARZENBERG, Felix, herceg (1800–1852) – császári tábornok és diplomata, 1844-től 1848 márc.-ig nápolyi osztrák követ; 1848 ápr.-tól dandárparancsnok Nugent hadtestében; júl.-tól altábornagy; aug.-tól Milánó katonai és polgári kormányzója; nov.-től osztrák miniszterelnök és külügyminiszter. – *243 257 353 380 394* ([516])

»*Der Schweizerische Beobachter*« (A Svájci Figyelő), Bern. – *55 73* ([89])

SEDLNITZKY, Joseph, gróf (1778–1855) – 1817–48 a bécsi udvari rendőri és könyvvizsgáló hivatal elnöke. – *58* ([92])

SEILER, Fritz (1808–1883) – svájci politikus, 1831–35 és 1838–45 Bern kanton nagytanácsának tagja, 1848–83 a nemzeti tanács tagja. – *77*

Sever *lásd* Axente, Sever Ivan

»*Siebenbürger Bote*« (Erdélyi Hírnök), Nagyszeben. – *187 202 203 247* ([299])

»*Siebenbürger Wochenblatt*« (Erdélyi Hetilap), Brassó. – *152 153* ([249])

SIEBER, Johann Kaspar (1821–1878) – svájci politikus, a „Wächter", majd a „Berner Zeitung" szerkesztője; 1857-ben Zürich kanton nagytanácsának és a szövetségi tanácsnak a tagja. – *90* ([120])

SIGEL, Franz (1824–1902) – badeni katonatiszt, kispolgári demokrata; az 1848–49-es badeni forradalmi mozgalom résztvevője, az 1849-es badeni–pfalzi felkelésben főparancsnok, majd főparancsnok-helyettes; a vereség után Svájcba, majd Angliába, 1852-ben pedig az USA-ba emigrál. – *64 430*

SIMONYI Ernő (1821–1882) – az 1848–49-i szabadságharcban szabadcsapatok szervezője, a forradalom bukása után emigrál, a kiegyezés után függetlenségi párti képviselő. – *259*

SIMUNICH (Simunić), Balthasar, lovag (utóbb; báró) (1785–1861) – császári tábornok, majd altábornagy, bécsi dandárparancsnok, majd a Magyarországon harcoló császári sereg egyik önálló hadosztályának parancsnoka. – *108 116 117 137 192 222 239 296 360 368 384 400* ([166])

»*Slavenski Jug*« (A Szláv Dél), Zágráb. – *119 233* ([187 225])

»*Slowenskí pozornik*« (Szlovák Figyelő), Szakolca. – *345*

SOSSAI, Antoine (utóbb: báró) (1790–1874) – császári ezredes, a 12. sorgyalogezred parancsnoka, majd tábornok és dandárparancsnok Simunich hadosztályában. – *95 192 296*

SÖLL, Vitalis (1825–1849) – a magyar honvédsereg Stájerországból származó századosa, majd őrnagya, a sereg tiroli önkéntesekből alakult vadászcsapatának parancsnoka. – *159* ([256])

SPECKER – egy bécsi gépgyár svájci tulajdonosa. – *68 69*

»*Der Spiegel für Kunst, Eleganz und Mode*« (A Tükör – művészet, elegancia és divat), Buda. – *356* (486)

SPIEGEL-BORLINGHAUSEN, báró – porosz államhivatalnok, 1848-ban kormányzati prezidens Düsseldorfban. – *75*

»*Srpske Novine*« (Szerb Újság), Belgrád. – *145 198 411* (232)

Staatsanzeiger *lásd* Preussischer Staatsanzeiger

STADION, Franz, gróf (1806–1853) – osztrák politikus, galíciai kormányzó és a galíciai rendi gyűlés elnöke; 1848 nov.–1849 máj. osztrák belügyminiszter, 1849 júl.-tól tárca nélküli miniszter. – *247 248 257 353 375 394* (366 470 516)

STANKOVICH (Stanković), Jovan – horvátországi szerb politikus, 1848 máj.-tól a szerb főodbor titkára. – *197*

STANOJEVICH (Stanojević), Miloje – a Szerb Fejedelemség hadseregének őrnagya, 1849-ben a Bácskában harcoló szerviánusok parancsnoka. – *271*

STÄMPFLI, Jakob (1820–1879) – svájci politikus, radikális; 1846–50 mint Bern kanton kormányának tagja, új adókivetési rendszert vezetett be, a „Berner Zeitung" alapítója és szerkesztője; 1848–54, 1875–79 a nemzeti tanács tagja, 1851–75 elnöke; 1851–54 a a szövetségi törvényszéknek, 1854–63 a szövetségi tanácsnak a tagja; 1856-ban, 1859-ben és 1862-ben szövetségi elnök. – *85* (76 79)

STECK, Jean-Jacques (1800–1861) – svájci professzor, politikus; 1848–50 Neuchâtel kanton kormányának tagja. – *54*

STEHLIN, Johann Jakob (1803–1879) – svájci ezredes, politikus; 1848–53 a nemzeti tanács tagja. – *66*

STEIGER, Jakob Robert (1801–1862) – svájci orvos, liberális; 1833, 1834 és 1838-ban a svájci szövetségi parlament tagja; 1845-ben a sonderbundosok Luzernben halálra ítélik, de elmenekül; 1847–62 a luzerni nagytanács tagja, 1848–52 a nemzeti tanács tagja, 1848–49 elnöke. – *46 60 71 76* (76)

STEINER, A. – 1849 febr.-tól a Rajachich szervezte vajdasági legfelső bíróság ülnöke. – *197–198*

STEININGERN, N. – 1849 febr.-tól a Rajachich szervezte vajdasági legfelső bíróság ülnöke. – *197–198*

STEJIN, Dimitrije – császári hadnagy, majd főhadnagy a sajkás zászlóaljban, a délvidéki felkelő had őrnagya. – *271*

STED(T)MANN, Karl (1804–1882) – porosz földbirtokos, mérsékelt liberális, 1848-ban az előparlament és a frankfurti nemzetgyűlés tagja (balközép); 1848 szept.–1849 márc. a malmői fegyverszüneti bizottság tagja, schleswig-holsteini birodalmi biztos. – *462–464*

STOJACHKOVICH ((Stojačković), Aleksandar (1822–1893) – szerb történetíró, karlócai tanár, 1848 máj.-tól a szerb főodbor tagja, 1848 okt.-től a polgári ügyekben illetékes titkára. – *197*

STOJAKOVICH (Stojaković), Gyorgye (1810–1863) – pesti szerb ügyvéd, liberális szerb politikus; 1848 máj.-tól a szerb főodbor tagja. – *278*

ŠTOOS, Pavao (1806–1862) – horvát pap és költő. – *163*

STRATIMIROVICH (Stratimirović), Gyorgye (1822–1908) – szerb földbirtokos és liberális politikus, a császári hadsereg volt hadnagya; 1848 máj.–nov. a szerb főodbor

elnöke; 1848 jún.–okt. a magyar forradalom ellen harcoló szerb felkelő had főparancsnoka, ezredesi, majd tábornoki rangban, 1848 dec.-től a vajdasági alkotmánybizottság elnöke; 1849 júl.-tól a császári hadsereg alezredese, utóbb ezredese, majd tábornoka. – *98 104 105 109 111 118 145 178 213 223 233 234 361 364 370* (137 150 153 154 155 185 201 230 392)

STRENG, Johann Battist (1808–1883) – svájci jogász és politikus, 1848-ban a kantontanács, később a nemzeti tanács tagja. – *44*

STROBACH, Antonín (1814–1856) – ügyvéd, a cseh nemzeti mozgalom Palacký vezette irányzatának híve; 1848–49-ben az osztrák birodalmi gyűlés elnöke. – *426*

STRUVE, Gustav (1805–1870) – ügyvéd és publicista, kispolgári demokrata; 1848-ban az előparlament tagja, az 1848 ápr.-i és szept.-i badeni felkelés és az 1849-i badeni–pfalzi felkelés egyik vezetője; Angliába majd Amerikába emigrál és az északiak oldalán részt vesz a polgárháborúban. – *71* (98)

ŠTÚR, L'udovít (1815–1856) – szlovák tanár és publicista, a szlovák nemzeti mozgalom liberális irányzatának vezetője; 1848 jún.-ig a „Slovenskie národnie noviny" szerkesztője; 1848 szept.-től a magyarellenes Szlovák Nemzeti Tanács tagja. – *177 202 225 237* (324)

STUTTERHEIM, Johann, báró (1803–1870) – császári alezredes a 63. sorgyalogezredben; 1848 júl.-tól ezredes és ezredparancsnok, s ebben a minőségében Puchner egyik alparancsnoka; 1849 okt.-től tábornok és kolozsvári dandárparancsnok. – *230*

STÜRMER, Bartholomäus, gróf (1787–1863) – osztrák diplomata, konstantinápolyi internuncius. – *198*

»*La Suisse*« (Svájc), Bern. – *44 45 56* (77)

ŠUPLJIKAC, Jovan – Stevan Šupljikac unokatestvére, 1848 nov.-től a szerb főodbor pénzügyi osztályának vezetője. – *197 248*

ŠUPLJIKAC, Stevan (1786–1848) – császári ezredes, a 3. (ogulini) határőr-gyalogezred parancsnoka, 1848 máj.-tól szerb vajda és császári tábornok; 1848 okt.–dec. a szerb felkelő had főparancsnoka. – *104 105 163* (137 155)

»*Südslavische Zeitung*« (Délszláv Újság), Zágráb. – *104 109 233 241 272 279 342* (151 173)

SYDOW, Rudolf – porosz diplomata, 1845–48 svájci követ. – *44*

SZ

Szavojai herceg *lásd* Viktor Emánuel, II.

SZIRMAY István gróf (1794–1857) – Sáros megyei földbirtokos; 1848 dec.-től őrnagyi rangban egy ellenforradalmi szabadcsapat szervezője és parancsnoka. – *149 274*

T

TANNER, Karl Rudolf (1794–1849) – svájci politikus, jogász, felsőbírósági elnök; 1831–32 a szövetségi gyűlés, 1848–49 a nemzeti tanács tagja. – *44*

TEUCHERT, Heinrich – császári őrnagy a 63. sorgyalogezredben; 1849 márc.-ban Nagyszebenben magyar fogságba kerül. – *286*

TILLIER, Johann Anton (1792–1854) – svájci politikus, történész; 1846-ban a berni nagytanács tagja, 1848-ban elnöke, 1848–51 a nemzeti tanács tagja, 1851-től emigrációban él. – *210*

»*The Times*« (Az Idők), London. – *34 35* (54)

TODOROVICH (Todorović), Kuzman (1787–1858) – császári tábornok, károlyvárosi dandárparancsnok, 1848 őszén hadosztályparancsnok Jellachich hadtestében, 1849 jan.–máj. a magyarországi szerb felkelőhad parancsnoka. – *96 109 115 125 126 145 175 178 187 193 205 215 222 223 231 232 248 259 279 301 305 359 364 411* (137 345)

TRENCK, Heinrich, báró (megh. 1876) – császári őrnagy, majd alezredes a 24. sorgyalogezredben; 1848–49-ben egy a Felvidéken tevékenykedő mozgó hadoszlop parancsnoka. – *399*

»*Trier'sche Zeitung*« (Trieri Újság), Trier. – *458* (578 579)

TROG, Johann (1807–1867) – svájci politikus; 1848–57 a nemzeti tanács tagja, 1852-ben elnöke. – *44*

TSCHECH, Heinrich Ludwig (1789–1844) – porosz hivatalnok, 1832–41 Storkow város polgármestere; 1844-ben IV. Frigyes Vilmos ellen megkísérelt merénylete miatt kivégezték. – *122* (192)

U

UNRUH, Hans Viktor (1806–1886) – porosz mérnök, liberális politikus; 1848-ban a porosz nemzetgyűlés balközepének egyik vezetője, okt.-től a nemzetgyűlés elnöke. – *38*

URBAN, Karl (utóbb: báró) (1802–1877) – császári alezredes, majd ezredes és ezredparancsnok a 17. (2. oláh) határőr-gyalogezredben; 1848 őszétől dandárparancsnok Puchner, majd Malkowsky hadtestében; 1849 nyarától a kolozsvári kerület katonai parancsnoka; utóbb tábornok, majd altábornagy. – *126 165 173 239 244 256* (204)

UTTENHOVEN (megh. 1849) – porosz százados; az 1849 máj.-i elberfeldi felkelés idején lelőtték. – *412*

V

VARSAN, Gyorgye – a pancsovai szerbek képviselője a szerb főodborban és 1848 nov.-től a főodbor gazdasági és pénzügyi hivatalának elnöke. – *197*

VAUTHIER-ROCHEFORT – mérnök, 1849-ben az osztrák kereskedelem-, ipar- és közmunkaügyi minisztérium tanácsosa. – *135*

VEIGL, Valentin (1802–1863) – császári ezredes a 2. könnyűlovas-ezredben, majd tábornok és dandárparancsnok előbb Simunich hadosztályában, utóbb Ramberg hadtestében; később altábornagy. – *192 231 296 374*

VENTURINI, Luigi (megh. 1849) – császári főhadnagy a 16. sorgyalogezred egyik Magyarországon állomásozó zászlóaljában; a honvédsereg századosa, majd őrnagya; Kápolnánál fogságba esik; a császáriak kivégeztetik. – *236*

Verfassungsfreund *lásd* Berner Verfassungsfreund

VETTER Antal (1803–1882) – császári őrnagy a 37. sorgyalogezredben, 1848 máj.-tól alezredes; okt.-ben ezredes és a temesközi magyar sereg táborkari főnöke; nov-től tábornok és a honvédsereg vezérkari főnöke; 1849 márc.-tól altábornagy és a honvédsereg főerőinek

parancsnoka; jún.–júl. a IV. és az V. hadtest főparancsnoka; a forradalom bukása után Magyarországon bujdosik; 1850-ben emigrál, majd 1867-ben visszatér. – *105 187 241 265 269 276 282 283 311 337 341 342 345 355 381* (302 353 362 395)

VICZE, Franz – a szerb főodbor tagja és pénzügyi ellenőre. – *197*

VIKTOR EMÁNUEL, II. (1820–1878) – szavojai herceg, szárd király 1849–1861, olasz király 1861–1878. – *261* (29 251)

VINCKE, Georg, Ernst Friedrich, báró (1811–1875) – porosz liberális politikus, az egyesült Landtag tagja; 1848–49 a frankfurti nemzetgyűlés jobboldalának egyik vezetője. – *23*

»*Vjestnik*« (Hírnök), 1848–49 Pest, majd Újvidék és Karlóca. – *109 411* (171)

VOGL, Anton (1789–1871) – császári tábornok, majd altábornagy, lembergi dandár-, majd hadosztályparancsnok. – *113 114 177 348 349 357 359 360 362 366 370 384*

VUCHICH (Vučić), Toma Perišić (1786–1859) – szerb hadvezér és politikus. – *343*

W

WACHTER, Karl – kölni joggyakornok, demokrata; 1848-ban a polgárőrség századosa és a kölni Biztonsági Bizottság tagja. – *31*

WACHTLER, N. – 1849 febr.-tól a szerb főodbor pénzügyi osztályának tanácsosa. – *198*

WALDECK, Benedikt Franz Leo (1802–1870) – a porosz legfelső bíróság tanácsosa, radikális; 1848-ban a porosz nemzetgyűlés alelnöke és a baloldal egyik vezetője. – *23*

WALLAU, Karl (1823–1877) – német nyomdász, emigráns Brüsszelben, majd Párizsban, a Kommunisták Szövetségének tagja, a mainzi Munkás Művelődési Egylet elnöke; később mainzi főpolgármester. – *438*

»*Der Wanderer*« (A Vándor), Bécs. – *347 348 365 366* (475)

»*Der Wächter*« (Az Őrszem), Murten. – *90* (120)

»*Der Wächter am Rhein*« (A Rajnai Őrszem), Köln. – *414* (541)

WEDER, Johann Baptist (1800–1872) – svájci politikus, 1833–67 (megszakítással) Szentgallen kanton nagytanácsának tagja, 1847–51 és 1861–63 a szövetségi tanács tagja, 1848–51 és 1858–72 a nemzeti tanács tagja. – *44*

WEERTH, Georg (1822–1856) – német proletárköltő és publicista, a Kommunisták Szövetségének tagja, Marx és Engels barátja, 1848–49 a „Neue Rheinische Zeitung" tárcarovatának szerkesztője. – *462 464* (1 53 55 587)

WEINGART, Johann August (1797–1878) – svájci radikális politikus, nyomdatulajdonos; 1848–60 a nemzeti tanács tagja. – *43 45 60*

WEISSHAAR, Jakob – badeni republikánus, 1848 máj.-tól emigráns Svájcban. – *50*

WEITLING, Christian Wilhelm (1808–1871) – német szabó, az első német munkásíró, az egyenlősítő kommunizmus teoretikusa; 1849-ben Amerikába emigrál. – *442* (565)

WELDEN, Franz Ludwig, báró (1782–1853) – császári altábornagy, majd táborszernagy, Tirol katonai parancsnoka; 1848 nyarán hadtestparancsnok Radetzky seregében; 1848 nov.–1849 ápr. Bécs katonai kormányzója; 1849 ápr.–máj. a Magyarországon harcoló császári sereg főparancsnoka; 1849 aug.-tól ismét Bécs katonai kormányzója. – *93 94 97 114 115 136 234 238 266 285 288 295 299 331 332 335 337 342 349 357 358 361 363 365 366 368 372 374 378 382 387 389 393* (125 384 462 478 503)

WEX – Bukovina berhometi kerületének biztosa. – *338*

WEYERS, Peter Wilhelm (szül. kb. 1814) – düsseldorfi munkás; 1848 nov.-ben letartóztatják és 1849-ben forradalmi propaganda miatt bíróság elé állítják. – *167*

»*Wiener Zeitung*« (Bécsi Újság), Bécs. – *107 108 123 136 138–140 154 156 172 230 234 259 294 301 302 303–305 328 343 355 357 372 374 393* ([164 255])

WIESER, Kaspar (1794–1870) – császári százados, majd őrnagy az 51. sorgyalogezredben, utóbb alezredes. – *173*

WILLICH, August (1810–1878) – volt porosz hadnagy, politikai meggyőződése miatt nyugállományba vonult; a Kommunisták Szövetségének tagja; 1849-ben egy szabadcsapat parancsnoka a badeni–pfalzi felkelésben; a Kommunisták Szövetségének kettészakadásakor Schapperral együtt a Marx-ellenes frakció feje; 1853-ban az Egyesült Államokba emigrál; az amerikai polgárháborúban az északiak tábornoka. – *429 430* ([557])

WINDISCHGRÄTZ (Windisch-Grätz), Alfred, herceg (1787–1862) – császári altábornagy, prágai főhadparancsnok, 1848 okt.-től tábornagy és 1849 ápr.-ig (az Itáliában harcoló csapatok kivételével) a császári hadsereg egészének főparancsnoka. – *58 68 94–96 100–102 104 108 113 114 117 119–124 128 129 132 136–138 141 142 146 148–151 157–160 162–164 166 171–173 175 176 179–182 184 186 188 189–191 193 195–197 199 200 202 203 212–214 216 217 219 221 225 227 228 232 234–239 246 248 257 265–268 273 295 296 304–306 310 312 313 317 320 321–324 329 331–333 335 337 341 342 347–349 356 357 370 371 375 380 399 402 404 424* ([61 166 170 189 191 202 225 235 241 283 289 309 311 358 383 384 462 519])

WINDISCHGRÄTZ (Windisch-Grätz), Alfred Joseph, herceg (1819–1876) – a tábornagy fia; császári százados, majd őrnagy a 8. vértesezredben; 1848–49-ben szárnysegéd apja mellett; utóbb altábornagy. – *335*

WITTGENSTEIN, Heinrich (1800–1868) – kölni városi tanácsos, liberális; 1848-ban kormányzati prezidens és a polgárőrség parancsnoka Kölnben, nov.-től porosz nemzetgyűlési képviselő (jobboldal). – *29*

WODIANER Albert (1818–1898) – pesti nagykereskedő és bankár. – *171 172* ([280])

WOHLGEMUTH, Ludwig, lovag (utóbb: báró) (1788–1851) – császári tábornok, majd altábornagy; 1848-ban dandárparancsnok Itáliában; 1849 ápr.-tól a Magyarországon harcoló császári sereg IV. hadtestének parancsnoka; júl.-tól a megszállt Erdély polgári és katonai kormányzója. – *336 349 366 369 371 372 374 375 376 377 378 382 383 387 389 392 400* ([489])

WOLFERS, Franz Anton (szül. 1813) – belga eredetű német hírlapíró, 1847–49-ben a „Kölnische Zeitung" munkatársa; később bonapartista ügynök. – *34 35*

WOLFF, Wilhelm (Lupus) (1809–1864) – német tanító és hírlapíró, Marx és Engels barátja, a Kommunisták Szövetsége Központi Vezetőségének tagja, 1848–49 a „Neue Rheinische Zeitung" egyik szerkesztője; a forradalom után Svájcba, majd 1851-ben Angliába emigrál; az ő emlékének ajánlotta Marx a „Tőke" első kötetét. – *452* ([1 44 581])

WORONIECKI, Józef, herceg (szül. 1828) – 1848–49-ben egy a magyar szabadságharc támogatására alakult lengyel szabadcsapat parancsnoka, honvéd őrnagy; a szabadságharc bukása után Törökországba menekül és Yusuf néven belép a török hadseregbe. – *285* ([404])

WRANGEL, Friedrich Heinrich Ernst, gróf (1784–1877) – porosz tábornok, 1848-ban a 3. (berlini) hadtest parancsnoka, a nov-i ellenforradalmi államcsíny egyik szervezője. – *8 9 27*

WRBNA-FREUDENTHAL, Ladislav, gróf (1795–1849) – császári tábornok, majd altábornagy, bécsi hadosztályparancsnok; 1848 dec.–1849 ápr. a Magyarországon harcoló császári sereg II. hadtestének és a császáriak szervezte pesti katonai kerületnek a parancsnoka; majd várparancsnok Veronában; itt öngyilkos lesz. – *108 121 158 184 227 247 314 315 331 349* (166 191)

WURMSER, Dagobert Siegmund, gróf (1724–1797) – császári tábornagy; 1796-ban a császári csapatok parancsnoka Itáliában; Mantova erődjében kapitulál. – *281*

WYNN, Henry Watkin Williams (1783–1856) – angol diplomata, 1824–53 rendkívüli követ Dániában. – *8 9*

WYSOCKI, József (1809–1873) – az 1830–31-i lengyel felkelő sereg tüzér hadnagya; 1848-ban a krakkói nemzetőrség ezredese; 1848 nov.-től Magyarországon harcol mint honvédőrnagy és a honvédsereg lengyel légiójának parancsnoka; 1849 jan.-tól alezredes, márc.-ban ezredes, ápr.-ban hadosztályparancsnok a III. hadtestben, máj.-ban tábornok; jún.–aug. a IX. hadtest parancsnoka; a forradalom bukása után Franciaországban él emigrációban; a krími háború idején lengyel légiót próbál szervezni az oroszok ellen; részt vesz az 1863–64-i lengyel szabadságharcban. – *147* (238)

WYSS, Franz (1795–1849) – svájci eredetű császári ezredes, a 3. dzsidásezred parancsnoka, majd tábornok és dandárparancsnok Wrbna hadtestében; 1849 jún. 13-án elesik a csornai ütközetben. – *68 69 72 190*

Z

ZAMBECCARI, Livio, gróf (1802–1862) – olasz tiszt, 1848–49 a római köztársaság tábornoka; Róma eleste után emigrál. – *262*

ZAYAS, Juan Antonio – 1848–49-ben svájci spanyol követ. – *72*

ZEISBERG, Karl, lovag (1788–1863) – császári tábornok, majd altábornagy, zárai dandárparancsnok, majd Jellachich hadtestének táborkari főnöke. – *160 190 199 204 212 213 227*

»Zeitung des Arbeitervereins zu Köln« (A Kölni Munkásegylet Újsága), Köln. – *13* (21)

ZICHY Ferenc gróf (1811–1897) – nagybirtokos, konzervatív politikus; a Helytartótanács helyettes elnöke, 1848 ápr.–szept. a közmunka- és közlekedésügyi minisztérium államdalmi altitkára, 1848 dec.-től Pozsony vm. császári biztosa, 1849 jún.-tól császári főbiztos a Magyarországra törő orosz segélyhad mellett. – *289*

ZIEGLER, Paul Karl Eduard (1800–1882) – svájci ezredes, liberális politikus; 1847-ben a Sonderbund ellen harcol, 1848–55 és 1860–66 a nemzeti tanács tagja. – *46 48*

ZITTA, Emanuele – császári mérnökezredes, olmützi erődítési igazgató, majd tábornok és az aknász- és árkászkar dandárparancsnoka. – *370*

ZIVANOVICH (Živanović), Jakov – 1848 máj.-tól a szerb főodbor tagja, 1849 febr.-tól diplomáciai ügyosztályának vezetője. – *197 248*

ZWEIFFEL – kölni főügyész, klerikális; 1848-ban porosz nemzetgyűlési képviselő (jobboldal). – *33 34 420 422 423* (546 547)

A változott földrajzi nevek összehasonlító táblázata

E kötetben	A „N. Rh. Z."-ban	Ma*	Helye a térkép-mellékleten
Alsen-sziget	Alsen	Als, D.	–
Alvinc	Alvinc	Vinţul de Jos', R.	E 10
Andrichau	Andrichau	Andrychów, L.	A 6
Asszonyfalva	Frauendorf	Axente-Sever, R.	E 11
Balázsfalva	Blasendorf	Blaj, R.	D 10
Bánátkomlós	Komlós	Comloşu Mare, R.	E 7
Baranyavár	Siklós-Baranyavár	Beli Manastir, J.	E 5
Barcaság	Burzenland	Ţara Bîrsei, R.	E 12
Bars	Bars	Tekov, Cs.	B 5
Bártfa	Bartfeld	Bardejov, Cs.	A 8
Bartosfalva	Bartosfalva	Bartošovce, Cs.	A 8
Bátorkeszi	Bátorkesz	Bátorové Kesy, Cs.	C 5
Becse *lásd* Óbecse			
Berhomet	Berhomet	Beregomet, SZU.	B 12
Besse	Bese	Beša, Cs.	B 5
Bessenyő	Heidendorf	Beşineu, R.	C 11
Beszterce	Bistritz	Bistriţa, R.	C 11
Besztercebánya	Neusohl	Banská Bystrica, Cs.	B 6
Bezdán	Bezdany	Bezdan, J.	E 5
Bielitz	Bielitz	Bielsko-Biała, L.	A 6
Bős	Bős	Gabčíkovo, Cs.	C 4
Brassó	Kronstadt	Braşov, R.	E 12
Breznóbánya	Bries	Brezno nad Hronom, Cs.	B 6
Budweis	Budweis	České Budějovice, Cs.	–
Csáca	Csáca	Čadca, Cs.	A 5
Csallóköz	Insel Schütt	Žitný Ostrov, Cs.	BC 4

* *Rövidítések ebben a hasábban*:

Cs. = Csehszlovákia
D. = Dánia
J. = Jugoszlávia
L. = Lengyelország
R. = Románia
SZU = Szovjetunió

E kötetben	A „N. Rh. Z."-ban	Ma	Helye a térkép-mellékleten
Cseklész	Lanschütz	Bernolákovo, Cs.	B 4
Csernovic	Czernowitz	Černovci, J.	B 12
Csurog	Tschurug	Čurug, J.	E 7
Dálja	Dalja	Dalj, J.	E 5
Delatyn	Delatyn	Del'atin, SZU	B 11
Déva	Deva	Deva, R.	E 9
Diószeg	Diószeg	Sládkovičovo, Cs.	B 4
Dorna-Vatra	Watra Dorna	Vatra Dornei, R.	C 12
Dunaszerdahely	Szerdahely	Dunajská Streda, Cs.	C 4
Düppel	Düppel	Dybbol, D.	–
Egerbegy	Arbegyen	Agîrbiciu, R.	E 11
Ekemező	Grossprobstdorf	Proştea Mare, R.	D 11
Eperjes	Eperjes	Preşov, Cs.	B 8
Erkensund	Erkensund	Egernsund, D.	–
Érsekújvár	Neuhäusl	Nové Zámky, Cs.	C 5
Eszék	Essegg	Osijek, J.	E 5
Facset	Facset	Făget, R.	E 9
Fehértemplom	Weisskirchen	Bela Crkva, J.	F 8
Felek	Freck	Avrig de Jos, R.	E 11
Fenyőfalva	Girelsau	Bradu, R.	E 11
Fogaras	Fogarasch	Făgăraş, R.	E 11
Földvár	Marienburg	Feldioara, R.	E 12
Friedek	Friedek	Frýdek-Místek, Cs.	–
Friedland	Friedland	Frýdlant n. Ostr., Cs.	A 5
Futak	Futak	Futog, J.	E 6
Fühnen (sziget)	Fühnen	Fyn, D.	–
Galac	Gallatz	Galaţi, R.	–
Garamszentbenedek	St. Benedik	Hronský Beňadik, Cs.	B 5
Goszpodince	Goszpodincze	Gospodinci	E 67
Gravenstein	Gravenstein	Grasten, D.	–
Gyulafehérvár	Karlsburg	Alba Iulia, R.	D 10
Hadersleben	Hadersleben	Haderslev, D.	–
Hanusfalva	Hanusfalva	Hanušovce n. T., Cs.	A 8
Hátszeg	Hatzeg	Haţeg, R.	E 9
Hetény	Hetény	Chotín, Cs.	C 5
Hídvég	Hídvég	Hăghig, R.	E 12
Höltövény	Heldsdorf	Hălchiu, R.	E 12
Igló	Neudorf	Spišská Nová Ves, Cs.	B 7
Ipolypásztó	Pásztó	Pastúchovo, Cs.	C 5
Ipolyság	Ipolyság	Šahy, Cs.	B 5
Izsa	Izsa	Iža, Cs.	C 5
Jablunkai-hágó	Jablunka-Pass	Jablunkovi-hágó, Cs.	A 5
Jád	Jád	Iad, R.	C 11

E kötetben	A „N. Rh. Z."-ban	Ma	Helye a térképmellékleten
Jassy	Jassy	Iaşi, R	–
Jütland	Jütland	Jylland, D.	–
Kapus *lásd* Kiskapus			
Karánsebes	Karánsebes	Caransebes, R.	E 9
Karlóca	Karlowitz	Karlovci, J.	E 6
Károlyváros	Karlstadt	Karlovac, J.	E 2
Karwin	Karwin	Karviná, Cs.	A 5
Kassa	Kaschau	Košice, Cs.	B 8
Kécsa	Kech	Checea, R.	E 7
Kéménd	Kéménd	Kamenín, Cs.	C 5
Kikinda *lásd* Nagykikinda			
Királynémeti	Bayersdorf	Cranimăt, R.	C 11
Kiskapus	Kopisch	Copşa Mică, R.	D 11
Kistószeg *lásd* Tószeg			
Kisucaújhely	Neumarkt	Kysucké Nové Mesto, Cs.	A 5
Kolozsvár	Klausenburg	Cluj-Napoca, R.	D 10
Komárom	Komorn	Komarno, Cs.	C 5
Konstantinápoly	Constantinopel	Istanbul	–
Korotnok	Korotnok	Korytné, Cs.	B 7
Kremsier	Kremsier	Kroměříž, Cs.	A 4
Küküllő (folyó)	Kokel	Tîrnava, R.	D 11
Leléd	Leléd	Lelid, Cs.	C 5
Lemberg	Lemberg	Lvov, SZU	A 11
Léva	Léva	Levice, Cs.	B 5
Lipótvár	Leopoldstadt	Leopoldov, Cs.	B 4
Losonc	Losonc	Lučenec, Cs.	B 6
Lőcse	Leutschau	Levoča, Cs.	A 7
Lubló	Lubló	Stará Ľubovňa, Cs.	A 7
Lugos	Lugos	Lugoj, R.	E 8
Lundenburg	Lundenburg	Břeclav, Cs.	B 3
Málas	Málas	Málaš, Cs.	B 5
Máramarossziget	Sziget	Sighetul Marmaţiei, R.	C 10
Margitfalva	Margitfalva	Margecany, Cs.	B 8
Marosény-Borgó	Marozeny	Mureşeni Bîrgăului, R.	C 11
Marosvásárhely	Marosvásárhely	Tîrgu Mureş, R.	D 11
Medgyes	Mediasch	Mediaš, R.	D 11
Miava	Miava	Myjava, Cs.	B 4
Mitrovica	Mitrowitz	Sremska Mitrovica, J.	F 6
Moravica	Moravicza	Moraviţa, R.	E 8
Mossóc	Mossocz	Mošovce, Cs.	B 5
Munkács	Munkacs	Mukacsevo, SZU	B 9
Nagybecskerek	Becskerek	Zrenjanin, J.	E 7

E kötetben	A „N. Rh. Z."-ban	Ma	Helye a térképmellékleten
Nagykálna	Kálna	Kálna nad Hronom, Cs.	B 5
Nagykikinda	Kikinda	Kikinda, J.	E 7
Nagymező *lásd* Pálos-Nagymező			
Nagysalló	Nagysarló	Tekovské Lužany, Cs.	B 5
Nagyszeben	Hermannstadt	Sibiu, R.	E 11
Nagyszombat	Tyrnau	Trnava, Cs.	B 4
Nagytany	Nagytany	Tôň, Cs.	C 4
Nagyvárad	Grosswardein	Oradea, R.	C 8
Naszvad	Naszvad	Nesvady, Cs.	C 5
Neutitschein	Neutitschein	Nový Jičín, Cs.	A 5
Nyitra	Neutra	Nitra, Cs.	B 4
Óbecse	Becse	Bečej, J.	E 7
Olmütz	Olmütz	Olomouc, Cs.	A 4
Olt (folyó)	Alt, Aluta	Olt, R.	EF 11
Oroszvár	Karlberg	Rusovce, Cs.	B 4
Orsova	Orsova	Orşova, R.	F 9
Pacsér	Pacsir	Pačir, J.	E 6
Pálos-Nagymező	Hochwiesen	Velké Pole, Cs.	B 5
Pancsova	Pancsova	Pančevo, J.	F 7
Párkány	Párkány	Štúrovo, Cs.	C 5
Pétervárad	Peterwardein	Petrovaradin, J.	E 7
Pettau	Pettau	Ptuj, J.	D 2
Posen	Posen	Poznań L.	–
Pozsony	Pressburg	Bratislava, Cs.	B 4
Prerau	Prerau	Přerov, Cs.	A 4
Quarnero (szigetek)	Quarnero	Kvarner, J.	F 1
Quars	Quars	Kvaers, D.	–
Radzimilow	Radziwilov	Cservonoarmejszk, SZU	–
Ratibor	Ratibor	Racibórz, L.	–
Reichenberg	Reichenberg	Liberec, Cs.	–
Resinár	Resinari	Răşinari, R.	E 11
Rimaszombat	Rimaszombat	Rimavská Sobota, Cs.	B 7
Rózsahegy	Rosenberg	Ružomberok, Cs.	A 6
Rozsnyó	Rosenau	Rožňava, Cs.	B 7
Sajómagyaros	Magyaros	Şieu Magherus, R.	C 11
Saybusch	Saybusch	Żywiec, L.	A 6
Segesvár	Schässburg	Sighişoara, R.	D 11
Selmecbánya	Schemnitz	Banská Štiavnica, Cs.	B 5
Selyk	Marktschelken	Şeica Mare, R.	E 11
Steinbrück	Steinbrück	Židani Most, J.	D 2

E kötetben	A „N. Rh. Z."-ban	Ma	Helye a térképmellékleten
Sundewitt-félsziget	Sundewitt	Sundeved, D.	–
Szabadka	Maria-Theresienstadt, Theresiopel	Subotica, J.	D 6
Szászhermány	Honigberg	Harman, R.	E 12
Szászsebes	Mühlbach	Sebeş, R.	E 10
Szászváros	Szászváros	Orastie, R.	E 10
Székelyudvarhely	Udvarhely	Odorheiul Secuiesc, R	D 12
Szelindek	Stolzenburg	Slimnic, R.	E 11
Szentpéter	St. Peter	Dolny Peter, Cs.	B 5
Szentpéter	Petrovian	Petroviany ,Cs.	B 8
Szentpéter	Petersberg	Sânpetru, R.	E 12
Szenttamás	St. Tomas	Srbobran, J.	E 6
Szepesolaszi	Wallendorf	Spišské Vlachy, Cs.	B 7
Szepesremete	Einsiedel	Mníšek nad Hnilcom, Cs.	B 7
Szepesváralja	Kirchdrauf	Spišské Podhradie, Cs.	B 7
Szerdahely *lásd* Dunaszerdahely			
Szered	Szered	Sered', Cs.	B 4
Szeretfalva	Szeretfalva	Sărăţel, R.	C 11
Sziszek	Sissek	Sisak, J.	E 3
Szomolnok	Schmöllnitz	Smolník, Cs.	B 8
Sztrij	Stry	Sztrij, SzU	A 10
Szunyogszék	Szunyogszék	Ţânţari, R.	E 12
Talmács	Talmatsch	Tălmaciu, R.	E 11
Telgárt	Telgarth	Telgárt, Cs.	B 7
Temesvár	Temeswar	Timišoara, R.	E 8
Teplic	Teplitz	Trenčianske Teplice, Cs.	B 5
Teschen	Teschen	Čes. Těšín, Cs. Cieszyn, L.	A 5
Torda	Torenburg	Turda, R.	D 10
Torna	Tornau	Turna nad Bodvou, Cs.	B 7
Tószeg	Massdorf	Novi Kozarci, J.	E 7
Törökbecse	Neu-Becsej	Novi Bečej, J.	E 7
Törökkanizsa	Türkisch-Kanizsa	Kanjiža, J.	D 7
Trencsén	Trentschin	Trenčin, Cs.	B 5
Troppau	Troppau	Opava, Cs.	–
Turány	Turany	Turani, Cs.	A 6
Turócszentmárton	St. Marton	Martin, Cs.	A 5
Udvarhely *lásd* Székelyudvarhely			
Újverbász	Verbász	Vrbas, J.	E 6
Újvidék	Neusatz	Novi Sad, J.	E 6
Vágsellye	Sellye	Šal'a, Cs.	B 4

E kötetben	A „N. Rh. Z."-ban	Ma	Helye a térkép-mellékleten
Varannó	Varano	Vranov, Cs.	B 8
Verbász *lásd* Újverbász			
Verebély	Verebély	Vráble, Cs.	B 4
Versec	Werschetz	Vršac, J.	E 8
Vízakna	Salzburg	Ocna Sibiului, R.	E 11
Zádorlak	Szadorlak	Zădârlac, R.	D 8
Zágráb	Agram	Zagreb, J.	E 2
Zára	Zara	Zadar, J.	F 2
Zboró	Zborow	Zborov, Cs.	A 8
Zenta	Szenta	Senta, J.	E 7
Zimony	Semlin	Zemun, J.	F 7
Zombor	Zombor	Sombor, J.	E 6
Zsil (folyó)	Schyl	Jiu, R.	EF 10
Zsolna	Sillein	Žilina, Cs.	A 5
Zsombolya	Hatzfeld	Jimbolia, R.	E 7

Tartalom

Előszó a negyvenharmadik kötethez V

Karl Marx és Friedrich Engels
Cikkek
a „Neue Rheinische Zeitung"-ból
1848 június 3-1849 május 17

Friedrich Engels: A német csapatok sundewitti veresége 3
Friedrich Engels: A csatlakozás kérdése 5
Karl Marx: A Camphausen-kormány bukása 6
Reichensperger 7
Friedrich Engels: A fegyverszüneti „tárgyalások" 8
Friedrich Engels: Megszakadtak a Dániával folyó fegyverszüneti tárgyalások 9
Karl Marx: Különféle 10
Friedrich Engels: A milánói jelentés 11
Dr. Gottschalk 13
Friedrich Engels: A dán fegyverszünet és Hansemann 14
Friedrich Engels: Károly Albert árulása 15
A Schapper elleni kiutasítási kísérlet 17
Geiger és Schapper 20
Friedrich Engels: Szerkesztőségi megjegyzés a „Finanzplan der Linken" című cikkhez 22
Friedrich Engels: Az utódok 23
Friedrich Engels: Letartóztatások 24
Friedrich Engels: Hadparancs – Választási jelöltek – Félhivatalos megjegyzések a porosz kétszínűségről 25
Friedrich Engels: A „Faedrelandet" a fegyverszünetről 27
Friedrich Engels: A kölni Biztonsági Bizottság és a helyi hatóságok 29
Hecker államügyész és segítőtársai 30
Az ellenforradalom Kölnben 31
Kísérlet Moll letartóztatására 32
Legújabb hírek a mintaállamból 33
Burzsoáziánk és dr. Nückel 36
Karl Marx: Bécsi hírek 37
Karl Marx: A berlini nemzetgyűlés határozata 38

Friedrich Engels: A svájci kamarák ülése 40
Karl Marx: Az adómegtagadás és a vidék 41
Friedrich Engels: Különfélék Svájcból 42
Friedrich Engels: A nemzeti-tanácsi választások eredményei 43
Friedrich Engels: A választások – Sydow 44
Karl Marx: A nemzetgyűlés baloldalának álláspontja 47
Friedrich Engels: A nemzeti tanács vitája 48
Friedrich Engels: Raveaux lemondása – Svájc határának megsértése .. 50
Friedrich Engels: A szövetségi tanács és a kantontanács ülése 51
Friedrich Engels: A tanácsok együttes ülése – A szövetségi tanács 52
Friedrich Engels: A nemzeti tanács ülése – A kantontanács – A pápa tiltakozása – Birodalmi gabonazárlat – A wallisi nagytanács 54
Friedrich Engels: A nemzeti tanács ülése 57
Karl Marx: Felbontott levelek 58
Friedrich Engels: Bernt szövetségi székvárossá nyilvánították – Franscini 59
Friedrich Engels: Különfélék Svájcból 60
Friedrich Engels: Berg és Luvini párbaja 62
Friedrich Engels: A német határzár – A birodalom – A hadügyi hivatal 63
Friedrich Engels: A szövetségi tanács és a külföldi követek – A szövetségi tanács Tessinben – A postaügy központosítása – A német birodalmi csapatok parancsnokának bocsánatkérése 66
Friedrich Engels: Svájci tanúbizonyságok az osztrák hadsereg bécsi hőstetteiről 68
Friedrich Engels: Rendszabályok a német menekültek ügyében 71
Friedrich Engels: Az Orsolya-rend kolostora – Toborzás a kartácskirály számára – A „polgárközösség" – Bizottság a közös vámtarifa ügyében 73
Karl Marx: Drigalski felfüggesztése 75
Friedrich Engels: A német menekültek elleni rendszabályok – Tessinből visszavonták a csapatokat – A patriciátus 76
Friedrich Engels: Svájci–olasz ügyek 79
Friedrich Engels: Müller úr – Radetzky zaklatásai Tessin ellen – A szövetségi tanács – Lohbauer úr 81
Friedrich Engels: Az utolsó szabadcsapatosok 84
Friedrich Engels: A költségvetés 85
Friedrich Engels: Paplázadás 86
Friedrich Engels: Védővám-agitáció – A nápolyiak toborzásai 88
Friedrich Engels: Müller – A freiburgi kormányzat – Ochsenbein 90
Friedrich Engels: Engels ezredes válasza 92
Friedrich Engels: A magyarországi harc 93
Friedrich Engels: A Bánátból 98
Friedrich Engels: A 19. hadijelentés, megjegyzésekkel 100
Friedrich Engels: A háború – A kormány ellentéte a délszlávokkal 104
Friedrich Engels: A magyarországi háború 107
Friedrich Engels: A hadszíntérről 111
Karl Marx: Hármascsillag kontra háromszög 112
Friedrich Engels: A huszonkettedik hadijelentés 113

Friedrich Engels: A horvátok és a szlovákok Magyarországon 118
Friedrich Engels: Cs. kir. hadművészet 121
Friedrich Engels: Windischgrätz – Zsidók és délszlávok 123
Friedrich Engels: A 23. hadijelentés – A hadszíntérről 126
Friedrich Engels: Részletek a magyarokról – Győzelem a Tiszánál – Az osztrákok brutalitásai – Az általános hadihelyzet 130
Friedrich Engels: Ismét a magyarokról 134
Friedrich Engels: Az oroszok Erdélyben 136
Friedrich Engels: Az orosz invázió – A szerbek – Az osztrákok esélyei – A hadszíntérről 144
Friedrich Engels: A magyar és az erdélyi hadszíntérről 149
Friedrich Engels: Az európai háború elkerülhetetlensége 154
Friedrich Engels: A hadszíntérről 156
Friedrich Engels: A magyarországi háború 160
Friedrich Engels: A magyar hadszíntérről 164
Karl Marx: Lassalle pere 167
Friedrich Engels: A magyarok győzelme 170
Friedrich Engels: A hadszíntérről 175
Friedrich Engels: A „Kölnische Zeitung" hadijelentései 179
Friedrich Engels: Az osztrák hadvezetés 26. hadijelentése 184
Friedrich Engels: A hadszíntérről 186
Friedrich Engels: A 27. hadijelentés – Hadi hírek 189
Friedrich Engels: A hadszíntérről 195
Friedrich Engels: Egy osztrák jelentés az augsburgi „Allgemeine Zeitung"-ból 199
Friedrich Engels: A hadszíntérről 202
Friedrich Engels: A hadszíntérről 204
Friedrich Engels: A republikánus mintaállam 207
Friedrich Engels: A hadszíntérről 211
Friedrich Engels: A hadszíntérről 212
Friedrich Engels: A hadszíntérről 215
Friedrich Engels: A hadszíntérről 216
Friedrich Engels: A hadszíntérről 220
Friedrich Engels: A hadszíntérről 227
Friedrich Engels: A magyar hadi hírek 230
Friedrich Engels: A hadszíntérről 238
Friedrich Engels: A hadszíntérről 241
Friedrich Engels: A hadszíntérről 243
Friedrich Engels: A hadszíntérről 244
Friedrich Engels: A hadszíntérről – A szerb bonyodalmak 245
Friedrich Engels: A hadszíntér 249
Friedrich Engels: Itália – A hadszíntérről 253
Friedrich Engels: A hadszíntérről 255
Friedrich Engels: Itália – A hadszíntérről 260
Friedrich Engels: A legújabb hír Magyarországról 263
Friedrich Engels: A hadszíntérről – További orosz csapatok 264
Friedrich Engels: A hadszíntérről 265
Friedrich Engels: A hadszíntérről 269

Friedrich Engels: A hadszíntérről 273
Friedrich Engels: A hadszíntérről 276
Friedrich Engels: A délszlávok és az osztrák monarchia 279
Friedrich Engels: A magyar háború 281
Friedrich Engels: A hadszíntérről 286
Friedrich Engels: A hadszíntérről 293
Friedrich Engels: A hadszíntérről – Magyarország 299
Friedrich Engels: Osztrák siránkozás 301
Friedrich Engels: A hadszíntérről 303
Friedrich Engels: A hadszíntérről 306
Friedrich Engels: A hadszíntérről – A német flotta 308
Friedrich Engels: A hadszíntérről – Windischgrätz-féle kommentár az oktrojált alkotmányhoz 310
Friedrich Engels: Álhír a felkelők vereségéről 314
Friedrich Engels: A magyarok győzelme 316
Friedrich Engels: A magyarok győzelme 317
Friedrich Engels: Az osztrákok veresége 320
Friedrich Engels: A hadszíntérről 326
Karl Marx: A nemzetgyűlés jogainak semmibevevése – Besúgói szolgálatok Manteuffel számára 330
Friedrich Engels: A hadszíntérről 331
Friedrich Engels: A hadszíntérről 335
Friedrich Engels: A hadszíntérről – Parasztháború Bukovinában 337
Friedrich Engels: Elkemann 340
Friedrich Engels: A hadszíntérről 341
Friedrich Engels: A szlovákok – Dembiński állítólagos hadijelentése .. 344
Friedrich Engels: A hadszíntérről 347
Friedrich Engels: Nem érkezett posta 351
Friedrich Engels: Az új horvát–szlavón–dalmát prédaállam 352
Friedrich Engels: A hadszíntérről 355
Friedrich Engels: A hadszíntérről 358
Friedrich Engels: A hadszíntérről 360
Friedrich Engels: A hadszíntérről 363
Friedrich Engels: A magyarországi harc 365
Friedrich Engels: A hadszíntérről 368
Friedrich Engels: A magyarok győzelmei 372
Friedrich Engels: A hadszíntérről 374
Friedrich Engels: A magyarok sikerei – Izgalom Bécsben 376
Friedrich Engels: A magyarok sikerei 377
Friedrich Engels: A hadszíntérről 382
Friedrich Engels: A hadszíntérről 387
Friedrich Engels: A hadszíntérről 389
Friedrich Engels: A hadszíntérről 391
Friedrich Engels: A hadszíntérről 393
Friedrich Engels: Dél-németországi levelek 395
Friedrich Engels: Magyarországi hírek 396
Friedrich Engels: A magyarországi helyzet 398
Friedrich Engels: A hadszíntérről 400

Friedrich Engels: Kossuth kiáltványa 401
Friedrich Engels: A hadszíntérről 404
Friedrich Engels: A forradalom közeledése 406
Friedrich Engels: Az elberfeldi helyzet 408
Friedrich Engels: A hadszíntérről 410
Friedrich Engels: Felkelés Elberfeldben és Düsseldorfban 412
Friedrich Engels: Tisztességes Schwanbeck 414

Marx és Engels kéziratos hagyatékából

Karl Marx: Feljegyzés a Gottschalk tiszteletére rendezni kívánt fáklyásmenet betiltásáról 417
Karl Marx: Töredék „A burzsoázia és az ellenforradalom" című cikk fogalmazványából 418
Karl Marx: A „Neue Rheinische Zeitung" első sajtóperében mondott védőbeszéd fogalmazványából 419
Friedrich Engels: Az ausztriai katonai diktatúra 424
Friedrich Engels: A porosz Landwehr mozgósítása 428
Friedrich Engels: Helyreigazítás 429

Mellékletek

A belga király parancsa Marx kiutasítására 435
Marx menetlevele, amelyet Belgiumból való kiutasításakor adtak ki 436
A párizsi Német Munkások Klubjának közleménye 438
Nyugták a Kommunisták Szövetségének Központi Vezetősége által kapott és adott pénzösszegekről 439
Jelentés a Marx által a kölni rendőrfőnökségen szóban elmondottakról 441
Tudósítás Marxnak és Engelsnek a kölni Demokrata Társaság 1848 augusztus 4-i közgyűlésén elmondott felszólalásáról 442
Tudósítás Engelsnek a rajnai demokraták első kerületi kongresszusán, Kölnben, 1848 augusztus 13-án mondott felszólalásáról 443
Tudósítás Marxnak a bécsi Demokrata Egyletben 1848 augusztus 28-án mondott felszólalásáról 444
Kühlwetter belügyminiszter levele Marx porosz állampolgársága ügyében 445
A „Neue Rheinische Zeitung" felelős kiadóinak közleménye a lap újramegjelenéséről 446
Engels adatai Bern kanton külföldieket nyilvántartó hivatalának jegyzékében 447
A kölni Munkásegylet 1849 február 4-i közgyűléséről szóló tudósításból 448
A kölni Munkásegylet 1849 február 15-i bizottsági ülésének jegyzőkönyvéből 449
Köln városparancsnokának levele a Rajna-tartomány főprezidenséhez Marx kiutasítása ügyében 450

A kölni királyi kormányzat jelentése Manteuffel belügyminiszternek Marx kiutasítása ügyében 451
A solingeni Demokrata Egylet meghívója Marxnak, Freiligrathnak, Engelsnek, Schappernak és Wolffnak 452
Manteuffel belügyminiszter leirata a Rajna-tartomány főprezidenséhez és a kölni királyi kormányzathoz Marx kiutasítása ügyében 453
A kölni királyi kormányzat átirata a Rajna-tartomány főprezidenséhez és a kölni rendőrfőnökhöz Marx kiutasítása ügyében 455
Hír Engels Elberfeldből való kiutasításáról 457
A demokratikus és munkássajtó Marx kiutasításáról és a „Neue Rheinische Zeitung" megszüntetéséről 458
Per a német nemzetgyűlés képviselőinek megrágalmazása ügyében 462
A „Neue Kölnische Zeitung" szerkesztőségének közleménye 465
Rendőrségi értesítés Marxnak Párizsból való kiutasításáról 466
Rendőrségi értesítés Marx fellebbezésének elutasításáról 467

Függelék

Jegyzetek 471
Mutató 520
A változott földrajzi nevek összehasonlító táblázata 553

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
A MARXIZMUS–LENINIZMUS KLASSZIKUSAINAK
SZERKESZTŐSÉGE

82/1019. Franklin Nyomda, Budapest Felelős vezető: Mátyás Miklós igazgató